NY SVENSK TIDSKRIFT

1885.

NY SVENSK TIDSKRIFT

FÖR KULTUR- OCH SAMHÄLLSFRÅGOR, POPULÄR VETENSKAP, KRITIK OCH SKÖNLITERATUR

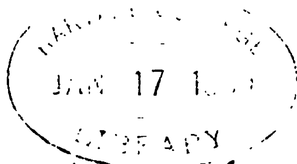
UTGIFVEN AF

REINHOLD GEIJER.

1885.

UPSALA
R. ALMQVIST & J. WIKSELL.

UPSALA 1885

R. ALMQVIST & J. WIKSELL'S BOKTRYCKERI.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

Januarihäftet.

Februarihäftet.

Marshäftet.

Aprilhäftet.

Majhäftet.

Augustihäftet.

Septemberhäftet.

Oktober—Novemberhäftet.

*) Till följd af ett beklagligt förbiseende ha de till arken 36—42 af 1885 års årgång hörande sidorna blifvit orätt paginerade, så att de fått n:is 379—480 i st. f. 479—580, hvarmed hos tidskriftens läsare anhålles om benäget öfverseende. För att ej vilseleda, har i innehållsförteckningen till de felaktiga numren fogats ett *a*. *Red.*

Decemberhäftet.

Fyra kapitel

ur

IDEALISM

En outgifven novell

af

Harald Molander.

Där stundom en och annan för den psykologiska situationen näppeligen passande rekapitulation förekommer, må denna betraktas såsom en tillfälligt inskjuten förmedling mellan dessa kapitel och den föregående delen af berättelsen.

— — — — — — — — — — — — — —

XVI.

Det var följande afton, klockan led mot sju, och det började redan skymma.

Alltjämt samma tystnad, samma olidliga tystnad. Lilla Putte hade ej skrikit på hela dagen, och Erika, som bar in ved i salongen så snart hon fått honom att somna, hade filttofflor på fötterna och hördes ej på de mjuka mattorna. Kläppen i tamburklockan var lindad med bomull, och halmen utanför på gatan förtog allt vagnsbuller. Bakom den tunga portièren för sängkammardörren hördes stundom sköterskans svaga, återhållna hosta; betjänten, som satt i matsalen för att vara till hands, vände då och då bladen i en roman, som han läste; den halft nedskrufvade gaslågan i tamburen sjöng och pep; och pendylen i kabinettet slog hel- och half-timmar. Det var allt. För öfrigt samma tystnad, samma olidliga tystnad.

Marianne satt uppkrupen i stora Karossen framför kakeiugnen i salongen. Oupphörligt lades ny ved på elden, men det hjälpte ej, hon frös ändå, ty sex dygns vaka hade uttömt hennes krafter. Hon hade gömt sina kalla fötter under kjolarna, så att hon satt på dem, och var insvept i Jaques' grå plaid — plaiden som de köpt i Nizza samma dag hon sade *éventrail* i stället för *éventail* vid table d'hôten. Hon satt med armbågen mot fåtöljens höga karm, stödde kinden i handen och försökte tänka. Men hon kunde ej. Alla tankar träffades i en och samma punkt liksom våderna i en solfjäder — hvarje våd i och för sig brokig och betydelselös, men en del af ett gemensamt mönster, när alla läggas bredvid hvarandra och få samma fäste —: läkarna skulle komma tillbaka klockan tio.

Sedan half fem på morgonen hade Jaques legat i dvala, orörlig, med ögonen slutna, och de afmagrade gula händerna, kalla och fuktiga, hvilande på lakanet.

Läkarne hade varit där två gånger under dagens lopp, och alla tre hade sagt detsamma: krisen hade inträdt och först mot aftonen eller fram på natten kunde man bestämma, hvilken vändning sjukdomen skulle taga. Marianne önskade, att de varit af olika åsigt, så att hon kunnat lista ut hvars och ens hemliga tanke och hålla med... och hålla med...

— Den som hoppades mest? — frågade hon misstänksamt sig själf.

Kris... vändning...

Det skulle således finnas något hopp ännu?

Hopp?... Hvad är egentligen hopp? Att man tror på det man hälst vill? Eller att man kastar bort alla möjligheter utom den mest aflägsna, som man försöker locka fram i fåfängliga önskningar?

Ängslan och ovisshet, nattvak och brist på frisk luft hade förslöat henne så, att hon ej kunde tänka ut något svar på dessa frågor.

Hvad skulle hon då hoppas på?

Att som förr om qvällarna få komma in i hans arbetsrum, tända en cigarett, slå sig ned och tyst betrakta honom medan han satt och skref, lurfvig i håret och stundom små-

skrattande för sig själf, tills han kastade bort pennan, sträckte på armarna och sade:

— Det var hyggligt af dig att komma och störa mig, för det är bättre att tänka på hushåll, hustru och barn, än att skrifva bosch för att reformera samhället. Hvad skall pojken bli, Maja?

— Poet — brukade hon svara för att reta honom.

— Nej, inte alls! Han skall bli smed! Men inte idealist som sin pappa, eller sentimental som sin mamma, eller dum som sin dadda... Hör du, det är fan, hvad den där Erika är dum! Jag sade i dag åt henne...

Hvad skulle hon hoppas på?

Att åter få se honom sitta i stora Karossen framför brasan i skymningen? Och hon vid hans fötter, med hufvudet mot hans arm, seende upp i hans ansigte, liksom förra julaftonen, medan han berättade för henne om julaftnarne i hans barndomshem: underbara sagor om stora julgranar med ljus, konfekt och nissar och nassar, lacklukt och julklappar, slängpolska, barnaskratt, pappas och mammas kyssar och en gammal psalmbok med nötta, röda skinnpermar... Och hon hade i smyg sett, att han, *han*, Jaques, som inte trodde på Gud, hade blifvit blank i ögonen, när han beskref psalmboken, och tittat upp i taket för att dölja det för henne...

Underbara sagor, som hon aldrig upplefvat, som hon knapt förstod. Skulle Putte få upplefva dem? Skulle han få stora julgranar med ljus, konfekt, nissar och nassar... Hon log. Jaques hade sagt nissar-och-nassar i *ett* ord, som af gammal vana. Man kunde visst inte säga nassar-och-nissar...

Nej, nej, nej! Om Erika ville komma och slå eau de Cologne på hennes hufvud!

Hvad skulle hon hoppas på?

Att än en gång få ligga i sin säng, hopkrupen som hon brukade, nästan som hon nu satt, med håret knutet under hakan och handen under kinden, och lyssna efter när han skulle komma hem. Hon hörde honom först när han kom i salongen och stälde ifrån sig hatten på pianot, såsom han brukade när han varit ute om kvällarna. Därefter gick han

in i sitt rum för att arbeta en timme. Men det dröjde aldrig länge innan han kom in i sängkammaren. Att då låtsas vakna och höra hur gräsligt härlig han var, när han förklarade, »att han just nyss, då han skulle skrifva något touchant i sitt bosch, upptäckt att han egentligen var ett dumhufvud. som gjorde bäst i att lägga sig och sofva som ett djur». — Och att sträcka ut ena benet och sticka fram foten nedanför filten och fråga:

— Ser du den där foten, Jaques?

— Mycket hvit, mycket liten, mycket blyg!

— Den foten, — med hemsk röst — har stampat i golfvet för att du är ute och rumlar och öfverger hustru och barn!

— Sof, kvinna!

Att reta honom så där, fast hon viste, att han aldrig förtärde mer än en kopp kaffe och en chartreuse...

Kaffe, chartreuse, 65 öre... 35 öre tillbaka på 1 krona...

Nej, nej, nej! Hvar stälde Erika eau de Colognen?

Det skymde alltmera. Gardinerna för fönsterna voro tjocka och tunga, och snart var det endast elden i kakelugnen som upplyste rummet. Flämtande ljusglimtar sköto fram öfver mattan. Än långa och smala, som blixtsnabbt ilade fram, kröpo in under möblerna ända till panelen och hastigt drogo sig tillbaka. Än korta och breda, som smögo sig omkring stolsfötterna, lockade fram skuggor, smekte blommorna på mattan, bleknade och försvunno. Strimmor af ljus och skugga dansade om hvarandra, käppades att först hinna fram till samma plats, omfamnade hvarandra och brottades, tills de tröttnade. Då smög ljuset tillbaka till kakelugnen, medan skuggorna gömde sig i hörn och smygar.

Marianne satt och såg på denna lek. Hon behöfde näring för den vidskepelse, som hos henne, liksom hos många andra, ofta blef försynen för trötta tankar i striden mellan hopp och misströstan. Och ljusstrimmorna blefvo hoppet, skuggorna misströstan. Hon tyckte själf att det var barnsligt, men hon intresserade sig för striden på mattan, och när ljuset aftog och skuggorna fingo öfvertaget, vände hon missnöjd bort hufvudet liksom sviken i en förväntan.

Men frågorna om hvad hon hoppades på lemnade henne

ej. De blefvo blott mattare på samma gång som elden. Och till slut insåg hon, att allt hvad hon *nu* närmast hoppades på endast var, att när läkarne kommo, åtminstone inte hennes kära, gamla doktor Bohmann skulle böja ned sitt hufvud och observera sina kolleger på det där tviflande sättet, som hon sett på morgonen, och som då...

Med ens grep henne samma krampaktiga smärta, framkallad af blotta föreställningen därom. En kall stickande rysning utbredde sig från nacken ned öfver ryggen, och det var, som om någon dragit åt hennes snörlif, så att hon ej kunde andas. Hon hade ej känt något liknande sedan kort före sin lilla gosses födelse.

Hon kastade af sig plaiden och ville springa upp. Då fick hon se en tidning på bordet bredvid sig. Hon ryckte den till sig, kramade ihop den och kastade in den i kakelugnen. Med ens flammade elden upp och hela rummet blef ljust.

Hoppet!... Hoppet?

Lika snart var allt slut. Hon såg ett svart flarn med glödröda kanter, som först sakta lyftes öfver glöden och därefter hastigt försvann upp genom kakelugnspipan.

— Är det så, efter ett kort lif, själen flyr upp till Gud? — tänkte hon, och ett bittert leende sammandrog hennes läppar.

Hon steg upp, svepte schalen omkring sig och började gå fram och tillbaka.

— Alla dessa fantasier tjäna ju till ingenting. Jaques skulle kalla dem idealism. Det är för resten blott mattighet...

Hon ville urskulda sig själf, men hon kunde ej.

— Åh, ett sådant bra ord, det där idealism, när man är ond på sig själf!

Hon gick till sängkammardörren och lyssnade. Hade sköterskan somnat? Hon drog portièren åt sidan. Borta i alkoven var aldeles mörkt, sköterskan satt på en stol vid sängfötterna och vaggade sakta fram och tillbaka med öfverkroppen, men sof ej.

— Att inte kunna göra någonting, någonting... Om han blott kände igen mig... Om han ändå kunde vara

otålig och elak som jag var, när lilla Putte blef född, så att *jag* kunde få vara lika vänlig och glad, som *han* var då... Det var ju han som gjorde mig frisk... Asch, jag var ju inte sjuk en gång!

Hon släppte portièren, gick till mellersta fönstret, stödde armbågen mot fönsterposten, lät handen hvila på sitt hufvud och lutade pannan mot den kyliga glasrutan.

XVII.

En blekgrå skymning hvilade öfver staden. Alla skarpa skuggor och linier hade försvunnit. På Skeppsholmen syntes kasernen i svaga konturer, och ångsluparnes röda och gröna lyktor, som speglade sig i strömmen, försvunno då och då under bron eller mötte hvarandra. Söder var blott en svart ojämn sluttning. Men öfver staden aftecknade sig Storkyrkans och S:ta Gertruds tornspiror mot den grå luften. I vester dröjde ännu dagsljuset, och mot den ljusröda himmelen syntes några svarta smala skyar, liknande rökstrimmor från ett lokomotiv. De lågo stilla i luften liksom trötta och sträckte på sig.

Öfver Norrström drog en lätt dimma. Hon tätnade, blef grå, steg, vältrade sig öfver barrieren, kröp under kajkettingen in i Kungsträdgården, i långa svällande ringlar, som slingrade sig om trädstammarna och upp genom de torra kronorna, mötte en svag nordanvind, hvirflade omkring och bredde ut sig till ett jämnt töcken, däri menniskor och vagnar rörde sig om hvarandra som svart spigg i planlös, orolig förvirring.

Utefter Skeppsbron, Norrbro och Arsenalsgatan började gaslågorna tändas. Marianne stod och såg huru de kommo som eldstänk i dimman. Men när lyktorna blifvit uppvärmda och glasrutorna immiga liknade de röda förgråtna ögon med sönderbruten, förvirrad glans.

Men solen hade gått ned, liksom hade hon ledsnat på att förgäfves söka sprida ljus och glädje i den stora staden.

Sol och glädje . . .

Åter började Mariannes hjärna arbeta, och bittra minnen fingo makt öfver hennes tankar . . .

Sol och glädje . . .

O, du förbannade stad!

Gaslågorna passa dig bättre än solskenet, de eviga gaslågorna, de röda förgråtna ögonen ute i dimman, som gömmer eländet, nöden, de slöa tankarna och de vilda begären!

Sol och glädje . . .

Hon kom ihåg mosterns vindskammare, där solen väckte henne om morgnarna, och hon sträckte ut sina armar liksom för att omfamna hennes första strålar. Men den första vakna tanken? Åter en hel dag, en bit af framtiden, oviss och tråkig, förlamande tråkig. Åter en morgon att gå till annonskontoret och trängas bland alla dem, som där lemna ifrån sig sin sista förhoppning, kanske illa stafvad, i ett skrynkligt kuvert . . . Och när solen nästa morgon väckte henne — att gå dit tillbaka och ej få något svar.

Hon kom ihåg kaféet bakom gröna jalousier...

Jalousie = afundsjuka ... Hvem var afundsjuk?

Dit in i den tomma salen kom aldrig en solstråle förr än fram på våren, mot aftnarne, efter långa halfljusa eftermiddagar, då en qväljande ängslan med tryckning under bröstet och oförmåga att gråta jagade henne fram och tillbaka, tills hon sjönk ned på en soffa och föll i sömn. Där hade också solen väckt henne, när strålarne stucko in öfver jalousierna och bröto sig mot de små blanka ringklockorna, som kastade reflexer på väggen. Men då hade hon ej omfamnat dem. Hon hade velat svära öfver solen, liksom gästerna brukade svära öfver gasen om qvällarne, när den släcktes. Men sömnen hade återgifvit henne kraft att vara likgiltig.

Dimman steg högre, smög upp genom gatorna och bredde en kylig fuktighet öfver gatstenarne.

Gatstenarne fuktiga...

De hade bränt under hennes fötter, när hon sprang till skolan och ängsligt repeterade de eviga bibelspråken i minnet, till skolan, där hon i fem års tid aldrig fått leka med de andra rika flickorna, emedan de ej visste hvem som underhöll henne och därför ansågo henne för en bortbyting. De hade bränt under hennes fötter, när hon någon afton varit ledig och på teatern med Bertha eller Jaques, men skulle hem till kaféet igen, till cigarrluft och

spritlukt, kurtis och skällsord. De hade bränt under hennes fötter, när hon ibland skyndat till söder för att hälsa på mostern, som alltid väntade att hon skulle ha portvin med sig. Och de hade bränt under hennes fötter, när hon skulle hem igen, så att hon mången gång önskat ha mod att kasta sig i vattnet från Norrbro för att svalka sina brinnande leder och somna under de mörka brohvalfven.

Den gamla sentimentaliteten kom öfver henne: hvarför lefde hon? hvad kunde hon uträtta i verlden?

Nej, nej! Tusen andra därute i mörkret hade varit, voro, och skulle blifva olyckligare än hon!

Lefva? Uträtta? Hade hon inte lefvat halftannat år i ett drömlif af lycka? Hon var rik, hon hade sitt barn, hon hade Jaques, som lefde och arbetade och offrade sig just för alla dessa olyckliga och förtryckta, som...

Jaques?

Det var ju slut med Jaques nu... Han låg sjuk af öfveransträngning, bruten af de starkare, utan att ens ha hunnit uträtta så mycket, att de, som han arbetade för, förstodo hvad han ville... De höllo blott med om att han trotsade... Han låg därinne, liflös, utan medvetande...

Men de rödgråtna ögonen blefvo mattare, ty dimman tätnade. Hon smög in i smågränder och portgångar, dref uppåt husens väggar, lade sig öfver taken och gömde telefontrådarna, som bildade ett stort, försåtligt spindelnät, under hvilket storstenspiporna stucko upp i töcknet som svarta, giriga händer med långa, krokiga fingrar.

O, du förbannade stad!

Marianne sjönk ned på stolen med ansigtet i sina händer mot fönsterdynan.

En stund därefter hörde hon en vagn stanna utanför och tittade ned... Gubben Bohmann?

Det var en täckvagn. En ung man steg ur, men gick ej in i porten. Han yttrade några ord till kusken och började därefter gå fram och tillbaka, liksom väntade han på någon. När han observerade den utbredda halmen, stannade han och tog en öfverblick af huset, men som detta ej företedde något ovanligt, blef han åter likgiltig och fortsatte sin

promenad. Flere gånger såg han på sin klocka och steg efter en stund tillbaka in i vagnen.

Kort därefter kom ett fruntimmer i slängkappa och tätt flor ned från Stallgatan, stannade vid hörnet, såg sig omkring och gick direkte fram till åkdonet. Dörren öppnades och slöts hastigt efter henne, och vagnen rullade bort.

Marianne log och följde den med ögonen, med sina tankar, sitt intresse, sina minnen. Och när den hann ut på Strandvägen till Djurgården, där vagnshjulens buller tvärt upphörde på den makadamiserade körbanan, sprang hon upp på fotsteget och tittade in genom fönstret vid skenet af en gaslykta. Fruntimret satt tillbakalutad i ena hörnet med en filt öfver sig och floret uppdraget. Marianne såg henne i ansigtet och kände igen sina egna drag.

Det var hon själf som satt där, och i andra hörnet satt Jaques.

Hästhofvarna smälde mot ett trägolf, de passerade Djurgårdsbron och kommo in i långa, skumma alléer, där torra löf, som legat vintern öfver, rasslade om hjulen. Backe upp och backe ned, tills de stannade framför en låg, upplyst bygnad, hvars port var öppen. I förstugan stod en åkare och drack öl, och ett ögonblick visade sig en hvitklädd kokerska, som slog igen en dörr. Genom en annan, som stod öppen, syntes några herrar insvepta i pelsar och cigarrök, och från öfre våningen hördes skratt, sång, och slammer med tallrikar.

De stego ur vagnen, upp för trappan och kommo till venster in i ett litet rum, upplyst af två armstakar på ett dukadt bord och af en brinnande brasa.

De togo af sig ytterkläderna, satte sig vid bordet och åto en smörgås för att betala rum och lyse. Därvid stälde Jaques genast åt sidan en assiett med tre sardiner, sägande:

— Jag tror vi akta oss!

När kaffet kommit in tände de hvar sin cigarrett och slogo sig ned i två länstolar framför brasan för att språka en timme innan de återvände till staden.

Marianne hade emellertid lemnat fönstret och åter krupit upp i stora Karossen. Hennes fantasi forfor att framkalla bilder från fordom, liksom i en kamera, men de blefvo allt

mattare och mer osammanhängande, som om fonden för bilderna förlorat sin spänning och fallit i veck.

Hon förestälde sig, att de sutto framför brasan i det lilla värdshusrummet och sökte påminna sig drag ur deras samtal där. Ibland hade han varit munter, och hvarje hans ord hade narrat henne att skratta, ibland hade han blifvit hård, elak och bitter mot allt, äfven mot henne. Hon hade ofta förundrat sig, att han talade med *henne* om så mycket. Men hon hade förstått honom, utom när han, *han,* Jaques, som var rik och fri och ägde allt i verlden, klagade öfver att han var olycklig, att han inte hade kraft att uträtta något i lifvet, och att tankarna och en mara, som han kallade reflexion, förtryckte honom. Men nu förstod hon ju äfven sjelf detta. Deras erfarenhet *då* hade varit grundad på så olika förhållanden. Nu var det snarare *hon*, som kommit ut för den där maran, hvilken... hvilken nyss till exempel gjort henne så dum... Nej, sentimental heter det.

Allt var förändradt. De hade ett gemensamt hem, ett gemensamt barn, och ledo aldrig brist på förnuftiga samtalsämnen. De gamla grubblerierna voro kastade öfver bord och tillhörde nu mera »det idealistiska boschet» — en benämning, som i hennes fantasi var skylten på något slags gemensam skräpkammare. Hon log... därinne fans kanske äfven ett och annat gammalt kärt minne, och ibland tittade hon nog ditin genom nyckelhålet... Men det var i alla fall skräp.

Hennes ögonlock kändes tunga, hon orkade ej göra motstånd och kände sitt hufvud falla ned mot armen.

När Erika kom in och lade ny ved på elden, såg hon, att frun sof, och smög sig på tå ut i salen. Där satte hon sig och samtalade hviskande med betjänten.

XVIII.

En timme därefter tog någon i tamburlåset. Betjänten skyndade ut och öppnade.

Det var två läkare följda af en gammal ståtlig dam i sidenpels och ett svart flor knutet om pannan. Erika såg, att hon hade skarpa, stålgrå, stora ögon, men viste sig aldrig ha

sett henne förr. Betjänten bugade sig djupt för henne och hon nickade åt honom.

— Hvilken väg är det? — frågade hon doktor Bohmann.

Erika lade märke till den vackra klangen i hennes röst.

Doktorn svarade ej utan vinkade åt Erika.

— Är frun inne hos den sjuke? — frågade han.

— Frun sitter i salongen. Men hon sofver visst.

— Väck henne ej! — inföll den gamla damen ifrigt, i det hon grep doktorns hand.

— Kom då.

De tre främmande gingo hastigt genom salongen och försvunno bakom portièren till sängkammaren.

Den gamla damen gick fram till alkoven. Ett ljus tändes, och när hon vid det bleka skenet däraf såg den sjuke, ville krafterna svika henne. Sköterskan såg detta och satte fram en stol, men hon höll sig upprätt och stödde sig mot sängstolpen.

Läkarne undersökte Jaques. Därvid vaknade denne, slog upp ögonen och fäste sin blick på den främmande damen vid sängfötterna. Han lyfte sakta hufvudet, stödde sig på armbågen och stirrade på henne. Hans ansigte fick ett underbart lif. Först förvåning och strålande glädje, men de byttes plötsligt till fruktan och därefter till djup smärta.

— Jaques, känner du igen mig? — frågade hon. Hennes ögon fyldes af tårar, och rösten var mild och mjuk, som en sommarafton en vallflickas sång långt bort.

Jaques' arm gled undan, han sjönk tillbaka ned på kuddarna och vände bort sitt hufvud. Då satte den gamla damen sig ned på stolen, lutade pannan mot sänggafveln och brast ut i tyst gråt.

Under tiden sutto betjänten och Erika qvar på galoschhyllan i tamburen och väntade.

— Hvem var det? — frågade Erika — kände Lundqvist henne?

— Nu måtte fan vara lös — svarade betjänten.

— Hvem var det?

— Hans mor.

Marianne kände att hon höll på att vakna vid att något lyste henne i ögonen... Marmorborden, ringklockorna?... Nej, det var inte solen. Det var Jaques' stålgrå, skarpa ögon, som hon såg i drömmen... Men hon vaknade ju?... Hon slog upp sina ögon, men såg ändå Jaques', allvarsamma, frågande, fästade på henne. Hon höjde på hufvudet. Elden var matt, men ögonen voro qvar i mörkret på sidan om kakelugnen, skarpa, forskande. Hon blef häftigt rädd, reste sig till hälften, kände att hon blef svettig, kastade schalen af sig och strök med handen öfver pannan.

Då märkte hon att ögonen tillhörde en gammal, högväxt dam, som stod stödd mot kakelugnskransen och såg på henne med Jaques' ögon. Hon reflekterade ej öfver, att hon aldrig förr sett detta fruntimmer, hon tänkte ej, hon frågade ej — hon blott *visste*, att det var Jaques' mor som stod framför henne.

De sågo på hvarandra, tyst, länge, tills de grå ögonen i mörkret med ens blefvo glänsande och blanka, milda och vackra på samma sätt som Jaques', men med ett uttryck af hjälplös smärta. Marianne böjde sig framåt och sträckte ut sina armar. Då sjönk den gamla damen ned framför henne, grep hennes händer och hviskade med en röst, hvars skönhet påminte henne om Jaques' beskrifning:

— Bed honom, att han ser på mig!

Marianne omfamnade henne, drog henne upp till sig i stolen och gömde sitt hufvud vid hennes bröst.

— Mamma! — hviskade hon, häftigt, men på samma samma gång blygt, ty den tanken flög igenom henne, att hon aldrig förr kallat någon så.

Den gamla frun kyste hennes panna och kinder, smekte henne, strök hennes hår och gömde henne i sin famn.

— Bed Jaques se på mig! Han var rädd för mig! — hviskade hon.

En stund därefter tänkte hon: Mon pauvre Jaques avait raison, elle m'enchante que cette jolie enfant.

Emellertid hade läkarne undersökt Jaques och funnit hans tillstånd oförändradt. De ansågo, att intet för tillfället vore att göra. Sämre var han ej, snarare tvärt om, ty han tycktes ha fallit i lugn sömn.

Modern dröjde hos Marianne i hopp att sonen något ögonblick skulle vakna och känna igen henne. Men han vaknade ej, och fram emot klockan ett på natten följde doktor Bohmann henne hem, sedan han lofvat att komma igen tidigt på morgonen och tagit löfte af Marianne, att hon själf skulle försöka sofva några timmar.

— Frun har ju sköterskan inne hos honom — sade han. — Frun behöfver sofva själf... Inte duger det — tillade han med ett leende — när Hans Nåd vaknar, att han får se sin prinsessa med bleka kinder!

Han hoppades ej mycket själf, men han hade ej mod att säga henne sanningen. Han kom ihåg sitt gamla toddyställe och en liten flicka med bleka kinder, blyga ögon och sorgset leende... Och han kände ett gammalt löjligt gubbhjärta, förr till och med svartsjukt, men nu så fegt, så fegt...

Men när han satte hatten på sig i tamburen drog han en lätt suck för att skaka lögnen ur sitt samvete.

Sedan de gått, gick Marianne in till Putte, medan Erika bäddade med några kuddar på en soffa i salongen. Hon kysste gossen på pannan, bad Erika noga vakta honom och talade några ord med sköterskan. Därefter släpte hon ned en rullgardin i salongen, tog af sig snörlifvet och strumpebanden, knöt sitt hår under hakan och lade sig. Erika hade tändt ett ljus på bordet bredvid soffan och lagt fram Aftonbladet. Marianne tog tidningen och började med dödsannonserna, men endast de svarta ramarna gjorde plötsligt ett så obehagligt intryck på henne, att hon ifrigt vek in första sidan och fortsatte att läsa hvad som hälst, utan något särskildt intresse. Midt i en teaterkritik blef hon sömnig, qväfde ljuslågan enligt gammal vana med tändsticksasken och lagade sig i ordning att sofva. Hon drog upp plaiden, gömde ena handen under kinden och blundade. Ty hon brukade aldrig ligga med öppna ögon, sedan hon släckt ljuset.

Hon tänkte på Jaques' mor. Hon visste, att hon nu hade en *qvinna*, som hon kunde förtro sig åt. Hon hade ju nästan aldrig haft andra bekanta än herrar... Bertha visserligen, men det var ändå inte detsamma. Detta kändes så nytt och underligt och hon fann tusen saker som hon behöfde tala och fråga om.

Doktorn hade ingifvit henne förhoppningar, men hon märkte, att det nu ej längre fans någon bestämd gräns för hennes hopp. Det kändes blott, som vore hela hennes själ fyld af frid, och som om en sval, mild vind fläktat omkring hennes hjärta och svalkat ett svidande sår.

Hon föll i halfslummer, dock så, att hon ännu kunde leda sina drömmar och framlocka hvilka ljusa bilder hon än ville.

Hon tänkte på de två åren i Lausanne och log vid hågkomsten af Jaques' bref till henne under den tiden. De voro så ordentliga och faderliga, om också skalken stack fram ibland... på ställen dem hon just letade efter vid första genomläsningen. Då hade han ännu aldrig sagt, att han ville gifta sig med henne. Hon hade nog först trott det, trott det länge, men så småningom...

Det var en märkvärdig skilnad mellan henne och Jaques den tiden. Det var som om hans stolthet förbjudit honom att erkänna sin kärlek för henne, så länge han gaf henne underhåll. Hon däremot hade tagit emot det, just emedan hon älskade honom och ville bli en bildad, erfaren qvinna, och hoppades...

Hennes stolthet hade vaknat, när hon så småningom kom till den öfvertygelsen, att han blott af godhet... Ty inte kunde det vara franskan och historien och pianoklinket som gjorde henne stolt? ... Hon hade ju sökt en lektrisplats samma dag, som hon fått Berthas bref om att han skulle vara förlofvad...

Förlofvad? Inte var han förlofvad! Han hade väl bara haft ett af sina vanliga anfall af den bekanta »kärleken till sin vän semitens fränka.»

Ty just då, en vårmorgon, samma morgon hon skulle lemna pensionen och tillträda sin plats, kom han med natttåget, i *ett* kör från Stockholm, ung, stark och trotsig, ryktbar, förföljd, strålande af mod och förhoppningar, och frågade om hon ville bli hans hustru.

Om hon ville!

Hur Dent de Midi strålade den dagen, och hur le Lac — *le, le, le* Lac, inte *la!* — liknat ett haf af solguld uppe ifrån... ifrån...

Hvad hette det?... Alldeles vid tunneln!... Ja, det gör detsamma...

Resan till Génève med ma tante från pensionen, som var så rörd att hon bara grät och ville kyssa Jaques på munnen... Underskrifterna, när *hon* skref mera randjämt än han, fast *hon* darrade... Bröllopsnatten på Hôtel de Russie, midt för den långa bron... Chamonix dagen därpå, då hon förfärat Jaques, genom att helt frankt svara en engelsman, som frågade om vägen: Yes, very well, dear sir!

Och... Och...

Chexbres hette det ju!

Alpenglühn... Snö med solstrålar i tusen färger...

Och än en gång bredde hon ut armarna för att fånga solstrålarna i sin famn.

XIX.

I detsamma märkte hon, att hon vaknade. Hon slog upp ögonen och mötte dagsljuset. Klockan var fem på morgonen, och hon hade sofvit i flera timmar.

Hon sprang upp från soffan, som om hon gjort något ondt, samlade sina tankar och gick till sängkammardörren, där sköterskan mötte henne. Jaques hade sofvit till klockan tre. Då hade han begärt vatten. Sedan hade han varit orolig, men nyss åter somnat. Marianne borde ej gå in, ty han kunde lätt väckas däraf. Hon sköt undan portièren, höjde sig på tå och försökte se öfver sänggafveln, men hon urskiljde blott hans arm och hans hår i skymningen.

Hon gick tillbaka ut i salongen, ordnade sitt hår och sin klädsel, och såg sig om i de andra rummen. Gaslågan i tamburen pep och sjöng ännu, och i matsalen satt betjänten och sof. Marianne väckte honom och sade till, att han skulle elda i salongen. Hon kände sig frusen, svepte plaiden tätt om sig, drog upp rullgardinen och satte sig vid fönstret.

Himmelen var hög och ljusblå, luften klar och kall, och de sista flikarna af nattens dimma fördes af en vestlig vind öster ut med strömmen förbi Kastellholmen. Öfver slottet syntes en smal, hvit strimma af månen, och öfver Skeppsholmen färgades himmelen redan af den uppgående

solen. Kronorna på bron glänste, och slottsfönsten öfver. Logården liknade blanka kopparplåtar. Allt var ljust, klart och gladt. Endast de svarta lyktstolparna, som burit de rödgråtna ögonen, sågo snopna ut och tycktes känna sig missnöjda med att solen gick upp.

En bagarkärra körde förbi och for uppåt Stallgatan. Det ångade om hästens näsborrar. Det var tydligen kallt. En ung herre med uppvikt krage kom ut från Grand Hôtel och gick hastigt åt norr. Han såg ej frisk ut och drog ned hatten i pannan, när han mötte två murargesäller på väg till sitt arbete. De sågo förnöjda ut och skämtade med en handtlangerska, som gick emellan dem. Telefontrådarna darrade af ifver att få höra nyheter, och några svarta skorstenspipor slängde på hufvudet och blåste ut hvirflande rökmoln.

Hvar voro alla mörka, tunga och upproriska tankar, som aftonen förut fyllt Mariannes hjärna och jagat upp hennes fantasi? Hade de följt med dimman bort?

Nej, nej, hon ville ej förneka dem! Hon tyckte snarare, att hennes stämning *nu* var lättsinne. Och hon förundrade sig öfver, att några timmars sömn och en uppgående sol kunde så förvandla en menniskas uppfattning och åskådning.

Och dock, friden från föregående afton var qvar, och hon tyckte sig genomströmmad af en ny känsla af frihet och kraft. Hennes bröst vidgades, hennes höfter liksom svälde af styrka, och hon betogs af lust att krama någon hårdt i sin famn eller att lyfta något tungt.

Då stack sköterskan ut hufvudet genom dörren.

— Frun...

Marianne sprang emot henne.

— Får jag låna en schal till eller en filt. Han fryser... Men det är kanske bara, att han är matt.

Marianne kastade plaiden af sig, gaf henne den och följde henne in i sängkammaren. Jaques frös, långsamma frosskakningar genomforo honom och han darrade smått, men slog ej upp ögonen. Marianne blef först häftigt rädd, men hon hängaf sig ej nu åt sin ängslan utan tänkte blott på att vara Jaques till hjälp. De bredde den ena filten efter

den andra öfver honom, men han frös ändå. Sköterskan försökte gifva honom nervdroppar, men han sväljde ej. Frossan fortfor och fram emot half sju började han plötsligt andas tungt och det lät, som om han hade slem i halsen.

Marianne hade skickat bud efter doktorn och mötte honom själf i tamburen.

— Han har börjat frysa.

— Jaså.

Medan de gingo genom salongen tänkte Marianne: Hvarför sade jag *börjat* frysa? Var det för att mildra saken inför doktorn eller inför mig själf?... Ack, inför mig själf!

När de nalkades sängkammardörren hördes Jaques' andhemtning. Därvid tog gubben ett språng, kastade undan gardinen och sprang fram till sängen. När Marianne såg detta, grep med ens den förlamande smärtan henne, och hon tryckte handen hårdt mot hjärtat. Men hon kom genast till sig själf, när hon såg läkarens beteende. Han darrade i hela kroppen, flämtade efter andan och slängde med armarna. Han grep Jaques arm, nöp tag i handen, lyfte upp den och släpte den. Armen föll tungt ned med flata handen uppåt.

Gubben ville tala, men kunde ej få fram ett ord.

Slut? — hviskade Marianne och grep honom i armen. — Rädda honom! Rädda honom!

Han vände sig till henne och tog tyst hennes hand, men hade ej kraft att möta hennes blick.

Med ens samlade Marianne alla sina krafter och sade tvärt, ej högt, men med fast, befallande röst:

— Kunna vi göra något?

— Vi skola försöka låta åder på honom. Tag fram linne.

Han skyndade ut i tamburen och tog ett instrument i sin öfverrocksficka.

— Frun får inte vara inne! — sade han. — Frun får inte anstränga sig. Frun blir liggande... Frun blir sjuk... Det är bara ett försök — tillade han sakta och tryckte hennes hand.

Dessa sista ord satte allt Mariannes blod i rörelse, och hennes muskler blefvo spänstiga som stål. Först darrade

hon visserligen, Erika måste hjälpa henne att hitta nyckelhålet på linneskåpet och hon drog fram allt möjligt, lakan, serveter, till och med ett par broderade dukar. Men hennes krafter tilltogo, under det följande tanke gång på gång jagade genom hennes hufvud, och delvis tog utbrott i ord som hon mumlade:

— Jag, som åtskilt fulla officerare, som burit hugg och slag och hört rusiga prester kalla mig slyna... Jag, som slagits med krögarn själf för att få behålla min heder, och prånglat ut hans förfalskade varor för att få behålla min plats... skulle *jag* inte ha kraft... kraft... nu... *nu!*

Och när hon kom in i sängkammaren igen darrade hon ej. Hon kastade undan sköterskan, lyfte Jaques till hälften på sin ena arm och med den andra handen höll hon fram hans arm åt doktorn. Denne sade ej ett ord och såg ej åt henne under operationen. Hennes styrka svek henne ej, men själens hela kraft låg i armarna och hon observerade blott en enda sak: att instrumentet var så litet.

När det var slut och armen förbunden såg hon Jaques i ansigtet, hvilket hon förut ej gjort. Hans hufvud hade hvilat på hennes axel, och hon hade känt hans fuktiga panna och hår mot sin kind. Nu såg hon på honom. Han hade till hälften öppnat ögonen, men det var blott hvitan som syntes och en smal rand af den grå ringen.

— Har han sett mig... såg han på mig... har han sett mig?

Därvid gled han ur hennes armar ned på kuddarna. Då såg hon, att hennes hand var helt och hållet blodig. Hon stack hastigt, under en krampaktig, isande smärta i bakhufvudet, ned handen i vattenkannan, och sköterskan sprang fram och torkade af henne. Därvid förlorade hon styrkan i sina knän, vacklade, och sjönk ned i en stol, som doktorn sköt fram åt henne.

— Dör han? — hviskade hon.

— Ja — svarade gubben sakta.

Hon lutade hufvudet mot hans bröst, och han lade sin arm om hennes hals för att stödja henne.

Jaques andades ej längre tungt, allt lättare och lättare, och ingen hörde hans sista andedrag.

— Nu är det slut — sade doktorn och gick fram och tillslöt hans ögonlock.

Marianne steg upp och såg på Jaques. Hon vill säga: Ser ni, han ler, som om han drömde...

Men hon sade det ej, ty hon visste, att gubben skulle hålla med henne utan att tänka detsamma.

Han förde henne ut i salongen till en soffa. Men hon grep fast om hans arm, lutade sig mot honom och bad:

— Låt mig gå litet... litet fram och tillbaka...

XX.

Hvad som hände den följande dagen hade Marianne sedermera ej mycket minne af.

Fram på morgonen, när solen sken, hade hon stått i sängkammardörren och sett på Jaques bleka ansigte. Mången, och Jaques själf, hade sagt, att ingen kunde se hvad som gömdes där bakom och hvilka tankar som funnos, som rörde sig i detta hufvud... Ack, för henne hade han ej kunnat förställa sig... *Hon* hade nog förstått...

Och nu, aldrig, aldrig mera!

Hon hade sträckt upp armarna, vridit sina händer, gripit i portièren, glidit ned på tröskeln och gömt ansigtet i det sträfva tyget. — Någon hade lyft henne upp. Det var Bertha som kommit. De hade omfamnat hvarandra och hon hade känt systerns tårar på sin hand.

Men själf hade hon ej kunnat gråta.

Jaques' mor hade varit där, lika vänlig, vänligare, men Marianne hade ej följt med henne in till den döde.

Hon hade suttit mycket inne hos lilla Putte. En gång hade hon önskat, att han ännu inte varit afvänd.

Hon hade sett två främmande fruntimmer klippa sönder och sy ihop svarta tyger. Den ena hade alltjämt gått med en knappnål mellan tänderna, den andra var puckelryggig och tycktes kunna allting. Bertha hade framför en spegel profvat många hattar på henne, bland andra en capote, och alla hade passat lika bra.

Hon hade flere gånger kommit i håg Jaques' halföppna ögon men sökt förjaga minnet däraf, sedan det plötsligt fallit henne in, att han kanske blott sett hennes blodiga hand.

Hon hade druckit vin vid ett tillfälle, då klockan i Jacob slog, och någon sade att det var fyra.

På eftermiddagen hade det varit mycket tyst. Då hade hon hört Putte skrika och skyndat in i barnkammaren. Bertha satt där med gossen i knäet och kysste honom. Hon hade då blifvit svartsjuk och ond och rykt gossen ifrån systern. Denna hade sagt något och brustit i gråt, när Marianne ej svarade, samt gått ut. På bordet fann Marianne en bit papper, hvarpå Bertha börjat skrifva en vers.

Hon hade känt sig lugnare, när hon satt med barnet i sina armar.

Men gråta kunde hon ej.

På aftonen, just som hon vaggat Putte till sömns, ringde det på tamburklockan...

Hvem hade tagit bort bomulln från kläppen?

Strax därefter kom Bertha in i barnkammaren, lemnade henne ett bref och gick åter ut. Brefvet var mycket litet och innehöll säkert något visitkort med beklagande af sorgen. Marianne läste utanskriften: Enkefru Marianne...

Enkefru...

Hon läste om ordet än en gång och stirrade derpå.

Enkefru...

Då brusto hennes ögon med ens i tårar, och hon sjönk ned vid sin lilla gosses bädd med hans hufvud i sina armar och hans kortlurfviga hår mot sin hals.

Hon grät sakta, tyst, länge. Smärtan under bröstet försvann och hon började så småningom andas djupt och lätt.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Till Carl Snoilsky.

Dec. 1883.

Full af lif naturen spritter;
Gök och lärka, fink och trast,
Täflande i sång och qvitter,
Fylla luften utan rast.
Hvem skall segra i de slagen?
Han, som sjunger natten lång,
Och som väcker med sin sång
Upp den nya dagen.

Nu har sommardagen randats:
Brustet ligger nattens flor,
Vindarne, på dimman andats,
Rymden klarnar fri och stor.
För vår syn i dagen träder
Re'n på afstånd skogens fur,
Skarp och tydlig hvar kontur
Nu vårt öga gläder.

Högt i toppen trasten tronar —
Finkarnes konsert är slut —
Ensam öfver nejden tonar
Full och klar hans stämma ut.
Så på skaldernas arena,
Nyss af kampen svept i dam,
Träder stolt ur molnen fram
Segraren allena.

Frithiof Holmgren.

Om Amerikas fornminnen. *)

Då Amerika kallas den »Nya Världen», medför denna benämning helt naturligt intrycket af att beteckna ett historiskt förhållande. Berättigadt är ju också detta intryck, om vi endast taga Amerikas nuvarande kultur i betraktande. Fyra århundraden hafva ej fullt förflutit, sedan landet af Columbus upptäcktes, och sedan den europeiska kultur, hvilken småningom utbredt sig öfver hela den vidsträckta kontinenten, började där införas; och hur obetydlig är ej denna tidrymd jämförd med den, hvilken omfattar Gamla Världens odlingshistoria, och hvilken måste mätas med årtusenden! Men betrakta vi Amerika ur en allmännare synpunkt eller i ljuset af de vittnesbörd, som dess fornlämningar af flerahanda slag gifva, då förändrar sig snart vår uppfattning; ty ej blott antyda flera där gjorda fynd, att människor funnits i denna världsdel väl lika länge som i Europa, utan landets forntida ruiner och minnesmärken intyga äfven, att längst förgångna tider i »Nya Världen» skådat en kulturutveckling, hvilken ej kan bevisas vara dit införd utifrån, och hvilken med hänsyn till ålder torde vara föga mindre vördnadsbjudande än åtminstone Europas äldsta, om den ock i öfrigt, egendomligt nog, förblifvit utan något direkt inflytande på mänsklighetens framåtskridande i dess helhet. En kort redogörelse för det

---

*) De arbeten, på hvilka författaren stödt sig vid utarbetandet af denna uppsats, äro:

Ancient America, in Notes on Ancient American Archeology. Af *John D. Baldwin.*

Incidents of Travel in Central Amerika, Chiapas, and Yucatan. Af *John L. Stephens.*

Incidents of Travel in Yucatan. Af *John L. Stephens.*

Ancient Monuments of the Mississippi Valley. Af *E. G. Squier* och *E. H. Davis.*

hufvudsakliga bland de minnesmärken, som intyga denna forntida odling i Amerika, och hvilka, om de än tillhöra en fjärran världsdel, dock tilltala oss genom sin imposanta karaktär och genom sitt allmänt mänskliga intresse, samt för deras betydelse torde ej vara utan intresse för tidskriftens läsare, då ju ämnet hos oss blifvit föga uppmärksammadt.

Ifrågavarande fornminnen hvilka antyda olika både grader och karaktär af odling, ligga spridda i Norra Amerika, förnämligast i näjderna kring Mississippi och dess bifloder och i Mexiko, samt vidare i Central-Amerika och i vestra delen af Syd-Amerika från ekvatorn ned mot Chilis norra gräns. Bland dem alla äro väl de, som finnas i Central-Amerika, de märkligaste och de som på det hela väckt den största beundran, medan däremot de, som finnas i Nord-Amerika, ehuru i och för sig af stort intresse, dock äro de minst imponerande och tyda på ett lägre kulturstadium än de öfriga. Jag skall dock börja med en kort beskrifning af de senare, som på sätt och vis kunna göra anspråk på vårt mest omedelbara intresse.

I dalgångarne kring Mississippi och dess bifloder har ett gammalt och för oss numera okändt folk lämnat spår, som visa, att det egt, hvad de barbariska kringströfvande indianerna saknade, och hvad deras tradition icke lämnar den ringaste antydan om att de någonsin egt, ett ordnadt samhällslif, fasta boningsplatser, samt en viss grad af industriel färdighet.

Mest anmärkningsvärda bland de minnesmärken, som detta folk lämnat efter sig och som gifvit dem namn af »hög-byggare», äro ett slags mer eller mindre betydande upphöjningar, byggda af jord och sten, hvilka för det mesta ha utseendet af en stympad pyramid med fyra eller flera lutande sidoytor, och som ej sällan äro delade i terrassformiga afsatser. En jämförelse med liknande pyramidformiga upphöjningar i Central-Amerika, på hvilka ännu ruiner af palats och tempelbyggnader af sten finnas kvar, gör det troligt, att äfven de i Nord-Amerika befintliga terrasserna utgjort grundvalar för byggnader, fastän dessa här varit af träd, som under seklernas gång förintats.

Högarnes storlek varierar mycket. Vid Cahokia i Illi-

nois finnes en, som är ej mindre än 90 fot hög samt vid basen 700 fot lång och 500 fot bred. Vid Grave Creek i Virginien ligger en annan, som är 70 fot hög och 1000 fot i omkrets vid foten; och vid Miamsburg i Ohio finnes en, som är 68 fot hög och 852 fot i omkrets. Vanligtvis äro de emellertid mindre, varierande mellan 6 och 30 fot; och de minsta torde varit använda såsom begrafningsplatser. Längre mot söder äro dessa högar stundom beklädda med soltorkadt tegel, samt omgifna af breda, upphöjda vägar och af konstgjorda dammar.

Ett annat slag af fornlämningar äro de betydande jordvallar af från 5 till 30 fots höjd, hvilka innesluta olika arealvidder af från 1 ända upp till 400 tunnland. De äro vanligen uppförda på kullar och vid flodstränder, och de äro bygda ganska solida samt med en ytterst regelbunden, vare sig cirkelrund, elliptisk eller rektangulär form. Längre mot norr, hälst i Wisconsin, bilda ock deras konturer formen af något djur eller af en människa och synas altså då egt någon symbolisk betydelse. Det är för öfrigt troligt, att de tjänat de forntida innevånarne till att innesluta boningar, tempelbyggnader och byar.

Antalet af ofvanbeskrifna högar och jordvallar är mycket betydande. Staten Ohio ensam anses ega öfver 10,000 pyramidformiga högar och mer än 1,500 vallar, och likväl tilltager deras antal vid Mississippis nedre lopp, i närheten af Mexikanska viken.

Flera i högarne gjorda fynd, såsom väl arbetade smycken, husgerådssaker, verktyg och vapen af silfver, koppar, obsidian och porfyr, brända vaser af smakfull form och med prydlig ornamentering, skulpterade föremål, utmärkta af ett jämförelsevis ganska konstnärligt arbete och af en viss ädelhet i form, samt bitar af väfnader angifva tydligt nog, att det mystiska folk, som en gång fylt dessa näjder, ej varit utan odling.

Då många föremål af koppar utaf det slag, som förekommer i malmfälten kring Öfre Sjön, påträffats, leddes man tidigt till den slutsats, att »hög-byggarne» egt förmågan att själfva idka grufarbete. Denna slutsats vann också bekräftelse, då spår af deras grufarbeten påträffades i alt större

antal bland kopparfälten. Dessa forntida arbetare trängde väl ej djupt ned, då den betydligaste konstgjorda grufva, som funnits, ej eger större djup än 30 fot; men de använde flitigt den kopparmalm, som låg på ytan, eller som fans i naturliga fördjupningar. Verktyg, såsom yxor, hammare, spett, kilar m. m., påträffas ännu i dessa grufvor; och i det ofvan antydda 30 fot djupa schaktet fans ett afskildt kopparblock af nära 6 tons vigt, hvilket låg på runda kubbar, som snart vittrade, när de utsattes för luftens inverkan. Gamla träd med 385 årsringar stodo bland de förmultnade kvarlefvorna af trädstammar af en äldre generation.

Hvilket var det folk, som man numera plägar kalla »högbyggarne»? Hvadan kom det? De osäkra svar, hvilka dessa frågor fått, stå i samband med de resultat, som vunnits genom undersökningen af Mexikos och Central-Amerikas fornlämningar, och, innan vi taga dem i betraktande, skola vi därför beskrifva dessa lämningar.

I sydligaste delen af Nord-Amerika, nämligen i Nya Mexiko och Arizona samt delvis i Mexiko, finnas gamla ruiner af sten, hvilka ej synas ega något gemensamt med dem, som påträffats i Nord-Amerikas inre, i södra Mexiko och i Central-Amerika. Vi skola därföre gå dem förbi och förflytta oss till södra delen af Mexiko och Central-Amerika.

Vi veta af historien, att då spaniorerna första gången under Cortez inträngde i Mexiko, funno de där ett folk, som egde städer med palatslika byggnader, och som var i besittning af en ej ringa grad af odling. »Jag påminner mig väl», säger Bernal Diaz, »när vi inträngde i Cholulu och blickade på de höga, hvita templen, huru alt lifligt påminde oss om Valladolid»; och det är bekant, huru spaniorerna slogos af förvåning öfver hvad de sågo, när de genom breda, af kanaler genomskurna och af stenhus kantade avenuer marscherade in i landets praktfulla hufvudstad, där dess sista konung, Montezuma, då regerade.

Detta folk, som kallas Azteker, tillhöra det sista skedet af Amerikas historia före européernas ankomst; och dess öden och dess på en stark konungamakt och ett omfattande prestvälde grundade samhällsinrättningar äro oss ej alldeles obekanta. Men de kolossala ruiner, som funnits i dessa

näjder, och hvilkas uppdagande väckt så mycket uppseende, härröra, åtminstone till största delen, från långt äldre tider än dem, under hvilka Aztekerna anses hafva herrskat där, och de angifva för det mesta ett högre kulturstadium än det, hvilket detta folk hade uppnått.

De afkomlingar af Aztekerna, hvilka nu dväljas i granskapet af dessa minnesmärken — underbara ruiner af städer med präktiga palats och tempelbyggnader, som ligga begrafna bland Central-Amerikas och Mexikos täta, nästan ogenomträngliga jätteskogar — de ega ej ens den dunklaste tradition om deras historia. De betrakta dem med vidskeplig rädsla och tro, att bland dem ligga förvarade underbara skatter. Det synes till och med otvifvelaktigt, att dessa minnesmärken, när Cortez för snart fyra hundra år sedan kom till landet, då voro lika hemlighetsfulla för de gamla Aztekerna, som de äro det för oss, och att redan då många bland dem lågo så dolda i urskogarne, att ingen ens mera visste, att de funnos till. Cortez marscherade förbi den skog, där Palenques storartade ruiner (om hvilka längre fram) befunno sig, utan att höra ens en hviskning om dem, och mer än 200 år förgingo ännu, utan att hvarken infödingar eller européer egde någon aning om desamma, likasom det är troligt, att bland dessa skogar ännu finnas dylika ruiner, dem under sekel intet mänskligt öga skådat. Sannolikt hafva altså dessa gamla städer, om ock, som man antager, uppförda af Toltekerna, ett folk, som herrskade i dessa näjder några århundraden före Aztekerna, dock långt innan de senare upprättade det välde, som egde bestånd ännu vid spaniorernas ankomst, blifvit af Toltekerna öfvergifna och lämnade att förfalla.

Vi känna oss här förflyttade till en hemlighetsfull forntid, hvars historia väl ligger antydd i de ruiner, som hvarje dag alt mer undergå förstörelse, men denna historias blad af sten förmå vi ej att med någon visshet läsa. Vi vandra bland pyramidformiga terrasser, öfver hvilka höja sig mer eller mindre förfallna tempel och palats af sten med rika bildhuggerier och stuckbeklädnad, bland vattenledningar, broar, obelisker och altare, och vi gripas oemotståndligt af den öfvertygelsen, att här en gång ett mäktigt folk lefvat

och verkat; men en mystisk slöja döljer dock detta folks öden, ja självfva dessa minnesmärkens ursprungliga bestämmelse.

Palenques ruiner vore bland de första, som riktade forskares uppmärksamhet på dessa forntida minnesmärken. Redan för mer än hundra år sedan (1750) funno några resande spaniorer Palenques ruiner dolda i den täta skogen. Nyheten därom spred sig hastigt, men ej förr än 36 år senare (1786) skickade konungen af Spanien en expedition under befäl af kapten Antonio del Rio att undersöka näjden, men dennes beskrifning öfver expeditionens upptäckter låg återigen 36 år (till 1822) okänd för världen i Guatemalas arkiv. En andra expedition, under befäl af kapten Dupaix, afsändes väl under tiden, men äfven dennes berättelse blef länge okänd och kom först efter flera missöden i ljuset, då den 1834 i Paris utgafs i fyra folio-volymer till ett pris af 800 francs! Deras innehåll väckte lika mycket intresse, som de gåfvo anledning till vidunderliga berättelser i tidningar och tidskrifter. Bland andra forskare, som sedermera uppsökt Mexikos och Central-Amerikas ruiner, utmärker sig i synnerhet en enthusiastisk amerikan vid namn Stephens, som besökte ej mindre än 44 ruinerade städer och på ett synnerligen intressant vis i fyra digra band, som ock innehålla en massa teckningar, beskref sina iakttagelser, hvilka dels bestyrkte och dels, ännu mera, kompletterade hans föregångares upptäckter.

Stephens besökte äfven Palenque och tog jämte sin följeslagare där sin boning i ett af de ruinerade palatsen. Det stod på en konstgjord pyramidartad upphöjning, som var 310 fot lång, 260 fot bred och 40 fot hög. Självfva byggnaden, som var uppförd af väl huggna cementfogade stenblock, hvilka dock delvis ramlat från murarne och lågo strödda på terrassen nedanför, hade en fasad af 228 fot med 14 breda ingångar, men var blott 28 fot hög. Väggytorna mellan ingångarne voro prydda med kraftigt i bas-relief skulpterade figurer, hvilkas anletsdrag synas antyda en ras olika någon af dem, som nu finnas i dessa näjder, och hvilka alla otvifvelaktigt haft en allegorisk eller historisk betydelse. »Då de ännu voro oförstörda och den färg, hvarmed de varit målade, egde sin fulla friskhet, måste uppsti-

gandet för palatsets trappor hafva erbjudit en imponerande och praktfull syn», säger Stephens.

Innanför byggnadens ingångar löpte en lång korridor, hvarifrån man vidare trädde ut till slottsgården. Korridorens golf voro af cement, lika hårdt som det aldra bästa i romerska bad och cisterner. Väggarne, omkring tio fot höga, voro gipsbeklädda och beprydda med medaljonger, af hvilka nu blott ytterringarne funnos kvar. Trappuppgångarne voro af sten, men mestadels ramlade. Slottsgården, som var så öfverväxt af träd, att man knapt kunde skönja något på motsatta sidan, omgafs af murar, rikt ornamenterade med skulpturarbeten, och bland dessa nio till tio fot höga figurer på hvardera sidan om ingångarne. Flerstädes funnos ock uthuggna ett slags tecken, om hvilka forskaren antog, att de varit detta gamla folks hieroglyfiska skriftecken, en förmodan som ock sedermera vunnit full bekräftelse, fast de ännu trotsa någon säker tydning.

I grannskapet af detta palats höjer sig på en omkring 100 fot hög pyramidformig grundval en massiv 75 fot lång byggnad af sten med fem ingångar och med sina väggytor utsirade med skulptering, hieroglyfer och stuckarbeten, men så kring- och öfverväxt af tropikens jätteträn och slingerväxter, att den blott delvis framskymtar mellan dem. »Ingen beskrifning och ingen teckning», säger Stephens, »kan gifva uttryck åt den djupa högtidlighet, som präglade denna syn.» På hvardera sidan af byggnadens hufvudingång fans en i muren infattad stor väggtafla, rikligen försedd med hieroglyfiska tecken, som voro betäckta af djup mossa och som delvis blifvit utplånade af det under långa tidsåldrar neddroppande regnet; och i det mellersta rummet fans likaledes en större tafla med väl bibehållna hieroglyfer. Kunde dessa tigande vittnen om en tid som varit af oss tydas, skulle de helt säkert bidraga att skicka något ljus in bland de skuggor, som omgifva dessa rum.

Mellan byggnadens tvänne våningar fans ingen trappa. Den hade antagligen varit af träd, som nu helt och hållet förmultnat och försvunnit. Det lutande taket hade varit beklädt med stuck, som nu för det mesta var förvittradt,

och takåsen pryddes med en sorts balustrad, bestående af en rad af 18 tum höga stenpelare med stenlist.

Flera andra mer eller mindre liknande ruiner finnas i närheten; i en af dem påträffades en intressant väggtafla, hvars midtelparti utgöres af ett kors, hvaröfver sitter en fantastiskt utstyrd fågel; och på hvardera sidan stå tvänne i rätt god teckning utförda människofigurer, som äro vända mot korset och synas vara upptagna af någon högtidlig förrättning. Taflans ena sida upptages af hieroglyfer. Landets katolska prester hafva ifrigt betjänat sig af denna bild såsom ett kärkommet bevis för, att kristendomen varit känd (eller åtminstone anad!) bland det folk, som en gång uppfört dessa byggnader; men för detta lösa antagande, som motsäges af alla andra vittnesbörd, finnes naturligen intet skäl.

I öfre våningen af samma byggnad, där denna tafla befann sig, påträffades också fragment af ett vackert hufvud och af tvänne människofigurer, hvilka enligt Stephens »i proportionernas och symmetriens oklanderlighet kommo nära grekiska modeller»; och i byggnadens närhet fans en nästan till hälften begrafven, omkring 11 fot hög bildstod, uthuggen ur ett enda klippblock, den enda, som funnits i Palenque.

Vi skola förbigå Palenques öfriga minnesmärken, huru intressanta de än äro, och förflytta oss till en annan af dessa öde städer, till de i Yucatan befintliga ruinerna af Uxmal.

Dessa ruiner äro vid första anblicken kanske mera imponerande än de i Palenque, ty de ligga på en vidsträckt slätt; och Stephens, som besökte äfven dem, beskrifver sin öfverraskning, när han, framträdande ur den djupa skogen, plötsligen fick syn på dessa väldiga pyramidala terrasser och ruiner, som erbjödo en utsigt, hvilken i pittoresk verkan var jämförlig med utsigten öfver Thebes ruiner.

Det första föremål, som häjdade blicken, och till hvilket den ständigt återvände, var en på en väldig terrass uppförd byggnad, från hvars främre ingång Stephens räknade sexton andra dylika höga grundvalar, på hvilka mer eller mindre imponerande ruiner voro synliga. »Jag stod vid ingången», säger han, »då solen sjönk ned; byggnaden kastade en väldig skugga öfver den terrass, hvarpå den stod, och

aftonljuset förlänade hela näjden ett egendomligt uttryck, som nästan liknade förtrollning.»

Den mest storartade ruinen i Uxmal var emellertid den, som numera kallas Casa del Gubernado. Den var uppförd af huggen sten på en väldig, likaledes af sten kantad grundval af den vanliga formen, men med trenne afsatser. Den första terrassen af mindre höjd var 600 fot lång och hade en 20 fot bred platform, hvaröfver den andra terrassen uppsteg 15 fot hög. Ofvanpå denna terrass kvarstod ännu vid Stephens' besök en rad af pelare, upptagande ungefär 100 fot; och från dess vidsträckta platform ledde en öfver 100 fot bred trappa till den likaledes 15 fot höga tredje terrassen. Ofvanpå detta kolossala underlag höjde sig öfver näjden Casa del Gubernados ädla byggnadsverk, som trotsat sekels regn och storm och stod där, då föga mera en ruin, än när det en gång i tiden öfvergafs af sina okända innebyggare.

Själfva palatsets fasad var 320 fot lång. Murytan var halfvägs upp nästan slät, men därefter följde en rik och väl utförd ornamentering, som bildade ett slags arabesk. »I denna ornamenterings teckning och proportioner», säger Stephens, »fans intet rått eller barbariskt; tvärtom bar det hela en prägel af arkitektonisk symmetri och prakt; och då främlingen stiger upp för trapporna och kastar en förvånad blick längs de öppna och öde ingångarne, måste han betvifla, att han har framför sig arbeten utförda af ett med konsten obekant slägte. Om detta palats stode i dag i Hyde Park eller i Tuileriernas trädgård, skulle det där visa en ny bygnadsstil, jag vill icke säga jämngod med, men dock icke ovärdig att ställas vid sidan af den egyptiska, grekiska och romerska konstens minnesmärken.»

I palatsets midt ledde en hög och vid dörr in uti en 60 fot lång och 27 fot bred sal med väggar, tak och golf af fint polerad sten. I åtskilliga af de inre rummen voro väggarne betäckta med finbränd gips, lika god som den yppersta vi bruka.

En annan forskare, Charney, som besökt ruinerna i Mitla och därifrån medförde fotografiska afbildningar, beskrifver, liksom hans föregångare, Dupaix, deras arkitektur,

hvad arbetets fulländning och dekorationernas skönhet beträffar, såsom jämförliga med de bästa bland Roms och Greklands monument. Om vi ock måste känna oss böjda att göra någon afräkning för entusiasmen hos dem, som besökt dessa ruiner, och för deras naturliga benägenhet att snarare förherrliga än tvärtom hvad som så slagit dem med förundran, är det likväl lätt att genom betraktande af de offentliggjorda afbildningarna öfvertyga sig om den prakt och de sköna mönster, som ofta utmärka dessa gamla byggnaders ornamentering.

I samma näjd som Mitlas ruiner befinna sig, påträffade Dupaix en granitklippa, som blifvit huggen i form af en stympad pyramid, från hvars platform man hade en fri utsigt åt himlens alla väderstreck. »Det är nästan bevisligt», säger han, »att detta åldriga minnesmärke en gång varit uteslutande användt i och för astronomiska iakttagelser, ty på klippans södra sida finnas uthuggna flera figurer, som häntyda på ett sådant förhållande. Gruppens mest framstående figur föreställer en upprättstående man i profil, som med en tub eller ett optiskt instrument framför ögat riktar blicken mot de på himlen uppgående stjärnorna. Under hans fötter befinner sig en fris, som är delad i sex fält, hvart och ett innehållande ett uthugget himmelstecken.» Bland norra Amerikas fornlämningar befinna sig ock ett slags tuber, som man trott stå i något samband med astronomiska iakttagelser, och i en af Perus gamla ruiner har man hittat en människofigur med en dylik uppåt riktad tub.

Flerstädes i närheten af Mexikos och Central-Amerikas ruiner finnas stora konstgjorda vattenreservoirer, hvilkas botten, där den blifvit befriad från den tjocka bädd af slam och gyttja, som lagt sig däröfver, visar sig vara bildad af flera lager utaf cementfogad sten samt innehålla en mängd (på ett ställe ända till 40) mindre reservoirer eller brunnar. På andra ställen leda djupa underjordiska gångar ned till dolda naturliga dammar, som troligen varit anlitade under den torra årstiden. En sådan underjordisk dam har funnits ej mindre än 450 fot under jordytan, och vägen som förde dit var 1400 fot lång.

Innan denna flyktiga beskrifning af några bland Mexikos

och Central-Amerikas minnesmärken afslutas, skola vi ett ögonblick dröja äfven vid Copan's fornminnen, som förete den olikhet med de förr beskrifna, att bland dem finnas en mängd i sten uthuggna fristående bildstoder.

Copans ruiner, som ligga vid en flod af samma namn i Honduras, omgifvas af en väldig mur från 60 till 90 fot hög. De ligga här, som annorstädes, för det mesta på pyramidartade grundvalar. Bland andra fynd, som bland dessa ruiner blifvit gjorda, befinna sig också en mängd, ofta mycket ziratligt utstyrda och med hieroglyfer märkta, bildstoder, uthuggna ur ett enda stenblock. Sådana monoliter, stundom ända till öfver 20 fot höga, har man äfven funnit i andra af de bland Central-Amerikas gamla öfvergifna städer, hvilka antagas tillhöra det äldsta skedet af landets fornkultur. Med utelämnande af några oväsentligheter skall jag emellertid här anföra de ord, hvarmed Stephens själf beskrifver en del af hvad han såg i Copan.

Med ett intresse, säger han, som måhända var starkare än det vi någonsin känt, då vi vandrat bland Egyptens ruiner, följde vi vår ledsagare, som genom den tjocka skogen, där han ofta gick vilse och måste rödja sig väg med kraftiga hugg af sin skära, och bland fragment, som voro till hälften begrafna, förde oss till fjorton afgudabilder, hvaraf några i sitt utförande voro fullt jämförliga med Egyptens vackraste minnesmärken. En af dem var af ofantliga trädrötter rubbad från sin sockel, en annan var innesluten i grenarnes kraftiga famntag och nästan lyftad upp från jorden, en tredje var slungad till marken och där fjättrad af väldiga rankor och krypväxter; och en stod ännu upprätt med sitt altare framför sig i en lund af träd, som tycktes hafva ställt sig skyddande omkring densamma som kring ett heligt föremål: i skogens högtidliga tystnad förekom den som en gudomlighet sörjande öfver ett fallet folk. Det enda ljud, som störde denna begrafna stads dödslugn, var ljudet af de apor, som vid grenarnes knakande rörde sig bland trädens toppar....

Vi återvände till den pyramidlika byggnaden och stego upp för regelbundna stentrappor, som stundom blifvit våldsamt åtskilda af buskar och telningar och stundom nedstör-

tats af stora träd. Delvis voro deras stenar ornamenterade med uthuggna figurer och rader af dödskallar. Vi nådde en terrass, öfverväxt af träd; och då vi gått öfver densamma, stego vi ned för en annan stentrappa till en plats, som var så betäckt af träd, att vi till en början ej kunde urskilja dess form, men hvilken, då yxan fått rödja omkring den, befans vara en fyrkant med trappor på alla sidor, nästan lika fulländade som den romerska amfiteaterns trappor. Trappstegen egde prydliga skulpteringar, och på södra sidan befann sig ett kolossalt hufvud, som af rötterna trängts ut ur sitt rätta läge. Vi stego upp för dessa trappsteg och nådde en bred terrass, 100 fot hög, med utsigt öfver näjden. Hela terrassen var beväxt med träd, bland dem tvänne Ceibas-träd med öfver 20 fot i omkrets, hvilka utsträckte sina till hälften blottade rötter 50 eller 100 fot, och sålunda sammanbundo ruinerna, hvilka de beskuggade med sina väldiga grenar.

Vi suto vid murens kant och sökte fåfängt genomtränga den hemlighet, hvaraf vi omgåfvos. Hvilket folk har en gång bygt denna stad? I Egyptens ruinerade städer, till och med i det länge glömda Petra, känner främlingen historien om det folk, hvars spår omgifva honom. Amerika, säger historieskrifvarn, befolkades af vildar; men vildar hafva aldrig uppfört dessa bygnader, vildar hafva aldrig uthuggit dessa stenblock. Vi frågade Indianerna, hvem som gjort det, och deras slöa svar blef: »Quien sabe?» »Hvem vet?»

Så långt följa vi Stephens, och afbryta här dessa ofullständiga teckningar af ett litet fåtal af de ruiner och fynd, som blifvit i vidlyftiga verk beskrifna; och vi fråga då äfven, såsom han gjorde, och såsom vi redan haft anledning göra efter beskrifningen af Nord-Amerikas minnesmärken: Hvilka vore de som åstadkommit alt detta? Hvadan kommo de? På hvad tid hafva de lefvat och verkat i dessa näjder?

Man skulle vänta sig, att ett folk, som lämnat så många bevis på, att det en gång varit i besittning af en ej föraktlig kultur, också skulle kunnat lämna något slags skriftliga vittnesbörd om sina öden. Sådana hafva ej häller saknats och äro ej ännu alldeles försvunna.

De många hieroglyfiska inskrifter, hvilka ännu finnas

kvar på ruinerna, hade troligen mycket att förtälja, om de kunde tydas. Ännu äro de likväl för oss hemliga gåtor, och med hvart år som flyr förvittra de mer och mer. Man har visserligen genom jämförelse med gamla manuskript, som man lärt sig tyda, kommit så långt, att man förstår dessa skrifteckens natur; men det språk, hvaråt de gifva ett uttryck, är alldeles okändt, och det kan vara tvifvelaktigt, om någonsin nyckeln därtill skall återfinnas.

Det är också kändt, att det gamla folk, som bygt dessa öfvergifna städer, förstod bruket af papper, egde ganska betydande samlingar af böcker skrifna med tecken, som liknade dem, hvilka äro uthuggna på ruinernas stenytor. Man vet äfven, att många af dessa böcker voro historiska; och då bevis äfven finnas för, att detta okända folk kunde riktigt beräkna solåret, torde deras historiska uppgifter ej varit i kronologiskt hänseende alldeles värdelösa. Men nästan alla dessa böcker eller manuskript hafva nu gått förlorade. De hafva nämligen blifvit förstörda och brända dels af de eröfrande och på ett lägre kulturstadium stående Aztekerna, och dels i ännu större mängd, af de fanatiska spanska presterna, som bland infödingarne ville med våld utrota alla minnen om deras förra historia och religion. Så berättas bland flera andra dylika tilldragelser, af mindre betydelse, hur biskop Zumarranga lät ett helt bibliotek af dylika gamla urkunder blifva lågornas rof. Detta är ett sorgligt vittnesbörd om den hänsynslösa fanatismens blindhet. Hvad skulle ej våra dagars mera fördragsamma åskådningssätt och upplysta forskning på detta fält hafva skördat!

Några manuskript, olyckligtvis intet bland de äldre, hafva emellertid undsluppit förstörelsen. Dessutom finnas åtskilliga verk författade af den tidens mera insigtsfulla spaniorer, hvilka hade lärt sig att läsa i de gamla urkunder de sett, och som därur anföra åtskilligt. Ett af dessa verk, som nu förvaras i Madrid, och som först i senare tider kommit i dagen, är af synnerlig vigt därför, att det öfver de förut mystiska skrifttecknen lämnar en beskrifning, som, i förening med en i ett annat samtida arbete upptagen ordbok öfver en af de äldsta Guatemala-dialekterna, satt forskare i stånd att tyda de få med dessa tecken skrifna manu-

skript, som finnas i behåll. Brasseur de Bourbourg, en af de ytterst få personer, som på allvar egnat sig åt detta studium, har visat, att dessa gamla skriftecken stå betydligt öfver bildskriften, sådan som t. ex. Aztekerna egde den, då spaniorerna kommo till Mexiko, och att de äro verkliga ljudtecken; och han har läst flera och öfversatt ett bland de i Europa förvarade manuskripten *(Popol—Vuh)* från Amerika. De flesta handskrifterna, och bland dem också den som anses vara den vigtigaste, nämligen *Codex Chimalpopoca*, vänta ännu på sin tydning.

De handskrifter, som finnas kvar, synas emellertid ej lämna annat än dunkla antydningar om det förflutnas historia. När spaniorerna under Cortez inträngde i Mexico, hade Aztekerna där herrskat endast något öfver 200 år. I de undersökta skrifterna angifves väl, att landet före Aztekerna innehades af Toltekerna, hvilka skulle hafva inträngt i landet omkring tusen år före vår tideräkning, och att de i sin ordning företräddes af Colhuaerna, hvilka skulle hafva undanträngt de vilda urinvånarne, Chichimekerna, och börjat införa den odling, hvars äldsta spår ännu torde finnas bland landets fornlämningar; men det är naturligt, att dessa uppgifter ej för oss kunna ega mycket värde, så vida de ej få stöd af andra och säkrare vittnesbörd. Vi måste därföre se oss om efter sådana.

När Copan för öfver 300 år sedan först upptäcktes, voro dess ruiner fullkomligen okända för de infödingar, som bodde i deras granskap, och ingen tradition visste något att förtälja om dem. Antagligen hade de legat glömda och begrafna i den vilda skogen, långt innan Montezumas folk, Aztekerna, kom till makt; och dock är det naturligt, att sådana städer ej byggas på en dag, och att de måste hafva egt en lång historia, innan de af någon okänd orsak blefvo öfvergifna att förfalla. Än mer, åtskilliga af dessa ruiner visa spår af så olika byggnadsstilar och teknisk färdighet, att det med skäl kan antagas, att de i sig innefatta mer än en tidsålders, kanske mer än ett folks arbete. Äfven de undersökta ruinerna synas sinsemellan antyda olika tidsskeden. Sålunda är utan tvifvel Copan vida äldre än Palenque; ja, kanske blef Palenque bygd först när Copan låg i ruiner.

Ruinernas ålder bestyrkes ock af det förhållande, att, åtminstone i de äldsta bland dem, all förgänglig byggnadsmateriel har så fullkomligt multnat och försvunnit, att nu ej ett spår däraf finnes i behåll.

Historiska antydningar af ej alldeles förkastlig natur om, att Amerika egt blomstrande städer för 3,000 år sedan, finnas verkligen. Mer än en grekisk författare antyder, att Fenicier och Kartager funnit väg öfver Atlanten. Diodorus Siculus berättar om ett feniciskt fartyg, som seglade längs Afrikas kust och slutligen af en storm drefs långt ut i hafvet, till dess det efter många dagar nådde en väster ut ifrån Afrika belägen ö, som var herrlig och fruktbar, egde många segelbara floder samt städer med praktfulla byggnader, omgifna af rika trädgårdar. Eger berättelsen någon grund, kunde med den beskrifna »ön» ej menas annat än Amerika, och då skulle dessa väderdrifna sjömän möjligen i deras äldre blomstringstillstånd hafva sett de städer, hvilka nu ligga öde och i ruiner. Men denna resa skedde mer än 11 århundraden f. Kr.

Här är emellertid lämpliga stället att kasta en blick tillbaka på Nord-Amerikas minnesmärken, då de af flera skäl synas ega någon gemenskap med dem, som finnas längre mot söder. Mellan de pyramidartade grundvalar, som finnas både i norr och söder, finnes så mycken likhet, att föga tvifvel kan finnas, att alla härröra från beslägtade folk. Den väsentliga olikhet mellan dem, som ligger däruti, att medan dessa grundvalar i söder uppbära väldiga byggnadsruiner, så finnes i norr intet spår af någon byggnad på deras öfre plan, synes kunna förklara sig däraf, att då man i södern användt sten och cement, har man i norr användt timmer, ett byggnadsämne, som under tidens inverkan blifvit upplöst och försvunnit, såsom detta äfven inträffat med nästan alt virke, som förekommit i Mexikos och Central-Amerikas byggnader. I en hög i Ohio har man likväl funnit tvänne kammare med kvarlefvor af timmer och med tak, hvars hvalf fullkomligt likna dem, som begagnats i dylika inmurade kammare i Central-Amerikas terrasser. Hade samma byggnadsämne begagnats i söder som i norr, skulle otvifvelaktigt dessa fornlämningar nu troget likna hvarandra, och

vi skulle föga anat, att dessa pyramider varit grundvalar för palats och tempel. Att nordens byggnader emellertid varit vida mindre betydande och bygts af ett folk, som stått på en lägre odlingsgrad än deras fränder i söder, är troligt.

Äfven dessa nordens fornlämningar vittna om en mycket hög ålder, som väl kunnat åstadkomma det förgängliga byggnadsmaterielets fullständiga upplösning. Redan då Nord-Amerikas fornlämningar först upptäcktes af den hvite mannens öga, lågo de, liksom Mexikos och Central-Amerikas, fördolda bland djupa urskogar. Den engelske geologen sir Charles Lyell fann ofvanpå en hög vid Marietta i Ohio ett träd med 800 årsringar; och man har påvisat tydliga spår af, att de skogar, som nu omgifva dessa fornlämningar, hafva föregåtts af flera generationer af äldre skogar, hvilka sålunda måste hafva uppväxt och förgåtts, sedan näjden vid »högbyggarnes» tid var röjd och odlad.

Vidare har man funnit, att ingen af de nordamerikanska högarne eller vallarne, som eljest ofta äro förlagda vid strömmar, förekommer på de lägst bildade flod-terrasserna, hvadan denna geologiska formation, hvilken antages omfatta en mycket lång tid, måste hafva tillkommit senare än dessa byggnadsverk.

Slutligen må det också nämnas, att de skelett, som uppgräfts ur dessa högar, och som där legat förvarade under ovanligt gynsamma omständigheter för deras bevarande, dock varit så förmultnade, att hvarje försök att återställa deras form varit fåfängt. Och likväl hafva i Europa flerstädes skeletter, om hvilka man med visshet vet, att de legat jordade nära 2000 år, och detta under vida ogynsammare omständigheter än i Amerika, blifvit upptagna i ett väl bibehållet tillstånd. Detta förhållande synes altså peka på en period långt bortom 2000 år tillbaka i tiden.

Och dock, hur länge måste ej detta folk hafva lefvat och verkat, innan det hunnit rödja skogarne, uppföra sina byggnader och tränga fram till kopparfälten i norr samt upparbeta dessa!

Om verkligen, såsom beslägtade minnesmärken och vissa antydningar i Central-Amerikas gamla urkunder göra det troligt, de folk, som fordom bygt i norr och söder, varit

beslägtade, så hvilar dock öfver deras ursprung och öfver deras förhållande till de nuvarande indianerna ett ogenomträngligt mörker; och det vore gagnlöst att här upprepa de värdelösa eller obevisliga gissningar — såsom att de ledt sitt ursprung från Israels förlorade tio stammar, eller från Fenicierna, eller att de invandrat från Malacca-öarne — som i detta hänseende blifvit gjorda. Det rimligaste antagandet, stödt i synnerhet på den för Amerika helt och hållet egendomliga byggnadsstilen, synes vara, att de tillhört en ras, som haft sitt ursprung i Amerika, att de ej ega någon frändskap als med indianerna, som enligt sin egen tradition kommit från nordvest — möjligen genom invandring från Asien —, samt att Nord-Amerikas 'högbyggare', varit en från sydligare näjder invandrande stam, som så småningom, fast i försvagad måtto, utbredt Central-Amerikas tidiga odling kring Mississippis flodområde.

För mycket rum har redan upptagits af det föregående för att nämna mer än några ord om de minnesmärken, som funnits på Sydamerikas vestkust, och hvilkas intresse äfven ligger oss fjärmare. Dessa minnesmärken, äfven de af ganska betydande art, skilja sig i stil från de förut beskrifna. Byggnaderna, som vanligen äro fyrkantiga, stå ej på pyramidala grundvalar och ega ej ett Palenques eller ett Mitlas rika dekorationer, men äro för öfrigt uppförda af beundransvärdt sammanfogade stenblock samt täckta med jättelika stenplattor.

Mest berömda bland det gamla Perus minnesmärken äro emellertid de på murade underlag bygda vägar, som med häpnadsväckande flit och med en omsorg, som enligt Humboldts utsago gör dem fullt jämngoda med romarnes yppersta vägar i Europa, blifvit ledda öfver ofantliga längdsträckor, sprängda genom berg och lagda öfver floder, träsk och afgrunder. En af dessa vägar följde längs Andernas bergskedja från Quito till Cuzco och fortsattes därifrån ned emot Chili — en sträcka af nära 400 geografiska mil — eller som ifrån norra Italien till Nordkap — genom bergiga trakter. »Den transatlantiska järnbanans ingeniörer», säger Baldwin *(Ancient America)*, »skulle med all sin öfverlägsenhet i ingeniörvetenskap och mekaniska hjälpmedel med skäl rygga tillbaka för ett dylikt företags kostnader och svårigheter.»

När Pizarro för mera än 350 år sedan med sina röfvarband inkräktade och plundrade Peru, herrskade där ett folk, som egde en ganska betydande grad af odling och samhällsutveckling. De ruiner, hvilka nu finnas där, härröra väl delvis från detta folk, hvars rike efter den styrande furstesläktens namn kallades Inca-riket; men starka skäl finnas dock för det antagandet, att vi äfven här möta en kulturutveckling, som måste mätas med årtusenden snarare än århundraden.

Amerikas fornminnen, bland hvilka några af de förnämsta blifvit i ofvanstående korta och ofullständiga redogörelse beskrifna, visa otvetydigt, hur konventionel benämningen »Nya Världen» är. Och geologien, hvars lod päjlar vida större tidsdjup än arkeologiens, antyder, att en i Amerika ursprunglig odling, så vidt denna är beroende af människans ursprungliga tillvaro i den västra kontinenten, ingalunda är otänkbar. Både i norra och södra Amerika har man tillsamman med kvarlefvor af djur, som redan för många årtusenden tillbaka upphört att lefva på jorden, funnit människoskelett och stenverktyg; och andra fynd af väl arbetade kärl och verktyg m. m. hafva blifvit påträffade under förhållanden, som antyda, att den första dagningen af ett ordnadt samhällslif börjat framträda i Amerika redan vid den långt aflägsna tid, då vi i Europa finna de första spåren däraf.*) Men fältet är ännu långt ifrån att vara fullständigt undersökt; och hvad som kan upptäckas genom en noggrannare arkeologisk och geologisk undersökning, är omöjligt att ens gissa. Otvifvelaktigt synes vara, att en väl ledd vetenskaplig expedition — hälst om den kunde skärskåda dessa ruiner i den elektriska belysning, som tydningen af deras inskrifter skulle sprida öfver dem — ej kunde undgå att göra många vigtiga rön.

Hafva Amerikas gamla ruiner intet annat att lära oss, så bidraga de åtminstone i sin mån att vidga den trånga krets, inom hvilken vår uppfattning om människoslägtets ålder, spridning och tidiga kultur så länge varit innestängd; och de påminna oss därjämte med högtidligt allvar, där de ligga hemlighetsfulla och förvittrande i de djupa och tysta

*) Jfr Baldwin, *Ancient America*, p. 273—5.

skogarne, som växa öfver dem, söndersspränga deras fogningar med sina rötter och hopa sin förgängelse öfver deras, hur tiden stryker bort samhällen, som om de aldrig funnits, och sopar det förgängnas spår tillhopa, och att vi sålunda, då den genom tiderna fortgående utveckling, hvarpå vi så gärna vilja förtrösta, ingalunda visar sig vara enskilda folk eller folkraser förbehållen, blott genom att väl begrunda det förflutna och städse efterspana det evigas lagar kunna hoppas att i vår mån få bidraga *till* och varaktigt deltaga i densamma.

Hjalmar Edgren.

Om Bjørnstjerne Bjørnsons nyaste bok.

Det flager i byen og på havnen. København. Gyldendalske boghandels forlag. 490 s. Pris 6 kr., eleg. inb. 7: 75.

Helt visst eggad af Ibsens föredöme, har Bjørnstjerne Bjørnson på senare tider egnat sig företrädesvis åt dramatiskt författarskap — och då visserligen ett dramatiskt författarskap, som stått i mer och mindre nära samband med hans omfattande verksamhet som politisk och social agitator, i det att det är väsentligen samma idéer och åskådningssätt, som han kämpat och kämpar för på många skilda vägar, i tal och skrift, öfveralt med samma hänsynslöshet och samma ännu altjämt lika ungdomliga stridslust. Väl har han städse tid efter annan vändt tillbaka till den konstform, som utgjorde hans första kärlek, till den berättande dikten. Men hittills har han gifvit oss endast smärre berättelser (småskizzer och noveller), och det är för första gången som han nu framträdt med en längre roman. Det var gifvet, att denna skulle mottagas med spänd nyfikenhet af den läsande allmänheten. I viss mening är »Det flager i byen och på havnen», såsom på förhand kunde väntas, en modern tendensroman. Och såsom sådan kan den naturligtvis icke undgå att blifva föremål för många skilda och motsatta omdömen. Men hvad som däremot torde vara alldeles oomtvisteligt och som därför må sägas så gärna först som sist, det är att den utgör ett nytt och glänsande vittnesbörd om sin författares lika stora som allmänt erkända skaldegåfvor: om kraften och fullheten af hans skapande fantasi, om en i vår reflekterade tid altmera sällsynt förmåga af omedelbar poetisk intuition och framför alt om hans oförlikneliga berättaretalang. För sin del har åtminstone anmälaren funnit sig styrkt i den uppfattningen, att likasom B. Bjørnson skurit sina första lagrar på den berättande diktens fält, så är och blir altjämt detta det område, där han rör sig friast och som i det stora hela ligger bäst till för hans egendomliga diktargenius, — vare detta sagdt utan att innebära någonting nedsättande för dramaturgen Bjørnson.

Det är icke lätt att genom ett kort referat gifva någon föreställning om den ganska digra volymens rika och mångskiftande innehåll. Den består af icke mindre än sju mer och mindre fristående delar, under hvar sin särskilda rubrik, hvilka dock otvunget nog ordna sig till en sammanhängande större helhet, — ett sätt att komponera, som i sin mån röjer, att vi ha att göra med en gammal öfvad novellist, hvilken sent omsider utvecklat sig till romanförfattare.

De båda första delarne, hvilka på förhand varit synliga i »Nyt Tidskrift» (1884, h. 2 och 3) och på grund häraf redan varit föremål för ett kort omnämnande i denna tidskrift *), skulle mycket väl kunna betraktas såsom tillsammans utgörande ett självständigt helt, hvilket taget sålunda i och för sig torde ega sin största märkvärdighet såsom kulturhistorisk sedemålning. Om den historiska troheten är anmälaren icke kompetent att döma; men nog får man åtminstone ett slående intryck af både tidsfärg och lokalfärg. I detta hänseende är det tvifvelsutan ett lyckligt grepp af förf., att han, i stället för att vilja synas berätta själf, med egna ord, redan s. 3 inför »et gammelt dokument», som han låter härröra från en med händelserna samtida »gammel Degn og Kantor» vid stadens kyrka, hvilken nedskrifvit det, som det heter »for at Efterkommerne skulle vijde det, hvorledes HErrens underlige Veye haver gaaet med denne Æt. Ogsaa for at det tydeligt skal blive, hvorledis denne Bye maa vere fremfor andre i Guds Varetect, da hand saa synligen hâr omhuldet den ved at slaa ned dens Plageaander». En med sin ojämna gammaldags stafning och i all sin trohjärtade naivitet riktigt kostlig urkund, hvarur jag icke kan underlåta att meddela några utdrag.

Det omtalas först, huruledes för något öfver två hundra år sedan en tysk junker vid namn Kurt (eller Curt), fördrifven från sitt fädernesland och skäligen misstänkt för sjöröfveri, en vacker dag hamnar i en liten norsk sjöstad, där han helt ogeneradt slår sig ned och med hotelser, öppet våld och bedrägeri tvingar sig till giftermål med »vel-borne froiken» Ingeborg Clausdotter, enda dotter til »welbyrdige» Claus Mathiassen, en i stadens omedelbara närhet boende rik och förnäm godsegare. Bröllopet firas med pomp och ståt, men »med mange grædendis Taare» å brudens sida. Kort derpå drifver Kurt sin svärfar ur landet, och hädanefter lefver han ett veritabelt röfvarlif på »Godset» och i staden, som han får ostraffadt tyrannisera, tack vara å ena sidan att han lyckas »ved hielp af sine mectige fornemme Landsmænd ved hove at komme i kongelig Yndist oc Bevogenhed» — så mycket lättare som han själf rest till Köpenhamn, där han »fornøyede Kongen ved sin store Storcke som og ved sin heele person» —

*) I Kristofer Randers' *Literaturbref från Norge* (1884, Augusti, s. 424—5.)

och å andra sidan den omständigheten, att han är uppburen af stadens lösa befolkning; ty »Lijderlige Siøfolk och deris Frænder, de er icke som Lands-folk... De hâr, de og deris Forfeder, lat sig hundske ombord og i land. De trifvis icke, naar de icke commenderis og bandis og banckis,» o. s. v. Fru Ingeborg — »en fin Skabning at see til», som »taalde ham icke som hand var — hon blir tidigt sinnessjuk och hålles inspärrad af sin man, som under tiden för ett liderligt lefverne med sina tjänstekvinnor och andra; till dess att han träffar ut för en vildsint bonde, som kräfver bot för sin dotters våldtägt och som, då sådan bot vägras, själf» tog den med sin Kniv»... »Saa kom det Ord ud, at hin Skinbarlige self hafde været i Staden og taget Straffedom», hvilket ger den fromme häfdatecknaren anledning till följande betraktelser: »Hvem det nu var, saa var det Gud den almectige self. For uden hans Villie falder end icke en uselig Spurf til Jorden... Guds Nafn vere høylofvet i Ævighed, Amen!»

Af Kurts söner skildras den äldre, Adler, såsom en tjock och däst och förnäm herre, som »lefde allene och uden Omgiængelse med Byens actbare Borgere, som for hannem intet vare, för öfrigt en fredlig och medgörlig man, hvadan han också fullständigt beherskades af den yngre brodren, »Præsten Her Max», som var sin faders afbild i många stycken. Men »hand var værre end Faderen, i saa maade, at han var lærd og kunde med stor Klyct og goed Skick snoe og vænde baade Personer og Ting. Hand var ogsaa den vældigste Mand paa Stoelen... Derfor maa det siges til Her Max' Ros, at det gaf alle en gafnlig Skræck at gaae udi Kircke i hans Tid. Og hand taalde det heller icke, at nogen derfra udeblef... Han underlagde sig efterhaanden den gandske Bye, saa at ingen fick noget hiem i de Dager, uden at yde deraf til Presten, ej heller maatte slagtis eller bryggis, uden at Præsten velsignedis deraf... Her Max samblede Pengene saaledes, som om Staden var *occuperit* af Fjenden og blef brandskatted... Oc naar hand var fuld, da var hand farlig for Fruentimmerne, saa at de maatte passe sig meget for hannem.» o. s. v. Äfven denne »skrækkelige Mand» fick en bedröflig ändalykt. Sedan han vid ett gästabud råkat att i fyllan och villan dräpa sin äldre broder, satte han sig själf i besittning af »Godset». »Men fra den samme Stund hand flyttede derop, var hand rasendis». Han inbillade sig vara förföljd af onda andar »oc skreeg og prædickede mot dennem med stor Størcke... Nu skulde Diefvelen hafve hannem tilbage; for nu var Tiden kommen. Men Her Max vilde snyde ham ved sin store Størcke i at bruge Ordet og ved Præstekunster i det hele. Saa kæmpede de af alle Lifsens Kræfter ved Dag og ved Nat.» Och när så herr Max dog, så »skionnede Folck, hvem som hafde

vundet til Slut». Men det kan man nu — menar kantorn för sin del — i alla fall icke så noga veta, ty »Vorherre er listigere end alle Skiælmer tilsammen».

Här slutar det gamla dokumentet, och åtskilliga slägtled hoppas öfver, hvarpå förf. ger oss en raskt utkastad skizz af »bægge de siste Kurt'er», far och son, ett par underliga och intressanta figurer, hvar för sig kraftigt individualiserade, men så, att i trots af all deras olikhet i öfrigt det gemensamma grundlaget hos båda utgöres af vissa genomgående slägtdrag. I synnerhet är sonen, John Kurt, en lika fullblodig som originell fantasiskapelse, ett verkligt praktstycke af färgrik och drastisk karaktäristik. Grunddragen i hans personlighet utgöras af ett nervöst oroligt, på samma gång envist och excentriskt lynne, en lättrörd och otyglad inbillningskraft och en lidelsefull häftighet, som när den retas ger sig luft med en hänsynslös vildhet, som står på gränsen till vanvett. Till det yttre beskrifves han såsom »høj, mager, knoklet, vig som en vidju» och med »slægtens snare, ville øjne». »Men panden var klar, dens hud ejendommelig hvit; der kunde fare lyn henover den, når han var på sit beste; og da var han ikke styg heller. En stor stemningsmagt var over ham; og den kunde han meddele»... »Med den fantasi han ødslede på banning, kunde han som maler ha fylt et museum, som digter eller komponist mange hyller»... »Af historier havde han ett uuttømmeligt forråd. De serveredes i en *sauce* af billeder og forbannelser, sa at det boblede. Historierne havde ellers *det* ved sig, at ikke alle trodde dem». För öfrigt kunde han midt i de vildaste historier kaste in et fint, rørende drag». »Således engang om et forlat, forkommet kuld af rype-unger, han med hænderne havde plukket sammen en for en i lyngen; han bar dem hjem i »lua si». Han fortalte det så lyng-friskt fra fjællet, så ægte, at tårerne kom dem i øjnene».

I sina gossår var John Kurt föremål för sin fars odelade beundran. Enstöringen Konrad Kurt »drak ikke længer whiskytoddy; men han drak sig full i gutten. For et geni! å, for et geni!» John blir först knekt och svärmar obetingadt för »exsis og disciplin», men blir helt plötsligt led vid »det hejle militærvæsen», som, »dævelen sylte, var det usleste apekatteri». Nu slår han sig i stället med ifver på trädgårdsskötsel — »At grave frem af jora det fineste ætendes og fineste lugtendes, det var, dævelen partere, det fornemste, en fri kar kunde ta sig til» — men snart nog finner han »gartneriet at være bare møk» och ger sig i väg »på et skib til Sydhavet». Efter att så en tid bortåt ha drifvit vida omkring kommer han åter hem, som han själf säger, endast för att se sin far dö. Och nu är det som han blir förälskad i Thomasine Rendalen, en präktig flicka, som efter att

hafva i utlandet lärt sig språk och utbildat sig till »en overmåde flink lærerinne», »begynte strax efter sin hjemkomst at undervise kvinner og mæn og at afbetale sin gæld» och härigenom »vakte byens udelte beundring». Hon är ingen skönhet. Långt därifrån: »Ansigtet var temmelig flat-næset; hun havde lyst hår, som på afstand gav hende utseende af at være skallet; oienbryn kunde der ikke engang være tale om. Øjnene grå; og når hun ikke bar briller, mysende». Men hon hade en sällsynt vacker och genom oafbruten gymnastik utvecklad figur och »førte sit legeme som ikke én pige til i byen», och »hun rigtig strålte ut af kraft og forstand». Det sätt, hvarpå John Kurt gör henne sin kur, är mycket egendomligt. När de t. ex. råkas i en balsal, säger han henne sådana komplimanger som denna, att han »stejkte sig på, at hun der i danse-moroa var som en ung, kvit, knæggende ørken-hoppe, eller som en hejl sprættende fugle-leik i skogen» m. m. dyl. Emellertid får han upprepade gånger korgen, till dess att hon, vid hans fars död, fattar medlidande med hans tröstlösa sorg och öfvergifna belägenhet, och i en sådan stämning ger hon med sig. Deras äktenskap börjar såsom en ren idyll, men går så småningom sönder alt mer och mer. Hans lynne och vanor göra honom föga egnad för ett ordnadt familjelif, och för öfrigt är det ett slägtarf, att Kurtarne gärna vilja tyrannisera sina hustrur. Det hela slutar med en formlig explosion, en ohygglig och rent af vidrig scen, där mannens i grunden brutala liderlighet, som länge varit dämpad och undanskymd af de bättre sidorna i hans natur, på en gång bryter ut i full låga — på ett sådant sätt, att hustrun efteråt tyckes hafva alt skäl i världen att förklara det såsom ett anfall af momentant vansinne. Strax därefter dör han af slag, och Thomasine, som återtager sitt förra namn: Rendalen, blir under många bekymrade och kvalfulla tankar moder till en son, som hädanefter är att betrakta såsom berättelsens egentliga hufvudperson.

* * *

Det visar sig nu, att Kurtska slägthistorien alt ifrån början varit ämnad och anlagd till att småningom bilda den oumbärliga bakgrunden till en tämligen bred nutidsroman, hvari till behandling upptagas allehanda på dagordningen stående frågor af social och etisk natur och däribland i främsta rummet det så ytterst moderna problemet om »arvelighed og moral». Vill man hålla sig till detta, så kan det hela, om man så vill, betraktas såsom ett slags motstycke, i mera koncentrerad form, till Émile Zolas bekanta serie »Les Rougon—Macquart». Men det bör då genast tilläggas, att — oafsedt alla öfriga och visserligen mycket väsentliga olikheter mellan den norske och den franske författaren —

just detta ärftlighetsproblem behandlas af den förre i en helt annan anda än af den senare. Ty under det att Zolas »verklighetsskildringar» tyckas gå ut på att framställa ärftlighetslagen såsom ett oemotståndligt öde, som med sin mäktiga järnhand griper sitt offer, för att, med eller mot dess egen vilja, så småningom föra det hän emot ett oundvikligen predestineradt förfall; lägger däremot Bjørnson uttryckligen an på att visa, att ehuru väl dåliga ärftlign anlag — i all synnerhet i förbund med dåliga familjetraditioner och dålig uppfostran — äro en förfärande makt, som ofta nog låter fädernas missgärningar hemsökas på barnen alt intill sena lad, så kan likväl äfven det sämsta arf med framgång motarbetas och öfvervinnas genom uppfostran och själfuppfostran, — sä mycket hällre som man därvid i allmänhe tkan räkna på att ha en hemlig bundsförvandt i en genom generation efter geenration fortsatt blodblandning med ty åtfölljande inympning af andra och motsatta anlag: : . . . arv møtər arv; en behøver ikke at være så mistrøstig. I tidernes løp er ætterne i den grad opblandede, at en lej arve-linje, som må tilbaketrænges ved ikke-bruk, altid har en god ved siden af sig, som kan forstærkes ved bruk. Det gælder, *aldrig* at la tilfællet få råde, men at først opdrageren og siden selv-opdrageren er opmerksom i tide: . . . Arv var ingen bestemmelse, bare betingelse» (s. 439). När ärftligheten uppfattas på ett sådant sätt, mister den i samma stund åtminstone en god del af den hemska, gengångaraktiga förklädnad, i hvilken den så gärna ter sig för ett rent naturalistiskt — eller materialistisk — betraktelsesätt, för att i stället framstå såsom en för visso högst vigtig och beaktansvärd faktor i en verkligt *sedlig* lifsåskådnng. Och anmälaren tvekar icke att tillägga, att det är först då, när den sättes i en sådan belysning, som ärftlighetsprincipen blir ett lämpligt motiv för poetisk behandling.

Vore det så, att människobarnets medfödda fysiskt-psykiska anlag vore ingenting annat eller mera än ett fullkomligt analogon till det i jorden nedlagda fröet, som med altigenom blind naturnödvändighet spirar, växer och utvecklar sig därhän och så långt, som jordmån och öfriga yttre omständigheter medgifva, ja då vore det i sanning fasaväckande att tänka på ärftligheten och dess lika envisa som nyckfulla makt — på den s. k. »atavismen» o. dyl. Denna tanke vore ju då framför alt egnad att ohjälpligen nedslå den i ifrågavarande hänseende mindre lyckligt lottades lifsmod, att kväfva känslan af individuelt ansvar och därigenom verka förlamande på viljan. Men saken gestaltar sig helt annorlunda, så snart man lärt sig att betrakta människans ofria naturbestämdhet väsentligen ur den synpunkten, att den utgör grundlag och »betingelse» för hennes sedliga bestämmelse, eller med andra ord, att den är ämnad till material för den fria viljans bearbetande och förädlande verksamhet. Man finner

lätt, att i och med detsamma bör samma ärftlighetstanke fasthällre kunna blifva en kraftig sporre till allvarlig och oaflåtlig själfpröfning: och i det att den föder ett lifligt medvetande om en oafbruten solidaritet i moraliskt hänseende mellan föregående och efterföljande slägtled, blir den sålunda — alldeles tvärtom — en källa till ökadt ansvar och nya plikter, emot oss själfva icke mindre än emot det uppväxande slägtet.

Det är detta som den norske författaren vill med kraft och eftertryck inskärpa hos sina läsare. I klara och tydliga ord framhålles det först emot slutet af boken — det nyss anförda citatet är hämtadt ur dess sista kapitel, som bär den mycket sägande öfverskriften: Kæmp selv! Men samma etiska grundåskådning skimrar igenom i det föregående, dels indirekt och dels äfven direkt. Och alldeles särskildt finner man en ypperlig, lika tilltalande som öfvertygande, illustration därtill i skildringen af Thomas Rendalens barndom och ungdom och af hans förhållande till sin moder; hvilken till att börja med låter fullständigt tyrannisera sig af den lilla nervösa, lättretliga och envisa varelsen, ända till dess att hon gör våld på sig själf och lyckas att med ett raskt tag »detronisera» honom. »Nu havde han på sine luners ustadige sejlas endelig opdaget sin mor; herefter var hun hans faste land». Huruledes förhållandet mellan mor och son vidare utvecklas, och huru de båda i och genom detta förhållande själfva utveckla sig, det låter icke referera sig i få ord, emedan det utgör ett genomgående eller ofta återkommande tema i alt det följande. Vare det nog sagdt, att det sätt, hvarpå detta förhållande uppfattas och framställes af förf., synes mig i mer än ett hänseende utgöra en af berättelsens glanspunkter.

Jag har uppehållit mig vid Bjørnstjerne Bjørnsons uppfattning af ärftligheten och dess etiska betydelse, emedan jag tror mig härutinnan hafva funnit det mål, hvartill altsammans ytterst syftar — ett mål som endast vinnes så mycket säkrare därigenom, att förf. vill föra oss dit så småningom och stundom på ganska långa omvägar —, med andra ord altså den föreliggande bokens innersta och ledande grundtanke. Och denna grundtanke synes mig vara så kärnsund, så behjärtansvärd och på samma gång så i ordets bästa mening tidsenlig, att jag icke kan föreställa mig annat, än att den skall mötas af varma och odelade sympatier i vida kretsar, — äfven hos dem, som kunna ha ett eller annat att invända mot boken i öfrigt, vare sig med afseende på dess form eller innehåll.

* * *

Vid sidan af ärftlighetsproblemet och i sammanhang därmed är det förnämligast pedagogiska frågor som sättas under debatt;

och då förf. intresserar sig närmast för kvinnans uppfostran, kan han naturligen icke undgå att vidröra äfven andra sidor af kvinnofrågan.

Real-kandidaten Thomas Rendalen — hvilken alldeles oförbehållsamt framställes såsom bärare af förf:s egna allmänna idéer och reformplaner — står i begrepp att öfvertaga ledningen af en af hans mor grundlagd flickskola och håller vid detta tillfälle ett programtal i stor stil, som först väcker allmän skandal, men också å andra sidan så småningom vinner alt mera anklang hos alla i förf:s ögon välsinnade och rättänkande människor, och som sålunda göres till utgångspunkt för en oafbruten följd af lifligt skildrade konflikter mellan tvänne motsatta partier i samhället.

Den unge skolföreståndaren börjar med att inskärpa, huru som framför alt i fråga om kvinnans uppfostran hufvudvigten bör läggas därpå, att hennes sedliga renhet bevaras — och utvecklas till fri och medveten karaktär. Ty icke »uvidenhedens uskyld», utan »den uskyld som vét, hvilke farerne er, og har kæmpet mot dem fra ung af, den *allene er stærk*». *) Vidare framhålles, att uppfostraren måste koncentrera sin uppgift på att förebygga »overgangsalderens» faror, denna ålder, då — enligt en upplysning, som talaren fått af sin mor — »de fleste glider væk, i det de taper sin åpenhet, styckevis eller helt sin flid, sin ordens-sans; der flytter noget fremmet in af blandet natur — af højst forskellig beskaffenhed hos de forskellige... på at møte denne overgang fullt rustet, derpå må det gå ut... Mot dette, som i egentlig forstand er at bevare sjæl og legeme, er f. e. sprog-kunskap, piano, fruentimmer-netheder bare luxus; historie, geografi, aritmetik, skrifning noget mere; dog bare af tredje rangs nytte». I förbigående talas något om betydelsen och oumbärligheten af »hjemmets rene luft», med anledning hvaraf utslungas bittra anklagelser mot familjelifvets vanliga beskaffenhet och genomsnittliga moral. Men äfven skolan måste göra sitt till. »Man har i senere tid begynt at ophøje historie-meddelelsen, literaturoversigten til karakterbestemmende fag. Når disse fag blir mere bearbeidede for skole-undervisningen æn de nu er, vil de også få mere betydning i så henseende.» Men i och för sig taget blir detta i alla fall endast palliativ. Och icke ens en god religionsundervisning erkännes såsom ett i föreliggande hänseende tillräckligt och fullt tillförlitligt medel, ty, såsom det försäkras, kan religionen »knytte et forhold *dybt og skønt* — allene for nogle enkelte» (!). Och så kommer den egentliga klämmen: »Den vigtigste kunskab for mænnesket er at lære at skøte sig selv; og

*) Kursiveringen är gjord af B. Bjørnson, här likasom öfveralt i de anförda citaten, där icke annorlunda uttryckligen angifves.

den næst vigtigste er at lære at skøte sit afkom.» Och med afseende på undervisningen i dessa ämnen »må man vite, hvorfor den gives. Man må være åpenhjertig, ingående, slet intet skjule; netop det, som nu almindelig skjules, *er det vigtigste*... enhvær skole burde ha en læge til lærer, som måtte lede barnets natur-studium i det hele; men bestandig så, at det fik slående intryk. Allerede barnet kunde i mikroskopet se, hvorledes f. e. planten er opbygget af celler, og hvorledes alle dens uensartede deler utvikles af ensartet grundlag; iagttage plantens ånde-drag, celle-deling, top-vækst, befrugtning; få inbilnings-kraften optat, ja, reguleret af naturens arbeide og harmoni. Barnet måtte tidlig få en hellig beundring for alt som var sundt, friskt, naturligt; likesom medlidenhed med alt, som var skadet og sykt; ækelhed for alt unaturligt, men også her medlidenhed» o. s. v.

Äfven om Herbert Spencers namn icke uttryckligen åberopats, vore det lätt att skönja, att Rendalens program till största delen stammar tämligen direkt från honom; hvilket med andra ord vill säga, att det ytterst sigtar till en undervisningsplan, hvars bas utgöres hufvudsakligen af naturstudier, hälst och företrädesvis i fysiologisk riktning, och som på den vägen så småningom mynnar ut i hälsolära och uppfostringslära såsom sina båda afslutande spetsar, under det alla öfriga läroämnen egentligen betraktas såsom *hors d'œuvre* eller behandlas mer och mindre såsom bisaker. Emellertid må det tilläggas, att Rendalen under skolans fortskridande utveckling tyckes vilja lägga alt mera vig på och inrymma alt mera plats åt ett slags fria föredrag i kulturhistoriska ämnen, »ledsaget af karter og tegninger».

Hvad nu särskildt beträffar det yrkandet, att alt hvad som hör till könslifvet skulle behandlas *i skolan* till och med med en viss förkärlek och utförlighet, så är det visst ingen nyhet. Metoden praktiserades som bekant redan i Basedows filantropin. Huru vida och i hvad mån den kan vara att anbefalla eller icke, må här lemnas osagdt. Men nog torde väl åtminstone någon sanning ligga till grund för Niels Fürsts elaka insinuation, att »det var rimeligt nok, at sandselige naturer blev opspillede ved slikt». *)

*) Anmärkningsvärdt är, att den store naturalisten *J. J. Rousseau*, hvilken sannerligen icke kan misstänkas för något slags pryderi, uttalar sig i detta ömtåliga ämne bl. a. i ungefär samma riktning som — Niels Fürst. Jag kan icke underlåta att, till belysning af den föreliggande frågan, här meddela några få korta citat ur Rousseaus både många och långa resonemang just med afseende på de vådor, som äro förenade med "le passage de l'enfance a la puberté": "Les instructions de la nature" — säger han — "sont tardives et lentes; celles des hommes sont presque toujours prématurées. Dans le premier cas, les sens éveillent l'imagination; dans le second, l'imagination eveille les sens; elle leur donne une activité précoce qui ne peut manquer d'énerver. .... De ces reflexions je tire la solution de cette question si souvent agitée, s'il convient d'éclairer les enfants de bonne heure sur les

Om filantropinismen påminner i viss mån äfven förf:s prononcerade rädsla för »lekse-tyngsel» och öfverhufvud för alt hemarbete, i omedelbar förening med det starka betonandet däraf, att all undervisning borde göras så lätt och angenäm och roande som möjligt och för den skull grundas förnämligast på muntliga föredrag och åskådningsmaterial; — men det ligger här mycket närmare till hands att tänka på den vid de norska likasom vid de danska folkhögskolorna ännu altjämt tämligen enrådande grundtvigianismen. Att det ofta återkommande talet om åskådlighet och omedelbarhet, om »det lefvande ordets makt» o. dyl. i och för sig är i hög grad beaktansvärdt, detta lär det väl numera icke falla någon förnuftig människa in att på allvar vilja bestrida. Men väl torde skäl finnas till att å andra sidan erinra därom, att man verkligen *kan* gå för långt äfven i den vägen, att en för långt drifven äflan efter att vara intressant och underhållande icke alltid är förenlig med sann grundlighet, att den fast mera löper fara att slå öfver i en viss »doktrinær Umiddelbarhed» och lätt nog kan urarta till ett »Afguderi med det lydende Ord, med Ordlyden som saadan — ikke væsentligt forskjelligt fra det Afguderi, som fra en motsat Side bedrives med Skriftens Bogstav». *) — Till sist må det vara tillåtet att draga i tvifvelsmål, om det kan vara så alldeles välbetänkt att vilja i en flickskola införa en hel del sådana nya ämnen som t. ex. undervisning i hjärnans fysiologi. Det kan nämligen på goda grunder sättas i fråga, huru vida ett sådant förfaringssätt verkligen kan leda till något annat resultat än en abstrakt och skäligen ytlig encyklopedism, som för länge sedan är utdömd af all sund pedagogik.

En roman är ingen vetenskaplig afhandling och bör ju icke häller bedömas efter samma stränga måttstock som en sådan. Det må för den skull vara nog att här hafva i korthet antydt några få kritiska punkter i B. Bjørnsons pedagogiska funderingar, hvilka helt visst icke kunna fritagas från rätt mycken

objets de leur curiosité, ou s'il vaut vieux leur donner le change par de modestes erreurs. Je pense qu'il ne faut faire ni l'un ni l'autre. Premièrement, cette curiosité ne leur vient point sans qu'on y ait donné lieu. Il faut donc faire en sorte qu'ils ne l'ait pas. En second lieu, des questions qu'on n'est pas forcé de résoudre n'exigent point qu'on trompe celui qui les fait: il vaut mieux lui imposer silence que de lui répondre en mentant... Enfin, si l'on prend le parti de répondre, que ce soit avec la plus grande simplicité, sans mystère, sans embarras, sans sourire. Il y a beaucoup moins de danger à satisfaire la curiosité de l'enfant qu'à l'exciter ... Si l'on ne doit pas permettre aux jeunes garçons des questions indiscrètes, à plus forte raison doit on les interdire à de jeunes filles, dont la curiosité satisfaite ou mal éludée est bien d'une autre conséquence, vu leur pénétration à pressentir les mystères qu'on leur cache, et leur adresse à les découvrir" — *Emile ou de l'éducation* (Paris 1852) s. 243—245; 459.

*) Jmfr *M. J. Monrads* betraktelser öfver grundtvigianismen, i hans *Tankeretninger i den nyere Tid*, s. 133.

oklarhet i mer än ett hänseende, likasom de i det hela torde förefalla mången — i likhet med anmälaren — skäligen ensidiga och excentriska. Så mycket bör i alla fall en hvar kunna erkänna, att »en tale» innehåller åtskilligt, som verkligen tål att tänka på. Det innersta syftet och andemeningen åtminstone kan ju icke annat än obetingadt gillas. Och hvad man särskildt bör hålla vår författare räkning för, det är den omisskänneliga värme och den frimodiga, segervissa tillförsigt, hvarmed han själf omfattar sitt uppfostringsideal, och som han förstår att meddela sina läsare, så att äfven den mest skeptiska bland dem svårligen kan undgå att ryckas med för ögonblicket åtminstone så långt, att han får ett visst intresse för flickskolan på »Godset» och för dess ihärdiga kamp för sin egen tillvaro och utveckling.

Det blåser en frisk flägt genom förf:s interiörer ur en skola, där fru Thomasine Rendalen går omkring »med brillerne på skakke — små-nynnende... det var som at møte et hølas om hosten; det duftede friskt emot en langt fra, og man gik gærne til side for en så mægtig, nyttig, tæt-pakked genstand». Och kamratlifvet mellan lärjungarne — deras entusiastiska vänskapsförbindelser, interfolierade med utbrott af inbördes afundsjuka och partiväsen, smågnabb och försoningsscener, deras oskyldiga svärmeri för sina lärare och allehanda, stundom mindre oskyldiga, espiéglerier o. s. v. — alt detta tecknas med en beundransvärd natursanning, med finess och humor. I den leende och rörliga taflans förgrund framträder »generalstaben» —

"Den blonde Milla, den brune Tora,
den breje Tinka, den smale Nora" —

en präktig fyrväpling! Och dessa fyra ställa sig i spetsen för en »forening», hvars förhandlingar blifva både uppbyggliga och roliga. Man föreställe sig t. ex. de unga damernas indignation, när en anonym spefogel »til præsidenten» insändt följande förslag till diskussionsämne: »Hvorvidt skal det tilstædes manfolkene at bære overskæg?»

Eljes är det naturligtvis först och sist »det store kvindesporsmål» som dryftas i denna förening och som där vändes på många olika sidor. I ett här hållet föredrag af skolans kvinliga läkare, Miss Hall, men äfven annorstädes, får förf. tillfälle att å nyo framställa och utveckla samma allmänna tankegång, som han nyss förut förfäktat i dramatisk form, i »En hanske», och som i korthet kan angifvas sålunda, att han ifrar för de båda könens fulla likställighet framför alt i rent sexuelt hänseende, men — i diametral motsats emot åtskilliga i den nyaste literaturen här och hvar mer och mindre tydligt framskymtande tendenser — visst icke på det sättet, att mannens ofta nog lösliga moral skulle få tillämpas på kvinnan, utan tvärtom så, att han skärper kravfet på kyskhet äfven för mannen, hvilken altså skall höjas till samma

nivå som den i allmänhet sedligt renare kvinnans i stället för att, såsom nog ofta händer, draga henne ned till sin egen lägre ståndpunkt. Det framhålles sålunda, att det ligger så stor vigt på kvinnans fria sedlighet »ikke alene for kvinnens egen skyld, men også for mannens»,... »at den udvej, som ofte var foreslåt, nemlig at give kvinnen samme frihed, som mannen tog sig, vilde være et tilbageskridt, et uhort brud på udviklingen»..., att kvinnan har »en *arvet* ævne til at være tro. Selvfølgelig kunde mannen også vinne denne ævne.»... »Den kvinne, som ægtede en man, der havde en usædelig fortid, gjorde sig medskyldig»... »Ukyskhed burde herefter dømmes like strængt, enten man eller kvinne begik den» o. s. v. — Huru vida nu också dylika saker verkligen lämpa sig till att vidt och bredt afhandlas af eller inför en samling af unga skolflickor, af hvilka de älsta nyss lemnat bakom sig den gemenligen så kallade *backfish*-åldern, därom kan man visserligen vara af en annan mening än förf. »På to-mans-, tre-manshånd kom ytringer frem, bestemmende for deres måte at føle på, slike som disse: Tænk at omfavne en man, som —! —. Tænk, legeme til legeme med en, som —! —.» Det vill synas anmälaren, som om i dessa af förf. själf anbragta tankstreck skulle ligga ett slags omedveten, men icke alldeles obefogad, självkritik.

* * *

Det gamla godset med sin »jente-skole» utgör den medelpunkt, i och omkring hvilken alla berättelsens trådar förr eller senare löpa tillsammans för att sålunda bilda en enda sammanhängande brokig väf, hvars grundfärg är öfvervägande ljus och behaglig, men som icke häller får sakna ett mörkare inslag. Detta utgöres förnämligast af en utförligt behandlad förförelsehistoria, hvilken är nära däran att i sina följder blifva ödesdiger för skolan, som därigenom en tid bortåt kommer i viss mån i misskredit. Denna historia lånar emellertid sin största märkvärdighet därifrån, att förf. vill göra troligt, att förföraren — som är ingen annan än den ofvan i förbigående omtalade Niels Fürst, hvilken i allmänhet spelar rollen af styckets Mefistofeles — skulle ega en egendomlig makt att »uten det sædvanlige mekaniske middel, bare ved et blik» försätta sina offer i ett s. k. magnetiskt eller hypnotiskt tillstånd, hvarunder hvarje spår af modståndskraft förlamades. Förf. har i denna punkt skattat åt en hos våra moderna skribenter alt mera inrotad benägenhet att skrifva riktigt »vetenskapliga» romaner. Anmälaren får bekänna, att han högeligen fruktar, att denna benägenhet här spelat B. Bjørnson ett ledsamt spratt, i det att här helt enkelt föreligger en förväxling mellan tvänne företeelser, som väl kunna hafva en viss

yttre likhet, men i grunden hafva föga eller intet att skaffa med hvarandra. Anmälaren vore med andra ord starkt frestad att för sin del antaga, att det är förföraren själf som träffar hufvudet så tämligen på spiken, när han på sitt sätt vill förklara saken så, att »den magt, han havde, virkede bare på en viss sort kvinner», nämligen på sådana, som genom hela sin naturliga läggning och uppfostran m. m. vore likasom på förhand bestämda till *femmes entretenues*. Och anmälaren har i detta hänseende rådfört sig med fullt kompetenta fackmän, som endast ytterligare styrkt honom i detta uppfattningssätt.

Förföraren får omsider sin välförtjänta lön, i det att hans trolofvade brud — en vän och skolkamrat till den förförda oskulden — öfverger honom vid själfva altaret, hvilket naturligtvis åstadkommer en oerhörd skandal. Och det hela slutar med den goda sakens fullständiga seger — någonting som är rätt ovanligt nu för tiden, och som måhända just därför, för en gångs skull, verkar på läsaren såsom en oblandad tillfredsställelse. Ty väl hafva vi för längesen kommit ifrån den naiva föreställningen, att en roman framför alt borde sluta därmed, att dygden belönas och lasten grundligt afbasas. Men å andra sidan blir man verkligen till sist så innerligt led vid alla dessa olösta gåtor och skärande dissonanser, i hvilka samtidens dramer och berättande dikter gemenligen uttona.

Saken är den, att Bjørnstjerne Bjørnson är en oförbätterlig optimist. Men just därför är han en så mycket mera sympatisk företeelse bland alla dessa stora och små pessimister, som trängas på nutidens literära marknadstorg. Hans optimistiska blick på lifvet har väl närmast sin psykologiska rot och förutsättning i en medfödd sangviniskt lyrisk grundstämning, som sällan sviker honom — som bekant är han aldrig mera full af jäsande lefnadsmod, än när han af hjärtans lust »banker och bankes»; men för öfrigt synes mig det ena så väl som det andra stå i ett visst inre samband med den egendomliga gåfva, som jag redan i början af denna uppsats betecknat såsom förmåga af *omedelbar poetisk intuition*. Jag skall försöka att något närmare angifva, hvad jag menar härmed. Jag menar, att han är ingen modern hamletsfigur, hvars »friska hy» kan »gå i eftertankens kranka blekhet öfver». Den drifvande kraften i hans literära produktion utgöres icke af en mödosamt arbetande och endast steg för steg fortskridande reflexion, och allra minst af någon sådan där sjukligt uppdrifven reflexionslusta, som icke stannar förr, än den lyckats att »udhule» all ting och sålunda hamnar i bottenlös, blaserad pessimism. Men hvad han ser och tänker omsätter sig gärna utan vidare i hans rika och mäktiga fantasi i lifslefvande bilder, som afspegla ett konkret mänskligt lif med både dygder och svagheter, med större och mindre fel och brister, men också

alltid vid sidan däraf ett och annat försonande drag. En så fullblodig konstnärsande som B. Bjørnson, ett så äkta ursprungsfriskt skaldekynne — man kan gärna säga ett så entusiastiskt brushufvud — skulle helt visst icke kunna vara i stånd till att på en gång teckna en sådan samling af nästan idel negativa, och delvis skäligen abstrakt hållna karrikatyrbilder som t. ex. Alexander Kjelland stundom bjuder på, nu senast i sin »Fortuna», — eller att måla sådana nattsvarta, djupt ironiska taflor af mänskligt elände och tröstlös uselhet, som dem Ibsen gifvit oss i »Vildanden».

Det är mer än sannolikt, att den föreliggande boken af den literära kritiken får uppbära mer och mindre skarpa förebråelser för en för långt drifven »naturalism» i bild och ord. Och nekas kan icke, att där förekomma här och hvar rätt starka saker i den vägen. Med afseende härpå vill jag inskränka mig till den anmärkningen, att det i alla händelser är en himmelsvid skilnad mellan B. Bjørnsons och t. ex. Zolas naturalism. Den förre kan väl, när det så faller sig, vara ganska plump och grofkornig; men han är aldrig raffinerad. Han skräder ej sina uttryck och han går icke ur vägen för att skildra hvad det vara må. Men äfven då, när han anser sig böra måla någonting riktigt ohyggligt stygt, är hans penselföring mera kraftig än egentligen bred; och man kan icke med fog tillvita honom, att han skulle med någon särskild förkärlek »rota i smutsen». Därtill är han en altför sund natur — och framför alt för mycket skald. Icke dess mindre skall säkerligen mången finna sin känsla sårad och tillbakastött af ett par ställen i »et gammelt dokument», men isynnerhet af slutscenen mellan John Kurt och hans hustru. Och uppriktigt sagdt tycker anmälaren, att det hela skulle hafva vunnit därpå, om förf. icke gifvit anledning till något sådant, vore det också endast därför, att denna omständighet troligen kommer att i icke obetydlig mån minska kretsen af bokens läsare. För öfrigt vill jag för tillfället icke inlåta mig på någon tvist med förf. därom, huru vida de starkt naturalistiska bilderna och uttryckssätten verkligen voro oundgängligen nödvändiga eller icke på de ifrågavarande ställena, med hänsyn till de ämnen som där behandlas eller den verkan som närmast åsyftas.

Jag kan icke undertrycka ännu en sista anmärkning, innan jag nedlägger pennan. Den går därpå ut, att det synes mig vara en brist i ett verk som detta, att förf. icke kunnat alldeles afhålla sig från sådana »demagogische Umtriebe», som när han redan på första sidan säger om det gamla godset, att det »var sansynligvis kommet sammen *som de fleste store ejendommer i alle lande og i alle tider*)*, ved den stærkes ret» o. s. v. —

*) Kursiveringen af anmälaren.

eller när i sista kapitlet — alldeles onödigtvis som det vill synas — anspelas på den odödliga — och förf. får icke misstycka, om jag tillägger: obegripligt lumpna — flaggfrågan. »Det rene flag» är till och med anbragt på den eleganta permen till praktupplagan. För oss svenskar kan sådant icke förefalla annat än tämligen retsamt. Måhända har detta tillkommit i syfte att sålunda illustrera bokens titel, som verkligen kunde behöfva att något närmare motiveras, då den står i ett skäligen löst och tillfälligt förhållande till innehållet. För öfrigt skall gärna medgifvas, att man eljes i den föreliggande berättelsen icke finner särdeles många direkta spår af den *politiske* agitatorn.

De kritiska inkast och anmärkningar, hvartill anmälaren funnit anledning, skola icke hindra honom ifrån att uttala såsom sitt slutomdöme, att »Det flager i byn og på havnen» är en i flere afseenden förträfflig bok och ett högst betydande diktverk, måhända till och med det mest betydande som hittills flutit ur Bjørnstjerne Bjørnsons flitiga penna.

Reinhold Geijer.

Tre moderna författare.

Henry James J:r: *Amerikanen.* Bemyndigad öfversättning af Erik G. Folcker.

Henrik Ibsen: *Vildanden.* Skuespil i fem akter.

Ivan Turgenjef: *Elena.* Novell, från ryskan öfversatt af —k—.

Det är nu för tiden icke vanligt att träffa på en glad bok, och det är ju icke så underligt. Menskligheten blir ständigt äldre, och det är väl med hela menskligheten som med individen, att förmågan att se lifvet ljust och förhoppningsfullt hör ungdomen till. Med åren komma de bittra erfarenheterna och med dem den skärpta blicken, som ser, att icke allting, som glimmar, är guld.

Imellertid blir ju folk äldre på olika sätt. Några gör lifvet bittra, hårda och kärlekslösa; andra få blott mera stillhet och djup, mera sorg, men också mera värdefull glädje; och så är det några få, som endast åldras till det yttre, men i sitt inre ständigt bevara ungdomens friskhet, ja, uppsluppenhet, och som blott af medvetandet om sitt åldrande utseende hindras från att uppföra sig som gossar eller flickor på sjutton år, ty de äro lika glada och frimodiga som sina egna barn, — men sådana individer höra alltid till undantagen.

Inom menskligheten är det ju derför naturligt, att det yngsta folket är det frimodigaste, och ännu ha amerikanarne denna ungdomens hela charme i sin lifsuppfattning. De kunna skildra sorgliga förhållanden, allvarliga sammanstötningar och alla de olyckor, som kunna och måste träffa hvarje menniska, men det fins ingenting bittert i deras tolkning deraf, ingenting hopplöst i sjelfva lifsåskådningen. Det är ett alltför kraftigt, arbetsamt och ungdomligt folk, för att icke ega tro på framtiden så väl för den enskilde som det hela. Derför äro till och med deras sorgliga historier icke melankoliska.

Något annat är förhållandet hos oss. Vi tillhöra ju alla en blaserad ras, och när man hör, huru en amerikan ser på

Europa, så märker man, att han visserligen betraktar oss med den aktning, man är skyldig åldern, men att vi dock i hans ögon förefalla som ett gammalt och trött samhälle. Och gamla och trötta äro ju också nästan alla våra författare, antingen förbittrade eller melankoliska. Ja, det är rent af icke *comme il faut* längre i vårt blaserade samhälle, att en ung författare, som vill anses för intressant, har någon lifsglädje i sig. Har han det i verkligheten, så aktar han sig åtminstone noga för att visa sådant i sina böcker.

En sådan stor skald som Turgenjef var ju en melankoliker, och kan man icke eftergöra hans snille, så kan man åtminstone eftergöra hans melankoli. Skada blott, att man så snart igenkänner den äkta sorgen på rösten!

Hvilken skara af härmare Ibsen har dragit efter sig, veta vi alla, och hos oss är ju för ögonblicket den absoluta, skoningslösa satiren den mest omtyckta tonen.

Ibland de böcker, som nyligen framträdt i bokhandeln, finnas intressanta prof på de olika ståndpunkterna hos vår samtids författare. Ibsens sista drama, »Vildanden», en mycket god öfversättning af James J:rs »The american» och en annan förträfflig öfversättning af Turgenjefs berömda novell »Elena». Dessa tre kompositioner kunna tjena till att ömsesidigt belysa hvarandra. Låtom oss börja med den yngste, amerikanen!

* *
*

I.

Det har på senare tider blifvit temligen allmänt hos de europeiska, särskildt hos de skandinaviska, författarne, att de i sina berättelser låta frälsningen komma ifrån eller finnas i Amerika. Icke så som förr i tiden, då man i komedierna gerna hade en morbror från Amerika till hands, hvilken dog i ett passande ögonblick och testamenterade sin förmögenhet åt de unga, utan i en helt annan betydelse. Känner en person sig tryckt i de små förhållandena i norden, blir han orättvist och omenskligt behandlad, så reser han till Amerika. Från Amerika komma de unga män, som föra med sig frisk luft i ett skådespel eller en roman; ja, Amerika representeras gerna af en person, som är mera human, naturlig, sund, än sönerna af det gamla utlefvade Europa.

Det kan visserligen finnas en hel del synvilla i den guldglans, som hvilar öfver landet på andra sidan hafvet; liksom allt aflägset innebär det ju för mången löften om det fullkomliga, och

liksom all verklighet motsvarar det icke dessa löften, utan bär på sina egna synder, hvilka temligen hastigt falla i ögonen vid närmare skärskådande. Man behöfver endast besinna, att det ej allenast är många goda unga krafter från de andra verldsdelarne, som strömma till Amerika, utan att det också får taga emot allt, som vi andra icke vilja ha. Europa har länge betraktat det som ett slags skräprum, dit man kastade allt, som man sjelf icke fann vara godt nog. Och trots allt detta, lefver dock denna nya verld med en lifskraft och en friskhet, som vi här i Europa förgäfves söka maken till.

Imellertid förefaller det besynnerligt, att skandinaverna, som fått en så naturlig sympati för detta framtidsland, och som i alla toner sjunga dess lof, egentligen känna det så föga och icke göra sig särdeles omak för att bli bekanta med de moderna amerikanska författarne, hvilka dock bättre än någon europeisk iakttagare kunna för oss skildra folket och tillståndet der borta. Om man undantager de amerikanska humoristerna, hvilka ju varit mycket öfversatta och mycket lästa på svenska och danska, samt dessutom Bret Hartes skizzer, så kan man säga, att den stora publiken icke vidare känner Amerikas nu lefvande författare, ty med de nyss nämda är denna kännedom uttömd.

Och dock eger Amerika åtminstone två romanförfattare af första rang, Henry James J:r och W. D. Howells, hvilka i en följd af romaner och noveller skildrat icke blott Amerika i dess nu varande tillstånd, utan äfven Europa, sedt från amerikansk ståndpunkt. Begge dessa författare äro högt begåfvade, egendomliga konstnärer, som i iakttagelseförmåga och stil icke ha sin like i någon nu lefvande europeisk författare — Turgenjef dog 1883 —. På svenska ha redan flere böcker af dem blifvit öfversatta, — »Roderick Hudson» och »Amerikanen» af James J:r, »Ett gifvet resultat» och »The lady of Aroostook» af Howells.

Orsaken dertill, att dessa så förträffliga böcker blifvit så litet lästa och omtalade här, måste sökas i den förvända, blaserade smak, som vi gamla europeer äro bekajade med och som våra egna författare förebrå oss. De, som äro vana att tära starka likörer, hvilka smaka af apotek, finna icke längre behag i ädelt vin, och det måste medgifvas, att hos Amerikas unga författare finnes intet af detta »rafflande», öfverreflekterade, starkt kryddade, som nu ingår i den litterära dieten hos oss. De äro först och främst *sunda* menniskor. De se hvarken dubbelt eller halft, utan med ett par starka, klarseende ögon direkte på naturen sjelf. De besitta den friskhet, som tillhör den anglosachsiska rasen i dess bästa yttringar, — godt lynne, varm och innerlig känsla, en stor portion humor, som kan gå öfver till ädel melankoli, men aldrig blir sentimental och aldrig är rå. Det är menniskor, som ha alla sina sunda sinnen i godt behåll, som tro

på alla menskliga instinkter, och för hvilka sådana ord som religion och pligt och kultur alldeles icke äro gammaldags, utan eviga principer.

Hvilken af de två författarne, Howells eller James J:r, man skall föredraga, beror på personlig smak. De ha begge stora förtjenster, ovanlig begåfning och äro fullkomligt herrar öfver sitt material; men ett visst syskontycke finnes ock mellan dem, åtminstone för våra europeiska ögon, och begge ha äfven det gemensamt, att de i flere af sina bästa böcker lägga en del af handlingen i Europa, en del i Amerika.

Två af James J:rs mest framstående böcker, »Roderick Hudson» och »Amerikanen», behandla hufvudsakligen europeiska förhållanden. Den förra är dock till det väsentligaste en karakters-historia, och intresset koncentrerar sig kring hufvudpersonerna, som under största delen af berättelsen tillbringa sitt lif i Italien. »Amerikanen» har deremot stält representanter för de två verldsdelarne, Amerika och Europa, gent emot hvarandra, och hela boken är en skildring af striden mellan ny-amerikanska och gammal-europeiska föreställningar, som icke låta sig försonas med hvarandra.

Amerika representeras af en ung man om trettiofem år, som kommer till Paris och der blir införd i en af de gamla familjerna i Faubourg S:t Germain, der han förlofvar sig med en ung enka, tillhörande Frankrikes högsta aristokrati. Han sjelf, mr Newman, har förtjent en stor förmögenhet genom handelsspekulationer, och den förnäma familjen, som råkat på obestånd, antager honom som friare till den unga madame de Cintré på grund af hans millioner. Vid närmare bekantskap inser dock familjen, isynnerhet den gamla markisinnan de Bellegarde, att de icke äro i stånd att smälta denna gräsliga skam att gifta bort den unga damen med en herre som mr Newman, hvars förra lif såsom köpman aldrig kan utplånas. Madame de Cintré sjelf uppfylles deremot mer och mer af beundran för denne förträfflige, enkle, pålitlige man, som hon gifvit sitt löfte. Men hon är en svag eller åtminstone alltför vek natur att kunna sätta sig emot sin mor, emot sin familj, emot alla gamla traditioners auktoritet; och då hon icke har mod att trotsa sig till sitt giftermål, försakar hon verlden och antager slöjan såsom nunna i ett karmeliterkloster.

Amerikanen, för hvilken denna trolöshet icke allenast är grymhet, utan något oförklarligt, nästan vanvettigt, gör några försök att återse henne och få henne åter, men han inser slutligen, hvilken mur af fördomar, af rasskilnad, af oöfvervinliga hinder reser sig mellan dem, och författaren har likasom tydliggjort detta för sin hjelte, då han låter honom stå och stirra på den höga, gråa klostermuren, genom hvilken ingen dörr leder in,

från hvilken intet fönster ser ut i den yttre verlden. Han inser, att alltsammans är förbi och måste så förbli, och han vänder tillbaka till Amerika.

Sådant är i korthet innehållet af denna historia. Men man må icke tro, att man — såsom förhållandet är med så många af våra nordiska berättelser — känner den, emedan man känner programmet. Om James J:r i denna roman velat framställa grundolikheten mellan Amerika och Europa, så har han i alla fall icke gjort det på något abstrakt, torrt sätt. Det är icke teorier eller teoretiska frågor, som han presenterar, utklädda till menniskor, hvilket man mest är van vid hos oss, utan det är lefvande personligheter. Må hända har han valt typiska individer, sådana som äro mest egnade att karakteristiskt lägga i dagen den motsats, han vill få fram, men ingen af dem är på minsta sätt stereotyp eller ensidig. Det är snarare porträtt af verkliga menniskor. Man känner dem, man har sett dem, man skulle vilja utbryta: »hvad det liknar honom eller henne bra!»

Hvar och en af personerna i denna bok har den mångfald af egenskaper, som utmärker allt lefvande. De gå icke omkring och representera vissa fel eller dygder, såsom figurerna i våra moderna skandinaviska böcker. De upprepa ej heller beständigt sig sjelfva, såsom t. ex. personerna hos Dickens, hvilka ha vissa miner, åtbörder och talesätt, som man beständigt känner igen dem på, så snart de visa sig. Nej, de lefva och förändra sig så, som menniskor göra i lifvet. Förhållandena förändra dem, och deras natur förblir sig lik, hvarvid detta spel af krafter framkommer, allt detta oförutsedda och dock konseqventa, alla dessa småsaker, som äro så väsentliga och ha så stora följder.

Det finnes ett par skurkar i boken, som fullständigt sakna alla menskliga känslor: den gamla markisinnan och hennes äldste son, markisen. Författaren har icke låtit sig nöja med mindre än att göra dem skyldiga till ett mord, hvilket förefaller temligen öfverflödigt och är bokens svagaste sida. De behöfde alldeles icke ha varit med om en så grof förbrytelse. Deras isande köld gent emot den öfriga menskligheten, den grymhet, hvarmed de offra den unga, älskliga qvinnan för sin afgud, familjestoltheten, hela deras sätt att uppträda på, är i all sin utsökta förnämhet skurkaktigt nog. Den yttre våldshandling, som författaren gör dem delaktiga i, har troligtvis icke blifvit dem tillskrifven af författaren för att fullända deras karakteristik, utan för att få anledning att visa mr Newmans naturel i botten. Både hans harm och hans hämndlust äro så menskliga, då han inser, att han, genom att ega beviset om deras skuld, kan förödmjuka och tillintetgöra dessa uslingar, och lika betecknande för honom är det sätt, hvarpå han med ens uppfattar sin hämnd såsom något lumpet och bränner upp beviset.

Den, som vill göra personlig bekantskap med en amerikan, bör lära känna mr Newman. Författaren säger sjelf om honom, att icke allenast hans yttre drag, den seniga halsen, den långa, något magra kroppen, den solbrända hyn o. s. v. betecknade amerikanen, utan äfven hans uttryck var egendomligt amerikanskt, och James J:r skildrar det sålunda:

»Der fans denna tveksamhet, som icke är vankelmod, denna oskyldighet, som icke är enfald, denna min att icke hafva med någonting särskildt att göra, att kunna stå på lika god fot med ödet, hvad helst det må sända en, att vara sig sjelf nog, hvilket allt är så karakteristiskt för amerikanska ansigten.»

Och om hans ögons uttryck säger författaren:

»De voro fulla af hvarandra motsägande antydningar..... kalla och dock vänliga, öppna och dock försigtiga, sluga och dock lättrogna, bestämda och dock tviflande, trofasta och dock skygga; särdeles intelligenta och särdeles godmodiga, som de voro, låg det någonting halft trotsande i deras tillmötesgående, något mildt lugnande i deras förbehållsamhet.»

Mr Newman är i det hela taget en »selfmade man», en af dessa unga, sjelfständiga amerikaner, som alldeles icke ha några ärfda europeiska förutsättningar, utan sjelfva upptäcka verlden. Till Europa kommer han med den allra största beundran för dess kultur, dess konst och historia, och han gör sig allt möjligt omak för att uppfatta så mycket som möjligt deraf. Denna hans uppfattning af allt, hvad han hörde och såg, var icke ständigt så alldeles klar och kritisk, men författaren säger så träffande:

»Det händer stundom, att ingenting kan gå upp emot de menniskors fantasi, hvilka icke ega någon.»

Derför hade också mr Newman otaliga fröjder vid tillfällen, som icke skulle ha skänkt andra någon njutning.

Så klok, ja, slug han är, när det gäller verldsliga ting, affärer och spekulationer, lika barnslig är han inför det mesta af våra invecklade europeiska förhållanden. Hans uppförande gent emot den lilla genomstuderade parisergrisetten Noémie Nioche skulle nog förefalla de flesta europeiska herrar mycket naivt.

Samma unga dam är en af de briljantaste skildringar af den parisiska demimonde-damens karakter, som någon författare utfört. Det är en fattig flicka, men klok som en räf och kall som is, — ett fruntimmer, som framför allt vill låta folk tala om sig för hvad pris som helst. Hon sysselsätter sig med att kopiera i Louvre, det vill säga, hon sitter der på utkik efter ett möjligt tillfälle att kunna göra sin lycka på hvad sätt det vara må. Mr Newman tar henne *en serieux*, köper hennes usla kopior, som han finner beundransvärda, och då hennes gamle, svage, kujonerade fader beklagar sig öfver, att han icke har någon hemgift åt sin dotter och alltså icke kan få henne gift, tillbjuder mr

Newman sig att skaffa henne denna hemgift. Och hvad mademoiselle Noémie medlidsamt drar på munnen åt mr Newman, då hon gjort sin lycka som maitresse åt en engelsk lord, och åt hans komiska naivetet att ha velat gifta bort henne, — hon, som gjort de tydligaste inviter att erbjuda sig åt honom sjelf på hvilka vilkor som helst!

En annan person, som deremot fullkomligt förstår att uppfatta mademoiselle Noémies förtjenster, är den unge vicomte de Bellegarde, mr Newmans tillkommande svåger, som man längre fram i historien blir bekant med. Han behandlar henne kavaljermessigt med den största ögonskenliga vördnad, men till Newman säger han:

»Hon väntar på tillfälle, hon vill börja spelet, men hon vill göra det med fördel. Hon känner sitt Paris. Hvad blotta äregirigheten angår, så är hon en bland femtiotusen, men jag är säker på, att det icke finnes många, som hafva hennes beslutsamhet och hennes förmåga .... Och i *en* egenskap vågar jag påstå, att hon är oupphunnen, och det är hjertlöshet. Hon har icke så mycket hjerta, som man kan taga på en synålsudd. Detta är hennes största fullkomlighet. Ja, hon är en af framtidens ryktbarheter.»

Och längre fram beskrifver han henne så:

»Hon är alldeles fulländad; hon är lika hård och lika fint tecknad som en nymf på någon antik intaglio, och jag vill svära på, att hon inte har mera känsla eller hjerta, än om hon vore skuren i en ametist. Man kan inte rispa henne ens med en diamant. Hon är utomordenligt täck; när man känner henne närmare, är hon verkligen undransvärdt täck, intelligent, bestämd, äregirig, samvetslös, i stånd att utan att skifta färg se en man strypas; hon är på min ära ofantligt intressant.»

Newman genomskådar också snart den unga damen, men han fortfar att ha medlidande med hennes gamle pappa och söker för den skull att hjelpa henne.

»Men hvad hennes oskuld angick, trodde sig Newman med säkerhet kunna påstå, att hon aldrig var i fara att förlora den. Hon hade helt enkelt aldrig haft någon; hon hade betraktat verlden, sedan hon var tio år gammal, och den skulle vara en vis man, som kunde säga henne något, hon icke visste.»

Från begynnelsen hade mademoiselle Nioche intet hopp om att göra lycka hos den amerikanske millionären. Hans smak var för god, han tyckte blott om umgänge med verkliga qvinnor. Han älskade qvinnosällskap, och ehuru han gerna med män tyckte om kallprat, —

»befann han sig icke väl sittande på en soffa vid sidan af en medlem af det svagare könet, förrän han kände sig ytterligt allvarlig. Han var icke blyg, och för så vidt tafatthet har sin

grund i en kamp mot blygheten, icke heller tafatt; han var allvarlig, uppmärksam, eftergifven och tyst, med ett ord, han, så att säga, sam i ett haf af aktning och vördnad.»

Han är i det hela en man med ett *ungt* hjerta, — så beskrifver den amerikanske författaren denne representant af sina landsmän, och mr Newman ser på fransmännen och på deras särskilda representant i den unge vicomte Valentin och iakttager en nästan komisk barnslighet, omvexlande med en nästan förfärande mognad. Han tänkte:

»I Amerika ha gossar på tjugufem, trettio år gamla hufvud och unga hjertan eller åtminstone en ung moral; här hafva de unga hufvud och gamla hjertan, och moralen — den är grå och skrynklig.»

Författaren har den förmågan att skildra denne hederlige, barnslige, så föga talande mr Newman så, att man kommer att hålla af honom af hela sitt hjerta; men man håller också af hans kontrast, vicomte Valentin de Bellegarde, ehuru på ett helt annat sätt.

Med en rent af genialisk skarpsinnighet har amerikanen James J:r skildrat denne fransman. Han är icke vacker, han är intagande. Han är begåfvad och omåttligt lat. Han kan beundra det ädla, han nästan tillber sin vackra syster, och han har fört ett utsväfvande, dåligt lif. Han har förmåga att uppfatta en hel del af de unga, friska idéer, som omgifva mr Newmans person, men han håller dock fast vid alla sin familjs, vid alla sitt lands fördomar, och han faller i en duell med en bryggare från Strassburg för denna mademoiselle Noémies skull, som han egentligen föraktar.

»Bellegarde kom honom (Newman) ingalunda att öfverge sin en gång fattade åsigt, att fransmännen äro skapade af ett mycket lätt och uppblåst materiel. Han endast påminde honom om, att dylika lösliga ämnen kunna vispas ihop till en synnerligen smaklig blandning.»

Man förstår så väl, att mr Newman skall förälska sig i madame de Cintré, denna dam, hvilken är liksom blomman af all qvinlig kultur. Hennes bild framstår i något bleka färger för läsaren, men det har nog varit författarens mening, att det skulle vara så. Hon är en fin, älsklig natur, men hvars utveckling är produkten af denna superfina bildning, som lägger utomordentligt eftertryck på den yttre formen för älskvärdhet. Hon har en fulländad verldsdams takt, uppmärksamhet mot alla, stillhet och värdighet, och att allt detta starkt inverkar på Newman, ligger utan tvifvel deri, att denna qvinna verkligen eger ett mycket hängifvet och älskande hjerta, ehuru det liksom ligger under lås och bom och blifvit dresseradt till att känna och tro en hel hop saker.

Newman kan icke fatta, huru hon kan uppgifva honom. Vi andra förstå det så väl. Denna fulländadt artiga, lydiga dotter, hvilken har som »en religion» att underordna sig under sin familj, begår med godt samvete den förbrytelsen att offra sin och sin väns lycka för familjeafguden, ehuru hon sjelf är nära att gå under på kuppen.

En alldeles förträfflig motsats till madame de Cintré är hennes svägerska, markisinnan de Bellegarde, en fåfäng, pratsjuk, grant utstyrd fransk dam af mycket förnäm familj, men egentligen af samma stoff som demimonde-damerna, hvars högsta önskan är att kunna komma på en bal hos Bullier, och som är nära att tråka ihjäl sig hos sin iskalle, stele herr man — bokens egentlige skurk —, inför hvilken Newman »kände ett slags behof att taga ett steg tillbaka, såsom man gör, när man vill få en öfverblick öfver någon stor byggnadsfasad», — så fulländad är han i distinguerad, sjelfmedveten värdighet.

Mr och mrs Tristam äro ett amerikanskt par, som uppehåller sig i åratal i Paris; må hända äro de för oss européer de minst lätt igenkänliga. Imellertid äro begge två skildrade med ett lif och en nyansering, som öfvertygar en om, att de äro lika så äkta porträtt som bokens öfriga personligheter. Mannen är en oduglig, lättsinnig herre, som lefver för dagen och hvarken tänker eller säger något förståndigt, och hans fru är en dam med godt hufvud, utan skönhet, men med en stor lust att ha inflytande och taga emot förtroenden. Hon gör sig till mr Newmans väninna och är den, som för honom in i Paris-verlden.

Handlingen i boken skrider sakta, nästan omärkligt framåt, till dess tråden är spänd så hårdt, att den brister, och från alla hvardagstilldragelser, som äro så mästerligt beskrifna i alla detaljer, har man plötsligt, man vet knappast huru, kommit in i en tragedi. Valentins död är en episod, som i sin rörande sanning aldrig utplånas ur ens minne. Han dör, som sagdt, i en duell för den lumpna qvinna, som i en duell för hennes skull ser en fullkomlig triumf. Då Newman sitter vid hans dödsbädd, börjar plötsligt den sjuke tala om de framtidsplaner, som de uppgjort tillsammans före duellen. Han säger:

»Jag är verkligen ledsen för den der bankplatsen. Hvem vet, om jag icke kunnat blifva en ny Rotschild? Men nej, jag var icke ämnad till bankir; bankirer äro icke så lätta att döda. Tycker ni icke, att jag varit bra lätt att döda? Det är, som om det icke varit någonting verkligt med mig. Det är riktigt förödmjukande. Det är, som då man säger till husets värdinna, att man måste gå, och räknar på, att hon skall bedja en stanna qvar. 'Åh, så snart? Ni har ju nyss kommit.' Lifvet håller icke några sådana små vackra tal för mig.»

Och så dör Valentin, och madame de Cintré går i kloster. Boken slutar med ett liknande motiv som det, hvarmed den börjar. Newman har flytt från Amerika för att öfvervinna en känsla af hämnd på en motståndare, som han var nära vid att på ett känbart sätt kunna skada. Han tar då sin tillflykt till Europa, för att slippa ifrån denna lumpna känsla och sysselsätta sig med andra saker. Då han lemnar Paris för sista gången, är det efter att ha bränt upp det papper, som kunde ha skaffat honom hämnd på familjen Bellegarde.

Den amerikanske författarens hjelte är framför allt en god man, en man, som tänkte, att »ord äro handlingar, och handlingar steg i lifvet, och att, då det gälde att taga steg, allt hoppande och skuttande borde öfverlemnas åt fyrfotingar och utländingar», — en sund, allvarlig, humoristisk, ädel man, — en sådan menniska, som man önskar det skall finnas många af. Och då våra literaturer i norden alls icke ha att bjuda på något liknande, får man trösta sig med, att detta species af menniska säkert finnes i Amerika.

Öfversättningen är utförd med mycken pietet och återger till full tillfredsställelse författarens omvexlande, karakteristiska språk. Man måste önska, att den svenska allmänheten ville fullt uppskatta, hvilken eröfring den gjort i öfversättningen af James J:rs »Amerikanen».

* *
*

II.

När en målare utför en bild efter naturen, brukar man anse det som en förtjenst, att man strax kan se, hvad den föreställer. Skulle man kunna tänka sig, att en konstnär målat en tafla, hvarom den ene sade: »det är naturligtvis en ko», och hvarom den andre med lika stor säkerhet påstod: »nej, det är ju klart, att det skall vara en väderqvarn», — så vore detta ett tvifvelaktigt bevis på taflans värde.

Inom literaturen har man hittills haft enahanda föreställningar. Ju klarare, ju mera lefvande och direkt en skald har kunnat meddela sina tankar åt läsaren, desto tydligare har det för oss varit ett bevis på, att han var mera begåfvad än vi andra, att han verkligen var en skald.

Denna uppfattning af diktkonsten synes för ögonblicket alldeles ha gått ur mode hos oss, sedan Henrik Ibsen sysselsätter sig med att sätta ihop gåtor, som vi andra skola gissa. Man kan bestämdt säga, att den första anmärkning, som en ny

bok af Ibsen framkallar, är denna: »Hvad menar han? Hvad skall det föreställa? Hvad är det, vi skola lära deraf?»

»Ja, hvad kan han mena?» hviskar man ängsligt till hvarandra. Den ene kan svära på, att han velat måla en ko; den andre kan dö på, att han velat framställa en väderqvarn, och så grälar man om detta ett år, och så glömmer man det för en ny gåta, som Ibsen hittar på och framkastar.

Goda och förståndiga menniskor skrifva tjocka böcker för att bevisa, att författaren tydeligen har menat det ena, och andra goda och förståndiga menniskor skrifva andra tjocka böcker för att bevisa, att han menat motsatsen, och så läser det förskräckta publikum begge förklaringarne och är derpå lika klok. Någon egentlig betraktelse af sjelfva bilden ger man sig icke tid till. Frågan gäller, hvem som först kan lösa gåtan. Det är som med dessa småbilder, som kallas: »hvar är katten?» och som bestå i en teckning af hvad som helst, men i hvilkas ögonskenligt naturliga framställning det gömmer sig ett eller annat föremål, som det gäller att hitta på, och alla åskådande äro nu på jagt efter »katten», som hela saken är gjord för.

Man är så utomordentligt rädd för denne kloke författare, som roar sig med att ständigt mena något annat, än hvad han inbillar oss att han tänker. Ibsen, som i alla former angripit auktoriteterna, har snart sjelf blifvit en sådan auktoritet, hvilken är lika farlig att röra vid, som någon andlig påfve. Åh, de äro så rädda för honom! Han är julbocken, som kommer med ett lakan öfver hufvudet och två glödande kol till ögon och skrämmer hela barnskaran, så att den skrikande springer sin väg. Några ha ondt samvete och äro rädda för ris. Andra äro ännu sådana oskyldiga, snälla småbarn, att det hvita lakanet och de glödande ögonen för deras fantasi omskapar sig till något öfvernaturligt. Det är möjligen en ond ande; ja, hvem vet, må hända den onde sjelf, som kommer för att stoppa dem i den svarta grytan. Det fins naturligtvis icke en, som har mod att rifva af lakanet och visa kamraterna, hvem vidundret egentligen är.

Det är visserligen icke alla, som ha tid att sysselsätta sig med att grubbla öfver dessa dubbeltungade orakelsvar, utan ha allvarligare saker att tänka på. Dem, som älska sådant tankespel såsom ett slags estetisk sällskapslek, kan man ju gerna unna det nöjet: nu ha de fått »Vildanden» att bita på, och man kan svara för, att den blir seg att smälta.

Om man nu icke har lust att bråka sitt hufvud med att gissa den gåta, som ligger gömd under detta sista stycke af Ibsen, om man icke vill besvära sig med att »leta efter katten», utan ser på skildringen af lifvet och af menniskorna, hvilken ju ändå gör fordran på att vara en studie efter lifvet och menniskorna sjelfva, så har man för sig en rad af erke-kanaljer, af

sådana riktiga teaterskurkar, som det icke finnes en enda menskligbloddroppe i. Hvad de skola representera är sagdt med få ord.

Man har grosshandlar Werle, Ibsens bekanta grosshandlarskurk, kamrat till köpmannen i »Samfundets Stötter» och till Oswalds fader, — den gentile, rike mannen, som för verlden ser ut som en hvitmenad grift, men invändigt är full af de dödas ben och all orenlighet. Man har hans hushållerska, fru Sörby, skökan som gör lycka, och Gina Ekdal, Hjalmars hustru, skökan, om drar det kortare strået. Så har man Hjalmar Ekdal sjelf, den inpiskade, fege egoisten, som kan deklamera, men icke duger till någonting i lifvet. Dessutom har man Molvik, den liderlige teologen, Relling, den brutale materialisten, och Greger Werle, den idiotiske svärmaren, samt Hjalmars gamle far, som varit en kanalje, men nu är en oskadlig idiot, och så en rad abstrakta kammarherrar, hvilka må hända på scenen kunna särskiljas ifrån hvarandra. Ljuspunkten i stycket är det unga flickebarnet, som har det förståndet att skjuta sig, så att hon slipper undan allt detta patrask, och något sorgligt eller rörande kan ju icke heller denna larmoyanta scen göra intryck af, då flickan naturligtvis icke blott har ärft blindheten af sin far, utan i det hela är af samma ruttna stoff som alla de öfriga. Det är blott den omständigheten, att hon ännu är så ung, som gör, att hon icke är framstäld lika förderfvad som de andra. I Ibsens verld finnas inga undantag; der äro alla menniskor likadana krokodiler, apor och hyenor, som dem Arndt i sin »Sanna kristendom» såg i menskligheten.

Alla personerna i »Vildanden», likasom för resten alla Ibsens figurer, kunna hastigt skildras genom namnet på den last, de representera. De gå alla med etiketter utanpå och framställa egoismen, liderligheten, slappheten, öfverspändheten o. s. v. I verkligheten finnas icke sådana menniskor, som äro atrapper för vissa specialsynder och ingenting annat. I lifvet finnas menniskor med stora fel och synder, många olika fel och synder i samma person, och så midt i uselheten en och annan glimt af något godt och förståndigt, — glimtar, som hos en del personligheter kunna bli ganska mäktiga flammor.

Kan hända vill man mot dem, som förneka sig ha sett Ibsens personligheter utanför teatern, invända: »de äro specielt norska; Ibsen skildrar lokala förhållanden, och man måste känna dessa lokala förhållanden för att bedöma saken». Men deremot kan dock å andra sidan invändas, att hvad som är sant och menskligt alltid slår en som sanning, till och med om förhållandena äro aldrig så obekanta. Det tränger sig på en genom det lefvande, det mångfaldiga, det nyanserade i skildringen. Personerna runda sig och äro icke sådana flata figurer som Ibsens,

hvilka liksom kulisser endast kunna ses från en sida. Dessutom kan man väl ha giltiga grunder att tro, att icke hvarenda norrman är en skurk, hvilket Ibsen vill ha oss att tro. Ja, man kunde må hända till och med tvifla på det korrekta i skildringen af lokala förhållanden hos en författare, som alltid uppehåller sig flera hundra mil från skådeplatsen för sina skildringar, och som långt bortifrån utslungar förbannelsen öfver allting och öfver alla.

Det är icke i öfverdriften af de yttre sorgliga förhållandena, som Ibsen tecknar karikatyrer, — det är i uppfattningen af menniskorna. Olyckliga menniskor och bedröfliga förhållanden finnas öfverallt, och den, som vill skildra lifvet, måste taga detta med, som utgör större delen af tillvaron. De menniskor och förhållanden, Ibsen framställer, äro långt ifrån de sorgligaste, man kan finna. Vår tids eminentaste skald, Ivan Turgenjef, har sorgliga förhållanden af helt annan kaliber att röra sig med. Norge har dock icke lidit under trycket af absolut despotism, af lifegenskap och prestvälde och således ej heller af alla de laster och fasor, som följa med dessa förhållanden.

Olikheten mellan den ryske skalden och den norske författaren är helt enkelt den, att Turgenjef lider med sitt folk. Hans hjerta blöder af deltagande och smärta för alla dess sorger och synder. Han ser en medbroder, en vän i hvar och en af de olyckliga, och då han icke i verkliga lifvet kan frälsa dem från undergång, så frälsar han dem genom den kärlek och sympati, som han förmår inge sina läsare till och med för de största stackare bland dem.

Ibsen deremot har blott *en* känsla för menniskor, och det är förakt. I sina föregående arbeten har han dock då och då haft ett slags tro på qvinnan; i detta sista stycke uppger han också henne. Han använder endast *ett* medel för att hjelpa sina medmenniskor, och det är jernriset. Det är ganska egendomligt, att en så stor del af det skandinaviska publikum verkligen låter sig detta jernris så väl smaka och medgifver åt *någon*, hvem det vara må, rätten att svinga det. I vår tid förefaller detta som en motsägelse, då alla förståndiga menniskor just börja bli ense om, att man förbättrar hvarken barn eller tukthusfångar med stryk; ja, det fins till och med sådana — och det är de mest upplysta af våra läsare — som alls icke längre tro på stryk, utan deri endast se ett fattigdomsbevis för den, som har att befalla öfver barnen eller fångarne. Slika afstraffningar skrämma väl, men om de förbättra, det är ett stort spörsmål, och det finnes en hel del naturer, som alls icke taga emot ris, antingen det nu är en bödel eller en författare, som utdelar det.

Men det är *en* del af folket, som jublar och endast jublar öfver hvarje nytt stycke af Ibsen, och det är skådespelarne; det

är ju egentligen också för dem han skrifver. Hans menniskor äro allesammans teaterpersoner, och de få först efter solnedgången sin egentliga tillvaro. Skådespelarne veta, att en färg, hvilken är så starkt pålagd, likasom smink, först tager sig något ut i gasbelysning, och de veta, hvilken effekt dessa uppdrifna repliker komma att göra på tiljorna. Genom sin dramatiska eller snarare sceniska verkan taga alltid Ibsens stycken publiken med storm. När man sofvit på saken, förstår man först, att verkan af dem är teaterillusionens, och efter ett par år kunna de vanligen icke spelas mer; ty endast de skådespel, som likna lifvet, ha också ett långt lif för sig.

Imellertid är det ju så, att en stor del menniskor endast vilja intresseras; medlen fråga de icke efter och resultatet af dem icke heller. I verkligheten är det visserligen så, att en menniska, som endast baktalar alla sina medmenniskor, icke just blir ansedd för någon mycket ädel person. Inom den literära verlden tyckes det, som om en annan moral skulle gälla. Der tål man att bli dömd af en despot, som aldrig dömer rättvist, emedan han icke har den minsta aning om, hvad kärlek vill säga.

* *
*

III.

När man från Ibsen kommer till en skald som Turgenjef, är det som att komma från ett långgrundt vatten, der man oupphörligt kände den närliggande stenbottnen under fötterna, ut på det vida, bottenlösa hafvet.

Alla Europas folk ha nu, hvar på sitt tungomål, lofsjungit Turgenjef, vår samtids store diktare. Deras uppfattning af honom varierar naturligtvis något efter den olika folkkarakter, som uppfattar honom, men alla äro ense om en sak, att han alltid är fullkomlig, att han icke skrifvit en rad, som kunde vara bättre eller annorlunda. Hos honom är allting organiskt, sant och äkta. Han är en författare, om hvilken man kan säga, att han aldrig skrifvit något medelmåttigt. När han framställer en menniska, känner han henne i botten. Han har studerat sina personers naturel och familjeförhållanden, deras vanor och böjelser, deras fel och dygder, deras utseende, deras sätt att tala, kort sagdt, alla de mångfaldiga olikheter, som samverka för att skapa en personlighet. Och dock — när han visat oss huru noga han trängt in i hvarje detalj beträffande personen, lemnar han liksom en utsigt i fjerran öppen, ett vidsträckt spelrum för läsaren att sjelf gissa och ana. Det finnes öfverallt ett ändlöst perspektiv

bakom Turgenjefs menniskor, som gör att de lefva och andas, att de förändras och utveckla sig, och att de fortfara att lefva, långt efter det man slagit igen boken. Det finnes ingen, som har samma förmåga som Turgenjef att låta hvar menniska tala sitt eget språk. Dialogen är för hvar och en af hans otaliga personligheter alldeles olikartad: det är hans menniskor, icke han sjelf, som talar. Turgenjefs figurer äro icke diktade, de äro skapade och ha all lifvets skiftande mångfald i sig.

En mera objektiv diktare än Turgenjef kan man knappt tänka sig. Han har aldrig några slags räsonnemanger eller personliga utbrott, som röja hans närvaro; men en skald kan, som bekant, aldrig gömma sig. Hans sätt att se, att beskrifva, att uppväcka sympati eller afsky för sina gestalter visar bäst, hvem han sjelf är. Skulle man i få ord säga, hvem Turgenjef var, sådan som hans böcker röja honom, så skulle man kunna säga, att han var den kärleksfullaste melankoliker, som någonsin framträdt för att berätta om menniskolifvet. Och lifvet var för honom icke blott en allvarlig sak, utan en underlig, melankolisk dröm, hvars gåta ingen har gissat, hvars mening ingen rätt förstår. Han sörjer öfver alla dessa menniskosjälar, som kämpa och lida omkring honom. Han sörjer öfver alla de unga krafter, som lefva förtryckta och missförstådda; han sörjer öfver alla de hårda öden, som förfölja de ädla och bästa bland oss, och han sörjer öfver döden, som kommer så obarmhertigt och gör ända på alla manliga beslut, på all qvinlig ömhet och uppoffring. Han sörjer öfver sitt land och sitt folk, som han så varmt älskar, och hvars framtid ligger honom så brännande på hjertat, och han sörjer icke blott öfver alla sina olyckliga, undertryckta, misshandlade landsmän, han sörjer också öfver despoterna, som undertrycka dem, öfver hela den härskara af tyranner i det offentliga och enskilda lifvet, hvilkas natur blifvit förstörd genom att i många år och århundraden ha haft ett egenmäktigt välde öfver sina medmenniskor.

Hans sorg är ofta hopplös — med afseende på en snar eller yttre frälsning, men den är aldrig bitter, aldrig elak, ej ens när han framställer sina värsta fiender, dessa tomma förnäma narrar, som regera öfver och misshandla sin omgifning. Det finnes ingen af hans menniskor, hos hvilken man icke finner något menskligt, någon slumrande känsla, någon möjlighet till upprättelse, och till och med inför hans mest föraktliga personligheter känner man icke bara leda; han glömmer aldrig det komiska i fåfängan, ja till och med der, hvarest man endast kan känna det bedröfligaste medlidande med dessa uppblåsta nollors eländiga tillvaro, måste man ofta draga på munnen öfver det löjliga deri, som Turgenjef så väl förstår framställa. Hans menniskor inskränka sig icke till ett halft dussin typiska figurer, han

har skapat ett helt folk af utpreglade personligheter, alla så sjelfständiga, så olika; och ehuru de tillhöra samma race, ofta äfven äro representanter för samma klasser inom samhället, äro de dock aldrig upprepningar, utan ständigt nya individer.

Hvilken af hans böcker man skall framhålla som den betydligaste, är omöjligt att bestämma. Hvar för sig är på sitt sätt den betydligaste, de äro alla mästerverk, men hvarje läsare har ju rättighet att känna sig mera tilltalad af ett ämne framför ett annat, och en af Turgenjefs allmännast omtyckta historier är må hända denna »Elena», som nu införlifvats med den svenska literaturen.

Öfversättaren är en förtrogen kännare af det ryska språket, — och hvilken oändlig skilnad det är mellan att få en direkt, förträfflig öfversättning från originalspråket och att läsa öfversättningar på andra hand från tyska eller franska öfversättningar, skall man kunna göra klart för sig, om man genomläser de högst medelmåttiga öfversättningar af Turgenjef på danska, som äro gjorda på andra hand. I den föreliggande svenska öfversättningen af »Elena» har man hela friskheten af en direkt återgifvelse efter originalet, och till och med när man befinner sig i den olyckliga ställningen att sjelf icke kunna läsa ryska, kan man tryggt säga, att en bok, som eger ett så lefvande, så fint, så gripande språk, måste vara ett förträffligt öfversatt arbete, för hvilket man icke nog kan vara öfversättaren tacksam.

Berättelsen handlar om en ung qvinna, som är född och uppfostrad i en gammal adlig familj. Hennes mor är en godmodig, ytterst svag och tämligen sentimental dam. Hennes far är en af dessa despotiska narrar, som tyrannisera sin omgifning, mättar sig med att betrakta sin egen förträfflighet och lefver ett eländigt, utsväfvande lif, hvilket icke hindrar honom eller rättare är orsaken dertill, att han med stor, upprörd stränghet dömmer andra.

Elena sjelf är en ung qvinna, hvars hela själ längtar efter att kunna hängifva sig åt någon eller något, som hon riktigt han beundra och tro på. Då två af hennes unga vänner tala om henne, säger den ena: »Hon är dotter till den der Nikolej Artemjevitsch! Kom nu också och tala om slägtskap och blodsband! Och är det inte just det löjliga, att hon är hans dotter, så upp i dagen lik honom och lik modern, Anna Vasiljevna. Jag värderar Anna Vasiljevna af allt mitt hjerta, hon är min välgörarinna, men i alla fall, en höna är hon. Hvar i all verlden har då Elena fått denna själ ifrån? Hvem har tändt denna eld hos henne?» — De ryske unge män, hon umgås med, kunna icke tillfredsställa hennes fordringar på en man, och det är visst icke utan orsak, Turgenjef måste skaffa henne det drömda idealet i

en bulgar, en man, som endast lefver för att uppoffra sig för sitt olyckliga fädernesland.

Till denna främling, som är en fattig karl, utan framtid, föraktad af Elenas far, illa sedd af hennes mor, hängifver hon sig helt och hållet och nästan tvingar honom att taga henne först till sin hustru och sedan till sin ledsagarinna på den hopplösa resan till kriget i Bulgarien. De hinna aldrig längre än till Venedig, der Elenas man dör af en bröstsjukdom, han ådragit sig redan i Ryssland, och Elenas foljande lif insvepes i en gåtfull slöja. Med förlusten af hennes kärlek är hennes lif i alla fall förbi.

Det är en mycket tragisk historia, och Turgenjef har ej en gång unnat sin och Elenas hjelte att falla för sitt land. Han dör en sorglig sotdöd, som om diktaren dermed ville visa, huru allt misslyckas för hans arma land.

»Det var på honom, vi hoppades», säger en af hans landsmän om honom vid hans bår.

Och dock efterlemnar icke denna tragiska historia något bittert intryck. Det är ju lifvets vanliga gång, att det bästa så ofta icke har någon lycka med sig, att det ädlaste går under, men det är just i medvetandet om det ädla och goda, man lärt känna, som man har sin tröst. Den yttre lyckan, »att de få hvarandra och lefva lyckligt i många, många år», är ju blott det oundgängliga slutet på berättelser för barn, som ännu icke kunna tåla att höra lifvets sanningar.

Turgenjef beskrifver sin Elena så: »Svaghet upprörde henne, dumhet förargade henne, och lögn förläte hon aldrig i evighet. I sina fordringar var hon oeftergiflig, och mer än en gång blandade sig förebråelsen in i sjelfva hennes böner. Hände det någon att förlora hennes aktning, och hon var ganska hastig att fälla sitt omdöme, så hade den menniskan upphört att existera för henne. Alla intryck trängde djupt in i hennes själ. Lifvet var henne ingen lätt sak.»

Man ser, att hon icke var någon engel, utan en varm, hängifven qvinna, hos hvilken behofvet att hjelpa alla lidande och undertryckta är lika så passioneradt som behofvet att beundra något, som är högre än hon sjelf. Hon talar en gång om en gammal tjenare, de haft, hvilken med fara för sitt eget lif räddat en sjuk ur ett brinnande hus, och hon säger om denna tjenare: »Pappa kallade honom en bra karl, mamma gaf honom fem rubel, och jag hade velat falla på knä för honom».

Hon ångrar aldrig, att hon hängifvit sig till sin älskade Dmitrij Insarof, att hon hemligt gift sig med honom och lemnat sin gamla lidande mor för att följa honom. Då han ligger döende i Venedig och hon den ångestfulla, ensamma natten vakar vid hans säng, säger hon till sig sjelf: »Mitt samvete

har tegat, det tiger ännu». Hennes kärlek har varit allt för upprigtig, allt för sann, för att hon skulle kunna ångra den, och då hon mister sin älskade, är hennes lif förbi.

Och denne heros, som hon funnit, huru mensklig är han icke! Det är ingen vacker karl, ingen fysiskt stark person, men en man med en jernhård kraft, som ofta visar sig i egensinnighet, stundom i förakt. Han är också en karakter, hos hvilken sanningen är det förherskande i allt hans sträfvande, och det är detta, som imponerar på Elena.

Han gör en resa för att bilägga en tvist mellan två fattiga landsmän. Tvisten gäller en obetydlig penningesumma. Det fins ej minsta prål eller vältalighet hos honom. Allting ligger i honom så djupt, att endast den, som ser så djupt som Elena, förstår, hvilken man han egentligen är. Då Elena och han ha sitt första långa, allvarliga samtal och Insarof talar om Bulgarien och sin personliga olycka — turkarne ha nämligen dödat hans båda föräldrar — säger Elena: »Ni älskar då så mycket ert fosterland?» Han svarar: »Det får tiden utvisa. Ja — när någon af oss dött för sitt fosterland, då kan man säga, att han älskade det.»

Dmitrij Insarof är en man utan talanger, utan egentlig känsla för skönhet, utan något vinnande eller smidigt i sitt umgänge med menniskor. Han är den största motsats till en annan ung man, som svärmar för Elena, bildhuggaren Sjubin. Turgenjef har med en underbar mångfaldighet skildrat denne unge man, som alltigenom är en konstnärsnatur. Det är en högst begåfvad yngling, öfverfull af qvicka infall, säker i att uppfatta och bedömma andra och med stor talang för sin konst. Men han är helt och hållet beherskad af sin fantasi och af alla möjliga olika stämningar, hvilka jaga hvarandra som böljor öfver hans lockiga hufvud. Han är vexelvis lycksalig, melankolisk, bitande satirisk, barnsligt vek, och ehuru han sällan vet, huru mycket han egentligen i verkligheten känner, och huru mycket blott är fantasirörelse, har han dock klart för sig, att han är en tämligen opålitlig och ytterst svag karakter, och han kan bättre än någon gäckas med sig sjelf.

Hans uppfattning af det tomma och eländiga hos Elenas far, som är hans umgängesvän och rummelbroder, och som han djupt föraktar, är lika klar som hans beundran för det ädla hos Elena, som hans känsla i det hela för allt vackert och godt. Han kan blott icke realisera det i sitt eget lif. Han kan se det, tala om det, framställa det i sin konst, men han sjelf fortfar att vara samma fladdrande fjäril, som allra helst flyger från den ena njutningen till den andra,

Han uppfattar också mycket väl Dmitrij Insarof och visar detta bäst i en förträfflig byst, som han gör af honom, men han

har likväl antipati mot honom, dels af svartsjuka, dels ock på grund af deras naturers stora olikhet. Han talar om honom till deras gemensamme vän studenten Bersenjef och säger:

»Det är inte alls nödvändigt, att en heros kan tala. En heros skall böla som en tjur, men också, då han stöter till, så skola murarne ramla, och sjelf behöfver han inte alls ha något begrepp om, hvarför han stöter till, utan han bara går på. För resten kan det nog hända, att det i vår tid fordras heroer af en annan kaliber.»

Man kan icke tänka sig något mera komiskt än det öfverlägsna sätt, hvarpå Sjubin behandlar Elenas far, hvars uppblåsta dumhet han beständigt ironiserar midt i ansigtet på honom, och mot hvilken han förstår att skydda husets damer, när de allt för mycket bäfva för husbondens imponerande välde.

Denne Nikolaj Artemjewitsch är en mycket hög herre i sina egna tankar. Han är förnäm, vacker och gör intryck på folk genom att framkasta djupsinniga spörsmål, t. ex. huruvida det är möjligt för en menniska att under loppet af sin lefnad beresa hela jorden, eller om det vore möjligt att veta, hvad som försiggick på hafsbottnen o. s. v. Ja, han förvirrade sina åhörare genom att t. ex., när någon talade om nerver, framkasta den frågan: »men hvad är nerver för något?» — eller när någon talade om astronomien, bemärka: »ja ja, ni tror då på astronomien!», eller när han riktigt grundligt ville förvirra en motståndare, säga: »allt det der är bara fraser!»

Sjelf en utsväfvande, opålitlig karl, behandlar han alla och allt omkring sig med den mest despotiska stränghet, och diktaren är outtröttlig att visa honom i alla slags situationer, alltid stor och magnifik i sina egna ögon, alltid högst komisk i våra.

Men äfven han har menskliga känslor, och då Elenas och Dmitrijs släde står färdig att föra dem för alltid bort från Ryssland, kommer denna hårda, fåfänga far jagande i sin släde in på gården till dem, hänger en helgonbild om sin dotters hals och slår med darrande hand i en afskedsbägare åt dem, och då släden redan var i fart, springer han ännu några steg efter dem.

Elenas mor, denna ytterst svaga och sjelfkontemplativa dam, har så många moderliga och hjertliga känslor, att man förlåter henne alla hennes nervanfall och skröpligheter. Hon ser, att Dmitrij är sjuk den dag, då han kommer för att bedja om hennes förlåtelse, derför att han äktat Elena, och i stället för att komma med alla de förebråelser, hon tillämnat honom, utbryter hon i ömma bekymmer deröfver, att Elena skall få en sjuk man, och trycker dem begge i sin famn. Då Elena för alltid försvinner, säger författaren om hennes mor: »Hon beklagar sig mindre, men sörjer mycket mer».

Den unge man, som först gjort intryck på Elena, och om hvilken hon ibland har tänkt: »skulle det vara han?», är studenten Andrej Petrovitsch Bersenjef. Det är en bottenhederlig, sträfsam ung man, en man med fult yttre och tafatt sätt, som har den djupaste vördnad för vetenskapen, och hvars högsta syfte är att bli professor vid universitetet i Moskva. Till och med i sina oroligaste ögonblick, såsom då han börjar tvifla på Elenas kärlek, har han dock beherskning nog att med en liten suck sätta sig ned och studera Hohenstaufernas historia; hans känsla får aldrig makt med honom, men han är trogen som guld, och då hans rival blir dödligt sjuk, är det Bersenjef, som sköter honom och är mellanhand mellan honom och Elena.

Imellertid förmå inga beskrifningar att återge alla dessa personligheter. Man måste se dem i alla deras vexlande sinnesstämningar, höra dem sjelfva tala, för att lära känna dem och hålla af dem. Ja, till och med den gamle idioten Ivan Ivanovitsch, som lefver hos Elenas familj, är en personlighet för sig, som man nästan får en viss vänlig känsla för.

Huru Turgenjef kan beskrifva naturen, veta vi alla. Ingen kan som han med ord framtrolla den musik, som strömmar en till mötes i alla naturens skiftande stämningar, och antingen det är den enformiga ryska naturen i sommardrägt eller Venedig i vårens prakt, såsom han visar oss i Elena, så är det som om man inandades den luft, kände den doft, han låter glida förbi oss. Ingen lyrik har någonsin haft förmåga att återge naturen både i dess enskildheter och i dess samlade intryck, som Turgenjef förstått det i sina prosaskildringar.

»Elena» är en sorglig historia, och der finnas scener af en så gripande tragisk kraft, att ingen skald gjort det sannare och säkrare. Det sorgligaste i denna dikt är författarens känsla af, att i Ryssland ej finnas några verkliga män eller hjeltar som Insarof. Han låter Sjubin tala till den gamle Ivanovitsch derom, och han säger:

»Vi ha ännu ingen, inga män, — vi må se åt hvad håll som helst. Alltsammans är smått, gnatigt fnask, Hamletsfigurer, som fräta sig sjelfva, eller okunnighetens mörker och ödemark, eller dumhufven, som tröska på gammal halm och slå på trumma, om de hitta ett enda korn! Men så fins det också andra, som studerat sig sjelfva med en grundlighet, som icke skytt de skamligaste detaljer, som oupphörligt känna hvar och en af sina minsta känslor på pulsen och aflägga berättelse derom för sig sjelfva: »det här är hvad jag känner, och det här är hvad jag tänker». En nyttig och förnuftig sysselsättning! Nej, om det bland oss funnes verkliga dugliga män, så hade denna flicka icke farit i väg från oss, denna öppna, vaknande själ icke glidit undan oss som en fisk i vattnet».

Sjubin sjelf är icke en man; han kan bara tala rätt och bra om, hurudan en verklig man bör vara. Sjubin är en konstnär, och Turgenjef låter honom med tiden bli en duktig konstnär. Sjubin har visserligen ibland af lustigt sjelfsvåld låtit förleda sig att begagna sin konst till karikaturer, till simpla uppgifter, men hans vän Bersenjef bannar honom derför, att han velat nedlåta sig till »smuts».

»Du saknar helt och hållet anlag till en dylik utveckling, med hvilka olyckligtvis våra artister synas så rikt begåfvade», säger han. Helst vill han slå Sjubins »fågelskrämma» i stycken, men bildhuggaren sjelf ber honom låta den stå »som en varning».

»I det fallet skall jag skona den», svarar då Bersenjef, — »och lefve den eviga, den rena konsten.»

»Ja, lefve den», ropar Sjubin. »Med henne blir det goda bättre och det dåliga inte så eländigt ändå!»

Turgenjefs konst är just en sådan konst.

Svensk Novellistik.

I.

Berättelser och Skizzer af *Mathilda Roos.* Stockholm, Z. Hæggströms förlagsexpedition. Pris 3 kronor.
Från Skåne. Studier af *Ernst Ahlgren.* Stockholm, C. E. Fritzes K. Hofbokhandel. Pris 3 kronor.
Fattigt Folk. Berättelser af *Gustaf af Geijerstam.* Stockholm, Wilhelm Bille. Pris 2: 75.
Profiler. Noveller och Skizzer af *Ernst Lundqvist.* Visby, Gotlands Allehandas Tryckeri, 1884. Pris 2: 25.
Ralf Frese och andra berättelser af *Halvor Grip.* Upsala, R. Almqvist & J. Wiksell. Pris 1: 50.
Dolce far niente. Nya Berättelser af *Johan Nordling (Halvor Grip).* Upsala, Universalbibliotekets förlagsexpedition. Pris 2 kronor.
Skuggspel. Tidsbilder af *Georg Nordensvan.* Stockholm, Z. Hæggströms förlagsexpedition, 1884. Pris 1: 50.
Högre Uppgifter. Berättelse af *Tor Hedberg.* Stockholm, Albert Bonniers förlag. Pris 1: 50.
Kaleidoskop. Qväden och oqväden af *Sigurd.* Andra upplagan. Stockholm, Jos. Seligmann & C:is förlag. Pris 3: 25.
Giftas. Tolf äktenskapshistorier. Med interview och förord af *August Strindberg.* Stockholm, Albert Bonniers förlag. Pris 3: 75.

"Je m'imagine que le plaisir est grand de se voir imprimé!"

Så utropar Molières Madelon i all naiveté till den stortaliga Mascarille, och detsamma kan rinna en anmälare i tankarna, när han ser framför sig denna stora hög af berättelser, skildringar, tidsbilder, studier, teckningar och funderingar, noveller och skizzer af årets skörd. Och, när han samvetsgrant läst igenom altsamman, är det icke fritt för, att han återkommer till samma tanke. Eller hafva verkligen alla dessa författare och författarinnor att säga sina medmenniskor något, som det vore en förlust för dessa att icke få veta? Ty så ställer sig frågan nu för tiden. Förr var det annorlunda, som vi alla veta. Då var vitterheten ännu att förlikna vid en ungmö, som gick och förlustade sig på gröna ängar och gladdes åt blomster och fogelqvitter och alt annat skönt, och främst af alt åt lifvet själft; men nu är hon vorden bedagad och förståndig, och humöret det är både si och så, oftast en smula fnurrigt. Och man kan minsann bli fnurrig

för mindre ting: hon har ju nu för tiden så mycket annat att tänka på, först och främst på dagligt bröd, och verlden är dum och odräglig, och lifvet är ej värdt att lefva längre, ty det har mist sitt solljus.

Ja, där ha vi det. Detta är olyckan: det fins icke mera någon sol i lifvet. Och hvarför det? Är verkligen solen borta? eller är det ej snarare som med den blinde, att hon nog finnes där, fast han icke ser henne? Men det är ju hans fel, och icke solens.

Det är alltså vitterheten själf som ej är rätt frisk, och hennes onda heter pessimism. Man får dragas med den så länge, det kan nu icke hjälpas; men låtom oss för vår egen och patientens skull hoppas, att den ej må vara obotlig. Tiden får väl göra något här, liksom vid andra sjukdomar.

Det spörsmål, som ligger närmast till hands, är det, om världen värkligen är sämre nu än förr. Både historien och filosofien svara härpå ett afgjordt nej! Mänskligheten går framåt, fast det går långsamt. Man skulle kunna säga, att hennes utveckling rör sig spiralformigt uppför fullkomningens berg; hvarje hvarf fordrar sekler, och, när ett hvarf är om, har höjningen måhända varit så ringa, att den knapt märkes af ögon, som icke öfvats att gifva akt på dylika förhållanden. När man då icke varsnar någon skilnad eller, äfven om man märker den, anser att han är för liten, så kommer otåligheten, missmodet, desperationen, man tycker sig vara, som Vitalis, »en ensling i den stora öknen», och man är färdig att utropa med honom:

Jag kan ej få solen på himlens borg,
Och jag derför intet begär.

Bättre vore dock att se saken som fru Lenngren:

Vår värld, min Betty! är ändå
Den allrabästa värld man eger.

Den är, hvad den beständigt var,
Bebodd af kloka och af dårar;
Och, noga öfverlagdt, den har
Mer rätt till löje än till tårar.

Men något så enkelt ratar pessimismen. Såsom han ser tingen, så äro de, och, eftersom han ser blott det ruskiga, otäcka och fula, har han slutligen koncentrerat sin lifsåskådning i den bekanta formeln: det fula är det sanna. Denna formel har ett visst berättigande, det måste erkännas, men icke i den allmängiltiga betydelse, man velat häfda för densamma. Hvarje tygstycke har en afvigsida och en rätsida; de båda följas åt och äro oskiljaktiga, det är sant, men icke kan man därför säga, att afvigsidan, och blott den, är själfva tyget. Så ock med det fula och det sköna: det fula är det skönas afvigsida; öfverallt, där

något skönt finnes, der bryter det sig mot en bakgrund af något fult, men detta tjänar nättopp att ge relief åt det sköna, hvilket eljes icke skulle kunna göra sig gällande just såsom sådant. Båda förutsätta altså hvarandra: ingen skönhet utan sin bakgrund af något fult, men — och det är detta, som pessimisterna ej borde glömma — icke häller något fult utan något tillhörande skönt, och allra minst är det fula ensamt det sanna, det företrädesvis värkliga.

Det är emellertid vågadt nog i dessa tider att komma fram med dylika åsigter, så mycket mera som, när man hör åtskilliga samtida, det nästan låter som om pessimismen skulle hos andra nationer vara fullt accepterad och endast vi svenskar vara förstockade nog att icke utan förbehåll antaga densamma. Råkar svensken så till på köpet att tillhöra »öfverklassen» eller, hvad som kanske är det allra värsta, att vara professor, så kan man vara viss på, att skäppan mätes honom full (se t. ex. herr Nordensvans sista arbete, sidd. 57 och 58). Jag kände mig derför riktigt lättad och väl till mods, när jag här om dagen fick se, att man äfven på andra håll dristar hysa kätterska åsigter i fråga om den nyaste vitterheten, och det vore verkligen skada att förhålla Ny Svensk Tidskrifts läsare följande rader, som, undertecknade *Adolfo Sassi*, stodo att läsa i Fanfulla della Domenica för den 23 november:

»Böcker, revyer, veckotidningar, dagliga tidningar, som göra anspråk på att följa med vitterheten, äro fulla af berättelser, utkast, verser, fantasterier, artiklar af den nya skolan. Hela denna litterära produktion har slägttycke: den har samma idealer, samma mål, samma form, nära nog samma ord. Den kallar sig för den sanna konsten; den fordrar sanningens seger, den söker menniskans upplysning, den analyserar lidelserna, hatar det borgerliga, visar oss en *nervös* och epileptisk värld. Och sedan vill den öfvertyga oss, att alt detta mischmasch af fula, missbildade, osmakliga saker skall vara sanningen i lifvet. Jag tror, att sanningen är bra olik den, som framställes i de naturalistiska romanerna. Det fula, det dåliga, det osedliga finnes, men det sköna och ärbara finnes äfven, den ädla handlingen, den sanna och djupa känslan; här finnas kvinnan som sviker, men här finnes ock den dygdiga hustrun; här finnes känslolöshet, men här finnes äfven lidelse och okonstlad och stor själfuppoffring; här finnes den äcklande stanken och blommornas ljufva doft. Tro mig: i världen gråtes det imellanåt, men oftare skrattas det. Och jag skulle vilja, att våra sanningsdyrkare visade oss sanningen i lifvet hel och fullständig, att de gåfve oss färre berättelser om hysteriska kvinnor, och läte oss få skratta något med detta lugna skratt, som gör blodet godt och själen kry.»

Detta var nu italienaren. Möjligen tycker en och annan svensk på samma vis, kanske till och med icke så alldeles få.

Ty, om icke alla märken svika, har ett omslag redan börjat inträda, och det just ibland författarna själfva. Hos hela den brokiga skaran af författare och författarinnor, som under årets lopp framträdt med nya alster, skall man spåra ganska litet af denna vitterhetens gulsot, som med ett annat ord nämnes pessimism. Produktionen har varit ovanligt liflig, och det är ett nöje att konstatera, det skörden varit icke blott rik, utan på det hela taget äfven af god beskaffenhet.

En liten anmärkning må dock tillåtas, dess hällre som den erbjuder sig så aldeles själfmant. Visserligen kan den med skäl kallas ytlig, ty den gäller de exponerade taflornas storlek; men äfven denna kan under vissa förhållanden få sin betydelse. Om hela verlden slår sig på att måla »stycken i små ramar», så är det fara värdt, att individualiteten icke får tillfälle att göra sig fullt gällande inom ett så trångt utrymme. Därför händer ock, att, när två konstnärer råkat behandla samma motiv, likheten blir så stor, att man knapt kan skilja de båda taflorna på annat än — signaturerna. Så är t. ex. fallet med Ernst Ahlgrens *En Kris* och Amanda Kerfstedts *Synd*, med Halvor Grips *Hvarför hon grät* och Mathilda Roos' *Sorg*, och så skulle kanske bli fallet, äfven om tre, fyra, fem författare råkat välja samma ämne, i stället för att det ännu varit blott två och två. Är däremot utrymmet större, så blir det tillfälle också till gruppering och komposition, och konstnärligheten kan då utprägla sig i dessa lika starkt som i koloratur och penselförning, ja ännu starkare. Saken har imellertid sin mycket naturliga förklaringsgrund i åtskilliga af våra författares ungdom: för dem är det naturligt och godt att först pröfva sina krafter och sin begåfning på det lilla, innan de våga sig på det stora, och man kan blott hålla dem räkning därför. Meningen med denna anmärkning har också endast varit att påpeka en olägenhet, som ligger nära till hands, och af den taga en särskild anledning att uttrycka den förhoppning, att vederbörandes krafter snart må tillåta dem att gripa sig an med större saker.

* * *

Äfven om icke gammal god sed bjöde att gifva damerna främsta platsen, skulle dock jag för min del icke tveka att göra det åt *Mathilda Roos*. Hennes *Berättelser och Skizzer* äro synnerligen anslående, och jag skulle gärna kalla dem mästerliga, om icke detta, liksom de flesta af våra superlativa uttryck, genom mycket bruk blifvit så utnött, att det nästan förlorat kurs. Alt nog, hon har blick för hvad där är något att göra af, och, när härtill lägges psykologisk sanning och karaktärstrohet, så är det ej underligt, att författarinnan tar läsaren med sig. Endast en

af berättelserna synes mig icke rätt harmoniera med de andra; det är den som har till öfverskrift *En Qvinnotjusare:* denna slår öfver, som man säger, och blir burlesk. Det kan ju hända, att den är sann ändå; ty det finnes många underliga djur i Vår Herres hage, och möjligen äfven ett sådant som denne Niklas; men det företaller dock, som skulle han ej höra med till den omgifning, i hvilken fröken Roos vanligtvis rör sig. Vare härmed icke sagdt, att hon skulle sakna sinne för det komiska; det framträder visserligen endast sällan, men då med rätt mycken kraft, t. ex. i *Burströmska målet*, där, såsom ofta nog i lifvet, det löjliga och djupt alvarliga växla och nästan löpa jämsides med hvarandra. Eljes äro ämnena för dessa berättelser sorgliga nog, men däri ligger också en sida af författarinnans stora och beundransvärda konst, att hon förstår att hålla måtta och icke rör upp himmel och jord: den smärta, som skall vinna medkänsla hos människor, måste framför allt vara mänsklig; när hon öfverskrider denna gräns, rör hon oss icke längre, utan blir endast föremål för en med ovilja blandad förvåning. Det fordras takt för att här stanna just vid den rätta punkten, och särskildt i detta hänseende synes mig fröken Roos hafva lyckats förträffligt.

Det är icke lätt att göra ett urval bland alla dessa små juveler; må hända är dock *I Elden* den briljantaste, men allesamman äro de äkta.

Äfven *I Skåne* är skrifven af en dam. Det är nämligen, åtminstone här i södra Sverge, en offentlig hemlighet, att under märket Ernst Ahlgren velat dölja sig fru Benediktson, född Bruzelius, i Höör. Hon har, om jag ej är illa underrättad, själf vittra anor, och så mycket är åtminstone visst, att hon kommer att lemna sådana i arf åt sina barn.

I Skåne gör icke intrycket af att vara ett förstlingsarbete; denna bok röjer, tvärtom, en fulländad mogenhet och säkerhet både till innehåll och form. Författarinnan har en mycket god iakttagelseförmåga, parad med en kraftig humor, hvilken går som en djup underströmning under det hela, men imellanåt äfven stiger upp mot ytan och brister ut i öppen skalkaktighet, såsom i *Kritik, Eva, En studie* och *Folkvännen.* Dessa alla, kanske dock mest de två första, äro riktigt dråpliga små bitar, och detsamma kan sägas, ehuru från olika synpunkt, om de folktyper, hvilka förekomma i slutet af boken, och som i all sin korthet äro tecknade med så mycken klarhet och på samma gång med så mycken hjärtevärme, att de just därigenom bära det bästa vittne om sin egen sanning: man skildrar icke på det viset typer och förhållanden, som ej kommit inom ens omedelbara lifserfarenhet. *En Realist* behandlar i det hela samma motiv som herr Molanders *Vårflod,* med hvilken den antagligen skrifvits

ungefär samtidigt; — ett ytterligare bevis, om något sådant behöfdes, huru äfven inom litteraturen samma orsaker kunna på skilda håll frambringa likartade verkningar. Detta är kanske samlingens bästa perla. Hufvudfigurerna, medikofilaren-författaren-realisten och den unga flickan, äro tecknade raskt och lifligt, och isynnerhet Hildur med en skärhet och kyskhet, som det gör dubbelt godt att se i dessa tider, då just de sist nämda egenskaperna tyckas på somliga håll vara föremål för både hat och förakt. Och författarinnan har visat, att en flicka kan vara kysk och ren utan att vara pryd. »Hade jag varit pryd», säger Hildur, »skulle jag icke vidrört detta ämne, utan helt enkelt låtsat att jag icke förstått. Om ni sagt det samma, men friskt och rent, då skulle jag icke haft ett ord att anmärka, men det är någonting kvalmigt, äckligt i självfva framställningen, som åtminstone är *mig* vidrigt. Jag uppröres icke öfver hvad ni sagt, utan öfver sättet. Man blygs öfver att hafva läst.» Och några rader längre fram: »Jag vågar säga er rakt i ansigtet, att ni utbredt er öfver alt elände under sken af att reformera, men i självfva verket för nöjet att skildra det. Ni talar om kvinnans likställighet med mannen och menar därmed, att hon får vara lika dålig som han. Sköna rättigheter! Det är någonting sjukt och osundt i det hela, och det onda ligger i självfva viljan, just i det som skulle hålla hela varelsen frisk.»

Författarinnan måtte ha känt i luften, att »Giftas» var i görningen. Heder åt den kvinna, som så rätt bedömt och bemött de tendenser, som framträda i den nämda boken och hos dess själsfränder!

* * *

Herr *af Geijerstam* har med *Fattigt Folk* tagit ett vackert steg fram på sin konstnärsbana, och denna samling af blott fyra berättelser intar en afgjordt högre rang än hans båda föregående häften, liksom det får erkännas, att i en tid som denna, då kroppsarbetarens ställning så ifrigt och från så många håll afhandlas, den lämnar ett ganska vigtigt inlägg i frågan. Boken är altså, om man så vill, tendentiös, men i detta ords bättre bemärkelse. Författaren har förstått att helt och hållet sätta sig in i de personers tankegång och känslolif, hvilka han skildrar, och de enkla händelser, hvari han inför dem, och hvilka betinga deras utveckling, bära alla prägeln af den fullkomligaste inre sanning. Man får hans figurer med deras både fel och förtjänster och äfven med de möjligheter, som finnas inom dem, och man förstår blott alt för väl, huru dessa så ofta måste komma att kväfvas under de yttre förhållandenas tryck. Och dock hör man inga verop, intet skri om orättvisa, våld och väld; det är

enkla taflor ur lifvet, framstälda utan alt bråk, men som kanske, när alt kommer omkring, kunna verka långt mera väckande än de mest braskande motsättningar mellan »öfverklass och underklass». Ty i dessa skildringar ligger verklig människokärlek, och de göra ett intryck, som om författaren varit personligen bekant med de människor, han inför på scenen, och tagit del i deras sorger och fröjder.

De båda berättelserna *Ute i skären* och *Karin* ha ett visst slägttycke med hvarandra: de behandla båda historien om altjämt svikna förhoppningar, om framtidsbilder som hägra, men aldrig bli verklighet. Fiskaren, som den ena gången före och den andra efter är så nära att »komma sig upp», men ständigt hindras af någon ny motighet, och som dock finner sig med resignation i sitt öde, förklarande att »han är belåten med det ändå, som det är»; den fattiga tjänsteflickan, som ej anses god nog åt husbondens son, utan måste vika för den rika hemmansdottern, men som ej har tid att öfverlämna sig åt sin sorg och som, sedan hon lifvet igenom sträfvat för andra, tror att »det nog var utsedt, att hon inte skulle gifta sig, för hvem hade då mor och syskon haft för sig?» — äro de icke typer i all sin trohjärtade undergifvenhet fullt gripna ur verkligheten och mera rörande än månget sensationsdrama? — Berättelsen *Förbrytare* är ohygglig, men påminner det oaktadt blott alt för troget om dessa brottmål, hvilka någon gång dyka upp vid våra häradsrätter och sedan blifva en välkommen fyllnad för tidningarnas rättegångs- och polisafdelning såsom exempel på en grymhet, den det, strängt taget, är aldeles orätt att kalla djurisk, eftersom den finnes endast hos menniskor. — *Ensam i Stockholm* är en ny variation på ett gammalt tema, men som det oaktadt icke saknar ganska originela drag.

Herr af Geijersstam har, som man ser, hållit sig strängt till det program, som innefattas i titeln på hans bok, och han har utfört det på ett sätt, som är all ära värdt. Brokigare och mera omväxlande äro herr *Ernst Lundqvists Profiler*. Men äfven de uppbäras af samma goda ande af sann humanitet, äfven i dem behandlas »fattigt folk» med varm medkänsla, och denna medkänsla räcker till också för andra, som ej kunna räknas till nämda klass. Uppriktigt taladt, torde detta ej vara något fel. Ty sorgen och olyckan förtjäna deltagande, hvar hälst de uppträda, och de äro ej så exklusiva som människorna: de umgås med alla utan åtskilnad, hos dem är intet anseende till personen, och de drabba den rike lika väl som den fattige. Man eger från några tiotal år tillbaka (den ingalunda apokryfiska) historien om Upsala-madamen, som icke vårdade sig om att »vara människa för femtio riksdaler»; nu är det kommet derhän, att bättre lottade samhällsmedlemmar ofta nog skatta sig lyckliga, om de till

hvad pris som hälst kunna få anses som människor och dömas mänskligt. Nu är det visst icke min mening att uttrycka något slags förakt för de arma och elända, långt därifrån; men det må dock vara tillåtet att framkasta den anmärkningen, att vi se deras olyckor från *vår* ståndpunkt och på *vårt* sätt, att vi, som själfva vuxit upp till ett mera förfinadt lif, sannolikt äro mycket känsligare i detta hänseende, några af oss till och med nervöst ömtåliga och otåliga, och att följaktligen det är fara värdt, att i vår uppfattning af dessa förhållanden insmyger sig, om ock omedvetet, en viss sentimentalitet, som är aldeles främmande för verkligheten. Vi göra oss näppeligen klart reda för, att i själfva verket den fattige är bättre rustad emot smärtan därigenom, att han är härdad från begynnelsen, så att mången pil slinter af från honom, hvilken tränger djupt in hos de andra. Därför är ock resignationen allmännare hos de förre än hos de senare. Måhända finnes dock äfven en annan orsak därtill: desse hafva en säkrare ankargrund i lifvets stormar, ty de flesta hafva ännu kvar sin barndomstro på en fader i himmelen.

Dessa reflexioner göra sig tämligen själfmant i sammanhang med läsningen af herr Lundqvists bok. När man jämför de olyckans representanter, hvilka där framställas: den stackars notarien, som i tolf år sträfvat för att grunda ett eget bo och som just på själfva dagen för sin ändtliga befordran svikes af sin trolofvade; denne hederlige trägårdsmästar Berg, hvilken så skändligt bedrages af sin Ada; Krösa-Lotta, som först utplundras af sin otrogne man och, när denne väntas komma lös efter utståndet fästningsstraff, ingen dag går säker för sitt lif; som sagdt, när man jämför dessa tre, af hvilka väl endast den sist nämda kan räknas till hvad man vanligen förstår med »fattigt folk», då synes väl Krösa-Lottas öde vara rent af ohyggligt och det svåraste af alla; men i verkligheten är det nog icke så. Krösa-Lotta har starka, dugtiga nerver, och därför bär hon sitt öde lugnt, trankilt, man skulle nästan kunna säga med en viss humor; men notariens kraft knäckes, han blir mera »gammal och maläten» på en dag än förut under många år, och Berg, som ju egentligen aldrig fått smaka kärlekens sötma, han dricker dess bittra drägg till döds. Detta är otvifvelaktigt aldeles naturligt, och författaren har här varit fullt trogen mot den inre, sannaste verkligheten.

Jag får ej förbigå en annan egenskap hos denne författare, hvilken gör bekantskapen med honom särdeles angenäm. Herr Lundqvist eger mer än de flesta detta framställningens behag, som man brukar särskildt utmärka med ordet *täckhet*. I den föreliggande samlingen äro de små skizzerna *Regn* och *Mod* lysande exempel härpå; men äfven i de andra röjer den sig mer eller mindre, såsom t. ex. i motsättningen mellan Krösa-Lotta och den unga, eleganta Iris. Häftet är också tillegnadt en Iris. Hvem hon månde vara, är författarens hemlighet; men jag skulle

vilja säga, att, om Iris är snäll och Iris har en kyss ledig, bör hon skynda att ge den åt Ernst, såsom en belöning för hyllningen af en så alt igenom fin bok som dessa *Profiler*.

En annan bekantskap, också värd att göras, är herr *Johan Nordling*, som redan bortlagt psevdonymen *Halvor Grip*, under hvilken han i fjor började sin litterära bana. Han har ej så obetydligt tycke med herr Lundqvist: ett i allmänhet godt val af motiver, psykologisk blick, mycken ledighet och elegans i formen. *Den gamle kusken, Hvarför hon grät, En hjärtesak, Ut ur boet* och *På vårsidan* äro små utmärkt väl genomtänkta och genomarbetade stycken, hvilka göra herr Nordling all heder och som antagligen med nöje skulle signeras af författare med redan stadgadt rykte. Visserligen är icke alt lika bra; men det är väl fallet med något hvar, att man lyckas bättre med ett än med ett annat, och allra minst kan man vänta af en så pass ung man, som nyss fylt sina tjuguett år, att han skulle kunna vara fullkomligt jämn öfveralt. Så skulle man kunna anmärka, att den manliga hufvudpersonen i *Dolce far niente* väl ofta använder vissa stereotypa uttryck och svordomar, och att han för öfrigt är mer än lofligt fadd eller, rent ut sagdt, narraktig, så att Greta icke gärna borde ha låtit dåra sig af honom, så framt hon icke själf haft i sig mera af stadsbarn och schweitzerifröken än af en enkel, okonstlad bondjänta och fiskareflicka, som hon ju borde vara. Detta stycke är således i mitt tycke något svagt, och jag är ej häller rätt säker på, huruvida icke författaren i *Tro och otro* kommit något litet på sidan af det rätta: kvinnan är nog bra på sätt och vis, där hon låter hela sin förtviflan brista ut i en alt förtärande låga, och jag tror för visso, att mången kvinna verkligen kan uppträda så; men frågan är, om just *denna* kvinna kan vara så reflekterad. Likaså förefaller prästen nästan för jämmerligt ömklig för att vara fullt sann; men det är kanske möjligt, att sådana finnas: så mycket värre då för dem!

Förläggarne hafva åt *Dolce far niente* gifvit en synnerligen kokett utstyrsel, som väl harmonierar med namnet och aldeles påminner om de täcka Bologna-upplagorna af Carducci, m. fl.

* * *

Lasciate ogni speranza, voi che intrate!

Så slutar, som bekant, öfverskriften på ingången till Dantes Inferno, och detsamma skulle med alt skäl kunna sättas som motto öfver herr Nordensvans *Skuggspel*. I själfva verket kan man knapt påträffa något hopplösare, än denna följd af tjugufyra små bilder, åt hvilka författaren icke ens brytt sig om att gifva särskilda namn, af det enkla skäl, skulle man nästan kunna

tro, att de allesamman äro ämnade blott till uttryck af denna bittra stämning, som är för dem gemensam och som gjuter sig så enformigt öfver dem alla, att det varder fullkomligt öfverflödigt att åtskilja det ena eländet från det andra genom en särskild rubrik. Låtom oss som hastigast genomlöpa detta i sitt slag märkvärdiga galleri. I första bilden går det ut öfver en mor och hennes årsgamle son, »en ny insats af oskuld i människoslägtets lif»; i den andra öfver motsättningen i vilkor och uppfostran mellan grefvens son och gårdsdrängens son; i den tredje öfver skollifvet, hvarvid författaren för ärlighetens skuld borde ha anmält, att det är ett privat läroverk, som fått tjäna till förebild; i den fjärde öfver sågverksegarne, förmodligen i Norrland; i den fämte öfver en stackars karl, som blifvit minister och fått ordnar, och hans systerson, »som aldrig stuckit under stol med sin fria tanke, som satt personligheten så högt och som föraktat all halfhet, all ljumhet, all dagtingan med sitt samvete», och som därför naturligtvis blifvit rätt ingenting; i den sjätte öfver ungefär detsamma, fast i olika omgifning, hvarvid vännen Jacques, brorsonen, till slut »beslöt att taga vara på sin tid, äfven han, att arbeta för dagspenning och låta fäm vara jämt — tills vidare: då kunde han åtminstone komma litet framåt, om än ej så högt som de, hvilka komma fram utan arbete»; o. s. v., o. s. v., hela raden ut, med blott ett par undantag, t. ex. den lilla fridfulla och vackra stämningsbit, som begynner på sid. 46 och som visar, att herr Nordensvan äfven har andra färger på sin palett än idel svart eller grått i grått.

Ja väl, det tjänar till intet att bestrida det: vår värld har verkligen, som man säger, sina sidor, och det till och med i en ganska bokstaflig mening, ithy att den är *ändlig*. Man söker det goda, det sanna, det sköna; man ställer upp en princip för sig, den bästa, den högsta, den ädlaste; man ger sig åstad på sin vandring i akt och mening att följa den hur långt som hälst, och så, innan man vet ordet af, står man inför en vägg, ändlighetens diamanthårda vägg, och kan ej komma längre. Hvad skall man då göra? Somliga taga sitt förnuft till fånga under nödvändighetens lydno och böja af, foga sig, med sorg i hjärtat; andra — köra hufvudet i väggen och slungas tillbaka, sargade, blödande; upprepas försöket, så kan slutet ej varda mer än ett — de krossas. Desse äro heroer, och deras öde är tragiskt, därom äro väl alla ense; men är icke också de andras det, de hvilka icke bringa det längre än till att vara människor? Antigone är värd vår beundran, men vi egna Ismene vårt medlidande; åtminstone skola vi göra det, om vi äro nog ödmjuka att erkänna, att hennes svaghet, hennes skröplighet är så rent mänsklig, att vi kunna återfinna den hos oss själfva.

Och tillämpningen häraf? Ja, den må ju enhvar göra för

sig. Endast så mycket synes mig säkert, att herr Nordensvans sista bok vittnar om en författare, den där icke kommit oskadd ur den nyss nämda tragiska konflikten. Han tyckes ännu vara patient, och därom vittnar redan denna nervösa, saccaderade stil, som ingalunda är behaglig *). Låtom oss hoppas, att denna sjukliga öfverretning må vara endast öfvergående och att författaren snart må återvinna den själens helsa, som ändock är det första vilkoret för att kunna prestera något verkligt godt.

Om således man skiljes från herr Nordensvan med blandade känslor, men dock först och främst med den sympati, som en ärlig sträfvan och ett ädelt sinne alltid inge, så är detsamma icke förhållandet med herr Tor Hedberg och hans *Högre Uppgifter*. Hvilka dessa egentligen skulle vara, torde det vara svårt nog för litet hvar att komma underfund med; men visserligen kommer man temligen snart på det klara med författarens egen ståndpunkt i åtskilliga hänseenden. Volmer och Signe — morbror och systerdotter — äro ute och spatsera en vacker söndagsförmiddag på våren; alt är lif och rörelse i naturen, »hela vårens svällande, jublande lifsutveckling,... det var för dem, som om deras eget väsende gick upp i detta jordens mäktiga återuppväckande, som om de kände naturens brusande pulsslag drifva blodet genom sina ådror. Då tillkom det plötsligt en känsla af något främmande, något disharmoniskt, något som kröp i deras nerver, skar i deras öron. Det dofva ljudet af aflägsna kyrkklockor dallrade genom luften, förande med sig liksom en ström af grafhvalfsluft, som förpestade den friska morgonen». Med denna bit naturskildring står karaktärsteckningen i full samklang. Den gifte morbrodern blir kär i systerdottern, och hon i honom; att hon icke blir förförd vid första tillfälle är ett rent underverk, men altnog hon blir det icke; hon kommer upp på sitt rum, får en ytterst orolig natt, och, när hon vaknar om morgonen, har hon »sitt handlingssätt aldeles klart för sig; — hon ville icke tänka mera, icke öfverväga mera, endast göra det, som hon ansåg vara sin pligt; — **) *det skulle ju dock icke gagna henne, ödet skulle ju vara starkare än hennes uppsåt!*» Som hon nu ansåg det vara sin pligt att resa, så gör hon sig i ordning därtill och går, sedan hon väntat hela dagen, »väntat med hela sitt sinnes brinnande, bäfvande åtrå, — men väntat förgäfves» att träffa morbrodern, ned för att taga afsked af denne. Nu, nu skulle det ske! — Nu, nu skulle det komma!» Men, så märkvärdigt! det kom ingenting, och hon »var nära att skrika till af harm och smärta.»

*) Exempel: "Charles har pannlugg och lena lockar. Klatschar med en piska. Barbent med blänkande små stöflor". Sid. 5. Flera andra skulle kunna anföras.

**) Kursiveradt af anmälaren.

Detta som ett litet prof af qvintessencen i denna bok. Det skall otvifvelaktigt tala tillräckligt för sig själf, och att här ingå i någon kritik vore helt enkelt en impertinens mot tidskriftens läsare.

* * *

Annat slag är det med Sigurd och hans *Kaleidoskop!* Icke på många år, knapt sedan C. F. Dahlgrens bästa dagar, har här i landet kommit ut en bok, så

frisch, frölich, frank und frei

som denna, så okonstladt glad och hurtig, och därtill så kvick. Det är sant, att glädtigheten är af ystraste slag och stundom visar sig ej så litet beslägtad med detta breda, burleska skämtelynne, som eljes tyckes nästan uteslutande tillhöra yankeerna; men jag kan ej finna, att den någorstädes öfverskridit, om ock den någon gång närmat sig den gräns, utöfver hvilken lustigheten icke bör gå för att ej varda simpel och banal. Likaledes är det sant, att kvickheten ibland förefaller en smula närgången, och sannolikt äro de Filisteer icke få, som i sitt hjärta darra för denne nye Simson, fast de söka se ut, som om saken ej komme dem vid; men det får dock medgifvas, att hans kvickhet är mera oförarglig än elak, och framför alt att den icke är sökt, något som måste anses för en stor förtjänst i dessa tider af krystade witzar och infall, så sjukliga, att man kan må illa blott af att höra dem. Härtill kommer Kaleidoskopets stora omväxling: det har bilder »ei blot til Lyst», utan äfven för högre ändamål. Det bästa af altsamman är dock det, att i både kväden och okväden hör man en verkligt manlig stämma, som bär fram af ett fullt hjärta hvad dess egare har att säga, och det hjärtat klappar varmt för fosterland och medmänniskor och alt hvad vi gamle varit vana att hålla högt och heligt.

Men han är ju så förfärligt satirisk, hör jag någon säga. Ja väl, det kan så vara; men han är det på det allra älskvärdaste sätt i världen. I själfva verket gör han knapt annat eller mera än peka på ett föremål, som folk trott stå rätt, och visa de kära vännerna, att det står aldeles upp och ned, och mera behöfves ej för att få fram alt det komiska i situationen. Så är t. ex. förhållandet med den lilla dråpliga biten, *Huru en modern vinterhatt blef till välsignelse, Englarne på prästmötet i Lund, En gratis-present-panorama-tvåls historia*, och många andra. De äro utomordentligt roliga hvar enda en, och icke i någon enda skall man kunna finna minsta spår af bitterhet eller grin. Löjet, när det är så rent och oförfalskadt som här, verkar säkerligen lika kraftigt.

Ehuru en satiriker af första ordningen och hufvudsakligen som sådan känd öfver hela landet genom de mångfaldiga aftrycken i andra tidningar af Smålandspostens artiklar, är Sigurd dock icke blott satiriker. I många af hans stycken på prosa, och ännu oftare i dem på vers, framträder ett djupt alvar och en varm känsla, hvilka ställa dessa stycken i sitt slag nästan lika högt som de andra i sitt.

Herr Hedenstiernas bok har, som bekant, haft en hos oss nära nog exempellös framgång, i det en upplaga af 3000 exemplar utsålts på mindre än fjorton dagar, och det utan reklam af beslag och tryckfrihetsåtal. Den har således själf varit sin bästa rekommendation, och någon annan behöfves ej. Också har det icke varit för att lemna en dylik som dessa rader nedskrifvits, utan blott för att tillropa författaren ett hjärtligt: tack och välkommen åter!

* * *

Nå, än herr Strindberg då, och hans *Giftas*?

Uppriktigt taladt, är om dem icke mycket att säga så här långt efteråt, och jag skall därför endast tillåta mig ett par reflexioner. Det var att vänta, att åtskilliga ärade samtida skulle, åtminstone efter det famösa tryckfrihetsmålets afgörande, för allmänheten utreda de stora och (var det icke någon, som sade?) befriande tankar, hvilka skulle finnas i Giftas, men hvilka de före detsamma ej hade tid att närmare inlåta sig på. Detta kunde ha varit intressant nog; men det har icke inträffat, och man är således hänvisad till att taga boken, sådan den föreligger.

Det första jag har att anmärka, gäller titeln. Tolf äktenskapshistorier! Ja, sådana kunna äktenskapen vara, det förstås; men alt hittils har det dock ansetts och torde väl ännu af de allra flesta anses, att äktenskapet är stiftadt icke blott till slägtets förökelse, utan äfven, såsom det heter i det vigselformulär, som ju herr S. ock en gång hört uppläsas för sig, »till makars inbördes hjälp, att lätta lifvets mödor, mildra mötande bekymmer, och igenom en sorgfällig uppfostran bereda efterkommandes sällhet». Men i äktenskapet, sådant herr S. skildrat det i sina tolf historier, ingår intet af alt detta: äktenskapet är för honom en blott köttslig förening, och han tyckes särskildt betona just denna sida däraf genom att på makarna såsom sådana tidt och ofta använda de rent djuriska benämningarna *hane* och *hona*. Har han då för egen del ingen annan erfarenhet af äktenskapet än just denna? har han aldrig smakat glädjen och välsignelsen af makars inbördes uppfostran, af barnens utveckling, af deras tillväxt i kunskaper och sedlighet? eller känner

han alt detta, och har ändå målat så, som han gjort, endast därför att han med Almqvist tycker, att »så det roar mig att måla»? Stackars karl!

För det andra: därigenom, att herr S. framställer äktenskapet så som han gör, beröfvande det all högre syftning och reducerande detsamma blott och bart till en naturprocess, faller hans bok under polisens domvärjo. Det finnes en sundhetspolis, som har att skydda samhällets medlemmar mot allsköns fysiskt snusk och smuts på gator, gränder, torg och gårdar; är det icke lika maktpåliggande, att en dylik polisuppsigt finnes äfven öfver oanständighet på andra områden, så snart den visar sig i det offentliga? och, om den finnes, att den utöfvas? Nu är det förbjudet i alla civiliserade länder att t. ex. i bokládsfönstren utställa obscena fotografier; men hvad är herr Strindbergs Giftas annat än en fortlöpande text till sådana fotografier?

För det tredje: åtalet var sålunda befogadt. Men lagen är så sträng, så barbariskt sträng, hette det. Ändra då lagen, om så behöfves; men, så länge lagen gäller, skall den lydas. De, som särskildt i denna del af saken tagit munnen så full, borde ändock ha betänkt, att detta är det första vilkoret för samhällens bestånd, och att, om något skall galet vara, det är tusenfaldt bättre, att en individ för en gång straffas kanske väl hårdt, än att lagen mister något af sin helgd.

Dock — det tjänar till intet att orda vidare om alt detta. Herr Strindbergs bok är nu en gång sådan den är, och att den trängt ned till de djupa lederna, därpå hade man ett lysande exempel vid författarens sista ankomst till Malmö på återresan till utlandet. Där hade samlats vid stationen omkring 200 personer, till större delen fruntimmer, af hvilka en hel hop voro försedda med buketter, som skulle öfverlemnas till den ryktbare väntade. »Det är visst någon prins, som kommer med tåget i dag», sade ett barn i sin oskuld, »där äro så många fina damer nere vid stationen». Och det var också till utseendet fina damer; men skenet bedrager, och i själfva verket var det hvad herr Strindberg på sitt förblommerade språk skulle hafva kallat — kukelikudamer, som ville bringa honom sin hyllning. Dock — eget nog — den vardt icke emottagen, ty herr Strindberg fick brådt att kasta sig upp i en droska och försvinna ner till hamnen. Det var hans afsked från fosterlandet, från tacksamma och beundrande landsmaninnor. Men denna sista firning aktade sig hans vänner att omtala. Händelsen har dock icke bort alldeles lemnas åt glömskan, ty den har en verkligt literaturhistorisk betydelse såsom en fullt följdriktig och naturlig epilog till Giftas.

December 1884.

Edvard Lidforss.

Klabauterman *).

I.

På Zuider-see vid horisonten
Låg qvar en strimma sällsamt röd.
Det skymde på den flacka stranden,
Der dyningen likt snyftning ljöd —

Ett eko af den afskedsklagan,
Som rådde innan sol gick ned,
Då segelhvit Ostindiefararn
Från Harlingen ur hamnen gled.

Men Frieslands unga sjömansbrudar
Vändt sorgsna hemåt längese'n.
I skymningen och ödsligheten
En enda flicka dröjde än.

Hon grät ej mera, stackars Katje,
Som nyss då afskedskyssen brann.
Bedöfvad stod hon, liksom själen
Flytt ut att följa Adrian.

För tankens skälfvande magnetnål
Fans blott en rigtning — den han tog,
Den raskaste af lättmatroser,
Som bort på salta vågor drog.

*) Klabauterman — eller Kabouterman — är en känd sagofigur. Hufvudmotivet i dikten är hemtadt från en friesisk sjömanssägen.

Ett år att vänta, kanske tvänne,
Om ens han kommer åter då!
Farsgubben hennes, gamle Pieter
Cornelissen bestämt det så.

Som högbåtsman med Tromp och Ruyter
Han fordom surrat jorden rundt;
Den som ej än passerat linjen
Var i hans ögon bara strunt.

Då Adrian sitt hopp bekände,
Var gubben derför sträf och sträng:
Först en ordentlig långtur, pojke,
Se'n tänka vi på brudesäng.

Ej vackra ord och böner hjelpte,
Och Adrian — så fick det bli —
Tog hyra just ombord på *Timor*,
Som svärfar hade pengar i.

Vid dotterns alla qväfda suckar
Den gamle Pieter mente vred:
Då jag riskerar tusen gyllen,
Kan du riskera pojken med.

Du arma Katje — hvilka nätter,
Som nu i höst dig förestå,
Då sömnlös du på stormen lyssnar
Och dina fönsterluckor slå!

Och då omsider vinterfrosten
En spegel lägger blank och glatt
På alla dammar och kanaler
Och skridsko späns vid yra skratt,

Hvar är då han, som under hufvan
Smög in en kyss halft eld, halft is,
När vid hans hand i vida cirklar
Du som den snabbaste tog pris?

Och när en gång i vår du sitter
Bakom din fläktande gardin,
Skall ingen hviska in från gatan
Igenom fönstrets balsamin.

O grymma tanke! Tårefloden
Begynte åter flyta strid,
Men Katje ryckte till helt häpen —
Hvem suckade här tätt bredvid?

Mol ensam stod hon nyss på stranden,
Och nu satt här en späd figur,
Hopkrupen på en sjömanskista.
Det var väl bländverk eller hur?

Dock nej, i röda ylleskjortan
Han dröjde qvar i månens glans.
Gestalten var en liten pysslings,
Men ansigtet en gammal mans.

Grådaskig som ett torskskinn, skrynklig
Som sjuttiårig eller mer,
Han ringde med små korta barnben,
Som ej från kistan räckte ner.

Och med en långsuck liksom dragen
Ur djupet utaf jordens famn
Han mumlade: ack, stackars Timor!
Du kommer aldrig hem i hamn.

Blek af förfäran sporde Katje:
Hvem är du? Tala, jag besvär!
Hvad vet du om det skeppets öde,
Säg, menska — eller hvad du är!

Två matta, släckta ögonglober
Nu rigtades på mön som skalf,
Och hon förnam en röst som talte
Liksom i hennes öras hvalf:

Klabauterman har lemnat Timor,
Klabauterman har gått i land...
Ett rop af fasa undslapp flickan
Och ned hon segnade på sand.

Är det minuter eller timmar
Som rinna bort i månens ljus?
Hon vet det ej — med stannadt hjerta
Hon lyss till andestämmans sus.

II.

Du hörde mitt namn — och din kind blef kall.
Hvart barn ju vet att det gäller
På hafvet skeppsbrott och olycksfall,
Om synlig jag fram mig ställer.

Som skeppets hjerta jag sitter der
Och ängsligt jag klappar — klappar
Och manar folket, då storm är när,
Att ta in klutar och lappar.

Om vakten på däcket nickar till,
Från lasten, der gömd jag sitter,
Med vredgad knackning jag varna vill
Så att ur slummern han spritter.

Men måste resan få vådligt slut,
Då lemnar jag min förrättning
Och går i land för att välja ut
Nytt fartyg och ny besättning.

Se mig blott ej så förtviflad an!
Mig också till sinnes gick det
Att skrämma till döds som klabauterman,
Som gasten med torskansigtet.

Du tycker jag är så grym och stygg —
Men, tro mig, jag var en annan
Den tid jag red på delfinens rygg
Med krans af sjögräs kring pannan.

Då menniskobarnet för lifvet knöts
Till den förgängliga kroppen,
Mitt väsen för alltid sammangöts
Med böljan, med vattendroppen.

Än följde jag svallets yrande gång
Bland jubel af bröder och likar,
Än bar mig dyningens sakta sång
Till grunda månljusa vikar.

I skimmer, svalka och vågmusik
Lycksalig jag fram vardt buren,
Naturen var skön och sig evigt lik,
Och jag var ett med naturen.

Då vardt jag berusad af öfvermod
Och bröderna mina äfven.
Om njutning hviskade ljummad flod,
Som smekande smög bland säfven.

I skuggiga bugten, vid lönligt bad,
Förstucko vi oss så gerna
Och summo in mellan vass och blad
Att röfva en dödlig tärna.

Och jordens söner, som fruktan band,
Med oss sina gudar ökte,
Och snöhvit vädur blödde på strand,
Der våra altaren rökte.

Men tempel och högmod föllo en dag.
En magt, den enda och ena,
Fördömde vår skönhets lockande drag
Och sade: går bort att tjena!

Då skingrades vi med ett tungt farväl,
Förvandlade, styggt förbytta,
Och böljans laglösa barn vardt träl
Till seglares varning och nytta.

Jag klappar — klappar så ångestfull
Och tröttnar aldrig i värfvet
Och vakar och varskor för deras skull,
Som sväfva öfver förderfvet.

Fast ej ett väsen af kött och blod,
Med menskan jag sörjer och lider.
Dess sorg skall dock slockna i tidens flod,
Min räcker i tiders tider.

En fridlös ande, jag känner qval,
Då menniskolycka krossas.
Ack finge jag rädda ditt hjertas val!
Ack kunde jag sjelf förlossas!

Att Timor går under — det är ett ord
Som oåterkalleligt skrifvits;
Men hur det går de hundra ombord
Att veta icke mig gifvits.

En enda man — den du önskar helst —
Ur nöden säkert jag bringar.
Ett ord af dig gör Adrian frälst
Och löser den träldom mig tvingar.

Ett ord — och din gosse du skåda skall,
Helt brun under blanka hatten.
Ett ord — och tusen års pröfning är all,
Och jag blir till skum på vatten.

Men ödet ett offer af dig begär:
Kyss gasten med torskansigte!
Att rädda ur faran den du har kär
Med egen fägring du plikte!

Ty rör din mun vid klabauterman,
Din hy af rosor och drifva
I nästa månljus blir likadan
Som gastens — och skall så förblifva . . .

Med mindre att icke han, gossen din,
Då öfver din tröskel han träder,
Dig kysser med oförändradt sinn'.
Men — sjöman är vind och väder.

*   *
*

Skön Katje tryckte ögonen hop
Och böjde sig ned mot anden.
En iskall kyss — och ett halfqväfdt rop —
Allena var hon på stranden.

III.

Nu sitter Katje hemma
I kammaren hos gamle far,
Och nattens syn beständigt
Vid dagsljus framför sig hon har.

Hon hört så många gånger
Historien om klabauterman,
Om skeppets bundne ande,
Som jungfrukyss förlossa kan.

Att hon i går ej drömde
Det säger hennes hvita kind;
Der snuddade ju läppar
Så isande som nattens vind.

Och handen magtlös faller
I knät tillbaka nål och söm,
Hon brinner och hon fryser —
Den kyssen var nog ej en dröm.

Ett moln gick öfver solen —
I fönstrets djupa vattenskål
En guldfisk spratt med stjerten —
Hon rycker till och tar sin nål.

Den gamle Pieter blossar
Utur sin snugga tyst och tvär
Och rynkar pannans märke,
En minnesbeta som han bär

Af svenskens änterbila
Ifrån en sent förgäten stund,
Ombord på Brederode,
I krutröksdunkelt Öresund.

Så täcks han öppna munnen
Och murrar huru slätt bevändt
Det är med nutids sjömän
Emot det folk, hans ungdom känt.

»Den der kapten på Timor —»
Här blåste gubben argt en rök —.
»Den der mynheer van Bloemen,
Han är en krabba och ett ök.

»Jag såg på hans manöver
I går — det var just synd och skam!
Han, gudbevars, är slägting
Till redaren i Amsterdam —

»Men om jag bara anat
Hvad från och med i går jag vet,
Jag aldrig vågat pengar
Med Timor — det är säkert det.»

Ett tåg af rädda frågor
På Katjes öppna läppar stod;
Men stum hon sänkte hufvu't,
Ty nu var gubben icke god.

Han stöflade ur rummet
Och gick till skeppar Dirk bredvid
Att hålla tal vid groggen
Hur allt var klent i denna tid.

* *
*

Vid spegeln Katje länge stått
Af ångest tagen,
Sett aftonglöden bli till grått
Kring dragen.

Rättnu så glider månen in
Med trolsk belysning,
Der kryper öfver fagert skinn
En rysning:

»Den hy, som Adrian älskat nyss,
Nu skall den falna,
Och värmen i min gosses kyss
Skall svalna.

»En vacker dag han bultar på
Och famnen breder,
Och jag — jag står der hemsk och grå,
Ser neder.

»Hans blick, med fasa naglad fast,
Till döds mig kyler.
Det stackars ansigtet i hast
Jag skyler.

»Dock skall den lott på mig jag tog
Ej tung jag tycka.
Han lefver — det är sällhet nog
Och lycka.

»För honom allt på nytt jag bär
Mång tusen gånger,
Och rinner tåren, ej det är
Af ånger.»

Men månen stiger rödlett blek
Bak hamnens skutor,
På dunkelt golf det blir en lek
Af rutor.

Det sakta plaskandet från strand
Så spöklikt låter.
Hon gömmer ansigtet i hand
Och gråter.

IV.

Och dörren slogs upp af ett häftigt ryck!
Med luftdraget utifrån
Der stormade in en reslig figur
Rakt fram till Katje i vrån.

Hon hann ej att skrika, hon greps i en famn
Och lyftes en aln upp från jord
Och fick sig en kyss så het som en eld,
Förrän hon fick säga ett ord.

Men Adrian ropte: »hvad sitter du här
I mörkret du fagraste ros?
Du tror väl att sjelfvaste raggen fört hit
I luften din lättmatros?

»Jo här, skall du veta, händt märkliga ting:
Kapten ville lära sin lots
Och lyckades ränna ordentligt på grund —
Åt fanders med fartyg och gods!

»På båten, som skickats att hemta ut hjelp,
Jag följde med brådskande bref;
Men aldrig jag tänker att Timor blir flott
Derute på Texelns ref.

»En skada på hundrade tusen och mer!
Jag skäms att jag tar det så gladt;
Men hur vill jag vara på annat manér,
Då åter jag ser dig, min skatt.

»Fast här är ju becksvart — jag ser ingenting
Och stöter mot bord och mot stol.
Fort, flinta och fnöske — seså, gudskelof!
Nu går du ur mörkret, min sol.»

En gnista — och ljuset sprang ut öfver skåp
Med snäckor, struts-ägg och kram
Och ut öfver flickan, hvars öga flög
Till spegeln i ebenholtz-ram.

Ur ramens fördjupning i möte hon fick
Sitt anlet med gårdagens hy,
Två gropiga kinder med lenaste skinn,
Der purpurn steg upp som en sky.

Och nu, liksom väckt ur en elak dröm
Och fri från beklämmande qval,
Hon föll i hans famn — och kyss på kyss —
Och osammanhängande tal.

Ett glädjesnyftande ljuft tokeri,
Som blandade blindt om hvarann
Ett märkvärdigt torskskinn och månsken och kyss
Och troll och klabauterman.

Så kunde de hållits till ljusan dag,
Men gubben kom rytande hem:
»Jo, nu är det färdigt — det gick som jag sa' —
Och pengarne — hin tog dem!»

Jag sa' det förut! — Det var Pieters tröst
Att gammal ändock är äldst.
Att tiden var dålig höll Adrian med —
Han gjort det om hvad som helst.

Och gubben tinade småningom,
Han såg hur hans Katje var glad.
Han lät ej så helt omöjlig mer,
Då paret bevekande bad.

Det sista inkast som öfvervanns,
Var kassans svåra skavank,
De tusen gyllen, som Timors kapten
Placerat i Texelns bank.

På Adrians muntra: »dem skrifva vi af
Från Katjes hemgift, du far!»
Var gubben tvungen att medge sjelf
Att penningfrågan var klar.

* *
*

På den flacka stranden
Tvänne sälla vandra,
Tätt med famnad midja
Tryckta till hvarandra.

Våta sanden glittrar
Under höga düner.
Måneglans på hafvet
Bygger skimmersyner.

Ur oändligheten
Djupa toner välla
Fram till menskobarnen,
Till de båda sälla:

Högsta lust ej skänkes
Åt en omedveten.
Älska, strida, tjena!
Det är hemligheten.

Kunna för en annan
Helt sig sjelf försaka
Och af milda magter
Dock få allt tillbaka —

Det är högsta sällhet,
Luttrad genom smärta.
Du har hållit profvet,
Unga qvinnohjerta!

I din egen glädje
Min sig tacksamt blande,
Då din seger löser
Här en bunden ande!

Själen i ditt öga,
Då af fröjd du gråter,
Gör att all naturen
Skön vill stråla åter.

Samma suck och trånad
Alltet genombäfva,
Till gemensamt ursprung
Alla, alla sträfva:

Känslans offerlåga
Ren i menskohågen,
Vattenliljans hvithet
Och mitt skum på vågen!

Carl Snoilsky.

Om den samtida dikten och dess förkärlek för sjukdomsskildring. *)

Man behöfver ej hafva lefvat synnerligen länge för att hafva erfarit, hvilken stor rol sjukdomen spelar uti det menskliga samfundet, för att hafva funnit, att det icke gifves något menniskolifs historia, hvars ränning är så ljus, att icke sjukdomen någon gång, kortare eller längre tid, deri inväfver sitt mörka inslag, innan slutligen döden på en gäng afskär alla trådarne. Och man kan då ej förvåna sig öfver att dikten, som ju afspeglar det menskliga lifvet, kommer att sysselsätta sig äfven med sjukdomen. Men den såväl som andra verklighetens detaljer kan skildras på olika sätt, allt efter som diktaren låter sig ledas af sin fantasi eller sin erfarenhet. De fleste af oss, som nu hunnit till en mognare ålder, äro uppfödda vid en literatur, hvilken i mycket var en nyromantikens gengångare; vi minnas ju allt för väl, huru obesväradt den handskades med naturliga och öfvernaturliga ting. Jag skulle kunna upprepa en hel serie af arbeten, hvilka alla begagna samma sätt att lösa svårigheterna. När t. ex. styckets bof genom en skickligt anlagd snara bragt hjelten i trångmål, när han fört denne inför de edsvurnes domstol, och hans falska vittnen äro färdiga att besvärja hvilka osanningar som helst, då kommer i rätta ögonblicket en slagattack eller en blodåderbristning, bofven störtar död till jorden; slagna af skräck tillstå de falska vittnena hela sanningen, och hjeltens dygd triumferar. Eller när den sköna hjeltinnan, qvinnan i sin fullkomlighet, läser brefvet från sin trolöse brudgum, när hon får återsänd den ring, som varit

*) Denna uppsats grundar sig på ett föredrag öfver samma ämne, som förf. hållit i Malmö den 7 februari 1884 och som han sedermera utvidgat genom ett och annat tillägg med anledning af nyutkommen literatur.

deras förbindelses vårdtecken, då brusar blodets röda ström öfver hennes läppar, och hon förlossas från denna falskhetens verld, eller ock tynar hon hastigt af genom följderna af ett brustet hjerta. — Det är emellertid högst sällan någon menniska dör af verklig hjertbristning, och när så är fallet, är det säkerligen någon högst opoetisk, oromantisk åldring, men ej någon sörjande brud.

Väl hafva bland literaturens stormän funnits de, hvilka litet mer beaktat den erfarenhet, som ligger i hvars mans skön att göra, och sålunda har t. ex. *Goethe* i vår mest lästa medicinska lärobok erhållit en mention honorable derföre, att han uti sin dikt Clavigo icke låter hjeltinnan Marie Beaumarchais dö af ett brustet hjerta, utan följande iakttagelserna låtit henne först magra, blekna och tyna af, derefter börja hosta blod och slutligen dö uti lungsot.

Allt som vårt århundrade skrider framåt, märker man på literaturen, att naturvetenskaperna och jemte dem vissa delar af läkarevetenskapen blifva mera tillgängliga för den stora allmänheten. Och den praktiske utöfvaren af läkarens yrke dväljes nu ej längre i olympisk höghet bland molnen af sin lärda ståt och sina oförstådda termer; han stiger ned till hvardagsmenniskans ståndpunkt och förklarar för henne, hvad hon behöfver känna, han tager de anhörigas uppfattningsgåfva och handlingskraft i sin tjenst till den lidandes gagn. Jag vill just ej påstå, att han alltid har skäl att prisa metoden. Här lura det halfva vetandets faror, och någongång får han upplefva, att den person, han gifvit några timmars lektioner och förklaringar, tror sig i stånd att mästra honom sjelf. Så hafva t. ex. kapten *Marryat* och *Dickens* i sina dikter framstält den inom vetenskapen så mycket diskuterade hypotesen angående en drinkares sjelfförbränning. Jag bör kanske nämna, att dermed menas den process, hvarigenom en af alkohol förstörd och af alkohol genomträngd menniskas kropp skulle kunna antändas och förbrinna, utan att lågan eller hettan behöfde meddela sig till de omgifvande föremålen. Om de värde författarne hade framstält sina skildringar såsom ett skämt, eller om de hade låtit saken gälla såsom någon slags fantastisk nemesis för dryckenskapslasten, så vore deremot intet att invända; men så-

dant är åtminstone ej förhållandet med Dickens. Uti företalet till en senare upplaga af *Bleak House* förfäktar han sin åsigt, visserligen stödd på en respektabel fransk kirurg från det förra århundradet, men emot samtidens alla kemister och rättsläkare. Jag vill ej trötta läsare med en närmare skildring af denna detalj, jag vill blott nämna, att en läkare, som vid ett förekommande fall afgåfve en attest om sjelfförbränning såsom dödsorsak, skulle genom denna åtgärd riskera ej blott sitt vetenskapliga anseende, utan äfven sin offentliga anställning.

Ju mer vi närma oss vår egen samtid, dess mera framträder hos diktarne den sträfvan att skildra sant och naturtroget, att icke göra något anspråk på den s. k. licentia poetica eller skaldens frihet från de inskränkningar, som kännedom om tid och rum, om historisk och etnografisk lokalfärg pläga ålägga vanliga dödliga; och diktarne förkunna ljudligen, att deras verk följa naturen så troget i spåren, att i detta hänseende ingen invändning mot deras målningar är berättigad.

Den nyare tidens diktare hafva också vidgat sin synkrets. De hafva lemnat Walhalls gudar och antikens hjeltar, och funnit ursprungsfriska ämnen för sina dikter på mer än ett obanadt område. Jag tillåter mig härvid först att erinra om de amerikanska humoristerna och deras störste man *Bret Harte*. När han i naturliga färger enligt erfarenhetens vittnesbörd skildrar lifvet i de kaliforniska grufdistrikten, kan man ej undra på att han bland deras vilda befolkning utanför lagens och civilisationens gränser skall skönja alkoholdryckernas förderfliga inflytelse, att han skall finna utpreglade typer för drinkarens last eller sjukdom.

Jag skulle önska, att jag kunde fullt tillfredsställande redogöra för hans ypperliga skildringar i detta hänseende, men det låter sig ej lätteligen verkställas, emedan han har den goda seden att icke uti något särskildt kapitel sammanföra alla möjliga iakttagelser angående drinkarens väsen. Han låter i stället vid hvarje situation i berättelsen genom en liten inskjuten bisats eller mellanmening läsaren få full upplysning om de handlande personernas tillstånd. Jag kan dock icke neka mig nöjet att ordagrant anföra följande ra-

der ur berättelsen *»M:rs Skaggs' män»*. Det handlar om en stackars förfallen och försupen dagdrifvare, hvilken söker förjaga ruset genom att låta pumpa kallt vatten på sig, och lyder på följande sätt: »Hur det än förhöll sig i öfrigt, hade dock det hufvud, som stuckits under pumpen, varit stort och betäckt med borstlikt hår af obestämd färg, ansigtet hade varit rödbrusigt, uppsväldt och uttryckslöst, ögonen stora och stirrande. Men det hufvud, som drogs tillbaka från pumpen, var mindre och af annan form, håret var mörkt, rakt och stripigt, ansigtet blekt med infallna kinder, ögonen klara och oroliga. Hos den magra, nervöst darrande asket, som reste sig upp från vattenhon, funnos blott få spår af den Bacchus, som för ett par ögonblick sedan hade doppat sig deri.» Och sedan vidare, den stackars fyllbultens vacklande gång, hans darrande, famlande armrörelser, hans slöhet och hans hallucinationer, allt skildras med samma naturtrohet och mästerskap, uti den verkliga humorns sympatiska språk.

Vända vi oss åter från den vestra hemisferen till den östra, från Kaliforniens obrutna mark till kulturens brännpunkt, till Paris, finna vi der samma sjukdom och vi finna äfven der en skildrare, som ej skyr någon ytterlighet, och som derföre i många stycken kan betraktas såsom den nya skolans mest framskjutne förpost, vi finna *Émile Zola*. Uti sin bok *»L'Assommoir»* (i svensk öfversättning kallad »Fällan») har han ej blott skildrat dryckenskapens inflytande på den parisiska arbetarefamiljen, han ger äfven en noggrann beskrifning på den delirium tremens, för hvilken bokens hjelte (sit venia verbo) råkar ut, och i hvilken han aflider. Hurudan är då denna skildring? trogen eller icke? Mot dess trohet finnes delvis ingen anmärkning; blott det kan sägas att den är ytterligt långdragen, att den upprepar samma iakttagelser med föga variation uti en tröttande enformighet, och att sålunda det ena bladet efter det andra handlar om en stackars plåtslagares vilda yrsel och syner.

Men då det kommer så långt, att slutet närmar sig, då öfvergången skall ske från raseriet till afmattningens stadium, som föregår döden, då blir skildringen helt knapphändig, då märker man, att författaren och hans gelikar,

nyfikenhetens volontärer, icke kunnat hålla ut, utan skyndsamt skuddat sjukhusets stoft af sina fötter.

Vid andra tillfällen åter har denne författare hållit bättre ut. I »*Nana*» t. ex. stannar han ej vid skildringen af sjukdomen, utan han följer med ännu längre och uppdrager en teckning af likets utseende på följande sätt:

»Så låg Nana der ensam, med ansigtet klart belyst af det brinnande ljuset. Det var likasom en enda hopgyttrad massa af vätska och blod, en skofvel förderfvadt, förskämdt kött, som blifvit kastadt här på kudden. Koppustlerna hade inkräktat hela ansigtet, den ena blåsan vidrörde den andra. Och vissnade, hopsjunkna, smutsgråa, som de voro, stadda i förvandling till rufvor, tedde de sig redan såsom en jordens förmöglingsprodukt, midt i denna formlösa röra, der några tydliga drag icke längre läto sig spåras. Ett öga, det venstra, hade blifvit fullkomligt förmörkadt, ohjelpligt förstördt under den jäsande varbildningen; det högra ögat, som endast var till hälften tillslutet, tedde sig som ett djupt, svart, stinkande smutshål. Näsan hade icke ännu upphört att suppurera. En stor rödaktig sårskorpa, en enda ofantlig rufva sträckte sig från ena kinden ned öfver munnen, som den helt och hållet inkräktade och vanstälde till ett afskyvärdt, ett hemskt grin. Och öfver denna intets förfärliga, groteska mask syntes den dödas hår, hennes vackra, af så många afundade hår, allt jemt bibehålla samma solglans, bölja ned med samma svall. Venus började att sönderdelas, Venus började att öfvergå till förruttnelse. Det föreföll, som om det smittämne, det virus hon insupit i ränstenarne, på as och luder — det tycktes som om de jäsningsprodukter, med hvilka hon förgiftat en hel befolkning, nu stigit upp i hennes eget ansigte och bragt detsamma i förruttnelse.»

Man kan väl tycka, att denna skildring är gjord uti väl starka färger, och så mycket bör jag tillstå, att en läkares obduktionsprotokoll har aldrig en så vidrig form.

Uti ett annat arbete, »*Pot-Bouille*» (i svensk öfversättning kalladt »Bättre slödder»), har författaren gripit en vanlig situation ur lifvet, nemligen det tillfälle, då en förförd flicka, ensam och öfvergifven, på en usel vindskammare väntar sin

nedkomst. I stället att begagna tillfället till en själsanalys, hvilket ju utgör den nya skolans styrka, sysslar han endast med de lägsta fysiska detaljerna, dem han skildrar först och främst förvrängdt och osant, och vidare uti sådana ordalag, att de enligt en fransk kritikers utsago skulle vara på sin plats, om en hamnbuse, som från en barnmorska fått sin kunskap i saken, i sin ordning skulle berätta det för en annan hamnbuse. Att jag icke anför ordalagen, hoppas jag skall ursäktas. Det finnes föga af hvad Zola skrifvit, som icke behandlar abnorma förhållanden; hela samhället är sjukt, det är hans lifserfarenhet. Men huru skall man förklara, att han i sin egen berättelse, dialogerna talar jag ej om, ständigt begagnar de råaste uttryck och inflätar de vedervärdigaste scener? Midt uti dessa skildringar tycker man sig höra ett ångestens skri, men det qväfves genast genom fortsatt pöbelspråk och pöbeluppträden. Nog har han öga för samhällets sjukdomsfenomen, men fåfängt söker man hos honom efter fenomenens orsaker eller deras botemedel.

Uti sitt sist utgifna arbete, »*En Malström*», har *Jonas Lie* lemnat en gripande skildring af all den ofärd, som drabbar en familj, då dess öfverhufvud, ja, dess manliga medlemmar i allmänhet förfalla i dryckenskap. I berättelsen röjes all hans säkra iakttagelsegåfva och kraftiga stil; följderna härflyta så naturligt och nödvändigt ur premisserna, och derföre torde denna skrift kunna utöfva en helsosam inverkan. *Jonas Lie* har för densamma redan skördat många loford, men jag undrar, hvad han tänker sjelf om det vitsord han får af den moderna nordiska kritikskolan, nemligen att han är en »fullblodsrealist», särdeles då såsom motiv för detta omdöme anföres, att han skildrat delirium tremens. Han har så visserligen gjort, och icke *en*, utan tvenne gånger i hans verk möter man beskrifningen öfver de anfall af nämda sjukdom, hvaruti bokens hufvudperson råkar. Men trots valet af ämne, trots det naturalistiska deruti, röjer sig genast skilnaden mellan den nordiske författaren och hans franska samtida. Hos de senare finner man endast en uppräkning af vanliga yttre symtom, mer eller mindre omständligt upprepade, stundom kanske oriktigt återgifna; hos *Lie* deremot förnekar sig icke det etiska draget. Hans delirant har ofta

öfvergångar mellan symtomen af rubbadt sinnestillstånd och en viss klarhet i tanken. Han ser visserligen de traditionella flugorna, men han inser också sitt eget elände och straffdomen öfver sitt lefnadssätt; han yrar om bläckfläckar, men de erinra om de skriftliga handlingar, genom hvilka han förskrifvit sin och sina barns egendom; han har lukthallucinationer, metaforer för den sedliga förruttnelse, i hvilken han är försjunken, och under allt detta söker han inför sina barn öfverskyla eller bortadvocera den oförrätt han gjort dem.

Hela bilden är ingalunda en trogen naturskildring. Visserligen finnas lindrigare fall af fyllerigalenskap, uti hvilka förståndets bruk icke är ständigt och fullkomligt upphäfdt, men i de svåra fallen, som omedelbart föregåtts af ytterliga excesser, der skrik och bråk, öfvervåld och förstörelsedrift tillstöta, der lunginflammation inträder som slutfenomen, såsom hos *Lie* är skildradt, der är läkaren icke van att finna några ljusare ögonblick, der fortgå de vansinniga raseriutbrotten tills afmattningen inträder, och den förer till dödssömnen utan att den sjukes medvetande klarnar. När sålunda *Lie* icke har hjerta till att kallblodigt annotera sjukdomssymtomen, hade han med fördel kunnat afkorta den lemnade beskrifningen; hans tendens hade blifvit lika kraftigt inskärpt ändock.

Men om jag nu nämner, att den nästa författare, som skall passera revy för oss, är en svensk qvinna, Fru *A. C. Edgren,* så väntar helt visst läsaren, att vi skola träffa henne på ett annat område. Det är ock delvis sant, men endast delvis. Hon sysslar visserligen icke bland en hufvudstads pöbel, men alkoholismen träffar man äfven i hennes skildringar, och man träffar den uti en form, som kanske är den hemskaste och sorgligaste af alla, den, då en ung bildad maka, i åtnjutande af alla lifvets fördelar, på detta sätt förfaller. Hur kan sådant vara möjligt, fråga vi oss, och författarinnan svarar med den upplysning, att den unga fruns fader i lifstiden varit en drinkare, och att hennes man, som är läkare, uppmuntrat henne att såsom stärkande medel begagna alkoholdrycker i sådant mått, att deras njutning först blifvit henne ett behof och sedan en oöfvervinnelig drift. Sjelfva beskrifningen på doktorns hustru och hennes dryckenskapssym-

tom är ej illa gjord — tillfällen till iakttagelser af denna art saknas dess värre ej — men deremot kan jag ej undgå att i parentes göra en liten granskning af författarinnans skildring af doktorn. Han är, ordagrant anfördt, allt utom älskvärd, derjemte öfvermodig och skräflande, sätter en ära i att ej efterfölja sällskapligt skick och belefvenhet, han är ej fri från humbug, sjelf dricker han skarpt, kommer hem om qvällarne raglande in i sängkammaren, slår omkull vattenkaraffen, famlar efter tändstickorna, kastar sig klädd på sängen, är vresig och mår illa morgonen derefter, men skämtar öfver saken nästa afton i ett gladt lag. Sin hustru förtrampar han — figurligt taget förstås —; hennes barndomstro har han röfvat och ersatt den med den krassaste materialism m. m.

Det kan ej falla mig in att neka, att inom vårt stånd kunna finnas män, som hafva suttit modell för detta porträtt; men bestämdt nekar jag, att en sådan man kan blifva den utan all jemförelse mest ansedde mannen i en sydsvensk provinsstad, att han skulle i nödens stund varit en tröst och hjelp för otaliga familjer, att staden hade honom att tacka för en viss ryktbarhet, att resande kommo från alla Sverges landsändar för att hos honom söka råd och hjelp, ja, att han stundom drog till sig patienter från sjelfva hufvudstaden.

Är den ena sidan af denna skildring sann, så kan det ej vara förhållandet med den andra, ty läkarens framgångar äro sannerligen ej af den beskaffenhet, att de vinnas af råhet och simpelhet i förening. Eller hur, mina värda läsare af båda könen, är den gjorda karakteristiken sådan, att den tyckes Eder passa in på den person, som I viljen utse till Edert stöd i nöd och hotande lifsfara? Författarinnan skall kanhända invända, att hon sett eller hört talas om berömde läkare, hvilkas kärlek till bordets nöjen och mindre behagliga umgängesväsen varit allmänt kända, men hon har då försummat att taga reda på, att de egt andra ädlare karaktersegenskaper, hvarmed de kunnat vinna och bibehålla sin vetenskapliga och sociala ställning, med sådana har hon dock ej behagat förse sin diktade doktor. Jag har kanske drojt något för länge vid denna detalj, men ett sådant försvar för det stånd och den kår jag tillhör har synts mig vara

ett ord i sinom tid. Väl blir ett dylikt försvar hvad romarne skulle kalla en oratio pro domo, men jag fruktar icke att någon skall vilja derpå tillämpa satsen: »qui s'excuse, s'accuse»!

Vi vända nu åter till en annan af Fru Edgrens berättelser, kallad »*En stor man*». Uti denna har förf. kanske först af alla för novellens ändamål användt den modernaste af alla sjukdomar eller morfinsjukdomen. Hon skildrar en excellens och berömd svensk statsman, direktör i Svenska Akademien, inom hvilken han håller de mest elegant tillsvarfvade tal i den akademiska genren; men han är ekonomiskt ruinerad, och för att döfva sina bekymmer har han gripit till morfinsprutan. Så händer det att han en dag midt under ett högtidstal i Svenska Akademien får ett anfall af sin morfinhunger och måste afbryta alla förhandlingarne, men sedan han väl kommit hem och fått gifva sig en ny insprutning, är han såsom en annan menniska.

Redan här märker man, att författarinnans studier äro bristfälliga. Hon har alldeles förbisett den intellektuela ruin, för hvilken morfinisten råkar ut; ehuru jag ej vill påstå, att äreminnen utvisa någon storartad själsverksamhet, fordra de dock en klarare tanke och arbetsförmåga, än den framskridna morfinisten har att förfoga öfver. Om deremot en sådan olycklig ännu befinner sig i början af sin sjukdom, och icke sjunkit allt för djupt, kan han vanligen före ett maktpåliggande tillfälle så dosera sitt gift, att han håller ut tillräckligt länge.

Den omtalade morfinisten får emellertid en slagattack — ett ännu icke observeradt faktum inom medicinen — och på morgonen finner man honom liggande med morfinflaskan krampaktigt omsluten af handen. Här har författarinnan, för att få en dramatisk bild, tillåtit sig ett misstag. Folk, som få slag, hålla alls ingenting qvar i händerna, de släppa allting och äro på länge ej i stånd att åter gripa något föremål, hur kärt det än må vara för dem. Och slutligen skildringen af excellensens sista dagar! Trots slagattacken och morfinförgiftningen har den sjuke hela sin själskraft i behåll — något som är alldeles omöjligt —, han dikterar sin sjelfbiografi för dottern med den mest diplomatiska beräk-

ning af uttrycken, och i sjelfva dödsmomentet uttalar han gripande sentenser.

Uti en annan berättelse, »*Tvifvel*», omtalas en ung qvinna, som från ett beqvämt och sorgfritt lif i föräldrahemmet öfvergår till den sträfsamma tillvaro, hon såsom hustru åt en nitisk, men exalterad prestman måste föra. Hon blir derigenom i hög grad lidande af blodbrist, och hennes sjukdom utvecklar sig till en lifsfarlig och obotlig beskaffenhet, men fastän hennes frysningar, feberanfall och uppkastningar samvetsgrant beskrifvas, igenkänner den sakkunnige i skildringen intet af de lidanden, som hans vetenskap afhandlar.

Deremot anser jag mig böra erkänna, att *Herman Bang*, hvilken i sin nya novell »*Fædra*» skildrar en både genom morfinism och alkoholism förfallen qvinna ur de högre stånden, gör detta med betydligt mycket större natursanning och säkerligen efter noggranna studier.

Jag kan här icke undgå att göra ett litet afsteg från min gransknings jemt fortlöpande gång. Det är kändt, att den berömde *Darwin* i sina naturvetenskapliga arbeten framhållit ärftlighetens stora inflytande på de lefvande organismernas daning och egenskaper. Vår tids literära författare hafva med feberaktig ifver kastat sig öfver detta ämne, och i sina noveller öfverbjuda de hvarandra i att konstruera sådana stamträd för sina hjeltar och hjeltinnor, att inom deras närmaste omgifning och barndomsinflytelser rycka in så många abnormiteter af hvarjehanda slag, att det till slut blir en riktig nödvändighet för den stackars hjelten eller hjeltinnan att falla i den ena eller andra lastens armar. Till en del kan jag förstå detta. Det ligger ett slags skonsamhet mot den menskliga svagheten i att påpeka alla sådana mildrande omständigheter, dem ett kärlekslöst sinne i det dagliga lifvet så gerna vill förbise; men på samma gång ligger i detta tillvägagående en fara. Det synes upphäfva den frihetens och sjelfbestämningens princip, som är den nödvändiga basen för allt moraliskt och socialt lif, och derjemte verkar det vilseledande, emedan man just glömmer att svara på den vigtiga frågan, huru det är möjligt att personer *utan* alla dessa skadliga inflytelser kunna på samma sätt förfalla, hvilket vi säkert sjelfva iakttagit. Fru Edgren och

J. P. Jacobsen samt i än högre grad Zola och Bang hopa till den grad mycket af orsaksmomenter i sina karaktersskildringar, att orsakerna skulle kunna hafva räckt till mycket mera, skulle kunna hafva danat deras hufvudpersoner till fullständiga vidunder. Jag undrar just, hvad Darwin sjelf skulle hafva sagt, han som så bestämdt påpekat reglorna för de ärftliga anlagens mildrande och utrotande, om han läst Zola's Familjen Rougon-Macquarts stamträd, der nästan hvarje ättling, hurudan hans samhällsställning och uppfostran än varit, brås på förfäderna uti laster och brott.

Vid granskningen af de anförda literaturprofven torde kanske någon tycka, att vi nått gränsen för hvad som i dikt kunde anföras, men så är ej fallet. Längre kan man gå. Den sjukdom, hvilken man af ålder betraktat såsom sedeslöshetens naturliga följd och straffdom, har af *Kielland* gjorts till föremål för behandling uti hans novell »*Arbeidsfolk*». Jag vill skona mina läsare för en närmare kritik af hans framställning; jag vill blott nämna att hans beskrifning erbjuder både oegentligheter och misstag.

Den gamla satsen, att fädernas missgerningar hemsökas på barnen, och kännedomen om den sistnämda sjukdomens ärftliga natur har lockat *Ibsen* först att uti »*Dukkehjemmet*» i doktor Ranks personlighet antyda fäderneärfda inflytelser, och sedan att uti »*Gengangere*» taga steget fullt ut och framställa denne olycklige Oswald Alving, ett offer för fadrens tygellösa lif. Tyvärr har den snillrike författaren lemnat erfarenhetens fasta mark och konstruerat ett förhållande, hvartill lifvet ej kan lemna något motstycke. En sådan sjukdomsform som Oswald Alvings kommer aldrig af ärftlig orsak, och då den nu en gång finnes, ega vi ingen annan förklaring än att med den utländske läkaren antaga att Oswald icke har stått ut med sitt så kallade herrliga frihetslif. Den specifika sjukdom, som här åsyftas, drabbar sitt oskyldiga offer under den första barndomstiden; och antingen dödar giftet hastigt, eller ock försvagas det under en god vård samt visar längre fram ringa eller inga spår af sin tillvaro. Skulle återigen någon annan sjukdomsart åsyftas, då träffa vi på den oegentligheten, att kammarherren Alving, hvilken altjemt fortsätter med sina vilda utsväfningar, har efter Oswalds födelse blif-

vit fader åt en i fysiskt hänseende så kärnsund varelse som Regina, och då skulle det påtvingas oss den tolkningen, att fadren trots allt är sund, men att skilnaden mellan barnen beror på mödrarne, och att sålunda Oswalds sjukdom blir ett arf af Fru Alving. Hur man än skärskådar denna dikt, träder dess naturliga omöjlighet i dagen; och hur utmärkta sanningar den än abstracte inskärper, hör den mera till fantasiens rike än till verklighetens verld, hvarför också dess lärdomar mista något af den kraft, de skulle hafva egt, om den stått fotad på erfarenhetens grund.

I ett senare arbete, »*En Folkefiende*», har Ibsen deremot på ett tillfredsställande och mönstergiltigt sätt för dikten användt nutidens upptäckter om bakterierna såsom sjukdomsorsaker.

Det är väl för alla kändt, att vårt sekel är nervsjukdomarnes tidehvarf, och herrar diktare synas hafva gjort riklig erfarenhet deraf. I våra nyaste romaner möter man en hel syndaflod af sådana uttryck som nervös trötthet, nervös min, nervösa drag, nervöst skratt, nervös gråt o. s. v. Hela karakterer tecknas som i hög grad nervösa och bringa granskaren ovilkorligt att tänka på professor *Bocks* uttryck, att mången gång kalla sig menniskor nervösa, då de endast äro illa uppfostrade.

Men äfven på de utpreglade nervsjukdomarnes område hafva vår tids novellister försökt sig. Såsom ett exempel får jag först anföra *Alph. Daudet,* hvilken i sin »*Évangéliste*» söker att teckna den protestantiska missionsfanatismen och dess urartande till en verklig sjukdom. Jag lemnar åt andra granskare att uppvisa, huru grundligt Daudet missuppfattat protestantismens väsen, huru mycket han afvikit från den goda franska traditionen, hvilken uti protestanterna med rätta sett oskyldigt förföljda landsmän och medborgare, samt ett helsosamt salt i det franska samfundet, jag fäster mig blott vid hans skildring af den religiösa fanatismens uppkomst och utvecklingssätt. Han låter nemligen en rik bankirfru, föreståndarinna för missionsanstalter och fruntimmersföreningar, medelst den giftiga Belladonna-örtens frukter förgifta unga bondflickor för att i sina syften draga fördel af förgiftningens extas, hon ombesörjer äfven, att en

ung bildad flicka af dansk börd blir af en ansedd läkare trakterad med så mångahanda slags gifter, atropin, hyoscyamin, strychnin m. m., under så lång tid, att hennes nervsystem blir rubbadt; och denna flicka öfvergifver sin mor för att såsom den nämda bankirfruns viljelösa redskap skickas ut på dåraktiga missionsresor. Vid bedömandet af en sedlig fråga sådan som denna måste man iakttaga en viss reservation, innan man uttalar omdömet: »det är otänkbart»; ty en forskare, som följer lifvet i Paris, skall naturligtvis kunna framvisa observationer, hvilka under våra enklare och oskyldigare förhållanden vore omöjliga; men nog ville jag sätta ett stort frågetecken för läkarens antydda illbragd. Deremot vet jag mig säkert kunna påstå, att dylika förgiftningar icke skulle kunna medföra de följder, som i nämda arbete skildras, och vidare, att religiös exaltation både finnes och har funnits, utan att några dylika brottsliga tillställningar varit orsaken dertill.

Jag kan ej lemna Daudets anförda skrift, utan att med några ord granska hans beskrifning på en hudsjukdom, hvaraf han låter alla medlemmarne i en rik judisk bankirfamilj lida. Hans omständliga skildringar deraf — huru den hos några uppträder i form af ett blåaktigt födelsemärke, spindellikt gripande omkring sig, bortopereradt gång efter annan, men ständigt återvändande; hos andra åter såsom ett öfver hela kroppen spridt utslag, hvilket stundom är borta, men höst och vår återkommer — passa icke in på någon af vetenskapen känd affektion.

Men vi lemna denna digression in på hudsjukdomarnes område och återgå till nervsystemet. Här har *Björnstjerne Björnson* uti ett af sina senaste arbeten, »*Over Evne*», presterat en skildring af en hustru, som blifvit hysterisk genom sammanlefnaden med en exalterad prest. Hon beundrar sin make, men kämpar emot hans öfverdrifter i ekonomi, i barnuppfostran o. s. v., men denna ständiga kamp har nedbrutit hennes nervsystem och lagt henne på sjukbädden. Derifrån vill nu maken få henne upp, och hans medel äro hans brinnande böner, hvilka nyss förmått stilla ett jordskred, som hotade hans kyrka. Han lyckas också, hon re-

ser sig upp och går honom i möte, då han kommer från kyrkan, men sjunker död i hans famn, och i samma ögonblick uppgifver äfven han sin anda. Synes det Eder, mina läsare, att vi här stå på realismens, på erfarenhetens mark, eller att vi med fria tyglar jaga in på fantasiens ändlösa stepper? Väl kan det förekomma en dylik död för en svag qvinna, men att den starke mannen, som i sitt presterliga embetes utöfning trotsade hafvets och fjellens stormar, att han så tvärt faller ned död, är väl ej fysiskt omöjligt, men påminner lifligt om nyromantikens melodramatiska slutscener. Emellertid är detta icke det märkvärdigaste i boken. På dess sista blad står deremot: »*Det henvises til*», och så följa titlarne på tvenne medicinska arbeten, det ena af *Charcot*, samtidens berömdaste nervpatolog, hvilken äfven Daudet tillegnat sin Évangéliste. Denna hänvisning är ej ditsatt af förläggaren, som skulle han på detta sätt annonsera förlagsartiklar från en främmande firma, dessa hänvisningar härröra otvifvelaktigt från författaren. Detta lilla fenomen, som kanske halkat förbi de flestas blickar, synes mig förtjena rätt mycken uppmärksamhet. Det skulle kunna tyda på, att dikten nu har gått så långt i skildringen af det sjukliga, att den i likhet med vetenskapliga verk behöfver noter med citater till författarens källskrifter. Men låtom oss tillse, hvad dessa vetenskapliga verk innehålla. Jag önskar, att jag kunde låta dem cirkulera bland mina läsare, och att de alla tillika hade tid att efterse innehållet i dem. Som detta icke är möjligt, hoppas jag blifva trodd på mina ord.

Charcots arbete, det vida vigtigare, innehåller hvad som utgjort hans forsknings vinster, eller uppvisandet af materiella rubbningar i nervsystemets substans, der man fordom icke märkt några förändringar. Alltså, der finnes en mängd beskrifningar och teckningar öfver mikroskopiska bilder af sjuka hjern- och ryggmärgspartier, nervsträngar o. s. v. tillika med strängt vetenskapliga föreläsningar, hvilka innehålla hufvudsakligast anatomiska detaljer, men äfven något om sjukdomarnes symtom och behandling. Om B. Björnson har sett denna bok, och om han försökt att läsa den, har han ej förstått en enda rad, ty detta ämne, det svåraste inom läkarevetenskapen, fordrar mer än vanliga medi-

cinska förstudier. Hvartill tjenar då hänvisningen? Svårligen till läkarnes tjenst och upplysning; eller tror han, att allmänheten skall skaffa sig de anförda verken och med dem i handen kontrollera hans dram? Icke heller detta är mycket sannolikt. Jag vill ej gå längre i mina gissningar, jag lemnar åt allmänheten att bedöma halten af ett handlingssätt, der man, sjelf icke begripande en sak, anför den för andra, hvilka ej heller kunna begripa den, och allt detta för att skaffa ett imaginärt stöd åt några favorit-infall.

Under senaste tid har ett literärt arbete blifvit mer än vanligt omordadt, det har uppväckt en riktig storm af meningsyttringar för och emot, jag menar naturligtvis *August Strindbergs »Giftas»*. Det är ju granskadt och bör granskas ur flere synpunkter, jag vill blott vidröra de sidor deraf, som tangera läkarevetenskapen. Författarens partiställning gör, att åt hans ord från vissa håll tillerkännes en vigt, som de ingalunda ega, och hans yrkanden kunna lätt blifva samma partis reformprogram, hvilket ytterligare utgör ett skäl att bemöta dem, ehuru de i många hänseenden afskräcka från hvarje kritik och behandling.

Det är särskildt uti den första berättelsen, »Dygdens lön», som Strindberg målar en sjukdom, hvilken hos diktens hufvudperson skulle hafva uppkommit derför, att han, trogen moralens bud och ett löfte till sin döende moder, velat lefva ett i sexuelt hänseende sedligt lif. Det våld på naturen, som enligt författarens åsigt ligger uti en sådan föresats, måste draga dåliga följder med sig, och författaren använder hela sin förmåga för att uppkonstruera en den vederstyggligaste bild af ett slags sjukdom, hvilken ganska snart lägger sitt offer, den »dygdige ynglingen», i grafven. Författaren vänder fullständigt om det s. k. gengångarespörjsmålet och den dagligen skönjbara erfarenheten. Det är icke fädernas synder, som hemsökas på barnen, tvärtom, det är deras iakttagelse af sedelagens bud, som skänker deras afkomma lifsvariga sjukdomar.

Det behöfver väl knapt sägas, att författarens skildring är fullständigt *osann*, att den sjukdomsbild han målar icke har någon motsvarighet i verkligheten, att orsaker och verkningar icke stå i något samband med hvarandra. Författa-

ren låter i sin skrift alla läkare vara af samma åsigt som han sjelf, nemligen att hvarje återhållande skranka mot sexuela utsväfningar skulle nedrifvas; jag nekar icke, att sådana åsigter kunna vara af läkare uttalade, och oftast kanske vid glasens klang, med lallande tunga, under bifallande skrän af likasinnade stallbröder. Men det är eget, att när läkaren skall framträda såsom lärare för samtid och efterverld, uti offentligt tal eller skrift, finner man motsatta åsigter framstälda. Det vetenskapliga författareskapet förer ett ansvar med sig, det vill ej gerna låta sig brukas till öfverskylande af egna s. k. svaghetssynder, och derföre är det en genom nästan hela den medicinska literaturen gående röd tråd, att åsigter sådana som Strindbergs vederläggas och förkastas. I denna punkt stämma öfverens tusenden och åter tusenden af alla tiders medicinska forskare, hedningar och judar, kristna och muhamedaner, katoliker och protestanter, ortodoxe och fritänkare. Och vidare! Huru grundfalsk är icke den fysiologiska teori, från hvilken Strindberg utgår, den nemligen, att man och qvinna skulle vara sexuelt utbildade och mogna vid 15 års ålder. De första tecknen af utvecklingsprocessen sättas af honom såsom hela utvecklingens fulländning. Icke en tanke skänkes åt den erfarenhet från alla länder och tider, som visar vådan af allt för tidiga äktenskap. Sjelfva Darwins lärdomar, hvilka författaren låtsar sig högakta, skjutas obesväradt åt sidan, när de komma i strid med författarens hugskott. Det sexuela urvalets naturlära skulle hafva visat en allvarlig granskare, att kamp och strid behöfvas för att utveckla individerna, och att menniskans arbete för utkomst och social ställning i många stycken är ett för mensklighetens bestånd nödvändigt vilkor.

När det sjuttonde seklets franske författare på scenen och i literaturen frammanade bilderna af den klassiska forntidens gudar och heroer, trodde de obetingadt, att deras verk buro den äkta klassicitetens pregel, och likvisst har efterverlden benämnt denna smakriktning med namnet den *pseudoklassiska*.

Nutidens författare vilja gerna gifva sin dikt namnet den »*vetenskapliga*», men efterverlden skall ganska visst

der framför sätta prefixet »*pseudo*» — ty *lögn* är allt detta jägtande och fäktande med saker och ting, som man icke förstår eller afsigtligt förvränger. Vetenskapen om menniskans normala och sjukliga kropps- och själslif är ingen frimurarehemlighet; den ligger färdig att studeras af en hvar, som i gerning och sanning vill taga i tu dermed, för det ena ändamålet eller för det andra; det är blott en sak att dervid anmärka: den bör icke behandlas »en blague», utan endas af »un homme sérieux».

Utrymmet tillåter mig icke att ingå på någon granskning af ytterligare andra författares uttalanden och skildringar. Det anförda kan också vara bevis nog för den uppstälda satsen, att vår tids diktare gerna beskrifva sjukliga fenomen inom det fysiska och det psykiska lifvets områden; det är äfven tillräckligt uppvisadt, huru otillfredsställande dessa beskrifningar mången gång äro. Bland sjukdomsfenomenen utväljas särskildt de, som äro beledsagade af moraliskt förfall, och såväl i det ena som det andra hänseendet går man djupt i detaljeringen, så djupt, kunde kanske någon tänka, att man hunnit till botten af det menskliga eländets dy och icke kunde sänka sig ytterligare. Sådant är likväl icke förhållandet. Dithän vågar ingen diktare gå, till och med den mest hänsynslöse naturalistiske författare måste hejda sig på vägen. Om någon med kännedom om moderna diktalster skulle vara färdig att tvifla på detta mitt omdöme, beder jag blott att för jemförelses skull få hänvisa till hufvudstädernas polisprotokoller, till läkarnes journaler, till biktfädernas kasuistiska berättelser.

Men då hafva ju äfven dessa moderna författare tillåtit sig att stanna vid en slags konventionel gräns för det passande! Ja, visserligen! En sådan gräns måste de alla utan undantag för sig uppställa. Den konventionela gränsen för det passande är nu ingalunda något för alla sekler bestämdt; den vexlar med olika tider och för olika folk. Det kan visst icke vara den enskilde otillåtet att söka flytta den gränsen uppåt eller nedåt; och då samhället märker, att den gränsflyttande eger både snille och hjerta, sanktionerar det mången gång hans åtgärder. Men den som utan snillets

och hjertegodhetens lagliga fullmakt rubbar denna gräns, han kan med full rätt liknas vid den svenska folksägnens påla-gast eller skäla-vrängare, det vill säga den osaliga anden af någon menniska, som i lifstiden till sin förmån flyttat de gränser, dem den laglige landtmätaren utstakat. Liksom detta spöke är dömdt att uti nattens mörker ila utmed de rubbade rågångarne, utropande: »här är rätt, här är skäl», så visar oss ock erfarenheten, att den författare, som gifvit sig under modernismens välde, liksom af en ödets dom ständigt fasthålles på de omtvistliga områdena, allt under det han upprepar och försäkrar, att här är diktens rätta hem.

Det har ej sällan händt, att läkare äfven sysslat med skönliteraturen. De hafva då sällan eller aldrig känt sig frestade till dylika afslöjanden, och jag tillåter mig att exempelvis anföra vår egen *Onkel Adam,* en Nestor bland läkare och författare. När han skildrar scener från koleraepidemien i Jönköping 1834, framhåller han väl farsotens sedliga inverkningar på menniskorna, slöheten och fegheten, hjertlösheten och medlidandet, men han stannar ej för att beskrifva hvarken kolerakrampen eller något annat af de sjukliga symtomen.

Det kan deremot ej nekas, att en stor likhet förefinnes mellan dessa sjukdomsskildrande författare och vissa nybörjande läkarekandidater. De förra liksom de senare äro så innerligen angelägna att i oträngda mål få lysa med sitt knapphändigt inhemtade vetande, båda finna det angenämt att med hemska beskrifningar »chokera» sin omgifning, att förarga och förbluffa godt folk, hvilket man tycker bestå af idel kälkborgerliga, inskränkta och reaktionära individer. En sådan tendens framskymtar hos den nya skolans representant uti den välbekanta diktarfejden mellan *Schandorph* och *Kaalund.*

Den nya skolan urskuldar sig med, att hon skildrar sanna förhållanden, och att detta ej kan anses olofligt. En af riktningens målsmän har nyligen under en rundresa i Sverge uti offentliga föredrag framstält sin mening om moralen i den moderna dikten, och kommit till det resultat, att när man blott beskrifver hvad som *är,* hvad som är sant, så finnes intet att anmärka mot skildringens moral.

Granskar man åter de efter detta system komponerade alstren, nödgas man ovilkorligen att tänka på Tegnérs vers:

»Sanning sökte du och mente
Få henne ensam på din lott;
Vet att himmelen förente
Allting sant med skönt och godt.»

Och då det sköna och goda är så svagt representeradt i dessa arbeten, skulle man kunna vara frestad att tro, att det sanna derinom icke funnit något fullt uttryck. Men det skulle vara orättvist att med en vers såsom slagord vilja fälla domen öfver ett yngre diktareslägte, och det till på köpet med en vers af en så gammal författare som Tegnér. Jag vill derför på långsam prosa granska detta anspråk på sanningsskildring.

Att man icke alltid tager saken så exakt, har jag i det föregående uppvisat. Men äfven om en dikt skulle innehålla en hel följd af naturtroget iakttagna och beskrifna faktiska detaljer, kan dikten likväl i sin helhet vara ett alltigenom osant vittnesbörd, ty det är diktarens innersta tanke och uppsåt som med eller mot hans vilja sätter sin stämpel på verket. Låter diktaren förleda sig att ställa sin penna till något partis disposition, skrifver han sin skildring från ensidig höger- eller venstersynpunkt på religiöst, politiskt eller socialt område, utmålar han motpartiets män såsom inskränkta och lågsinnade, låter han all dygd och heder finnas hos meningsfrändernas flock, då är hans verk osant, trots alla naturtrogna porträtter. Eller söker han efter snöd vinning, låter han, såsom nu ej sällan sker, genom vänner inom tidningspressen utbasuna, att nu skall ett nytt verk utkomma, hvilket afslöjar sådana sidor af lifvet, att hittills ingen vågat föra ett så naket, osminkadt sanningens språk m. m., så skall han nog mången gång se sin käraste diktan och traktan uppfyld; allmänheten skall slitas om hans verk, guldet skall rulla in i hans börs, men sanningen skall han aldrig kunna gripa och fasthålla med orena händer.

Och erfarenheten lärer oss dagligen, att vissa verk, som kunna synas vara skrifna med godt uppsåt, likväl verka skadligt på många, som dermed sysselsätta sig, likväl verka såsom ungdomens förledare och begagnas till den lastbares

rekreation, emedan diktaren icke insåg, att den rätt han bjöd var för starkt kryddad för de fleste af dem, som kommo till hans bord, emedan han ej beräknade motståndskraften hos normala organ, utan tycktes hafva trott mängden i stånd att »dricka det dödligt var», utan att det skulle skada dem.

Jag vet väl, att man gerna framhåller den gamle romerske skaldens, för 2000 år sedan utsagda ord: »Jag är en menniska, och derför är intet menskligt främmande för mig»; det skall aldrig falla mig in att deremot inlägga någon gensaga, tvärtom; det finnes ingen så ringa, så vederstygglig detalj inom menniskans verld, att den icke bör belysas af sanningens fackla och helas med barmhertighetens hand; men delvis måste detta arbete af samhället lemnas åt andra funktionärer än diktarne. Låt presten och domaren, läkaren och diakonissan hafva sina områden, låt dem gerna rådföra sig med tänkande män och qvinnor; men då dikten vill tränga in i våra hem, då boken smyger sig in på vårt förmaksbord och på våra barns kammare, då måste diktaren tala i umgänges-ton. Och må ingen tro, att umgänge är en ringa och fåfänglig sak; under detsamma utbytas tankar och väckas sträfvanden, som blifva bestämmande för menniskors hela lif. Liksom umgänget bryter sig i många banor efter skilda åldrar, bildning och intressen, så kan ock dikten röra sig i många former, men den bör ständigt minnas, att den skall förena, ej åtskilja man och qvinna; ty en literatur för qvinnor allena blir ovilkorligen ett oting, en literatur för män blir lika säkert ett helgerån.

Om det tillåtes mig att göra en jemförelse mellan samtidens idkare af läkarekonsten och af literaturen, så skulle jag vilja påpeka, att de förra inom sitt arbetsfält skilja mellan patologi eller läran om sjukdomens tecken, terapi eller läran om botemedlen, och hygien eller läran om sjukdomarnes förebyggande och helsans bevarande, och de hafva särskildt i våra dagar lagt sig vinn om att för den stora allmänheten framställa den sistnämnda vetenskapens rön.

Vår tids diktare deremot, han dväljes helst inom mensklighetens moraliska lasarett, der går han från säng till säng, spanar med beväpnadt öga efter egendomliga sjukdomsyttringar, antecknar dem med sådan ifver, att han glömmer

både terapi och hygien, ja, till och med att öppna fönstret och låta den friska luften spela in i sjuksalens qvalmiga atmosfer. Och när han sedan för sina åhörare framlägger sina observationer, hvilka icke innehålla en rad om sjukdomens förekommande eller botande, så kallas detta »att sätta ett problem under debatt».

Det talas så mycket om, att man skall syssla med verkligheten, och verkligheten sättes i motsats mot idéen. Hvad är då verkligheten? Jo, det är idéen från i går. Hvad är idé? Det som skall varda verklighet i morgon eller nästa sekel.

Vill diktaren icke arbeta för framtiden, vill han aldrig höja den fana, som bär inskriften »Excelsior», då har han gjort andlig bankrutt, då har han förspilt sitt sköna kall att vara framtidens profet, han, hvars ord ihågkommas, sedan prestens och skolmästarens lärdomar längesedan äro glömda.

Visst hafva vi skäl att glädja oss öfver vårt slägtes utveckling och framsteg. Men denna utveckling går ej i en jemnt stigande linea, den har en vågformig rörelse, der hvarje vågkamm stiger högre än den föregående, men der vågdälder också förekomma. Hvad dikten beträffar, befinna vi oss i en sådan vågdäld, i ett tidehvarf af dekadans. Men när en gång vågen på nytt höjer sig, när dikten lärt att aflägga de lyten, som nu vidlåda henne, när endast det verkligt goda hon eger upptages och omarbetas, då skola vi kunna få höra sånger af en art, som är värdig vår lysande forntid.

Till dess så sker, kunna vi blott instämma med Tegnér:

»Uppvakna, Heimdall, blås som till Ragnarok,
Att himlen remnar och Walhallas herrlighet flammar;
Att dagens dvärg-ätt, så kraftlös, så öfverklok,
Må fly för ljungarn, som nalkas med hämnande hammar.»

Seved Ribbing.

Den femte Maj.

Ode

öfver Napoleon

af

Alessandro Manzoni.

Fri öfversättning från Italienskan *)

af *A. Lichtenberg.*

Han är ej mer. — Liksom förlamad,
Se'n sista sucken pressats fram,
Den medvetslösa kroppen hvilar,
När store anden lemnat den:
Så står bestört, förstummad jorden,
Då detta budskap henne når.
Tyst hon står och öfvertänker
Ödets heros' sista stunder,
Tänker på, om än en gång
Åter någon menskas fotspår
Så med blod skall stoftet färga,
Som den store döde gjort.

*) Den femte Maj (Napoleon den stores dödsdag 1821) anses för den yppersta af den utmärkte skalden Manzonis lyriska dikter, hvarföre han äfven i Italien stundom kallas "Il poeta del cinque Maggio". Flera öfversättningar till fremmande språk hafva utkommit. Äfven den store Göthe har lemnat en dylik. Något försök till bearbetning på Svenska, tror jag ännu ej vara gjordt. *A. L.*

Jag såg på tronen honom stråla,
Och hastigt stiga, falla såg,
Och åter stiga, men min lyra
Ej strängades till hjeltens lof:
Han blef af tusen röster prisad,
Förherrligad — min sångmö teg.
  Nu se'n glansen har försvunnit,
  Låga smickret mer ej höres,
  Hat och kärlek slocknat båda,
  Skall min genius högt förkunna
  Sina känslor vid den urna,
  Som förvarar mannens stoft.

På stormens vingar genom verlden
Han for med blixten i sin hand,
Från Alperna till Pyramiden,
Från Manzanáres och till Rhen.
Från ena hafvet till det andra,
Från Scylla och till Tanais.
  Var han verkligt stor? Den frågan
  Efterverlden skall besvara.
  Må den Evige vi vörda,
  Som en gång på jorden ville
  Åt en dödlig skänka magten,
  Stor som Hans derofvan skyn.

Oändlig längtan fyllde hjertat,
Att herrska var hans lefnadsmål,
Titanen lik hans tanke hvälfdes,
Att lägga verlden för sin fot,
Hvad knappast hoppet vågat drömma,
Hvad vanvett syntes, vann han dock.
  Allt han pröfvat: lyckan, äran,
  Större efter farans dagar,
  Seger, nederlag och landsflygt,
  Allt det högsta, allt det lägsta,
  Tvenne gånger djupt i stoftet
  Störtad ifrån magtens höjd.

Han trädde fram — och tvenne sekler,
Till blodig kamp beväpnade,
I ödmjukhet af honom vänta,
Hvad öde, som han dem beskärt.
Han bjuder tystnad, vapnen sänkas,
Som domare han står bland dem.
  Han försvann — hans lif förrinner
  Sysslolöst på öde klippan,
  Vittne till en bitter afund,
  Till ett djupt förkrossadt hjerta,
  Till ett hat, som evigt törstar,
  Och en kärlek utan gräns.

Som vid ett skeppsbrott vågen hvälfver
Sig öfver hjessan på den man,
Som nyss hon lyftat upp ur skummet
Och framåt kastat, att den kust,
Som fjerran vinkar, han förgäfves
Förtviflad ändock skåda må:
  Så på hjeltens själ sig sänker
  Minnets tunga börda neder,
  Och när han försöker teckna
  För en efterverld sin bana,
  Sjunker handen, mattad, kraftlös,
  På den ärofulla skrift.

Ack, ofta stod han der vid stranden
I aftonsolens sista stund,
Med öfver bröstet slutna armar,
Med blicken på det vida haf.
Och gamla dagar med dess bragder,
Med stora minnen döko opp:
  Härarne med tält och läger,
  Och kanoners svarta åskmoln,
  Ryttarskaror, kamp och seger,
  Och de blodbestänkta slätter,
  Och han sjelf främst ibland alla
  Med sitt magtspråk och sitt svärd.

Vid dessa qval — hur bröstet flämtar,
Hur han förtviflar! Men en hand
Från himlen räckt hans ande fattar,
Och uti æterns luft hans själ
Barmhertigt föres till de rymder,
Der jordens smärta slutat har.
Till de blomsterrika ängar,
Bort till hoppets gröna dalar,
Der blott frid och ro förnimmas,
Der Titanens kamp har lyktat,
Och den ära, som han vunnit,
Blott en dröm, ett intet är.

O sköna tro, du sälla, rika,
Odödliga, som segrar jemt!
Dig gläd och räkna bland triumfer:
Ej fans på jorden större magt,
Som så i stoftet böjt sin panna
För Den, som dog på Golgata.
Nu vid askan der, som hvilar,
Hat och vrede må försvinna.
Gud, som krossar och upprättar,
Han, som straffar och förlåter,
Med sin ande skall omsväfva
Denne dödes tysta graf.

INTERMEZZO.

BERATTELSE

af

Salvatore Farina.

Öfversättning

af

Hugo von Feilitzen.

Då vi inom kort torde återkomma till en mera utförlig skildring af Salvatore Farinas författarskap i allmänhet, meddela vi här såsom inledning till en novell, som vi hemtat ur hans mest bekanta och mest helgjutna arbete "Mio figlio" — en serie fint gjorda och varmt kända skildringar ur familjelifvet —, endast den lefnadsteckning, som Salvatore Farina i mars 1883 om sig sjelf lemnat i ett bref till en förf. i Deutsche Rundschau (aug. 1884).

"Jag föddes", säger derstädes Farina, "den 10 januari 1846 i Sorso på Sardinien. I Sassari besökte jag gymnasiet, och följde sedan min fader, som var vice generalprocurator vid la corte d'appello, till Piemont. Min mor dog redan, när jag var elfva år; ett år förut hade jag förlorat en bror, som var äldre än jag; — min hembygds ö lemnade jag år 1860. I Casale-Monferrato besökte jag lyceet; i Pavia tillbragte jag de båda första, i Turin de båda sista åren af min juridiska studietid och erhöll i augusti 1868 den juridiska doktorsvärdigheten. Den 3 september samma år gifte jag mig med min Christina, som jag fick behålla i 13 år, och som med mig delade alla mina bekymmer, som var vittne till mina små feberaktiga konstnärsrörelser, min rådgifvarinna och min vän, som med ett ord har varit allt för mig. Min stackars hustru dog för ett år sedan, allt mer och mer tärd af lungsot. Mitt konstnäriska och mitt husliga lif stå i nära förbindelse med hvarandra; förr än jag gifte mig, var jag ännu icke konstnär, jag drömde blott om konsten — knapt gift for jag till Milano och öfvergaf alla mina juridiska böcker, för att egna mig åt litteraturen eller rättare sagdt för att blifva novelldiktare. Min hela förtjenst består kanhända deri, att jag blott ville vara novelldiktare och fader, ingenting annat. Jag började med en temligen medelmåttig berättelse: "*Due amori*" — derpå följde en annan, som icke var mycket bättre: "*Un segreto*" — så kom en roman, hvilken efter min egen åsigt och också efter kritikens innefattade en varm skildring af menniskohjertat: "*Il romanzo d'un vedovo*"; till densamma slöt sig sedan "*Frutti prohibiti*". Min första verkliga framgång var emellertid: "*Il tesoro di Donnina*" (1873), hvarefter följde allt lyckligare och med allt större säkerhet skrifna böcker: *Fante di picche* *), några korta noveller: "*Una separazione di letto e di mensa*" *) etc., "*Amore bendato*" (1875), "*Ca-*

---

*) Dessa båda noveller äro på ett synnerligen förtjenstfullt sätt öfversatta till svenskan af kand. Hugo Hagelin i »*Noveller*» af Edmondo de Amicis och Salvatore Farina.

pelli biondi", "*Dalla spuma del mare*", "*Un tiranno ai bagni di mare*", "*Oro nascosto*", "*Mio figlio*", "*Il signor Io*", "*Fra le corde d'un contrabasso*", "*Amore ha cent'occhi*". Alla dessa romaner öfversattes på flera språk .... Förmodligen vill ni emellertid erfara något mera intimt om mig, och jag känner mig förlägen, hur jag skall kunna tillfredsställa er önskan. Man kallar mig en "björn", emedan jag gerna lefver för mig sjelf; det är sant, att jag är något melankolisk, men i sällskap med vänner (jag har blott få sådana) kan jag också skratta. Jag älskar barn, musik och sköna husgeråd; jag dyrkar det sköna i alla dess former utan att vara en sybarit. Snarare är jag skygg, emedan jag skyr att förolämpa min nästa och icke tål, att man förolämpar mig. Men äfven i detta afseende måste jag tillägga, att få kanske bättre förstå att fördraga en oförrätt, som jag anser tillfogad utan afsigt att förolämpa mig.

Om jag alltid, kanhända alltför mycket, forskar efter afsigten, så ligger deruti en källa till lidanden, som borde undvikas. Dertill vill jag också råda mina barn, af hvilka jag har fyra; ett från min hustrus första giftermål, som är mig mycket kärt, och tre egna, en gosse på 13 år, Agostino, och två flickor, Antoinetta och Laurina. Sedan deras mors död äro de alla i pension, och jag är ensam. Men jag besöker dem ofta, och min innerligaste önskan är att åter en gång hafva dem alla omkring mig. Hvad kan jag säga er mera? — Att jag är riddare af la Corona d'Italia, emedan en af mina forna lärare i litteraturhistoria, Ferdinando Bosio, en gång var sekreterare hos minister Coppino. Han lät mig, utan att jag visste något derom, "korsfästas" *(mi fece crocifiggere)*, men icke derföre att man i ministeriet särskildt fäste något afseende vid min litterära verksamhet. Det senare antagandet skulle vara en alltför stor illusion och vore också att begära alltför mycket af ett ministerium.

Andra officiela ärebetygelser höllo nyligen på att falla på min lott, då jag på min fädernеö uppsattes som kandidat till den deputerade kammaren. Jag fick 1064 röster, men det var icke tillräckligt. Då jag stannat hemma hos mig, och hvarken skrifvit eller på annat sätt bemödat mig om att söka blifva vald, kunde jag ansett dessa 1064 röster som en triumf, om jag hade någon som helst politisk ärelystnad — men jag har ingen. Min enda åtrå är: att få lefva i frid, under arbete för mina barn och för att tillfredsställa mitt samvete, som icke lemnar mig någon ro, när jag är sysslolös. För ögonblicket är jag — för att icke förtiga något för er — sedan några månader på krigsfot med mitt samvete. Men min arbetslust skall, hoppas jag, snart återkomma; jag har redan en plan i mitt hufvud, och jag vill utföra den under sommarens lopp.

Man säger om mig, att jag är optimist, emedan jag nästan aldrig skildrar usla karaktärer. — Detta är dock ett misstag; jag är snarare pessimist än optimist, om icke optimist betyder: att hysa den öfvertygelsen att menniskosjälen är en blandning af ondt och godt. Så genomforskar jag hjertat, för att upptäcka det goda, men så snart jag märker en svaghet, döljer jag den ingalunda. Hvad verkligen usla karaktärer beträffar, så synas de mig icke så "konstnäriska" som de goda och ännu mindre än de svaga. Derför undviker jag dem, och jag undviker dem också derför, att deras sällskap pinar mig, och innan jag inför en person i en af mina noveller, måste jag hela månader dag och natt lefvat tillsammans med densamma. Nu är min bikt slut. Förra året gaf kommunalrådet i min födelseort Sorso mitt namn åt den gata, der min mors hus ligger. Inför denna kärleksfulla handling är jag icke, jag vågar säga det, likgiltig, och jag meddelar eder detta icke utan att på samma gång känna stolthet och blygsel. Det tyckes mig ju, att jag icke förtjenar denna ära, och icke destomindre gör den mig glädje. Sådan är menniskosjälen. Jag har nu sagt er litet och på samma gång för mycket."

Författaren till ofvanstående rörande, fina och enkla sjelfbiografi angreps kort efter nedskrifvandet af densamma af en svår sjukdom. Under ett

helt år har han varit oförmögen att arbeta; arbetslusten hade öfvergifvit den, som inom få år skänkt sina landsmän en hel rad af ypperliga arbeten. Nu är han dock så pass återställd, att han åter kunnat börja arbeta, och han har begynt en samling noveller under den gemensamma titeln "*Si muore*". Till denna skola vi också återkomma, och vi tillägga blott nu, att Salvatore Farina lofvat att för Ny Svensk Tidskrift skrifva noveller och meddelanden om dagens litterära företeelser i Italien.

H. v. F.

Intermezzo.

De höllo på med deserten och väntade på kaffet.

Sedan hon i ett enda andedrag talat om tio olika ting blott för att möjligen kunna upptäcka, hvart hennes herr gemåls tankar förirrat sig, gjorde hon en liten min och tystnade. Han, som blott med ett eller annat ord hade svarat på hennes tal, märkte icke ens, att hon nu med afsigt teg, och hans tankar fortsatte sin ensamma vandring.

Det gick icke alls.

Hon, jag menar signora Ermenegilda, insåg snart, att man måste tillgripa ett heroiskt medel, och bröt för andra gången tystnaden.

— Har jag berättat dig, hvad som hände i morgse?

— Nej... hvad var det som hände dig?

— Jag gick på corsòn... jag kom just från handskboden, nej från... vänta litet...

Signor Ermenegildo (så hette mannen) vågade naturligtvis ej att röra på sig, när han så blef uppmanad att vänta; visst icke. Han väntade en stund. Ermenegilda sade ej ett ord.

Då gjorde den arme mannen en heroisk ansträngning, afskedade melankoliskt sina egna tankar och sade, i det han ändtligen vände sina ögon mot sin hustru:

— Du kom ut ur handskboden, ja... och se'n?

Ermenegilda gjorde en liten min af blygsam segerglädje och svarade småleende:

— Du var visst nyss ute på upptäcktsresor, kanske för att upptäcka Nilens källor...

— Tillåt mig att anmärka att de redan äro upptäckta, afbröt henne skrattande Ermenegildo.

— Verkligen? Det märkte jag icke — sade hustrun naivt... Du var frånvarande, ute och reste med iltåg, och jag vågade icke hoppas, att du skulle komma tillbaka på en lång stund... jag fick då idén att gå in i en handskbod; när jag går ut, så ser jag att du återvändt hit med express. Har du haft en angenäm resa?

— En utmärkt, tack! — sade Ermenegildo, som reste sig upp och gick rundt omkring det lilla matbordet för att kyssa denna skämtande lilla mun.

Ermenegilda emottog kyssen med värdighet, men gaf ingen tillbaka; då hennes man ett ögonblick förgäfves väntat derpå, gick han ånyo rundt omkring bordet och satte sig åter på sin plats.

— Jag var verkligen distrait... sade han.

Men nu var det icke längre någon fara för den saken; han stödde armbågarne mot bordet och händerna mot hufvudet, och hans vidöppna ögon sökte bara hans lilla hustru.

— Se så, säg mig nu hvad du tänkte på? sade Ermenegilda och lutade sitt hufvud mot stolens höga ryggstöd.

— Det skall jag visst göra; jag tänkte på min vän Santi. Sista gången han var här, kommer du ihog det? Det är visst två veckor sedan...

— Mer än tjugu dagar sedan, rättade hustrun.

— Ja tjugu, ja! Hvad tiden går fort!

— Ja det är sant, den springer alldeles!

— Alltså — skyndade sig mannen att fortsätta — alltså, sista gången som min vän Santi var här... men säg mig först hvad tänker du om vännen Santi? Under den kalla ytan af en man, som förmält sig med vetenskapen...

— Förlåt, har icke vännen Santi också förmält sig med sin hustru?

— Visserligen, vetenskapsmännen hafva ju sina ögonblick af distraction...

— Akta dig, du kommer in på orätt väg — sade Ermenegilda utan att förändra sin låtsade likgiltighet.

— Men du afbryter mig ju oupphörligt. Jag begärde ditt omdöme om vännen Santi.

— Han är ju din vän, en vän till huset, jag har icke något att döma om honom.

— I dag är du elak.

— Jag hämnas.

— Nå då skall jag säga dig, hvad som finnes bakom denna vetenskapsmans kalla yta; der finnes ett varmt hjerta, en poetisk själ, en fantasi, som han icke alltid har lätt att tygla...

— Och allt det der upptäckte du sista gången vännen Santi var här...

— Ja, precis; för tjugu dagar sedan; alltså...

— Tjugutre — rättade åter hustrun — det var en onsdag; vi fingo inte gå ut på vår vanliga promenad efter middagen, utan ni båda gingo bort arm i arm, alldeles som om ni varit ogifta begge två, och min herr gemål återvände först efter klockan 12 på natten...

— Nej nu är det du, som tar fel; hon felades en kvart i

tolf, när jag kom hem. Vännen Santi reste med tåget klockan 11,30; och om jag icke skulle lånat vingar af vår kanarifogel, var det icke möjligt att vara tillbaka förut...

— Låt oss få höra vidare om Santi, sade Ermenegilda med en öfverseende ton.

— Ermenegildo försökte att ställa sig allvarsam, och en liten smula mera högtidligt än vanligt, bara en liten smula, fortsatte han utan att taga sina ögon från sin hustru och i det han långsamt nästan betonade hvarje ord:

— Vi talade om det äktenskapliga lifvet... jag vet icke, hur vi hade kommit på det ämnet... jo det var sant, derför att det regnade, derför att du hade blifvit hemma ensam... Han sade mig, att han nästan för samma lif, som jag, att hans hustru alltid är hemma, och att han knapt går ut mer än ett litet slag efter middagen, sedan återvänder han till sin studerkammare för att läsa eller skrifva framför eldbrasan; och att hur monotont ett lif med lugna vanor än är, så består lyckan sällan i något annat.

Fastän Ermenegildo hela tiden sökt läsa i sin hustrus ansigte det intryck, hvart och ett af hans ord skulle göra, afbröt han sig nu för att bättre se på henne.

Ermenegilda förblef orörlig.

— Nej den består icke alls i något annat — utropade jag, och jag sade honom, hvad jag tänkte om lycka. — Du vet hur jag tänker: när det gäller lycka...

— När det gäller lycka — fortsatte hustrun, som hon skulle läst upp en lexa — äro alla män lika: lyckan består i att önska; den man, som kan önska lifligast, är lyckligast.

— Du tar miste — rättade henne den filosofiske mannen mildt — lyckan består i åstundan efter något, som man kan erhålla, kryddad med en liten smula ovisshet.

— Och när man fått ett — fortsatte Ermenegilda — måste man förstå att önska något annat.

— Men något som icke är alltför osannolikt eller svårt att erhålla. Dock kan man säga, att de som knapt hunnit bilda en önskan, förr än de genast kunna tillfredsställa densamma, icke känna lyckan...

— Hvilken just är hvad som ligger emellan önskningen och dess tillfredsställande. Det är skälet hvarför de rika och de fattiga, när hungerns, törstens, värmens och köldens mest bjudande behof hafva upphört, börja att vara lika.

— Just så! — sade Ermenegildo — alldeles precis så.

Men man kunde tydligen se att han förlorat tråden och icke visste, hur han skulle fortsätta.

Ermenegilda hjelpte honom.

— Vi sade, att vännen Santis lif icke är långt ifrån att vara lyckligt. Och hans hustrus då? Är det långt derifrån?

— Det vet jag icke, det frågade jag icke efter. I sådana fall kan man icke tala annat än i eget namn. Jag tror, att du är lycklig emedan... emedan jag är lycklig med dig. Men om jag skulle gå och berätta för andra, att jag gör dig lycklig, att du afgudar mig och att jag förtjenar din ömhet, skulle man hålla mig för en narr. Och för resten — fortsatte han en liten smula tvekande — för resten, hur kan jag veta, om du är mycket eller litet lycklig med mig? Kan jag se ned i djupet af ditt hjerta, undersöka alla din hjernas små celler, der understundom de små missnöjena slå sig ned?

I stället för att svara, drog Ermenegilda blott en suck, och den stackars Ermenegildo lyckades ej att få klart för sig, om det var på skämt eller af otålighet.

Det var som om han tagit på sig en ny rock, som icke passade honom, men som han icke kunde byta om, då han redan var ute på gatan. I sjelfva verket gjorde hans försök att vara ogenerad ett komiskt intryck.

Men han hade nu en gång börjat, och han fortsatte:

— Ermenegildo, sade Santi till mig, vi vetenskapsmän och konstnärer hafva kanske en fiende mera än andra; denna vår fantasi, som bereder oss så mycken njutning och som genom hoppet om vidsträcktare vyer eggar oss att bestiga det skönas och sannas svåråtkomliga höjder, kan ofta bereda oss och bereder oss också understundom svåra strider. Under det att vi sitta lugna i vårt hem, vid vår härd, och se lyckan återspeglad i vår makas lugna anlete, i våra barns glada ögon, är det någon del af oss, som flyr bort... hvart? långt bort att drömma om något nytt, om kärlek, leenden, tårar; att fantisera öfver, att frambesvärja det skönas oss ännu obekanta uppenbarelser.

Ermenegildo hemtade andan; Ermenegilda, som väntat på att han skulle göra ett ögonblicks paus, nöjde sig att säga med en helt lätt ironi:

— I sjelfva verket borde ni vetenskapsmän och konstnärer icke gifta er. Det är en gammal idé men icke desto mindre sanning, och sanningen är evig.

— Hvem säger det? — afbröt henne mannen med öfvertygelsens värme. — Så säga ungkarlarne till dess de blifva trettio år; efter fyllda trettio år tänker ingen det mera, och efter fyratio säger ingen det mer...

— Målaren Vaghi säger det ännu, och han har sina fulla sextio år — anmärkte Ermenegilda maliciöst.

— Gubben Vaghi började att säga det för tio år sedan, när han resignerade sig att alldeles gifva upp hoppet på att få en ung vacker hustru.

— Hur vet du det?

— Jag föreställer mig det. Han har alltid dyrkat ungdom och skönhet hos kvinnan. Nu är han gråhårig och icke rik...

Men låt oss komma tillbaka till vännen Santi.

Ermenegilda skänkte vännen Santi en suck eller en gäspning och återtog sin förra ställning.

Det är två varelser inom oss — fortsatte Ermenegildo; — den ena huslig, godmodig, förståndig och ordentlig, den andra fantastisk, otillfredsställd; den ena finner sig nöjd med tingen, sådana han ser dem, den andra far efter tingens skugga. Det är kanske icke rätt att när den ena har allt, den andra icke har något. Om det icke är någon synd deri, hvarför skulle vi icke gifva någon näring åt den del af oss, som drömmer?

— Så talade vännen Santi till mig. Det finnes känslor, säger han, som jag icke kan tolka för min hustru; hon skulle bara anse mig tokig eller det skulle skrämma henne mer än nödigt; det finnes behof, eller snarare skuggor af behof, obestämda önskningar i själen, entusiastiska tankar (det är fortfarande han, som talar), som jag finner nöje i, emedan de äro en icke ovärdig del af mitt väsen, men som min hustru icke förstår. En förening mellan tvenne själar, ett ömsesidigt meddelande i frågor och svar mellan tvenne väsen, som förstå hvarandra, visserligen på afstånd, borde icke kunna innebära någon kränkning af äktenskapets heliga förpligtelser...

— En platonsk kärlek... mumlade Ermenegilda.

— Jag skulle säga platonsk, om du så vill, men jag ville icke säga kärlek...

— Låt oss säga ömhet då, en ömhet...

— Ja, låt oss säga en...

Han visste ej hvad han ville säga; nu generade honom hans hustrus medgörlighet mera än hennes ironi.

— Ja, ja du har emellertid förstått mig — fortsatte han med stegrad värme — vännen Santi kan icke göra något, som skulle kunna kasta den minsta skugga på hans hustru... och dock... jag borde kanske icke säga dig det, ty det är ett förtroende... och dock...

— Om du icke bör säga mig det, så säg det inte, Ermenegildo; det är kanske bättre.

Det var något som lyste i hans hustrus vackra ögon. Var det nyfikenhet? Var det malice? Ermenegildo sökte förgäfves att göra det klart för sig och återtog, i det han plötsligt minskade den värme, hvarmed han förut hade talat:

— Jag tog miste; tvärtom bör jag säga dig det. Den, som ger en gift man eller en gift kvinna ett förtroende, måste förstå, att han gör det till man och hustru på samma gång. Det är

icke tillåtet för hvilken som helst att ställa en hemlighet mellan två makar, som älska hvarandra...

Han ville tillägga, och det skulle också gjort en god oratorisk effekt, »att mellan två makar, som älska hvarandra, får icke finnas så mycket som skuggan af en hemlighet»; men han märkte i rättan tid, att han just var sysselsatt med att söka bevisa motsatsen.

Tyvärr, tillade han med ett ansigte, som skulle passat en S:t Ignatius — tyvärr, efter som menniskonaturen nu icke är fullkomlig och det finnes saker som utan något skäl bedröfva oss, uppstår då och då helt obemärkt någon oskyldig hemlighet inom äktenskapet.

Den ömma makan drog en suck, som mycket väl kunde betyda »tyvärr!»

Kort och godt; vännen Santi har en ömhet af renaste slag för en kvinna. Denna ömhet är hans hemliga glädje; och han bekände för mig att ofta, då han fick ett bref från denna aflägsna väninna, för hvilken han yppar sina hemligaste tankar, är det som om han kände en smekning af idealet; han känner sig då starkare, ädlare, bättre och — kan du väl föreställa dig det? — äfven mera öm mot sin egen hustru.

— Det är besynnerligt! — nöjde sig Ermenegilda att säga.

— Nej det är inte alls besynnerligt! Han inser, det vill säga han fruktar, att han gör något orätt mot sin hustru... och ju mera han känner sig lycklig, dess mera växa hans skrupler...

— Har han skrupler?...

— Ja; han frågade mig, om han borde upphöra eller inte med denna korrespondens.

— Och du svarade...

— Jag sade honom... ja, hvad skulle jag väl säga honom?... att för att döma så der i allmänhet i frågan, så om det icke var fara för något orätt, eller för husliga obehag... så tycktes det mig... som om han kunde nära en känsla... som i sjelfva verket icke innebar något oädelt.

— Och han?

— Han försäkrar mig att om husliga obehag kan det icke blifva någon fråga, ty han får brefven under en hemlig adress.

— Och sade han dig hvem hon var?

— Nej han sade blott, att också hon var gift.

— Sade han, om hon var vacker och ung?

— Ung ja, men om hon är vacker, det vet jag ej. Det talade vi icke om.

— Och de se hvarandra ibland?

— Sällan; han råkar henne, när han är ute och reser, men han reser föga; de träffa hvarandra, och det är som det icke

fanns någonting mellan dem; de förefalla knapt som de kände hvarandra. Allt detta påstår jag, skulle aldrig inträffa, om det dumma sällskapslifvet, och menniskosjälens småaktighet, icke hade gjort en ärlig och öppen vänskap mellan man och kvinna omöjlig; om icke elakheten alltid i ett sådant förhållande utom äktenskapet misstänkte äktenskapsbrottet. Jag vidhåller, att om det är att sätta värde på att kunna hafva en förtrogen vän...

— Så är det så mycket ljufvare att hafva en väninna, till hvilken man kunde anförtro sin själs ömtåligaste bördor, för att hon måtte hjelpa till att bära dem. Kanske har du icke så orätt. Men jag tänker på henne, på denna gifta kvinna, som när en oskyldig men hemlig låga; hemlig, fast fjerran... Jag har vissa skrupler hvad henne angår. Hvad menar du?

Ermenegildo tillstod öppet, att han alldeles icke tänkt derpå.

— Jag tycker icke att saken derigenom förändras.

— Det fruktar dock jag...

— Ja jag fruktar det kanske också...

— Men — skyndade sig Ermenegilda att säga — för att en gift man skall kunna hafva en — hur skola vi säga? — en oskyldig ömhetskorrespondens — med en annans hustru, så är det nödvändigt, att den andres hustru ger sitt medgifvande och svarar på hans bref...

— Naturligtvis — sade Ermenegildo, i det han energiskt skakade på hufvudet — men det är ju nu alltid vårt fel, att vi män blott se sakerna från en sida... naturligtvis för att en gift man skall kunna... så är det också nödvändigt att den andres hustru...

— Och denna okända förlorar ingenting i dina ögon? Högaktar du henne lika mycket, som om hon icke dolde något för sin make?

— Naturligtvis högaktar jag henne; jag ville just icke säga lika mycket... det vill säga: jo, jag högaktar henne lika mycket. Det är icke hennes fel, om verlden, om hennes man... Naturligtvis skulle jag högakta henne mer, om... men det skulle då fordras att mannen icke vore en vanlig menniska...

— Ermenegilda betraktade honom med fasta blickar, och det var kanhända detta som å nyo trasslade in hans tankar.

— Jag ämnade säga att jag skulle högakta henne mera, om hon kunde säga allt till sin man; men om hon icke säger honom något, så är skälet förmodligen, att hennes man icke skulle kunna taga mot ett sådant förtroende.

— Det skulle i alla fall vara vackert — suckade Ermenegilda — om hon kunde säga allt, verkligen allt till sin man! Hvilken rörande harmoni mellan tre själar!

Ermenegildo hade i sin blygsamhet ännu icke hunnit öfvertyga sig om den segerrika verkan hans ord haft, då han plöts-

ligen såg sin hustru till hälften resa sig upp och räcka honom handen tvärs öfver bordet. Han tog den vackra lilla handen och märkte hur hvit, rund och vacker den var, men han såg det som i en dröm.

Min vän, sade Ermenegilda med en anstrykning af teatraliskt patos, som gjorde honom alldeles vaken — min vän, jag har redan alltför länge handlat orätt mot dig genom att tiga, förställa mig och spela komedi ända tills nu; du är värdig att få veta allt; denna kvinna, denna fjerran boende väninna till signor Santi, det är jag. Sedan ett år tillbaka skrifver han hemligen till mig och jag...

Men hennes man hade redan hunnit rycka henne i sina armar, och en kyss hindrade henne att sluta meningen.

Hon försökte flera gånger att afsluta sin bikt, men förgäfves. Ermenegildo kysste henne och skrattade.

Jo, det är sanning — fortsatte Ermenegilda under kyssarne — jag trodde mig icke göra något orätt... men jag var icke rätt säker derom; vår hederlige vän var också han oroad... af samvetskval och... sista gången han åt middag hos oss... för tjugutvå dagar sedan... den der onsdagen, då det regnade... så var det nära att han yppat för dig sin hemlighet... vår hemlighet... vår oskyldiga hemlighet. Upprepa nu för mig — tillade hon i det hon gjorde sig lös från hans omfamning — att denna vår brefvexling icke förolämpar dig, att denna sympati mellan tvenne själar...

Men nu hade hans munterhet också fattat henne.

— Sluta upp, stammade han och höll sig i sidorna af skratt, sluta upp, du tar lifvet af mig.

Ermenegildo, som icke ville tro på hennes ord, fortfor ännu att skratta, då Ermenegilda redan hunnit blifva allvarsam.

Hon hade fått den idén, att nu skulle hon hämnas.

Jo, det är jag... upprepade hon allvarsamt; men mannen skrattade ännu.

Jo, men det är jag... vidhöll hon fortfarande; och mannen skrattade icke mer, men gick långsamt fram emot henne, tog henne under hakan och sade:

— Jag förstår, jag vet allt hvad du vill säga; det är lätt att göra upp teorier på andras rygg; exemplet bevisar i stället...

Hans hustru afbröt honom:

Exemplet bevisar alldeles ingenting, exemplet beror på tillfällighet, teorien är det som gäller. Men jag inser, att du icke tror mig, att du icke vill tro mig. Och dock försäkrar jag dig, kära Ermenegildo, vår gemensamme vän Santis fjerran boende tröstarinna, det är jag. Jag kan gifva dig bevis derpå...

Ermenegilda sökte i sina fickor, och i det hon efter ett

ögonblick räckte ett papper åt sin make, som tvekade att mottaga det, sade hon enkelt:

— Läs!

Denna gång bleknade verkligen Ermenegildo. Ermenegilda klappade i händerna af glädje.

— Jag har skrämt dig! utropade den sluga kvinnan med glädje. — Nu är jag hämnad.

— Ge mig brefvet — stammade Ermenegildo.

Han tog det och läste det från början till slut helt allvarsamt.

Det var ett meddelande från hennes modist; det handlade om en halmhatt från Florenz, med plymer, band, blonder och blommor, om en hatt, som ännu icke var betald, men som kostade nästan ingenting, om en hatt, som var absolut ovärdig att hölja ett så slugt litet hufvud.

Signora — sade Ermenegildo med komiskt allvar — detta bref tillhör mig.

Ermenegilda böjde på hufvudet, resignerad under sitt öde. Flera gånger under denna minnesvärda dags förlopp föddes skrattet på de båda makarnes läppar, det föddes plötsligt och dog bort under ryckningarne af en långvarig dödskamp.

Antonius och Kleopatra.

I.

Den romerske imperatorn och Egyptens drottning.

Antonius och Kleopatra hafva förenade fått namn hos efterverlden, *han* såsom typ för en kärlek, som glömmer »hela verlden» för den älskades besittning, *hon* för ett mod, som föredrager döden framför träldom och förnedring. Så ädla äro dessa menskliga drag, äfven der de icke uppbäras af en sedlig karakter, och så stor makten af Shakspeares snille, att de för den nyare tidens minne nästan förmått utplåna de många mörka fläckar, som i historien vanpryda den romerske triumvirns och hans egyptiska hustrus bild (Aegyptia conjunx, Vg. Aen. VIII 688).

Den som efter källorna vill studera dessa bilder, märker snart att han, hvad Antonius beträffar, är nästan uteslutande hänvisad till de grekiske författarne. Af Romarne har af de författare, vi ega qvar, ingen sysselsatt sig närmare med Antonius utom Cicero, hvars för hans ovän lika förklenliga som för talaren sjelf ödesdigra Philippicæ naturligtvis endast beröra den första delen af Antonii politiska bana. Vid denna del af hans offentliga lif häftar det hemska minnet af lika otyglad mordlust som vällust, och framför allt minnet af Ciceros och flera ädla Romares blodiga död, under det upphofsmannen plundrade de proskriberades egendomar eller bortskänkte dem till den omgifning ur samhällets drägg, i hvars sällskap han under oupphörliga orgier tillbragte sina dagar och nätter. Sådan är de romerske författarnes teckning af Antonii lif i Italien; för den senare delen af sitt lif,

hvilken han efter rikets delning mest tillbragte i Grekland, Egypten och Asien, är han af Romarne glömd eller rättare förtegad. De som i memoirer eller historieböcker skildrade sin tids händelser, ha naturligtvis icke kunnat gå förbi Antonius[1]), men de i Rom egentligen populäre författarne, skalderna, retorerna, de populäre filosoferna, senare historici som Tacitus[2]), nämna knappast hans namn. Han skymtar hos dem endast fram såsom den svarte förrädaren, hvars namn man bör förtiga, för »att skona den som hör».

»Förtig hans slägt, nämn ej hans stam,
hvälf ej på den hans brott,
må ingen plikta för hans skam,
den drabbe honom blott!
Den som förrådt sitt land, han har
ej slägt, ej namn, ej son, ej far.»

Om denna förbannelse, som Fänrik Stål lyser öfver Sveaborgs förrädare, påminnes man ovilkorligt, då man läser, huru Horatius (carm. IV 2) uppmanar Antonii son Julus till att fira Augusti segrar utan att, som det synes, tänka på att denna uppfordran kunde vara sårande för triumvirns son. Hvarken under den ängsliga ovisshet, i hvilken Italien befann sig under det stora kriget mellan verldens herrar, nämna skalderna Antonius annorlunda än i föraktliga hänsyftningar[3]), ej heller framträder under segerjublet *han* som den besegrade motståndaren, utan drottningen[4]), mot hvilken också Augusti krigsförklaring officielt hade utgått.

Det var Antonii förhållande till Kleopatra, som löste alla band icke blott mellan honom och hans medtäflare och svåger Octavianus Cæsar utan ock mellan honom och Ro-

1) Bland historieskrifvarne intogo Asinius Pollio (Hor. Carm. II 1), Dellius (om Antonii parthiska krig, Plut. Ant. 38 ff.) och T. Livius (Periocha libri 133) främsta rummen; bland memoirförfattarne nämnes Augustus sjelf (Wichmann, de fontibus Plutarchi in vita Antonii, 1873). För oss äro Vellejus, Florus (Livii epitomator), Aurelius Victor, Eutropius historiens representanter för Antonii senare tid, alla utan betydelse för kännedom om hans personlighet.

2) Antonius per libidines pessumdatus, Ann. I. 9.

3) Romanus, eheu, posteri negabitis,
Emancipatus feminæ —
Hor. Epod. 9. 11.

4) Regina ensamt om Kleopatra, Hor. Carm. I. 37. Vg. l. c. Namnet Kleopatra förekommer icke hos Augusti tids skalder utan först hos Lucanus, Statius, Martialis, Juvenalis.

marne i allmänhet. I sig sjelf var visserligen en kärleksförbindelse mellan en romersk imperator och en provinsdrottning intet oerhördt. Antonius hade förut haft flera sådana förbindelser [1]), och Julius Cæsar hade på sin ålderdom sammanlefvat med samma Kleopatra utan att för detta egyptiska äfventyrs skull anses för mindre god paterfamilias. Octavia, Antonii gemål, sökte ock med en äkta romersk stolthet att låtsa sig icke veta om hela saken. Att hon ock efter Antonii och Kleopatras död moderligt åtog sig deras gemensamma barn, är helt visst ett bevis icke blott på *hennes* ädelmod utan ock på Antonii förunderliga makt att göra sig älskad äfven af dem, som han på det djupaste förnärmade. Det som gaf politisk betydelse åt Antonii förhållande till Kleopatra, var ej blott dess långvarighet utan väsentligen den hänsynslösa fräckhet, hvarmed han skickade Octavia skiljobref och, glömsk af sitt romerska namn, förklarade egyptiskan för sin hustru och drottning, för hvilken han fordrade hyllning af romerske senatorer och romerska fanor, under det han sjelf på Alexandrias gator i grekisk mantel och skor åtföljde drottningens bärstol. Och då han i sitt offentliggjorda testamente föreskref, att hans stoft skulle hvila vid Kleopatras i Egyptens hufvudstad, ansågs han dermed öppet ha afsagt sig namn och värdighet af Romare [2]). Till allt detta kom, att den romarinna, han förskjutit, var hans medtäflares enda syster och att i hennes och broderns hus Antonii barn uppväxte såsom presumptive tronarfvingar jämte Augusti dotter och Livias söner. Den yngste af de senare, moderns och stjuffaderns älskling Drusus, blef förmäld med Antonia, Antonii och Octavias dotter, och med henne far till Germanicus och Claudius, farfar till Caligula och mors farfar till Nero. Under sådana omständigheter var det helt naturligt, att man i Rom offentligen hvarken vågade tala väl eller illa om Antonius; han blef förglömd, utom för så vidt hans minne var oupplösligt förenadt med egyptiskans.

Kleopatra bevisa de romerske författarne öfver allt den äran att omtala henne som en farlig fiende. Men under de

1) Plut. Ant. 24.

2) Dio Cassius.

ofta bittra utlåtelserna af hat och hån och förakt [1]) framlyser en oförställd känsla af respekt och beundran, helst sedan döden kommit emellan och hon icke mera kunde vara ett föremål för Romarnes fruktan [2]). I ofördelaktigaste dager framstår Kleopatra i vissa grekiska författares skildring, nämligen Josephi, Appiani och Dio Cassii (omkr. 200 e. Chr.). Det är här icke i främsta rummet lösaktighet och yppighet, eller otrohet mot Antonius, som fläcka hennes minne, utan grymhet och blodtörst, för hvilken hennes syster och hela hennes slägt skulle ha fallit offer och vid hvars tillfredsställande Antonius skulle ha nedlåtit sig till att vara hennes handtlangare. Dessa slägtmord äro en alltför vanlig företeelse i österländska kungafamiljer och särskildt inom den makedoniska för att med afseende på Kleopatra synas otroliga; det enda som gifver anledning att betvifla uppgifternas sannfärdighet är det förhållandet, att de sins emellan föga öfverensstämma [3]).

I de hittills nämnde författarnes skildringar finna vi knappast liknelse till de gestalter, hvilka i Shakspeares »Antonius och Kleopatra» afvinna oss ett så lifligt intresse. Visserligen låter skalden de Romare, som omgifva Antonius, fälla hårda ord om imperatorn och hans andra gemål [4]), liksom icke heller de älskande sjelfva i upprörda ögonblick skona hvarandra [5]); men i sjelfva handlingen framställa sig denne Simson och hans Delila såsom det älskvärdaste par i verlden. Hela skådespelet är, oaktadt det sorgliga slutet, en »Kjærlighedens Komedie» — en svärmisk, narraktig, barnslig, på ömsesidig böjelse grundad, oföränderlig kärlek, hvilken kulminerar, der han drömmer om fortlefvande på andra sidan grafven. Antonius drömmer, då han redan har döden för ögonen, att han vandrar i Elysii lunder vid Kleopatras sida,

1) Hor. Epod. l. c. Prop. IV. 11.

2) Hor. Carm. I. 37. Vg. Aen. VIII. 696 ff. Ingendera skildringen antyder något förräderi mot Antonius från Kleopatras sida; hos Vg. *börjar* hon icke flykten från Actium.

3) Appianus V. 9. Josephus Bell. Jud. II. 7. κατὰ Ἀπίωνος I. 18. Dio Cass. XLVIII. 24.

4) »All verldens tredje pelare förvandlad
Till hofnarr åt en sköka» o. dyl.

5) Amantium irae, Ter.

och Kleopatra ropar, då hon ser sin kammarjungfru nedfalla död:

Jag blir utskämd!
Hon möter först den lockige [1]) Antonius.
Han spörjer henne, slösar bort den kyss,
Som är för mig en himmel. (Hagbergs öfvers.)

Shakspeares skapelse hade lika stort poetiskt värde, om stoffet vore en ren dikt utan fäste i historien; detta värde förringas å andra sidan icke deraf, att hon väsentligen har ett historiskt underlag i Plutarchi biografi »Antonius». Denna Plutarchi skrift, hvilken till sin senare del onekligen är ett af hans författareskaps alra bästa alster, innehåller icke allenast en mera utförd utan ock en helt annan, en långt fördelaktigare och, som vi älska att tro, i det väsentliga sannare bild af de båda personerna, än de, vi finna hos andra forntidens författare [2]). Icke så som skulle Plutarchus förtiga det klandervärda i Antonii och Kleopatras karakter och handlingssätt — åtminstone icke i den förres — eller på dem lägga annan måttstock än den stränga sedelagens, men han har tecknat personerna med sann medkänsla för det allmänt menskliga i deras öde och med öppet sinne för deras bättre och älskvärda sidor.

Han tecknar visserligen i bjerta färger de drag, hvilka stämpla Antonius såsom en karakterslös och samvetslös vildhjerna. Men han låter oss ock veta, hvad vi af de andra källorna ej ens kunna ana, att Antonius var en rikt begåfvad och tjusande personlighet, en käck krigare och en utmärkt fältherre [3]), samt under många år triumviratets och romerska rikets mäktigaste man, ja, att denne »förfärlige vällusting» [4]) i sina bästa stunder röjde en högsinthet och en hjertats storhet, som vann honom allas hjertan och bevarade åt honom deras hängifvenhet, äfven sedan han längesedan förverkat den. Sådana

1) Antonii byst i braccio nuovo af Vatikanen visar en manligt skön gestalt med storslagna anletsdrag och rika lockar; jfr Plut. Ant. 4.

2) Plutarchus är öfver ett sekel äldre än den visserligen som pragmatiskt politisk historieskrifvare mera betydande Dio Cassius. Båda hafva kunnat begagna sig af latinska källor; enligt all sannolikhet hafva dessa varit af öfvervägande inflytelse på Dio Cassius. Om Plutarchi källor, se p. 147. 1).

3) Jfr den antitetiskt afvägda karakteristiken hos Dio LI. 15.

4) Schlosser.

hos Antonius omedelbart, liksom blixtlikt uppenbarade drag af en stor personlighet och ett ädelt hjerta har Plutarchus med förkärlek samlat i sina biografier, och Shakspeare har ej underlåtit att i sina sorgespel infoga dessa perlor af en naturlig poesi. Hit hör Antonii sympatetiska, fast i politiskt hänseende minst sagdt obetänksamma uppträdande vid hans välgörares Julii Cæsars begrafning, hans vackra beteende och ord vid åsynen af M. Bruti lik (slutscenen i Shakspeares Julius Cæsar), hans ädelmod mot den förrädiske Domitius Aënobarbus och den högsinthet, hvarmed han under sina olyckliga krig delade sina soldaters lidanden och försakelser; hit hör ock den visserligen hållningslösa humanitet och kamratlighet, som utmärkte hela hans beteende mot omgifning och underhafvande, allt egenskaper hvilka i de flesta fall lönades, som det var att vänta, med tillgifvenhet i lyckans dagar och trolöshet i nödens [1]). Men framför allt vitnar hela hans förhållande till Kleopatra i all sin brottslighet om det godtrogna och trohjertade sinnelag (ἁπλότης), hvilket enligt Plutarchus var hans fädernearf, under det hans karakters kraftigare egenskaper voro ett arf af hans ädla moder [2]).

Kleopatra var, säger Plutarchus, och blef Antonii olycka, men deras förbindelse behandlas likväl af den varmhjertade filosofen med en viss sympati såsom, åtminstone å Antonii sida, grundad på en otvifvelaktig och oegennyttig hjertats böjelse, en verklig erotisk μανία [3]) i platonsk mening, hvilken icke dunstade bort med sinnesruset utan ännu efter fjorton år och vid dödens annalkande var lika glödande hos den femtiosexårige mannen. Shakspeare har icke kunnat eller behöft lägga något till Plutarchi skildring i detta hän-

1) Plut. c. 24. — Han var icke så mycket lättsinnig, som han af godmodighet trodde alla väl. — Han var sen att märka sina fel men snar att erkänna dem och häftig i ånger. — Stora voro både hans belöningar och hans straff, men han ansågs mera i de förra än i de senare öfverskrida måttan. Hans närgångenhet i pojkaktigt skämt hade sitt botemedel i sig sjelf, ty man fick skämta och göra narr af honom igen, och han fann lika mycket nöje i att beskrattas som i att beskratta; — jfr kap. 33 och 4 i jämförelsen mellan Demetrius och Antonius: Antonius gjorde orätt mot sig sjelf genom sina utsväfningar, men Demetrius mot andra.

2) af Juliska slägten.

3) Samtiden sade ock, att Antonius var förtrollad af Kleopatra; sjelfve Cæsars (Augusti) krigsförklaring skall ha innehållit denna beskyllning (Plut. 60).

seende [1]). Hvad Kleopatra sjelf beträffar, har Plutarchus först och främst borttagit eller fördolt de svåraste fläckarne på hennes karakter — slägtmorden och hennes trolöshet mot Antonius sjelf; han tillägger henne icke heller, såsom de öfrige författarne (Dio LI. 9. 6. 15. 4), den dåraktiga förhoppningen att vid Antonii sida från Kapitolium beherrska hela den romerska verlden. Plutarchi Kleopatra är, liksom Shakspeares, klok nog till att inse, att hon med eller utan Antonius är förlorad, så snart hon kommer till Rom, och hela hennes sträfvan går ut på att qvarhålla Antonius i Orienten. För öfrigt bestämmes onekligen hos Plutarchus, i motsats till Shakspeares framställning, Kleopatras hela förhållande till Antonius af politik långt mera än af böjelse, ehuru denna senares tillvaro icke heller förnekas. Men biografen framhåller också de i hennes hela ställning liggande orsaker, som förklara och i viss mening ursäkta hennes beteende. Hon var icke en konungs hustru utan sjelf regerande drottning, hvilken, hotad eller anfallen af den ene romerske imperatorn efter den andre, icke egde något annat medel att skydda sig och sina barns rike än sitt snille och sina personliga behag. Af dessa vapen betjenade hon sig visserligen på ett sätt som hvarken gör heder åt hennes ärlighet eller hennes ärbarhet, men om samtid och efterverld i henne föraktat hetären [2]), har den på samma gång beundrat hennes mod och hennes trohet mot sitt land och sin frej-

1) Det som Plutarchus i början af 25:te kapitlet säger om Kleopatras inflytande på Antonius, syftar enligt berättelsens sammanhang snarare på hans offentliga personlighet än på hans enskilda lefnadssätt, hvilket svårligen var så vildt utsväfvande efter förbindelsen med Kleopatra som förut; jfr kap. 24. Deremot hade väl en fåfäng beundran för Kleopatra såsom mästarinna i allt, hvad till ett yppigt och förfinadt lif hörde, sin icke ringa del i den plutarchiske Antonii trohet mot drottningen; i denna del kan Shakspeare sägas ha framställt älskaren i en renare dager.

2) »Regina meretrix» heter Kleopatra ej blott hos Propertius utan ock hos Plinius major, ett uttryck som väl synts dem tillräckligt motiveradt af hennes förbindelser med Julius Cæsar, Cn. Pompejus och Antonius (»tredubbla sköka» Shakspeare). För öfrigt har den på berättelser om höga personers utsväfningar rika antika litteraturen intet förklenligt att förtälja om Kleopatra. Hon får i detta hänseende icke blott icke jemföras med en Messalina utan torde ock, om alla omständigheter tagas i öfvervägande, stå renare inför historien än vissa regerande drottningar i nyare tider, t. ex. Catharina II och till och med Maria Stuart. Endast Propertius framkastar en grof beskyllning mot henne, III. 11. 30. Jfr Dio LI. 15. 4.

dade ätt, till hvilken hon såsom representant för det sista diadochriket räknade icke blott Ptolemæerna utan Philippus och Alexander. Att hon beseglade denna trohet med sin död, tilltvang henne högaktning äfven af Cæsar Augustus, den kallaste och minst ridderlige af alla tiders statsmän [1]).

II.

Från Cydnus till Actium.

Antonius och Kleopatras förbindelse varade, såsom vi nämnt, i fjorton år och inleddes enligt Plutarchi beskrifning på följande sätt [2]).

Cap. 25. Då Antonius skulle börja kriget mot Partherna, skickade han bud till Kleopatra att möta i Cilicien för att stå till svars för de bidrag, med hvilka hon under kriget beskylldes hafva bistått Cassius. Men när den till henne skickade Dellius [3]) fick se hennes gestalt och lärde känna hennes vältalighet och slughet, märkte han snart, att en sådan qvinna intet hade att frukta af Antonius, utan skulle blifva allsmäktig hos honom, hvarför han begynte att bemöta egyptiskan med all uppmärksamhet och uppmana henne att komma till Cilicien, »sen på bästa sätt hon sig utstyrt», som det heter hos Homerus [4]), och hoppas allt af Antonius såsom den älskvärdaste och menniskovänligaste af alla imperatorer. Hon lydde Dellius, och dömande efter de rön om sina behags makt, som hon förut gjort på Julius Cæsar och Cn. Pompejus, hoppades hon att ännu lättare lägga Antonius i sina bojor. *De* hade lärt känna henne som en flicka utan verldserfarenhet, men till denne

1) Såsom källor åberopar Plutarchus, utom muntliga berättelser, Olympus, Kleopatras läkare, i en skrift om drottningens död, och med afseende på det parthiska kriget Dellius. Utan tvifvel har han begagnat Ciceros tal och annan latinsk litteratur, särskildt Augusti memoirer, men till sin grunduppfattning af Antonius och Kleopatra bestämts af grekiskt-alexandrinska skrifter och traditioner. Märklig är motsatsen mellan Plutarchus och den mot Kleopatra särskildt för hennes hårdhet mot Judarne förbittrade Josephus.

2) Jfr Shakspeare II. sc. 2.

3) Dellius, en öfverlöpare från Antonius till Augustus, är samme man, till hvilken Horatius skrifvit sin bekanta sång: Aequam memento rebus in arduis servare mentem etcet. II. 3. Att denne, som urskuldat sitt affall med föregifna stämplingar mot hans lif från Kleopatras sida, skulle vara Plutarchi förnämsta källa (såsom Wichmann förmenar), är knappast troligt.

4) Om Juno, som går att möta Jupiter på Ida — εὖ ἐντύνασαν ἓ αὐτήν Il. XIV. 162.

skulle hon komma i den ålder, då qvinnors behag äro i sin största glans och deras förstånd fullt mognadt [1]. Derför rustade hon sig visserligen med skänker och skatter och prydnader, sådana som hon naturligtvis måste medföra från ett mäktigt rike och ett yppigt konungahof men kom med sina största förhoppningar grundade på sin personliga förmåga att tjusa och förtrolla.

Cap. 26. Efter flera kallelsebref — kom hon uppför Cydnus [2] på ett fartyg med förgylld bakstam, på hvilken purpursegel voro uppspända och rodden sköttes med silfveråror under musik af flöjter, pipor och cithror. Sjelf låg hon under en guldbroderad tronhimmel, teatraliskt smyckad som Afrodite, under det slafvar, utstyrde som eroter, stodo på hvardera sidan och hviftade på henne, och de skönaste slafvinnor i Nereid- och Charitdrägter vid rodret och vid tågen; de härligaste dofter af alla slags rökverk fyllde luften. Menniskor kommo strax henne till mötes från båda sidorna om floden och hela folkmassan på torget strömmade ut för att se henne, så att Antonius till slut ensam satt qvar på tribunalet. Och genom skarorna spred sig det ryktet, att Afrodite sjelf komme i festligt tåg för att möta Dionysos och med honom varda Asien till välsignelse. Antonius skickade nu och lät bjuda henne till sitt bord. Men hon svarade med att bedja honom komma till sig i stället, och han, som genast ville visa sig artig och vänlig, hörsammade bjudningen och kom. Han fann hos henne en prakt öfver all beskrifning, men det som mest slog honom med förvåning var mängden af ljus, som sköto ned och glänste upp från alla sidor, ordnade och fördelade i alla ställningar och lutningar till hvarandra i fyrkanter och i cirklar, så att skådespelet egde en underbarhet och en skönhet som få.

Cap. 27. Följande dagen bjöd han henne till sin gäst och bemödade sig att öfverträffa henne i glans och smak, men då han i båda fann sig besegrad, var han sjelf den förste som skämtade öfver torftigheten af sina anrättningar. Och då Kleopatra märkte, att Antonius också i sitt skämt hade mycket af krigaren och den simple mannen, begagnade hon mot honom äfven detta vapen med frihet och öfverdåd. Hennes skönhet var, enligt hvad man säger, i och för sig icke så ojämförlig, att den slog dem, som sågo henne, med förvåning, men hennes umgänge hade något oemotståndligt fängslande, och hennes gestalt, i förening med det ljufva i hennes tal och det själsuttryck, som åtföljde alla hennes rörelser, egde ett eget retande behag. Det låg en njutning i sjelfva klangen af hennes röst, och sin tunga lämpade hon som ett mångsträngadt instrument med lätthet efter hvilket språk hon ville, så att hon med endast högst få barbarer meddelade sig genom tolk utan talade med de fleste på deras egna tungomål, såsom med Aethioper, Troglodyter, Hebræer, Araber, Syrer, Meder, Parther och flere andre, under det hennes företrädare icke ens gittat lära sig egyptiskan och somliga till och med lagt bort den makedoniska dialekten.

Cap. 28. Denna qvinna hänryckte Antonius så, att under det hans hustru Fulvia i Italien förde krig med Cæsar [3] för *hans* makts skull och under det

1) Kleopatra var vid tillfället 25 år gammal.

2) Flod i Cilicien. Jfr Shakspeare l. c.

3) Med Cæsar (ensamt) menas här öfverallt den i historien vanligen kallade Augustus.

den parthiska hären stod i farlig ställning vid Mesopotamiens gräns — för att derifrån intränga i Syrien, han lät sig af henne föras bort till Alexandria och der under nöjen och tidsfördrif, som kunde anstå en ledig skolpojke, förspillde den, som Antiphon säger, dyrbaraste af alla tillgångar — tiden. Det lefnadssätt, de tillsammans förde, kallade de »de oefterlikneligas»: hvarje dag hade de för hvarandra gästabud med ett otroligt öfverdåd i slöseri. — —

Cap. 29. Kleopatra indelade konsten att smickra icke, som Plato [1]), i fyra utan i *många* slag och skänkte Antonius både vid allvarliga sysselsättningar och i lek alltjemt någon ny njutning och något nytt behag, och ledde honom som ett barn, utan att lemna honom fri natt eller dag. Hon spelade tärning med honom, drack med honom, jagade med honom och ströfvade i slafvinnedrägt omkring med honom i staden på nattliga upptåg, när han ställde sig vid folks dörrar och fönsterluckor och dref gäck med dem, som voro innanför, vid hvilka äfventyr han alltid fick uppbära glåpord och ofta stryk. — Alexandrinarne funno emellertid nöje i hans narraktigheter, — sägande med belåtenhet, att Antonius vände den tragiska masken mot Romarne men den komiska mot *dem*. Att berätta alla deras upptåg, blefve för mycket snack; men då han en gång i Kleopatras närvaro fiskade med otur och blef förargad, lät han några fiskare dyka ned och hemligen fästa på kroken en af de förut fångade fiskarne; och det undgick icke drottningen, att han två, tre gånger drog upp sådana. Hon låtsade sig beundra hans skicklighet och berättade derom för sina vänner under uppmaning att komma och se på följande dagen. Då nu många gått ut med i fiskarebåtarne och Antonius kastat ut sitt metref, lät hon en af sitt folk dyka ned och på kroken spetsa en pontisk saltfisk. Antonius trodde, att det nappade, och drog upp — och alla skrattade, men Kleopatra sade: Imperator, lemna metspöt åt oss, kungar i Canopus och Pharus. Din fångst är städer och kungariken och verldsdelar.

Från dessa nöjen bortkallades för *den* gången Antonius af underrättelsen, att hans hustru Fulvia och hans bror L. Antonius blifvit i öppet krig af Cæsar förjagade från Italien. Med svårighet, säger Plutarchus, morgnade han sig efter ruset och afseglade med en mäktig flotta till Italien, men, då under tiden Fulvia aflidit, åstadkommo gemensamma vänner en förlikning mellan de två medtäflarne, hvilken skulle beseglas genom giftermål mellan Antonius och Cæsars halfsyster Octavia, nyss enka efter en Marcellus. Om denna icke blott af skönhet utan ock af dygd och förstånd utmärkta qvinna hoppades man, att hon mellan vesterns och österns herrar skulle blifva ett »endrägtens och välfärdens» band [2]): att hon icke blef det, var otvifvelaktigt Antonii och

---

1) I Gorgias.

2) Plutarchus skänker både Cæsar och Octavia allt erkännande. Af de andre författarne är det blott den kritiske Tacitus, som antyder något annat, då han Ann. I 10 låter Cæsars (Augusti) klandrare säga: Antonium illectum sororis matri-

Kleopatras skuld (jfr Plut. 35). Emellertid gick Antonius in på förslaget, efter Fulvias död, »räknande sig för enkling, emedan han visserligen icke förnekade sin förbindelse med Kleopatra, men icke erkände den såsom äktenskap, utan i denna enda punkt ännu var herre öfver sin kärlek till Egyptiskan». Efter en kort samregering med Cæsar i Italien uppslog han med Octavia sitt residens i Athen och lefde der stilla under ett par år, under det hans generaler förde lyckliga krig mot Partherna och gjorde Antonii namn berömdt i det inre af Asien. Men då Antonius, som det säges, afundsjuk på sina underordnade sjelf ville plocka de parthiske lagrarne och för detta ändamål kommit till Syrien, vaknade den svagt söfda kärleken till Kleopatra åter och »den vilde fålen i själsspannet, enligt Platos lära, sparkade från sig alla dygdens och klokhetens band»[1]. Kleopatra efterskickades; hon fick en betydlig tillökning i sitt rike, och hennes tvillingar Alexander och Kleopatra, äfven Helios och Selene kallade, erkändes högtidligt för Antonii barn, i det han förmätet jämförde sig med sin »stamfar Herkules» (jfr Plut. kap. 4), som »i alla land lemnat efter sig frön och begynnelser till nya hjelteslägter». Nu företog han verkligen sitt parthiska fälttåg, men på en ogynsam årstid, för att få tillbringa vintren hos sin älskade i Alexandria. Fälttåget misslyckades på samma sätt som Crassi och Juliani till samma trakter. Hären sammansmälte genom hunger och sjukdomar på ett förfärligt sätt och Antonius vann ingen annan ära, än den att, när det var för sent, ha visat ömhet mot sina krigare och ärligt delat deras försakelser. Men när han på återtåget hunnit till Armenien, lemnade han sin här och skyndade i ilmarscher till Medelhafvets stränder, der han i en liten by mellan Berytus och Sidon stämt möte med Kleopatra och nu med största otålighet inväntade henne (Plut. 51).

Emellertid hade Octavia vid underrättelsen om krigets

---

monio subdolae affinitatis poenas morte dedisse. Det som Plutarchus låter Kleopatras fala smickrare yttra om Octavia, förtjenar naturligtvis intet afseende, såsom vore det författarens egen mening. — Cæsars förnäma och höga personlighet hos Shakspeare är blott en stegring af den bild, Plutarchus tecknar för oss. Dio gör honom mera falsk och trolös.

1) Plut. med hänsyftning på Platos Phaedrus kap. 26 f.

olyckliga utgång, mot sin broders önskan, lemnat Rom för att med förnödenheter och förstärkningar åt den utblottade hären skynda sin man till mötes. Denna trohet besvarade Antonius med befallning till henne att stanna på halfva vägen (i Athen), hvarpå han, efter att någon tid till Kleopatras förskräckelse ha vacklat mellan lidelsen för henne och aktningen för Octavia, återvände till Alexandria och der fortsatte sitt forna lefnadssätt. Der företog han sig ock nu att till »konungars konungar» kröna sina söner med Kleopatra, Alexander och Ptolemæus, och, hvad som i politiskt hänseende var än mer betänkligt, att utnämna Kleopatras föregifne son med Julius Cæsar, Cæsarion benämnd, till moderns medregent, en handling som sedan kostade ynglingen, ensam bland Kleopatras barn, lifvet på Cæsars (Augusti) befallning [1]. Slutligen alltmer söndrad från Cæsar och insnärd i egyptiskans nät, skickade han till Rom några af sina vänner med befallning att utdrifva Octavia ur hans hus, hvarpå följde ett senatsbeslut, som afsatte Antonius från hans befäl och förklarade Kleopatra krig [2]. Antonius upptog utmaningen i eget namn, men var nu äfven i krigsrådet blott ett bihang till Kleopatra [3]. Med sin bepröfvade landthär och sin öfverlägsna duglighet som fältherre, ansågs han ännu genom ett raskt anfall på Italien ha kunnat afgöra kriget till sin fördel. I stället lät han af Kleopatra öfvertala sig till att stanna i Grekland och bygga sitt hopp på flottan. Under det han der genom ett ursinnigt slöseri och genom Kleopatras öfvermod förspillde både tillgifvenhet och förtroende, förde Cæsar eller rättare Agrippa oförmodadt sin liburnerflotta öfver joniska hafvet och utmanade Antonius, som låg i viken vid Actium på Greklands vestra kust. Här kom det efter några dagar till en drabbning, hvilken, i början förd som på land, slutligen utvecklade sig till en verklig sjöstrid (Sept. 31 f. Chr.).

1) En lismande filosof skall ha sagt till honom: οὐκ ἀγαθὸν πολυκαισαρίη (Plut.).

2) Plut. 60.

3) Antonii romerske vänner fordrade framförallt Kleopatras aflägsnande från krigsteatern, och, då Antonius ej lydde rådet, öfvergingo de i massa till hans fiende. Huru de af Kleopatra bemöttes, visar Plut. 59. 62.

Då, säger Plutarchus k. 66, sågos plötsligen Kleopatras sextio skepp hissa sina segel och fly midt igenom de stridande fartygens linier; de hade nämligen sin plats bakom Antonii stora skepp och anställde nu, då de trängde sig fram, en stor förvirring [1]. Men fienden betraktade dem med förvåning, då de sågo, hur de begagnade vinden och styrde mot Peloponnesus. Der visade nu Antonius, att han hvarken leddes af en härförares eller en mans eller öfverhufvud af egna planer, utan att, som någon sagt på skämt, älskarens själ lefde i den älskades kropp, då han drogs bort af qvinnan, liksom han hade varit sammanvuxen och i sina rörelser sammanbunden med henne. Ty icke förr hade han sett hennes fartyg segla bort, förrän han glömde allt, förrådde och rymde från dem, som kämpade och dogo för honom, gick ombord på en femroddare blott åtföljd af Alexas och Scellus, och jagade efter henne, som varit och skulle blifva hans olycka.

Cap. 67. Hon igenkände honom och lät hissa signal på sitt amiralskepp [2]. Men då han hunnit henne och blifvit tagen om bord, såg hvarken *han* till henne eller *hon* till honom, utan han gick fram i fören och satt der tyst för sig sjelf, med hufvudet lutadt i båda händerna. Härunder sågos liburnerskepp från Cæsars flotta förfölja honom; han lät vända skeppet med förstäfven emot dem och dref dem tillbaka, men — när de aflägsnat sig, sjönk han åter ned i samma ställning och förblef orörlig. Tre dagar lefde han för sig sjelf i fören, vare sig i vredesmod mot Kleopatra eller emedan han blygdes för henne; på den fjerde lade de till vid Tænarus. Der öfvertalade deras qvinliga umgängesvänner dem först till att tala med hvarandra och sedan till att spisa och sofva tillsammans [3].

III.

Dödsförbundet [4]).

Emellertid hade Antonii öfvergifna flotta efter en lång och ärofull strid öfverlemnat sig åt Cæsar (k. 68). Den tappra af 19 legioner och 12,000 ryttare bestående landthären väntade i sju dagar och »trodde sig alltjämt i nästa ögonblick skola få se Antonius återkomma», men han var redan med Kleopatra i Afrika. Slutligen gick först befälet och sedan det till det yttersta trogna manskapet öfver till Cæsar.

1) Om Virgilii beskrifning på flykten från Actium, se ofvan.

2) som bar namnet Antonias.

3) Jfr med denna enkla men gripande skildring Shakspeare IV. sc. 9.

4) οἱ συναποθανούμενοι (Plut. k. 72).

Att Antonius efter denna skambragd afvisades af den romerska här, som stod vid Egyptens gräns, var naturligt. *Han* ville nu lefva som Timon skild från hela verlden — dock i Kleopatras närhet, och *hon* ville flytta sitt rike och sitt residens från Medelhafvets strand till den Arabiska vikens. Men Araberna uppbrände hennes skepp, Antonius ledsnade vid sitt Timonslif, och snart befunno sig de älskande åter förenade i Alexandria, hvarest de fortsatte sitt förra lefnadssätt under namn af »de till döden förenade», sedan »de oförlikneliges» tid var förbi [1]. Och vintren gick och våren kom och med den Cæsar med här och flotta. Enligt Dio var Kleopatra redan då vunnen af Cæsar med löfte om tillgift och Egyptens besittning för sig och sina barn, om hon ville döda Antonius (LI. 6. 6); enligt samme sagesman hade Cæsar genom sin frigifne Thyrsus [2] till och med inbillat henne, att han vore förälskad i hennes person. I förhoppning att med Cæsar bli sjelfva Roms herrskarinna (l. c. 9. 6), skulle hon derför förrådt åt honom Pelusium och hindrat Alexandrinarnes försvarsrustningar. Deremot vägrade Cæsar att gå i något slags underhandling med Antonius och, då denne skickat till honom sin son (med Fulvia) Anthyllus med dyrbara skänker, behöll han skatterna men affärdade ynglingen utan svar [3].

Plutarchus vet ingenting om något förräderi å Kleopatras sida eller några bedrägliga löften från Cæsars; Shakspeare (IV. 11) har af hennes koketteri med Thyrsus gjort nästan mera, än biografens text föranleder (kap. 73). Båda historieskrifvarne förtälja, att Antonius till en början slog Cæsars af marschen uttröttade trupper, hvarpå han enligt Plutarchus i triumf ryckte in i staden, kysste i härens åsyn Kleopatra och föreställde för henne den af soldaterna som kämpat modigast. Hon skänkte denne som segerpris gyllne pansar och hjelm; om natten rymde soldaten öfver till fienden (74).

---

1) »De öfverenskommo nu om ett annat lefnadssätt, som i prakt och förfining och kostsamhet icke stod efter det förra och kallades τῶν συναποθανουμένων. Äfven deras vänner läto inskrifva sig i detta förbund och lefde i skiftesvis anstallda ständiga festligheter». Plut. l. c.

2) Thyreus hos Shakspeare.

3) L. c. 7. 4. Anthyllus blef sedan af Cæsar dödad vid Julii Cæsars altare. Suet. Aug. 17.

Emellertid ansåg Antonius alltjämt sin belägenhet förtviflad och utmanade derför Cæsar till envige, men fick till svar »att det för Antonius gåfves många vägar till döden»[1]. Antonius gaf honom rätt och beredde sig för följande dagen till en afgörande strid, sedan han vid aftonmåltiden tagit ett rörande afsked af sitt i sorg försänkta hof. När morgonen grydde, ryckte här och flotta samtidigt ut till strid. Men båda öfvergingo utan vapenskifte till Cæsar, allt, om vi tro Dio, på Kleopatras tillställning, hvaremot Plutarchus inskränker sig till att säga, att Antonius i sin förtviflan *anklagade* henne för förräderi (kap. 76). Emellertid flydde Kleopatra efter katastrofen till ett grafkapell, dit hon samlat en stor del af sina dyrbarheter, och skickade från sin befästade tillflyktsort bud till Antonius, att hon var död, enligt Dio (LI, 10) i beräkning att *han* vid denna underrättelse skulle gifva sig sjelf döden. Hennes beräkning slog icke fel. Antonii förbittring byttes ögonblickligen i beundran och, raskt besluten att följa sin älskade till Hades, bad han sin slaf Eros att gifva sin herre dödsstöten. Slafven bad Antonius vända bort ansigtet och — stötte svärdet i sitt eget bröst. Betagen af blygsel och beundran följde Antonius slafvens exempel. Men såret blef ej ögonblickligt dödande, och då han under tiden fick veta, att Kleopatra lefde, lät han bära sig till foten af grafkapellet, hvarefter Kleopatra, som ej vågade öppna dörrarna, sjelf med sina tärnor hissade honom upp och in genom ett fönster i öfra våningen. Af drottningen mottagen med ömhet och vild klagan bad han henne att icke sörja öfver hans ödes sista vexlingar utan fastmer prisa honom lycklig för den storhet, han vunnit. Han hade blifvit »sin tids mest lysande och mäktige man» och nu utan vanära af en Romare, såsom han sjelf var, öfvervunnen (Plut. 77)[2]. Derpå begärde han en dryck vatten och utandades sin sista suck i Kleopatras armar (Plut. l. c. ἐν τοῖς τῆς Κλεοπάτρας κόλποις Dio LI. 11).

1) Antonium (Augustus) ad mortem adegit viditque mortuum. Suet. Aug. 17.

2) Shakspeare IV, 13. Det jämmerliga slut mitt lif har tagit etcet. Bohlin har tagit bort dessa för en Romare karakteristiska ord af Antonius och i stället insatt de något bombastiska: — Ej af Cæsars svärd besegrad faller jag, en romare af egen romarhand jag döden fått (jfr scenens början hos Shakspeare. Ej Cæsars makt etcet.), hvilka dessutom icke äro hans *sista*.

Underrättelsen om Antonii död bragtes, enligt Plutarchus, till Cæsar af Dercetaeus, den förres lifdrabant (jfr Shaksp. V. 1); enligt Dio skickade Kleopatra sjelf underrättelsen, emedan hon nu var vid godt mod med afseende på Cæsar (ἐθάρσησέ πως τὸν Καίσαρα). Likväl vågade hon icke öfverlemna sig personligen åt segraren — vare sig hon med säkert omdöme misstrodde dennes försigtigt genom andra gifna löften [1]) eller några egentliga löften aldrig blifvit gifna —, utan stannade qvar i kapellet, för att, om icke för något annat, åtminstone för dyrbarheterna, hvilka hon hotade att vilja bränna upp, af Cæsar köpa sig lifvet och tronen (enligt Dio l. c.). Men denne, som framför allt ville ha hennes person i sitt våld för triumfen, lät med list gripa henne genom Proculejus och Gallus [2]), hvarpå hon fördes tillbaka till sitt palats. Det var der, hon mottog det besök af Cæsar, om hvilket Dios och Plutarchi berättelser innehålla en för bedömandet af Kleopatras karakter ej ovigtig olikhet. Enligt den först nämde, yngre författaren hade Kleopatra sjelf utbedt sig besöket, då hon, oaktadt sitt misstroende mot Cæsar, dock icke helt och hållet förtviflade om Egyptens krona för sig eller sina barn, ej heller om sin förmåga att med sina behag förtrolla den trettiotreårige verldsherskaren. För detta ändamål hade hon mottagit honom i ett praktfullt gemak, sjelf sittande i en dyrbar säng och klädd i en vårdslöst smakfull sorgedrägt, som visade hennes skönhet från fördelaktigaste sida. Rundtomkring henne stodo bilder af Julius Cæsar och i sitt sköte höll hon en mängd kärleksbref från denne sin förre älskare. Vid Cæsars (Augusti) inträde störtade hon rodnande upp, helsade honom som sin herre, och, under det hon kastade lättfärdiga blickar på honom och tillbedjande vände sig till bilderna, ropade hon än: »Ack, huru många gånger har icke den store mannen kommit in till mig här», än uppgaf hon teatraliska jämmerrop, mellan hvilka hon ljuft leende utbrast: »Dock i Dig, Cæsar,

1) Dio l. c.

2) Bohlin, som förminskat antalet af personer i Shakspeares stycke, låter Agrippa utföra detta pagestreck. Utan afseende på frågan, om Agrippa enligt historien var i Alexandria vid tillfället, synes uppgiften föga anstå en så betydande person.

har jag ju den förgudade åter» o. d. Men då Cæsar under allt detta stod med ögonen sänkta till marken [1]) och blott svarade med allmänna försäkringar om nåd och mildhet, utan att inlåta sig på frågan om tronföljden och barnens öde, låtsade hon sig vilja dö och bad att bli begrafven vid Antonii sida, »för att i Hades få sammanbo med honom», men kunde icke ens med detta verka på segraren. Cæsars beteende vid detta tillfälle stämmer icke öfverens med de löften och anbud, han före Antonii död och äfven efteråt genom andra skulle, enligt samme författare, ha gjort Kleopatra, och ställer, om berättelsen är sann, hans karakter ingalunda i bättre ljus än hennes. — *Efter* samtalet hade den bedragna drottningen på allvar beslutit att dö »för att ej pryda Cæsars triumf, hvilket hon ansåg värre än att dö tiotusen gånger».

Enligt Plutarchi framställning var besöket en öfverraskning för Kleopatra och hon sökte under samtalet blott att utforska Cæsars planer med henne och hennes barn [2]) och i främsta rummet att lugna och föra honom bakom ljuset med afseende på de tankar på sjelfmord, hvilka hon *länge* förehaft, särskildt sedan hon, efter Antonii död, börjat misstänka, att Cæsar ville begagna hennes person för triumfen (k. 78). Endast genom hotelser och skräckmedel med afseende på barnen hade Cæsar kunnat afhålla henne från att medels hunger verkställa sin afsigt [3]). Någon tanke på att vinna eller tjusa Cæsar kunde icke ingå i hennes beräkning [4]), då hon redan vid tillfångatagandet sökt att beröfva sig lifvet (k. 79) och ännu alltjämt vidhöll sin föresats (82). Vi låta nu Plutarchus berätta om Cæsars besök och Kleopatras död.

1) Regina ad pedes Cæsaris provoluta temptavit oculos ducis. Frustra Nam pulcritudo ejus infra pudicitiam principis fuit. Florus IV. 11.

2) ἧκε καὶ αὐτός —. Någon förhoppning att dessa skulle få behålla tronen tyckes hon, enligt Plutarchus, icke ha hyst efter sitt tillfångatagande (k. 78; jfr Shakspeare V. 1).

3) Detta berättar Plutarchus efter en skrift af Kleopatras läkare Olympus.

4) Shakspeare följer Plutarchus och gifver blott i slutscenen en lika lätt som skön antydan att han känt Dios framställning. Cæsar säger der vid Kleopatras paradsäng:

Hon ser ut som sömnen, synes än
Uti behagens trollnät vilja fånga
En ny Antonius.

Cap. 83. Hon låg just på en divan, då Cæsar kom in. Vid hans åsyn störtade hon upp i bara chitonen och kastade sig till hans fötter med hemskt förvildadt utseende till hufvud och ansigte, med darrande röst och förgråtna ögon. Af misshandlingen voro många tecken synliga kring hennes bröst och kroppen var öfverhufvud i ett lika sorgligt tillstånd som själen. Hennes förra behag och det käcka uttrycket af hennes skönhet var dock icke helt och hållet försvunnet, utan, oaktadt hennes ömkliga tillstånd, lyste det fram i och med hennes ansigtes rörelser. Då Cæsar bedt henne lägga sig ned och sjelf satt sig i hennes närhet, började hon ett slags rättfärdigande, i det hon sköt skulden för sina handlingar på nödvändigheten och fruktan för Antonius, men då Cæsar på hvarje punkt vederlade henne, slog hon hastigt om till klagan och böner, som om hon med all ifver hållit fast vid lifvet. Till slut öfverlemnade hon åt honom en förteckning på mängden af sina skatter. Men Seleucus, en af hennes förvaltare, beslog henne med att hafva fördolt och undansnillat allehanda. Då störtade hon upp, grep honom i håret och gaf honom flera slag i ansigtet. Cæsar smålog och bad henne vara lugn, men hon sade: "Nej, Cæsar, är det ej grymt att, då Du kommer till mig i detta mitt tillstånd, mina slafvar skola anklaga mig, i fall jag lagt undan en smula grannlåt, naturligtvis icke till prydnad åt mig, arma menniska, utan för att hafva något att gifva Octavia och Din Livia, ifall jag genom dem skulle kunna få röna någon nåd och mildhet af Dig." Detta gladde Cæsar såsom bevis på att hon var mycket angelägen om att lefva. Han sade derför, att han både lemnade henne allt detta och i annat skulle behandla henne ädlare än hon sjelf kunnat hoppas, hvarpå han aflägsnade sig, troende sig hafva bedragit henne, men i verkligheten sjelf bedragen.

Cap. 84. Det fanns bland Cæsars vänner en förnäm ung man (νεανίσκος) vid namn Dolabella. Denne stod i vänligt förhållande till Kleopatra och gjorde henne på hennes begäran den tjensten att hemligen skicka bud med underrättelse, att Cæsar just skulle bryta upp och tåga landsvägen genom Syrien, men beslutit tredje dagen derefter afskicka drottningen med hennes barn (till Rom) [1]. Då hon sport detta, bad hon först Cæsar om tillåtelse att gjuta dödsoffer åt Antonius, och då detta medgifvits, lät hon bära sig (κομισθεῖσα) till grafkapellet, der hon med sitt sällskap af qvinnor kastade sig öfver sarkofagen och utropade: "Käre Antonius, jag gjorde Dig i förrgår med ännu fria händer den sista tjensten; nu gjuter jag dödsoffer åt Dig som fånge och bevakad för att jag ej skall med slag eller tårar vanställa denne slafkropp, som sparas till triumfen öfver Dig. Vänta inga hedersbetygelser eller offer mera, nej, dessa äro de sista: Kleopatra föres bort. I lifvet har intet skilt oss från hvarandra: i döden hotas vi att få skilda boningsorter, Du, Romaren, liggande här, men jag, olyckliga, i Italien, egande blott *så* mycket af Din fädernejord. Dock — om det finnes något värn och någon makt hos Gudarne *der* — ty de *här* hafva öfvergifvit oss — så lemna icke Din hustru öfvergifven qvar i lifvet och tillåt icke, att man triumferar öfver Dig i min person, utan göm mig här hos Dig och begraf-

1) Bohlin låter sjelfva Agrippa, Cæsars högra hand eller kanske rättare hans Mentor, röja planen för Kleopatra.

mig med Dig; ty af allt det oräkneliga onda, som vederfarits mig, är intet så stort och förfärligt som denna korta tid, jag lefvat utan Dig."

Cap. 85. Sedan hon så jämrat sig och kransat och smekt sarkofagen, lät hon laga ett bad åt sig. Och när hon badat och lagt sig till bords (λουσαμένη καὶ κατακλιθεῖσα), åt hon en präktig frukost. Under tiden kom från landet en karl, som bar en låda; då vakten frågade,hvad han hade der, öppnade han den och tog de öfverst liggande bladen bort och visade lådan full med fikon. Då de förvånades öfver deras skönhet, smålog bonden och bad dem taga af frukten. Och de misstrodde honom icke, utan sade att han fick bära in dem.

Men efter måltiden skickade Kleopatra till Cæsar ett redan förut skrifvet och förségladt bref, hvarpå hon aflägsnade alla utom de två nämnda qvinnorna [1]) och lät stänga dörrarne. När Cæsar brutit brefvet och den funnit klagoutgjutelser och ödmjuk bön om att bli begrafven vid Antonii sida [2]), begrep han strax hvad som skett. Först skyndade han sjelf på väg till stället; sedan sände han i hast några andra att se efter hur det var. Olyckan hade varit ett ögonblicks verk. Ty de kommo springande, och vakten, som de träffade, visste af ingen ting, men när dörrarne öppnades, låg drottningen död på en gyllene soffa smyckad med all kunglig prakt [3]). Af de två flickorna låg Iras döende vid hennes fötter, men Charmion lade, redan vacklande och halft domnande, diademet till rätta kring den dödas hufvud. Och när någon förtrytsamt sade: »Jo, detta är skönt, Charmion», inföll flickan: »Ja, mycket skönt, som det anstår dottern af så många kungar». Derpå sade hon intet mer, utan föll på stället död ned vid soffan [4]).

Detta är nu allt som *historien* känner om Kleopatras död [5]). Hon dog för slutna dörrar i Iras' och Charmions sällskap [6]) och *före dem båda*. När vakten kom in och Cæsars utskickade och till sist väl Cæsar [7]) sjelf, var hon död,

---

1) Sina kammarjungfrur Iras och Charmion (Εἰρὰς och Χάρμιον), den förra κομμώτρια (hårordnarinna), den senare 'nagelputserska', om hvilka Cæsar i sin krigsförklaring sagt att de jämte eunuchen Mardion förde regeringen i Antonii provinser.

2) Dio LI. 13.

3) τὸ σχῆμα τὸ βασιλικὸν πᾶν ἀναλαβοῦσα, Dio l. c.

4) Jfr Vell. II. 87. Galeni berättelse, se nedanför. Enligt Florus' föga sannolika berättelse låg Kleopatra död i en med vällukter fylld sarkofag vid Antonii sida: incautiorem nacta custodiam in Mausoleum se recepit. Ibi maximos, ut solebat, induta cultus in differto odoribus solio juxta suum se collocavit Antonium admotisque ad venas serpentibus sic morte quasi somno soluta est. (Jfr Shakspeare V. 2 här nedan och Prop. III. 11. 52.) Dio och Plutarchus uppgifva ej, hvar Kleopatra dog, men intet hindrar att antaga, att det timade i Mausoleet, såsom ock Shakspeare förutsätter (Lift up her bed and bring her women from the monument — i slutscenen.)

5) I T. Livii periocha libri CXXXIII finnes intet nämndt om Kleopatras dödssätt.

6) Enligt Dio hade hennes lifeunuch redan vid det tillfälle, då hon fängslades, hoppat ned i en på förhand anskaffad likkista efter att ha låtit »ormarne bita sig».

7) Καῖσαρ ἐξεπλάγη καὶ τὸ σῶμα αὐτῆς εἶδε, Dio.

men huru hon dött, visste ingen; τὸ ἀληθὲς οὐδεὶς οἶδεν säger Plutarchus (k. 86) och i full öfverensstämmelse med honom Dio: τὸ σαφὲς οὐδεὶς οἶδεν ᾧ τρόπῳ διεφθάρη. Man gissade, att bonden medfört ormen eller ormarne [1]) bland fikonen, men hvarken funno de ormen i Charmions hand, såsom de göra i Bohlins Shakspeare [2]), icke heller tydliga ormbett på bröst och arm, såsom fallet är hos den ursprunglige Shakspeare. »Somliga föregåfvo», säger Plutarchus, »att lätta styng sågos kring Kleopatras arm», och Dio uppgifver, att dessa fina styng verkligen funnits. Båda intyga, att det icke svällde upp någon fläck på hennes kropp eller sågs märke efter gift [3]). Emellertid antog Cæsar, att hon dött genom ormbett (jfr det följande) och denna förmodan undanträngde den andra sägnen, som förmälde, att hon burit gift i en ihålig nål, hvilken hon dolde i håret [4]).

Hvad som gaf styrka åt den förra berättelsen var de makedoniska qvinnornas sed att hafva ormar i sin omgifning och använda dem vid mystiska religionsbruk (θίασοι), såsom Plutarchus berättar om Alexanders moder Olympias (Alex. k. 2), att i hennes boningsrum ormar kröpo fram ur murgrön och mystiska korgar, lindande sig kring thyrsosstafvar till männens förskräckelse [5]). Härtill kom att Kleopatra berättades redan lång tid ha på allehanda försök bemödat sig att utforska, hvilket dödssätt vore det mest smärtfria, och funnit, att »nästan endast ormens bett medför utan ryckningar och andnöd ett sömnlikt borttynande och händomnande, i det de sårade under en mild svettning i ansigtet och sinnenas utslocknande lätt upplösas och blott icke tåla att väckas, liksom de, som ligga i en djup sömn» (k. 71).

Berättelsen bekräftas af läkaren Galenus [6]), som [7]) säger sig sjelf ha sett, huruledes man i Alexandria medels hugg-

---

1) Enligt de romerske författarnes uppgift. Vg. Aen. VIII. 697. Hor. Carm. I. 37. Prop. III. 11. 53.

2) För öfrigt har här Bohlin utan tvifvel gjort skådespelet en tjenst genom att taga bort Dolabella, som under Cæsars tal undersöker liket.

3) Jfr Shakspeare V. 2.

4) Denna sägen har Schlosser (Univ.-hist. Uebersicht etc.) funnit sannolikast.

5) Hor. Carm. II. 19 v. 18 ff. och Prop. III. 11. 53 här nedanför.

6) F. 131 e. Chr., omkring ett decennium efter Plutarchi död.

7) Περὶ τῆς θηριακῆς (Kühn XIV. 236).

ormars bett verkställde dödsstraff på lifdömda. Galenus är den, som bestämdast beskrifver Kleopatras dödssätt efter det i Alexandria gängse ryktet (φασί), och hans beskrifning har en intressant men för drottningens minne tvetydig egendomlighet. Under det Plutarchus låter Kleopatra verkställa sina dödsexperiment »på lifdömda fångar och på djur», och Dio låter dem ske »på menniskor» i allmänhet, berättar Galenus att hon pröfvade huggormen på sina favoritslafvinnor (Νάειρα och Χαρμιόνη) och, först sedan hon sett dessa dö lätt och hastigt, lade ormen till sitt eget bröst [1]); derpå hade hon funnits död med ena handen fasthållande diademet på sitt hufvud för att ännu efter döden bli sedd såsom drottning. Cæsar hade, tillägger Galenus, beundrat ej mindre slafvinnornas hängifvenhet att vilja dö med sin herskarinna än dennas omsorg om att dö med värdighet. — Galenus har emellertid också en annan sägen, enligt hvilken Kleopatra sjelf skulle ha bitit ett djupt sår i sin arm och deri ingjutit det i ett kärl inburna giftet. — Allt detta var väl blott gissning, på Galeni tid så väl som när Cæsar stod vid drottningens dödsbädd. Den stolte anden var bortflydd, undsluppen som fågeln ur snaran, och kunde genom inga medel fångas åter [2]); Augustus, så kallades Cæsar efter den dagen, måste umbära den förnämste prydnaden för sin triumf.

Men skalden ser det som är fördoldt för historien. Låt oss höra Shakspeare om Kleopatras sista stunder [3]). Genast efter samtalet med Dolabella (Agrippa) tillkännagifver hon för sina tärnor sitt beslut att genom döden undandraga sig förevisandet i triumfen och skickar Iras att hemta hennes praktdrägt.

Jag vill till Cydnus åter —
Tag kronan hit och allt. —

Hon afbrytes här af bonden, som kommer med ormarne [4]). Sedan han gått, kommer Iras med mantel och krona.

1) Texten är något korrumperad.

2) Dio LI. 1—4, 3. Su. Aug. k. 17. Cleopatræ psyllos admovit, quod perisse aspidis morsu *putabatur*.

3) Hagbergs öfvers.

4) Bohlin låter, jag vet ej hvarför, bonden inkomma, sedan Kleopatra redan i sin skrud lagt sig på soffan och talat en del af de ord, vi här nedan citera, hvarpå K., sedan han gått, åter vänder sig till tärnorna:

Och nu till Er, I älskade, farväl!

Kleopatra: Odödlighetens trängtan bor i mig.
Egyptens drufvosaft skall desse läppar
Ej mera fukta. Raskt, min Iras, raskt!
Jag tror jag hör Antonius kalla redan!
Han reser sig, han prisar mitt beslut.
Jag hör hur han bespottar Cæsars lycka,
Den Zeus ger menskan för att få ett svepskäl
Att harmas efteråt. — Jag kommer, make,
Till detta namn berättigar mig mitt mod.
Jag är eld och luft: de andra elementen
Ger jag tillbaka nu. Nå, är det färdigt?
Kom då, tag mina läppars sista glöd.
Farväl, Charmiana! Iras, långt farväl! —
(Hon kysser Iras; Iras faller ned och dör.)
Du faller? har jag ormen på min läpp? [1])
Om Du och lifvet skiljas åt så vänligt,
Så liknar döden just en brudgums nypning —
Gör ondt men älskas dock. Du ligger stilla?
Om så Du dör, förkunnar Du att verlden
Är icke värd att taga afsked af.
Charmiana: Brist, tunga moln, och regna; låt mig säga,
Att sjelfva Gudarna gråta.
Kleopatra: Jag blir utskämd.
Hon möter först den lockige Antonius.
Han frågar henne, slösar bort den kyss,
Som är för mig en himmel. — Huggorm kom!
(Sätter ormen till bröstet.)
Din skarpa tand skall lösa upp med ens
Mitt lifs invecklade och hårda knut [2]).

---

1) Vi se, att Shakspeare afviker från Plutarchus derutinnan, att han låter Iras, som enligt biografen vid vaktens inträde var döende (ἀπέθνησκεν), dö före drottningen. Men hvad är orsaken till Iras död? Bohlin har besvarat denna fråga genom att låta Charmion efter denne vers infalla:

Hon har för mycket älskat Dig och derför
Har hennes hjerta brustit — (?).

Man skulle ock kunna föreställa sig, att Shakspeare låtit flickan sjelf oförmärkt taga en orm ur korgen och af honom dödas, för att ej se drottningen dö. I hvilket fall som helst synes mig Shakspeares framställning visa, att han *känt till* berättelser, enligt hvilka en af flickorna eller båda dött före Kleopatra, och att han ej velat beröfva sitt skådespel det effektfulla deri, att Kleopatra får på Iras se den död, hon sjelf nästa ögonblick skall undergå, men icke velat låta Iras' död vara afsigtligt förorsakad af drottningen. — Det finnes väl icke heller skäl till antagandet att Kronberg, på hvars tafla Iras ligger död i det ögonblick, då Kleopatra tager ormen, skulle vilja antyda, att drottningen pröfvat ormgiftet på sin kammarjungfru.

2) Detta är, som bekant, det moment, i hvilket Kronbergs »Kleopatra» föreställes. Hon har der ännu icke mött Antonius. Charmion står vid hennes högra sida för att klaga öfver den kämpande, icke för att fästa triumfkronan på den befriade.

Du arme dåre med Ditt gift, blif ond
Och skynda Dig! Om blott Du kunde tala,
Du skulle kalla Cæsar för en narr,
En hjelplös narr.

Charmion: Du morgonstjerna!

Kleopatra: Tyst,
Du ser ej lilla barnet vid mitt bröst,
Som dir till sömns sin amma.

Charmion: Brist, o brist!

Kleop.: Som balsam ljuft, som luften lent och svalt!
Antonius! ja, Dig tar jag ock [1].
(Lägger en annan orm till bröstet.)
Hvi dröjer jag — *(Dör.)*

Charm.: I denna öde verld!
Välan, farväl! [2]) Död, triumfera nu!
I Dina armar sluter Du en qvinna
Förutan like. Lyck Er, mjuka fönster!
Så kungligt öga skall ej nånsin mer
Se gyllne Phœbus. — Kronan sitter snedt,
Jag rättar den i lag. — Sen vill jag leka.
(Vakten rusar in.)

1 Sold.: Hvar är Kleopatra?

Charm.: Var tyst, hon sofver.

1 Sold.: Ett bud från Cæsar.

Charm.: Kommer något sent.
(Sätter en orm till bröstet.)
O kom, ack skynda, knappt jag känner till dig.

1 Sold.: Hör hit! Förloradt! Cæsar är bedragen.

2 Sold.: Bed Dolabella komma; han är här [3]).

1 Sold.: Hvad nu? Är detta väl gjordt, Charmiana?

Charm.: Ja, väl gjordt, som det höfves en furstinna,
Upprunnen från så många stora kungar [4]).
(Dör.)

---

1) Jfr ofvan.

2) Hvi dröjer jag i denna öde verld?
Välan, farväl! (Dör.)
Charmion: Död etcet.

Månne icke sammanhanget fordrar denna fördelning?

3) Utan tvifvel bör man så fördela orden:
1 Sold.: Hör hit! Förloradt, Cæsar är bedragen.
Bed Dolabella komma!
2 Sold.: Han är här.
1 Sold.: Hvad nu? etcet.

De engelske texter, jag sett, ha dock samma fördelning men i något olika ordning af orden:
2 Guard: There's Dolabella sent from Cæsar: call him.

4) Enligt Bohlins anordning talar Charmion detta liggande på marken. Plutarchus låter henne först falla, sedan hon med handen på den dödas diadem uttalat de betydelsefulla orden, med hvilka hon förklarar Kleopatras död. Det

IV.

Kleopatra i Rom.

»Cæsar lät begrafva Kleopatra med prakt och kungligt vid Antonii sida. Äfven de två flickorna fingo en hederlig begrafning» (Plut. k. 86). Derefter återvände han till Rom [1]) och firade trenne dagars triumf. I den siste dagens segertåg, det dyrbaraste och märkvärdigaste af alla, fördes bilden af en qvinna tillsammans med två lefvande barn; det var Kleopatra med Helios och Selene. Kleopatras bild var välkänd för hvarje Romare. På det nyanlagda Forum Cæsaris hade Julius Cæsar framför eller i sin stammoders, Veneris Genitricis, tempel uppställt en gyllne bild af sin skönaste eröfring från Egypten [2]). Nu sågs samma qvinna såsom död (ἐν θανάτου μιμήματι, Dio LI. 21) med en orm fasthängande vid armen (εἴδωλον Κλεοπάτρας καὶ τῆς ἀσπίδος ἐμπεφυκυίας, Plut. 86).

De känslor, med hvilka Romarne betraktade Kleopatra i triumftåget, hafva för efterverlden fått uttryck i två skaldestycken [3]). Det ena är Horatii bekanta qväde (Carm. 1. 37) i ren æoliskt-grekisk stil med inledningsord från Alcæi jubelsång öfver den fallne tyrannen:

Nunc est bibendum, nunc pede libero
pulsanda tellus — [4]).

Det andra är en elegi af Propertius (III. 11), den mest karakteristiske representanten för en yngre, mera lidelsefull

var sista qvarlefvan af Alexanders grekiska verldsrike, som med henne sjönk i grafven; Cæsar hade ingen af Philippi slägt qvar, öfver hvilken hans stolthet kunde triumfera. — Historien synes här mera dramatisk än konsten.

1) Shakspeare: Ej någon grift på jorden famna skall
Ett par så ryktbart. — Hela hären må
I krigisk stå vid deras likbår stå:
Sen tåga vi till Rom. — Gå, Dolabella,
Att denna sorgefest i ordning ställa.

Jfr. Suet. Aug. 22.

2) ἡ Κλεοπάτρα καίπερ καὶ ἡττηθεῖσα καὶ ἁλοῦσα ἐδοξάσθη ὅτι καὶ κοσμήματα αὐτῆς ἐν τοῖς ἱεροῖς ἡμῶν ἀνάκειται καὶ αὐτὴ ἐν τῷ Ἀφροδισίῳ χρυσῆ ὁρᾶται. (Dio l. c. 22. 3). Appianus, p. 611.

3) Virgilius nämner intet om Kleopatra i triumftåget. VIII. 714.

4) Nu skall här drickas, nu skall vår frie fot
I marken stampa.

och realistisk sångareskola. Om skalden åskådat detta triumftåg »på sin flickas knä» eller stående »midt på den heliga gatan» [1]), låter han oss icke veta, men han var redan då fångad af Cynthias sköna ögon (El. I, 1) och hans lif en lekboll för hennes nycker [2]). Likväl har han ej haft *ett* sympatiskt ord för den älskare, som så fullständigt följt hans lefnadsregel att taga förnuftet fånget under kärleken [3]) och gjort till verklighet skaldens ständigt varierade tema: hennes i lifvet och i döden [4]); lika liten är hans sympati för älskarinnan, såsom läsaren finner af följande hvarken nog lediga eller nog trogna men, som jag hoppas, begripliga öfversättning [5]):

Hvarför undrar Du än, om *jag* är vorden en qvinnas
  Lekboll, släpad som slaf bort i min köpares band?
Hvarför spetsar Du städs mot mig Din beskyllning för feghet,
  För det jag icke förmår bryta mitt nesliga ok?
Sjömän bättre förstå att ana den hotande döden,
  Krigarn fruktan har lärt just af de svidande sår.
Sådana ord, som Du, har jag ock fällt i min ungdom:
  Nu mitt öde må Dig lära att rädas, som jag.
Under sitt ok af demant eldsprutande tjurar Medea
  Dref och sådde i mulln strider afväpnade män:
Vaktande drakens gap, det glupande, täppte hon åter
  För att den gyllene ull bringa till Hellas igen.
Djerf från sin gångares rygg med pilar de grekiska skeppen
  Anföll skytiska mön, Penthesilea, en gång,
Och när från snöhvit panna hon fällt den gyllene hjelmen,
  Utaf den glans, som han såg, segrarn [6]) besegrades sjelf.
Omphale vunnit så högt ett pris i skönhetens täfling,
  Hon, en tärna, hvars hy brynts i den lydiska sjön,
Att den handen, som satt gränsstenar för verlden, hon fredat,
  Spann så hård, som hon var, tottar af mjukaste ull [7]).

1) Eleg. III. 4. 15. 22.

2) Quid mirare, meam si versat femina vitam?

3) Errat qui finem vesani quærit amoris:
Verus amor nullum novit habere modum.
III. 7. 28.

4) Hujus vivus ero, mortuus hujus ero, l. c.; jfr III. 5.

5) Elegien är med sin retoriskt patetiska ton och sin rikedom på sagostoff och om hvarandra apostroferade (sex) personer ett karakteristiskt exempel på Propertiansk poesi. Af början anar man icke, att det hela är ämnadt till en triumfsång till Cæsaris Augusti ära v. 18, 65 ff.; »qvinnans makt» är skenbart temat.

6) Achilles.

7) Herkules.

Babylon, Persernas stad, Semiramis byggde och grundfast
Lyfte af solbränd sten väldiga massan hon upp,
Der två vagnar, som mötte hvarann på murade vägen,
Icke snuddade mot axel med axel en gång.
Eufrat ledde hon fram emellan de borgar hon grundat,
Baktras hufvud hon böjt ned med sitt herskarebud.
Ja — men hvem är väl jag, som lastar heroer och gudar? —
Vanfrejd Juppiter sjelf dragit på sig och sitt hus. —
Se Kleopatra [1]), som nyss vanärat de romerska vapnen — [2])
Hon, en qvinna, hvars dygd sålt sig åt slafvarnes hop,
Kräfde som pris för sin skam Roms murar af brottslige älskarn
Och dess Fäder hon tvang lydnad att svärja åt *sig*. —
Ve Dig, Alexandria, för svek fruktbärande jordmon,
Ve Dig, Memphis, så tidt fläckadt af romareblod!
Trenne triumfers glans i Din sand miste Pompejus;
Aldrig tiden, o Rom, tvår från den skymfen Dig ren.
Bättre det varit att Phlegras fält fått bära Ditt liktåg
Skulle Din svärfar sjelf ock Du ha bjudit Din hals. — [3])
Hon, den krönta skökan ifrån det snöda Canopus —
Mörkaste skamfläck mängd in i Philippernas blod — [4])
Förde hon ej Anubis att skälla mot Romareguden,
Tänkte hon Tibern ej tvinga att frukta för Nil,
Romarnes krigsbasun att tysta med skallrande sistra
Och med egyptisk kanot jaga liburnerna bort, — [5])
Spänna sitt myggtält upp till hån för tarpeiska klippan,
Sitta till doms invid Marii vapen och bild? [6])
Hvartill tjente det oss, att Tarquinii fasces ha brutits,
Som för tyranniska dåd nämnes i häfden tyrann,
Om en qvinna vi fallit till fot. Nej »lefve Augustus», [7])
Så den stolte triumf helsa, vårt räddade Rom. —

1) Denne rytm har naturligtvis namnet hos alla latinske skalder. Äfven Shakspeare säger Kleopátra.

2) Pompeji.

3) Efter att mot Cæsar, sin förre svärfar, ha förlorat slaget vid Pharsalus flydde Pompejus till Egypten och blef vid landstigningen dödad af Ptolemaeus, Kleopatras bror och förste man.

4) Texten är osäker.

5) I Virgilii beskrifning på Vulcani bild af slaget vid Actium sammanringer Kleopatra sina skaror med 'den fosterländska sistrum' och henne omgifva 'omnigenum deum monstrum et latrator Anubis' (Aen. VIII. 698 ff.). Der den fiendtlige hären flyr för Apollos båge (v. 764), ser man på motsatta sidan af bilden (contra) Nilen med sin väldige kropp sörjande utbreda sin mantel och kalla sina barn »till sin mörkblå famn och sina på gömställen rika bugter». Man tager väl ej fel, om man gissar, att Anubis och den personificerade Nilus (jfr bilden i Braccio Nuovo af Vatikanen) varit med i Augusti triumftåg, liksom Jordan är afbildad på Titi triumfbåge.

6) Dio Cass. L. k. 5 (slutet).

7) Jfr p. 160.

Men Du flydde likväl till den ängsligt svallande Nilen [1],
Romersk boja till slut fångat Din trotsiga hand.
Armarne Dina jag såg ha bett af mystiske [2] ormar,
Dödssömn smyga sig tyst öfver Din hela gestalt.
»Ej med en sådan son [3] mig, Roma, behöfde Du rädas» —
Så från tungan, i vin drunknad, det hördes till slut [4].
Staden på höjderna sju, som styr besegrade verlden,
Skulle af qvinnohot låtit sig skrämma till fred! —
Pyrrhi härlighet föll vid våra fötter i spillror,
Segertecken åt oss Syphax och Hannibal gett.
Curtius byggde åt sig monument i remnan, han ifyllt;
På sin sporrade häst Decius striderna sprängt.
Cocles-gränden är än ett vitne om bryggan, som upprefs [5];
Korpen ett hedersnamn gaf åt en hjelte hos oss [6];
Gudarne grundade Dig, o stad, Dig Gudar bevara;
Knappt för Juppiter ens frukta, då Cæsar är här!
Scipios flottor hvar äro de nu? hvar nämnes Camillus?
Han, som Bosporus tog — hvad är Pompejus väl nu?
Hörom om härars flykt oss sjunga Apollo på Leucas!
Hvilken massa af krig sjunken till intet med ens!
Seglare, styr Du mot hamn eller lemnar hamnen [7] bakom Dig,
Haf på den ioniska sjön Cæsar i minne alltjämt.

De tre disticha (v. 49—55), som handla om Kleopatras fångenskap och död, vitna i öfverensstämmelse med Plutarchus och Dio, att den bild, hvilken Rom såg föras i triumf, föreställde drottningen såsom död, men med det fridfulla utseendet af en insomnande, och dessutom med ormar fasthängande vid armen, väl ock med händerna i bojor (v. 50) och omgifven af egyptiska gestalter, sådana

1) Jfr vid v. 44.

2) Sacri — såsom hörande till mystiska religionsbruk; jfr ofvan p.

3) Cæsar Augustus.

4) De dunkla orden i v. 54

Dixit et assiduo lingua sepulta mero

innehålla, om de äro äkta, förmodligen en antydan, att Kleopatra berusat sig för att få mod till sin djerfva handling (Plut. 85). I många upplagor (äfven i Bæhrens 1880) läser man efter Heinsii konjektur:

Non haec, Roma, fuit tanto tibi cive verenda
Aut ducis assiduo lingua sepulta mero.

Med dux skulle naturligtvis menas Antonius, som, särskildt genom Ciceros philippicæ, är beryktad för dryckenskap.

5) Liv. II. 10.

6) M. Valerius Corvinus, Gell. IX. 11.

7) Actium vid ioniska hafvet i närheten af Leucas.

som Nil och Anubis. Denna Kleopatra trodde man sig i konstarchæologiens första tider ha funnit i den storartade liggande helbild af en sofvande ung qvinna med högre armen kastad öfver hjessan och en ring i ormform kring öfre armen, hvilken bild, nu uppställd i Galleria delle statue af Vatikanen, utgör en af muséets allra förnämsta prydnader. Det ungdomliga utseendet och den icke egyptiske ansigtstypen kan svårligen anses vederlägga denna gissning, då man af Kleopatras bilder på mynt icke med någon visshet kan sluta till hennes verkliga utseende. Af beskrifningarna hos Plutarchus skulle man snarast tro, att lika litet i hennes ansigte, som i hennes karakter, några stela egyptiska drag varit att finna. Större vigt har anmärkningen, att bilden icke visar någon af de drottnings-insignier, med hvilka Kleopatra smyckat sig för sin paradsäng (Visconti, Museo-Pio Clementino). I våra dagar anses bilden föreställa en sofvande Ariadne [1]), som i nästa ögonblick skall väckas af sin brudgum Dionysos [2]), och kan såsom sådan påminna om Kleopatra på dödsbädden derför, att Antonius älskat att kalla sig Dionysos och att pryda sig med denne guds attribut (Plut. Ant. kap. 26. 75).

1) Braun, die Ruinen und Muséen Roms, p. 352.

2) Jfr Propert. I. 2. 1.

Qualis Thesēa jacuit cedente carina
Languida desertis Cnosia litoribus —
Talis visa mihi mollem sperare quietem
Cynthia non certis nixa caput manibus.

Christian Cavallin.

Teater.

"Vildanden" på dramatiska teatern i Stockholm.

Det är icke sagdt, att det är den bästa lyriken, som lockar kompositören. Tvärtom är det just tack vare luckorna i poemet som musiken får någon plats mellan dess rader.

På samma sätt är det med dramat och skådespelaren. Om dramats författare sagt allt, som behöfver sägas, för att bilden för vår fantasi skall stå färdig i rundad, lefvande gestalt — ja, då återstår ej mycket för skådespelaren. Och då är han så bunden af den bild, förf. tecknat, att han i de flesta fall måste misslyckas i sitt spel. — Det är då blott *en* bild, *en* bestämd individuell gestalt och karaktär, som hör in i dramat, och det är *den* och alls ingen annan, som den sceniske konstnären skall återge. Men nu är hans material — det, hvaraf han danar sina konstalster — vida mindre bildbart, än t. o. m. bildhuggarens marmor. Hans material är nämligen hans egen person, hans egen yttre och inre människa, och på sin egen individualitet kan ingen göra våld. Skådespelaren är därför alltid hufvudsakligen sig själf. Han kan anlägga en främmande mask, han kan kanske ända till oigenkänlighet förställa sin röst, men den inre människan är och blir dock densamma; och nutidens sceniska konst tager ej blott det yttre, utan äfven, om och blott indirekt, det inre i anspråk. Hvarje skådespelare har därför en ganska inskränkt sfär af bilder, som han förmår att gifva personligt lif åt. Om den roll, han skall spela, är alldeles fullfärdig, så att säga, i författarens arbete, så skall det därför vara en egendomlig lyckträff, om den ligger inom den sfären. De dramatiske författare, som skrifva på det sättet — som lemna karaktärerna alldeles klara, oomtvistliga redan vid läsningen af stycket — de måste därför, om de skola hoppas på teater-succès, skrifva för vissa redan på förhand be-

stämda skådespelare (och måhända är just ett sådant samarbete mellan dramatikern och scenikern skådespelskonstens höjdpunkt).

För den skådespelare, som ej på det sättet har lyckan att få sin repertoar skrifven just för sin enskilda del, är det därför de svårtydda dramatiska uppgifterna, som äro lättast. Då författaren lemnat spelrum för olika tolkningar, då har skådespelaren större tillfälle att fylla konturerna med sin egen individualitet. Ju dunklare bilden står vid läsningen af dramat, desto friare händer har dess sceniske återgifvare. Det är med honom, som med den klassiske filologen: han trifves bäst med de mångtydiga läsarterna.

Det är af denna anledning, som Shakespeares »Hamlet» är en sådan skådespelarnes älsklingsuppgift. Och ju mera karaktäristisk en skådespelares individualitet är, desto mer behöfver han, för att lyckas, ett dylikt spelrum inom sin roll (om den ej är direkt skrifven för honom).

Ej under därför, att *August Lindberg* funnit sitt egentliga fält i »Hamlet» och i Ibsens, den mångtyddes, dramer. Hr Lindberg har nämligen sin styrka — och på samma gång sin begränsning — i den originalitet, som präglar hela hans personlighet. Han är en af dessa människor, om hvilka man strax, när man får se dem, frågar: »hvem var det där?» Hans egendomligt skurna profil med den stora näsan, som nästan skymmer öfverläppen, och den karaktäristiskt tecknade munnen med det vemodiga draget, hans djupt liggande ögon, hvilkas uttryck man har så svårt att blifva på det klara med — dessa drag tillsammans bilda ej ett dussinansikte, bakom hvilket man kan tänka sig hvilken individualitet som hälst. Kommer så hans underliga stämma till med dess falsettlika och ändå djupa ton och så dessa sydländskt smidiga och lifliga rörelser. Så fort man får se honom, får man intrycket af något betydande, något ovanligt och originelt.

Han har därför mindre än de flesta andra skådespelare förklädningsförmågan. Han kan ej göra sig oigenkänlig, utan är alltid i viss mån densamme. Detta begränsar hans rollomfång, men nedsätter icke därför hans konstnärsrang. Tvärtom, det är just denna skarpt utpräglade individualitet, som skänker honom förmågan att göra något betydande af de uppgifter, där han — för att använda Herman Bangs uttryck — får »være sig selv i kunstens form». Liksom ljuset blir skarpare ju mera det koncentreras inom en inskränkt sfär, så är det också begränsningen, som förlänar kraft åt skådespelaretalangen.

Det grekiska dramats utveckling kan mätas efter det stigande antalet skådespelare. Man vore frestad att se den sceniska konstens ideal i en teater, där hvarje skådespelare hade endast en roll på sin repertoar.

* *
*

Det är med aktningen för en originell personlighets individualitetsrätt, som man bör bedöma det sätt, hvarpå *August Lindberg* återgifver hufvudrollen i »Vildanden» på k. dramatiska teatern. Det har i tidningarna höjts en högljudd opposition mot hans Hjalmar Ekdal. Väl kan man bli frestad att misstänka, att dessa utfall äro en agitation lika mycket mot regissören Lindberg, som en kritik af skådespelaren Lindberg. Men på botten af denna kritik ligger dock något allvarligare. Det ligger därunder en gammal missuppfattning af den sceniska konstens uppgift och af teaterkritikens däraf beroende mission.

Man får ofta höra teaterkritiker af den gamla skolan klaga öfver, att den eller den författaren ej sätter dem i tillfälle att på förhand läsa det nya stycket, innan det uppföres. »Huru skola de kunna bedöma utförandet, om de ej förut fått bilda sig en självständig mening om, huru stycket skall uppfattas och huru det därför *bör* utföras?»

Bedöma? Döma? Ja, det är däri misstaget ligger. De tro sig vid sin teaterkritik böra gå tillväga så, som en konstkritiker, hvilken, när han skulle skrifva om en ny bildstod, på förhand gjorde sig bekant med dess ämne, spekulerade sig på egen hand till en framställning af det ämnet och sedan satte betyg för skulptören allt efter som dennes sätt att tänka sig saken mer eller mindre liknade kritikerns eget. — Eller är det väl *mutatis mutandis* någon annan metod, som af gammalt användes gent emot skådespelaren? Man läser dramats text, man gör upp för sin fantasi dess handling satt i scen, och så — så blir man missnöjd, om skådespelarens sätt att fylla i mellan författarens rader ej stämmer öfverens med ens eget.

Jag undrar, huru många välvisa, kritiska pannor hafva haft — och ha — just ett slikt motiv för sina missnöjda fåror! Och dock är väl detta allt för naivt, när rollen är så pass mångtydig, som de flesta i Ibsens pjeser. Då tvänne hvar för sig så klara hufvuden, som den författarinna, som skref om Ibsens nya pjes i denna tidskrifts förra häfte, och signaturen *Robinson* (se dennes ypperliga uppsatser i Stockholms Dagblad om »Vildanden») kunna fatta Hjalmar Ekdals karaktär så himmelsvidt olika, hafva då vi åskådare rätt att säga, att *vår* uppfattning är den enda rätta och att hr Lindbergs är falsk, om den ej stämmer öfverens med den?

För den, som sökte uppfatta hr Lindbergs spel utan förutfattade meningar, verkade hans Hjalmar Ekdal för hvarje akt allt mer öfvertygande, d. v. s. allt mer lefvande. Det var en konsekvent konstnärlig bild, han gaf oss, bilden af en originell undantagsmänniska, som i början förvånade — hufvudsakligen förvånade — men som man sedan under spelets lopp lärde sig

att personligen känna allt mer och mer, att tro på — ja, nästan att hålla af. Såsom sådan har den bilden sitt konstnärliga berättigande, huru mycket den än må strida mot de flestes uppfattning af Ibsens pjes — ja, till och med om dramats författare själf skulle säga, att *han* aldrig tänkt sig rollen så.

*   *
*

När jag läste Ibsens stycke, danade min fantasi en helt annan bild af den egenkäre fotografen, än den jag sedan fick se från scenen. — Jag hade tänkt mig honom som en självbelåten skräflare, hvilken af själfva sorgen öfver faderns olycka vet att göra sig ett kapital af tillfredsställelse, genom den nimbus af något säreget, intressant, hvarmed den omgaf sonen. Den figur, jag hade tänkt mig, denne af stora ord uppblåste optimist, är kanske ej riktigt en nutidstyp, utan tillhör snarare den nu åldrande generationen. Nutidens representativa personligheter äro för tillspetsadt reflekterade eller för prosaiskt nyktra, för att kunna svepa omkring sig frasernas plastiska kappa med sådan »schwung», som denne Hjalmar Ekdal. Men bland den Upsalaungdom t. ex., som korade Johan Nybom till sin skald, månne ej bland dem fans mången blifvande »familjförsörjare» af hans skrot och korn? Eller bland Gluntens muntra bröder, som hade så svårt att från ynglingar bli män — fans det ej bland dem en och annan sådandär flöjtidealist, som den gode vindskammarfotografen? — Denne Hjalmar Ekdal var en vacker, ståtlig karl, som skulle tagit sig prydlig ut bland kammarherrarna på grosshandlar Werles bjudning, och som därför ej är den siste att narras af sitt eget skryt där hemma på atelieren efter middagen.

En Hjalmar af den sorten låg dock en gång för alla utom August Lindbergs rollsfär. — Han gjorde i stället af honom en melankolisk, mjältsjuk stackare, som hvarje ögonblick måste jäkta efter några stora, granna ord, att narra sin fantasi med för att icke förlora den illusion, som skilde honom från förtviflans afgrund.

Så fort denne Hjalmar kom in på scenen, såg man att det var en afsigkommen människa — en af desse svage, som fått några hagel i kroppen och sedan så sjunkit i »hafsens djup», att de aldrig här på jorden kunna räddas.

Både värd och gäster behandlade på Werles middag denne stackare helt naturligt såsom den trettonde vid bordet. Och det behöfdes en god portion från skolpojksåren kvarsittande blind beundran för den fantasibegåfvade kamraten och därjämte äfven ett lif sedan dess i en drömd idealvärld där uppe i skogarne vid Höjdalsverket, för att Gregers skulle kunna tro på honom.

Denna svårighet att förstå, huru Gregers kunnat misstaga sig på en sådan Hjalmar, blef ännu större genom det sätt, hvarpå Gregers' roll utfördes. I stället för att välja en bärare af dennes roll, hvilken kunnat gifva oss intrycket af den ideale svärmaren, af den romantiske, gänglige idealisten, hade man anförtrott uppgiften åt hr *Albion Örtengren*, som i hela sitt uppträdande har något af kraftig, lugn hvardagsnatur. Hans satta, starka figur, hans stora, ärliga ansikte — åh, allt hos honom är vida mera egnadt att ge bilden af en handlingens praktiske man, än af denne nervöse, genom abstrakta spekulationer för detta lifvet oduglige moralist.

Trots detta i vårt tycke olämpliga rollval, måste dock medgifvas, att äfven hr Örtengren förlänade åt Gregers vida mera lif och sannolikhet, än man vid läsningen af stycket tycker sig finna hos honom. Detta är iscensättningens stora konstnärliga kraft; äfven figurer, som författaren knapt kunnat gifva mera än abstraktionens verklighet åt, framträda på scenen med kött och blod, såsom något lefvande och individuelt — åtminstone om de spelas med så mycken omsorgsfullhet och så mycken ärlig natur, som man alltid finner hos den nämde unge, framåtsträfvande skådespelaren.

Emellertid, såväl rörande honom som i afseende på hr Lindberg, var det en klyfta mellan de bilder, Ibsens stycke lemnar en vid läsningen, och hvad de å scenen presterade. Hr Lindberg åstadkom något betydande och intressant, men en annan konstnärlig individualitet, *om* den haft lika stora sceniska krafter, skulle kanske genom sin närmare öfverensstämmelse med författarens intensioner kunnat lemna något ännu mera helgjutet.

Däremot kan det ej vara mer än en mening om det oöfverträffligt lyckliga val, som gjordes, när Hedvigs roll öfverlemnades åt fröken *Lotten Seelig* — en 16-årig elev vid teatern, som genom det sätt, hvarpå hon återgaf 14-åringens roll, på en gång blifvit en ryktbarhet.

När man läser »Vildanden», intages man ju hardt när af vämjelse för alla dessa på ett eller annat sätt moraliskt afsigkomna varelser, hvilkas lyten Ibsen med sin oblidkeliga skarpblick afslöjar för oss. Hela taflan är så svart. Så mycket innerligare fäster sig då vårt hjärta vid den enda ljuspunkten i den, vid den stackars Hedvigs älskliga gestalt — den arma vilda anden, som armodet och den sociala förkommenheten klippt vingarne på, och som man förgäfves söker göra en tam anka af där uppe på det unkna vindsloftet. Man sade sig, när man slutat läsningen: det där är styckets hela idealitet; det är därifrån, ljuset skall sprida sig öfver hela taflan — skada blott, att det skall vara en sceniskt omöjlig figur. Detta förvuxna, svärmande barn skall aldrig kunna spelas med illusion; det finnes knappast

vid någon scen i världen en ingénue af den sorten. Och när man såg i tidningarna, att fru Ellen Hartman, de näbbiga salongsflickornas pikanta framställarinna, ville få rollen på sin lott, styrktes man blott i sin öfvertygelse, att ingen fins, som lämpar sig för att gifva oss den rätta bilden af de afsigkomnas dotter, af vindskammarbarnet med fattigdomens prägel öfver ett ansikte af idel svärmisk, naiv barnakärlek.

Och så gick ridån upp öfver andra akten, och — där satt hon ju, Hedvig lifs lefvande — Hedvig med de intelligenta, men alls icke vackra dragen, med de barnsliga ögonen, som genom fattigmans trånga fönster blicka ut i en värld af drömd skönhet. Hvarje rörelse var den ouppfostrade, hjärtbegåfvade flickans. Hvarje ord lät så trohjärtadt barnsligt. Det var Ibsens Hedvig, så lefvande, så okonstlad och sann, som troligen *ingen* annan teater kan prestera.

Fröken Seelig hade icke vissa glansställen blott och bart, där hon gaf illusion, utan man följde henne hela tiden med troende ögon. Hon var lika bra i rollens lugna moment, som i t. ex. förtviflansscenen efter faderns bortgång, då hon tror, att han aldrig skall komma igen, och darrar af krampaktig gråt.

Helt visst finnes hos denna unga konstnärinna anlag, som gifva vår teater de största framtidsförhoppningar — anlag, som det är ett stort ansvar att vid så unga år erhålla visshet om, och som det är en lycka för vårt land, att de åtminstone i början kommit under en så skicklig ledares vård, som resultatet nu tydligen visar, att hr Lindberg är. Må blott ingen af dem, hvarken eleven eller läraren, tro uppgiften fyld med den första framgången. Nu ställer fosterlandets konst på dem båda stränga fordringar: tagen i ärligt arbete vara på det eder anförtrodda pundet.

* *
*

De öfriga rollerna i »Vildanden» äro mer eller mindre biroller, och utrymmet tillåter oss ej att närmare orda om dem. — Gina och fru Sörby framstäldes utan färg af fru *Lindström* och fru *A. Kinmansson*. Gamle Ekdal af hr *Norrby* med allt för litet af den gamle friluftsmannen, björndödaren. Den försupne Molvik med stötande naturalism af hr *Fahlbeck*. Däremot skänkte oss hr *Fredrikson* och hr *Thegerström* verkliga mästerverk af scenisk modern konst uti sina roller såsom Relling och grosshandlar Werle.

Hr Fredrikson gjorde bränvinsläkaren vida mindre motbjudande för åskådaren, än den är för läsaren. Cynikern trädde härvid tillbaka för den öfverlägsne människokännaren, utan at figurens karaktäristiska färg därmed på något sätt gick förlorad

Denne Relling gjorde intrycket af att vara den personligt mest betydande af hela sällskapet, och hans pessimistiska repliker gjorde därför ett så mycket hemskare, mera etsande intryck.

Hr Thegerströms grosshandlare var en genomslipad, gammal slug skälm — en vällusting, som ännu på gamla dagar nervöst jäktar efter njutningar. Han var icke den fete goddagspilt, den belåtne brukspatronstyp, som kanske också kunnat passa in i Ibsens konturteckning, utan raka motsatsen — en gammal tärd man, som säger sant, då han klagar öfver sin ensamhet: »En ensom mand ler ikke så let». — Såsom vanligt hos denne mästare i den sceniska tekniken var hr Thegerströms spel rikt på detaljfinesser, värda att framhållas såsom studiemönster för unga skådespelare. Hans sätt t. ex. att för karaktäristik af personligheten göra sig Werles svagsynthet till godo var genialiskt. Hans sätt att hålla den darrande handen för ögonen, hans nervösa minspel, hans sysslande med lampskärmen under samtalet med Gregers i första akten — dessa minutiöst genomarbetade detaljer vore värda att skrifva en afhandling i scenisk teknik om. Men då därför här alls icke är platsen, så — tillägger jag endast en kompliment åt hr *Brolin*, som målat den ypperliga originella dekorationen till fotografiatelieren. Kanske hade dock denna ej bort fullt så tydligt röja ägarens fattigdom, liksom tvärtom grosshandlarens arbetsrum i första scenen var väl elegant, stötte för mycket på parisisk salong, för litet måhända på norskt krämarrum.

S—e.

Literaturanmälningar.

Nyare norsk och svensk bibliografisk literatur.

Norsk Forfatter-Lexikon 1814—1880. Af *I. B. Halvorsen.* Paa grundlag af I. E. Krafts og Chr. Langes "Norsk Forfatter-Lexikon 1814—1856" samlet, redigeret og udgivet. H. 1—7. Den Norske Forlagsforening. Kristiania 1881—1884. à 1 kr.

Svenskt Literatur-Lexikon. Af *Bernhard Meijer,* H. 1. Stockholm 1884. Jos. Seligmann & C:is förlag. 1 kr.

Bland den allt mer och mer tillväxande mängden af böcker, som för hvarje år i oräkneligt antal lemna den civiliserade världens oafbrutet arbetande tryckpressar, börja fack-lexika och handböcker af alla slag intaga en framstående plats. De vidsträckta områden, som nu mera beherrskas af de olika vetenskaperna och hvilkas gränser årligen utvidgas, äro för stora för att i sin helhet kunna bli föremål för detaljstudier af vår tids andligen jägtade och mångläsande menniskor. Behofvet af en samvetsgrann och tillförlitlig, men ej för mångordig ledsagare på vetenskapens olika fält har därför gjort sig allt mer och mer kännbart och börjar dess bättre äfven blifva i samma mån bättre till godo sedt.

Tidens demokratiska tendens att göra vetenskapens frukter tillgängliga äfven för en större allmänhet har väl ock varit en kraftigt bidragande orsak till denna literaturgrens hastiga och frodiga tillväxt. Det är också ej blott den vetenskapligt bildade skriftställaren eller tidningsmannen ex professo, som af sådana böcker drager en obestridlig nytta, utan hvarje person med vetenskapliga eller literära intressen har i dem ett lärorikt sällskap och en ofta välbehöflig hjälp. Detta gäller ej minst om författare- och literaturlexika, hvilka äro snart sagdt oumbärliga ej blott för

de offentliga bibliotekens tjenstemän så väl som för den enskilde bokvännen, utan äfven för hvar och en, som har literära sysselsättningar och intressen.

Tvänne arbeten af detta sistnämnda slag äro för närvarande under utgifning i Sverige-Norge.

Det äldsta af dessa, amanuensen vid universitetsbiblioteket i Kristiania *I. B. Halvorsens* »*Norsk Forfatter-Lexikon 1814—1880*», är äfven det till omfång och betydelse största och vigtigaste.

Ehuru den norska literaturen ej saknar goda arbeten af detta slag, öfverträffar dock detta sina föregångare ej blott, som naturligt är, i vidlyftigare tidsomfattning, utan äfven genom detaljernas rikedom och det omfångsrika i planläggningen i dess helhet.

Utgifvarens löfte, att hans arbete skulle blifva sådant, att det skulle kunna »tjene som Kildeskrift for dem, der i Fremtiden skal skrive den norske Literaturs og Videnskabeligheds Historie», på samma gång som det skulle vara »en Haandbog for faktiske Oplysninger om Enkeltheder paa de forskjellige Omraader af Norges Kultur- og Personalhistorie i dette Aarhundrede», har han, så vidt man kan dömma af de nu utkomna 7 häftena, på ett lyckligt och förtjenstfullt sätt infriat. Hans lexikon lemnar nämligen ej blott synnerligen rikhaltiga bibliografiska uppgifter, så omfattande, att äfven tidningsuppsatser äro anförda, utan dessutom biografiska data, hvilkas i sig själf stora värde betydligt ökas genom talrika och noggranna anvisningar till biografiska källskrifter. Intet, som kan vara af vigt för de här upptagna författarnes biografi, ej ens förekomsten af porträtt o. d., är förbigånget. Dessa biografiska uppgifter, som enligt arbetets plan väl skulle intaga endast andra platsen, utmärka sig dock understundom för stor vidlyftighet. Så äro t. ex. 14 sidor utom 3 tättryckta sidor med anvisning på källskrifter egnade åt Björnstjerne Björnson, hvilkens literära arbeten uppräknas på 45 sidor. Möjligheten, att ett så stort utrymme erfordrats för denne skald, ligger ej blott i dennes omfattande författareverksamhet, utan till stor del i det nästan för minutiösa sätt, på hvilket denne, liksom för öfrigt nästan alla, blifvit omnämnde, i det ej blott alla hans egna arbeten blifvit upptagna med upplysning om alla olika upplagor, öfversättningar o. d., utan äfven recensioner anförts, de literära och äfven politiska strider (såsom Signal-fejden, jämför t. ex. härvid äfven Flaggfrågan vid artikeln Berner!), som af dem förorsakats, med en viss utförlighet behandlats, dramatiska arbetens uppförande på scenen omnämnts m. m. Bland den öfverväldigande mängd af fakta, till hvars kontrollerande både tillräcklig sakkännedom och tid felats anmälaren, har han dock saknat Ernst Beckmans i första häftet af Tidskrift för Hemmet för 1878 införda föredrag öfver Magnhild.

Utom den närmare kännedom af Norges författare och författarinnor, som här erbjudes och hvilken är så mycket mer välkommen, som vårt broderlands literatur i vårt land eger så talrika och intresserade vänner och dess alster just nu höra till de mest lästa, har arbetet äfven att meddela direkta bidrag till den svenska bibliografien, i det det ej blott ger uppgift på alla svenska öfversättningar från norskan och tvärtom, utan äfven upptager flera infödda svenskar, som i Norge uppträdt som författare, samt norrmän, som i Sverige utgifvit arbeten. Så t. ex. omnämnas de bägge svenskfödde, sedan i norsk tjenst anstälde navigationsläraren *J. J. Åstrand* och *C. H. Askengren*, hvilken senares lärobok »Den mundtlige Deel af Navigationen, vedkommende den alm. Styrmandsexamen» under åren 1854—1880 utgått i 8 upplagor. Som ett sällsynt förbiseende kunna vi här anmärka, att ornamentsbildhuggaren *Ahlborns* förnamn Karl s. 43 är alldeles utelemnadt.

Med intresse afvakta vi fortsättningen af detta vidtomfattande arbete, till hvars fullbordande vi tillönska utgifvaren tid och krafter, säkre att han äfven i vårt land skall finna tacksamme läsare.

* *
*

D:r Meijers »*Svenskt Literatur-Lexikon*», hvaraf ännu blott första häftet föreligger, är utarbetadt efter en annan plan än det ofvannämnda norska. Såsom af själfva namnet framgår, gör det nämligen anspråk på att ej vara blott ett författarelexikon utan vill »i lexikalisk form lämna en framställning af hela vår literaturs historia», hvilken uppgift utgifvaren söker lösa genom att upptaga »utom ett öfvervägande stort antal biografiska artiklar, äfven en mängd notiser om vittra och lärda sällskap, om märkligare tidningar och tidskrifter, om pseudonymer, som begagnats af de här upptagne författarne, samt om mytiska och historiska personligheter, som gjorts till föremål för poetisk behandling». Som häraf synes, är planen i vissa afseenden vidsträcktare än det norska arbetets, men i så väl de bibliografiska som de biografiska uppgifternas utförlighet är det detta senare ojämförligt underlägset. Det svenska lexikonet tyckes mer vara ämnadt att blifva ett literaturhistoriskt konversationslexikon än ett bio- och bibliografiskt »standard work» som det norska. Om våra bok- och literaturvänner således ej genom detta arbetes utgifvande få se sina länge närda önskningar uppfylda, att få hela vår literaturs rika skatter så förtecknade som 1830—1865 års blifvit det i Hjalmar Linnströms förtjenstfulla storverk, sakna de dock ej anledning att med tacksamhet emottaga detta försök att i någon mån afhjälpa den brist, som här vid lag sedan länge förefunnits.

Att stora svårigheter möta vid ett sådant arbetes fullgörande, ligger i sakens natur, och i många afseenden kan man ej annat än skänka sitt fulla erkännande åt det i det stora hela förtjenstfulla sätt, på hvilket utgifvaren lyckats lösa sin svåra uppgift, men å andra sidan är det af vigt att just vid ett sådant arbetes utgifvande uppmärksamheten fästes på de brister, som förefinnas, på det att dessa må under arbetets fortgång afhjälpas och arbetet därigenom värkligen blifva, hvad med detsamma afsetts, en rikhaltig och fullt tillförlitlig handbok. Vid en granskning af nu föreliggande häfte har anmälaren funnit en del fel och oegentligheter, hvilka vanställa det annars lofvande arbetet och som utan tvifvel endast behöfva påpekas för att vid arbetets afslutande blifva rättade.

Hvilka författare-namn, som böra upptagas i ett sådant lexikon, som ej gör anspråk på fullständighet, blir alltid en smakfråga, hvarom det ej tjenar att tvista, men om man undersöker, hvilka värkligen äro här upptagne, kan man ej undgå att förvåna sig öfver att ej plats med lika stort skäl beredts åt t. ex. författarinnan *C. Sophia Ahlbom*, novellförfattaren *Joh. Alfthan*, skalden *Carl Arosell*, hvilkens arbeten finnas intagne i XII delen af Hansellis Svenska Vitterhetsarbeten, romanförfattaren *Wilh. Aurell*, den lofvande men i sin ungdom bortryckte skalden *Alb. Beckman*, öfversättaren af ett par af J. B. Marinos m. fl:s arbeten *Kn. Bildt*, en af »det unga Sveriges» mest lofvande skalder *A. U. Bååth*, för att ej nämna flera från skönliteraturens område. Om vi öfvergå till en granskning af de namn, hvilka tillhöra den vetenskapliga och mer praktiska literaturen, åt hvilken literaturgren enligt anmälan en särskild uppmärksamhet tyckes hafva varit påtänkt, sakna vi läroboksförfattaren *Nic. P. Agrelius*, hvilkens *Instructiones Arithmeticæ* under åren 1633—1798 utkom i 7 upplagor och som således i mer än 150 år begagnades som lärobok; den i vida kretsar kände predikanten och religiöse förf. *P. A. Ahlberg;* den som förf. i fångvårdsfrågor framstående *G. Fr. Almquist;* historikern *E. W. Bergman;* döfstumläraren *J. Blomkvist*, hvilkens *100 Berättelser för döfstumma* utgått i 2 uppl.; *G. M. Celander*, hvilkens *Lärobok i Naturlära för folkskolor* under åren 1872—82 utkommit i 5 uppl.; m. fl.

Att den literaturhistoriska författarinnan *Pauline Ahlberg* saknas, beror kanske därpå att hon är ämnad att upptagas under sitt namn som gift, men hänvisning borde dock hafva förekommit här liksom för konungen-skalden *Carl XV*, som här saknas, ehuru han, som bekant, alltid själf skref sitt namn med *C*, ja, till och med använde denna bokstaf som signatur.

Om vi sedan öfvergå till en granskning af de författare, som verkligen finnas upptagna, kunna vi ej underlåta att anmärka,

att vid *Anders Andersson* ej omnämnts hans och brodern *Johans* 1843 gemensamt utgifna diktsamling: *Öfningar att formera våra pennor af tvenne bröder.* Vid *Herman Annerstedt* saknas uppgiften om att *Smärre skrifter* utgåfvos 1869. I den jämförelsevis utförliga artikeln *Bellman* nämnes ej dennes 1757 utkomna öfversättning af *Du Four's Undervisning lämnad af en Fader åt sin Son, som Företager en lång resa* etc., hvaraf nya uppl. utkommo 1768 och 1810. *P. M. Billmans Handbok i Djurmedicin*, hvaraf *3:dje* uppl. utkom *1861*, hade bort nämnas. *Reinh. Broocman* nämnes ej som öfversättare af *Arndts Sanna Christendom* (1732), ej häller *Joh. Browallius* som öfvers. af *Holbergs Metamorphosis eller förvandlingar* (1744). *Baltzar Cronstrands* namn förekommer blott i förbigående och att hans *Skrifter* utgifvits 1877 omtalas ej.

Ehuru utg. tydligen bemödat sig om att angifva de upptagna arbetenas olika upplagor, åtminstone den första och den sista, märkes dock här vid lag stor oregelbundenhet och här och där rent af felaktiga uppgifter. Så är t. ex. ej omnämndt att en *7:de* upplaga af *Petr. Aurivillii Elementa Logicæ* etc. utkom *1744*; att af *Joh. Billbergs Computatio cyclica* utom de 2 upptagna upplagorna en *3:dje* utkom *1712* och en *4:de 1729*. Af *Ernst Björcks Dikter* medförde 1879 en *3:dje* uppl. *Dan. Boëthii Försök till lärobok i naturrätten* utkom i *2:dra uppl. 1812*. *M. F. F. Björnstjernas Om beskattningens grunder i Sverige* utkom i *2:dra uppl.* 1833. *Kr. Cavallins Latinskt lexikon* uppgifves vara utkommet *1873* och *Svensk-latinsk ordbok 1875—76*, men förhållandet är att det förstnämnda utkom redan *1871* samt i en stereotyperad upplaga *1873—1880* och den senare äfven i en stereotyperad uppl. *1880*. *F. A. Cederschölds Lärobok för barnmorskor* utkom i 2 uppl. *1878*, ej *1879*. *P. E. Cronhjelms Elementerna af Aritmetiken* utkom i *6:te uppl. 1867*. Artikeln *Angelini* lider af flera felaktiga uppgifter. *Encyklopedi för barn* utkom 1803—1804, ej blott 1804; med »*Historisk Handbok för fruntimmer* (1805)» menas antagligen »*Handbok för fruntimmer i äldre och nyare historien*», som utkom i 7 delar *1804—1812* samt i *2:dra uppl.* i 10 delar 1812—1814 samt ej är original utan en sammandragen öfversättning af Beckers Weltgeschichte für Kinder. Ej omnämnda äro hans 1802 i tvänne delar utgifna *Tankar i särskildta ämnen*.

Bland tidningar saknas det af *Björnståhl* och *I. Innelius* 1823—24 i Stockholm utgifna *Conservations-Bladet*. Som tryckfel får man väl betrakta *Broberger* för *Brobergen*.

Häftets svagaste punkter äro uppgifterna »om mytiska och historiska personligheter, som gjorts till föremål för poetisk behandling», då här bl. a. saknas t. ex. *Alexander* och *Cid*, samt

förteckningen på pseudonymer, som är mycket bristfällig. Bokens värde skulle här vid lag äfven betydligt ökats, om åtminstone våra mera kände författares signaturer upptagits.

Dessa anmärkningar, som vi af intresse för saken sett oss nödsakade att framställa, äro dock hvarken till antal eller betydelse af den vigt, att de i betraktande af häftets goda sidor kunna beröfva anmälaren det säkra hoppet, att de följande häftena skola i ett och annat fall bättre, i de flesta lika bra som det föreliggande, vitna om utgifvarens intresse och förmåga att skänka den literaturälskande allmänheten en välbehöflig och välkommen hjälpreda.

—*pt.*

Vetenskapliga Tidsfördrif eller Undervisning och lek, af *Gaston Tissandier.* Andra upplagan. Bemyndigad öfversättning från originalets tredje upplaga under samverkan af flere fackmän. Med 220 träsnitt. Visby 1883. Gotlands Allehandas tryckeri 5 häften à 1 krona.

Vetenskapens matyrer, af *Gaston Tissandier.* Med 33 träsnitt efter teckningar af Camille Gilbert. Bemyndigad öfversättning från 2:dra upplagan. Visby 1884. Gotlands Allehandas tryckeri. 3 häften à 1,25 kr.

Det gifves två slag af populärt författareskap. Det ena vänder sig företrädesvis till den stora hopen, hvilken icke vill eller kan tränga in i vetandets verld, men som dock icke vill försmå nöjet att kunna med några för billigt pris köpta talesätt briljera med sitt frisinne och sina kunskaper. En sådan författare har i allmänhet en ganska lätt uppgift. Han plockar ur vetenskapsmännens skrifter utan eget arbete ut, hvad som för ändamålet är lämpligt, späckar det med några vetenskapliga termer och serverar det hela med en skarpsås af fraser om sekelgammalt andligt tyranni, den fria forskningen o. d. Kan han så hitta på en pikant titel, såsom t. ex. »Blänkfyrar på sanningens haf» eller något dylikt, så är det hela färdigt. Kostnaden är ringa, men lönen är städse den samma, man är en stor man, en hjeltemodig sanningskämpe, som ej rädes för det teologiska och filosofiska hatet, som utmålas såsom så förskräckligt, om än något mildare än förr. Lyckligtvis gifves det dock äfven ett annat slags författare, hvilka på sig tagit den mera hedersamma uppgiften att till en större allmänhet söka sprida de vetenskapliga grundsanningarna utan all bimening att göra politisk, social eller religiös propaganda. Det är ett glädjande förhål-

lande, att sådana författare hafva en stor och talrik publik äfven de och att t. o. m. i vårt lilla land flere upplagor kunnat utgifvas både af inhemska arbeten i denna väg och öfversättningar från främmande språk. Så är äfven förhållandet med det första af de båda här ofvan nämda arbetena: det har redan upplefvat sin andra svenska upplaga och pressens omdöme är enhälligt och gynnsamt. Boken är också särdeles egnad att i hvarje för naturen öppet sinne nedlägga en mängd frön till vidare utveckling; de upplysande exemplen, huru man med små medel och tillställningar kan ådagalägga flere vetenskapliga grundsanningar, äro både många och väl valda. Trogen den gamla regeln, att ingenting menskligt bör vara oss främmande, har förf. icke hållit sig inom ett enda område utan ströfvat igenom hela naturens vidsträckta rike. Han lär oss, huru vi endast med ett vanligt dricksglas och ett trådnät kunna förskaffa oss ett ganska aktningsvärdt aquarium, visar, huru vi medelst nycklar, linealer och andra dylika lätt anskaffbara ting kunna anställa en följd instruktiva experiment beträffande kroppars jemvigt, redogör för åtskilliga optiska leksaker m. m. Säkerligen har mången bland oss gifvit akt på uti urmakares fönster uthängda ur, hvilka endast synas bestå af i trådar hängande urtaflor af glas utan hvarje spår till mekanism. Om allt sådant lemnar förf. fullständiga upplysningar: han visar, huru det skenbara trolleriet upplöser sig helt enkelt på naturlig väg. Om sannolikhetsräkningen och dess användning vid sällskapsspel, deribland det för några år sedan så populära femtonspelet, lemnar han flere antydningar. Få vetenskaper fordra väl till den grad som kemien och fysiken för sitt studium yttre hjelpmedel, men Tissandier visar oss att det äfven gifves en »kemi utan laboratorium» och en »fysik utan apparater», att man kan göra en hel del saker klara för sig utan dyrbart materiel. Det är tydligen just författarens mening att först väcka håg och lust för vetenskapens studium: den som allvarligt gripes deraf skall nog sedermera veta att skaffa sig dertill hörande hjelpmedel.

»Vetenskapens martyrer» är en liten vetenskapernas historia i sammandrag, om det nemligen är sannt, att äfven på detta område personligheten gör sig gällande. Många små, obemärkte medarbetare hafva väl hvar och en i sin stad fört vetenskapen framåt, men främst stå dock naturligtvis äfven här de store män, hvilka genom sina lidanden, sina segrar, ja, t. o. m. sina nederlag banat vägen. De »djupa ledernas» anspråk på att icke blifva glömda har förf. för öfrigt på ett särdeles vackert sätt gått till mötes och, då det icke är lätt att erinra sig alla pligtens tysta offer, är det åt grufarbetarne, dessa industriens och vetenskapens »tjenande bröder», han egnar sitt sista kapitel. Emellertid är det dock naturligtvis i främsta rummet de egentlige vetenskapsmän-

nen och uppfinnarne, om hvilka förf. talar. Martyrer äro de ju alla, vare sig att de såsom Giordano Bruno, Palissy och Galilei förföljas för kätteri, att de som Jacquard hotas med döden af en rå pöbel, att de såsom Papin, Fulton och Sauvage få hela sitt lif kämpa mot medmenniskors afvoghet och ekonomiskt betryck, eller de slutligen såsom Bellot och Sir John Franklin samt Tissandiers reskamrater Sivel och Crocé-Spinelli finna sin död antingen bland polens isar eller högt upp i de öfversta luftlagren. Äfven om man nu kan hoppas, att kättarebålen hafva brunnit ut, skall vetenskapen nog allt framgent liksom hittills hafva sina martyrer, skall det fordras hjeltemod och försakelse af dem, hvilka vilja kämpa under dess fana.

J. Bdt.

Morituri salutamus.

En af Longfellows sista dikter.

År 1825 firade Bowdoins högskola i den nordamerikanska kuststaten Maine en af dessa årligen återkommande och af det amerikanska folket med så mycket intresse omfattade fester, då den från ett läroverk afgående klassens unga män mottaga sitt *bachelor's*-diplom och utträda i lifvet, och då tillika medlemmar af äldre klasser samlas för att deltaga i de yngres triumf och för att själfva fastare sammanknyta de band, som förena dem med hvarandra och med deras gemensamma *alma mater*.

År 1825, det var i republikens tidigare ungdomsdagar. En mansålder hade ej ännu förflutit, sedan kolonierna befriat sig från Englands öfverherrskap och blifvit erkända som en oberoende fristat. Den lilla Maine'ska högskolan, grundad 1802, var själf en planta, framlockad af den unga fristatens vår och ungefär jämnåldrig med den der studerande ungdomen, hvars föräldrar genomlefvat revolutionens skede.

Några stora literära eller vetenskapliga krafter hade republiken ej ännu ammat. Väl hade redan alster af sådana män som Washington Irving, Bryant och Channing förebådat en dagning; men dessa män, hvilkas namn för öfrigt snart skulle öfverglänsas af andra, mera betydande, stodo ännu blott vid början af sin författarebana. Ej underligt då om litet hvar vid denna tid med spänande, men oviss, förbidan följa den nyfödda statens första trefvande bemödanden på den andliga odlingens fält, där nu det utsäde skulle göras, som en gång under en blidare sol kunde gifva rika skördar.

Säkert blandades äfven vid den Maine'ska högskolans årsfest den enskilda tillgifvenhetens och det allmänna intressets känslor med mången tyst fråga om ej hos någon bland de unga män, som nu utgingo därifrån, dolda örnevingar voro på väg att skjuta fram; visst är väl ändå, att ingen anade, att bland ynglingaskaran befann sig en, som skulle blifva Amerikas främste skald och få rum bland samtidens yppersta diktare, en annan, som var bestämd att blifva Nya Världens mest berömda romanförfattare, hvars arbeten skulle med stort bifall hälsas på andra sidan Atlanten, en tredje, som skulle intaga ett aktadt rum såsom historieskrifvare och berättare, samt slutligen en fjärde, som skulle blifva republikens president. Dessa fyra voro Longfellow, Hawthorne, Abbott och Pierce.

Här är ej meningen att teckna någon af dessa fyra personers lefnadsbana. Vi låta tvärtom femti år glida obemärkt förbi — femti år, hvilka i den nordamerikanska fristaten bevittnat en exempellös materiell utveckling, och under hvilka äfven landets andliga krafter, om de ock ej hållit jämna steg med det materiella framåtskridandet, dock ingalunda legat i dvala, utan alstrat

en annorstädes okänd allmänbildning samt frambringat skalder, talare, forskare och statsmän af hög ordning. Vi gå, som sagdt, dessa femti år förbi och infinna oss igen vid den Maine'ska högskolans årsfest.

Bland de klasser från föregående år, som infunnit sig att fira dagens minnen, hör och jubel-klassen från 1825, hvars led emellertid blifvit så förtunnade, att ej hälften af dess ursprungliga medlemmar finnas kvar. Longfellow, som så ofta under de förgångna åren inför en lyssnande samtid lockat de skäraste toner från den lyra, hvars strängar han redan som ung Bowdoin-student börjat pröfva, och som för sin rena och älskliga karaktär lika mycket som för sitt upphöjda skaldesnille blifvit nationens förklarade gunstling, var bland de kvarlefvande och hade af sina kamrater blifvit uppmanad att hålla minnestalet.

Han efterkom deras önskan; och med en vemodigt allvarlig känsla af huru nära han själf och hans kvarblifna ungdomskamrater måste vara det mål, som på lifvets arena är det sista, valde han till motto för sin sång den romerska gladiatorns hälsning till Cæsar, när han i arenan gick sin dödliga kamp till mötes: *morituri salutamus*, "redo att dö, hälsa vi". Med dessa ord hälsar han först de minnen från fordom, som nu möta hans blick, hvart den vändes, och som tigande och allvarliga blicka ned på honom; därefter tilltalar han med vördnad och kärlek sin ende kvarlefvande ungdomslärare och dröjer vid de bortgångnas minne; så vänder han sig till de unga, ber dem "kröna sig med de gamlas välkomst som med blommor" och tilltalar dem med bilder mestadels lånade ur den klassiska värld, som genom deras studier var dem kär; och slutligen vänder han sig till de få af hans klasskamrater,

"Vid hvilkas namn, de välbekanta, döden
Ej satt sin ödesdigra stjärna än",

och framställer för dem, efter en rörande inledning, medels en allegori, hvars allvarliga varning är ställd ej blott till de vid festen närvarande, utan äfven, och väsentligen, till en hel lyssnande nation, de faror, som hota den andliga kulturen med undergång, när den låter sig lockas på villospår af den "snöda vinningslystnaden", samt manar dem till sist, med många exempel på

"Hur långt vår ungdoms varma golfström fram
Uti vårt lifs polartrakt flyta kan",

att ännu under lefnadens kväll sträfva framåt.

Longfellows dikt, som blef en af hans sista, återgifves nedanför (med bibehållen meter, men med upplösta rim) i svensk tolkning.

Morituri salutamus.

Tempora labuntur, tacitisque senescimus annis,
Et fugiunt freno non remorante dies.
Ovid., *Fastorum*, Lib. VI.

»O höge Cesar, redo till att dö
Vi hälsa dig!» var gladiatorns rop,
När i arenan, öga emot öga
Med döden och med Romas folk, han stod.

O dyra minnen rundtomkring, — I lundar,
Som förr jag egt, men icke eger mer, —
Du ström, som växer genom gröna ängar
Mot hafvets vidd, så nära fast ej sedd, —
I salar, i hvars enslighet och ro
Det stolta ryktet likt en hägring steg
Och sjönk tillbaka, — jord och haf och himmel
Och du, o kunga-sol, som gjuter ned
Din herrskarglans utöfver lund och stad, —
Beredda snart att dö vi hälsa Er!

I svaren ej! I hören icke oss!
Vi äro glömda, och i Edert stränga
Och kalla lugn bekymren I Er föga,
Om hit vi komma eller hädan gå.
Hvad slägten växla uti dessa salar,
Hvad röster ljuda genom deras hvalf,
Bekymrar icke Er, vi äro blott
Likt vindens flägt, som drar förbi och dör.

Ej så de lärare, som ledde förr,
I flydda dagar, våra vilsna steg
Igenom vetenskapens labyrint:
De svara oss — men, ah, hvad har jag sagt?
Hvad hälsning kommer från de stumma döde?
Hvad välkomstord, hvad maning eller svar?
Hvad tryckning af den hand, som ligger kall?
De finnas här ej mer, de alla gått
Till andevärlden — alla utom en.
O du, som än bland lefvande vi hälsa,
Vårt hjärtas vördnad tag och njut den ära,
Som blifver hvarje trogen gernings frukt!

Italiens siarfurste på sin färd
Till underjordens skuggoriken mötte
Sin gamle ungdomslärare därnere
Och ropade af miskund full och sorg:
»O, aldrig skall utur mitt hjärtas minne
Din dyra, faderliga bild försvinna,

Du, som på jorden, förr'n du kallats dädan,
Mig lärt hur dödlige odödliggöras;
Hur tacksam jag dig är för trogen vård,
Det skall mitt tal mitt hela lif förkunna.»

I dag vi göra skaldens ord till våra
Och egna dem i vemodsfull förstämning
Ej denne lefvande allen', men ock
De andra lefvande, som kallas döda,
De, hvilkas faderliga bild vi se
Ej uti mörker, men i solljus höljd,
Och hvilkas enkla lif, harmoniskt helt,
Ett uttryck var utaf naturens lag.
De sade aldrig tveksamt till sin herre:
»Se här det pund, som jag i jorden gömt»;
De sträfvade hvar i sin stad och njöto
Den fröjd, som mödan blott förläna kan.
Frid vare dem, oändlig frid och ro,
Och njute de fullbordan utaf löftet:
»I varit trogna i en ringa ting,
I skolen råda öfver tio städer».

Och I, som fyllen våra forna platser
Och följen i de fåror, dem vi plöjt,
I unge, hvilkas hjärtan klappa varmt,
Med grånad hjessa, redo snart att dö
Vi hälsa Er. Hell Er! Ta'n våra händer
Och krönen Er med välkomst som med blommor!

Hur skön du är, o ungdomsvår, hur ljus
Med allt ditt hopp och dina illusioner!
En löftets bok, en saga utan slut,
Hvar mö hjältinna och hvar man en vän!
Aladdins lampa, Fortunati börs,
Som innesluter hela världens skatt!
Hvarenda möjlighet fins i din hand,
Ej faror skrämma dig, ej ovän trotsar.
I den sublima styrkan af din tro
Till bärget säger du: »förflytta dig!»

Och stiger djärf med ärelysten blick
Och trygg på stegen lutad emot skyn.

Den gamle Priamus vid Scæa-porten
På Trojas mur i purpur satt bland dem,
Som år och svaghet höllo ifrån striden
Och med ett gräshoppsgny förnummo,
Hur Trojas och hur Greklands kämpaskaror
Med svärd och sköld på blodadt slagfält möttes.
Från årens snöbetäckta höjder skåda
Vi Eder så på fältet, där I nalkens,
Och fråga mellan oss: »Hvem är väl han,
Som högre än de andra syns? Hvar gå
Atreides, Menelaus, hvar Odysseus,
Idomeneus och den store Ajax?»

Ej pråle den, som tar sin rustning på,
Likt den, som tar den af vid slutad strid.
Er själfva pröfven! Framför allt sen till
För hvad naturen rustat Eder bäst!
Ej hvarje blomma växer ut till frukt;
Minerva uppfann flöjten och likväl
Hon slängde bort den, när hon såg i källan
Hur hennes spel förvred de sköna dragen.
Den stackars Marsyas fann den, och hans öde
Kan väl förmå den djärfvaste att tveka.
På Eder dörr den gamla regel skrifven:
»Var djärf! Var djärf!» och öfver alt — »Var djärf,
Blott ej för djärf!» Långt hällre dock för djärf
Än modlöst svag, för mycket än för litet,
Ty bättre är som Hektor dö på fältet
Än lik en parfymerad Paris fly.

Och nu, I klasskamrater, o I få
— Ej hälften ens af dem, som funnos förr —,
Vid hvilkas namn, de välbekanta, döden
Ej satt sin ödesdigra stjärna än,
Jag hälsar Eder! — Tidens urverk slår
Det halfva seklets slag så allvarsfullt

Och kallar oss tillhopa än en gång, —
Vårt mötes fröjd ej utan vemod nu.

Ty ack hvar finnas dem vi sakna? Röster
Från andevärlden svara oss: »de sofva!»
Jag nämner inga namn: jag anar väl,
Att hvar och en af Er, som samlats här,
Vid någon välkänd graf skall böja knä
Och gråta glömskans mossa från dess skrift,
Ty bäst vet hvarje hjärta sin förlust.
Jag ser de spridda vårdar glimma hvita
Igenom dunklet af den kväll, som nalkas,
Och utan skilnad pyntar solen alla
Med gyllne liljor, blandade med rosor.
Vi ge åt hvar och en af dem en vänlig tanke
Och vända åter från de stilla vårdar
Till dessa scener, där vi vandrat förr
I unga dagar, i den friska vår.

Hvad skall jag säga Er? Hvad kan jag säga,
Som bättre är än tystnad? Då jag ser
De många blickar vända emot mig,
Så vänliga och dock så obekanta,
Då syns mig själfva näjden som förvandlad.
Den är densamma och dock ej densamma:
Så många minnen vakna i min håg,
Så många skepnader i lunden gå,
Att tyst jag ville smyga härifrån,
Som från ett hus, där någon ligger död.
Och dock, jag kan ej gå, jag tvekar, stannar.
Lik en som fåfängt i en elak dröm
Försöker tala synes jag mig själf. —
Försvinn o dröm, försvinn o falska tvekan,
Försvinnen skuggor ifrån femti år!
Hvad tid än mellankommit, icke kan
En främling jag bland dessa scener bli.
Hvar tvekan ändar här, hvar ovisshet.
Hell mina vänner, klasskamrater, Er!

O, dessa femti år se'n sist vi möttes,
De synas mig likt femti band, hvari
Vår egen saga tecknad står, dem tiden,
Den store tecknarn, på sin hylla satt.
Hvad sorgespel, hvad lustspel där,
Hvad fröjd och kval, hvad sällhet och förtviflan!
Hvad minnen om triumf och nederlag,
Om kamp, om frestelse och återtåg!
Hur många ord om ånger och om fruktan,
Hur månget blad fördunkladt utaf tårar!
Hvad sköna landskap uppå brädden skina,
Hvad rena, änglablida anletsdrag,
Hvad helga bilder utaf tro och kärlek,
Dem tiden ej, ej fukt och dam fördunkla.

Hvems hand skall våga öppna och förklara
De blad, som nu för evigt lagts ihop?
Ej min. Med tysta, andaktsfulla steg
Jag går förbi och hör en röst, som ropar:
»Se, hvad som skrifvet står, det skall förbli,
Ej strykas ut, ej skrifvas om igen.
Dig tillhör blott hvad än ej skrifvet är,
Se till med vaksam blick hvad det må bli!»

Som barn, utaf en åskby skrämda,
Få mod igen, om någon läser högt
Om äfventyr och trolleri för dem,
Låt mig försöka ock att med en saga
Förjaga stundens skuggor här och rummets
Och skingra hvad vi känna alt för djupt
Att fullt uttrycka eller helt fördölja.

I medeltidens Rom, jag vet ej hvar,
Med upplyft arm en väldig bildstod fans,
Och på den höjda fingern lyste klar
En gyllne ring med denna inskrift: »öppna här!»
Och folket undrade, men ingen tydde
Den dunkla meningen i dessa ord,
Till dess en gång, när visarn stod på tolf,

En munk med sänkta blickar gick förbi,
Höll still och iakttog den plats, där skuggan
Från fingern föll och märkte nogsamt den
Och kom tillbaks vid midnattstid och grof
Och fann en hemlig gång i jordens djup
Och följde den ned till en rymlig sal.
Där brann en eldröd ädelsten på muren,
Och midtemot i hotfull ställning sågs
En bronsstaty med pil och båge stå,
Och kring hans panna slötos likt en krans
De hotande, fast gåtfullt dunkla orden:
»Jag blifver den jag är: min skarpa pil
Kan ingen fly, ej ens juvelen där!»

Men midt i salen stod ett herrligt bord
Med duk af gullbrokad, med guldpokaler,
Kring hvilkas rand rubiner slöto sig,
Med kärl och knifvar utaf guld,
Samt bröd och många rätter utaf guld.
Och rundtomkring stålklädda riddare
I dyster och orörlig tystnad suto
Och stolta damer uti kostlig skrud,
Men alt var sten och sten de kalla hjärtan.
Och salens vidd var fyld af skaror
Med hjärtan och med anletsdrag af sten.
Förbryllad, häpen stod den skrämda munken
Och stirrade på dessa syner stum:
Så grep han, drifven af sin girighet,
En knif och en pokal af guld från bordet;
Och plötsligt sprang hvar gäst från sätet upp,
Och salens hvalf af verop återljöd,
Och skyttens pil flög hän vid dessa rop
Och splittrade juvelen fäst på muren,
Och alt blef kolsvart mörker rundtomkring,
Och munken låg på golfvet stel och död.

Legendens tolkare förklara så
Den dystra scenen uti jordens inre:
Den höga stoden är den Lede själf,

Hvars finger pekar ned mot guldets rum.
Vår lidelse den mörka gången är,
Som leder själen från dess bättre rymd,
Och skytten döden, men juvelen lifvet.
Och guldet menar jordisk egodel,
Och riddare och damer dem som hårdnat
Inunder girighetens hand till sten;
Och munken är den lärde, hvilken lockas
Af fåfäng traktan efter världens guld
Från sina böcker och sitt bättre själf.

Den lärde ja och världen! Lifvets kamp
Och lifvets missljud i dess harmoni!
Den rena kunskapstörst, de stilla kamrar
Och all den väna frid, som följer böcker!
Det fylda torg, den snöda vinningslust,
Hvars mål fåfängan är, hvars ände kval!

Men hvarför, frågen I, väl denna saga
För män, som hunnit djupt i ålderns dal?
Det är för sent! — Ah, intet är för sent,
Tills hjärtats tröga slag ha domnat. Cato
Re'n åttiårig lärde Hellas språk,
Simonides tog diktens segerpris,
Och Sophokles skref Œdipus Coloneus,
När hvar af dem täljt mer än åtti år,
Och Theophrastus hade blott begynt,
När nittiårig, sina Karaktärer.
Bland näktergalarne vid Woodstock Chaucer
Skref, sextiårig, Canterbury Tales,
Och Göthe slutade till sist i Weimar,
När mer än åtti år förgått, sin Faust.
Väl äro dessa undantag, men visa
Hur långt vår ungdoms varma golfström fram
Uti vårt lifs polartrakt flyta kan.
Som barometern bidar storm ännu
När himmelen är klar och vädret blidt,
Förråder också någonting inom oss,
När åldern nalkas, atmosfärens tryck;

Och snabt, förr'n vi det självfva märka, stiger
Kvicksilfret ned uppå elastisk stege.
Det tröga blodet uti våra ådror
Från hjärnans hvalf däruppe sjunker ned,
Och hvad än skalder, talare och vise
Om åldern säga, den är ålder dock.
Fullmånen är den, hvilken tager af,
Är dunkel skymning, icke solljus dag;
Ej kraft den är, men svaghet; åtrå ej,
Dess domning blott; ej eldens skarpa glöd,
Det flammande och ljusa element,
Nej, blott en nedbränd, halft förkolnad aska,
Hvari väl glimma några gnistor än,
Som kunna värma, men ej flamma upp.
Hvad mer? Ej må vi sitta fåfängt ned
Och sucka: dagen flytt och natt är när!
Ej natten kommit än, vi äro ej
Af mörker stängda från vår möda än.
Än fins det tid att handla och att våga.
De äldsta träd förmå att bära frukt,
Ej Œdipus, ej något grekiskt ode
Och ej berättelser utaf pilgrimer,
Som redo ut ur Tabards värdshusport,
Men något annat, gripa vi oss an;
Ty ålderns likaväl som kraftens dag
Sitt löfte har, om ock af annat slag,
Och alt som kvällen bleknar fylles skyn
Af stjärnor dolda än för dagens syn.

Hjalmar Edgren.

Läroverkskomiténs Betänkande.

I.

Grunder och förutsättningar för undervisningsplanen.

Med nyfikenhet och otålighet har detta betänkande blifvit motsedt både af den stora barnegande allmänheten och inom lärareverlden. Komiténs sammansättning lät vänta, att man här skulle finna de moderna pedagogiska idéer tilllämpade, som å de senare årens riksdagar blifvit så vältaligt utvecklade och som inom Andra Kammaren vunnit så talrik tillslutning. Men frågan var, huru långt komiténs majoritet kunde vilja gå i den angifna riktningen och om den kunde framställa ett förslag, som läte förverkliga sig i praktiken och som, om det också icke vunne odeladt bifall, dock icke såsom obrukbart förkastades af vederbörande underordnade myndigheter, så att de beslutande funne sig föranlåtna att taga det under allvarligt öfvervägande. Andra Kammarens flertal har emellertid vetat att anbringa ett visst tryck, och det just ej af det lindrigaste slag, på vederbörande skolmyndigheter genom att såsom vilkor för löneförbättring åt lärarne sätta genomförandet af en acceptabel reform af läroverken. Denna omständighet måste tydligen ytterligare spänna intresset för komiténs förslag, särskildt inom lärareverlden, och säkerligen har mer än en, som blifvit anbefald att yttra sig i saken, börjat sitt studium af det digra betänkandet med en tyst bön, att han med godt samvete måtte kunna tillstyrka hvad som föreslagits och sålunda i sin mån bidraga till en snabb och lycklig lösning af den svåra och tryckande skolfrågan. Man kan lätt förstå denna oro, ty det är alltid farligt att befinna sig i ett läge, der ens eget

väl kan komma i strid med det stora helas, och man sålunda måste välja mellan martyrkransen och snöd vinning.

Då jag lyckligtvis hör till dem, som icke hafva någon som helst skyldighet att officielt yttra mig i skolfrågor, men lätt nog kunnat befinna mig i sådan ställning, tog jag komiténs utlåtande i hand med samma känslor, som man kan förutsätta hos den, hvilken af en tillfällighet öfvergifvit en båt för att resa landvägen och nu står och betraktar, huru denne kämpar med storm och sjögång. Utan den aflägsnaste tanke på att blanda mig i saken började jag mitt studium, men den mängd statistiskt material komitén samlat och det sätt, hvarpå den använde detta, kunde ej annat än på det lifligaste beröra mig, och i samma mån som jag läste vidare, vaknade ock småningom mina sedan länge slumrande pedagogiska intressen. Just som den härigenom uppkomna stämningen var som lifligast, fick jag höra, att Redaktionen för Ny Svensk Tidskrift önskade en framställning och granskning af Läroverkskomiténs betänkande, och beslöt helt oförhappandes att erbjuda min tjenst i detta afseende, ett beslut, hvars klokhet jag sedermera flere gånger haft anledning att betvifla. Jag har nämligen märkt, att statistiken och pedagogiken måtte vara mera skilda från hvarandra, än jag trott; hvarför ock min granskning fått en väl mycket negativ tendens. Emellertid har jag velat hafva detta sagdt i afsigt att klargöra min ställning och förklara, hvarför jag måste inskränka min granskning till en undersökning af de meddelade uppgifterna och de derur dragna slutsatserna för att tillse, huruvida de förra äro fullt pålitliga och de senare härledda med tillräcklig noggranhet och aktsamhet, utan att djupare inlåta mig på rent pedagogiska spörsmål.

* *
*

Komitén tillsattes genom Kungl. beslut den 20 Oktober 1882 med uppdrag att undersöka den nuvarande organisationen af läroverken för meddelande af elementarundervisning samt afgifva de yttranden och förslag, hvartill en sådan undersökning kunde föranleda. Den bestod i sin ur-

sprungliga sammansättning af f. d. Statsrådet C. J. Thyselius, ordförande, Rektor R. Törnebladh, vice ordförande, Landtbrukaren Ola Andersson i Burlöf, Lektor F. Anderson i Halmstad, Professor C. F. E. Björling i Lund, Rektor E. L. Borgström i Engelholm, Rektor S. von Friesen i Stockholm, Rektor E. F. Gustrin i Karlstad, Godsegaren E. Key, Bruksegaren K. O. Ljungqvist, Folkskoleinspektören C. J. Meyerberg i Stockholm, Föreståndaren för gymnastiska centralinstitutet Öfverste G. Nyblæus, Föreståndaren för realgymnasium i Göteborg A. L. Schiller, Professor J. M. Sundén i Upsala och Boktryckaren W. Walldén i Stockholm. Redan innan komitén börjat sitt egentliga arbete, hade dock Statsrådet Thyselius samt herrarne O. Andersson, Gustrin, E. Key, Ljungqvist, Schiller och Walldén af åtskilliga anledningar afgått samt slutligen blifvit ersatta med Presidenten H. L. Forssell, ordförande, Professorn vid Karolinska Institutet A. Key, Riksdagsmännen i Andra Kammaren J. Johansson (från Nora) och S. Ljunggren samt Adjunkten vid Skara allmänna Läroverk N. A. Mathesius. Till sekreterare antog komitén å sitt första sammanträde lektor Carl von Friesen. I sin helhet har komitén varit samlad från den 27 November till den 19 December 1882, från den 26 September 1883 till den 28 Februari 1884 samt från den 26 Juni till den 25 Augusti 1884, å hvilken sistnämnda dag dess betänkande underskrefs. Samfäldt har således komitén arbetat i vid pass åtta månader. Under tiden mellan plenisammanträdena har emellertid ett utskott med biträde af nödigt kansli varit i flitig verksamhet.

Tager man i betraktande det svåra och omfångsrika uppdrag, som blifvit komitén ålagdt, samt det ofantliga statistiska material, som komitén infordrat från vederbörande skolstyrelser och på annat sätt förskaffat sig, så måste man erkänna, att dess arbete gått synnerligen raskt, ja, man kan stundom känna sig frestad att säga — väl raskt. Så tycker man t. ex., då man finner, att komitén icke med ett ord omnämnt, än mindre understödt de till densamma remitterade petitionerna af åtskilliga lärare om rätt för adjunkter och kolleger, som blifvit befordrade till lektorer, att i sistnämnda egenskap beräkna lönetur i enlighet med Nådiga

cirkuläret den 1 Juni 1877. I dessa petitioner framhålles nämligen ett mycket behjertansvärdt missförhållande, som säkerligen skulle hafva föranledt ett yrkande på förändring och möjligen skulle hafva kommit komitén att tänka på åtskilliga andra betydande oegentligheter i stadgarna rörande löneturberäkningen vid de allmänna läroverken. Såsom ett tecken på brådska torde äfven kunna anses, att åtskilliga af de upplysningar och beräkningar, som komitén i första afdelningen af betänkandets första kapitel omnämner såsom infordrade och utförda, ej kunna återfinnas, hvarken i betänkandet eller bland bilagorna, samt att en hel mängd tabeller, som upptagits bland bilagorna, alls icke kommit till någon användning i betänkandet, ehuru de understundom varit af stor betydelse. Såsom exempel å förra slaget kunna anföras medeltalen för lärjungarne vid de högre och femklassiga allmänna läroverken under åren 1873—83 (I * s. 2) samt upplysningen om antalet dels af de lärjungar å klassiska linien, som efter år 1878 aflagt real kompletteringsexamen i matematik, fysik och kemi, dels af de realister, som från samma tid kompletterat i latin (I s. 5). Att dessa uppgifter i brådskan blifvit uteglömda, synes framgå dels af det sätt, hvarpå den sistnämnda omtalas, dels med afseende på den förstnämnda deraf, att i Bil. C. ss. 91 och 92 lärjungeantalet vid berörda läroverk finnes upptaget för hvart och ett af åren 1873—83, utan att någon annan användning af de angifna siffrorna, åtminstone för åren 1873—81, kan utletas än den att tjena såsom grund för de ifrågavarande medeltalen. Och hade dessa varit angifna, hade man saklöst kunnat utelemna specialtalen för åren 1873—81.

Bland de talrika tabeller, som komitén lemnat utan all diskussion, vill jag blott påpeka dem, som redogöra för 1) antalet studenter från åren 1878—82, som vid läroverken tillbragt normaltid eller mer eller mindre än normaltid (Bil. C. s. 56); 2) de lefnadsbanor, på hvilka de studenter å båda linierna, som under åren 1865—74 aflade sin mogenhetsexamen, sedermera inträdt (Bil. C. ss. 66, 67); 3) huru många bland de i de tre lägsta klasserna vid vissa läroverk under

* Med I betecknas Betänkandet och med II Bilagorna.

läsåren 1869—71 intagna lärjungar som genomgått de särskilda klasserna vid det läroverk, i hvilket de intagits (Bil. C. ss. 68—70).

Nu säger sig visserligen komitén (I s. 8) vid de särskilda förslagens uppgörande hafva tagit hänsyn till alla sina undersökningars resultat, sådana de i tabellbilagan förefinnas. Och detta kan nog vara godt att veta; men för att komiténs öfvertygelse skulle öfvergå på läsaren af dess betänkande, hade varit nödvändigt att meddela honom, huru komitén tolkat de särskilda tabellerna och hvilka slutsatser den deraf dragit. Det är nämligen ingalunda hvar mans sak att tolka statistikens siffror och att sammanställa dem så, att de gifva en trogen bild af verkligheten. Ovanligt är heller icke att personer, som äro fångna i olika förutfattade meningar, tolka samma statistiska material på alldeles motsatta sätt och att hvardera påstår sig deri hafva stöd för sin uppfattning. Att bland allmänheten utkasta en mängd statistiska tabeller utan att gifva någon ledning till deras begripande är derför att utså en mängd tvistefrön. Detta måste visserligen statistikern, som har att samla material för framtida bearbetning, ofta göra; men bilagorna till ett komitébetänkande böra väl ej göras till ett statistiskt materialmagasin. Deri väntar man att finna, hvad som erfordras för att ådagalägga tillvaron af ett förhållande, som komitén vill hafva konstateradt, samt för att gifva tillräcklig grund för slutsatser, som komitén vill draga, men hvarken mindre, ej heller mer.

Tager man emellertid de nyss anförda tabellerna i ögonsigte och söker derur draga de slutsatser, som omedelbart synas erbjuda sig, kommer man till ett resultat, i flere fall olika det, komitén vill göra gällande; och granskar man tabellerna noggrannare, börjar man tvifla på, att komitén verkligen tagit dem i närmare öfvervägande; ty i sådant fall hade säkerligen åtskilliga af dem icke fått framträda i sin nuvarande gestalt, då de, sådana de äro, föga upplysa angående den sak, hvarom fråga är.

Af den under 1) anförda tabellen upplysas vi, att af dem, som under åren 1878—82 aflade studentexamen, hade 31 % på sin skolkurs användt mer än normaltiden, under det att

blott 7·5 % genomgått den på kortare tid än den normala. Af de under 3) upptagna tabellerna framgår åter, att af de lärjungar, som under läsåren 1869—71 intogos i de tre lägsta klasserna vid vissa såsom representativa betraktade läroverk, blott 13·2 % af de i I:a klassen intagna, 23·8 % af de i II:a och 28·4 % af de i III:e klassen intagna aflade studentexamen. Sålunda nåddes detta mål blott af ett fåtal af de intagna. Att detta fåtal just utgjordes af de bäst begåfvade, flitigaste och mest ihärdige, torde utan fara kunna antagas. Men då nära tredjedelen af dessa behöft mer än den normala tiden för att genomgå sin skolkurs, torde deraf kunna slutas, att förhållandet i detta afseende måste ställa sig ännu ofördelaktigare för dem, som afbrutit sin skolgång, och att således *de föreskrifna kurserna äro för stora* för att ordentligt medhinnas af medelmåttigt begåfvade.

Vända vi oss åter till de under 2) omnämnda tabellerna, finna vi deraf bland annat, att 11·2 % af alla dem, som under åren 1865—74 aflade studentexamen å latinlinien, ännu efter 9—18 år icke afslutat sina examensstudier. Inskränker man sig åter tilldem, som under åren 1872—74 aflade mogenhetsexamen, stiger de ännu oexaminerades antal till 1/5 af hela antalet. Dessa siffror tala högt och tydligt om en oerhörd långsamhet i våra universitetsstudier. Detta missförhållande kan visserligen hafva sin grund i förvända anordningar vid universitetet, och sådana torde icke felas, men knappast kan det helt och hållet derur förklaras. Det torde således tyda på, att våra studenter icke varit fullt mogna för akademiska studier, vare sig detta berott på, att deras skolkurser varit för små, eller på att dessa icke blifvit med tillräcklig grundlighet genomgångna, eller på båda dessa omständigheter tillsammans. Lägga vi nu i hopa hvad vi af ofvan berörda tabeller lärt, skulle det kunna uttryckas så: *att ehuru skolkurserna äro så stora, att bra många lärjungar icke förmå inhemta dem på den derför bestämda tiden, så äro de dock kanske för små och blifva, trots öfversittandet, icke inlärda tillräckligt grundligt.*

Har man fäst sin uppmärksamhet vid dessa tabeller och genom dem kommit till nyss nämnda slutsatser, så kan

man ej undgå att förundra sig, då man finner, att komitén, obekymrad derom, förklarar, att gällande kurser böra bibehållas, så vidt möjligt, oförändrade, och tyckes anse öfverflödigt att föreslå någon verksam åtgärd för att få dem grundligare genomgångna.

Ser man litet närmare på de ifrågavarande tabellerna, finner man emellertid lätt, att de alla, helt och hållet eller hufvudsakligen, angå lärjungar, som *icke* blifvit undervisade enligt nu gällande undervisningsplan, hvilken komitén dock fått i uppdrag att granska. Den förstnämnda bland dem rör nämligen studenter från åren 1878—82, af hvilka de, som aflade sin mogenhetsexamen under åren 1878—81 undervisats enligt 1869 års läroplan och blott de från 1882 följt den nu gällande. Derigenom att i denna tabell sammanräknats lärjungar, som följt alldeles olika undervisningsplaner, blir den tydligen helt och hållet oanvändbar, så att intet deraf kan slutas angående någondera af dessa. De under 3) upptagna tabellerna, hvilka skulle upplysa »huru många af de i lägre klasserna intagna lärjungarne begagnat sig af undervisningen hela läroverket igenom och huru många från de särskilda klasserna afgått före mogenhetsexamen» (I s. 3), afse också lärjungar, som uteslutande eller så godt som uteslutande undervisats enligt 1869 års undervisningsplan; och då denne saknade de afslutningskurser i 3:dje och 5:te klasserna, som äro utmärkande för den nu gällande, kan man tydligen icke af förhållandet i nämnda afseende under tillämpningen af den förra läsordningen sluta något säkert angående det nuvarande förhållandet. Hade man i stället för de under åren 1869—71 intagne valt att behandla dem, som intogos åren 1874—76, så hade man visserligen icke kunnat följa dem alla till deras afgång, men man hade dock kunnat få se, huru stor afgången under nu gällande undervisningsplan varit i de lägre och mellanklasserna ända till upp i sjette. Och med det sätt, hvarpå dessa tabeller åstadkommits, skulle man utan nämnvärd möda kunnat få kännedom om, huru många som blifvit qvarsittande i de särskilda klasserna, något som för bedömandet af vår närvarande läroplan varit af stor nytta.

Beträffande ytterligare de under 2) anförda tabellerna,

angå de lärjungar som undervisats under helt andra förhållanden än de nuvarande, då bland annat flertalet bland dem haft en tioårig skolkurs. Att af deri upptagna siffror sluta något med afseende å dem, som undervisats enligt den senaste skolordningen, torde knappast kunna sättas i fråga.

Med det anförda har jag tydligen ingalunda velat säga, att nu herskande förhållanden i berörda afseenden äro bättre än under den förra läsordningen — jag är snarare, liksom komitén, böjd att antaga motsatsen —; min afsigt har blott varit att ådagalägga, att man af de ifrågavarande tabellerna ingen kunskap kan hemta om den nu gällande undervisningsplanen, och att komitén derför icke bort upptaga dem, utan i stället bort utarbeta andra, som kunnat vara till verkligt gagn.

Jag inser mycket väl, att dessa mina anmärkningar icke hafva någon större betydelse för den föreliggande frågan; och mången skall kanske betrakta dem såsom statistiska spetsfundigheter, men jag har likväl ansett mig böra framställa dem, då de torde gifva en liten inblick i komiténs sätt att behandla det statistiska materialet. Vi vilja nu öfvergå till hufvudsaken. Förlåt mig dock, om jag allt ibland återkommer till statistiken: nous revenons toujours à nos moutons.

* *
*

Såsom hufvudgrunderna för sitt reorganisationsförslag angifver komitén dels sin åsigt om latinets ställning till skolan och universitetet, dels resultatet af den hygieniska undersökningen af läroverken.

Komiténs uppfattning af de klassiska språkens betydelse för vårt undervisningsväsen torde korteligen kunna sammanfattas sålunda.

Sedan genom en Kungl. kungörelse af den 10 Mars 1869 medgifvits befrielse från grekiska språkets läsning åt lärjunge, som med målsmans bifall sådant önskar, gäller striden hos oss nästan uteslutande latinet. Grekiskan trycker nämligen just ingen vidare, då den obligatoriskt förutsättes blott för de teologiska examina och man i skolan kan

blifva den qvitt. Annat är förhållandet med latinet, hvilket med oböjlig stränghet fordras i eller åtminstone för tillträde till, snart sagdt, alla akademiska examina. Utesluter man detta från sin skolkurs, har man sålunda så godt som stängt vägen till universitetsstudier för sig. Häraf har följden blifvit, att vår skolungdom sedan 1869 allt mer öfvergifvit den helklassiska linien, å hvilken läses både latin och grekiska (A-linien), och på sista tiden äfven börjat draga sig från den reala linien, som är utan både latin och grekiska (C-linien), för att samla sig å den halfklassiska linien, som lemnar undervisning i latin, men icke i grekiska (B-linien). Nu visar sig emellertid, beklagligen, förhållandet vara det, att våra latinstudenter beträffande de reala vetenskaperna äro alldeles omogna för universitetsstudier, i det att å ena sidan de af skolstadgan i dessa ämnen föreskrifna kurserna äro alldeles för små och nämnda kurser å andra sidan i de flesta fall blifvit mindre väl inhemtade. Får man tro, hvad som yttrats inom universitetens matematisk-naturvetenskapliga sektioner, skulle latinliniens lärjungar efter regeln fullständigt sakna nödiga förkunskaper för att kunna draga någon nytta af den akademiska undervisningen inom berörda sektioner, ja, det, som öfverhufvud gjorde det möjligt att ännu några studier derinom bedrefves, vore att en och annan lärjunge under sin skoltid genom privatstudier, alldeles oberoende af läroverkets undervisningsplan, förvärfvat sig de oumbärliga förkunskaperna. Till belysning af de reala ämnenas ömkliga ställning vid universiteten upptager komitén ock en statistisk redogörelse för antalet af de filosofie kandidat- och licentiatexamina, som från och med år 1877 aflagts inför den ena eller andra af de filosofiska fakulteternas sektioner, äfvensom för antalet docentutnämningar inom hvardera sektionen under samma tid, hvaraf framgår att mot 347 kandidat- och 87 licentiatexamina samt 37 docentutnämningar inom de humanistiska sektionerna svara 174 kandidat- och 40 licentiatexamina samt 19 docentutnämningar inom de matematisk-naturvetenskapliga sektionerna.

Men af de reala ämnenas dåliga ställning vid skolan följer ingalunda, att öfriga ämnen der stå sig bra. Komitén anser tvärtom, att äfven andra ämnens ställning lemnar åt-

skilligt öfrigt att önska, och vill särskildt icke hafva sagt, att den tid, som vid läroverken för närvarande är anslagen åt latinet och grekiskan, kan anses såsom alltför rikligt tillmätt. Mindre fordringar i de klassiska språken skulle otvifvelaktigt med afseende på dessa medföra samma omogenhet till universitetsstudier, som nu eger rum beträffande de reala vetenskaperna.

Då man vill afhjelpa de anmärkta olägenheterna genom att förbättra de reala ämnenas ställning på B-linien, måste man således komma ihåg, att fordringarna i latin icke få nedsättas. Men få dessa fordringar icke nedsättas, så kan de reala ämnenas ställning icke, utan lärjungarnes öfveransträngning, tillräckligt förbättras. Det är således alldeles omöjligt att på ett tillfredsställande sätt uppgöra skolans undervisningsplan, om de nu gällande akademiska examensstatuterna skulle förblifva oförändrade.

Då komitén kommit till detta resultat, uppställer den frågan, huruvida latinkunskapen ej blott är *nyttig,* ty det vill den alls icke förneka, utan rent af *oumbärlig* för skolan och universitetet. Denna fråga betraktas från fyra synpunkter: 1) den pedagogisk-lingvistiska, 2) den reala, 3) den praktiska eller tekniska och 4) den konventionela eller internationela.

Sedd ur den första af nämnda synpunkter, besvaras den uppstälda frågan sålunda: att latinets på vissa språkliga egenskaper grundade företräde i pedagogiskt hänseende framför de nyare språken på intet sätt kan anses bevisadt, samt att en tillförlitlig dom i denna fråga ej kan fällas förr, än de af komitén angifna för det förra språkets studium gynsamma, men för de senares ogynsamma förhållanden blifvit med behörig opartiskhet beaktade och rättade samt full likställighet i yttre afseende kommit till stånd mellan de båda jemförelseleden.

Betraktad ur andra synpunkten, angår frågan latinet såsom ett väsentligt moment i den allmänna s. k. humanistiska bildningen, och svaret å densamma anser komitén bero på, hvad man menar med allmän eller humanistisk bildning. De finnas som dermed förstå en bildning,

som utgör en för alla universitetsstudier gemensam grund och enhetspunkt;

som medför en friare och mer allsidig förståndsutveckling, än hvad blott genom lärd specialforskning står att vinna, samt möjliggör och inbegriper insigten om hvarje särskild vetenskaps ställning, betydelse och verkliga värde i och för den menskliga odlingen i det hela;

som är ett behöfligt medel att skydda för den bildningens ensidighet, som lätt kan förrycka äfven de mest ansedda specialister i forskningen, ej minst inom de reala vetenskapernas område; och

som slutligen äfven stärker förmågan att vinna användbarhet för hvilken tjenstebefattning som än kommer i fråga.

Komitén instämmer för sin del i dessa fordringar på den humanistiska bildningen, »men för så vidt man af den omtalade latinlexans inlärande ville vänta så betydande resultat, återstår en mycket stor lucka i beviset att fylla, nemligen just ådagaläggandet af sambandet mellan den skäligen obetydliga orsaken och de storartade verkningarna».

Enligt en annan stundom använd definition skulle humanistisk bildning vara den, som vunnits genom studiet af det i högre och egentlig mening menskliga, sådant detta framträder såväl hos menniskorna såsom enskilda, som i samhällslifvet. Denna definition kan komitén icke gilla, företrädesvis emedan den icke kan förstå hvad som här menas med det »i högre och egentlig mening menskliga».

Komitén stannar derför vid denna definition: Den humanistiska bildningen är en klar och, så vidt möjligt, fullständig insigt i de omständigheter och förhållanden, hvilka åstadkommit den menskliga utvecklingen och höjt slägtet från urtillståndet till dess nuvarande ståndpunkt. I en sådan bildning intaga alla vetenskaper jembördiga platser (och latinet är således icke oumbärligt för den humanistiska bildningen. H. S. B).

Ur praktisk eller teknisk synpunkt betraktad, afser frågan latinets betydelse för den lärda fackbildningen, såsom ett medel och vilkor för begreppsmässig uppfattning af den vetenskapliga terminologien och literaturen. Hvad härvid först terminologien angår, så äro stamorden till en stor

mängd termer att söka i grekiskan eller öfverallt annorstädes än i latinet. Till dessas uppfattning bidrager således latinkunskapen alls icke. Men äfven de, som äro hemtade från latinet, kunna, såsom erfarenheten visar, läras utan insigt i latin. Af större betydelse för den föreliggande frågan är den vidsträckta vetenskapliga literaturen, hvilken sedan århundraden tillbaka förefinnes affattad på latinska språket. Men denna literatur tillväxer numera högst obetydligt, de flesta hufvudverk inom densamma hafva blifvit öfversatta på något modernt språk, och alla de vetenskapliga sanningar, som denna literatur innehåller, hafva blifvit upptagna och tillgodogjorda af den moderna vetenskapen. Behofvet för den nutida forskaren att sjelf studera förflutna århundradens vetenskapliga mästerverk och urkunder i original blir härigenom högst betydligt inskränkt och i många, säkerligen de allra flesta fall, fullkomligt häfdt. Hvad särskildt medicinen angår, förklarar komitén, att latinkunskap är för läkaren alldeles obehöflig, om fråga är att kunna följa med dess framsteg, vare sig de gå i en mera teoretisk eller mera praktisk riktning. Lika litet behöfves latin för att studera den nyare arkeologien, nationalekonomien, meteorologien, geologien, kemien och mineralogien, då dessa vetenskaper äro af en jemförelsevis ung datum. Deremot vill komitén ej neka, att det kan vara rätt besvärande att undvara latinkunskapen vid ett historiskt studium af äldre vetenskaper äfvensom vid en grundligare, till föregående århundraden sig sträckande forskning i den politiska historien. Visserligen kan man vid enstaka tillfällen vända sig till en latinkunnig vän för att vinna upplysning, men detta är dock icke alltid möjligt, helst det föreliggande materialet stundom är synnerligen vidlyftigt. Frånvaron af kunskap i latin är derför obestridligen en olägenhet för en vetenskapsman, som vill egna sig åt berörda ämnen, men detta kan icke hjelpas. Här är nämligen icke fråga om ett val mellan ett godt och ett ondt, utan mellan två olägenheter: bristen på kunskap i latin eller i de reala ämnena. Latinet och dermed B-linien måste derför uppoffras. Emellertid behöfver man icke så mycket sörja deröfver, ty noga sedt behöfva de ifrågavarande vetenskapsmännen icke det slags latin, som nu läres

i våra skolor, utan ett helt annat, och för öfrigt torde de kunna nöja sig med ett betydligt mindre qvantum. För dem kunde det vara nog att genom studiet af elementarböcker och en eller annan lättare författare hafva förvärfvat förmågan att, åtminstone med ordbokens tillhjelp, öfversätta en lättare latinsk text samt att känna grunderna af språkets formlära och något af dess syntax. En dylik mindre, för praktiskt eller tekniskt ändamål afsedd latinkurs bör derför, enligt komiténs åsigt, införas såsom *valfri* på läroverkens realafdelning och förläggas till densammas *högsta* klasser. Dock är denna anordning att betrakta såsom blott provisorisk, enär behofvet af latinkunskap för ifrågavarande praktiska syfte tvifvelsutan kommer att under tidernas lopp så småningom upphöra.

Betraktas slutligen den här omhandlade frågan ur den konventionela eller internationela synpunkten, så angår den latinkunskapens betydelse såsom ett vilkor för vår jembördighet i bildning med nutidens kulturfolk, i hvilkas undervisningssystem densamma fortfarande ingår såsom ett vigtigt moment.

Man känner sig understundom vid läsningen af komiténs betänkande frestad att utropa: Kolonner, hvi stån I här? Det kommer en framställning, väl gjord och innehållande många intressanta upplysningar, men hvars sammanhang med det *närmast* föregående och efterföljande man ej kan inse. Så hände det mig här. Efter att med några ord hafva påpekat, att de klassiska studierna utgöra en af grundvalarna för den högre bildningen hos våra stamförvandter söder om Östersjön, och att det utifrån hemtade exempel, som oftast åberopas till försvar för latinstudiet, är Tysklands, men att man härvid i följd af bristande kunskap om de verkliga förhållandena ofta gör sig skyldig till misstag, lemnar komitén en vidlyftig framställning af de högre tyska skolornas inrättning och striden om dessa skolors lärjungars rätt till studier vid universitetet. Vi upplysas härvid derom, att en student på helklassiska linien i Tyskland läst vida mer latin och grekiska än hans kamrat i Sverige och dessutom kan mer fysik än denne samt matematik lika mycket som en svensk realstudent. Endast i naturalhistoria är han

den svenske studenten underlägsen. Den tyske studenten på halfklassiska linien har åter genomgått en latinkurs, minst jemngod med de klassiska liniernas i Sverige, och en kurs i matematik, som något öfvergår den svenska realliniens. I naturvetenskaperna, särskildt i naturalhistoria och kemi, skall han dock vara den svenske realstudenten underlägsen. Emellertid voro studenterna å halfklassiska linien, motsvarande vår B-linie, ända till 1870 helt och hållet utestängda från universitetet, och då detta med nämnda år öppnades för dem, erhöllo de blott rätt att der studera lefvande språk, matematik och naturvetenskaper. Striden gäller nu uteslutande, huruvida dessa halfklassister skola insläppas på öfriga akademiska studiebanor, och särskildt om de skola erhålla tillträde till de medicinska examina. Att helrealister skulle få aflägga någon som helst akademisk examen, har ännu ingen ens satt i fråga. Vid de undersökningar, som denna strid framkallat, har å ena sidan upplysts, att helklassisterna med stor framgång drifva akademiska studier äfven i sådana ämnen, åt hvilka de egnat föga eller ingen tid i skolan, såsom matematik (!), deskriptiva naturvetenskaper, fysik och kemi; och å andra sidan har ådagalagts, att resultatet af halfklassisternas universitetsstudier utfallit nästan utan undantag gynsamt beträffande naturvetenskaperna, öfvervägande gynsamt beträffande matematik och om än ojemnt, dock ingalunda dåligt med afseende på lefvande språk.

Ville man draga några slutsatser af hvad som här meddelats, synas dessa knappast kunna blifva några andra än,

1) att de tyska studenterna å helklassiska linien, i följd af den stora allmänna bildning de besitta, visat sig med framgång kunna idka studier inom universitetens matematisk-naturvetenskapliga sektioner, oaktadt deras skolkunskaper i de reala ämnena äro skäligen små;

2) att studenterna å den halfklassiska linien i Tyskland med synnerligen goda resultat drifvit vissa akademiska studier, så att grekiska ej kan anses såsom nödvändig för universitetsstudier;

3) att man i Tyskland löst problemet att förena en tillräcklig skolkurs i latin med tillräckliga kurser i de reala ämnena; det har nämligen ingenstädes försports, att de ty-

ska halfklassisternas insigter i realämnena skulle vara för små *); samt

4) att man i Tyskland lätt skulle blifva enig om, att frågan om att bereda rena realstudenter tillträde till universitetet vore för tidigt väckt.

Dessa slutsatser stämma emellertid alldeles icke med det resultat, till hvilket komitén kommer, och det ser nästan ut, som om komitén gjort sin utförliga framställning af de tyska skol- och universitetsförhållandena blott för att få påpeka, huru långt Tyskland med afseende på undervisningsväsendets ordnande står bakom oss, samt bli i tillfälle att framställa följande spådom: först gäller striden *grekiskan* och har till följd detta språks undanträngande från klass till klass och slutligen dess upphörande såsom tvångsämne; derefter kommer den till *latinet* och medför dess successiva inskränkande och den successiva förminskningen af dess betydelse såsom obligatoriskt för universitetsstudier. **)

*) Åt främmande språk egnas vid de tyska realgymnasierna, som motsvara vår B-linie, 108 timmar i veckan hela läroverket igenom eller alldeles lika många som på vår B-linie, så att den omständigheten, att å den sistnämnda ett främmande språk (tyskan) mer än i de förstnämnda förekommer, väl skulle kunna förklara en underlägsenhet hos oss i de särskilda främmande språken, men icke omöjliggöra vår likställighet i öfriga ämnen.

**) Komitén har icke aktat nödigt att insamla och meddela några uppgifter rörande det amerikanska undervisningsväsendet. Af D:r *Hjalmar Edgrens* redogörelse för *Förenta Staternas folkskolor och högre lärosäten* (Upsala 1879) framgår emellertid, att hela den lärda ämbetsmannabildning, som meddelas i detta lands *Colleges* och *Universities*, är "*grundad hufvudsakligen på studiet af de båda klassiska språken*" (Anf. st. s. 54). Så t. ex. fordras vid Yale's universitet redan för inträde i den förberedande s. k. collegeafdelningen bl. a. i *latin:* grammatik; Sallustius; eller 4 böcker af Cæsar; Cicero, 7 tal; Virgilius, Bucolica, Georgica samt 6 böcker af Aeneiden; skrifning; och i *grekiska:* grammatik; Xenofons Anabasis, 4 böcker; Homeri Iliad, 3 böcker; skrifning; samt dessutom särskildt grekisk och romersk historia. Och först efter ytterligare fyra års fortsatta studier bl. a. äfven *obligatoriskt* i latin och grekiska släppes studenten fram till den lägsta af alla akademiska examina, den s. k. bachelorsgraden, hvilken i det hela tyckes svara emot vår svenska filosofie kandidatexamen. Och efter hvad D:r Edgren enskildt meddelat mig, skola förhållandena vara tämligen analoga vid alla verkliga högskolor eller egentliga universitet i Förenta Staterna, särskildt vid det nybildade Lincolns universitetet i Nebraska, där D:r Edgren nyligen tillträdt en professur. Dessa upplysningar tyckas onekligen gifva vid handen det helt visst för komiténs majoritet öfverraskande resultatet, att

Jag har kallat denna utsaga en spådom, ty en vetenskaplig slutledning från det föreliggande statistiska materialet kan den ej vara. Komitén har nämligen icke ens försökt att visa, att latintvånget hittills det minsta lättats hos de stora kulturfolken, och att af undervisningsfrågans utveckling under några årtionden hos de små skandinaviska folken sluta till denna frågas hela framtida utvecklingsgång inom den civiliserade verlden kan väl icke på allvar falla någon in. Deraf kan icke ens slutas, huru densamma kommer att utveckla sig hos oss under de närmast följande årtiondena. Ty det är icke otänkbart, att undervisningsväsendets anordning hos de stora kulturfolken kunde tvinga skandinaverna att koncentrera sig bakåt.

Jag har här mot min afsigt kommit in på kritik. Jag är ledsen deröfver. Min mening var nämligen att tills vidare spara mina anmärkningar och inskränka mig till en kort framställning af komiténs yttranden och förslag. Jag återgår nu härtill.

Efter att hafva lemnat ofvan antydda redogörelse för undervisningsfrågans ställning i Tyskland, vänder sig komitén till Danmark och Norge, hvilkas förhållanden äro mera jemförliga med våra egna, och framhåller att i intetdera af dessa länder äro fordringarna i latin för tillträde till eller afläggande af akademiska examina så högt uppdrifna som i Sverige. Derpå talar komitén något om Index Scholarum och filosofie doktorsdiplom samt anmärker, att det andliga umgänget ej blott mellan folken, utan äfven mellan vetenskapsmännen numera förmedlas genom lefvande språk och icke genom latin. Sitt svar på frågan om latinets betydelse såsom ett vilkor för vår jembördighet i bildning med nu-

---

den unga nordamerikanska republikens högre undervisningsväsen befinner sig afgjordt på efterkälken t. o. m. i jämförelse med det konservativa Tyskland — för så vidt man eljest skall kunna tillägga någon allmängiltig betydelse åt det sätt, hvarpå denna majoritet velat angifva och formulera utvecklingsgången inom detta område, nämligen så att denna utveckling skulle oåterkalleligen tendera därhän, att de klassiska språken, först grekiskan och sedan latinet, trängas alt mera i bakgrunden för att till sist alldeles försvinna åtminstone från den obligatoriska skolkursen.

Utg:s anm.

tidens kulturfolk framställer komitén derefter i en fordran, att något visst, ej ovilkorligen så stort antal personer, med håg och fallenhet för klassiska studier frivilligt och, så vidt möjligt, ostörda af yttre hinderliga förhållanden deråt egna sitt arbete och sina krafter samt bidraga till deras utveckling.

Och för den klassiska bildningens behöriga tillgodoseende i Sverige föreslår komitén följande åtgärder såsom de tjenligaste:

1) att de döda språkens inträde inom skolan, hvilket af praktiska skäl ej kan ega rum i lägre klasser än för närvarande, nämligen latinets i 4:de och grekiskans i 6:e, ej uppskjutes till högre;

2) att inom läroverkens klassiska afdelning grekiskan göres obligatorisk, enär någon verklig klassisk bildning ej är tänkbar utan kännedom om detta språk. Genom denna åtgärd vinnes, enligt komiténs åsigt, den väsentliga fördel, att den nuvarande B-linien kan indragas;

3) att på den klassiska linien undervisningstiden och de obligatoriska kurserna i realämnena nedsättas till lägre belopp än det hittills för läroverkens klassiska afdelning föreskrifna, och särskildt att icke i dessa ämnen fordringar uppställas, hvilka erfarenheten visat vara omöjliga att uppfylla;

4) att de lärjungar, som af egen böjelse välja sistnämnda undervisningslinie, befrias från det hämmande samarbetet med kamrater, hvilka, utan verkligt intresse för sjelfva latinstudiet, af blott yttre anledningar drifvas att dermed sysselsätta sig. (Huru skall detta gå till? Huru skall den, som ej det minsta känner de klassiska språken eller den klassiska bildningen, af *egen* böjelse kunna välja att egna sig åt klassiska studier? Och om åtskilliga utan verkligt intresse för sjelfva latinstudiet, af blott yttre anledningar, drifvas in på latinlinien, huru skola de andra befrias från samarbete med dessa? Hvarför har icke komitén lemnat den minsta upplysning härom?); samt

5) att läroverkens båda linier, den klassiska och den reala, ej förläggas till skilda orter, utan, såvidt möjligt är, tillfälle beredes på de ställen, der högre läroverk finnes, för

lärjunge att, utan hinder af lokala och andra yttre förhållanden, fritt välja den bildningslinie, en hvar finner sig af egen håg och fallenhet manad att följa.

Efter att, på nu knapphändigt anförda sätt, hafva besvarat frågan om latinets umbärlighet eller oumbärlighet vid skolan och universitetet, går komitén att noggrant bestämma de förändringar af latinets ställning i och till de akademiska preliminärexamina, hvilka skola utgöra grundvalarne och de nödvändiga förutsättningarna för den läroverksorganisation, som af komitén föreslås.

Komitén sluter sig härvid genomgående till de akademiska myndigheter, som, i de af dem infordrade underdåniga utlåtandena angående ifrågasatt förändring af de akademiska examina *), i hvarje särskildt fall gått längst i sina yrkanden på den hittills fordrade latinkunskapens inskränkande eller uteslutande. Och förutsätter komitén således:

att alla s. k. examina stili latini må afskaffas;

att för afläggande af examen till rättegångsverken ej må fordras någon annan latinkunskap än det för praktiskt ändamål afsedda mått deraf, hvilket här ofvan omtalats såsom skolande inhemtas genom den frivilliga kursen i latin å reallinien;

att hvarken i eller såsom vilkor för afläggande af förberedande examen för kansliexamen någon kunskap i latin må fordras;

att, i likhet med hvad för närvarande är förhållandet, latin ej må ingå i medicinsk-filosofisk examen, och att såsom vilkor för tillträde till denna examen endast må fordras den nyssnämnda lägre graden af kunskap i latin;

att rättighet att aflägga filosofie kandidatexamen och att till filosofie doktor kreeras måtte tillerkännas äfven dem, som på reallinien aflagt mogenhetsexamen;

att i filosofie kandidatexamen alla tvångsämnen må borttagas och för densammas godkännande endast fordras 9 betygsenheter i af examinanden sjelf valda ämnen;

att latinska skrifprofvet afskaffas utom för dem, som i examen önska undergå förhör i latin;

*) Referat af dessa utlåtanden finnes intaget i 1884 års september- och oktoberhäften af denna tidskrift.

att filosofie kandidat må, om han så önskar, kunna komplettera redan aflagd examen genom undergående af offentlig pröfning i ett eller flera till fakultetens läroområde hörande ämnen, vare sig att han deri förut blifvit pröfvad eller icke;

att filosofie licentiatexamen såsom obehöflig afskaffas;

att till vinnande af filosofie doktorsgrad endast måtte fordras: a) aflagd filosofie kandidatexamen och i denna eller genom komplettering erhållna minst 5 betygsenheter i två ämnen, samt b) af vederbörande sektion såväl till innehåll som försvar godkänd akademisk afhandling inom någon af de kunskapsgrenar, i hvilka kandidatexamen blifvit aflagd; äfvensom

att romansk och germansk lingvistik må utgöra tvänne särskilda undervisnings- och examensämnen vid universitetet, samt särskilda åtgärder derför vidtagas.

I sammanhang härmed torde böra anföras, att komitén beträffande de teoretiska prof, som skulle fordras för kompetens till ämneslärarebefattningar, föreslår:

att såsom vilkor för behörighet att söka adjunkts- eller kollegabefattningar må uppställas att hafva aflagt godkänd filosofie kandidatexamen och i denna examen eller ock genom sedermera skedd komplettering hafva erhållit åtminstone betyget *godkänd* i *två* af de tre ämnen, som höra till den sökta sysslan, samt betyget *med beröm godkänd* i minst ett af skolans läroämnen;

att såsom vilkor för behörighet att söka lektorsbefattning må fordras att hafva aflagt fullständiga och godkända prof för erhållandet af filosofisk doktorsgrad vid inländskt universitet, börande disputationsprof, vare sig för nämnda grad eller efter dess erhållande vara vid universitetet aflagdt i något af de ämnen, som höra till den sökta sysslan och vid ledighetens kungörande blifvit angifna, dock att disputationsprofvet må kunna afläggas äfven efter ansökningstidens utgång;

att behörighet att söka lektorsbefattning må innebära behörighet att söka adjunkts- och kollegabeställning;

att filosofie kandidat, som för ansökning till läraretjenst i kristendom önskar särskildt styrka sig ega tillräckliga insigter i ämnet, må ega rätt att inför lärare i teologisk fa-

kultet för detta ändamål undergå pröfning på *det* sätt, i *de* teologiska lärostycken, och till *det* omfång, som pröfvas lämpligt, samt deröfver erhålla betyg, hvilket vid ansökning till adjunkts- och kollegabefattningar, i hvilka kristendom ingår såsom läroämne, må räknas såsom vore det gifvet i filosofie kandidatexamen.

Deremot anser sig komitén böra afstyrka kyrkomötets förslag, att de, som genomgått den för inträde i prestämbetet föreskrifna akademiska kursen, må utan hinder deraf, att de icke aflagt filosofie kandidatexamen, ega rättighet att söka sådana adjunkts- och kollegabefattningar vid de allmänna läroverken, med hvilka skyldighet att undervisa i kristendom såsom hufvudämne är förenad.

* *
*

Med komiténs *hygieniska* undersökning af läroverken eger det egendomliga förhållande rum, att resultaten deraf blifvit faststälda samt följderna härur dragna och tillämpade i komiténs förslag till undervisningsplan, långt innan specialundersökningen hunnit afslutas. Af komiténs skrifvelse till Konungen framgår nämligen, att den fattat sina beslut i alla väsentliga afseenden redan före den 28 Februari 1884, då den åtskildes och öfverlemnade betänkandets utarbetande åt ett redaktionsutskott; men den bilaga, som skulle redogöra för komiténs hygieniska undersökningar, är ännu ett år derefter icke färdig; åtminstone svarades vid efterfrågan i Ecklesiastikdepartementet någon af de sista dagarne i förra månaden (Februari), att den ännu icke blifvit dit inlemnad och att man icke med säkerhet visste, när den komme Departementet tillhanda.

Tydligt är dock, att det i allmänhet är icke blott vetenskapligt otillåtligt, utan äfven i praktiskt afseende mycket farligt att uppställa resultaten af en undersökning, innan den hunnit fullt genomföras; ty moment kunna under undersökningens fortsättning framträda, som tvinga till ett helt annat betraktelsesätt och medföra helt andra resultat, än som i undersökningens början visade sig såsom de antagligaste och mest sannolika. Ännu betänkligare blir emellertid detta komi-

téns förfarande derigenom, att ifrågavarande resultat, enligt dess egen uppgift, utgöra ett af hufvudmotiven för dess förslag. Slutade specialundersökningen med andra resultat, än komitén antagit, måste således hela dess förslag ramla öfver ända. Och man har verkligen skäl att befara, det så skall blifva förhållandet, då man finner, att den kommission, som den 23 Juni 1882 nedsattes för att undersöka de sanitära förhållandena vid de danska skolorna, kommit till slutsatser, alldeles motsatta dem komitén lagt till grund för sitt förslag.

Häremot kan visserligen invändas, att den sakkunnige komitéledamot, som utför den hygieniska specialundersökningen och på hvars ord komitén litat, måste vara förbunden att sörja för, det komitén icke utsättes för dylikt äfventyr. Men härvid måste man å andra sidan komma i håg, att en vetenskapsman icke kan eller får ikläda sig någon som helst förbindelse att leda sin undersökning till ett visst, på förhand bestämdt resultat. Blotta misstanken om, att han i sin undersökning vore påverkad af en dylik förbindelse, skulle betydligt förringa pålitligheten af de resultat, till hvilka han komme.

Komiténs sätt att behandla nyssnämnda kommissions betänkande *) är ej mindre besynnerligt. Å sidan 109 omtalas det nämligen såsom nyligen offentliggjordt, men å sidorna 117 och 123, der komitén beklagar, att den icke haft några med sina likartade undersökningar från andra länder, med undantag af Hertels, att jemföra sina med, förnekas helt och hållet dess tillvaro. En af reservanterna citerar det deremot och hemtar derifrån skäl för bestridande af komiténs uppfattning. Hvad kan hafva varit anledningen till ett dylikt förfarande? Har komitén vid skrifvandet af sidorna 117 och 123 verkligen alldeles glömt af hvad den visste, då sidan 109 författades, eller har den, ehuru den kände, att nämnda betänkande var offentliggjordt, och af de för densamma bekanta vidlyftiga förberedande arbetena kunde sluta sig till dess betydelse, uraktlåtit att taga känne-

*) (Betænkning afgiven af den under 23de Juni 1882 nedsatte Kommission til at tilvejebringe Oplysninger om mulige sanitære Mangler i Ordningen af Skolevæsenet, og til at fremkomme med Forslag til saadannes fremtidige Forebyggelse. Kjöbenhavn. Tryckt hos J. H. Schultz.)

dom derom; eller har den från komiténs afvikande uppfattning af resultaten, som deri uttalas, föranledt dess ignorerande? Ingen annan än komiténs egna medlemmar torde kunna gifva svar å dessa frågor.

Vi öfvergå emellertid till en kort redogörelse för hvad komitén anfört angående det hygieniska tillståndet vid våra läroverk och de slutsatser den derur dragit. Sedan den påpekat, att helsoläran är en helt ung vetenskap, som dock redan uppträdt med stora fordringar och med förkärlek riktat sin uppmärksamhet på skolan, uppställer den följande allmänna grundsats: *hygienens* (helsolärans) *fordringar böra iakttagas, vare sig öfveransträngning finnes i skolorna eller icke, vare sig skolan hittills bevisligen inverkat menligt på lärjungarnes helsotillstånd eller ej.*

Derpå omnämnas åtgärder, som med afseende på skolhygienen vidtagits dels hos oss, dels i åtskilliga andra länder, och redogöres för det sätt, hvarpå komitén förfarit vid insamlingen af sitt material, samt anställes en förberedande pröfning af tillförlitligheten af de resultat, som kunna härledas ur detta material. Denna pröfning slutar så, att komitén väl icke anser, att de erhållna slutsiffrorna kunna antagas vara *fullt* exakta, men dock i det hela *ganska tillförlitliga*. I brist på något att jemföra de vunna siffrorna med har deras *relativa* betydelse visserligen icke kunnat afgöras, d. v. s. man måste lemna oafgjordt, om de erhållna talen för sjuklighetsprocent, arbetstid m. m. äro *jemförelsevis* stora eller små; men detta antager komitén icke minska dessa tals *absoluta* betydelse och det intresse, som dervid måste fästa sig.

Derefter framhållas åtskilliga af de i tabellbilagan upptagna siffrorna. Vi kunna här endast anföra några få bland dem.

Undersökningen af sundhetsförhållandena har ådagalagt, att af 11,227 lärjungar vid de *högre* allmänna läroverken 55·2 % voro fullt friska, under det att 44·8 % antingen ledo af långvarigare sjukdom eller företedde något eller några sjukliga eller abnorma symptom, såsom närsynthet, bråck o. s. v. Frånräknas emellertid närsyntheten, som visserligen är ett ondt och dertill ett sådant, som bevisligen uppkommit eller ökats under skoltiden, men som

dock är af annat slag än öfriga sjukdomssymptom, så sjunker sjuklighetsprocenten till 36·1 %. Följer man den genom de särskilda klasserna, så visar det sig, att den stiger i de tre lägsta klasserna, från 34·4 i I till 37·6 i II och 38·0 i III, men faller i de tre följande, så att den i IV L*) är 37·4, i V L 36·6 och i VI: 1 L 34·7 samt i IV R 32·9, i V R 26·7 och i VI: 1 R 25·8; derpå stiger den åter i de tre högsta klasserna, med undantag för VII: 2 L, så att den i VI: 2 L är 38·6, i VII: 1 L 40·5 och i VII: 2 L 36·9 samt i VI: 2 R 31·7, i VII: 1 R 33·6 och i VII: 2 R 38·6.

Tager man åter i betraktande de sjukdomar, som anses stå i omedelbart samband med för mycket stillasittande i mindre god luft och under mer eller mindre ansträngande tankearbete, d. v. s. bleksot, näsblod och hufvudvärk, så visar sig (Märkligt nog!) dessa sjukdomars förekomst störst i de tre nedersta klasserna, der 14·1 % ha bleksot, 14·5 % »hufvudvärk ofta» och 6·2 % »näsblod ofta». På det högre stadiet är sjuklighetsprocenten med afseende på dem något större hos latinarne än hos realisterna; hos de förra är den nämligen respektive 12·7, 13.5 och 6·5, hos de senare 9·4, 11·1 och 5·4. Ser man deremot på de inom rubriken »annan långvarigare sjukdom» innefattade sjukdomar i cirkulations-, respirations- och digestionsorganen, så stiger sjukprocenten från 8·8 på den gemensamma linien till 9·3 för reallinien och 11·0 för latinlinien.

Vid de lägre läroverken hafva förhållandena i berörda afseenden med få afvikelser visat sig öfverensstämma med dem vid de högre.

Huruvida de anförda talen äro *relativt* stora eller små, anser sig komitén, som sagdt, i saknad af något att jemföra dem med, icke kunna afgöra, men menar att de, oberoende af alla jemförelser, visa nödvändigheten af att mer än hittills gifva akt på de hygieniska förhållandena vid våra läroverk. Med afseende på läroverkens organisation sluter komitén åter häraf, att det, som i främsta rummet dervid är att taga i betraktande, är att icke för mycket tvunget arbete påläggges lärjungarne, en slutsats, som förefaller litet omotiverad, då ännu intet försök gjorts att visa, det den för handen va-

*) L angifver klassiska linierna, R reallinien.

rande sjukligheten uppkommit eller ökats af för mycket arbete. Till en sådan undersökning kommer emellertid komitén senare, och sedan den inskränkt undersökningen till åtskilliga läroverk i Stockholm, finner den de erhållna siffrorna häntyda derpå, att det allt för stränga arbetet öfvat en direkt inverkan på sjukligheten, ehuru några mera vidtgående slutsatser härutinnan icke af dem kunna dragas.

Innan komitén kunnat företaga sistnämnda undersökning, har den emellertid måst utreda, huru stort det arbete varit, som hittills hvilat på våra lärjungar. Och har den härvid funnit, att arbetstiden i veckan vid de högre läroverken utgör i medeltal för lärjunge i I 38·4 timmar, i II 43·4, i III 44·6, i IV R 51·2, i IV L 51·7, i V R 54·1, i V L 54·7, i VI: 1 R 59·2, i VI: 1 L 61·5, i VI: 2 R 58·3, i VI: 2 L 62·8, i VII: 1 R 61·6, i VII: 1 L 63·4, i VII: 2 R 65·9 och i VII: 2 L 64·8 timmar. Häri är inräknadt ej blott allt obligatoriskt arbete för skolans räkning å lärorummet och i hemmet, utan äfven tiden för 10-minuters-rasterna, bön och sångundervisning, från hvilken dock många lärjungar i de öfre och mellanklasserna äro befriade, äfvensom det 6:te och 7:de klasserna medgifna månadslof samt kanske äfven det hemarbete, som skulle föranledts af de genom månadslofvet inställda lektionerna. Deremot är tiden för gymnastiköfningarna icke medtagen. Tillägges denna och delas den sålunda uppkomna arbetstiden i veckan på 6 dagar, så kommer man till det betänkliga resultat, att det obligatoriska arbetet per dag upptager i medeltal i 10:de lefnadsåret 6·9 timmar, i 11:te 7·8, i 12:te 8·0, i 13:de 9·1, i 14:de 9·8, i 15:de 10·6—11·0, i 16:de 10·5—11·2, i 17:de 11·0—11·4 och i 18:de 11·1—11·3 timmar.

Härtill kommer emellertid ytterligare för ett ej ringa antal lärjungar det frivilliga arbete, hvartill antingen skolan erbjuder dem tillfälle eller som föräldrars och egna önskningar pålägga dem i hemmen. Dylikt frivilligt arbete anser komitén vara af den betydelse för lärjungens utveckling, att den vill fastställa såsom grundsats, att skolan icke bör för sin räkning taga i anspråk all den tid, som befunnits för andligt arbete icke böra öfverskridas.

Beträffande lärjungarnes softid per dygn meddelas, att den i första klassen i medeltal utgör 9 timmar, men derefter småningom faller med de stigande klassnumren till 7 tim-

mar i öfre sjunde realklassen. Detta mått af sömn anser komitén vara alldeles otillräckligt, i synnerhet för barn, som om dagen äro sysselsatta med ansträngande själsarbete, och vill komitén fastställa såsom regel, att lärjungar i skolans 7:de och 6:te klasser behöfva hvarje dygn 8 till 9 timmars sömn samt i de lägre klasserna 9 till 10. Emellertid erkänner komitén, att något bestämdt förhållande mellan softiden och sjukprocenten, d. v. s. någon *omedelbar* inverkan på den senare af den förres nedgående under medelsiffran icke kunnat statistiskt ådagaläggas.

Med afseende på lärjungarnes lefnadsförhållanden upplyser komitén, att mer än ²/₃ af dem under sin skolgång bo hos sina föräldrar, nära 90 % bo antingen i föräldrahemmet eller hos någon i läroverksstaden bosatt familj, 4·5 % hafva eget hushåll och endast 5·5 % lefva under andra förhållanden. Någon väsentlig olikhet i sjuklighetsprocenten inom dessa kategorier har icke kunnat påvisas.

Lärjungarnes längd- och vigtförhållanden framställas i en särskild tabell, hvaraf framgår, att en lärjunge i det 10:de året i medeltal är 1·31 m. och derpå tillväxer med hvarje följande år i ordning cm 2, 3, 4, 4, 5, 7, 6, 5, 3, 1,1, så att han vid 21 års ålder är 1·72 m. Medelvigten för en 10 års lärjunge är 29·3 kg och tilltager hvarje följande år i ordning med kg 1·0, 1·9, 2·3, 3·1, 4·7, 4·5, 5·5, 5·3, 3·7, 2·0 och 1·9, så att en lärjunge vid 21 år i medeltal väger 65·2 kg. Från det 14:de till och med det 18:de året är således längdökningen 23 cm och vigtökningen 20 kg. Denna period är den starkaste utvecklingens tid, och det är derför af synnerlig vigt att ingen för den fysiska utvecklingen menlig inverkan utöfvas på lärjungen närmast före eller under detta tidsskede.

Hvad slutligen våra läroverkslokaler angår, så äro de i allmänhet tillräckligt rymliga och försedda med lekplats, men sättet för ventilationen lemnar å de flesta ställen åtskilligt öfrigt att önska, och lekskjul att använda vid dålig väderlek finnas ingenstädes, hvarjemte andra brister förekomma. På grund häraf yrkar komitén på en noggrann hygienisk tillsyn vid läroverken.

Alla de omnämnda upplysningarna och resultaten af deras bearbetande hafva för komitén inneburit en maning att tillse,

hvilket mått af obligatoriskt arbete under nuvarande förhållanden kan och bör påläggas lärjungarne vid våra läroverk. Att besvara denna fråga med bestämda, för alla gällande siffror anser komitén vara omöjligt, då förmågan att bära själsarbete är beroende icke blott af den hos olika individer ytterst olika kraften, utan ock af det sätt, hvarpå arbetet pålägges, dess art, anordning och fördelning. Men till ett ungefärligt bestämmande af den tid för skolarbete, som för de olika åldrarne ej bör öfverskridas, skall man lättast komma genom att beräkna, huru många timmar af dygnet behöfvas för andra ändamål, sömn, måltider, lekar m. m., och sedan till arbete anslå den återstående tiden. Ehuru dessa beräkningar endast kunna vara närmelsevis giltiga, skola de dock vara vigtiga att hafva för ögonen, då det gäller att i en ny undervisningsplan framlägga förslag till timtal för de särskilda klassernas skolarbeten samt till föreskrifter rörande hemarbetenas begränsning. På allmänna fysiologiska och hygieniska grunder (hvarom man antagligen upplyses i den ännu felande bilagan) och med ledning i öfrigt af de förslag, som i främmande länder (t. ex. Danmark?) framstälts i denna fråga af hygieniska kommissioner och enskilda vetenskapsmän, samt af de föreskrifter, som på åtskilliga ställen lemnats angående lärjungarnes arbetstid, har komiténs medicinskt sakkunnige ledamot uppstält följande tablå öfver fördelning af dygnets 24 timmar för barn och ynglingar i skolans olika åldrar.

Klass.		Softid.		Tid för af- och påklädning, tvättning m. m.	Tid för måltider med vederbörlig hvila.	Lektid och tid för frivilliga sysselsättningar.	Arbetstid och annan tvångstid i skola och hem.	Arbetstid för vecka (med inräkning af sång och gymnastik).
Åldersklass efter lefnadsår.	Skolklass.	Sängtid och uppstigningstid.	Sömn. Antal timmar.					
10:de	1	8 à 9—7	10 à 11	1	3	3—4	6	36
11:te	2	8 à 9—7	10 à 11	1	3	3—4	6	36
12:te	3	9—7	10	1	3	3	7	42
13:de	4	9—7	10	1	3	3	7	42
14:de	5	9,5—7	9,5	1	3	2,5	8	48
15:de	6: 1	10—7	9	1	3	2,5	8,5	51
16:de	6: 2	10—7	9	1	3	2,5	8,5	51
17:de	7: 1	10—6,5	8,5	1	3	2,5	9	54
18:de	7: 2	10—6,5	8,5	1	3	2,5	9	54

Vid uppgörandet af undervisningsplan har komitén beträffande arbetstiden i allt väsentligt slutit sig till denna normaltabell och deri blott, af pedagogiska skäl, vidtagit den förändring, att arbetstiden för 2:dra och 4:de klasserna höjts med 1/2 timme dagligen.

Såsom slutresultat af den hygieniska undersökningen uppställer komitén:

att någon lindring i arbetstiden på *lärorummet* bör beredas de allmänna läroverkens lärjungar (Härom har dock förut alls intet yttrats);

att föreskrifter om tiden för lärjungarnes hemarbeten, afseende att begränsa och reglera dessa, böra lemnas (Huru dylika föreskrifter skola göras verksamma, får man ej veta); samt

att större uppmärksamhet än hittills bör egnas åt de hygieniska förhållandena vid läroverken.

Det har redan blifvit påpekadt, att de siffror, som upptagas i nyss anförda normaltabell, alls icke framgått ur hvad komitén hittills anfört, utan vänta sin begrundning i en ännu ej färdig bilaga. Någon pröfning af dem kan derför ännu icke företagas. Emellertid kan man ej undgå att tycka det sätt vara bra besynnerligt, på hvilket komitén tror sig skola komma till den högsta tillåtna tiden för skolarbete, nämligen genom att beräkna, huru mycket tid behöfves för andra ändamål, då bland dessa upptages något så godtyckligt som frivilliga sysselsättningar. Med denna metod för bestämmandet af arbetstiden skulle den ock blifva ökad med all den tid, som man kunde visa vara obehöflig för det ändamål, till hvilket den i tabellen vore anslagen. Kunde det således ådagaläggas, att det öfvervägande flertalet af läroverkens lärjungar blott använder 1 1/2 timme dagligen på sina måltider och alls icke sofver eller behöfver sofva middag, utan genast efter maten företager något arbete, någon frivillig sysselsättning, t. ex. läsning af tidningar och skönliteratur, eller någon lek, så skulle tydligen den tid af 1 1/2 timme dagligen, som komitén anslagit till middagslur, kunna vindiceras åt arbetet och dermed hela komiténs undervisningsplan kastas öfver ända.

Också har den danska kommission, hvarom här ofvan

talats, kommit till helt andra slutsatser. Den säger nämligen, att den väl anser det arbete, som påläggеs lärjungarne i många skolor, särskildt latinskolorna och de högre flickskolorna, vara mycket stort. Detta gäller i synnerhet hemarbetet, då det hvarken kan vara möjligt eller riktigt att inskränka arbetstiden i skolorna mer, än som redan skett genom cirkuläret af den 13 Oktober 1882. (Härigenom bestämdes tiden för läsämnena till 30 timmar i veckan i hvarje klass.) Om fordringarna i examen icke samtidigt nedsattes, skulle en inskränkning af arbetstiden i skolan blott medföra en motsvarande ökning af hemarbetet, som i alla afseenden vore olycklig. Någon maximiarbetstid, bestämd genom lag, vill kommissionen icke föreslå, emedan den icke kan angifva någon vetenskapligt begrundad tidsbestämning såsom passande för de särskilda klassernas arbete. En sådan tidsbestämning kan blott genom ett godtycke fastställas, och meningarna om, huru långt man bör gå, anser kommissionen ännu vara något delade.

* *
*

Fjerde kapitlet af sitt betänkande egnar komitén åt en undersökning af frågan om första klassens indragning. Denna undersökning har föranledts deraf, att Andra Kammaren vid riksdagarne 1880 och 1881 för sin del beslutat framställning om en sådan indragning, ehuru den dervid icke vunnit anslutning af Första Kammaren. Såsom skäl för indragningen har anförts, att derigenom skulle statens kostnader för de allmänna läroverken minskas, folkskolans undervisning och anseende höjas samt klass-skilnaden försvagas, då alla klassers barn komme att gemensamt undervisas i folkskolan.

Komitén åter framhåller, att en dylik indragning af nuvarande första klassen förutsätter, att inträdesfordringarna för den nya första klassen så höjas, att de fullt motsvara, hvad som nu kräfves för uppflyttning i andra klassen. Ty en minskning i detta kunskapsmått kan icke ega rum, utan att antingen hela lärokursens nivå sjunker, eller lärotiden ökas uppåt eller ock öfveransträngning kommer att framträda vid läroverken. Ser man emellertid på vår folkskolas nuvarande

ståndpunkt, så visar det sig, att nämnda kunskapsmått, äfven om fordringarna i tyska lemnas å sido, i de bäst ordnade folkskolorna i våra största städer kunde vara inhemtadt först vid 11 år, i goda folkskolor eljest med mer än *en* lärare först vid 12 år och vid det stora flertalet skolor först vid 14 års ålder. Men en dylik hög inträdesålder måste betydligt höja lärjungarnes medelålder samt försena studiernas afslutning och inträdet i det praktiska lifvet till stor och obotlig skada. Vill man åter, för att nedbringa berörda inträdesålder från flertalet af våra folkskolor till omkring 12 år, öka deras lärarepersonal med en *ny* lärare för hvarje skoldistrikt, skulle den kontanta kostnaden derför, oberäknadt omkostnaderna för utvidgning af seminarierna och inspektionen, uppgå till 1,410,000 kronor, hvaraf 940,000 skulle drabba statskassan, under det att den genom indragningen af de allmänna läroverkens första klass vunna besparingen blott skulle utgöra 190,000 kronor. För öfrigt skulle en dylik utveckling af folkskolan kräfva en ganska lång tid.

Indroges åter nämnda klass utan motsvarande förstärkning af folkskolan, skulle den säkraste följden af denna åtgärd blifva upprättandet af ett ökadt antal privatskolor, i hvilka barnen förbereddes till inträde i läroverket, och klyftan mellan folkskolan och den lärda skolan blefve derigenom vida större än nu. Det kunde dock i sådant fall äfven inträffa, att i samma mån som deras antal blefve större, hvilka med svagare kunskaper anmälde sig till inträde i skolan, i samma mån komme ock inträdesfordringarna att i verkligheten, om ock ej författningsenligt, sänkas; man skulle sålunda snart få den första klassen tillbaka, men skolkursen och den allmänna bildningen på hvarje stadium så mycket mindre, som svarar mot en årskurs.

Faran af att låta det nuvarande kunskapsmåttet i vår skola sjunka söker komitén åter ådagalägga genom en sammanställning af fordringarna i studentexamen hos oss och hos våra närmaste grannar, i Norge, Danmark, Finland och Preussen. Och anser komitén deraf framgå, att de för våra allmänna läroverk faststälda kurserna på det hela icke tåla någon nedprutning, om den högre odlingen i landet skall

hållas uppe, och nationen i sin helhet skall kunna fortgå i utveckling utan att nedsjunka *under* andra folks bildningsnivå.

Detta framställnigssätt gör oss böjda att antaga, det våra studenter i afseende på lärokurser och grundligheten i dessas inhemtande för närvarande äro likstälda med grannländernas. I denna uppfattning styrkes man, då man i det följande finner, att komitén anser sig sakna anledning att i allmänhet fordra någon ändring af de nuvarande lärokurserna, utan föreslår att de i det hela må blifva oförändrade, hvarför ock den förlängning af läsåret med två veckor, som ifrågasättes, blott har till ändamål att möjliggöra en nedsättning af arbetstiden för dag och vecka utan minskning af undervisningens omfång och grundlighet (I ss. 186 och 194). En hastig blick på de allmänna rubriker, som upptagas i den anförda tabellen öfver studentkurserna, väcker icke heller tvifvel på denna menings riktighet.

Emellertid förekomma dock omständigheter, som kunna leda oss på andra tankar. Så kan det knappast undgå att väcka uppmärksamhet, att komitén icke bland skälen mot indragningen af första klassen anför den erfarenhet vi sjelfve hafva af en sådan indragnings verkliga resultat. År 1869 indrogs nämligen, såsom äfven komitén omnämner, dåvarande första klassen och höjdes i sammanhang dermed inträdesåldern och inträdesfordringarna. Dessa sjönko dock ganska hastigt på grund af *la force des choses*, och 1878 återfinna vi samma ålder och fordringar för inträde i första klassen, som 1859 stadgades. Skilnaden är nu blott att den högsta klassen saknas och att kunskapsmåttet minskats med en årskurs. Och att detta kunskapsmått ingalunda var för stort, har man skäl att antaga deraf, att $^1/_5$ af dem, som, efter att hafva tillegnat sig detsamma, 1872—74 blefvo studenter, ännu efter 9 till 11 år icke afslutat sina examensstudier.

Samma misstanke födes hos oss, då vi begrunda de upplysningar om läsårets längd i olika länder och den jemförelse mellan lästimmarnas antal i våra grannländers skolor, som komitén i annat sammanhang och för annat ändamål meddelar. Då vi få veta, att det i Norge läses 43 $^1/_2$ veckor

om året, i Danmark 43 och i Preussen 42, men i Sverige blott 34 ½, och icke ens det i de högre klasserna, samt att arbetet under hvarje-läsvecka är väl så strängt i nämnda länder som hos oss, så är lätt att räkna ut, att de norske, danske och preussiske studenterna under sin skolkurs arbetat 68 till 81 veckor mer än de svenske eller med andra ord så mycket, som man i Sverige skulle hinna med under en 11-årig skolkurs. Har månne allt detta arbete i våra grannländer blifvit utan resultat, eller är vår ungdom så mycket bättre begåfvad än deras? Åh nej, intetdera. Granskar man kurserna i detalj, finner man nog, att skilnaden är ganska betydlig, ehuru den kanske är mindre på papperet än i verkligheten. Att komitén icke märkt denna skilnad, är högst förvånansvärdt, då den ju egnat mycken omsorg åt studiet och framställningen af berörda länders skolväsende. Emellertid får man väl antaga, att den icke märkt densamma, ty eljest kunde den knappast undgått att undersöka, huruvida det icke innebär någon fara för vår bildning, att våra studenter komma till akademien och den högre tillämpningsskolan vida sämre förberedda än grannländernas, samt att vår ungdom på hvarje åldersstadium är i bildning underlägsen deras. Möjligen ligger roten till hela det gängse missnöjet med vårt skolväsende just i detta förhållande. Kunskap är magt. Och med vår tids lätta och lifliga samfärdsel samt oerhörda konkurrens måste en underlägsenhet i kunskap snart göra sig märkbar i det praktiska lifvet och i följd deraf en missbelåtenhet med de för handen varande skolförhållandena uppstå, utan att man derför genast inser, hvari felet egentligen ligger.

Men kanske förhållandet kan utjemnas derigenom, att våra lärjungar stå lika mycket framom grannländernas i kroppslig helsa, som de stå efter dem i kunskaper. I sådant fall vore kanhända faran ej så stor. Ty värr måste vi dock försaka äfven denna tröst. Ty åtminstone hvad Danmark angår, är det alldeles tydligt, att vi äfven i nämnda hänseende äro sämre stälda. Ofvan omtalade danska kommission upplyser nämligen (s. 21), att sjuklighetsprocenten i deras latinskolor är 32, i uppfostringsanstalterna Sorö Aka-

demi och Herlufsholm 35, i Realskolerne 28 % och Mellemskolerne 26, under det den vid våra allmänna läroverk är 36.

Dessa i sanning betänkliga förhållanden, som det torde vara svårt att komma ifrån, synas väl värda en allvarlig undersökning. Komitén har emellertid icke ett ord derom. Den känner dem icke, ehuru de till största delen framgå ur de upplysningar den sjelf meddelat.

Hj. Gullberg.

Svensk Novellistik.

II.

Från Land och Stad. Skildringar af *Alfhild Agrell.* Med fjorton teckningar af *V. Andrén.* Stockholm. Jos. Seligmann & C:is förlag, 1884. Pris: 2,75.

Bland Ödebygder och Skär. Berättelser från Finland af *Daniel Sten.* Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1884. Pris: 2 kronor.

Allmogeberättelser, af *August Bondeson.* I, II. Upsala, R. Almqvist & J. Wiksell, 1884. Pris: 80 öre häftet.

När Verlden har sin gång. Teckningar och funderingar i kakelugnsvrån af *Jochum Nüssler.* Svenskt original, förut otryckt. Stockholm, Lars Hökerbergs förlag, 1884. Pris: 2,75.

Från svenska hem. Pennritningar af *Klara Kuhlmann.* Ny samling. Stockholm, Jos. Seligmann & Comp., 1884. Pris: 3,50.

Ströftåg bland hvardagsmenniskor. Teckningar och utkast af *Valfrid Grane.* Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1884. Pris: 1,25.

Svarta och hvita Streck. Skildringar och humoresker af *Arvid Axelsson (Cabriolo).* Stockholm, Wilhelm Bille, 1884. Pris: 2,50.

Ord. Utkast af *Christer Swahn.* Stockholm, C. E. Fritzes K. Hofbokhandel, 1884. Pris: 1,75.

De tre här ofvan först nämda författarne röra sig inom ett helt annat område än de fleste af dem, som behandlades i min förra artikel; de skildra nämligen folklifvet. Därmed är ock sagdt, att den uppgift, dessa författare företagit sig, ej är så aldeles lätt. Man har i våra dagar helt andra och större fordringar på dylika skildringar än förr, då alt hvad som kallades folklif skådades genom ett slags rosenfärgade glasögon, hvilka spredo däröfver en i de flesta fall lika falsk som vacker dager. Detta sätt att se sakerna var, åtminstone på vissa håll, så inrotadt, att t. ex. det väckte en verklig storm af ovilja, när för snart nio år sedan en författare, den där tecknade sig *Fr. Fw.* utgaf ett häfte *Bilder ur folklifvet*, upptecknade från mellersta Sverige, hvilka aldeles otvifvelaktigt voro förträffliga verklighetsteckningar, men hade det felet att temligen obarmhärtigt förstöra den gängse idealbilden. Det kostar, förstås, alltid på att mista sina illusioner, och man spjärnar emot i det längsta. Men illusionerna kunna naturligtvis också hysas endast af folk, som ej varit i tillfälle att se sakerna på nära håll, utan fördomar, och deras offer äro väl

således i främsta, om ej enda rummet, snälla stadsbarn, som själfva komma ut på landet i helgdagsdrägt och helgdagslynne eller som inne i staden lära känna landtfolket endast i ett slags högtidsstämning. Annorlunda gestaltar sig förhållandet, när teckningarna göras af personer, som själfva vuxit upp eller lefvat en god del af sitt lif bland den allmoge, hvars skick och seder de skildra. Skimret af idel dygd och förträfflighet försvinner, man träffar kanske i deras ställe rätt mycken högfärd, hårdhet och egoism, men man har till gengäld den trösten, att hvad godt som skildras också är sant, och att det oftast räcker väl till att uppväga det mindre goda, eller åtminstone att försona oss därmed.

Fru Agrells *Från Land och Stad* ger oss förnämligast skildringar från det norrländska folklifvet, och, äfven om scenen stundom är förlagd till en stad, så är det dock någon liten småstad, som ej mycket skiljer sig från den omgifvande landsbygden, hvadan skildringarnas hållning ej därigenom synnerligen förändras. Hon för läsaren med sig på bröllop och »storbegrafning», på marknad och dansgille, på en auktion i den gamla goda tiden, kort sagdt till just sådana tillställningar, där folksed och folklynne framträda i full kraft. Staffaget är lifligt och brokigt, och mot dess bakgrund framträda vanligen ett par figurer som hufvudpersoner, tecknade med några få drag, men mycket karakteristiskt, så att man har dem aldeles lifslefvande framför sig. Berättelsen flyter ledigt och löper som oftast ut i en spets med nästan epigrammatisk udd. T. ex. i den första: Bröllopsdagen är öfverstånden; bruden har sagt sitt ja, nödd och tvungen och med sorg i hjärtat; brudgummen har gjort så med efter långa och med framgång krönta underhandlingar om förvärfvandet af mors Bläsa och fars kompost; värdfolk och gäster hafva gått till ro, och mellan föräldrarne utspinner sig följande lilla samtal: »Tror I, han blir snäll emot 'na far? frågade modren. — Visst blir han snäll emot 'na, svarade far buttert. — Hon är van att få tort under sig hvarendaste natt, fortfor mor halfgråtande. — Hä? — Å en sleka salt hvar måron! — Hvem talar I om, mor? — Om Bläsan förstås. — Hur i all ti' kan I tala om Bläsan en tocken dag som dänna, mor, sade far förebrående. Tänk på dynjhöga!»

Drastiskt nog, eller hur? men förmodligen fullkomligt naturtroget, ty vår besutna allmoge har namn om sig att i dessa stycken vara mycket affärsmessig.

Hvad som i ej ringa mån bidrager att ge ett intryck af lif och sanning åt fru Agrells skildringar, är hennes, som det vill synas, med mycken sakförståndighet gjorda användning af ord och fraser ur bygdemålet. Med detta är hon till och med så pass förtrogen, att hon kunnat i allmogestil berätta en saga »Huruless käringa fick själa tebakers». Med afseende på inne-

hållet tyckes det vara en af dessa många skämtsägner, som imellanåt temligen spontant växa upp på vidt skilda lokaler, och denna är så till vida intressant, att, så vidt jag nu kan erinra mig, hon saknar motstycke åtminstone inom Skandinavien, och kanske äfven på ännu längre håll. Vidkommande språket, är det troligt, att en eller annan mindre anmärkning skulle kunna göras, men i det hela torde framställningen kunna anses som ganska lyckad. Det skulle under sådana förhållanden vara en kärkommen tillökning i vår *folklore*-litteratur, om fru Agrell funne anledning att fortsätta på samma bana, så mycket mer som uppteckningarna för de norrländska landskapen ännu äro jämförelsevis sparsamma. Fru Vigström (Ave) har för Skåne gifvit ett godt föredöme, som förtjänar all efterföljd på andra håll, och i själfva verket hafva nog kvinnor lättare än män att komma åt dessa skatter, som gärna vilja dölja sig undan en direkt efterforskning. — I alla händelser har fru Agrell visat sig vara en lika värdefull bekantskap på det berättande som på det dramatiska området, och, om hon finner sig manad att fortsätta vare sig med folklifsbilder eller med andra skildringar, skola säkert alla hennes nuvarande läsare gärna förnya bekantskapen. Det bör kanske till sist nämnas, att hennes bok är illustrerad, icke med dussingubbar, utan med verkligt konstnärliga teckningar af V. Andrén, lika utmärkta för god komposition som fint utförande.

Från Ödebygder och Skär förflyttar oss till Finland, och de enskilda berättelserna äro till och med uttryckligen förlagda hvar till sin trakt, såsom Päjäne, Jyväskylä, Helsingfors, Saarijärvi, Rautalampi, samt olika delar af skärgården. Meningen med detta tillkännagifvande är väl den, att i de nämda näjderna tilldragit sig de händelser, som ligga till grund för berättelserna, ty dessa hafva i och för sig föga, som skulle kunna anses vara mera utmärkande för den ena trakten än för den andra. Genom dem alla går en egen dämpad stämning, som bildar en bjärt motsats till fru Agrells hurtigare och lifligare lynne; olikheten beror sannolikt just på en riktig uppfattning och ett troget återgifvande af folklynnet på de olika sidorna af Bottenhafvet: å den ena något lätt, käckt och dristigt, å den andra något tungt och svårmodigt. Dessa Daniel Stens berättelser äro mycket tilltalande, särdeles genom karaktärsteckningen, hvilken behandlats med synnerlig omsorg och i allmänhet verkligen kan sägas vara förträfflig. Sådana figurer som gamle Ukko och Ella, dessa »hårda sinnen» hvilkas sammanstöt ovilkorligen måste sluta med brott och ofärd, stå kvar i läsarens minne såsom helgjutna statyer, och äfven representanterna för »svaga själar» äro i sitt slag fullt utpräglade gestalter. I båda dessa berättelser är det barnens äktenskap, som utgör situationens kärna, och i denna punkt synas förutsättningarna vara aldeles desamma hos alla länders allmoge: man läse »by-

historier från vidt skilda håll, oftast är det dock så, att känslan är en faktor, som platt icke tages med i räkningen. Ej häller har tiden öfvat något mildrande inflytande i detta hänseende, utan alt blir vid det gamla, och följden blir äfven oföränderligen densamma: en mer eller mindre svårt tillkämpad resignation — eller kränkning af äktenskapet. Detta senare alternativ är det nu ock som inträffar med Matti och Leena; men detta förhållande är framstäldt eller nästan blott antydt på ett sådant sätt, att näppeligen någon annan än en kvinna kunnat med så lätt hand vidröra detsamma. Äfven berättelsen »Lyx» är egnad att styrka en dylik förmodan; det är en fullt realistisk bild ur arbetsklassens lif i Helsingfors med sina ganska mörka sidor, men som dock icke, såsom väl eljes lätt händer, varda vidriga genom vederbörande författares förkärlek för just dessa sidor; särskildt är slutet så godt, utan att vara »gemacht», att man skall vara bra stålsatt för att vid läsningen däraf ej bli helt varm om hjärtat. De öfriga berättelserna stå knappast efter de nu nämda; åtminstone gäller detta om de båda »Han kommer» och »Frost». Kort sagdt, hela det lilla häftet är egnadt att tillvinna författaren en odelad sympati, och han eller hon har därmed genast eröfrat åt sig en ganska hög rang inom vår literatur.

Medan fru Agrell och Daniel Sten på detta område uppträda som debutanter, ehuru visserligen, såsom redan är visadt, mycket dugtiga debutanter, har herr *August Bondeson* sedan flera år tillbaka varit väl bekant för vår allmänhet, och man kan gärna säga, att han redan åtnjuter, och det med full rätt, ett mycket godt och stadgadt anseende inom den genre, till hvilken han företrädesvis håller sig. När han berättar på bygdemål, har han icke mer än två medtäflare i vårt land, nämligen baron Djurklou, känd och erkänd sedan längre tid tillbaka, samt herr Henrik Wranér, hvilkens *Stuesnakk och Stätteslams* höra till det yppersta i sitt slag, ehuru man kanske bör vara uppfödd i Skåne eller åtminstone hafva vistats där någon längre tid för att kunna uppskatta dem till deras rätta värde. Användandet af målet har nu visserligen en stor fördel med sig däruti, att, när det rätt handteras, nöjet af läsningen blir vida intensivare än eljes; men därmed följer ock den olägenheten, att endast ett fåtal kunna varda delaktiga af detta nöje, enär det icke är allom gifvet att utan vidare sätta sig in i en mer eller mindre främmande dialekt tillräckligt för att icke blott till nödtorft förstå densamma, utan äfven kunna erfara verklig njutning däraf. Herr Bondeson har därför denna gång valt en medelväg, som synes mig ganska lyckligt funnen: han berättar på rikspråket, men upptar i detta bygdemålets mest karaktäristiska ord och vändningar, till hvilka, i händelse af behof, uttydning lemnas vid bokens slut. Detta gör, att berättelserna utan svårighet kunna förstås af hvem som hälst, på samma

gång de bibehålla rätt mycket af den lokala färgen; möjligen kan ock ett eller annat godt ord på detta sätt bana sig väg in i riksspråket, till fromma för detta.

I de båda nu utkomna häftena innehållas sex berättelser, alla från Halland och södra Västergötland. De hafva ett mycket stort värde redan efter den måttstock, som användes för vanliga literatur-alster; men jag tror för min del, att de kunna komma att få ett ännu större såsom folkböcker i ordets bästa mening. Här upprullas taflor, framstälda med fotografisk trohet och i ett språk, som på grund af sina nyss angifna egenskaper bör kunna tilltala mannen af folket mycket mera omedelbart, än hvad fallet vanligen är, och hvarje berättelse har sin tydliga och klara lärdom», icke påhängd såsom en skylt, utan framgående just af själfva innehållet. När Store Lars i Pärsgård, han med det styfva sinnet, för hvilken alt skulle böja sig, slagit ihjäl sin ende son och så själfmant beger sig af till länsmannen, för att ingen skall kunna säga, att han stulit sig ifrån rättvisan, då är det naturliga ord i hans mun, att »jag har varit hård imot er, jag har ju bara tänkt på mig själf, aldrig på er, men jag har också fått mitt straff», och denna reflexion om, hur egoismen straffar sig själf, är tillräckligt enkel för att väcka äfven den dofnaste till eftertanke. — Vi bedja, att Gud icke må inleda oss i frestelse; men hur ofta glömmer man ej, att icke häller den ena skröpliga människan bör fresta den andra! Det har Lena i klockaregården erfarit: hon håller ett vad om sin fästmans trohet och förlorar det; då blir lifvet henne så tungt, att hon ej gitter bära det, men hennes sista tanke är, att »jag gjorde ändå illa — aj, aj, jag ankar på det så grufveligt — när jag ville tro dig om för mycket. Det skulle jag aldrig gjort, så hade allting nu varit bra». — Nilla har måst uppgifva sin ungdomskärlek och gifta sig med en gammal slägting, om hvilken hon sanningsenligt kan säga, att »han här och jag, vi ha aldrig passat för hvarandra»; hon har gått och räknat sina dagar, slitit och släpat dag ut och dag in, — »för arbetet har varit min tröst» — men någon riktig glädje har hon inte känt i lifvet, sen hennes Elof var borta; nåväl, »skrif», säger hon till författaren, »att jag klagade aldrig öfver guds skickelse, utan öfver mitt eget vankelmod. Människan skall luttras och pröfvas här i lifvet. Men för ett ödmjukt hjärta vet härren alltid tröst.»

Det anförda må vara nog, så mycket hällre som äfven de öfriga berättelserna äro i sin art lika förträffliga. Är nu detta realism? Ja, naturligtvis; men en sådan realism, som ej blott håller sig till tingens yta, utan tränger på djupet och förstår att där taga rätt på den idéens äkta pärla, som gömmes äfven i lifvets till utseendet mera obetydliga förhållanden, och hvilken det är förunnadt endast ett poetiskt sinne att upptäcka. Sådan realism

har hvarje literatur godt af, och, gestaltade den sig alltid på detta vis, så kunde man för visso hafva goda skäl att tillönska vår egen många sådana realister som herr Bondeson.

* *
*

Det är, efter hvad förläggaren med något ovanlig pomp och ståt försäkrar, icke första gången, som den författare, hvilken döljer sig under märket *Jochum Nüssler*, framträder för offentligheten. Då vidare samme man uttryckligen säger, att »förf:s fordran på anonymitetens fullständiga bevarande icke har medgifvit någon eftergift», skall jag i detta hänseende icke tillåta mig något annan än en förmodan, att det snarare är någon liten syster eller fränka till »de olle Jochen», som denna gång roat sig med att låna hans namn *). Och, då slutligen jag visst icke har något ondt att säga om dessa »teckningar och funderingar i kakelugnsvrån», men å andra sidan samme förläggare låtit sig angeläget vara att på omslaget själf framhålla både deras och förf:s förtjänster vida bättre än en anmälare skulle kunna göra, torde det icke vara skäl att här ingå hvarken på någon vederläggning eller någon amplifikation af hvad där blifvit med sådan känsla och öfvertygelse uttaladt.

En annan pseudonym, *Klara Kuhlmann*, har utsändt en ny samling »*Från Svenska Hem*». Det är solid hemmalagad hvardagsmat man här bjudes på, något påminnande om hvad Lea understundom uppdukar, men utan det salt, som hos henne plägar krydda äfven den anspråkslösaste anrättning. Följden är också, att man blir till mods ungefär som fransmannen, hvilken bjöds på »uce-manne-scoste» vid ett hederligt borgerligt bord: man tycker egentligen, det är synd att rata gudsgåfvorna, men visst förefalla de en smula fadda. Man gör sitt bästa för att med mamsellerna Lökman kika tvärtöfver torget genom fönstren hos den nykomna enkefrun (unga enkor spela hos K. K. en synnerligen framstående roll, ty sådana finnas i alla tre berättelserna), man ser henne röka cigarett och massageras af den ädle doktorn, man hör skvallerhistorier från borgmästarens soirée, man ser doktorn följa sin fru dit, och man glädes på den stackars doktorinnans vägnar, trots hennes ljusa hår, skrangliga figur och »båtlika galocher», — det enda man får veta om henne — att enkefrun där uppe i fönstret kolar af, innan det hinner bli någon historia i historien. Äfven berättelsen »Syfröken» afhandlar samma om-

*) Af förekommen anledning torde här böra nämnas, att den upplysning, som å sid. 81 i denna årgång lemnades rörande Ernst Ahlgren, var till alla sina detaljer hämtad ur en skånsk tidning för den 1 oktober 1884. När uppgiften nedskrefs af mig, hade den således redan i två och en half månad gått kring land och rike.

tyckta tema: Enkan — Doktorn, ehuru man här förut får till lifs en ganska lång prolog, hvars alla detaljer just icke äro så smakfulla; men alt går bra till sluts, hjältinnan får glömma bort sin utståndna vedermöda, sin iråkade olycka och altsamman, och doktorn får sin lycka fullfärdig med barnkammare och alt. Den sista berättelsen är onekligen den bästa, och särskildt systerns förhållande till brodern, för hvilken hon förgäfves offrat så mycket, är ej gjord utan talang. Men äfven de andra berättelserna ha utan tvifvel sin tacksamma läsarekrets, ty tycke och smak kunna ju vara så olika här i världen.

Så till sist ännu tre pseudonymer, af hvilka dock den ene själf lyft på masken. *Valfrid Grane* har anstält *Ströftåg bland hvardagsmenniskor* och därunder gjort sina iakttagelser, som i och för sig väl ej äro så märkvärdiga, men dem han berättat ganska ledigt, så att de kunna läsas med nöje. — Herr *Arvid Axelsson (Cabriolo)* har kallat sin bok *Svarta och Hvita Streck* därför, att de svarta och de hvita dagarnes minnen växla. Här tyckas dock de senare vara öfvervägande, ty större delen af bokens innehåll utgöres af en hop till det mesta rätt glada och oförargliga bilder ur Stockholmslifvet, de där förmodligen redan förut varit på prent i form af tidnings-kåserier och följetonger. En af dem — »Huru jag sålde en rock» — är en liten ypperlig bit från *la Bohème littéraire* i Stockholm; den tyckes höra midt in i herr Strindbergs Röda Rummet eller någon af Henri Murgers likartade skildringar. Men den öfverträffar också de andra ej så obetydligt. — *Christer Swahn* slutligen har utgifvit *Ord*, hvilkas innehåll torde ha gäckat de flesta läsare. Denne författare har förut visat sig ega en ej obetydlig originalitet, men däraf varsnar man i det föreliggande häftet föga.

* *
*

Så har det gångna årets novellistik tett sig för en man af den äldre generationen. Att den yngre i mångt och mycket kan ha en annan syn på sakerna, är naturligt, ehuru skilnaden mellan dem båda väl ej är så stor, som t. ex. herr Levertin gjort den i sin artikel »Två generationer». Så vidt jag kan förstå, har han dömt dem båda för hårdt, och den yngre allramest. Den äldre, d. v. s. den från 40—50-talet, var, säger författaren, ett optimistiskt slägte, som trifdes godt med lifvet, drack mycket, sjöng mycket, estetiserade mycket och skref mycket vers. Den tyckes vidare, enligt hans mening, ha haft blott en uppgift, nämligen »det fria mäktiga norden, som skulle föra till seger folkens sak», och, när det vardt slut med denna nordiska »treenighetsglädje», då vardt ock den generationen så bankrutt, att den ingenting hade att lemna i arf åt den följande mer än en allmän skepsis.

Desse unge, de vordo ett slägte af »oroliga tviflare, af misstrogna grubblare, hvilka så vant sig vid att dissekera *alt*, att det till sist blifvit dem svårt att hänföras af *något*. Och det var det värsta, att, då de verkligen fingo syn på idéer, hvilka stämde öfverens med tiden, på åsigter, hvilka deras förstånd måste gilla, så många funnos, hvilka icke voro starka och modiga nog att helt omfatta konsekvenserna af sitt eget tvifvel, utan antingen stannade i halfheter eller upplöste alt i pessimism och universalskepsis, för att icke tala om alla, som blefvo öfverlöpare till det gamla lägret. — Och orsaken härtill? Jo, nervösa som de äro, vår tids unge män, tvifla de till och med på sitt eget tvifvel, och, rädda för att taga steget ut, våga de icke bränna sina skepp, men tycka om att hafva en återvändsgränd öppen äfven till de idealer, hvilka deras kritik hånat ner. Så förgår deras dag under en pendelaktig vexling mellan olika åsigter, mellan de gamla, ur hvilkas moderligt lockande famntag de icke helt kunna slita sig, och de nya, med hvilka de icke öppet våga ringförmäla sig.» Men ej nog härmed! »Icke för tänkandets område ensamt är nervositeten generationens särmärke, kanske ännu mer för känslolifvet. De djupa passionerna, de varmblodiga, handelskraftiga lidelserna, de höra icke nutiden till, men väl den sensitivartadt retliga känslighet, som, lik de spända, spröda strängarna på ett ömtåligt instrument, sättes i en skälfvande dallring vid hvarje intryck, och den sinlighet, som lyckliga perioders människor känt glöda i sina ådror som en obekymrad, frisk och lyckliggörande naturdrift, tar nu skapnad af ett ögonblicksrus, som bryter fram med ett konvulsionsanfalls alla symptomer.»

Alt detta är ju briljant sagdt, och med en glöd, en patos, som förbjuda hvarje tanke på, att icke det skulle hafva varit författarens uppriktiga öfvertygelse. Men har han icke här varit offer för ett grymt självbedrägeri, så mycket större ju lifligare hans egen inbillningskraft är? Eller skulle detta verkligen vara vår nutida ungdom, dessa, med förlof sagdt, rena stackare utan fäste vare sig för tanke eller vilja? Nej, och tusen gånger nej! Herr Levertins beskrifning kan möjligen träffa in på individer, — jag hoppas, de icke måtte vara många, — men att så döma en hel generation, det är bestämdt att göra henne blodig orätt. Jag har ock sett något af ungdomen i vårt land, sannolikt vida mer än den ärade författaren, och min personliga erfarenhet är den, att jag aldrig vet mig ha träffat på ett enda exemplar, som ens tillnärmelsevis motsvarat den uppstälda bilden. Lika litet lär ungdomen själf vilja känna igen sig i denna bild af ett »hopplöst slägte».

Å andra sidan var den äldre generationen ej så illa däran, som förf. föreställer sig. Tanken på nordens politiska enhet vardt en illusion, det är sant. Men det var icke första, och blir

ganska säkert ej häller sista gången, som ungdomen ej kan få den eller den enskilda förhoppningen realiserad, utan att däraf behöfver följa ett fullständigt andligt och moraliskt nederlag. Den nu i fråga varande generationen hade i behåll tron på Gud, fäderneslandet och familjen, och det kan knapt betviflas, att de yngre mottagit detta arf snarare än en sådan där universal-skepsis, hvilken, likt en sjuk hund, endast fräter sig själf.

Där är altså, efter mitt förmenande, mellan de äldre och yngre ingalunda befäst något svalg, som skulle göra det omöjligt för de förre att förstå och uppskatta de senare. Om det oaktadt desse anse sig hafva skäl till klagan i detta hänseende, så får orsaken därtill sökas på annat håll.

Det är herr Nordensvan, som i början af förlidet år framstält denna anklagelse och formulerat den så, att, »när man skär upp en nyutkommen bok, då ser man allra först efter, om författaren är realist eller naturalist, om han hör till högern eller venstern eller centern, och så bildar man sin uppfattning, i främsta rummet efter förutfattade meningar och sedan efter skriftställarens ståndpunkt». Detta är ett hårdt tal, liksom hela den ifrågavarande uppsatsen har stort tycke af en krigsförklaring, hvilket icke hindrar, att den i öfrigt innehåller mycket sunda och beaktansvärda tankar, liksom den äfven är skrifven med stor både värme och ärlighet och därigenom antagligen verkat ganska tilltalande på sina läsare. Dessa skola gärna gifva herr Nordensvan fullkomligt rätt i, att »det är en dumhet att tro, att en sann realist — och dylika ha funnits i alla tider — ej tillika vore i bästa mening idealist, äfven om den väg, hvarpå han sträfvar, skiljer sig från den vanliga moderna allfartsvägen», samt däruti, att »herr Strindberg ej är typen för en realist». I fråga däremot om själfva anklagelsen kan dock anmärkas, att den tämligen tydligt vederlägges af författarens sist utgifna häfte, på hvars omslagssidor finnas aftryckta en mängd aldeles oförbehållsamt gynsamma omdömen om hans tidigare böcker, och det från så pass skilda håll som Göteborgsposten å ena sidan, Aftonbladet och Budkaflen å den andra. Och detsamma gäller, i fall jag ej alt för mycket misstager mig, om de flesta af det unga Sverges öfriga produkter: de hafva i allmänhet blifvit rätt fördelaktigt omtalade. När imellertid på något enstaka håll ett undantag härifrån göres, är det väl så underligt? Det säges, att de unge ännu icke skulle bildat ett parti, och kanske var det så, när herr Nordensvan skref sin uppsats; men det gångna årets företeelser tyckas visa, att åtminstone då, om icke förr, ett dylikt parti slutit sig samman så starkt, som ett parti någonsin kan göra det. Ett parti åter, det kan nu icke hjälpas, bedömes snarast efter dess höfding, och denna höfding åter, hvem är han? Herr Nordensvan har själf tecknat honom i denna tidskrift, och äfven annorstädes uttalat sig om honom med

en opartiskhet och oförbehållsamhet, som måste tillvinna sig det största erkännande. Här börjar divergensen: herr Nordensvan anser, att förtjänsterna äro så stora, att de kunna och böra öfverskyla felen; andre tycka tvärtom. Man måste erkänna den stora, den ovanliga begåfningen, och jag tror ej häller, att det fallit någon in att bestrida denna; men huru har den användts? Har all denna häjdlöshet, ensidighet och orättvisa kunnat annat än väcka en reaktion, hvars styrka stått i direkt förhållande till styrkan hos den orsak, som framkallat henne? Och ännu en sak: hvem har ej väntat, hoppats och längtat, att denna ungdomshetsighet en gång skulle ha rasat ut, att jäsningsprocessen ändtligen skulle vara öfverstånden, och att, sedan dräggen hunnit sätta sig, man till sluts dock skulle få rent, ädelt vin? Jag behöfver ej påpeka, att dessa förhoppningar alt hittills gäckats, att han ännu är densamme som förut, och att särskildt i kvinnofrågan han går rakt imot vår tids humana sträfvan att låta kvinnan gälla alt hvad hon kan, i första rummet som maka och mor, men, om detta icke förunnas henne, på alla områden, där hon kan gagna sig själf och andra. När, detta oaktadt, han af somlige hyllats med en entusiasm, som blott alt för mycket närmat sig fanatism, så är det väl ej så oförklarligt, att »naar det regner paa Præsten, saa drypper det paa Degnen», eller att en del af oviljan kommit att drabba äfven hans anhängare. Jag säger ej, att detta är rätt, men det är dock ganska naturligt.

Enligt min tanke är det altså den dyrkan de fläste af det unga och yngsta Sverge i tid och otid, i ord och än mer i gärning egnat herr Strindberg, som åstadkommit den ogynsamma stämning, hvaröfver klagan förts. Jag tror mig hafva visat, huru därmed förhåller sig och att det icke är så farligt. Det unga Sverge råder åtminstone öfver några förmågor, hvilka redan erkännas som ganska framstående, och det är min lifliga öfvertygelse, att detta erkännande skall varda alt allmännare, i samma mån de visa sig kunna och vilja undvika sådana öfverdrifter, som på ett mer eller mindre hänsynslöst vis kränka andra. Man kan vara realist, och, är man det på sådant vis som t. ex. herrar Nordensvan, Bondeson och af Geijersstam (i sin sista bok), så har vår literatur godt däraf; man kan vara pessimist, och, ehuru jag för min del anser detta som en sjuklighet, må det ju gå an, om man ställer sig till efterrättelse den ädla uppmaning, som innehålles i fru Nybloms vackra dikt i förra årets oktoberhäfte af denna tidskrift. Men med båda dessa riktningar låter sig förenas tron på de allmänt menskliga idealer, som synas mig böra vara för alla tider lika heliga och okränkbara, och denna synpunkt är väl ännu så länge och för det stora flertalet den bestämmande vid bedömandet af literaturalster i vårt land.

Edvard Lidforss.

Literaturanmälningar.

Vid allfarväg. Dikter af *A. U. Bååth.* Stockholm, Jos. Seligmann & Comp. Pris: häft. 2:00, eleg. inb. 3,50.

Sällan har någon diktsamling — det skulle då vara Rydbergs och Snoilskys — mottagits af dagspressens kritik med så enstämmiga loford som förevarande, och det från olika håll. Grunden härtill torde utan tvifvel vara att de här inrymda dikterna nästan utan undantag innehålla poesi, detta något, som ej kan analyseras, att de alla äro präglade af en ursprungligt skapande kraft, hvilken dock låtit sig beherskas och formas af en konstnärlig ande, som här vida mer röjer sig än i allmänhet i författarens föregående dikter. Vidare genomgås hela samlingen af en fläkt af de rörelser och sträfvanden, som bryta sig i samtiden, ej af dem, som göra mest buller af sig, fast de minst veta hvad de vilja, utan af dem, som, djupgående och omfattande, vilja låta en äkta och mångsidig humanitet genomtränga den enskildes och samhällets lif, med människokärlekens måttstock mäta dessas förefintliga former och i dess glöd omsmälta dem, som ej hålla profvet. Men detta ligger bakom dikterna; de sakna hvarje doktrinär anstrykning och äro i det hela konkreta bilder från det lif, som rör sig rundt omkring i hvardagslifvet, de händelser och personer man möter på allfarväg.

Bååth är sålunda genremålare. Hvarje dikt är en tafla med lefvande figurer. Det var ej svårt att af hans föregående dikter sluta till att hans utveckling skulle gå denna väg. Ty äfven om han i sina första dikter mera omedelbart gaf sin känsla luft, skedde det dock alltid i målande bilder och uttryck; beslägtad som han är i anlag med Talis Qvalis, hade han synbarligen intryck från denne skald. Men redan bland dessa dikter förekommo ett flertal, där det målande elementet var öfvervägande och det berättande stod i bakgrunden. Men en viss osäkerhet, om taflan skulle kunna tala för sig själf, förmådde honom ofta att låta den åtföljas af en förklarande tolkning. Underligt var det också ej, ty då hans första dikter för fem år sedan utgåfvos, var den unga danska literaturen föga känd, vår nya låg ännu i sin linda och allmänheten hade sålunda ej vant sig vid att själf se hvad som kan ligga i en tafla, utan väntade alltid en tydlig fingervisning af författaren. I Bååths Nya Dikter (1881) herskar det målande elementet nästan helt och hållet; till och med i de erotiska dikterna, för hvilken art det tyckes mindre skola lämpa

sig. Men man finner bland dessa dikter, vid sidan af mycket kraftigt berättade taflor, äfven sådana, som hafva väl litet innehåll, eller där åtminstone målningen ej nog kraftigt framhäfver det innehåll de äga. Man kan säga, att Bååth i sin nu synliga samling upptagit de bästa egenskaperna från sina båda föregående. Målningen öfverväger, men är alltid så kraftigt och säkert tecknad, att den ej behöfver något facit. Eller rättare sagdt, det berättande elementet klädt i målande drag är ej bannlyst, men får ej häller mera utrymme än som är nödvändigt; det är med ett ord strängt begränsadt med hänsyn till helheten.

Har Bååth i sina föregående samlingar visat en icke ringa förmåga att teckna landskaps- och stämningstaflor, äro hans förevarande dikter nästan alla genrebilder, gripna ur lifvet. I åtskilliga har dock landskapsmålning betingats af ämnet, och man kan här få glädja sig åt nya bilder från den skånska slätten, lika fylliga och saftiga som hans föregående, om än med mindre detaljrikedom, tecknade i stora drag. Sådana förekomma i *Utanför Lund*, vid Hospitalet, där naturens stillhet och lugn, då den hvilar i vårlig värme och saftfullhet, under lärksångens jubel, afbrytes af de vansinnigas hemska skrin; i *Sonen är student*, där den kraftige och lefnadsfriske gamle mjölnaren liksom fått sitt sinne impregneradt af stämningen från den rika bygd han från kvarnen sett; i *Döende*, där samma natur lockar den döende bispen, som af teoretisk öfvertygelse om jordens fåfänglighet och uselhet målat upp en idealvärld, att i afskedets stund utropa: »jord, hvad du är skön ändå!»; i *Vid Tångahallar*, i *Efter storm* och i *Ett barndomsminne*. Men i alla dessa dikter stå naturmålningarne ej ensamt för sin egen skull. Hufvudsaken är människolifvet.

Och i allmänhet är det inga ljusa bilder ur detta skalden tecknar. Hans människokärlek kan ej låta honom med kalla ögon se huru lifvet och kulturen offra så många individer och huru dessa utom sitt tunga öde äfven ha att bära förakt och vanära, under det lifvets lyckobarn jämte alt annat godt äfven ha samhällets aktning, om de också äro skyldiga till samma sak som de förra. Det olika öde samt den olika dom som drabbar samhällets kvinliga parias och dem, som hafva lika del i deras synd, ger honom åtskilliga motiv. I en mera djärf och skriande motsats till hvarandra ha väl ej dessa olika lottade och bedömda blifvit satta än i *En jordafärd*. På samma meter som salmen »Nu tystne de klagande ljuden» skildras, huru sjukhusets likvagn för den unga sköna synderskan till grafven. Ingen följer den; hennes kista är lika svart som hennes öde varit. Men om alla, som stått henne i lifvet så nära och som haft lika del i hennes skuld, kommit, hade kanske större ära ej blifvit visad mången. Och skaldens fantasi låter nu dem alla träda fram, göra sin skyldighet, och bilda ett lysande följe till båren.

Vid sidan af denna dikt ställer sig *Barnsöl.* Hetärens son är döpt, och nu firas barnsölet med en djärft, men synnerligt kraftigt målad fest. Gästerna liksom värdinnan äro af samhällets bottensats; hvad öde pilten skall få, därom spörjer ingen; man är så lågt nere, att det ej fins mer några illusioner att sönderrifva, ingen tro på idealen i någon form, hvilka lifvet skulle kunna krossa. Men hvem är piltens far? Jo, sök honom i salongerna, »där aning om hvad i dunkel sker ger rodnad åt kinder skära», där man tycker sig höra, hur det tager i samhällsfogarne, om blott ett ord om slikt faller, men låter saken vara. Och genom den råa bullrande festglädjen låter ett kvidande: »något det är som lider»; det är barnet, födt i synd till synd och elände. Men att mannen under slika förhållanden ej går fri från moralisk skada, visar sig, då han ingår äktenskap med en oskyldig flicka och i hennes oskuld söker rentvå sin ande från all den smuts, som vidlåder den från hans ungkarlslif. I dikten *Före bröllopet* tecknas en ung man, som går i sitt nya hem, dit hans brud om ett par dagar skall komma. Med kärleksfull hand har han ordnat alt; men nu komma vålnaderna från ungkarlslifvet in, slå sig ned på sofforna, pianot skräller för deras anslag och dansen går i salongen. Den doft som följt med hans bruds bohag, de rena och ljusa minnena från deras samlif jaga så bort de andra, men de ha dock gästat *hemmet* och detta är ej rent längre. Huru nära nöden och frestelsen ligga hvarandra, hvilken nära nog heroisk kraft som stundom fordras för att kunna stå upprätt, då kampen för lifvet jagar och trots alla uppoffringar blott blir en ständig strid med hungern, huru jämförelsevis lätt det är att vara ren och kunna döma, då lifvet gett en alt: välstånd, öm föräldravård, mångsidig uppfostran, höfviskt umgänge på alla håll, huru äfven hos fallne rena mänskliga känslor kunna lefva, teckna dikterna *Utanför Café National, En pingstdagsmorgon, Välgörenhetsbasar, En magdalenastund,* samt *Synd och skam.* Mot alla de fall, då sedligheten är en penningfråga, vare sig i och för sig själf eller i allmänhetens dom, utgöra dessa dikter en skarp protest.

Hafva i nu nämda dikter behandlats de olika könens sedliga förhållande till hvarandra och den allmänna uppfattningens af hithörande frågor skriande motsats till ett allsidigt och rättfärdigt bedömande af dem, så behandlar skalden i ett par dikter hvad som företrädesvis kallas den sociala frågan, samhällsklassernas mer eller mindre skarpt motsatta förhållande till hvarandra. I dikten *Välgörenhetsbasar* kan man säga att tyngdpunkten ligger här. I *Middagspromenad* snuddar arbetet och kapitalet mot hvarandra, det förra representeradt af de sotiga arbetarne, hvilka ej disponera öfver mycket att förädla och försköna lifvet med, det senare af deras arbetsgifvares hustru och dotter, som däremot förfoga öfver alt, som kan ge lifvet ljus

och behag. För missförhållanden af denna art har skalden intet universalmedel, men han tror dock att mycket kunde blifva bättre, om ej det moraliska bandet mellan arbetsgifvare och arbetare vore borta. För banvaktsfamiljen i *På iltåg* har lifvet varit en enda lång arbetsdag, men hustrun vet dock att efter omständigheterna göra deras lif så behagligt och mänskligt som möjligt, af sitt forna husbondfolk bevarar hon det vänligaste minne, och då hon rörd betraktar deras porträtt på sin vägg, kan orsaken till hennes rörelse ej vara annat än, att de behandlat henne såsom *människa,* visat henne vänlighet och personligt intresse. Men då arbetaren ej står gent emot en människa utan emot en kassakista, då blir samhällsfrågan blott en fråga om makten, då stå samhällsklasserna emot hvarandra, den ena sugande musten ur den andra och denna full af hat mot den förra såsom i dikten *Ett socialistmöte.* Massan kan tyglas genom militär och polis, dess uppmärksamhet kan afledas från hufvudfrågan genom krig, eröfringar, segrar, den yttre glans, som faller öfver riket, men segrarne ha vunnits, emedan landets kraft varit styrd af en säker tanke, och skalden hör *Vid Siegesdenkmal* i Berlin liksom ett doft mummel från massorna förkunna, att deras är kraften och att den, så snart den blir styrd af en säker tanke, skall segra.

Skalden är sålunda i sina dikter med socialt innehåll ej någon förkunnare af en ny tid, ej häller någon stormlöpare mot gamla inrättningar eller idéer. Men hans blick är skärpt för samhällslifvets skärande motsägelser och motsatser, den måttstock, hvarefter han bedömer dem, är den äkta människokärleken, och den tror han äfven kan lösa åtminstone de största. Ja, man skulle kunna säga att han själf satt detta såsom sitt program, då han i inledningssången *Allmakt* yttrar om sin moders ögon:

Mån mänskoöden, hvilka
På vägar skumma
I köld ha vilse gått,
Ej vände sig mot ängder,
Dem solar ljumma,
Om ljus af dina ögon dem följde blott?

Det är med sådana sympatiska ögon han själf betraktar småfolket, äfven då han tecknar rena genretaflor ur deras lif, såsom i *Fiskläget krögare, Vid Tångahallar, Knut Laveson, Kvällstämning, På färd* och *Segerlön,* eller då han i *Farväl till utvandraren* riktar sig emot den gällande patriotiskt-poetiska uppfattningen af emigrationen. Ja, till och med hos grofva brottslingar älskar han att se det rent mänskliga, såsom i *Ett barndomsminne.* Och där kalla och nyfikna ögon tro sig se till botten i en människosjäl och ha i händerna dess hemligaste motiv, där träffar hans satir, såsom i *Människokännedom* och *På rakstugan.*

Gärna dväljes skalden också med förkärlek vid det sunda lynne och den friska glädje som arbetet skänker. I motsats till detta ställer han i *Glädje* sinnesnjutningen, i *Sonen är student* den teoretiska öfverbildningens slapphet och glädjetomhet, och mot arbetslifvet ställer han i *Hamnlif* det uppblåsta, självkära teoretiska lifvet, som tror sig bära oppe tillvaron med några uttryck och vändningar och därför gör anspråk på att betraktas såsom idealens vårdare. Med skärpa är denna frasidealitet blottad i *Syskon,* där den unge studenten, som går och sjunger »om sanning och ljus i lifvets vårar», ej vill känna igen sin egen syster, som är piga. Också *Genfärd* har ett liknande motiv; så länge den unge lärde är fattig, brinner han af begär att få lindra de fattiges lott, men sen han själf fått det bra ställdt, tycker han att nöden ej är så svår; men så som af en genfärd plågas han af sin son och dennes namn. Under hans hänförelses tid har denne blifvit född och döpt Lasalle, och hans friska frimodighet är fadern ett likadant spöke som hans namn. Äfven *Stål,* epilog till Gustaf Adolfsfesten, kan hit hänföras. Men att skalden tror på verkliga idealers makt, det visa, negativt visserligen, hans förutnämda dikter, men också positivt ett par andra. *Jon Fant*, den halffånige landsstrykaren, blir under salmsången i kyrkan en ny människa; i hans dunkla själ är det en enda ljus punkt, som under salmsången flammar upp, lyser ut öfver hela hans själslif och äfven meddelar sig åt dem, som följa honom i sången. Hvilket väsentligt moment i människosjälen känslan för och uppfattningen af det ideala är, framgår än mera ur dikten *Konstnärens dotter*. Bildhuggaren har sökt uppfostra sin dotter alldeles förutsättningslöst. Inga i förväg färdiga meningar få dana hennes uppfattning, ej den minsta aning om religiös tro får inverka på hennes sinne; det skall omedelbart ur natur och lif hämta sin näring, och då skall hon utan skymmande hinder se naturen och lifvet vara skönt och rikt öfverallt. Men då konstnären fått färdig sin Venus, ett mästerverk, där det fina, trånande lefnadsmodet andas ut genom de rena, hvita formerna, hvilka liksom genomströmmas af vårlig värme, sålunda liksom gifvande en aning om ett högre, fullt harmoniskt lif, då finner han en dag sin dotter på knä framför den med händerna knäpta till bön och med förgråten blick. Så mäktigt och omedelbart har uppenbarelsen af ett fylligare, helare, mer harmoniskt lif än det verkliga gripit henne. Känslan af det ideela är något väsentligt för människonaturen och låter sig ej utestängas, och den omedelbaraste och starkaste form, i hvilken den framträder, är tillbedjan.

Nämna vi så interiörerna *Lycka* och *Ur barnkammaren,* den fint berättade genrebilden *På färd,* den historiska studien *Gripsholm,* tillfällighetsdikten *Marthin Luther* samt själfbekännelserna *Porträttet* och *Brist*, ha vi nämt alla dikterna i denna samling. Stor är den sålunda icke, men den har ett vägande

innehåll. Och hvad som är det bästa med den — skalden visar sig i intet afseende doktrinär, och det lofvar en fortfarande lika rik utveckling. *L. K.*

Svenska skådespelare. Karakteristiker och porträtter af *Frans Hedberg.* Med 20 illustrationer af *V. Andrén.* Stockholm. C. E. Fritzes k. hofbokhandel. Pris: häft. 3: 50, inb. 5 kr.

Om detta arbete framträdt utan större anspråk, om det fått gå och gälla endast som litet kallprat — delvis något misslynt — öfver litteratur och scenisk konst, om med ett ord ingen haft skäl att anse det för något annat och mera än hvad det i verkligheten är och det sålunda icke kunnat påräkna auktoritet som ett teaterkritiskt arbete af en viss rang, då kunde man alltför gerna låtit de brister, hvaraf boken möjligen ändå skulle kunna anses lida, vara en sak endast mellan författaren och hans läsare.

Författaren synes emellertid icke önska att få sitt arbete så behandladt. Han lemnar tvärtom granskaren en helt annan måttstock, då han i inledningen bland annat förklarar boken afsedd att »hugfästa skådeplatsens och skådespelarekonstens betydelse för vårt land» samt »att väcka allmänhetens intresse i djupare mening för menniskoframställningens stora och svåra konst, ett intresse som skulle sträcka sitt välgörande inflytande äfven till framtiden». Det är den attest förf. sjelf gifver sitt arbete, och förunderligt nog har den tagits för god af flere tidningar såväl i Stockholm som Upsala — ja en sådan har t. o. m. jemfört arbetet med hvad hr E. Brandes i samma ämne producerat. Rättvisligen må dock tilläggas, att de ifrågavarande granskningarne sågo dagen veckan närmast före jul, då den brådska och den allmänna menniskokärlek, som den stundande högtiden framkallar, någon gång taga sig ett förenadt uttryck i bokanmälningarnas beskaffenhet.

Faktum är emellertid, att hr Hedbergs bok nu genom hans och andras åtgärder blifvit ansedd vara ett teaterkritiskt verk af betydelse, en källa som man kan rådfråga angående svensk scenisk konst. Det är denna efter mitt förmenande oerhörda öfverskattning som bestämt mig att med några ord söka bringa arbetet tillbaka på dess rätta plats i allmänhetens omdöme. Till detta ändamåls vinnande behöfver jag endast berätta läsaren, hvad boken »Svenska skådespelare» egentligen är. Den är först och främst en polemik mot hvad hr H. inte tycker om så inom konstens som litteraturens område, den är vidare ett panegyriskt förhärligande af ett och annat inom dessa samma områden, som har glädjen åtnjuta hr H:s sympatier, den är ytterligare en samling anekdoter och biografiska notiser om svenska sceniska konstnärer, och den är slutligen ett prof på ytterst otillfredsställande teater-

kritik. Jag har ordnat innehållet i denna följd, derför att den karakteriserar, hvilka delar af boken som synas mest ha intresserat författaren. Jag skall nu ett ögonblick betrakta hr H. på dessa de olika områdena af hans arbete.

Polemisk är han emot mångt och mycket, i främsta rummet mot vår tid och dess litteratur. Han anser att denna litteratur — särskildt den dramatiska — är pessimistisk, målar endast grått i grått, t. o. m. »svart i svart», och gifver otvetydigt till känna, att han önskar en annan dramatik, som icke bråkar med några problem, utan sätter sig och skrifver glada lustspel, åt hvilka man kan få sig ett godt skratt. För egen del tror jag att hr H. gör den nya litteraturen orätt, och att han — måhända af bristande kännedom — anser den mera pessimistisk än den är. Några uttryck gifva vid handen, att hr H. underlägger ordet pessimism en temligen vidsträckt betydelse, till den grad att han snart sagdt synes anse hvarje nutidspjes pessimistisk, som ej slutar med förlofning eller giftermål eller på annat sätt lyckligt.

Men det är icke endast mot den nutida pessimismen hr H. polemiserar. Han polemiserar också ganska lifligt, ehuru i förtäckta ordalag, mot den nuvarande régimen vid dramatiska teatern och mot den del af pressen, som då och då tillät sig göra anmärkningar mot den förra régimen. Han polemiserar vidare — enligt sin gamla kåsörvana — mot Nya teatern, som han tyckes anse i viss mån oberättigad att existera. Han polemiserar också mot hr Emil Hillberg, hvilken tages i allvarlig upptuktelse för att hans verksamhet som teaterdirektör i Göteborg slutade med ekonomiskt obestånd. Jag skall lemna derhän, om denna upptuktelse under några förhållanden kunde varit af nöden i ett arbete som detta, men alldeles visst är det, att hr Hedberg borde vara den siste att gripa till ferlan, detta af skäl som han sjelf känner bättre än någon annan.

Om vi nu från polemiken öfvergå till panegyriken, så skola vi finna förf. äfven på detta område utveckla en storartad, om ock icke så omfattande verksamhet. Den omfattar egentligen — i allt fall i främsta rummet — hr Fredriksson. Den essay, som afhandlar honom, skulle jag vilja kalla apologetisk panegyrik, ty det är icke nog med att föremålets förtjenster i höga toner lofsjungas, förf. nedlägger nästan lika mycket arbete på att tvätta bort de fläckar, hvarmed kritikens »kotterimanipulationer» velat sudla detta föremål. För min del ställer jag herr Fredrikssons konst *mycket* högt, men icke ser jag att man har rätt att ställa honom »afgjordt främst» i fråga om komedien, lustspelet och det borgerliga nutidsdramat. Tvärtom vill jag mena, att förf. i sin ifver att berömma herr Fredriksson här gjort blodig orätt åtminstone åt Almlöf, Thegerström och Hillberg. Att säga, att hos hr Fredriksson *aldrig* någonting synes inlärdt, utan att *allt* är

fullt osökt och naturligt, tror jag också vara en öfverdrift, om än mera förlåtlig än den förra. Men nu kommer det roligaste. Förf. nödgas erkänna, att hr Fredrikssons Stensgård icke var fullt korrekt, och detta ursäktar han med följande dråpliga sats, som jag tillåter mig kursivera: »*Ty Fredriksson är en allt för intelligent och skarpsinnig natur, för att med framgång kunna spela naiv eller enfaldig på scenen*». Härmed är domen fäld öfver åtskilliga skådespelares intelligens, exempelvis öfver Phister och Johannes Brun, hvilka *med framgång* spelat naive i Jeppe på Berget eller Michel Perrin, öfver Coquelin, som gjort det som Gringoire, öfver Reimers och Hillberg, hvilka gjort det som Stockman. Ingen af dessa kan täfla med hr Fredriksson i intelligens, det har Hedberg med dessa ord sagt.

Ännu många märkliga saker, som yttras om hr F. som skådespelare och regissör, kunde lemnas, men det redan anförda gifver, hoppas jag, en temligen klar föreställning om uppsatsens ur många synpunkter högst ovanliga beskaffenhet. Man torde kunna göra hr Fredriksson full rättvisa, och likvisst ej undgå att finna hr H:s osmakliga apologi lika egnad att vilseleda deras opinion, hvilka sjelfva ej kunna bilda sig något omdöme i saken, som den är lämpad att såra och förarga den utmärkte konstnären.

Hvad bokens anekdoter och »biographicals» angår, skall jag hoppa öfver dem; endast anmärkande att anekdoterna möjligen äro något dubiösa, »biographicals» säkerligen något ofullständiga.

Återstår alltså teaterkritiken eller rättare konstnärskarakteristiken. Funne man der något af den fina, skarpa iakttagelseförmåga, som utmärker t. ex. den Brandes, med hvilken hr H. jemförts, då vore man frestad att ursäkta mångt och mycket, som brustit på andra områden. Men dessvärre är det icke så. Karakteristiken är ganska litet karakteristisk, visar alldeles icke prof på den förmåga den bör äga, som vill för kommande tider hugfästa hvad svensk scenisk konst intill nu varit.

De bortgångna konstnärerna förbigår jag alldeles — hur hr H. med dem lyckats, derom må andra döma; men om hans behandling af de nu lefvande må några ord yttras. Det finnes i boken på sidan 135 en beskrifning på Edw. Swartz' Hamlet. Denna beskrifning är hållen i så allmänna, så litet utmärkande drag, att den ungefär lika väl skulle duga om Aug. Lindbergs. Och dock äro som bekant dessa tvänne konstnärers Hamletstyper grundskilda. Den brist som detta exempel angifver är temligen genomgående i arbetet. Af karakteristiken öfver Olga Björkegren kan ingen menniska få en aning om, hvad som månde vara hennes storhet. Än mindre af den knapphändiga artikel som egnas hr Hillberg. Bäst torde förf. i detta afsende ha lyckats med fruarna Ulff och Bosin, för hvilkas konstnärsskap han uppdrager ganska väl motiverade gränser.

Högst egendomligt är hr H:s sätt att utvälja roller, som

skola visa den afhandlade konstnärens begåfning. Det förefaller ibland, som tog han dem på slump i några gamla arkivhandlingar; annars är det ofattligt huru goda prestationer kunna komma i så intim blandning med svaga eller underhaltiga. Exempelvis, hur är det möjligt att, när man bland hr Thegerströms förnämsta roller räknat upp Bernick, Månsson och Aslaksen, låta seriens klimax bildas af Pontus Bark i »Sanna kvinnor», en af de ytterst få roller, hvari hr Thegerström — rent ut sagdt — misslyckats? Svårt är det likaledes att förstå, hur man kan sätta hr Fredrikssons nog chargerade Béchamel i jemnbredd med hans mönstergille Olivier de Jalin, eller hur man kan finna någonting »i hög grad karakteristiskt» hos hans Hök i Berta Malm. Ej mindre förunderligt är det att finna hr Hillbergs Jaques (i Gillets hemlighet) stäld au niveau med hans Jago och hans Krogstad. Det är sannerligen som droge förf. lott om de exempel han ämnar anföra.

Något i sitt slag ganska egendomligt är också essay'n öfver fru Hartman. Att kalla henne »den enda verkliga ingénue vi sedan Selma Lindqvists tid sett på vår scen» tyckes mig innebära en hård orättvisa mot det vackra minnet af Walfrid Moberg, f. Torslow, som må stå för hr H:s räkning. När nu fru Hartman skall skildras, blir det naturligtvis fråga om »En räddande engel», och på tal om Gurli förekomma följande högst sällsamma rader:

"— och hvilket ohyggligt intryck skulle det icke gjort, att få se detta missriktade barn gå öfver scenen utrustad med alla de attribut som en antingen mera sentimental eller också mindre käck ung dam vid teatern skulle kunnat låna henne, om hon riktigt velat slå på stort och som det heter, knipa publiken? Och hvad gjorde nu i stället fru Hartman? Jo, ledd, antingen af en gudomlig instinkt eller också af en oförderfvad och klarseende ung kvinnas absoluta känsla af, att der låg det rätta och enda möjliga, gaf hon oss bilden af en yrhätta, som genom att hos oss framlocka det hjertligaste skratt, befriade oss, i ordets mest egentliga betydelse, ifrån det sorgliga skådespelet af ett barn med alla en missriktad mogen kvinnas fel, utan att ega en enda af hennes ursäkter. Jag talar här, med full afsigt, icke om hvad författarinnan har menat med sin Gurli, ty det händer någon gång, att författarnes mening så der temligen ställes på hufvudet af dem, som skola gifva gestalt åt den, utan jag talar om det sätt hvarpå fru Hartman, vägledd af sin lyckliga natur, löste uppgiften."

Här må man väl fråga: hvad är meningen? Fans det för den som kände rollen och novellen ens en möjlighet till annan uppfattning af rollen än fru Hartmans? Skulle verkligen den upptäckten, att Gurli borde spelas som en yrhätta, kräfva vare sig »gudomlig instinkt» eller »absolut känsla»? Och hvad menar hr H. med att han icke talar om hvad förf. menat med sin Gurli? Man blir rent af hufvudyr af alla de gåtor, hr H. inom dessa rader lyckats inpressa.

Några rader senare afger hr H. den öfverraskande förklaringen, att »det är alldeles likgiltigt, om fru Hartmans framställning

berodde af konst eller natur». Kanske det är likgiltigt för hr H., men bestämdt inte för vår dramatik. Fru Hartmans sätt att chargera komiska roller erkännes i ytterst lena ordalag, och förf. synes medgifva att denna tendens ej bör få öfvergå till en vana, ty då blir den farlig. Men, säger han, »nu misspryder den henne inte, ty lika väl som allting klär en skönhet, så klär också allting en liten skalk, och när hon nu förenar båda dessa egenskaper, så är det klart att den klär henne mer än andra».

Är det i ett arbete, som är afsedt äfven för framtiden, som hr H. skall komma fram med komplimanger så fadda, att deras publicerande är snart sagdt en förolämpning mot den det gäller? Det tyckes som borde aktningen för den konst han talar om och den allmänhet han talar till kunna förmå honom att spara dylikt för den enskilda vänkretsen.

Till sist önskar hr H. fru Hartman att alltid vara för sin skådeplats hvad »gumman Haitzinger» i Wien varit för sin, en önskan som är något komisk för den som vet att denna berömda tyska skådespelerska var tragédienne, ända till ganska framskriden ålder.

Jag har nu antydt arten af hr H:s karakteristiker. Hvad hans framställningssätt angår, utmärker det sig för en del stilistiska oegentligheter och en märklig oförmåga att på ena sidan komma ihåg hvad som sagts på någon af de föregående. Ett exempel på det senare. Sid. 228 tyckes naturen ha ämnat Ellen Hartman till »en stor skådespelerska»; sid. 238 är Olga Björkegren »den enda bland alla de unga som lofvar att blifva något stort». Och ett exempel på det förra från sid. 9. Förf. upplyser oss, att han personligen känt och umgåtts med de flesta konstnärer han skildrar, och fortsätter: »Skall detta blifva till gagn eller till hinder för ett fullt objektivt bedömande af deras betydelse som bärare af vårt lands dramatiska konst? Jag tror det icke; men det tillkommer andra, icke mig, att döma i en sak, der jag sjelf är part.» Sådana stilistiska egendomligheter bruka i skolynglingarnes temaböcker utmärkas med en bock, eller åtminstone med ett frågetecken. Jag skall anföra en till, det skall bli den sista. Kapitlet om Gurli Ulff inledes sålunda: »*Så vidt* *) det icke kan förnekas, att skönhet är för den qvinliga dramatiska artisten en egenskap, som i hög grad för henne jemnar den svåra vägen till konstens helgedomar, *måste man* *) också erkänna, att få af våra svenska sceniska konstnärer hafva fått sig denna gåfva i så rikt mått tillegnad som Gurli Åberg». Hvar och en finner, att här saknas allt sammanhang mellan premiss och konklusion. Jag skall tillåta mig samma konstruktion, och säga: *Så vidt* det icke kan förnekas, att objektivitet, fin uppfattning och vårdadt språk äro egenskaper, som i hög grad pryda en författare, *måste man*

*) Kurs. af anmälaren.

också erkänna, att endast få lagt så litet af dessa herrliga gåfvor i dagen som hr Frans Hedberg i boken Svenska skådespelare.

De brister i arbetet, för hvilka förf. ensam bär ansvaret, torde härmed få anses påpekade. Jag kommer nu till en sak, som äfvenledes lemnar mycket öfrigt att önska, men der man dock kan antaga att åtminstone en del af skulden faller på korrekturläsaren, jag menar ortografien. Denna är både ovanlig och inkonsekvent. Endast några få exempel må anföras. Ovanligt är att skrifva »*mund*» för »*mun*», »*Gretgen*» för »*Gretchen*». Inkonsekvent är att än skrifva »*allting*», »*missriktad*», »*vexa*», *race*»; än »*alting*», »*missrigtad*», »*växa*», »*rashat*». Eller att ena gången skrifva »*resonnör*», andra gången »*resonneuse*» (sic!). Eller att, koncentrerande inkonsekvensen i ett enda ord, skrifva »Me*ph*isto*f*eles». Men för dessa och andra dylika fel svarar förf., som sagdt, icke ensam.

Hvad han alls icke kan svara för, är illustrationernas beskaffenhet. Förmodligen är det reproduktionsmetodens fel, att alstren af hr V. Andréns vana ritstift beklagligt ofta icke gifva ens en mycket dunkel föreställning om originalen. Emellertid passa de härigenom icke illa i stycke med karakteristikerna, skilnaden är blott den, att illustrationerna åtminstone aldrig kunna anses för mycket smickra originalen. *R. F.*

Mirza-Schaffys sånger. Med en prolog af *Friedrich Bodenstedt*. Bemyndigad öfvers. af Göran Björkman. Stockholm, Adolf Bonnier, 1884. Pris 4 kr.

Hvem är Mirza-Schaffy? — I det dikthäfte, hvars titel vi här anfört, lär man känna honom såsom en romantisk sångare, som med rik bildprakt hänförd kväder om kärlekens rus, vinets sällhet och vårens och blommornas skönhet. Öfver det hela glöder Orientens varma sol; det är den österländska lefnadsnjutningens filosofi, som här predikas med en entusiasm, en värme, som tyckes aflägsna hvarje tanke på en diktning i andra hand.

Och dock vet literaturhistorikern att förråda för oss, att författaren ej är någon österländsk vis, utan — en tysk professor.

Första gången dessa dikter publicerades var år 1850 uti en reseskildring från Orienten, som utkom i Berlin under titeln »*Tausend und Ein Tag im Orient* von Friedrich Bodenstedt». Dess utgifvare var en 31-årig, härmed debuterande författare, som vistats flera år i Ryssland, och särskildt i Tiflis, där han varit föreståndare för ett pedagogiskt institut, samt under långa vandringar i Georgien och Armenien lefvat sig in i den orientaliska världsåskådningen. I sin reseskildring hade han inflätat en rik samling dikter i österländsk ton, hvilka uppgåfvos vara öfversättningar efter en Tiflis-skald, den vise Mirza-Schaffy. Denne lär också vara en verklig person, hvars förtroliga bekantskap Bodenstedt gjort under sina lärareår i Georgiens hufvudstad. Men

då den berömde språkforskaren Joseph von Hammer drog dikternas österländska ursprung i tvifvelsmål, erkände Bodenstedt dem såsom sina egna skapelser, ehuru han skrifvit dem under inverkan af den skriftlärde österländingen.

Dessa dikter väckte emellertid genast det största uppseende och utgåfvos redan följande året lösryckta ur resebeskrifningen under den titel, som ofvan anförts; och sedan hafva de i Tyskland utkommit i ej mindre än 113 upplagor!

Det är också en skatt af skönhet och poesi, som gömmes inom denna till omfånget ej stora samling, — en egendomlig österländsk poesi, som särskildt i vår realistiska tid klingar såsom en röst från något sagans underland. Mirza-Schaffy har, såsom redan antydts, egentligen trenne ämnen för sin sång, — kärleken, vinet och rosen. Att njuta af dem, det är hans lefnadsvishet, som han kväder om och omigen, utan att någonsin blifva enformig. Skönhetens makt, som betvingar själfve öfverstepresten och sekteristernas ifrare, kväder han i glödande lyrik. Sin älskades bild målar han med en jublande hänförelse, som verkar nästan berusande på läsaren; hennes kärlek öppnar re'n här för skalden paradisets portar; om den sjunger han, så länge han kan behålla tankens reda, men i hennes egen närhet tystnar hans sång, liksom målaren ej kan återgifva solens middagsglans. Det är hon och hennes kärlek, som skänker lif och skönhet åt allt; vårens tjusning ligger däri, att hon då gaf honom sin första kyss, och som solen speglar sig i hafvet, så hon i hans sångers haf. — Men hvarken vinet eller kärleken bringar Mirza-Schaffy dårens blinda rus; han är den vise, lugne lefnadsnjutaren, och bland sina erotiska lofsånger flätar han in klokhetsregler och vishetsspråk, som väl ej utmärka sig för något synnerligt djup, men som hänföra genom sin okonstlade klarhet, sitt lugna mått och sina sköna bilder. Särskildt om poesiens och skaldens uppgift säger han sanningar, värda att minnas, — opponerande sig mot »detta äckliga rimsmideri, detta eviga känslokoketteri med hjärta och smärta, med bäfvan och sträfvan», kräfvande sanning i dikten, som i lifvet.

Det hela är ädelt och rent; det har österlandets hela varma prakt, men ej dess simpla sinlighet. Och vår literaturs vänner böra vara den unge författare tacksamma, hvilken införlifvat Mirza-Schaffys sånger med den svenska bokskatten. Han har gjort det med en omisskänlig talang, som förtjänar erkännande. Uppgiften att återgifva Bodenstedts rimrika, smältande metrik har varit en svår uppgift, — en af de svåraste, en öfversättare kan taga sig för. Så mycket större bör då äran vara, att ha lyckats så väl som Göran Björkman det gjort i det hela, — äfven om här eller där hans verser äro något hårdare eller tyngre än originalets. Han har icke förty här dokumenterat sig såsom en af vår literaturs skickligaste öfversättare, af hvilken vi kunna hoppas ytterligare mången värderik vitter landvinning. *S—e.*

En!

Studie af Alfhild Agrell.

Han var inte mer än tre år, när modern började skicka honom ärenden, och när han var fem, ansågs han som stor. Föräldrarne bodde i staden, vid en af de smalaste och mörkaste gränderna. Fadern arbetade hos en skomakare, och modern tog emot tvätt eller gick i hjelphus. Hans lyckligaste stunder voro, när han fick sitta i bryggstugan och se på de mjuka, buktande vattenångorna, som kommo modern att se så »rolig» ut och som gömde honom sjelf så bra. Han tyckte inte om att vara »stor». Det smickrade honom alls inte att få gå »alldeles ensam» till magasinet eller att bli instängd i timmar »som en modig och dugtig gosse». Han var hvarken modig eller dugtig. Han var tvärtom en nervös och rädd liten stackare, som darrade, när han måste gå förbi kryddkramhandlarens stora hund, och som gret och ropade i ensamheten, till dess ångest och trötthet täppte hans mun. Mörkret och »stora skåpet» voro hans värsta fiender. Han tyckte att det förra smög sig in i honom — »att det slukade honom» — och till det senare vågade han aldrig vända ryggen af fruktan att dörrarna skulle öppnas och någonting — ja, han visste då inte egentligen hvad, men någonting ohyggligt, kallt, förfärligt var det, som skulle glida ut och »taga honom». En gång tog han mod till sig.

Han hade sett hur en grannfru fångade en bortflugen kanariefogel: han skulle göra på samma vis med mörkret, så vore han åtminstone af med *det!* Han tog moderns stora köksförkläde och stälde sig på lur vid fönstret, men innan han visste ordet af, kände han sig ånyo fångad af denna mörka,

glidande, hemlighetsfulla skugga, som hindrade honom att andas och som nästan skrämde honom till döds.

Ibland, när hans skri blefvo alt för vilda, förbarmade grannarna sig öfver honom — men de hade så sällan tid. För det mesta fick han kämpa ut sin strid ensam. Ändtligen lyckades det modern att få fast tvätt till en restaurant. och från den tiden inträffade en kort ljusning i hans lif. Men en dag fick han höra ett besynnerligt qvidande från sängen, der modern låg. Man sade honom, att storken kommit flygande med en liten syster — han hade redan haft två, fast de voro döda — och att han borde vara mycket, mycket snäll och tyst. Så länge som modern låg, tyckte han det var en rolig och besynnerlig händelse, och han försökte att hålla sig vaken för att se om inte storken skulle komma igen. Men sedan blef det tråkigt. Lilla syster måtte inte ha tyckt om sitt förflyttande hit i verlden — att döma efter det kraftiga sätt hvarpå hon opponerade sig. Hon skrek nätter och dagar. Enda sättet att få henne tyst var att låta vaggan gå dygnet om. Far och mor vaggade om nätterna; »store bror» om dagarna. Åh, så han vaggade! Det värkte i armarna och ögonen svedo af att ständigt se på det rynkiga, mörkröda, missbelåtna lilla ansigtet. Han kunde inte med henne. Han tyckte att hon var ful och stygg och skulle gerna ha velat »ge henne smäll», om han bara vågat. Han försökte en gång — men det kändes så »otäckt». Han började att gråta sjelf. Nej, han ville aldrig, aldrig slå henne mera! Ändtligen, efter fem månader, måtte lilla syster ansett sig ha uppfylt sin mission. Hon skrek i tre dygn utan uppehåll, men sedan sträckte hon ut sig, som om hon känt sig befriad från en tung börda, och — dog. När Hans (han var kristnad till Hans, i förhoppning att han skulle bli en lycko-Hans för hela familjen) fick höra, att lilla syster sof, för att aldrig vakna mer, började han att skratta, högt och jublande, som man aldrig hört honom skratta förut, och hvarken bannor eller örfilar kunde få honom tyst. Först när modern, som gret så bittert som om hon mist det käraste hon egde, hotade honom med risbastu, lugnade han sig; men på begrafningsdagen smög han sig fram till »lådan», der det lilla liket låg, och vyssjade sakta. Han var så förfärligt rädd, att hon skulle vakna igen!

Några månader senare låg det likväl en ny syster i vaggan och sedan dess var den aldrig tom. Nu var »store bror» motståndskraft bruten. Han vaggade och gret i tysthet. Han tordes inte vara »stygg» så någon hörde det. Om han bara hade fått springa ut på gården och leka, riktigt leka ibland, men det fick han aldrig — det var aldrig tid.

Han försökte roa sig med att se sig omkring i rummet och »leka» att alla möblerna voro barn, lika stora som han, och att de allesammans ville springa omkring, fast väggarna höllo dem qvar. Det var ett så »roligt» rum! Om man lutade sig riktigt långt ut genom fönstret, kunde man nästan komma åt vattnet i rännstenen, och så kom aldrig solen dit in. Solen gjorde så ondt i ögonen — —

Vid fönstret stod mammas stora bord, der hon drog ut kläder, och midt på ena väggen »stora sängen». Stora sängen var hans drömmars mål. Att få komma dit upp, isynnerhet en morgon innan modern stigit upp, hade alltid förefallit honom som höjden af lycksalighet, men det kunde han nu inte få. »Mamma hade inte tid med något »pjåsk»! Så var der mammas vackra flick-byrå, med en slöja, hopfäst med en rosett af papper, omgifven af »ång-uddar» (hans namn för spetsar). Den var riktigt vacker! Ja, han var säker på, att den var det vackraste som fans. — Och så skåpet! Vid dager var det alls inte farligt. Han brukade slå på det med båda knytnäfvarna för att visa, att han inte var rädd. Men när mörkret kom, blef det samma ångest. Ibland brukade han taga upp »nya syster» — som han kallade den sist födda — och bära henne framför sig. Det kändes alldeles som om hon skyddat honom. Men hon var så tung. Det var som om armarna längt sig, och det knakade så »roligt» i ryggen. En afton, när modern, ifrig att sluta en tvätt, dröjt sig qvar längre än vanligt i bryggstugan, fann hon både »store bror» och »nya syster» på golfvet, den förre afdånad och den senare skrikande af alla krafter. Hans hade »sett något» — hvad kunde han inte säga — och så mindes han ingenting mer. Han fick bannor, men från den stunden tände modern en gaslampa i taket så snart skymningen föll på och hon blef tvungen att gå ut. Den lampan blef snart Hans' käraste vän. Han kallade den för »leka».

Hvarför är inte godt att veta, så vida han inte ansåg den lika oupphinnelig och lika lockande som en lek. Så småningom glömde han likväl af att han någonsin velat leka och att han någonsin varit liten. Han började på fullt allvar tro, att han var »stor». — Modern hade ingen annan hjelpare än honom. Han fick bära tunga vedbördor, släpa in stora hinkar med vatten — sköta småsyskonen och springa ärenden. Värst af alt var det likväl när »pappa» var sjuk, och det var han så ofta. Då hostade han så förfärligt — och så var han så ond.

Fadern var ingen elak menniska. Han var en ordentlig arbetare och ingen supare, men hans bröstlidande gjorde honom retlig. Den qvafva, osunda luften i det trånga, öfverbefolkade rummet förorsakade hans sjuka lungor qväfningsanfall på qväfningsanfall, och det var som om han fattat agg till barnen för att de kommit till. Isynnerhet var Hans honom en nagel i ögat. »Han var lat, han passade inte på, han behöfde stryk». — Slutligen blef Hans så rädd för honom, att han knappt vågade sig fram till sängen, der han låg, men han måste dit. Modern arbetade för tre för att hålla nöden från dörren, så Hans var en nödtvungen sjukvaktare. När fadern blef bättre, blef också lynnet bättre, men Hans' rädsla hade blifvit kronisk. Så snart fadern tog i dörren, började han att darra, och inte var det stort bättre när modern kom heller. Hon slog honom aldrig, hon gaf honom all den vård hon kunde, men hon var kärf och kort, och så fordrade hon så mycket. Släp och arbete var hennes eget lefvebröd, och att den »äldsta» skulle lära sig »ta i» föreföll henne helt naturligt. Hon kom inte i håg hvilken ynklig och svag liten stackare han var — eller rättare: hon hade inte råd att påminna sig det. När Hans var sju år, kom det bud från skolrådet, att han skulle sättas i skola och det genast.

Skolan gjorde först samma intryck på honom som skåpet. Han tyckte, att den dolde någonting, någonting förfärligt, hemlighetsfullt, ofattligt, som skulle kasta sig öfver och qväfva honom. Han hade mycket svårt att lära. Modern hade pluggat i honom bokstäfverna, men att stafva och »lägga ihop», föreföll honom till och med värre än att sköta fadern när han var sjuk. Han stirrade på läraren med

skygga, uppspärrade ögon. »Skulle han slå honom!» Men lyckligtvis var läraren en human och barnkär man, som alt för länge studerat de fattiges historia för att inte förstå de chiffer, som lästes i detta trötta, utsläpade lilla barnansigte. Han slog honom inte. Han gjorde tvärtom alt han kunde för att lätta vägen för hans outvecklade förstånd, och så småningom lärde Hans sig att älska läraren på samma vis som han älskade lampan i taket. Han ingaf honom samma känsla af stöd och lugn, och skolan föreföll honom inte heller så farlig, när han blef mera van. Han lärde sig föga eller intet, men han fick hvila sig — och det var så skönt. Om bara inte kamraterna bråkat så förfärligt! Alltid ville de leka. Leka! Liksom det vore något att stå efter! Springa? Usch! Nej, då var det mycket roligare att få sofva, om man hade en stund. Han var feg och rädd, gret om bara en af kamraterna höjde handen, och till sist fick »krukan» vara i fred.

I hemmet blef det alt svårare.

Fadern låg nu nästan jemt.

Modern arbetade och släpade nätter och dagar, men hon förmådde inte längre hålla dörren stängd för nöden, och lynnet blef alt kärfvare och kortare. Nästan alt de egde gick till pantlånaren, men det räckte ändå inte till. Den sjuke behöfde så mycket — bättre mat framför alt — och sedan måste de små ha. Åt henne och »store bror» blef litet eller intet öfver. Hon gaf honom alltid största portionen. Men det märkte han inte.. Han bara märkte, att han var så förfärligt hungrig och att han bra gerna hade velat äta sig mätt — bara en enda gång, riktigt mätt. En gång, när han var på magasinet och hämtade »pappas» varma, mjuka smörbröd, föll frestelsen på honom att ta ett bröd. Han sträckte ut handen, men det kändes lika »otäckt», som när han tänkte slå lilla syster. Han blef mörkröd och stack händerna på ryggen. När han kom hem, började han att storgråta. Nej, det der ville han aldrig göra om mera!

Slutligen, en dag fram på våren, när alla resurser voro uttömda, dog fadern helt lugnt och stilla, efter att ha förvånat Hans genom att klappa honom på hufvudet och kalla honom för »pappas snälla lilla gosse».

Modern fick honom i jorden med fattighjelp, och sedan blef det som lättare i hemmet. Arbetsförtjensten förslog nu något, och så hade hon den stora turen att få ärfva 150 kronor efter en faster. Det nödvändigaste blef nu utlöst från assistansen, och det blef ändå litet öfver.

Nu kunde Hans få äta sig mätt, men nu var han aldrig hungrig i stället. Han hade blifvit mager och utdragen på längden, som om han legat i sträckbänk och hade så djupa linier kring munnen som en sextio års gubbe. Hyn var blek, nästan blåaktig, håret borstigt och stubbigt som på en katt, hvilken inte trifves, men ögonen voro vackra och klara. Ett par blå, skygga barnaögon, som ständigt tycktes be om något. Han kunde sofva när som helst och frös nästan ständigt. Om verlden utom broarna hade Hans de mest oklara föreställningar. Hela hans lif tillbringades mellan skolan, hemmet, magasinet och »boden». Ett par gånger hade fadern tagit honom med sig ut för att han skulle få höra på paraden, men menniskomassan, bullret, musiken, skrämde honom så att han började storgråta. Han kände sig inte lugn, utom när han hade höga, skyddande husrader på ömse sidor, och för öppna platser hade han en utpräglad fasa. Det kändes alldeles som om de skulle sluka honom, som mörkret, när han var liten, och så sken solen så skarpt. Han tyckte alls inte om solen. En gång hade modern tagit honom med till Karl XIII:s torg. Hvad han då utstod glömde han inte hastigt, och se'n dess hade han tiggt och bedt att slippa »gå ut», som han kallade det att lemna stadens smala, skuggiga gränder.

När Hans blef 14 år, tog modern hem honom ur skolan. Nu skulle han konfirmeras, men det blef värre än alt annat. Nu begrep han ändå mycket mindre än i skolan, och presten hade inte lärarens tålmodighet. Han befalde honom helt kort att »bjuda till». Bjuda till? Åh, visst bjöd han till, men det hjelpte inte ändå. Han begrep inte en smul, och så var han så trött. Visst hade han nödtorftigt stafvat igenom katekesen, men när han blef tillfrågad inför så många och på ett sätt som han inte var vand vid, glömde han altsammans — och förståndsfrågorna gjorde honom alldeles häpen.

Snart blef han lika rädd för presten, som han varit för fadern, ja, mycket räddare! Och ju räddare han blef, ju sämre svarade han. Slutligen förlorade presten tålamodet. Hans skulle inte få gå fram, om han inte bättrade sig. Nu grep modern in. På qvällarna, sedan de slutat sitt släp, och de små gått till sängs, började hon att läsa katekesen med honom. Det var förfärligt! Han var så trött, att hufvudet oupphörligt sjönk ned mot bordet, men oupphörligt rycktes det upp igen af moderns hand — utom ibland — när äfven hennes hufvud sjönk ned och de sofvo båda till dess nattkylan väckte dem. Det blef en lång, plågsam tid, men modern tröttnade inte. *Detta* var en svårighet, som hon förstod! Om de bara sluppit sätta nätterna till, men det kunde nu inte hjelpas! Hon läste samma stycke eller språk tio, ja, tjugo gånger igenom med honom, ända till dess han kunde rabbla upp det temligen felfritt.

Så höllo de på qväll efter qväll, och belöningen kom. Hans fick gå fram — »af gunst och nåd». När han, iklädd sina lånade svarta kläder, stod kring altarringen med de öfriga barnen, kände han sig så yr och förvirrad, som om han blifvit släpad dit med våld, och af den heliga handlingen begrep han så godt som intet. Men han begrep att *katekeslexorna* voro slut, och af ödmjukaste hjerta tackade han Gud, »att han slapp komma igen». — På qvällen läste mor högt »pappas psalm» — gret en vers, bjöd barnen på plättar, och så var Hans stor och skulle sörja för familjen. Men det ansvaret gjorde honom inte alls orolig. Det kändes precis, som om han sörjt för familjen i all sin tid.

Modern satte honom nu i skomakarlära, och så började det enformiga lifvet ånyo. Nu, sedan småsyskonen blifvit större, hade han nog kunnat få någon söndag fri, men han ville inte gå ut. Han hade blifvit menniskoskygg och tanken att lemna de skyddande husväggarna föreföll honom alt mera motbjudande. Han frös och huttrade alt jemt, och allting började »bli så besvärligt». Men ibland smög han sig ned till slussen. Utsigten lockade honom. Att se hur träd och holmar stucko upp ur vattnet föreföll honom nästan lika underbart som att gå i kyrkan. Han hade fattat en riktig passion för kyrkan. Ibland, när han hade någon

stund ledig, — smög han sig fram till Storkyrkan och klappade henne — hon var hans bästa vän, nu när »leka» mistat sin makt och läraren rest bort. Det föreföll honom, som om hon sett och förstått alt han lidit för presten — och så gömde hon någonting — någonting så — underligt. När han på söndagen trädde in, kom det öfver honom en sådan känsla af storhet. Det kändes alldeles som om han vuxit och vidgats ut. Han måste andas djupt, gång på gång för att skaffa luft åt alt det nya, som fans inom honom, och när orgeln brusade, var det som om han måst skrika. Det gjorde så ondt, och ändå kände han sig så underligt belåten. Han blef långsam och trög. Han brydde sig hvarken om syskonens kif eller moderns kex. Han gjorde hvad han skulle, men den nervösa oron var borta. Det var precis som om han inte orkat vara rädd — inte ens på verkstaden, fast han der hade tunga dagar. Han var fumlig och hade, nu som förr, svårt att lära. Men det gjorde honom ingenting nu. En dag slog en af gesällerna till honom med spannremmen. Det tyckte han gjorde godt. Sedan retade han gesällen ofta för att få känna köttet skälfva under remmen. — »Det kändes så skönt». — Eljest var det som om han varit insvept i en tjock läderbeklädnad från hufvud till fot. Han hörde utan att höra, och han kunde sticka en nål aldrig så djupt i köttet »utan att komma åt sig sjelf». Han brukade nypa sig riktigt hårdt i fingerändarna. Det gjorde också godt: det var som om det lifvat upp honom för en stund. Han sköt i höjdèn, blef framåtböjd och skranglig. Ett rödt fjun började att visa sig på öfverläppen. Han talade groft, tyckte om att svära, begagnade plumpa uttryck, och fick passion för cigarrstumpar och salt. Han hälde skedtals med salt — och äfven peppar, när sådan fans — öfver maten. Det var som om hans gom varit lika afdomnad som hans kropp. Nu darrade och huttrade han inte mer, men han var ständigt kall i stället, utom ibland på nätterna, när han blef brännande het. Hans kärlek för kyrkan började aftaga, eller rättare hans vana att gå dit. »Orgeln gjorde för ondt», och så tyckte han det var så »dumt» att inte begripa hvad presten sade. Men sjelfva kyrkan höll han af som förr. Mången gång i skymningen smög han dit och lutade sig mot de skrofliga

väggarna. »Det var en sådan hvila». Han började att hosta, och nu ville modern ofta att han skulle gå ut och röra på sig, men han ville inte. »Hvad skulle han ut och göra? Mycket bättre att vara hemma». — Men en dag kom det öfver honom ett alldeles oförmodadt, ett vildt frihetsbegär. Han hade då nyss fylt sexton år. Det var en härlig dag i Juni. Solen strömmade ned, och vinden kom frisk från Saltsjön. Det var som om den tunga, tryckande läderbeklädnaden, som tryckt honom i månader, fallit bort: han hörde och kände nästan smärtsamt väl, isynnerhet hörde. Han måste emellanåt hålla fingrarne i öronen, så plågsamt nära tycktes ljuden. Det jublade och brusade inom honom. Han ville ut, ut! «Hvem fan kunde stå ut med att jemt sitta inne och nucka! Strunt i verkstaden!» — —

Han hvisslade och körde mössan på sned. Han kände sig så »dugtig».

»Han var inte rädd — visst inte rädd. Han skulle ut, långt, långt ut! Ja, dom skulle få se!»

Han stack händerna i byxfickorna och skyndade nedför gränden — fram till Vesterlånggatan — men der stannade han ett ögonblick och såg sig omkring. »Så mycket folk — —! Bah! Det var styft!» Han slog upp rockkragen och drog upp axlarna som för att skydda sig för slag och skyndade framåt. Han blef knuffad, ryckt till höger och venster, men det tyckte han om. Han var stark — han var ingen kruka! — Det var roligt att vara med! — Det der, det var Norrbro — det der var Karl XIII:s torg. — Det var otäckt — bara sand — såg ut som en gul sjö —. Nej, dit ville han då inte gå! Längre bort, mycket längre bort skulle han! I detsamma kom en folkmassa strömmande: polisen hade tagit en full karl. — Han blef rädd — den gamla ångesten smög sig öfver honom, det kändes som om ett stort mörkt moln kommit vältrande för att »taga honom», alldeles som när han var liten. Han skrek till, men vaknade till besinning, när han hörde sin egen röst. »Ingen ville ta *honom!* Usch, så dum han var!» Han vek af till Fredsgatan och så till Drottninggatan. »En sådan lång, lång gata — utan slut! — Men han var karl att gå den i ände. Ja, det stod han ut med!» Han började hvissla igen

och slog ned rockkragen — men slog genast upp den ånyo. Det kändes som om alla menniskor sett på honom, och så tyckte han, att ansigtet blef så stort. »Nej, bäst ha den uppe! En backe? Hvad betydde den för *honom* — han var stark! — Och en gata med träd i. Det var stiligt! Så dum han varit, som aldrig velat gå ut! *Hvarför* hade han inte velat gå ut? Ja, det mindes han inte riktigt.» Det var nästan som om han varit rusig. Benen veko sig och darrade, blodet forsade så varmt, och han ville bara skrika och ropa. — Han *hade* varit rusig en gång — gesällen hade låtit honom smaka bränvin. — »Men det var så otäckt — det ville han aldrig smaka mera. Nej, då var cigarrstumpar bättre!» — Han spottade genom tänderna, och körde åter handen i byxfickan. — »Nej se, ett torg med gräs och mull och trän! — Och hvad stod der längre bort — öfver den granna porten? Haga? Om han skulle gå in! Mån tro om han *fick* gå in?» — Han nalkades försigtigt — ingen hindrade honom. — Då steg han på. Men han stannade genast och skuggade ögonen med handen. »Så grönt, så förfärligt grönt der var — alldeles grönt med en bred, gul strimma i midten, som han stod på! — Men der fans trän, der fans blommor — gräs! — Nu skiljde sig alt åt! Det var landet, landet! Var *detta* landet, som kamraterna så ofta talat om? Så vackert det var! De hade flera gånger erbjudit honom att få gå med — men han hade aldrig velat — aldrig orkat — aldrig tordats. — Så dum han varit! Landet, landet!» Plötsligt började han att springa, springa fram och tillbaka, springa backe upp — backe ned. »Landet! Skogen! Detta var tusen gånger vackrare än i kyrkan, och ändå nästan detsamma. — Om han bara hade kunnat andas — men det kunde han inte. Bröstet flåsade så förfärligt — men det var luftens fel, som trängde på. — Inte var han van vid sådant. Nej, då var det bättre i stan! — Solen? Här gjorde den inte ondt: inte alls ondt! Fjärilar! En, två, tre, fyra! Och blå blommor, som sågo ut som klockor, och ljusgröna trän med löf i långa lockar, som på hårfrisörens 'gubbe', och gran och tall — dem kände han då godt igen — och fåglar, som sjöngo — *riktiga* fåglar!» — Han kastade sig ned under ett träd och började att gråta så hejd-

löst, som om han haft en hel börda med tårar att befria sig ifrån. — Nu blef bröstet lättare och nu kunde han andas igen. »Nej, inte ligga stilla!» Han ryckte upp en torfva med gräs och gömde ansigtet i mullen. »Så 'roligt' den luktade — så friskt — men ändå nästan som en död. — Pappa och lilla syster lågo ju i mullen — på kyrkogården i sta'n. Nej, nu ville han inte tänka på det». Han ref hand efter hand med gräs och blommor och stoppade dem inom blusen. »Mer än — mer! Nu var *han* landet!» Han skrattade ett hest, skrofligt, ouppöfvadt skratt. — »Men se, ett så stort, grannt hus! och en så grann, grann gård! — Och vatten och trän, trän öfver alt. Så »konstigt» de der röda blommorna, som täckte marken tätt, tätt, tätt, luktade! Inte godt — men så underligt. — Nej, då luktade det bättre i stan — nästan — men kanske inte ändå. — Han skulle gömma några.» Han ref upp en hel mängd väppling och stoppade under blusen. »Han var landet, landet! — — En ko! En riktig ko! Nej, den var inte riktig! Den hade för krokiga ben och för stor mage. Den var alls inte lik kon på mjölkmagasins-skylten. — Om han skulle försöka att klappa den?» — Han sprang fram, men stannade plötsligt, mörkröd i ansigtet. Bredvid kon satt en flicka, en *riktig* flicka, och mjölkade. »Så vacker hon var, hon var allra vackrast! Hon var bestämdt vackrare än mammas flickbyrå, som han mindes som en dröm innan den »gick bort». Flickan, en frisk, rödblommig tjugoåring, såg på honom och skrattade.

»Hvad vill du?» frågade hon.

Han rodnade än mer och stack händerna på ryggen.

»Ingenting», mumlade han slutligen.

»Så tokig du ser ut. Har du stoppat upp dig?»

Han förstod inte hvad hon menade.

»Vill du ha en mjölktår?» fortfor hon med en skymt af medlidande. »Det tycks du behöfva.»

Hon gaf honom en liten skopa med mjölk. Hans förde den till munnen, men spottade genast ut mjölken igen.

»Tvi!» sade han. »Det der är ingen riktig mjölk, den smakar talg.»

»Stadsgris!» skrattade flickan. »Adjö med dig. Gå du hem och lägg dig; det är mitt råd.»

Hon tog sin mjölkstäfva, nickade och gick gnolande sin väg.

»Det var riktigt bra att hon gick, så att han kunde få klappa kon. Men det var inte så roligt som han hade trott. Nej, då var det roligare att springa omkring. Han kände sig så stark, så *ung!* Det var som om han växt ut till en jätte med ens.

Han hade nog orkat bära *henne* med. — — —»

Skymningen föll på, och ännu sprang han omkring, flåsande, jublande och öfverlycklig. Qvällen kom, men ännu tänkte han inte på att gå hem. »Inte hem — aldrig hem —. Aldrig, aldrig mer! Så vacker *hon* var! Om han bara fått kyssa henne!» Han blef blodröd och händerna flögo på ryggen, som när han tänkte taga brödet i bagarboden. »Usch!» Så skrattade han till. »Så lifvadt det var!» Det föreföll honom, som om Hans från i går och Hans från i dag alls inte voro slägt. — »Den der trötta, rädda, hostande paddan!« Tvi! Han skrattade åter till och spottade käckt mellan tänderna. — »Men det var alt synd om honom ändå, stackaren. Han hade just inte haft det så bussigt.»

«Nej, nu skulle han springa litet till, och så skulle han göra sig en säng, en »stor säng» af gräs. Om bara hon — —! Så blef han blodröd igen. Men så besynnerligt trött han blef! Åh, det var ingenting att bry sig om. Han var stark, riktigt stark!» Han ref ihop gräs och blommor, men måste hvila sig. — »Så grant det var på himmelen! Alldeles rödt! Han hade aldrig sett någonting så rödt.« Det kom öfver honom en känsla af att han var i kyrkan, att taket lyftes af och att det der »underliga» bredde ut sig öfver alt han såg. Det kändes som om allting höjde sig och som om han lyftes med — högt — ända upp i det der röda. — «Så dum han var! — — Han satt och sof. Han skulle ju rifva mera gräs. — Men så hjertat slog och hur bloden rusade! Alldeles som om den ville upp genom munnen. — Åh, hvad han var trött, så förfärligt trött — — men så hade han också gnott. Det var kiligt! — — Så »roligt» det kändes i bröstet — —! Han skulle minsan »ge» gesällen — om han vågade komma 'sta' — — med remmen en gång till — —. Han var lika god som han och —

stark. Hvad *hon* var vack — — — — Om han bara fått! — — Hvad det röda — var — — underligt — orgeln — ondt — han — —

Morgonen derpå fann en patrullerande poliskonstapel en afmagrad, nästan alldeles stelnad tarfligt klädd yngling dold under en hög af gräs och blad. Skjortbröstet var sköljdt af blod, det aftärda, lillgamla ansigtet vaxgult och blusen var fyld med vissnade blommor. Endast med största möda kunde han uppgifva sitt namn och sin adress. Konstapeln tog en droska och förde hem honom. Modern, som vakat hela natten i ångest och oro, ty i botten var nog »den äldste» hennes käraste barn, fast hon aldrig haft tid med något »pjåsk», tog emot dem med jämmer och verop. Men Hans hörde henne inte. Blicken hade ett på en gång brustet och segersällt uttryck. — »Det var — stiligt — derborta — flämtade han, — och jag var — så stark — (han försökte knyta händerna och spotta mellan tänderna). Jag — hade — nog orkat med — *henne* med — om jag — bara — fått! Med ett triumferande uttryck sjönk han tillbaka, nu så »stark» att ingen kunde rå på honom. Lifvet och ungdomen hade hämnat sig.

Läroverkskomiténs betänkande.

II.

Undervisningsplanen.

I början af betänkandets femte kapitel, som innehåller hjertpunkten af dess förslag, sammanfattar komitén sina i det föregående framstälda förutsättningar samt motiverar och preciserar dem ytterligare. Till erinran och upplysning meddelas sålunda, att grekiskan bör blifva obligatorisk på den klassiska linien och den hittills varande halfklassiska linien (B-linien) i följd häraf indragas samt till ersättning för densamma latin införas såsom valfritt ämne på reallinien i 6:te och 7:de klasserna med 3 timmar i veckan i båda årsafdelningarna af 6:te och med 2 veckotimmar i 7:de klassens båda afdelningar. Härunder skall i detta ämne genomgås det allmännaste af formläran och syntaxen till sådan omfattning, att en lättare text kan öfversättas med tillhjelp af ordbok, äfvensom öfversättning af valda delar af Cornelius samt *en* bok i Cæsar eller något motsvarande pensum i Curtius eller Sallustius. På klassiska linien skall engelskan såsom hittills inträda såsom valfritt i de två sista årsafdelningarna. Undervisningen i sång skall äfven vara valfri i de högre klasserna från och med femte. På det att emellertid ingen öfveransträngning må förorsakas af deltagandet i den valfria undervisningen, yrkar komitén, att rättigheten för lärjunge att deltaga i densamma bör i hvarje särskildt fall vara beroende af rektors och vederbörande lärares pröfning af lärjungens begåfning och helsotillstånd.

På den klassiska linien skall såsom hittills latinet inträda i 4:de klassen, franskan i 5:te och grekiskan i 6:te,

men på reala linien, der högst två främmande språk böra samtidigt förekomma såsom obligatoriska ämnen, skall franskan inträda i 4:de och engelskan i 6:te klassen. Tyskan skall å båda linierna upphöra med 5:te klassen.

Vid bestämmandet af det antal timmar i veckan, som i de fem lägre klasserna bör upptagas å läroplanen, utgår komitén från den i tredje kapitlet uppstälda normaltabellen öfver den tillåtna arbetstiden för lärjungar af olika åldrar och modifierar den sålunda, att arbetstiden pr vecka, som i första klassen skulle utgöra 36 timmar, stiger med 3 timmar för hvarje klass, så att den i sjunde klassen utgör 54 timmar. Derpå bestämmer komitén, huru mycket deraf som i hvarje klass skall användas till hemarbete och öfning i sång och gymnastik, samt anslår resten till undervisning i läsämnena, välskrifning och teckning. Härvid upptages hemarbetet för veckan i 1:sta klassen till 7 timmar, i 2:dra till 9, i 3:dje till 10, i 4:de till 13 och i 5:te till 15 timmar, hvartill komma för undervisningen i gymnastik och sång 4 timmar i hvar och en af de fyra lägsta klasserna samt 3 timmar i femte klassen. För undervisningen i läroämnena, välskrifning och teckning återstå således i 1:sta klassen 25 timmar, i 2:dra 26, i 3:dje 28, i 4:de 28 och i 5:te 30 timmar. Skolundervisningen skulle alltså i dessa klasser minskas med 2 timmar i 1:sta klassen, 4 i 2:dra, 2 i 3:dje, 2 i 4:de latinklassen samt 4 i 4:de och 2 i 5:te realklassen.

På grund häraf föreslår komitén, som för öfrigt vill behålla den nuvarande läsplanen oförändrad för gemensamma linien och latinlinien, att kristendomsundervisningen hvarje vecka skall förlora 1 timme i 1:sta klassen och 1 i 2:dra, tyskan 1 timme i hvardera af de tre lägsta klasserna, modersmålet 1 timme i hvardera af 2:dra, 3:dje och 4:de klasserna, historia och geografi 1 timme i hvardera af 2:dra och 4:de klasserna, matematik 1 timme i 5:te latinklassen samt teckning 1 timme i hvardera af 4:de och 5:te realklasserna, hvaremot undervisningstiden skall ökas i historia och geografi med 1 timme i 5:te klassen, i naturlära med 1 timme i hvardera af 4:de och 5:te realklasserna, samt i tyska och matematik med hvardera 1 timme i 5:te realklassen. I stället för 7 timmar engelska i 4:de och 5:te

realklasserna och 3 timmar franska i den sistnämnda skulle åter inträda 5 timmar franska i hvardera.

På annat sätt går komitén till väga i fråga om bestämmandet af undervisningstimmarnes antal för 6:te och 7:de klasserna. Den beräknar nämligen härvid lärotimmarnes nuvarande antal i dessa klasser med afdrag för månadslofvet, som upptages till en hel dag hvarje vecka för 7:de klassen och hvarannan vecka för 6:te klassen, en tvifvelsutan väl hög beräkning. Derpå delas det sålunda erhållna timantalet på det antal veckor, hvarunder komitén anser, att det framdeles bör läsas, och härigenom erhålles till resultat, att 6:te klassen skulle läsa 28 timmar i veckan, 7:de latinklassen 24 och 7:de realklassen 25, för att dessa klasser under den nya ordningen skulle få lika mycket undervisning, som de nu faktiskt åtnjuta. Komitén anser emellertid, att timantalet äfven för 7:de realklassen kan nedsättas till 24 utan någon nämnvärd minskning i den nuvarande undervisningstiden. Månadslofven skulle alldeles upphöra, men de skrifningar å lärorummet, hvartill dessa delvis användts, skulle derför icke helt och hållet afskaffas, utan borde åtskilliga gånger om året förekomma. Den tidsförlust, som härigenom komme att förorsakas, har icke upptagits i beräkningen. På grund af den inskränkning i lästimmarnes antal, som således måste företagas, föreslår komitén, att i 6:te latinklassen hvarje vecka skulle bortfalla 1 undervisningstimme i hvart och ett af de fyra språken tyska, franska, latin och grekiska, samt i 6:te realklassen 2 timmar tyska, 1 timme matematik och 1 timme teckning. I 7:de latinklassen skulle åter indragas 2 timmar latin samt 1 timme i hvart och ett af ämnena kristendom, matematik, fysik och historia-geografi samt i 7:de realklassen 2 timmar matematik och 1 timme i hvartdera af ämnena kristendom, engelska, franska, naturvetenskap, historia-geografi och teckning.

Undervisningsplanen skulle således med afseende på de obligatoriska läsämnena, välskrifning och teckning få följande utseende:

A. *Klassiska linien:*

Ämnen.	Gemensamma linien. Antal timmar i			Klassiska linien. Antal timmar i						Summa veckotimmar för alla klasserna.
	Klass 1	Klass 2	Klass 3	Klass 4	Klass 5	Klass (6: 1) 6	Klass (6: 2) 7	Klass (7: 1) 8	Klass (7: 2) 9	
Kristendom	2	2	3	2	2	2	2	1	1	17
Modersmålet	5	5	5	3	3	2	2	2	2	29
Latin	—	—	—	8	8	7	7	6	6	42
Grekiska	—	—	—	—	—	6	6	6	6	24
Tyska	5	6	6	4	3	—	—	—	—	24
Engelska	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Franska	—	—	—	—	3	3	3	3	3	15
Matematik	4	5	5	5	4	3	3	2	2	33
Naturvetenskap: Naturlära	2	2	2	2	2	—	—	—	—	10
Naturvetenskap: Naturalhistoria	—	—	—	—	—	} 2	} 2	—	—	} 2
Naturvetenskap: Fysik	—	—	—	—	—			1	1	4
Naturvetenskap: Kemi	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Historia-Geografi	4	4	5	4	5	3	3	2	2	32
Filosofisk propedevtik	—	—	—	—	—	—	—	1	1	2
Välskrifn.-Teckning	3	2	2	—	—	—	—	—	—	7
Summa	25	26	23	28	30	28	28	24	24	241

B. *Reala linien:*

Ämnen.	Gemensamma linien. Antal timmar i			Reala linien. Antal timmar i						Summa.
	Klass 1	Klass 2	Klass 3	Klass 4	Klass 5	Klass (6: 1) 6	Klass (6: 2) 7	Klass (7: 1) 8	Klass (7: 2) 9	
Kristendom	2	2	3	2	2	2	2	1	1	17
Modersmålet	5	5	5	3	3	2	2	2	2	29
Latin	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Grekiska	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tyska	5	6	6	4	4	—	—	—	—	25
Engelska	—	—	—	—	—	3	3	2	2	10
Franska	—	—	—	5	5	4	4	4	4	26
Matematik	4	5	5	5	6	6	6	5	5	47
Naturvetenskap: Naturlära	2	2	2	3	3	—	—	—	—	12
Naturvetenskap: Naturalhistoria	—	—	—	—	—	} 6	} 6	} 5	} 5	22
Naturvetenskap: Fysik	—	—	—	—	—					
Naturvetenskap: Kemi	—	—	—	—	—					
Historia-Geografi	4	4	5	4	5	3	3	2	2	32
Filosofisk propedevtik	—	—	—	—	—	—	—	1	1	2
Välskrifn.-Teckning	3	2	2	2	2	2	2	2	2	19
Summa	25	26	28	28	30	28	28	24	24	241

Man skulle visserligen kunna tycka att en så betydlig reduktion af undervisningstimmarnas antal, som här blifvit föreslagen, skulle föranleda en total omarbetning af läroplanen, men komitén har funnit det lämpligare att begagna det vida enklare förfarandet att blott utesluta ur den nuvarande läroplanen det erforderliga timantalet i hvarje klass, och har dess val i allmänhet fallit på de ämnen, som haft största tiden åt sig anslagen. Att undervisningens koncentration, hvilken förut ju icke varit synnerligen stor vid våra läroverk, icke derpå vunnit, är tydligt.

För att i viss mån ersätta den minskning i den dagliga arbetstiden, som af komitén yrkats, föreslår den en tillökning af läsåret på det sätt, att läsåret nominelt förlängdes med 3 veckor, men i sjelfva verket blott med 2, då i det till 39 veckor bestämda läsåret skulle inräknas 12 dagars ledighet vid påsktiden och 4 dagars lof vid pingsten samt den tid, som för vissa lärjungar kunde upptagas af inträdes- och flyttningspröfningar.

I sammanhang med frågan om lärjungarnas arbetstid föreslår emellertid komitén äfven, att rasten mellan tvänne på hvarandra följande lektionstimmar må upptaga 15 i stället för 10 minuter, som den för närvarande utgör. Komitén säger visserligen, att denna rast enligt nu gällande föreskrift skall vara 5 till 10 minuter, och kritiserar latituden i denna bestämmelse, men detta beror utan tvifvel derpå, att komitén förbisett de förändringar i Skolstadgans § 18, som införts genom Kungl. kungörelsen den 23 december 1880.

Komitén upptager alls icke i beräkningen den minskning i undervisningstiden, som förorsakas af nämnda rasters förlängning med 5 minuter, och; man kan ju tycka, att 5 minuter är en så liten tid, att dervid ej är att fästa sig. Så är dock ej förhållandet. På 5 minuter kan man understundom hinna ganska mycket. Vid studentexamen t. ex. upptager hela pröfningen i ett ämne för mången ej längre tid. Och återkomma ofta små qvantiteter, blir snart deras summa stor. Antager man en klass med fem lästimmar om dagen, fördelade så, att två följa efter hvarandra på morgonen och tre på förmiddagen, såsom vanliga förhållandet är vid våra läroverk, så skola dagligen tre raster gifvas, och räcker hvarje

rast i 10 minuter, så minskas derigenom den faktiska lästiden med en 1/2 timme om dagen eller 3 timmar i veckan, så att undervisningstiden i denna klass faktiskt blott utgör 27 timmar i veckan. Ökas åter hvarje rast med 5 minuter, minskas lästiden i veckan med 4 1/2 timmar och utgör i sjelfva verket blott 25 1/2 timmar. Beräknar man vidare, såsom komitén gör, det nuvarande läsåret till 33 och det nya till 35 läsveckor, så skulle ifrågavarande klass, som nu på läsåret erhåller 891 timmars undervisning, enligt den nya ordningen erhålla 892 1/2 timmar eller blott 1 1/2 timme mer än nu. För en klass med fem timmars undervisning om dagen uppätes sålunda hela den föreslagna tillökningen i läsåret af den likaledes föreslagna tillökningen i rasterna; och då komitén alls icke tagit hänsyn härtill, måste dess beräkningar af den genom dess förslag ökade eller minskade undervisningstiden i de särskilda ämnena blifva ej så litet felaktiga.

Såsom högst betänkligt måste man för öfrigt beteckna komiténs sätt att bestämma skoltimmarnes antal i de lägre klasserna. Ehuru komitén förklarar sig fullständigt gilla skolstadgans föreskrift, att hemlexor i de nedersta klasserna böra sparsamt begagnas och endast småningom ökas, i den mån lärjungens kropps- och själskraft utvecklas (I. s. 189), och erkänner, att det är svårt att om *hemarbetet* vinna fullt säker kännedom eller att derom lemna i allo praktiskt verkställbara föreskrifter, så börjar den dock med att utan motivering fixera den tid, som i de fem lägre klasserna skall användas till hemarbete, och låter antalet lektionstimmar i skolan deraf blifva beroende. Huru godtyckligt ett sådant förfarande i sjelfva verket är, inser man först, om man betänker, huru ofantligt tiden för hemarbetet i berörda klasser varierar på grund af dels lärjungarnes olika begåfning, flit, arbetssätt, husliga förhållanden m. m., dels lärarnes olika fordringar och sätt att förbereda hemarbetena. Vid tal, som vexla så betydligt och så att säga nyckfullt som de ifrågavarande, kan egentligen intet verkligt medeltal finnas, som kan läggas till grund för en beräkning. Det statistiska medeltalet får nämligen icke förvexlas med det aritmetiska mediet af en mängd siffror, tillkomna under helt olika förutsättningar.

Se vi åter på de åtgärder, som af komitén förordas, för att bringa till verkställighet de föreslagna bestämmelserna med afseende på normaltiden för hemarbetet, så visar sig, att dessa äro så sväfvande och obestämda, så kraftlösa och palliativartade som gerna möjligt. Enligt komiténs åsigt skola icke några föreskrifter rörande måttet af lärjungarnes hemarbeten införas i sjelfva läroverksstadgan utöfver hvad dess §§ 97 och 116 redan härom innehålla, ty skolstadgans bestämmelser böra vara på sådant sätt affattade, att de kunna tjena till omedelbar efterföljd. Men då föreskrifterna i nämnda paragrafer icke kunnat hindra, att en mängd lärjungar blifvit betungade med alldeles för stort hemarbete, så föreslår komitén, att rektorers och lärares uppmärksamhet genom ett särskildt cirkulär fästes vid vigten af att begränsa hemarbetet, och att komiténs för lärjungar med medelmåttig begåfning lämpade beräkning af den sammanlagda tid, som för skol- och hemarbetet får användas, meddelas för att kunna tjena till ledning *dels* vid det öfvervakande, som härvid, hädanefter som hittills, bör åligga rektor och klassföreståndare, *dels* ock så väl vid de öfverläggningar och öfverenskommelser emellan lärarne, hvilka för en ändamålsenlig reglering af lärjungarnes hemarbeten i sammanhang med skolarbetet torde böra förekomma, som äfven vid samrådandet mellan föräldrar och lärare rörande denna sak.

Härvid är för det första svårt att förstå, hvarför åtskilligt af hvad skollagen innehåller skall upptagas i ett särskildt cirkulär, som samtidigt dermed utfärdas; för det andra finnes allt hvad komitén föreslår, med undantag naturligtvis af dess normaltider, redan stadgadt dels i åtskilliga §§ af skolstadgan, *dels* i cirkulären af den 1 September 1859, den 12 Maj 1865 och den 5 December 1867. Det är således kännedomen af dessa normaltider, som skall en så kraftig verkan åstadkomma, att hvad icke skollagens föreskrifter och icke cirkulärens välbetänkta anvisningar med afseende på undervisningen och kontrollen af hemarbetet kunnat uträtta, det skall vinnas genom denna kännedom såsom genom ett trollslag.

Det som hittills vållat svårigheten i fråga om inskränkningen af hemarbetet, har varit de föreskrifna lärokurserna,

hvilka man ansett böra ordentligt inhemtas i de särskilda klasserna. Ville man upphäfva dessa kurser och medgifva hvarje klass och hvarje lärjunge att i de särskilda ämnena läsa så långt han hunne, så kunde utan tvifvel hemarbetet inskränkas huru mycket som helst och komme nog att raskt gå mot noll; men fordrar man, att vissa pensa skola i de särskilda klasserna läras, så finnes nog intet annat sätt att lämpligt begränsa hemarbetet än att bestämma dessa pensa så, att medelmåttigt begåfvade lärjungar kunna utan öfveransträngning inhemta dem på den afsedda tiden och med den erbjudna undervisningen. Detta, det enda praktiska sätt att normera hemarbetet, som man hittills upptäckt; har komitén emellertid alls icke velat befatta sig med. Den anser nämligen dels att de nuvarande lärokurserna i allmänhet icke kräfva någon ändring, dels att ett förslag till lärokurser och deras fördelning på olika klasser lämpligen bör utarbetas i sammanhang med förslaget till en ny läroverksstadga — ett arbete, som komitén menat icke tillkomma sig, utan böra företagas, först sedan de af komitén väckta förslagen rörande organisationen i allmänhet blifvit pröfvade.

Man måste allvarligt beklaga, att komitén med denna lättvindiga förklaring skjutit ifrån sig det svåra arbetet med kursfördelningen, ty i annat fall hade säkerligen å ena sidan komitén kommit till insigt i det illusoriska i sitt förslag till normal-arbetstid och skulle å andra sidan läsarne af dess betänkande fått en noggrann kännedom om de resultat, som genom den framstälda undervisningsplanen åsyftades, i stället för den sväfvande förklaringen, att någon ändring i nuvarande lärokurser *i allmänhet* icke kräfdes. Hvad innebär nämligen denna förklaring? Menas dermed, att kurserna i nästan alla ämnen i hvarje klass skola vara de samma som nu, eller att kurserna i hvarje ämne vid skolkursens slut skola vara jemnstora med de nuvarande, eller ändtligen blott, att summan af de vid skolkursens slut inhemtade kunskaperna skall vara af samma storlek som för närvarande? Af läroplanens hela anordning skulle man vara mest böjd att antaga det sistnämnda alternativet, men åtskilligt af hvad komitén här och hvar anfört, talar dock än för det första, än för det andra.

I hvilket fall som helst framställer sig emellertid den frågan, huruvida de af komitén faststälda arbetstiderna, som ju icke få öfverskridas, låta förena sig med ett grundligt inhemtande af de fordrade kurserna. I motsatt fall skulle nämligen de, åt hvilka upprättandet af kursfördelningen på grund af komiténs förslag anförtroddes, erhålla ett i sig omöjligt uppdrag. Sjelf utför komitén ingen beräkning af ifrågavarande art och lemnar icke ens siffror, som omedelbart kunna användas för detta ändamål. Den säger visserligen (I. ss. 182, 183), att en jemförelse mellan den nuvarande faktiska arbetstiden och komiténs förslag visar, att enligt detta senare arbetet *i* och *för* skolan skulle komma att för dag understiga det nuvarande med en tid, som redan för 1:sta klassen uppginge till mer än ²/₃ timme för arbetsdag och sedan successivt ökades samt slutligen för öfversta klassen stege till ungefär 2 timmar om dagen. Och går man till den tabell, hvartill härvid hänvisas, finner man, att minskningen i den dagliga arbetstiden skulle utgöra för klassen I 0·7 tme, för II 1 tme, för III 0·7, för R. IV 1·3, för L. IV 1·4, för R. V 1·4 och för L. V 1·5 tmr. Beräknas härur resultatet för de fem lägre klasserna med antagande af 33 arbetsveckor enligt den nuvarande och 35 enligt den föreslagna ordningen, så framgår, att det under de fem första skolåren för närvarande arbetas i och för skolan å reallinien 7,939·8 tme och å latinlinien 7,979·4 timmar, men att motsvarande tal enligt komiténs förslag för hvardera linien blott utgöra 7,350 timmar eller 589·8 timmar mindre å reallinien och 629·4 tmr mindre å latinlinien. Detta gör med antagande af 42 arbetstimmar i veckan en minskning af 14 à 15 arbetsveckor. För att samma verkliga arbetstid i båda fallen skulle erhållas, hade alltså komitén bort föreslå en ytterligare förlängning af läsåret med 3 veckor.

Beräknades åter dessa tal för 6:te och 7:de klasserna ur samma tabell, skulle man finna, att under de 4 sista läsåren för närvarande arbetas å reallinien 8,395·2 tmr och å latinlinien 8,613 tmr, under det att enligt komiténs förslag blott 7,350 arbetstimmar skulle fullgöras i dessa klasser. En minskning i arbetstid af 1,045·2 tmr å reallinien och 1,263 tmr å latinlinien, d. v. s. af ungefär 20 arbetsveckor

à 52·5 tmr, skulle således uppstå. Men denna beräkning är ingalunda exakt, och komitén skulle kanske icke ens sjelf vilja erkänna den, ehuru den blifvit utförd med just de siffror den sjelf framhållit. Vill man noggrannare pröfva denna fråga, och den torde vara förtjent häraf, då derpå beror, huruvida det öfver hufvud taget är möjligt att i praktiken utföra komiténs undervisningsplan, så torde man böra särskildt beräkna tiden för hemarbetet och för undervisningstiden i skolan samt från denna sistnämnda frånskilja dels rasterna, dels tiden för morgonbönen samt gymnastik- och sångöfningarna, som ej torde utöfva något inflytande på kurserna i läroämnena.

Vi beräkna härvid läsåret till förut flera gånger angifvet veckantal samt antaga, dels att månadslofvet öfverallt utgjort en hel dag hvarje vecka i sjunde och hvarannan vecka i sjette klassen, dels att i klasser med 24 veckotimmar 4 lästimmar, två och två omedelbart efter hvarandra, komma på hvarje dag, men i klasser med flera veckotimmar vissa eller alla dagar i veckan 2 timmar läsas omedelbart efter hvarandra på morgonen och 3 i rad på förmiddagen.

Med användande af dessa beräkningsgrunder och de tal för hemarbetena, som äro upptagna å Tab. 12, Kap. III, finna vi, att hemarbetet i de 5 lägre klasserna i medeltal upptagit 2,112 timmar å reallinien och 2,247·3 timmar å latinlinien, under det att lärotimmarne uppgått till 4,504·5 å reallinien och 4,372 å latinlinien. Enligt komiténs förslag skulle åter å hvardera linien i dessa klasser hemarbetet upptaga 1,890 tmr och lärotiden 4,121·2 tmr. I de 4 högre klasserna har deremot hemarbetet i medeltal medtagit 3,435·3 tmr å reallinien och 3,768·6 tmr å latinlinien, under det lärotiden utgjort 3,349·5 tmr å reallinien och 3,239·5 tmr å latinlinien. Efter komiténs förslag skulle i dessa klasser å båda linierna hemarbetet uppgå till 3,290 tmr och lärotiden utgöra 3,150 timmar.

Genomförandet af komiténs förslag skulle således i de fem lägre klasserna å reallinien medföra en minskning i hemarbetstiden af 222 tmr och i undervisningstiden af 383 tmr, eller tillsammans af 605 tmr. Å latinlinien skulle åter i sistnämnda klasser minskningen utgöra för hemarbetet

357·3 tmr och för undervisningen 250·7 tmr, eller tillsammans 608 timmar.

I 6:te och 7:de realklasserna skulle vidare en minskning uppstå af 145·3 tmr i hemarbetstiden och af 199·5 tmr i undervisningstiden, eller tillsammans 344·8 tmr, samt i 6:te och 7:de latinklasserna af 478·6 tmr i den förra och 89·5 tmr i den senare, eller tillsammans 568·1 timmar.

Vi finna således att tiden så väl för hemarbetena som för undervisningen i skolan skulle betydligt minskas enligt komiténs förslag både i de lägre och de högre klasserna. Och då det är ett å flera läraremöten konstateradt samt af komitén sjelf erkändt faktum, att de i gällande skolstadga föreskrifna kurserna icke kunnat inhemtas med tillbörlig grundlighet, så är tydligt, att detta ännu mindre läte sig göra, om den af komitén föreslagna anordningen skulle genomföras. Och det måste alltså bli omöjligt att på af komitén framstälda grunder uppgöra en tillfredsställande kursfördelning.

Huru sväfvande föreställningar komitén i sjelfva verket har beträffande hvad som på en viss tid kan medhinnas i de särskilda ämnena, torde tillräckligt framgå af hvad den på olika ställen yttrar angående resultaten af undervisningen i matematik och tyska.

Å sidan 25 heter det: »Den nu gällande undervisningsplanen upptager inom 6:te och 7:de klasserna för linien A tre veckotimmar i matematik, för linien B fyra. Men då de båda liniernas lärjungar väl alltid undervisas tillhopa under de tre timmarne, befinna de sig i det hela på ungefär samma ståndpunkt». Och å sidorna 214 och 215 säges angående tyskan, att det ej är antagligt, »att den obetydliga tid — *en* timme i veckan — som nu är åt detta ämne anslagen i hvardera af 6:te klassens afdelningar, kan vara tillräcklig för att undervisningen skulle kunna lemna något synnerligen fruktbringande resultat». Men å sidan 203 erfara vi, att det sätt, hvarpå komitén tänkt sig fördelningen på de olika klasserna af de tyska lärotimmarne, bör vara en borgen derför, att, på samma gång undervisningen vinner i qvalitativt hänseende, större kurser komma att medhinnas i de fem lägsta klasserna än de, som nu i desamma vanligen

genomgås. Och beträffande nämnda fördelning af de tyska lärotimmarne erinra vi oss, att tyskan skulle förlora 1 veckotimme i hvar och en af de tre lägsta klasserna och bibehålla sitt hittills varande timantal i 4:de klassen äfvensom i 5:te latinklassen, men erhålla en timmes tillökning i 5:te realklassen, hvilket dock ej skulle hindra, att realister och latinare undervisades tillsammans under de 3 timmar, som åt ämnet anslagits för latinlinien (II. s. 2). Tyskan har således förlorat ej så litet undervisningstid i de tre lägsta klasserna, men vunnit en liten tillökning i 4:de och 5:te realklasserna, och det är denna, som skall åstadkomma en i så väl qvalitativt som qvantitativt hänseende förbättrad ställning, emedan en undervisningstimmes värde betydligt växer med klassens ordningsnummer.

Enligt komiténs åsigt skulle således *en* timmes tillökning i veckan i matematikundervisningen under fyra år i skolans högsta klasser knappast förmå ändra ståndpunkten i ämnet, och skulle *en* timmes undervisning hvarje vecka i tyska under tvänne år i sjette klassen kunna uteslutas utan synnerlig afsaknad; men genom *en* timmes tillökning af undervisningen i tyska i 5:te klassen under ett år skulle icke blott ersättas hvad som i följd af minskad undervisningstid förlorats i de lägre klasserna, utan äfven åstadkommas en afsevärd förbättring i både qvalitativt och qvantitativt hänseende!

Komiténs förslag angående B-liniens indragning och den valfria latinkursen i 6:te och 7:de realklasserna innebära mycken oklarhet. Å ena sidan yrkar nämligen komitén mycket bestämdt på indragandet af B-linien äfvensom derpå, att latinet ej må inträda senare än i 4:de klassen å latinlinien, samt tyckes lägga mycken vigt vid att latinkursen å reallinien skall vara verkligen *valfri*. Men å andra sidan ger oss komitén många skäl att tvifla på, att dess afsigt varit att göra denna latinkurs i egentlig mening valfri, såsom t. ex. engelskan å helklassiska linien för närvarande. Vore nämligen nämnda latinundervisning helt och hållet valfri, skulle ju bero på rektors och lärares pröfning, om en lärjunge finge deri deltaga eller icke, och framför allt finge

ju den obligatoriska undervisningen icke deraf lida något intrång. Men då en lärjunges deltagande eller icke i denna kurs, enligt komiténs åsigt, är beroende af hans tillärnade lefnadsbana, något, hvaröfver han och hans föräldrar måste hafva uteslutande bestämningsrätt, och då komitén sjelf, som tänkt sig, att medelmåttigt begåfvade lärjungar icke utan öfveransträngning skulle kunna deltaga i denna kurs, om ej någon lindring bereddes dem i andra ämnen, föreslår, att sådana lärjungar skulle kunna erhålla befrielse från *engelska* eller *kemi* eller *teckning* eller *engelska och teckning* eller *kemi och teckning,* så synes häraf framgå, att latinet å reallinien icke är ett i vanlig mening valfritt ämne, utan att det endast genom en egendomlig lek med ord kan så kallas. Latinet är nämligen i 6:te klassen å den s. k. reallinien valfritt på samma sätt som i 4:de latinklassen, det beror nämligen på lärjungen och hans målsman och icke på någon annan, om det skall läsas eller icke. Men har lärjungen bestämt sig för att läsa det, så bestämmer skollagen hans öfriga läsplan, emedan han genom valet af detta ämne valt en viss *bildningslinie.* Riktigheten af denna uppfattning bestyrkes af följande af komitén föreslagna stadgande: »Vid afgörandet af, huruvida lärjunge skall ega rättighet att undervisas utom i latin i de ämnen, som under sådana förhållanden för honom äro valfria, bör förfaras så, som ofvan föreslagits med afseende på rättigheten att deltaga i undervisningen i valfria ämnen öfver hufvud taget. Denna rättighet bör alltså i hvarje särskildt fall bestämmas efter rektors och vederbörande lärares pröfning af lärjungens begåfning och helsotillstånd.»

I stället för att helt och hållet indraga B-linien gifver oss således komitén i sjelfva verket ett halft dussin B-linier, d. v. s. bildningslinier, å hvilka läses latin, men ej grekiska, och låter latinet i alla dessa inträda i 6:te klassen. Den 1-sta af dessa B-linier upptager å sin läroplan utom latin alla de ämnen och kurser, som ingå å reallinien. De öfriga uppkomma genom uteslutning af ett eller flera af de ämnen, som ingå i den 1:sta B-liniens läroplan, så att i B-linien N:r 2 utelemnas *engelska,* i N:r 3 *kemi,* i N:r 4 *teckning,* i N:r

5 *engelska och teckning* och i N:r 6 *kemi och teckning*. Detta tyckes bli ganska brokigt. *)

Den egendomligheten eger emellertid rum med nämnda linier, att det ej beror på lärjungen och hans föräldrar, hvilken af dem han skall tillhöra, utan på rektorn och lärarne. Och dessa måste understundom komma i mycket bryderi vid bestämmandet häraf. Antag nämligen, att en svagt begåfvad men ifrig och kunskapsgirig lärjunge — och sådana finnas många — vill utom latin läsa alla realliniens ämnen och icke kan förmås att afstå från något. I dylikt fall måste tydligen rektor och lärare bestämma, i hvilket eller hvilka han ej får deltaga, för att öfveransträngning icke må inträda.

Skulle ännu något tvifvel återstå, att här verkligen är fråga om särskilda bildningslinier, torde det kunna häfvas af följande observation. Om nämligen en lärjunge, som valt att läsa latin och blifvit befriad från undervisningen i t. ex. kemi och teckning, vid ifrågasatt flyttning från nedre till öfre sjunde klassen blifvit underkänd i latin och på grund deraf nekad flyttning, samt med anledning häraf beslutit sig för att afstå från läsningen af latin, så skulle han tydligen detta oaktadt icke kunna flyttas, med mindre han vid särskild pröfning ådagalade, att han innehade tillräckliga insigter i kemi och teckning för att kunna följa undervisningen i dessa ämnen i öfre sjunde klassen. Ty i annat fall gjordes ju dessa sistnämnda ämnen valfria å reallinien, något, hvarom aldrig varit tal. Men måste han aflägga examen i kemi och teckning, så vill det ju säga, att han måste söka sig öfver från B-linien till reallinien, såsom äfven nu ofta eger rum.

Då dessa omständigheter icke gerna kunnat vara komitén obekanta, måste man förvåna sig öfver, att komitén

---

*) Komiterades förslag påminner i detta hänseende lifligt om den misslyckade skolstadgan af den 14 Aug. 1856, hvilken som bekant aldrig kunde till fullo tillämpas just därför, att den genom ett tämligen inveckladt dispensväsen i själfva verket ville införa en hel mängd mer och mindre skilda bildningslinier och därigenom faktiskt omöjliggjorde uppgörandet af ett ordentligt skolschema, hvadan den också genast blef föremål för så mycket missnöje och klander, att den redan inom två och ett halft år måste aflösas af en ny skolstadga.

Utg:s anm.

framstält saken så, som den gjort. Har det skett, emedan komitén haft svårt att erkänna dessa B-linier såsom *verkliga* latinlinier, eller af en äfven å andra ställen i betänkandet framträdande smak för att begagna orden på samma sätt som salig Talleyrand i verlden?

Ännu ett anmärkningsvärdt förslag, som finnes framställdt i nu behandlade kapitel, torde det vara skäl att framhålla, nämligen, att ***båda bildningslinierna, den reala och den klassiska, skola förbereda till samma lefnadsbanor,*** på det enda undantag när, att den reala linien ej förbereder för den presterliga banan. På grund af denna bestämmelse skulle således t. ex. en lärjunge, som genomgått den föreslagna helklassiska linien, hvilken med afseende på matematik och naturvetenskap är icke så litet underlägsen den nuvarande A-linien, ega rätt att utan vidare pröfning vinna inträde i Tekniska högskolan och Militärskolan å Karlberg, säkerligen till ringa båtnad så väl för lärjungen sjelf som för dessa läroverk. I detta förslag synes mig framträda en liberalitet, som torde kunna ådagalägga, att en frikostighet finnes, som är skadlig för alla parter.

Hj. Gullberg.

Svensk dramatisk konst.

II.

Då jag sistlidna sommar på uppmaning af Ny Svensk Tidskrifts redaktör företog mig att nedskrifva några reflexioner öfver svensk dramatisk konst, skedde detta utan hopp att de skulle blifva egentligen uppmärksammade. Teatervän, men alltför främmande för lifvet bakom svenska kulisser, kunde jag ej vara säker på att i allo utgå från synpunkter, som af de invigda skulle gillas. Och ovan vid bruket af det farligaste bland alla vapen, pennan, måste jag frukta att mina fall-ut ofta nog skulle bli ganska klumpiga, åtminstone i herrar fäktmästares ögon — hälst det bland andra just var dem som jag stack efter. Emellertid vill min vän redaktören redan nu ha en ny artikel. Han påstår att min första blifvit läst med intresse, och att till och med de invigde gått och sett snedt på hvarandra, misstänkande hvarandra för faderskapet. Om ej detta sista särskildt smickrar mig — ty till de mest invigda väljas sällan de mest intelligenta och sanningskära — så låter det mig dock förmoda ett visst berättigande i mina anmärkningar och uppmuntrar mig att göra ännu några coups.

Kort efter nedskrifvandet af min förra uppsats läste jag i tidningarne om antagandet för denna saison af två nya teaterledare i Stockholm: hr August Lindberg som regissör vid Dramatiska teatern och hr Harald Molander som regissör vid Nya teatern. Hr Lindberg hade godt namn om sig som landsortsdirektör och hr Molander hade gjort sig känd som dramatisk författare, med blick för dekorativa anordningar och sceniska effekter; han sades till och med själf ha uppsatt sina skådespel på Dramatiska teatern.

Jag hade således skäl att hoppas, om ej på en fullständig revolution i svenska teaterförhållanden, så åtminstone på ett lyckligt förringande af mina gamla anmärkningars värde. Onekligen ha också de båda nya regissörerna ådragit sig uppmärksamhet. Ty till och med själfva uppsättningen af de båda teatrarnes nyheter har i vinter ofta varit föremål för bedömande i tidningarna, i ridklubbarna och på kungliga skridskobanan, de ställen där svensk konst företrädesvis diskuteras. Hrr Lindberg och Molander synas ha rivaliserat om hrr journalisters ärade bifall och ingendera har blifvit lottlös. Jag fäster mig dock mindre vid detta bifall än vid frågan, huruvida mina förhoppningar realiserats. Och därför har jag till ämne för denna uppsats valt en undersökning af hvad de båda männen hittills uträttat och af de afsigter, som de för framtiden visat sig hysa. Därvid skulle dock en vanlig öfversigt af repertoiren under saisonen, äfven med särskild hänsyn till arbetets ledning, blifva af blott föga betydelse och dessutom säkert tråkig. Men en framställning i allmänhet af en regissörs ställning och verksamhet skall ej blott gifva mina läsare en inblick i förhållanden, som hittills i skrift föga behandlats, utan bereda mig tillfälle att medels exempel från våra egna teatrar och från andra företaga den granskning, jag afser.

Dramatiska teaterns intendent eller första regissör torde kunna anses som denna teaters direktör, eller borde åtminstone så kunna anses, oaktadt han sorterar under chefen för de Kungl. teatrarne. Hans ställning bör af en skicklig och kraftig man kunna göras så självständig, att den endast i förhållanden, som nödvändigtvis röra de båda teatrarne gemensamt, blir beroende af chefen. Operan har ju sin egen regissör, hr Christiernson. Emellertid synas de båda teatrarnes arbeten under denna saison hafva blifvit något sammanblandade. Å ena sidan har hr Lindberg med sina skådespelare uppsatt *Hamlet* å operascenen, under det att hr Christiernson med samma skådespelare å samma scen uppsatt *Uriel Acosta*. Å andra sidan har hr Lindberg ej ens å Dramatiska teatern varit ensam om makten. En vacker dag blef nämligen ansvaret för ett stycke, hvars mise-en-scène af kritiken klandrats, genom ett tillkännagifvande i

tidningen Aftonbladet kastadt allena på skådespelaren Sundberg! Hr Lindbergs ställning torde således vara något sväfvande.

Olyckligtvis synes samma förhållande äga rum med afseende på hr Molander. Hr Josephson säges, otroligt nog, själf ha satt i scen alla nya stycken och repriser, som gifvits på Nya teatern, sedan denna öfvertogs af honom och hr Holmqvist. Hr Molander lär under denna saison blifvit engagerad för att lätta hr Josephsons arbete, men ej, synes det, som biträdande regissör i vanlig bemärkelse, ty det är endast nya stycken han uppsatt, och att döma af affichernas avertissement om hvarje skådespels regie, en dryg del af årets repertoir. Hur förhåller det sig egentligen? Leda hrr Josephson och Molander hvar sin hälft af repertoiren och bära hvar sin del af ansvaret, eller ansvarar hr Josephson för bådas arbeten? I förra fallet fordras ett obegränsadt förtroende från hr Josephsons sida, i det senare har hr Molander en ställning, hvars osjälfständighet omöjliggör hvarje säkert bedömande af hans förmåga och afsigter.

Det är möjligen ett nöje att vara regissör, när man heter Duquesnel, när man har att uppsätta Sardous Théodora och har en Sarah Bernhardt, en Marais till sujetter. Och mycket pengar. Men det är säkert motsatsen, när man, som hos oss, har endast öfversättningar eller medelmåttiga original att komma med och — sit venia veritati — andra klassens skådespelare. Och litet pengar. Kommer därtill en yttre osjälfständighet, som ena dagen beröfvar regissören ledningen af teaterns arbete, och som den andra dagen pålägger honom ett orättvist ansvar, så borde måttet ha fått sin råge.

Det fins under denna råge tillräckligt många svårigheter ändå. Ty det är ej nog med goda skådespel, sujetter och pengar, en regissör behöfver äfven godt omdöme, goda idéer och kunskaper. Det är han, som i hvarje stycke har den längsta och otacksammaste rôlen. Det är ej blott den yttre utstyrseln, dekorationer, möbler och kostymer, som han har att bestämma. Man kan, huru underligt det än låter för svenska öron, vara god tapetserare utan att vara god regissör. Det är ej häller endast entréer, sortier och

placeringar, som på honom bero. Han bär ansvaret för skådespelets hela gång, karaktär och sammanhang. Det är han, som skall samla krafterna, sätta dem i rörelse, skilja hufvudsak och bisak, fylla luckorna, dämpa färgerna och förena de skilda personernas och karaktärernas lif till ett gemensamt lif, skådespelets. Det blir af sekundär betydelse om detta lif utvecklar sig i kåsöser från Damon & Comp. eller i en pinnsoffa från snickare Andersson, och om det kommer hjärtan att klappa under ett pansarlif från Worth eller en kofta från mamsell Pettersson — blott där finnes lif och hjärtan som klappa. .... Ja, jag går så långt att jag tror man kan vara god regissör utan att vara god tapetserare!

Med titeln regissör har man förenat titeln instruktör, troligen för att med äran och glädjen af två titlar trösta en stackars i svårigheter försänkt menniska. Ty att med instruktörstiteln skulle följa skyldigheten eller ens rättigheten att *lära* skådespelare, huru de skola spela — hvaraf konsekvensen blir, att man bör lära konstnärer göra konstverk — det är endast ett af allmänhetens alltför löjliga, alltför vanliga misstag.

Regissörens första åtgörande vid uppsättningen af ett nytt stycke är naturligtvis att genomläsa det för att få en föreställning om dess allmänna karaktär och om de särskilda personnagerna. Detta är vilkoret för en riktig fördelning af rôlerna. Visserligen har nästan hvarje skådespelare sitt eller sina särskilda fack, men inom hvarje fack finnas ofta flera skådespelare, och det är valet mellan dem, som vållar största svårigheten. Jag vill taga ett exempel. Marquis de Presles i *Klädeshandlaren och hans måg* och Olivier de Jalin i *Falska juveler* höra till samma fack af rôler. De äro båda män, som varit med i lifvet och njutit däraf, verldsmän, som kunna reda sig i hvarje fall, där ett väl valdt ord eller en väl riktad värjstöt räddar situation och l'honneur. Det blir sedermera skådespelarens ensak att utprägla deras skiljaktiga individualitet, att förvandla Gastons fördomsfulla högdragenhet till Oliviers mera lugna lynne och hvad fransmännen skulle kalla — aimable philosophie. Vid besättandet af dessa rôler behöfver regissören ej välja. De spelas också i allmänhet af samma skådespelare, hos oss af hr

Fredrikson. Men en vacker dag skall han utdela en tredje rôle, som hör till samma fack: Richelieu i *Fröken de Belle-Isle*. Detta stycke skall spelas med historisk färg, med historisk karaktär, i historisk kostym. Och endast detta hindrar valet af hr Fredrikson. Ty dennes fack omfatta ej annat än rôler i modern kostym. Den ypperligt återgifna intriganten i Scribes *Kotteriet* sammansnöres till en stel typ i prefektens silfverbroderade frack i *När damerna föra krig*, och den maktlystna uppkomlingen Vernouillet i *Moderna vinglare* förlorar alldeles hållningen, när han i *Severo Torelli* antar den historiska formen af kondottieren *Spinola*, med hvars rustning och sabel hr Fredrikson skramlar som en istadig häst med sin bjällerkrans. Och ett annat exempel, detta gällande rôlefördelningen på Nya teatern. Hr Josephson gaf med rätta Dunois i *Jungfrun från Orléans* åt hr Engelbrecht. Han bar den historiska drägten förträffligt och gaf en vacker bild af den ädla, fosterlandsälskande hjälten. Men hr Molander misstog sig, när han tilldelade hr Engelbrecht en rôle af samma fack, Vaudray i *Herr ministern*. I den moderna redingoten blef hr Engelbrecht onaturlig, bombastisk och gauche. Och hr Molander begick liknande fel, när han lät hr Engelbrecht som den öfverförfinade, blaserade grefve Jacques de Meuse i *Hertiginnan Martin* vräka sig baklänges i en fåtölj och putsa sina naglar, medan han framställer sitt frieri till Suzannes far. — Facket är således ej nog. Till och med rent yttre förhållanden kunna tvinga regissören att välja inom facket.

När emellertid rôlefördelningen försiggått, låter regissören skådespelarne genom uppläsning eller kollationering få en förberedande kännedom om det stycke, hvari de skola uppträda, och om den plats i dess bygnad, som de hvar och en skola intaga. Han anvisar dem på en förberedande repetition de entréer, sortier och placeringar, som författaren bestämt eller som nödvändigtvis betingas af de dekorationer och den möblering, han vill använda. — Nog torde ännu regissörer finnas, som vid sceneriet påtvinga sina sujetter noggranna föreskrifter om hvar, när och hur de i hvarje scen skola sätta sig, stiga upp, sträcka armarna mot publi-

ken eller falla på knä för sina tyranner och älskarinnor; men detta tillhör en förgången tid, då system gälde mer än natur, då man gick på teatern för att få se osanna bilder af andra i stället för sanna bilder af sig själf. — Allt detta, placeringar, rörelser och omkastningar, bör visserligen vara orubbligt fastställdt, när skådespelet är färdigt till uppförande, men det bör ej bestämmas annorledes än så småningom under inöfningen och kan det ej häller utan våld på naturen. Ty hur framstående en skådespelare än är såsom sådan, så äger han dock som människa vissa individuela drag, hvilka i det yttre framträda skarpare i samma mån som han försöker lägga band på dem, och lyckas han i en rôle arbeta bort dem, så inverkar oftast detta menligt på framställningen i annat afseende. Hans kraft blir af endast negativ betydelse och prestationen misslyckad. Slipper han däremot, åtminstone delvis, hålla tankarna på sig själf, det vill säga, är sceneriet sådant, att inga tryckande band läggas på individualiteten, utan han får tänka på hvad han skall göra i stället för på hvad han inte skall göra, så fästes också publikens uppmärksamhet vid hvad han gör i stället för vid hvad han icke gör. Jag kan uppgifva ett par exempel rörande rent yttre, påtagliga saker. Det fins en primo amoroso vid en af Tysklands teatrar, som är en god skådespelare och som hela den kvinliga publiken är förälskad i, men han måste alltid fria från venster för att ej bära sig otympligt åt. Mounet Sully vid Théâtre Français kan faktiskt ej uttrycka Hernanis känslor i ögonblick af helig röfvarvrede och uppoffrande röfvarkärlek, om han ej får vända sin — vackra — rygg åt publiken. Och många torde ännu erinra sig, huru Edvard Stjernström alltid, när hans rôle bjöd honom att ifrigt söka ägga eller öfvertyga någon, måste fatta sin medspelare i rockuppslaget eller i en västknapp. En regissör, som vid ett dylikt tillfälle placerat Stjernström och hans offer på hvar sin sida om ett stort bord, skulle sannolikt ha satt den lille mannen i klämma. Och hr Lindberg, som Hamlet, anser sig ej med sina tillgångar i mimik och Kungl. teaterns tillgångar på utrymme kunna uttrycka hvad han känner i tredje aktens teaterscen. I strid med andra regissörers anordning af denna scen röjer hr Lindberg därför

undan kung, drottning och hof, som förbli i fondhörnen, så att han får nästan hela golfvet att krypa på. Och vid den därefter följande repliken: »Why, let the strucken deer go weep» o. s. v. springer han, för att kunna uttrycka sin glädje, under lifliga rop öfver fyra stolar upp på den improviserade teatern. Härvid tillgodoses en individualitet, som skulle komma till och med en tapetserare att blekna.

Det är som sagdt ej regissörens sak att lära. Han har samma skyldighet som kritikern att observera, förstå och sammanställa. Regissören skall genom sina observationer och sin sammanställningsförmåga bringa skådespelets sceniska möjlighet till verklighet, kritikern skall ställa denna verklighet på teatern i samma belysning som verkligheten i lifvet, jämföra dem och fortsätta det arbete till allmänhetens upplysning och insigt, som regissören påbörjat. Bådas verksamhet blir därigenom positiv.

När skådespelarne hunnit något sätta sig in i sina respektive rôler, börjar regissörens observationstid och han gör sig en föreställning om deras mening och afsigt. Han frågar, samråder, förenar hufvuddragen, och karaktären utbildas genom sammanjämkning af hvad skådespelarens uppfattning fordrar för sig och af hvad regissören för skådespelets i dess helhets skuld fordrar af den enskilda karaktären. Därvid framträda ej blott hufvuddragen skarpare, utan detaljer gifva sig själfva, rörelser, placeringar och omkastningar blifva bestämda och framför allt, hufvudsak kommer till sin rätt, och det oväsentliga får ge vika för det vigtiga. Både regissör och skådespelare få göra uppoffringar, men det bör vara lättare, om det för båda gemensamt visar sig lända till det helas bästa. Ett vackert exempel på hvad jag här menar är Sarah Bernardts spel i första akten af *La dame aux Camélias.* Hon kunde där göra ganska mycket, som droge uppmärksamheten till henne ensam i ensemblescenerna. Men hon gör det ej, ty afsigten med dessa scener är ej att karaktärisera henne, utan den verld, hvari hon lefver, och det sällskap, hvari Armand gör hennes bekantskap. Samma måttfulla tillbakadragenhet kännetecknar hr Hillbergs spel i fjärde akten af *Brand,* där det — såsom det vill synas frivilligt — modereras, för att framställarinnan

af denna akts hufvudperson, Agnes, ej skall förefalla för svag och bli undanskymd. Det finnes äfven exempel på motsatsen. Herr Engelbrecht, som nyligen utfört Armands rôle i *Cameliadamen* på Nya teatern, gör sig på ett störande sätt observerad i femte akten, där hans onaturliga stönande och snyftande förtager intrycket af den vemodsfulla stämning, som bör omgifva Marguérites dödsbädd. Det är ett stort fel af hr Molander att tillåta dylikt. Ett vackert sceneri med rullgardiner och inströmmande solsken ersätter ej dylika inre brister.

Jag vill ej förneka, att regissören måste påtruga bärarna af vissa birôler ett visst spel, ett visst utförande. Men birôler äro oftast typer, som af författaren användas för att förtydliga hufvudkaraktärer och hufvudtanke, och på samma sätt måste regissören begagna dem. De mindre förmågor, som i allmänhet få återgifva sådana rôler, lida ej af den instruktion, som de sålunda mottaga, de få tvärtom en god elementär öfning i rent praktiskt afseende genom fyllandet af en förelagd uppgift.

I ett annat fall kan och bör instruktion förekomma, och som denna saison bjudit oss två betydande exempel därpå, vill jag därom tala några ord. Det kan inträffa, att ett skådespel innehåller en vigtig rôle, för hvilken regissören ej äger någon lämplig skådespelare. Vill han då ej afstå från styckets uppförande, måste han taga ansvaret för rôlen på sig själf och välja en sujett, som likt en elev uppfostras till rôlen. I allmänhet äro sådana experiment farliga, ty valet faller naturligtvis på någon yngre förmåga som bör komma fram, men som också kan misslyckas. De djärfvaste, men också de bästa schackdrag, hrr Lindberg och Molander under sin verksamhet hittills vågat, äro besättandet af Hedvigs rôle i *Vildanden* och Fortunios rôle i Musset's Le *chandelier (Ljusstaken)*. Jag är öfvertygad om, att fröken Seelig, förut elev vid Kungl. teatern, och fröken Lund, en ung sångerska vid Nya teatern, ha till stor del sina respektive regissörers instruktion att tacka för den rättvisa framgång de vunno, och dessa regissörer äro värda beröm för den omsorg, hvilken de synas ha egnat de unga skådespelerskorna ej blott i egenskap af deras verk-

tyg, utan såsom individuela människor. Båda rôlernas hufvudkaraktär är intelligens och nervositet, valet har fallit på två unga flickor med just sådan naturel, och detta var första vilkoret för framgången. De ha sedan lärt sig förstå hvarje ord, hvarje bokstaf, hvarje rörelse som de hade att återgifva, och öfverallt där uppgifterna sådant medgifvit har ledaren låtit deras egen naturel på ett lyckligt sätt framträda. Därigenom har under denna saison Stockholms publik fått den sällsporda njutningen att lära känna två unga skådespelerskor, begåfvade med intelligens, ihärdighet, talang och en kärlek till sitt yrke, en vördnad för sitt arbete, som i allmänhet ej öfverensstämmer med svensk nationelkaraktär. Af det motstånd, som jag antager från många håll mött hrr Lindberg och Molander vid detta tillfälle, känner jag endast två detaljer, för hvilka påpassliga hrr journalister genast gjorde sig till målsmän. Fru Hartman *anmälde* sig vilja spela Hedvigs rôle, men, om hon också delvis lyckats däri, så gjorde dock hr Lindberg rätt i att ej lemna obegagnadt ett så lämpligt tillfälle att släppa fram en ung, begåfvad elev. Och på hrr journalisters enhälliga rop om, att Fortunios rôle endast *kan* spelas af en yngling och i Frankrike aldrig har utförts och aldrig skall utföras af annat än manliga skådespelare, borde hr Molander ha svarat med de två fakta, att Musset själf till George Sand yttrat, att endast en kvinna kan spela Fortunio, och att den, som senast utfört rôlen på Comédie Française och som äfven i S:t Petersburg skördat utomordentligt bifall därför, är M:me Pasca.

För att dylik instruktion skall vara möjlig och resultatet ej bli endast ett själlöst, maskinmässigt följande af instruktörens föreskrifter, är det nödvändigt att eleven skall ha mottagit en god underbygnad. Tidningarna tillkännagåfvo att frk. Seelig utgått från Kongl. teaterns elevskola, men af Hedvig kan man ej bedöma denna skolas värde, ity att det var den unga skådespelerskans egen naturel som förlänade Hedvig lif. Skall jag afge en dom grundad på hvad jag i öfrigt sett utgå från denna skola, blir domen fällande. Jag känner ej lärarekrafterna, men af hvad de förmått uträtta, tror jag dem vara svaga, eller åtminstone orätt använda. Redan det är oriktigt, att en teater har egen elev-

skola. Lärjungarna där anses och anse sig tillhöra teatern, och från första dagen de inträda afbida de endast stunden att få offentligt visa sig på scenen. Direktionen frestas att använda dem för teaterns behof såsom statister, kör o. s. v., och de få en ställning, som kommer dem att anse sig tillbakasatta redan innan de kunna göra några som hälst anspråk på att få framträda. När detta slutligen sker, alltid för tidigt, och de från läraren lemnas till regissören — ja, hvad då? Läraren har lärt dem ett, regissören vill lära dem något annat, men själfva veta de ingenting, ha ingen vilja, ingen själfständighet, och den vanliga följden är att medan lärare och regissör gräla, — »arrive un troisième larron, qui saisit maître Aliboron». Elevskolan skall tillhöra konservatorium, och innan så här blir ordnadt är det ej värdt att tänka på något godt därifrån. Elevskolan skall vara en särskild institution, därifrån skådespelare utgå för att taga engagement vid hvilken teater som hälst, ty de skola uppfostras för dramatiska konsten men ej för Dramatiska teatern. Hur är det *nu*? Ungt folk kommer från östan och vestan, den ena olämpligare än den andra, utan kunskaper, utan begrepp, och ha de blott hyggligt utseende, hygglig röst och tala utan att läspa, så anses de ej kunna förnekas tillträde. Där tycks fordras samma kvalifikation för att bli skådespelareelev som balettelev. Där komma f. d. studenter, f. d. bodbetjänter, f. d. familjeflickor, f. d. hvad som hälst, som aldrig ens gått i skolan och just därför fått »lust för teatern». De få nu i elevskolan höra hvad f. d. auktoriteter sagt om dramatisk konst, de få höra grannlåter och uppmaningar rörande konstens f. d. höga mål, de få lära sig krumbugter med armar, ben och strupe, de få sjunga i kören, de få spela uppvisningspjeser och se sina namn i Dagens Nyheter, de tillåtas deklamera Lilla Kolargossen och sjunga norska visor på matinéer i Berns salong; och när hr Hedberg behöfver tio pensionsflickor i någon ny komedi, få de spela pensionsflickor, d. v. s. vara söta på Dramatiska teatern; och när de varit söta i ett par, tre komedier af hr Hedberg, engageras de för att vara stora i tragedier, som inte äro af hr Hedberg.

Jag tror att allt detta kunde till konstens nytta ersättas.

Först teoretisk undervisning om den moderna teaterns betydelse; om den moderna konstens uppgift; om sättet på hvilket lif födes och karaktärer skapas af den moderna realistiska och naturalistiska dikten; om sättet hvarpå samtidens goda skådespelare uppfattat och återgifva sådana karaktärer, med afslöjande af dessa skådespelares tekniska finter därvid; om sättet att i allmänhet ge form, färg och lif åt fantasiens bilder; och om sättet att i ett skådespel läsa mellan raderna och få fram en människa som rôlens ord och åthäfvor passa in på. Vid denna undervisning har läraren att söka dè elever, som förstå att uppfatta och tillgodogöra sig lärdomarna, som äga liflig fantasi, klart hufvud och verkligt intresse. Teorierna måste här föregå praktiken. Och praktiken börjar med att åt eleverna anförtro elementära karaktäristiska rôler, som de på e g e n h a n d skola genomläsa och inöfva. Läraren äggar dem blott att uppfinna en människa på hvilken rôlen passar in och uppmanar dem att söka härma sin fantasibild af denna människa, han gör dem uppmärksamma på motsägelser och ofullständigheter, hvartill de därvid göra sig skyldiga, han håller en spegel framför dem och låter dem jämföra sin egen spegelbild och fantasibilden. Först när lärjungen upptäcker omöjligheten att porträttera fantasibilden börjar den egentliga praktiska undervisningen, de praktiska öfningarna burna och förda till godt resultat af lärjungens intresse att verkligen lära sig kunna hvad han vill kunna. Men dessa praktiska öfningar bestå då ej i konventionel deklamation, konventionel plastik, konventionel sånglära. Där behöfves helt enkelt kraftfull, fristående gymnastik, som utvecklar muskler och stärker nerver, där behöfves öfning i sjungandet af skalor och passager med vexlande legato och staccato, kastningar från läge till läge, från tempo till tempo, från tonart till tonart, sjungandet af recitativ med öppet och tydligt uttal af texten, och undervisning i sångmetodens tillämpning på talet. För hvarje dag af intresseväckande och energiskt arbete skall lärjungen känna sin förmåga växa att porträttera sina fantasibilder, och han får teoretiskt resonnera med sin lärare, som aldrig ber honom göra det eller det, men ständigt hjälper honom med sättet att göra det eller det, som lärjungen själf vill göra. Denna hänsyn, denna ytterliga und-

fallenhet för lärjungens själfständighet och individualitet är lärarens förnämsta pligt. Kan lärjungen ej alls reda sig med en uppgift på egen hand, bör han genast få en annan, och bör i allmänhet få själf välja sina rôler, vigten ligger på förmågan att porträttera den uppfunna fantasibilden i röst, rörelser och maskering. Det är därvid absolut likgiltigt, om denna bild öfverensstämmer med lärarens personliga uppfattning af rôlen och författarens afsigt därmed, blott det *är* en hel bild, karaktäristisk, lefvande, fullständig. År med erfarenhet, utvecklad fantasi och reflexion, skola snart gifva hvarje begåfvad elev nyckeln till den objektivt riktiga uppfattningen. Allt detta är svårt, mycket svårt, för både lärare och lärjungar, framför allt emedan det visar sig vara allvarligt, strängt arbete i stället för skoj, men om upptäckten att så är afskräcker en hop folk från att bli lärare och lärjungar vid en dramatisk elevskola, så är det till nytta för den dramatiska konsten. — Det sätt för undervisning, instruktion och inöfning, som jag här antydt, är rasande radikalt, men detta gör ingenting, ty det är bra.

Bristen på elevskolor visar sig i våra skådespelares oförmåga att inöfva och framställa just elementära klassiska rôler. Jag har sett *Severo Torelli* på Dramatiska teatern, *Midsommarnattsdrömmen* på Kongl. teatern, *Jungfrun från Orléans* och *Othello* på Nya teatern och *Uriel Acosta* på både Kongl. och Nya teatern, och jag måste öppet tillstå att det varit rent plågsamt. De olika teatrarnas skådespelare syntes mig täfla i bristande förmåga att angifva någon som hälst uppfattning, att säga någon som hälst replik realistiskt. Något så ytterst enkelt som att läsa vers naturligt och enligt sundt, menskligt förstånd äger knappast någon, och undantager jag fru Hvasser som Donna Pia, hr Hillberg som Jago och hr Engelbrecht som Dunois, så kunna samtliga andra sammanslås till ett. Hör hr Elmlund som Gian-Battista, hr Fredrikson som Spinola, hr Örtengren som Uriel, hör fröken Zetterberg som Judith, fru Bosin som Helena, fru Engelbrecht som Agnes och Desdemona — de sjunga versen, de predika och hålla skåltal, påminnande om ordenssällskapet »Sentimentala skräddaregesällers låda», som firar sin högtidsdag med tillhjälp af »Den behändige sällskapstalaren». Detta beror ursprungligen på kunskapsbrist, sedan på intresse-

löshet att förvärfva kunskaper, och nu på dilettanteri i alla afseenden, dilettanteri ej blott i hvars och ens konst, men i hvars och ens själfvalda lifsvärf, i det yrke, på hvilket de lefva och förtjäna sitt uppehälle. När Kungl. teatrarne verkligen äga en elevskola, förefaller det obetänkt att inte skicka premieraktörer och aktriser dit om förmiddagarne i stället för att låta dem spela tragedi om kvällarne. Nya teatern, som inte har någon elevskola med statsanslag, kan ju gå på med Shakspeare om söndagarna för att hålla svenska konstens fana högt och förtjäna pengar.

Jag har nu talat några ord om inöfning i allmänhet, men en af de vigtigaste faktorerna i regissörens verksamhet återstår att behandla: själfva sammanställningen af hufvudsaker och bisaker, af hufvudkaraktärer och omgifning, af personer och milieu — med ett ord själfva ensemblen och den därmed i samband stående yttre uppsättningen. Här står regissören ensam, här synes hans verksamhet, och här har han den största frestelsen att öfvervinna, den att själf synas för mycket.

Om den ensemble, som består i att replikerna i ett konversationsstycke flyta i hvarandra, att entréer och sortier ske naturligt, att lifliga scener gå fort, och att vigtiga pointer skarpt framhållas genom kontrastfinter och dylikt i mise-en-scènen — därom är föga att tala, det är som poetens »vackra språk» och »fulländade form», alla kunna det, till och med en tapetserare. Och om möjligen ensemblen på Nya teatern under hr Molanders ledning synts något raskare och bättre än förut, så torde det bero på, att han, i motsats till hr Josephson — kanske med orätt — ej fäst sig vid teaterns akustiska brister, utan tänkt: publiken får höra bäst den vill och gissa till resten, bara här går undan!

Det är om något annat jag vill säga några ord, och det är om stilen. Här gäller det regissörens bildning och kunskaper. Att se, om ett stycke skall spelas i kostymer från Japan eller Sverige, från Ludvig XIV eller Fredrik den store, det är ej svårt, men att bedöma huruvida ett stycke redan har endast kulturhistoriskt intresse, eller om det återger fullständigt vår egen tids andliga lif, det är ej alltid lätt. Betraktas teatern endast som en söndagsskola, dit man skall

gå för att lära sig rena seder och se huru illa det är att vara skurk, då upphör teatern att vara teater och återgår till sitt ursprung, att vara kyrka. Vårt moderna skrifvardöme arbetar i detta fall för en snabb reaktion. Men är teatern en anstalt, där uppfostran skall gifvas i olika former, nöjen af intellektuelt slag eller en uppfriskande munter stund efter dagens tunga och hetta — och detta synes mig vara teaterns egentliga uppgift —, då duger det ej att vara endast tapetserare för att kunna vara regissör. Man måste taga hänsyn ej blott till den tid och den stil, hvari ett drama spelar, utan till författarens tid och stil. När på scenen skall återgifvas *Romeo och Julia* eller *Le roi s'amuse*, så är det visserligen samma kärlek och samma hat, som skola framställas, hvilka från verldens skapelse till våra dagar upprört människohjärtan, här klädda i drägter från Italien och Paris, men kärleken och hatet ha dock sådana former, som författarnes samtid såg dem uti, och så måste de återgifvas. En dikt må hämta ämne från vikingatiden eller från 1946, den är dock helt enkelt ett uttryck för hvad författaren eller hans samtid tänkt om vikingatiden eller om 1946 — och däri ligger diktens egentliga kulturhistoriska betydelse. Har författaren afsett att genom sitt arbete ge en sann kulturhistorisk skildring från en viss tid, så skall regissören stå vid hans sida och hjälpa honom att ge den färg åt spel och milieu, som dikten eller författaren fordrar. *Hernani* skall spelas i praktgemak, med riddare i purpur och guld med blanka svärd och ciselerade sköldar, vid blodröda solnedgångar och i glittrande månsken — det är likgiltigt, om hela uppsättningen är kulturhistoriskt riktig, blott den är praktfull, kontrastrik, glänsande och retorisk som verserna, som romantiken, hvilka uppbära allt. Men en regissör visar okunnighet, brist på bildning och oduglighet, om han t. ex. spelar Scribes samtidssatirer i vår tids salonger i stället för i drägt från 1830- och 1840-talet, ty endast då öfverensstämma tankar och form; han får ej utpynta salonger och spel med detaljer, som ej Scribe afsett, ty Scribe har aldrig afsett annat än intrig och elementära karaktärer. En enda detalj för mycket kan förstöra allt. När i *När damerna föra krig* prefekten i grefvinnans salong sammanträffar med den förklädda tanklösa ynglingen, så befaller

grefvinnan, för att förhindra igenkännandet, den låtsade betjänten att taga prefektens hatt, för att denne ej i honom skall spåra något misstänkt. Så långt Scribe och Legouvé. Men på dramatiska teatern låter hr Lindberg hr Törnqvist taga hatten och helt trotsigt, obetänksamt hänga den på en kruka. Detta är utan tvifvel roligt, men för den, som känner författarne och ej är van vid hr Lindbergs små humoristiska finter, förstör det hela akten. Man tror att det hör till pjesen, man tror att prefekten skall vända sig om, få se hatten och af betjäntens oförskämdhet ana oråd. Ty mera skulle Scribe och Legouvé ej behöfva för att få ihop en helt ny intrig. Prefekten vänder sig, men ser ej hatten, prefekten upptäcker allt möjligt af mindre betydelse, men ej hatten, och åskådaren blir slutligen så irriterad, att det rent af käns som en sviken förhoppning, när ridån faller, utan att hatten fått vara med. Detta exempel gäller endast en småsak, men är mycket betecknande.

I den rent yttre uppsättningen säga tidningarna och ridklubbarna, att hrr Lindberg och Molander mycket utmärkt sig. I afseende på *Le chandelier* drar jag dock i tvifvelsmål, att hos den gamla franska advokaten i en småstad i början af 1820-talet man kunnat finna ameublementer, väggmålningar och hvarenda småsak i en så ren empire, som knapt ett lustslott, möjligen ett etnografiskt muséum kan erbjuda. Och hvad särskildt Nya teatern angår, så vill jag gärna erkänna, att till exempel Cameliadamen är uppsatt med en yttre elegans och noggrannhet, som är ovanlig i Sverige, men det hade varit bättre, om utförandet varit ett annat. Teatern synes ej ha ägt krafter för hufvudrôlerna, och skall under sådana förhållanden ett stycke dock spelas, så tillhör det, såsom jag ofvan sagt, regissören att instruera på eget ansvar. Jag antager nämligen, att både hr Engelbrecht och fru Ulff äro tillräckligt självkritiska att känna sin olämplighet för hufvudrôlerna, och under sådana omständigheter måste man antaga, att de med tacksamhet skulle ha mottagit och stält sig till efterrättelse hvarje minsta vink, som den regissör, gifvit, hvilken på sitt ansvar uppförde pjesen. Det stod på affichen: Regie: Hr Molander. Nu stå vi vid den stora frågan: är ansvaret för hr Molanders arbete hans eller hr Josephsons?

Hr Lindberg, med sin smak och sin lifliga fantasi, är väl ej häller alldeles felfri. Det störde åskådarens illusion att höra gamla Torelli, 1494, tala om sina förfäders slott i Pisa och därvid peka på en villa i spansk moresk från 1600-talet; Hamlets onaturliga föräldrar syntes ännu mera onaturliga på tronstolar från kung Carl Johans dagar; och komoden i *Vildanden* syntes vara framkallad mindre af nödvändighet än af rivalintresse för hr Molanders sängkammarattribut i *Ljusstaken*.

Men allt detta är småsaker, som jag anmärker endast på skämt. Ju större noggrannhet dess bättre, ehuru hrr kritici i både Aftonbladet och Dagbladet ogilla den detaljomsorg som i moderna skådespel är uppsättningens kärna. Hufvudsaken för en regissör är förmågan att, som jag sagt, förena, sammanställa, väcka, intressera och förvandla författarens svarta bokstäfver till lefvande lif.

Jag vill för denna gång här sluta. Jag har framstält några af hufvuddragen i en regissörs verksamhet, sådan den synes mig böra vara och sådan den i vinter visat sig vara vid Dramatiska och Nya teatern. Något arbete af verklig betydelse för svensk dramatisk konst ha de nya regissörerne ej hittills utfört. Men man kan ju ha lof att hoppas på dem, om man hoppas på svenska teaterns framtid i öfrigt. Ty möjligen ha de denna vinter undersökt och upptäckt, huru förhållandet är med svenska teatern i våra dagar, att det är gammalt och skröpligt alltsammans, likt obruten, skräpig skogsmark. Men äro de radikala och hänsynslösa nog att, trotsande traditioner, publik och kritik, sätta plogbillen mot de djupaste och starkaste gamla trädrötterna, att vända ut och in på torfvorna, att göra alltsammans till ett svedjeland, som ryker till en tid, men där man sen kan plantera ungskog — då skall jag ånyo ge vika för min gamla svaghet att hoppas och tro, där det ser mörkast ut.

Och hvem vet? I det lugnaste vattnet gå de största fiskarna, och när man talar om hin håle, så står han bakom dörren.

April 1885.

Un Monsieur de l'orchestre.

Några af de nyaste bidragen till vårt fäderneslands historia.

Pontus Fahlbeck. Beovulfsqvädet såsom källa för nordisk fornhistoria.
Dens. Den s. k. striden mellan Svear och Götar, dess verkliga karaktär och orsaker.
Fr. Westling. Hertig Karls furstendöme under åren 1568—1592.
S. J. Boëthius. Hertig Karls och svenska riksrådets samregering 1594—1596. I.
Harald Hjärne. Sigismunds svenska resor. Bidrag ur polska och italienska källor.
Dens. De äldsta svensk-ryska legationsakterna. Efter originalen i Stockholm och Moskva.
E. Hildebrand. Den svenska diplomatiens organisation i Tyskland under 1600-talet.
Harald Hjärne. Till belysning af Polens nordiska politik närmast före kongressen i Stettin 1570.
Dens. Ryska konstitutionsprojekt år 1730 efter svenska förebilder.

Den lediga e. o. professorssysslan i historia vid Upsala universitet hafva vi, synes det, närmast att tacka för publikationen af hela den långa raden af historiska skrifter vi här ofvan anfört; och om man å ena sidan måste beklaga, att blott en af de förtjente män, som här på skilda områden af historiskt skriftställeri lagt sin lärdom och talang i dagen, kan se sitt arbete lönadt med det nyss nämda ämbetet, så kan å andra sidan hvarje vän af den historiska vetenskapen ej annat än fröjda sig öfver, att just denna täflan framkallat så mångfaldiga och vigtiga bidrag särskildt till fäderneslandets historia. Det torde derför ej vara ur vägen att för denna tidskrifts läsare icke blott påpeka tillvaron af dessa skrifter, utan äfven i korthet redogöra för deras hufvudinnehåll, helst några af dem offentliggjorts på sådant sätt, att de knappast kunna blifva mer allmänt kända, men nästan alla ega den förtjensten att antingen gifva sjelfständiga och nya inlägg i vår historieskrifning eller låta från förut okända källskrifter nytt ljus falla öfver händelser och förhållanden, och detta delvis med den följd, att mer än ett af gamla, hittills obestridda forskningsresultat synes falla eller i väsentlig mån rubbas eller modifieras. Då det naturligtvis ej här kan vara tal om att lemna

en för fackmän afsedd kritisk öfversigt eller ens någon utförligare exposé af dessa arbetens innehåll, torde det rätta vara att framhålla just hvad vi här ofvan angifvit, de nya resultat, till hvilka desse författare kommit, eller det väsentliga af hvad de eljes framlagt. Såsom synes, utbreda sig dessa arbeten öfver en icke ringa del af vår historia, men med det mål, vi satt oss före med afseende på deras betraktande, anse vi oss mindre bundna af deras historiska ordning än af innehållets samhörighet.

De två först nämda af dessa skrifter kunna redan på förhand sägas vara af större intresse än de öfriga, enär de upptaga frågor, som man i allmänhet ansett vara fullkomligt utagerade och derför undanlagda utan att skola störas ens af någon kritik, helst framstående forskare — för att ej säga vår ypperste häfdatecknare — med storheten af sitt namn häfdat åsigter, som annat småfolk derför ej ens kommit att tänka på såsom möjligen mindre riktiga.

Alltsedan vår yfverborna historieskrifning, som började Sveriges historia med berättelsen om »Rimtursar, jättar och troll», om »Fornjot och hans ätt» och fortsatte med Ynglingasagans långa konungarad, med de många Karlarne och Erikarne o, s. v., fått vika för en nyktrare åskådning, mera sansad patriotism och sund kritik, hafva vi nöjt oss med den kunskap om vår forntid, som detta århundrades moderna vetenskap, arkeologien, skänkt oss. I stället för den långa raden af töckniga konungagestalter och deras ännu dunklare bedrifter, hafva vi fått så att säga reel vara i stenyxor, flintknifvar, bronsspännen o. s. v., och äfven om dessa någon gång ledt forskares fantasi nog långt ut på hypotesernas förrädiska stråt, hafva de dock onekligen gifvit oss en storartad totalbild af vår forntid och dess odling, inför hvars verklighet vi med ett visst öfverlägset smålöje tänka på de nyssnämda »dikterna» från denna forntid.

Det är derför med en känsla af öfverraskning man i den första af ofvannämda afhandlingar finner såsom dess resultat: en restitution af en del — låt vara en ringa — af den förkastade sagohistorien, på samma gång som förf. slopar det lilla, som andre forskare velat åt oss vindicera af densamma.

Uti Antiqvarisk Tidskrift del. 8 h. 2 har hr Fahlbeck underkastat det gamla, ofta citerade, men eget nog hittills icke på vårt språk utgifna angelsachsiska qvädet om Beovulf, Geaternas konung, en synnerligen skarpsinnig undersökning beträffande dess värde såsom källa för nordisk fornhistoria.

Såsom resultat af denna undersökning — hvad vår historia beträffar — framgår först och främst, att *icke* med Geaterna kan menas Götarne, såsom hittills tagits för gifvet af de flesta forskare, och att således *icke heller* deras konung Beovulf kan insättas såsom den förste historiske konungagestalten i Sveriges

historia, såsom skett t. ex. af Hildebrand och Montelius i den förres »Svenska folket under hednatiden» och den senares »Sveriges Historia» (del. I af Linnströms väl kända upplaga) m. fl., från hvilka arbeten denna åsigt torde utgått såsom en nyhet bland den historieläsande allmänheten, om den också ej, så vidt vi veta, ännu ingått i våra historiska läroböcker.

Namnet *Geátas* är enligt förf:s mening endast en form af de mer eller mindre olika namnen på *Jutarne*, *inbyggarne på Jylland;* det är den första af de refvor, han ger vår forntids historia. För bevisningen af detta påstående har förf. icke blott, hvilket ju kunde sägas ligga nära till hands, begagnat sig af en först helt nyligen uttalad åsigt om namnets härledning motsatt den gamla, utan det är hufvudsakligen från inre kriterier, från diktens egna blott alltför litet beaktade enskildheter och biomständigheter till sjelfva berättelsen, som förf. funnit stöd, och 'såsom oss synes' fullt giltiga bevis för sin åsigt. Förf. visar, att det i qvädet beskrifna landet, dess läge, naturförhållanden o. d. icke passa in på några af de förut gjorda antagandena, att Geaternas land vore Götaland eller Gotland m. fl., men att alla dylika uppgifter synnerligen väl samverka till påståendet, för att ej säga vissheten, att Jutland är det i sagan omtalta landet, öfver hvilket Beovulf i femtio år regerar med ära och berömmelse, och från hvilket han äfven ingriper i Sveriges historia.

Men beröfvas vi genom denna skrift en mägtig konungagestalt, så få vi dock tacka samma saga för det säkra förvärfvandet af ett par andra, hvilka kritiken eljes utmönstrat, så väl som för bekräftelsen på ett par dermed sammanhängande drag ur desses lif. Hvad vår hederlige Jakob Ekelund i verlden berättade oss (efter Ynglingasagan) om Ottar Wendelkråka, som stupade i Danmark och i hvars ställe Svenskarne af de gode Danskarne fingo sig tillskickad en träkråka, med helsning att konung Ottar nu ej vore mera värd; eller om Adils, som efter många bragder fick sin bane, då under en ridt kring Upsala gudahus hans häst störtade och konungen krossade hufvudet mot en sten — detta eller åtminstone hufvudsaken, dessa hjeltars existens, tyckes åter få fast grundval, ja till och med en kronologisk sådan. Hafva vi, som sagdt, mist Beovulf, så få vi bland Sveriges konungar räkna Angantyr, hans son Ottar, efter hvars död brodren Onela (Ale), till förfång för Ottars söner Eanmund och Adils, bemägtigar sig tronen, tills den senare, understödd af jutarnes konung (Beovulf), lyckas återförvärfva sitt rike. Med stöd af gamla frankiska krönikeskrifvare, Gregorius af Tours m. fl., kan man sätta tiden för de nyss nämda konungarnes tillvaro till början af 500-talet, således betydligt längre tillbaka än den tid, som eljes uppgifves för de första säkra historiska tilldragelserna.

Detta är, hvad angår det rent svenskt-historiska innehållet, hufvudresultatet af förf:s forskningar, ett resultat, som man på de af förf. ur qvädet hämtade skäl tycker knappast kunna bestridas, hvad nu än den lärda kritiken kan komma att invända. Då förf. emellertid tilltrott sig draga så vidtgående slutsatser ur detta första resultat, att han vill tillägga äfven Ynglingasagans öfriga svenska konungagestalter full verklighet och således räkna nämda saga eller rättare dess källa »Ynglingatalet» för en fullgod historisk källa, då torde äfven en olärd granskning våga anse en sådan slutsats på sådan grund väl djerf, om ens berättigad. Men icke förty skall hr Fahlbecks uppsats helt säkert föranleda rörelse i det lärda lägret på båda sidor Sundet till ämnets vidare utredning och den historiska sanningens fromma. Att den fått plats i Antiqvarisk Tidskrift för Sverige, torde ensamt i detta afseende vara betecknande.

* * *

I närmaste sammanhang med nyss omtalade uppsats och framgången ur dermed beslägtade studier rörande vår forntids historia står den af oss dernäst anförda afhandlingen om »striden mellan Svear och Götar» i vår historia, intagen i Historisk Tidskrift 1884 h. 2. Äfven den är så att säga revolutionär, kastar öfver ända en del af vår historiska barnalära och ett för öfrigt nog intressant kapitel i våra häfder, men just derför skall äfven den väcka uppmärksamhet och erkännande, äfven om man här tycker sig mera grant känna, att i denna sak ej ännu sagts sista ordet, att förf. tillåtit sig ej så litet af historisk konstruktion och stundom ganska godtycklig tolkning af de gamla källorna.

Då förf. redan i början proklamerar sitt resultat, torde det ej heller här vara ur vägen att angifva, att han vill ingenting mindre än utmönstra ur vår historia den »strid emellan Svear och Götar», som i alla våra senare historiska arbeten och läroböcker stått såsom öfverskrift för ett långt skede af vår tidigare medeltid, hvilket af just denna strid tagit sin kanske vigtigaste karaktär, på samma gång som denna kamp mellan tvänne folkstammar bevisat just skilnaden i våra fäders ursprung, således invandringsteorien. »Ingen sådan skilnad fans, och striden mellan Svear och Götar är en dikt, som vi måste eliminera ur vår historia» är det kategoriska utslag, till hvilket förf. kommit, och hvars riktighet han äfven med i det närmaste hållbara skäl motiverar. På trenne vägar har förf. kommit till sin slutsats, på historiens, det komparativa lagstudiets och filologiens: i sanning en kungsväg och en så mycket hederligare, som det är förf:s obestridliga förtjenst att i detta ämne först hafva beträdt de två senare eller åtminstone att hafva användt dessa tvänne veten-

skaper såsom bevisningsmedel, en sak som också haft den fördelen, att han ej här haft att polemisera mot gamla läror och åsigter. Så är det icke med den första. Här har förf. betydande män mot sig, men då hans granskning af de hvarandra motsägande och tvetydiga källorna till denna tids historia ledt honom till ett annat resultat, torde detta tillsvidare få anses lika godt som de förres, liksom hans tolkningssätt torde vara lika berättigadt.

Men om så är, om striden mellan Svear och Götar skall utplånas ur vår historia, så kan dock å andra sidan icke bestridas, att denna tid dock fylles af en strid, och det har derför blifvit förf:s uppgift att ej blott rifva ned utan äfven bygga upp d. v. s. framvisa denna strids »verkliga karaktär och orsaker». Våra vanliga arbeten i fäderneslandets historia upptaga såsom den tidens stora fråga — utom striden mellan de två stammarne — äfven kristendomens införande och kamp mot hedendomen. Med erkännande af detta senare moment i stridsfrågan framhåller förf. ännu ett, som hittills icke tillräckligt beaktats, det som ligger i Sveriges författning vid denna tid, och främst deraf frågan om konungadömets ärftlighet. Striderna under den s. k. Stenkilska ättens tid äro enligt förf:s åsigt icke en konflikt mellan Svear och Götar, utan dels en strid under en »minderårighetsperiod» mellan olika pretendenter till tronen eller till magten, dels en konflikt mellan konung och folk för den nya lärans skull. På samma sätt förhåller det sig med den strid, som fyller den följande perioden, Sverkerska och Erikska ätternas tid. Det var här visserligen en strid om rätten att tillsätta konung, men det var icke Svearne å ena och Götarne å andra sidan, som tvistade härom, enär Öst- och Vestgötar stodo lika mycket i opposition mot hvarandra som emot Uppsvearne, utan det var en strid mellan skilda landsdelar, en »konflikt mellan provinspartikularismen och riksenheten.» Lösningen af denna konflikt blef så att säga en kompromiss, hvars beskaffenhet och innehåll framgå af Vestgötalagens stadgande i Rætlösæ Balkær § 1: att Uppsvearne äga konung taga (och äfven vräka), men att de öfriga landskapen skola stadfästa detta val under konungens eriksgata.

Hur har då denna åsigt om en strid mellan Svear och Götar uppkommit? Äfven denna fråga besvarar förf., ehuru blott i korthet på uppsatsens sista sidor. Först i vårt århundrade har en lundensisk akademisk disputation af S. Rydberg satt densamma i system och Geijer gifvit den anseende och tilltro. Någon föreställning om en *stamskilnad* mellan Svear och Götar skall från krönikornas författare till Lagerbring icke hafva funnits, och åsigten, att de ursprungligen utgjort tvenne skilda riken, af hvilkas förening Sverige uppstått, kan helt enkelt härleda sig

ur den gamla svenska konungatiteln *Sveorum, Gothorumque rex*, hvilken åter enligt författarens mening är af utländskt ursprung, återgifvande alltså utlandets på Jordanes grundade uppfattning, att våra Götar voro samma folk som de verldsstormande Gotherna. Titeln förekommer först uti en rad påfvebref, men har sedan upptagits och bibehållits af följande konungar för att sedan af en okritisk tid på ofvan nämda sätt utläggas.

Vi hafva härmed angifvit de hufvudresultat, till hvilka hr Fahlbeck vid studiet af källorna för fornnordisk historia kommit och i dessa tvänne arbeten framlagt. De äro, såsom vi förnämligast sökt påpeka, nya, sjelfständiga, på kritisk men ändock okonstlad väg funna och tyckas för en historiker fullt probabla, hvad nu än våra lärda i nordisk filologi och rättskunskap må komma att invända. I alla händelser torde dessa förf:s skrifter framtvinga nya undersökningar eller nya åskådningssätt af de ifrågavarande punkterna i vår historia och bekräfta i alla händelser hvad en af de forskare, som skola känna sig berörda af dessa resultat, yttrat, att »få äro de historiska frågor af en större omfattning, som, en gång besvarade, få anses som fullkomligt afgjorda».

* * *

De båda uppsatser vi ofvan omtalat hade båda det gemensamt att hafva tagit till föremål historiska frågor, om hvilka — särskildt den senare — hittills nästan full enstämmighet rådt, mera derför att det icke fallit någon in att betvifla de gängse åsigterna än emedan de varit nog klart och allsidigt belysta. De trenne närmast uppräknade, hvilka vi i ett sammanhang vilja betrakta, erbjuda mot de föregående den olikheten, att de behandla en tid och förhållanden, som blifvit mera än andra föremål för noggrann och vidsträckt forskning, så att de i sina stora drag och till sina resultat stå fullt klara och orubbliga, men hvad angår biomständigheter, verkande orsaker m. m., erbjuda många nya drag, af hvilka hufvudresultatet icke rubbas. Den tid, dessa uppsatser (af hvilka Westlings finnes intagen i Sundsvalls läroverks senaste årsprogram, Hjärnes publicerats särskildt och Boëthii i Hist. Tidskrift 1884 h. 1) behandla, är nemligen en högeligen intressant period af vår historia, en tid, som bar i sitt sköte ett slags frö till godt, ett annat till ondt, — det förra till en stor, det senare till en liten framtid. Konung Johan, Sigismund, svenska aristokratien, katolska reaktionen — de vore frön till *en* framtid; hertig Karl och Sveriges allmoge till en annan, och hvilken som var den lyckligare behöfva vi ej säga.

De afhandlingar vi åsyfta belysa hvar för sig klart detta. Visserligen äro de blott lösryckta interiörer, af hvilka t. ex. »hertig Karls furstendöme» tyckes t. o. m. vara utan sammanhang

med de stora frågor, som buro vårt lands framtid. Men i sjelfva verket är det ej så. Huru hertig Karl styrde sitt furstendöme, syntes den tiden bättre än nu, — hur noggrant än förf. sökt visa det — tack vare den stora motsats, som styrelsen öfver de öfriga landsdelarne erbjöd, och bidrog naturligtvis i sin mån till den tillit till hertigen från menige mans sida, utan hvilken han aldrig skulle vågat göra hvad han sedan gjorde.

Och hur stor denna tillit var å ömse sidor och hur väl den behöfdes, har hr Hjärne utförligt visat i sin uppsats om »Sigismunds resor» eller rättare hans första besök i Sverige, ty till det följande har förf. ej kommit. Af hvilken sorglig betydelse redan detta besök kunde ha blifvit, har af våra historieskrifvare varit kanske mera anadt än kändt. De bidrag till 1593—1594 års händelser, som den ifrågavarande uppsatsen lemnar ur polska och italienska källor, bekräfta denna aning till fullaste visshet, emedan de, mer än hittills skett, blotta de dolda trådarne i den väfnad, som hade sin uppränning i Rom.

Ett synnerligen vigtigt resultat af studiet af detta arbete är den fullständiga bild, man här får af konung Sigismunds personlighet, allt mindre tilltalande ju mer man lär känna honom. Den svage, obetydlige, men fromme konungen sjunker så småningom ned till den medvetne bedragaren, för att ej säga menedaren, mot sitt folk, och huru detta, tack vare jesuitismen, steg för steg sker, har förf. tecknat så klart och följdriktigt, att läsaren trots de nog torra och ofta väl långa deduktionerna med intresse skyndar mot den tragiska konfliktens upplösning d. v. s. Sigismunds moraliska fall.

Den man, som står bakom allt detta, »den» — för att begagna Gustaf II Adolfs väl kända ord — »onda törnen, som stack i konungens fot, kom konungen mycket att halta från sin lofven», Malaspina, är den af bokens personer, som dernäst håller vårt intresse vaket och af hvilken vi få en träffande bild, på samma gång som en bild af jesuitismens betydelse i den katolska reaktionen. Så hotande än, med protestantiska ögon sedd, Malaspinas verksamhet i Sverige var, saknar hvarken denna personlighet sitt intresse eller hans arbete för den sak, som var hans, sin värdighet. Hans konseqvens och karaktärsfasthet gentemot konungens vacklande hållning, hans mod och förakt för faran måste fullt erkännas.

Förhandlingarna mellan Sigismund och Malaspina före den förres kröning i Upsala belysas klarare än förr skett af de akter, förf. haft att tillgå, de flesta utgörande skrifvelser, som under tiden vexlades mellan hufvudpersonerna. De visa, huru den stackars konungen ansattes från alla håll, hur han vacklade, gjorde undanflykter, dagtingade med den ena grundsatsen efter den andra, tills han med Malaspinas goda minne genom afgifvande af

den hemliga protesten mot sina medgifvanden till Sveriges ständer »var förpligtad till båda parterna» och hade svurit dessa en medveten mened.

Det är 'som bekant' med Sigismund, hertig Karl och Malaspina till hufvudpersoner, som denna, den första akten, utspelas af hvad man skulle kunna kalla den katolska reaktionen i Sverige, till hvilken prologen torde kunna förläggas till konung Johans regering. Men för hufvudpersonerna får man ej glömma — om vi så få säga — hvarken den osynlige regissören eller bipersonerna eller de mer eller mindre skiftande scenerierna, — ty äfven dem har förf. skildrat. Den förstnämde torde vi kanske utan missförstånd se personifierad i påfven Klemens VIII, hvars väldiga gestalt klart skönjes bakom det hela; bland bipersonerna torde *en* tilldraga sig vårt särskilda intresse, prinsessan Anna, konungens syster, som blifvit sitt fäderneslands religion trogen och äfven i Polen varmt åtagit sig sina trosförvandter, trots all den ovilja och fiendskap hon i detta land rönte af påfvedömets vapendragare. Äfven hennes sak öfvergaf den stackars brodern; hon lemnades qvar i Sverige vid hans afresa. Och skulle vi till sist påminna något om hvad vi kallade scenerierna i skådespelet, så torde skildringen af händelserna och förhållandena i Polen före konungens afresa vara af det största värdet, deremot mindre de onödigt omständliga beskrifningarna af sjelfva resan, af kröningen o. s. v., hvilken senare blott slappar intresset för hufvudhandlingen i det onekligen storartade och betydelsefulla dramat.

Förf. till nyssnämda uppsats har, såsom vi redan nämt, låtit ridån gå ned för första akten af dramat utan att åter höja den för Sigismunds andra besök i Sverige. Men gå vi således miste om denna akt, så har hr Boëthius sörjt för, att vi under väntan på densamma kunna orientera oss på skådeplatsen och åse det mellanspel, som han kallat »Hertig Karls och svenska riksrådets samregering». Der den förra uppsatsen slutade, vidtager denna mycket innehållsrika afhandling, hvilken låter oss skåda den inre ställningen i Sverige under tiden närmast efter Sigismunds afresa. Vi samla åter vårt intresse kring hertig Karl, som nu är hufvudpersonen i vår historia; ej blott derför att han efter konungens afresa är den förnämste af det kungliga huset, utan ännu mera derför att i hans person är förkroppsligadt allt hvad fosterlandet sedan nyare tidens början vunnit och blifvit, att han, med ett ord, är representanten för det system, som hans fader gifvit Sverige, för dess politiska och religiösa nydaning, för dess inre och yttre sjelfständighet. Ty icke nog dermed att han stod som den svenska reformationens målsman gentemot den katolska reaktionen, och att utan honom vårt land lätteligen nog fallit tillbaka i det papisteri, han så häftigt bekämpade — 'den sidan af hans uppträdande mot Sigismund har nog i allmänhet blifvit uppfattad

och framhållen. Utan han stod äfven såsom representanten för konungamagtens upprätthållande gentemot den svenska aristokratien, för hvilken hägrade en förgången tids stormannavälde, samt för Sveriges sjelfständighet i unionen med Polen, hvilken kunde blifva ännu farligare för den nyss förvärfvade friheten än t. o. m. föreningen med Danmark, då man tar i betraktande de både allmänna och för Sverige mera enskilda förhållanden, jag nyss antydt. Vid tanken derpå förstår man och måste man gilla den småaktighet — så att säga —, med hvilken hertigen ofta häfdade hvad han ansåg vara sin eller fosterlandets rätt, och att han vid många tillfällen tillvällade sig en handlingsmyndighet, som strängt lagligt icke var hans. Deraf hans »bråk» med nunnorna i Vadstena, med konungens ståthållare, med riksråden o. s. v., deraf t. ex. den ifver, med hvilken han motsatte sig Sigismunds begäran att erhålla ut till Polen ett skepp och några skinnvaror o. d.

Om detta får man, som sagdt, en tydlig föreställning genom ifrågavarande arbete. Äfven i åtskilligt torde detsamma korrigera ens uppfattning af förhållanden under denna i mer än ett afseende »tvetydiga» tid. Man finner t. ex., att icke så genast mellan hertigen och rådet den tvedrägt utbrutit, som konungen åsyftat genom sina åtgärder eller kanske rättare brist på åtgärder vid sin afresa. Det är just denna enighetens tid, grundad på en öfverenskommelse d. 2. sept. 1594, som här skildras, enligt hvilken öfverenskommelse hertigen af rådet redan nu erkändes såsom rikets föreståndare, och regeringen »i sin första sammanstötning med konungen uppträdde med både fasthet och enighet», hvaraf också frukter visade sig ej blott i motståndet mot konungen, utan äfven i åtskilliga andra till rikets båtnad företagna åtgärder t. ex. freden med Ryssland 1595, Upsala universitets återställande m. m. Men vid riksdagen i Söderköping, tillkommen mot rådets vilja, stälde sig hertigen på en annan grund än öfverenskommelsen med rådet 1594; en ny situation inträdde dermed, Karl hade beträdt en revolutionär väg, på hvilken rådet ej vågade följa honom; dermed slutar förf:s framställning af den tid, då man sökt att »utan kränkning af de lagliga formerna lösa den uppkomna konstitutionella konflikten, ett sträfvande, hvilket just är utmärkande för hertig Karls och rådets samregering under tiden från Sigismunds afresa och intill Söderköpings riksdag».

* * *

Det heter ofta och kommer tyvärr ännu länge att så heta om en eller annan del af vår historia, att den icke ännu är skrifven, att den väntar på sin man o. s. v. Detsamma kan tyvärr i ett par afseenden sägas om hela Sveriges historia; om dess kultur- och dess diplomatiska historia. Den förra har dock

i ypperliga teckningar af vår forntid och en del af vår medeltid blifvit förd ett godt stycke framåt, kanske öfver de värsta svårigheterna; den senare är icke ännu påbörjad, dess tillvaro blott i enskilda, smärre förarbeten antydd.

Och det är knappt att undra öfver, om den helt och hållet uteblefve eller åtminstone mycket länge läte vänta på sig. Redan sjelfva ämnet är så beskaffadt, att en författare på detta område skall hafva svårare än hvarje annan historieskrifvare att intressera en större allmänhet. Den diplomatiska historien erbjuder så få rent menskliga personligheter eller förhållanden och ännu färre storheter af tilltalande natur; allt är förkonstling: de fraser, som möta oss i regeringarnas vexlade skrifvelser, de former, med hvilka dessa öfverlemnas och diskuteras mellan sändebuden, och de löften och eder, som utbytas om saker och förhållanden, som slutligen sjelfva ofta äro af intet egentligt värde. Dertill kommer att forskningar till denna historia erbjuda i allmänhet större svårigheter än andra, då de nästan nödvändigt gå genom utlandets mer eller mindre svårtillgängliga arkiv. Hvad slutligen den *svenska* diplomatiens historia angår, så är den så föga »glorvyrdig i åminnelse», att dess studium skulle vara smärtande, om det å andra sidan icke vore hedrande, att Sveriges regering och folk långt oftare fallit offer för utländsk statskonst än beredt någons ofärd genom sin egen.

I de två af oss här ofvan närmast i raden angifna arbetena, »De äldsta svensk-ryska legationsakterna» af Hjärne och »Den svenska diplomatiens organisation i Tyskland» af Hildebrand (den förra i separattryck, den senare i Hist. Tidskrift 1884, h. 2,), hafva vi emellertid ett par stycken af den svenska diplomatiens historia, om hvilka vi äfven vilja yttra några ord. Båda utgöra så att säga inledning till historien om hvar sitt lands diplomatiska förbindelser med Sverige, om vi annars med skäl kunna påstå, att före Gustaf Wasa ingen egentlig politisk förbindelse fans med Ryssland och före 1600-talet ingen sådan med Tyskland. Om så är, kunna vi säga oss i den förstnämda af dessa afhandlingar se det unga Sverige i färd med att taga de första stapplande, enfaldiga stegen på diplomatiens hala stråt, denna gång bland ett lika beskedligt och okonstladt folk, der fråga är om några ännu obestämda gränser i ödemarkerna mellan de båda grannstaterna; under det att i den senare afhandlingen den unge vuxit betydligt och redan är ute i »vidlyftigheter» bland folk, som redan länge idkat diplomatiska konster och bland hvilka mycket i den vägen var att lära.

Vi skulle emellertid göra utg. af »de äldsta svensk-ryska legationsakterna» orätt, om vi räknade hans arbete till diplomatisk *historia* i verklig mening. Det är nämligen blott ett obearbetadt material till en sådan, en urkundsamling, ur hvilken en kommande historieskrifvare skall kunna lemna en liten bild från

den svenska diplomatiens barndom. Då egenskapen af material tillhör hvarje dylik samling, kunna vi ej underlåta att påpeka både det minst sagdt ovanliga sättet för arbetets tillkomst och den högst olämpliga form, i hvilken det framträder. Hvad det förra angår, upplyser oss utg. sjelf i förordet, att arbetet intet annat är än en samling bilagor till ett par skrifter, han tänker utgifva om »Ryska källor till Sveriges historia» samt om »Gustaf Wasa och Ryssland». Att *först* hafva fått göra bekantskap med dessa arbeten hade väl varit det naturligaste och i och för sig högeligen intressant, om ej för annat, så för att besparas den otroliga mödan att med någon behållning genomgå »de svensk-ryska legationsakterna».

Hvad formen angår, behöfva vi blott påminna om Svenskt Diplomatarium, Gustaf I:s registratur m. fl. dylika samlingar för att visa den stora brist, utg. låtit häfta vid denna sin publikation. En orienterande öfversigt, eller åtminstone en summarisk redogörelse för olika delar eller urkunder med de förnämsta data, person- och ortnamn o. d. är hvad vi närmast tänka på. I stället ser det ut, som om utg. velat utesluta all dylik tydlighet. Ej nog med att dessa anteckningar löpa i ett sammanhang, från början till slut upptagande in extenso samt omigen och omigen de allra ovigtigaste aktstycken, utan utg. har icke en not till förklaring af de vidunderliga ryska förvrängningarne af de svenska person- och ortnamnen, intet ärligt svenskt datum, korteligen intet, som ger denna samling det värde, den bort hafva. Nu är det helt enkelt så, det måste vara så, att utg. för att åstadkomma en bok lemnat sina i Moskva och Stockholm tagna afskrifter (de ryska naturligtvis öfversatta) till trycket, utan att ämna dem till bruk för någon annan än utg. sjelf. Det kunde ju annars, tycker man, varit lätt nog att genom t. ex. titlar och data m. m. i marginalen — för att ej afbryta de enfaldiga kopistanteckningarne — hafva gifvit åtminstone någon antydan om, hvarest något af vigt och värde vore att finna.

Ty att sådant finnes, äro vi de första att medgifva. Ensamt bestämmelser angående de mångomtvistade gränserna äro ju af stort intresse, och åtskilligt af det öfriga bör ju hafva sitt kulturhistoriska värde, — hvilket allt vi väl i sinom tid få se i »Gustaf Wasa och Ryssland».

I hr Hildebrands lilla afhandling om den »svenska diplomatiens organisation i Tyskland under 1600-talet» möter oss ett i det yttre oansenligt men i historiskt afseende godt resultat af ett vidt omfattande urkundstudium. Förf. visar oss, huru Gustaf II Adolfs regering äfven på detta område var skapande och lifgifvande. Före denna tid upprätthöllos de diplomatiska förbindelserna, och de vore ej så mångfaldiga, af tillfälliga utskickade, hvilkas vistelse vid de främmande hofven dock ofta kunde bli ganska långvarig, men nämde konung och Axel Oxenstjerna

skapade en svensk diplomati i vanlig mening. I Tyskland var Hamburg den första ort, der denna rotfästes, derefter blefvo Osnabrück och Münster samt Frankfurt a. M. hufvudorter. Mestadels var det tyskar i svensk tjenst, som skötte dessa ärenden, men det tillhör Gustaf Adolf och Axel Oxenstjerna att äfven på detta område hafva upptäckt och fostrat svenska förmågor, som gjort mer eller mindre lysande banor. Bland de förra nämna vi Kleihe, Snoilsky, Pufendorf; bland de senare Anders Svensson, Rosenhane, Mylonius-Björenclou, af hvilka de två senare åtminstone torde för den tidens politiska historia ej vara utan all betydelse. Att Sverige på detta fält icke kunde — hvarken nu eller sedan — täfla med Frankrike, England m. fl. stater, berodde kanske mest af dess brist på guldets magt, hvilken här kanske mer än annanstädes gjort sig gällande.

De två sista uppsatserna i vår förteckning, båda af hr Hjärne (den ena intagen i Hist. Tidskrift 1884 h. 3, den andra särskildt utgifven), föra oss utom Sveriges gränser, om de ock, såsom titlarne antyda, ändock innehålla något af svensk historia. Hvad den förra af dem angår, kan den lika gerna sägas handla om Polens österrikiska politik, enär Sverige (eller »Norden») nätt och jemt finnes nämdt. Mera direkt kan den senare sägas hänföra sig till Sveriges historia, fastän förf. mestadels väl mycket förlorat sig i ryska detaljer. Utom hufvudinnehållet, som rör sig kring ryska konstitutionsprojekt 1730 efter svenska förebilder och hvars intresse i sjelfva verket betydligt förminskas deraf, att dessa projekt aldrig blefvo annat än — projekt, meddelar uppsatsen åtskilliga drag från vår frihetstids historia, hvilka äro oväntade nog, då de bevisa, »att Sverige under detta oroliga tidehvarf ingalunda spelade blott en passiv roll såsom föremål för andra makters, särskildt Rysslands, diplomatiska konstgrepp, utan äfven för egen del anlitade den häfdvunna kabinettspolitikens utvägar med större eller mindre framgång».

Sakna dessa tvänne sista uppsatser det rent svensk-historiska intresse, som de öfriga ega och hvilket kommit oss att med förkärlek referera dessa, så ega de nyssnämda hr Hjärnes arbeten en förtjenst, som vi på det varmaste vilja erkänna. De vitna om den nya dag, som brutit in öfver den svenska historieforskningen, i det denne förf. jemte, men allvarligare än flere andra med nit och uppoffringar banat sig väg in i nya schakt, ur hvilka mycket är att hemta för vår historia, vi mena de ryska och polska arkiv, från hvilka bristande språkkännedom hittills afhållit svenske forskare. För detta skall vår historieskrifning komma i en förbindelse till denne förf., som aldrig skall underkännas, han eller andra må nu komma att bearbeta det material, som framdrages.

Carl Sprinchorn.

Literaturanmälningar.

Riksdagsmannavalen till valperioden 1885—1887, af *Marcellus.* Stockholm, Fr. Skoglund, 1885. Pris 2: 25.
Det politiska vindskiftet och valkampanjen, af *Cajus Julius Cæsar.* Stockholm, Z. Hæggströms förlagsexpedition, 1885. Pris 3 kronor.

Om den literära produktionen i hvarje tid synes företrädesvis slå in på några vissa riktningar, så står detta i ett helt naturligt samband med de tankar och uppgifter, som i synnerhet göra sig gällande bland denna tids läsande allmänhet. Att våra dagars literatur skarpt präglas af de sociala spörsmålen och af de politiska tvisteämnena, kan ingalunda förvåna. Det är ett kännemärke för vår tids fria samhällsskick, att alt större grupper af statsborgare dag för dag indragas uti allmänna ärendens behandling och afgörande inom kommun och stat. Och genom den periodiska pressens oaflåtliga behandling af allmänna ämnen inför en ständigt växande krets af läsare hålles intresset för striderna på den politiska arenan städse vid friskt lif. Äfven om man känner sig mycket litet böjd för att ägna sin uppmärksamhet och sitt intresse åt dessa i många fall obetydliga och rent af småaktiga kämpalekar, vid hvilka intrigen och rätthafveriet skörda sina små triumfer och en liten del af maktens sötma utgör det eftersträfvade segerpriset, så blir det snart sagdt omöjligt att förblifva fullkomligt likgiltig för dessa strider, som ju bilda en så betydande insats i det dagliga lifvet omkring oss. En god medborgare i ett fritt land får ej häller förnämt ställa sig alldeles utanför den politiska kampen; han måste intaga sin plats i deras led, som han efter moget öfvervägande anser strida under det rättas och godas banér. Härför måste han emellertid söka att lära känna stridens karaktär och de kämpandes skaplynne. Dagspressen kan emellertid icke gifva honom en fullt tillfredsställande ledning härutinnan; dess meddelanden från slagfälten äro oaktadt den brokiga mångfalden af uppgifter oftast bristfälliga i viktiga punkter, och de äro sällan fullt pålitliga; pressens män äro för nära förbundna med partierna, stå händelser och personer för nära, för att deras bilder ur dagens historia

skulle kunna blifva någorlunda riktigt färglagda och kunna lemna läsarena något sant totalintryck af striden och de kämpande. Man har emellertid icke tid att vänta på historiens lugna och mogna dom. En särskild literaturform, nämligen den politiska broschyrens, kommer därför till flitig användning under tidsskeden, då det politiska lifvet företer ett rikare och mera omväxlande innehåll samt större brytningar. I dessa literära alster får man visserligen icke häller vänta att finna samma opartiska bedömande, som historieskrifvaren efter årtiondens förlopp kan vara vuxen; där spåras alt för väl starka efterdyningar af det underkännande af motståndares syften, den hätskhet och det misstroende, som striden framkallat och närt. Men i någon mån uppväges denna brist genom den rikare färgton och större friskhet, som återgifvandet af omedelbara intryck förlänat åt skildringen. Dylikt politiskt skriftställeri har hos oss tämligen gamla anor. Det frodades rikligen under frihetstiden och har äfven efter 1809 års statshvälfning periodvis företett mycken blomstring. Den mest kände odlaren däraf var Crusenstolpe, hvilkens mångåriga skildringar af dagens »ställningar och förhållanden» väl ofta betänkligt syndade mot sanningen och blefvo nära befryndade med pamfletten, men å andra sidan genom framställningens mästerskap inom vår literatur vunnit en beaktansvärd plats. Sedan Crusenstolpe nedlagt sin penna och representationsfrågan blifvit afgjord, tycktes under åtskilliga år ingen vilja ägna sig åt denna literaturgren. Men med år 1880 inträdde åter på detta område en tid af stark produktion, som under stundom synes hafva kommit öfverproduktionens gräns nära. —

Den ene af de anonyma författare, hvilkas skrifter vi härmed velat påpeka, nämligen Marcellus, debuterade 1880 med »Politiska silhuetter» och lyckades omedelbart vinna en ganska stor krets af intresserade läsare. Dessa porträttbilder från den svenska riksdagen hade också flera goda egenskaper: de tecknade personernas drag voro väl återgifna, äfven om de »afritade» ej alltid funno spegelbilden så behaglig, som de kunnat önska, och den belysning, i hvilken förf. visste att ställa sina bilder, vitnade om mycken och noggrann kännedom om riksdagsinteriörerna, om det hemliga spelet bakom kulisserna. Fullt opartisk är väl icke skildringen, men förf:s sträfvan att rättvist dela tadel och beröm skönjes lätt. En viss omognad i omdömen och en långt ifrån mönstergill stil voro däremot betänkliga brister, som väl fingo skrifvas på nybörjarens räkning. De många skrifter, som förf. med häpnadsväckande raskhet låtit följa den första i spåren, vitna äfven om betydande framsteg i dessa afseenden. Men om sålunda formen småningom blifvit mera vårdad och stilen vunnit betydligt i ledighet, så blir dock framställningen aldrig saftig och elegant; förf:s docerande ton förefaller ock lätt tröttande. Spi-

rituel är Marcellus aldrig; dock behöfves detta så väl vid den art af literär verksamhet, som han valt. Huru många synder har icke Crusenstolpes kvickhet förmått öfverskyla? Originalitet synes ock brista Marcellus. Hans bilder innehålla mosaikstycken hemtade från skilda håll, och hans böjelse att tid efter annan skrifva af sig själf är mindre tilltalande. Emellertid är Marcellus oaktadt de anmärkta svagheterna en beaktansvärd förf. på den politiska broschyrens område, och han har genom sin senaste skrift om höstens riksdagsmannaval visat sig vara i besittning af alla sina förut ådagalagda goda egenskaper, förhöjda genom större mogenhet och mera lugn värdighet vid bedömande af företeelser och personligheter. Hans författarskap har också fortfarande haft att glädja sig åt mycken uppmuntran från allmänhetens sida.

Att den allmänhetens smak för sammanhängande skildringar af dagens partistrider, som blifvit uppenbar genom den stora spridning, Marcellus' skrifter lyckats vinna, skulle locka äfven andra förmågor att försöka sina krafter inom samma literaturgren, är alldeles naturligt. Under de senaste åren ha också tid efter annan författare uppträdt såsom Marcellus' medtäflare om allmänhetens gunstbenägna uppmärksamhet. Ehuru flere af dessa kunde förtjäna att omnämnas, t. ex. Agricola, Broder Svensk m. fl., så vilja vi inskränka oss till att ägna en gärd af välförtjänt uppmärksamhet åt den förf., som under pseudonymen Cajus Julius Cæsar genom sin 1883 utgifna skrift »Partistriden vid 1883 års riksdag» på en gång lyckades göra sig synnerligen bemärkt. Allmänhetens intresse, som vitsordades genom behöfligheten af en andra upplaga, innan många veckor förflutit efter bokens publicerande, synes oss också hafva varit särdeles väl förtjänt. Förf. ådagalade nämligen icke blott en mångsidig inblick uti »det borgerliga krig», som vid 1883 års viktiga riksdag utkämpades inom riksdagens väggar eller förbereddes genom förpostfäktningar inom riksdagsklubbarne, utan han lät äfven läsaren göra bekantskap med en framställningskonst, som ingalunda var af alldaglig art. Här fans ej blott träffande omdömen, utan äfven kvicka och pikanta sammanställningar, hvarjämte stilen var liffull och saftig samt i icke ringa grad originell. Voro omdömena stundom skarpa, så försonades detta genom förf:s tydliga kärlek till sin uppgift och hans lifliga skildring. I Cajus Julius Cæsar hade man sålunda fått lära känna en skriftställare, af hvilken man med fog kunde vänta många intressanta bidrag till dagens krönika. Bekräftelse härå lät icke häller länge vänta på sig. I skildringen af »det politiska vindskiftet och valkampanjen» återfinna vi förf. med de förtjänster, som utmärkte det äldre arbetet. Vill man jämföra de två skrifter, hvarmed Cajus Julius Cæsar riktat vår literatur, så torde man nog böra gifva den äldre företrädet med af-

seende å omsorgsfull öfverarbetning, men för öfrigt bära de tydligen samma prägel. Likasom Marcellus förtjänar Cajus Julius Cæsar berömmande vitsord för den fosterländska grundton, som karaktäriserar skildringarne. Den egenskapen bör så mycket högre skattas, som den hos vår tids författare icke är särdeles allmän. — En och annan kan väl bara böjd att förebrå förf. en viss skoningslöshet, då det gält att blotta motståndares och vacklande meningsfränders svaga sidor, men ingen bör med fog kunna beskylla honom för grofhet eller otillbörliga utfall mot misshagliga personer. Den, som ger luft åt sådana förebråelser, anger därmed, att ett eller annat allmänt fördömelseord öfver intriger, fåfänga eller lumpenhet smärtsamt berört ett sjukt samvete. Vi gilla ingalunda i allo Cajus Julius Cæsars ståndpunkt och uppfattning, men vi erkänna villigt i honom en talangfull tecknare af dagens ställningar och förhållanden och bringa honom ett — »au revoir!»

—*B*—

Förbi!

Komedi på vers i en akt

af

François Coppée.

Öfversatt från franskan af *Ernst Lundqvist.*

Uppförd å Dramatiska teatern i Stockholm.

PERSONERNA:

Zanetto.

Silvia.

Italien, 1500-talet.

Ett landskap i månsken. Till höger en praktfull villa, bygd på en sakta sluttande terrass. Nedanför terrassens mur en mossig bänk. Firenze skymtar otydligt i fonden. Himlen är stjärnbeströdd.

Första uppträdet.

SILVIA *(klädd i hvit deshabillé, stöder sig med armbågen mot den skulpterade marmorbalustraden på terrassen och ser drömmande ut öfver landskapet).*

Ve öfver kärleken! Jag kan ej gråta mer.

(Går långsamt utför terrassen.)

Jag jämnt en ödmjuk här af slafvar kring mig ser;
Jag är mot dem en hård, tyrannisk herskarinna,
Dock kyssa de min hand, som vore jag furstinna,
Men aldrig någonsin har kyssens glöd ändå
Upp till mitt hjärta trängt; hur skall jag det förstå?
Det är besynnerligt, men sant — jag leds förfärligt.
Alltjämnt är luften klar och sommarhimlen blå
Och natten lika skön och vädret lika härligt.

Jag nästan tror, att agg till Silvia himlen bär
Och gynnar narrarne, som krysta fram tirader,
Blott för att gifva stoff till deras serenader,
Som rimma med mitt namn i versens sista rader
På alla blommorna, dem ju så lik jag är.
Jag finner mig uti att deras afgud vara.
Med afund sneglar man på denna smickrarskara,
Då den i släptåg förs af Silvias förakt.
Toskanska svindlare sitt stulna guld ej spara,
Den stolte podestàn, guldsmeden från Ferrara
Sin hela rikedom för mina fötter lagt
För att beveka mig med sina skatters prakt.
Men lika lugn och kall och liknöjd jag förblifver.
Ej nog med mitt förakt — jag hatar dem också,
De lumpna stackarne: de äro mig för små;
Fåfänga blott det är, ej kärlek, som dem drifver.
Min Gud, jag lider. Är det lif att lefva så,
På kärlek tiggararm? Jag intet, intet äger,
Ej ens en vissnad ros, som jag af vännen fick,
Ej ens en bleknad lock, ej ens ett ord, en blick
Att minnas hvarje qväll; mig minnet *intet* säger,
Och lika tomt på fröjd som sorger lifvet är.
Jag till och med glömt bort hur tårar kunna lindra.
Hvad verlden dock är mörk!

(Visande på staden i fjärran.)

Och ändå ligger där
Firenze månbelyst, och himlens stjärnor tindra,
Och kanske där, som jag af hopplös längtan tärd,
Med handen mot sin kind en stackars yngling drömmer,
Som en gång har mig sett och aldrig se'n mig glömmer
Och mig en kärlek ger, som jag ej mer är värd.
Ah, om blott hit en gång han af sitt öde fördes,
Då kanske jag ej mer i verlden ensam var;
Han skulle nog få se, jag hölle honom qvar
Och att af ingenting till ädelmod jag rördes.

ZANETTO *(sjunger på afstånd).*

Älskling! Nu April är här,
Solen återkommen är,
Alla fågelnästen stimma.

Himlen är så klar och blå,
Mellan träden då och då
Ser man dun och fjädrar simma.

SILVIA.

Allt — äfven denna sång — rör upp mitt qval igen;
Han sjunger vårens lof — och jag förbannar den.
Jag känner sorg och harm vid andras glädje. Ve mig!

ZANETTO *(hvars röst närmar sig).*

Älskling, vill du komma? Säg!
Sväfva hit på fjärilsväg
För att möta mig, ljufva flicka!
Kom! Med blick och kind i brand
Väntar jag vid källans rand,
Dit gazellerna gå att dricka.

SILVIA.

Hans stämma klingar vekt. Jag ingenting förstår
Af detta kärlekskram. Nu kommer han. Jag går —
En lycklig menniska skall ej behöfva se mig.

(Hon går långsamt uppför terrassen, i det hon tankspridd ser åt det håll, hvarifrån rösten kom. Zanetto inträder hastigt och utan att se Silvia, med sin guitarr öfver axeln; han bär kappan under armen, så att den släpar på gräset.)

Andra uppträdet.

SILVIA *(på terrassen).* ZANETTO.

ZANETTO.

Hell, ljufva sommarnatt, du vandrarns bäste vän!
När qvällens hvita sky i purpur sig förbyter,
I något halmtäckt tjäll sitt enkla bröd man bryter,
När månen höjer sig, man drager bort igen,
Och sjunger man en sång, sin trötthet lätt man glömmer.
Hell, sommarnatt! Och hell, du klara himlaljus
Med nästan mensklig blick, som öfver jordens grus
Och slagg förskönande ditt silfverskimmer tömmer!

Hell, juninätter, hell, du käcka ungdomshopp!
Här är jag nu. Månntro Firenze än behåller
Sin kärlek till min sång och lutans älskogsjoller?
Men ännu är det långt tills dagen rinner opp,
Och när man kommer med en sådan gammal kappa
Och bär på sin guitarr, så händer det nog att
Värdshusets dörr är döf, hur hårdt man än må klappa.
Hvar skall jag väl månntro få låna hus i natt?

(Får se bänken.)

Den gamla bänken? Brr! Men vädret är ju präktigt —
Och dessa sängar, ja, dem känner jag tillräckligt:
Der sofver man, och om man fryser litet grand,
Man springer snart sig varm i morgonsolens brand.

(Lagar sig till att sofva på bänken.)

Nå ja, en bäddad säng är nog ett bättre läger.
»Bar himmel» kallar man det här gästgifveri't,
Och värden är Gud själf, som alltid ger kredit.

(Sträcker ut sig på bänken, till hälften betäckt af sin kappa, och sluter ögonen.)

SILVIA *(ser ned uppifrån terrassen).*

Den stackars gossen! Se, han gör ju som han säger.
Och jag, som klagade, att natten var för qvaf!
Jag riktigt elak är.

(Skyndar hastigt utför terrassen.)

Och glömsk och tanklös sedan!
Jag tänker icke alls på gästfrihetens kraf.
För sommarens behag man jämrar sig, emedan
Man själf ohjälpligt är melankoliens slaf.
Man vill ha mörker, regn och storm och glömmer af
Den stackars vandraren, som stapplar vid sin staf
Och ej har något skydd.

(Ser att Zanetto sofver.)

Men hvad? Han sofver redan!
Den stackaren! Helt visst vid sådant van han är.
Jag är så vek till mods. Mig rosens doft berusar
Och natten — tystnaden — den unge vandrarn där —
En känsla erfar jag, som underbart mig tjusar
Och som jag aldrig känt — så längtansfull och öm —

Ah! Jag är tokig!
(Betraktar Zanetto närmare.)
Gud! Hvad han är lik min dröm!
(Fattar sakta hans hand.)
Upp — vakna! Sof ej här i nattens kalla dimma!

ZANETTO *(vaknar och betraktar Silvia med häpen beundran).*

En fé! Ah, det var er så skönt jag drömde om —
Ty nyss uti min sömn en skepnad till mig kom,
Så hvit, så underskön —

SILVIA.

Det var en månskensstrimma.

ZANETTO.

Nej, det var ni! Er röst — den känner jag igen.
I sömnen ingenting man vet, man endast anar.
Jag hörde en musik som ifrån himmelen —

SILVIA.

Det, som för er ljöd likt en mensklig röst, min vän,
Var endast vindens sus i parkens idegranar.

ZANETTO.

Men säg, hvem är ni då?

SILVIA.

Och *hvem* jag är — än se'n?
En säng, ett dukadt bord, det är hvad jag kan lofva.

ZANETTO.

Jag är ej hungrig — tack! — och har ej lust att sofva.

SILVIA *(afsides).*

Var skonsam, Silvia! Du vet, din kärleks garn
Ha mångens lycka bräckt — och mins: han är ett barn!

(Högt.)

Och törs jag fråga hvad den främling väl kan heta,
Som nyss jag slumra såg här framför min portik?

ZANETTO.

Naturligtvis. Mitt namn, det må ni gärna veta:
Zanetto heter jag, mitt yrke är musik.
Att vandra är min lust. Jag tror, jag tio nätter
Ej varit under tak, se'n jag till verlden kom.
Jag lefver af en mängd små nätta handtverk, som
Man vanligen ej bland de nyttigaste sätter.
Men det onyttiga är vigtigt nog minsann.
Jag mycket skicklig är att rimma hop sonnetter,
Jag styr en yster häst så väl som någon man,
Och bättre gondolier än mig man aldrig fann.
Jag knyter stadigt fast hängmattorna i träden,
I falkdressyr ännu mig ingen öfvervann —
Men bäst ändå af allt det nyttiga jag kan:
Jag spelar på guitarr och sjunger kärleksqväden.

SILVIA *(småler).*

Men kosten — och den vinst, ni på allt detta gör,
Blir den ej litet klen?

ZANETTO.

Åh, det har ingen fara.
Opraktisk är jag nog, det nekar jag ej för,
Och middagstimmen plär en smula oviss vara,
Och stundom till och med jag måste glömma den
På trakter, där man ej af spel och sång är vän.
Ja, stundom har jag måst som ekorrn mätta magen
Med några nötter blott — det har jag ofta gjort.
Men för det mesta blir jag vänligt emottagen —
Jag tar så föga plats och äter ju ej stort!
Jag går i slottet in, då man vid bordet fråssar,
Och ber dem lyssna till min sång och strängalek.
Midt under sången får jag sigte på en stek,
Från hvilken en betjänt den bruna skorpan lossar.

Min röst blir mera öm, mer smältande och vek.
På läckerheterna jag kastar ömma blickar —
Man ler — och ett kuvert åt mig man efterskickar.

SILVIA.

Och till Firenze går väl nu er glada stråt?

ZANETTO.

Kanhända. Ja, jag går åtminstone ditåt.
Men om den väg, jag valt, af andra vägar skäres,
Som synas skönare, då väljer jag en ny.
Min ledsven är min nyck, jag irrar som en sky,
Som vissnadt blad, då hän i stormens famn det bäres.
Poeten — det är jag! Jag har min fantasi —
Ett mål vet jag ej af, och planer har jag inga,
Jag vill blott framför mig alltjämnt se rymden fri.
Jag är som svalorna: en skymt — och så förbi!
En enda gång man hör min glada visa klinga.
Jag stannar en minut och plockar i ett snår
En blommande lian att vira om guitarren,
Och sedan — bort! Jag är den vandringslystne narren,
Som alla hafva mött — en fyr på sexton år —
Och hälst då månen klar högt öfver skogen står.
Då regnet smattrar, jag i ekens skydd mig ställer,
Och genomvåt men glad jag skyndar sedan ner
I dalen, där så grann regnbågen mot mig ler.
Jag aldrig lyckan sökt och finner det ej häller
Besynnerligt att jag den damen aldrig mött.
Ja, jag är sångaren, som sofver under häcken,
Som dricker ur sin hand och vadar öfver bäcken,
Som ständigt vandrat kring och aldrig blifvit trött.

SILVIA.

Men hvilar ni då ej? Ni ingenstädes rastar?
Ni har då aldrig sett, när så framåt ni hastar,
Ett litet snöhvitt hus, inbjudande och nätt,
Af kaprifolium och murgrön öfverklädt?
En gammal hund på trappan sömnigt tassen slickar,

Och stödd mot fönstrets karm en blåögd flicka står,
Med oskuldsfulla drag och vägigt gyllne hår,
Och då ni går förbi, hon er en hälsning skickar?

ZANETTO.

Jo, men som när en sten man kastar i en dam,
Straxt grodor dyka upp ur dyn — en väldig klunga —
Så tror jag, att om *där* min sång jag ville sjunga,
Ur huset kom en svärm af gamla tanter fram.
Jag ser ej ut som om jag hade mynt i fickan,
Och derför finna de mig tarflig, kan jag tro —
Åhnej, jag lemnar hälst familjerna i ro.

SILVIA.

Och om hon kastade till er — den unga flickan —
Mossrosen vid sin barm — det värmde ej er själ?

ZANETTO.

Hvad tjänade det till? En slängkyss — och farväl!
För öfrigt, sköna dam, är friheten så härlig.
Förälskad kunde jag ej ströfva kring så lätt.
Den enda tyngd, som jag fördrar på något sätt,
Det är guitarren och en plym på min barett —
Men kärleken? Nej pass! Den bördan är besvärlig.

SILVIA.

Ni är en näktergal, som ej vill in i bur,
Men som sitt bo en gång dock bygger — eller hur?

ZANETTO.

Nej, tala ej om det! Då blir jag bara dyster.
Ni kan ej tänka er, hur skönt det är att få
Jämnt fladdra, fladdra som en fjäril, lätt och yster,
Slå ned, när man så vill, och fly, när det en lyster —

SILVIA.

Men lyckan ligger ej i allt det där ändå.
Alltså — det är en slump, som till Firenze för er,

Ej något särskildt skäl — ni vill den vägen gå,
Blott för att den är skön — och vinden blåste så —
Kanhända i går qväll en svala flög framför er
Och drog er med — ni hör, jag börjar er förstå.

ZANETTO.

Åh ja.

SILVIA.

Åh ja? Ej mer? Det måste ni förklara.
Ni kanske *har* en plan?

ZANETTO.

Den är ej ännu klar.
Hvem vet, hvad morgonda'n uti sitt sköte har?

SILVIA.

Får jag ej hjälpa er?

ZANETTO.

Nej tack, er möda spara,
Kanhända till och med ej vidare jag går.
Hör på! En vild idé nyss föddes i min hjärna.
Jag ej föräldrar haft att om min barndom värna.
Min far var — bonde? Ja, men grefve lika gärna,
Jag vet det ej. Men ett jag vet: att det var vår
Den dag, då jag kom till; ty all den vår, som gömmer
Sig ännu i min håg, gör att jag alltid glömmer,
Hur öfvergifven jag ändå i verlden står.
Jag hittills irrat kring liksom en fåle yster,
Och om ett högre lif jag aldrig ens har drömt,
Men då ni talte nyss så vänligt — ja, så ömt —
Då väcktes först hos mig en tanke på en syster.
Och då ni lät mig se en syn i rosenrödt
Och oskuldshvitt — ett hem med frid och stilla lycka,
Ert lilla hvita hus, som murgrönsrankor smycka,
Då kände vandrarn sig för första gången trött.
Nåväl — jag lyder blindt, som ni mig bjuder handla.

Er stämma ljöd så mild, och genast jag förstod,
Att när man är så skön, är man väl också god.
Behåll mig qvar hos er! Försök nu att förvandla
Den skygge hämplingen till näktergal i bur!
Jag skall nog lägga bort min vilda skogsnatur,
Jag lefva skall hos er och allting annat glömma.
Vid edra fötter skall jag sitta dagen lång
Och sakta vagga er i slummer med min sång
Och smyga bort på tå, så ni får ostörd drömma.

SILVIA.

Ni är ett barn —

(För sig.)

Och dock — att lefva än en gång —
Att ständigt honom se — hans unga kärlek vinna —
Att höra från hans mun: »Mitt allt — min älskarinna —!»
Att se förverkligadt hvad mest jag trånat till —!

ZANETTO.

Ni hört hvad jag har sagt. Säg, vill ni?

SILVIA *(för sig)*.

Om jag vill!
Nej, aldrig! Och likväl — det är han själf som ber mig —

ZANETTO.

Nå ja, jag vet, att stor är gunsten jag begär —

SILVIA *(för sig)*.

I morgon skall han ju få veta hvem jag är.

ZANETTO.

Välan, hur lyder då det svar, ert hjerta ger mig?

SILVIA.

Jag kan ej.

ZANETTO.

Kan ni ej? Ert svar jag ej förstår.

SILVIA.

Jag ej den qvinna är, som ni mig anser vara.
En vandrande poet! En drottning blott förmår
Ta upp en sådan man bland sina hofmäns skara.
Men jag är fattig, jag — och hof, det har jag ej.

ZANETTO.

Ej ens en väpnare?
(Silvia gör ett nekande tecken.)
En page — en enda?

SILVIA.

Nej.

ZANETTO.

Min middag är en frukt — jag sofver på en matta —

SILVIA.

Jag lefver ensam här — det står ej i min makt!
Min enksorg är ej slut —

ZANETTO.

Jag säll mig skulle skatta,
Om blott en liten vrå —

SILVIA.

Omöjligt, har jag sagt.

ZANETTO.

Farväl då, ljufva hopp, som tog så snöplig ända!
Jag lyckligare blir hos Silvia kanhända
I morgon.

SILVIA *(för sig)*.

Silvia!

ZANETTO.

Då jag ej får hos er
Framlefva detta ljuft idylliska nirvâna,
Det drömlif, som ni nyss i fjärran lät mig ana,
Jag hoppas, att ett råd i stället ni mig ger.
Det i Firenze fins — jag hört så sägas bara —
En dam, hvars tjusningsmakt ej någon står emot.
En blick — man sjunker straxt på knä för hennes fot —
Och blek och drottninglik som ni hon säges vara.
Hon heter Silvia; det namnet nog ni hört?
Det påstås, att hon jämnt ett yppigt lif har fört.
Till hennes slott lär folk från alla trakter strömma
Och täfla om att där få spela någon rôle.
Hon svärmar, säges det, för kärlekssånger ömma,
Och — ja, uppriktigt sagdt — hon är min vandrings mål.

SILVIA *(för sig)*.

Min Gud!

ZANETTO.

Der äfven mig en plats nog kan tillhöra
Emellan hennes narr och hennes älsklingshund.
Min stolthet hviskar dock en varning i mitt öra.
Den luft, man andas där, skall icke vara sund,
Och mångens lycka har hos henne stött på grund.
Med ett ord — jag är rädd. Hvad är väl här att göra?
Jag litar blott på er i detta ögonblick.
Ni vänlig var, då nyss min bön ni måste neka,
Och förr'n ni sade nej, ni tycktes länge tveka.
Ja — jag ej vet, hvar jag den djärfva tanken fick,
Att edra ord till mig helt moderliga klinga,
Och att ett råd af er mig skulle lycka bringa
För hela lifvet. — Säg, skall jag till Silvia gå?

SILVIA *(för sig)*.

Hit ämnade han sig. Mitt öde vill det så.
Ja, denne främling, som jag förr än nu ej kände,
Mot hvilken längtande jag sträcker ut min famn,

Det är ju Lyckan själf, Kärleken är hans namn.
Det är till mig — till mig! — som ödet honom sände.
Då lyckan drar förbi, då skulle jag med flit
Min boning stänga — nej! Den tanken blodet isar.

ZANETTO.

Ni tiger? Till ert svar jag hade satt min lit.

SILVIA *(för sig).*

Om detta skändligt är, *ett* dock mitt samvet' lisar:
Jag endast går den väg, som ödet själft mig visar.
(Högt.)
Ni önskar det. Nåväl —

ZANETTO.

Nåväl?

SILVIA *(efter en stunds tystnad och med en våldsam ansträngning).*

Nej, gå ej dit!
Ja, lyd mig, gå ej dit till denna usla qvinna,
Där ni kan mista allt, men intet har att vinna.
Ni är så oskuldsfull, att ni ej faran ser,
Men jag, som annars ej har styrka att er skydda
Och som måst vägra hvad ni får i hvarje hydda:
Ett gästfritt tak — nu kan jag likväl rädda er!
Ni, skogens frie son, mot hvilken allting ler,
Som skyndar fram i kapp med bäcken, skyn och vinden,
Ni — ni, hvars barnasjäl ej af förkonstling vet,
Som sjunger lik en trast i skogens ensamhet —
Med morgonsolens glimt, ännu med dagg på kinden —
Ni skulle träda in i detta lastens hus
Och kanske mötas där af vilda orgiers brus?
Man nöjenas pokal er villigt skulle räcka
Och med dess röda gift er kyska läpp befläcka,
Er rena, blåa blick, med glans af himmelskt ljus,
Man skulle möta där med blickar, slöa, fräcka,
Med hån och skadefröjd ni skulle mönstras — nej!

Gå ej till Silvia! Ni kan, ni får det ej!
Ni tänker er ej för, ni sjunger, sjunger bara —
Jag tycker dock, att man bör bättre känna till
Det ställe, den person, hvars bröd man dela vill.
Nu är jag sträng, och det har *jag* ej rätt att vara,
Men jag är upprörd nu, och så — jag älskar er...
Liksom ett barn, som man vill rädda från en fara.
Nej, fortfar ni, min vän, att vandra ännu mer!
Må ständigt öfver fält och kullar, ängar, gärden
Er luta surra gladt liksom en svärm af bin,
Och visar himlen er en alltför mulen min,
Tag då på slottet in, hos bonden, värdshusvärden,
Och börja se'n igen den gamla kända färden.
Till sist om ni en dag, då allting andas vår,
Förbi en murgrönsklädd och landtlig boning går
Och ser på tröskeln där en ungmö vid sin slända,
Ett barn med tankfull blick, så blyg och oskuldsskär,
Gif akt! Då är det tid att vandringsåren ända.
Njut här en landtmans lif, dess fröjder och besvär,
Och ni skall se, min vän, att detta lyckan är.

ZANETTO.

Jag lyda skall ert råd. Men ändå, denna qvinna,
Är hon då verkligen så usel, som ni sagt?
Att hennes boning skys och stämplas med förakt,
Kan jag, af hvad jag hört, för min del icke finna.
Jag skulle ej —

(Silvia gör en åtbörd, till tecken att hans ord smärta henne.)

Förlåt! Jag rifver upp ett sår.
Ni talade om sorg — nu allting jag förstår —
En sorg, som ännu ej ni kunnat öfvervinna.
En bror, en älskare har hon beröfvat er.
Har jag ej rätt? Förlåt, jag borde insett genast,
Att ert bekymmer nyss ej gälde mig allenast.
Deltagande ni är, men svartsjuk ännu mer.

SILVIA *(dystert).*

Nej, edra gissningar den gången er bedraga.
Jag ingen... vän har mist, jag har ej någon bror,

Och *ni* är mer för mig, än ni kanhända tror.
Jag känner Silvia och måste djupt beklaga
Den arma, ty jag vet, att hon ibland är god,
Åtminstone i stånd att visa ädelmod
Mot oskulden, som själf ej mäktar sig försvara.
Men skall i längden hon väl kunna stå emot
Sin grymma böjelse att trampa med sin fot
På denna hvita snö? Derför kan jag ej svara,
Ty innerst hatar hon allt oskuldsfullt och rent.
Gå alltså nu — och tro, att jag har redligt ment,
Då jag har velat se er frälst från denna fara.
Farväl — dröj nu ej här.

(Med återhållen smärta.)

Ack, ni kan ej förstå,
Hur tungt och svårt det käns och hvad det kostar på
Att edra steg, mitt barn, från denna kosa vända.
Ni anar intet, ni — och jag vill ha det så.
Men — litet tacksamhet förtjänar jag kanhända.

(För sig.)

Nu är det gjordt.

ZANETTO.

Välan, jag går ej, det är sagdt,
Jag gärna böjer mig inför er viljas makt.
Framåt igen! Men nu skall jag kanske ej finna
Mitt glada vandringslif så gladt, som förr det var,
Ty här jag skatta lärt hvad jämnt jag saknat har:
Ett stillsamt lif, ett hem, som aldrig jag kan vinna.
Men ändå medför jag, nu då jag afsked tar,
En dunkel, obestämd förnimmelse af lycka —
Den kommer ifrån er, det får ni ej förtycka —:
Ert afslag var så mildt; det saknad låg deri.
Vill ni ej skänka mig ett enda litet minne
Deraf att fast jag ej er sångare fick bli,
Ni likväl sade nej med tungt och sorgset sinne?

SILVIA *(lifligt, räcker honom en af sina ringar).*

Se här — tag denna ring —

ZANETTO *(med en afböjande åtbörd).*

Förlåt, madonna — nej!
Det är för dyrbar skänk; mig passar sådant ej.
Antik är ringens form, dess diamanter blänka —
Ni sade mig ju nyss, ni är en fattig enka?

SILVIA *(för sig).*

Har han mig känt igen, vill han blott pröfva mig?
Och vet han, hvarifrån min ring förskrifver sig?
Han tiger. O! Min blick för hans jag måste sänka.
(Högt.)
Nåväl, min vän, hvad vill ni då jag er skall skänka?

ZANETTO.

Ett intet, utan gagn, men som blott er tillhör —
Den sorgsna ros, som där i edra lockar dör.

SILVIA *(ger honom blomman).*

Här — tag den. I er hand den skall ha vissnat, innan
Ännu en strimma röd förkunnat nyfödd dag.
Dess död skall tälja er mitt ödes dystra lag,
Och när den vissnat, skall ni glömma gifvarinnan.
Farväl.

ZANETTO *(skyndar efter Silvia, som aflägsnar sig).*

Ännu ett ord. Nu nästan bäfvar jag
Att börja om min färd; hvarför — är mig en gåta.
Jag aldrig tvekat förr. Det förefaller mig,
Som om från denna plats ej någon enda stig
Till lyckan förde. Säg, får jag ej öfverlåta
Åt er att välja väg för mig? Räck ut er hand —
Bestäm!

SILVIA *(som redan till hälften stigit uppför terrassens trappa, räcker ut handen mot det håll, som är motsatt staden).*

Välan, så gå mot morgonrodna'ns land!

(Zanetto går några steg mot Silvia, men hon hejdar honom med en gest, och han går hastigt ut, efter att ha gjort en åtbörd full af förtviflan.)

Tredje uppträdet.

SILVIA *(ensam).*

(Hon dröjer en stund på terrassen, med kinden stödd mot handen, och ser Zanetto aflägsna sig. Plötsligt gömmer hon ansigtet i händerna och brister ut i tårar.)

SILVIA.

Kärleken vare pris! Nu kan jag åter gråta.

Läroverkskomiténs betänkande.

III.

Förhöjda terminsafgifter. Indragning och ombildning af läroverk. Skolstyrelse. Kostnadsberäkning. Slutbetraktelse.

I en historisk öfversigt, som inleder betänkandets åttonde kapitel, ådagalägges, att den högre undervisningen i vårt land egentligen aldrig varit helt och hållet kostnadsfri. I äldre tider var nämligen brukligt, att lärjungarnes föräldrar bidrogo till lärarnes uppehälle genom gåfvor, som antingen uppburos af lärarne sjelfve eller uppsamlades genom kringsändande af lista eller bok. För att komma ifrån det förhatliga i detta aflöningssätt infördes mot slutet af 1840-talet en skolafgift, afsedd för lärarnes aflöning, men denna förvandlades efter ett årtionde till en afgift för inköp af böcker och materiel för undervisningens behof, under det att staten helt och hållet öfvertog utgifterna för lärarnes aflöning. Ehuru lärjungarne således under de sista decennierna varit befriade från allt bidrag till lärarnes aflöning, hafva de dock varit skyldiga att deltaga i bestridandet af andra utgifter för skolans och materielens underhåll. De afgifter, som för detta ändamål varit nödvändiga, hafva på olika ställen varit något olika, men kunna i medeltal antagas till 30 kr. för de fullt betalande, 20 kr. 50 öre för de delvis befriade och 11 kr. för de minst betalande, allt för år räknadt.

I sammanhang med frågan om löneförbättring för lärarne uttalades emellertid åter den åsigten, att terminsafgifter för statsverkets räkning borde upptagas vid de allmänna

läroverken. Denna åsigt vann tillslutning inom 1882 års riksdag och gillas äfven af komitén, som insamlat upplysningar angående lärjungarnes föräldrars samhällsställning och yrke samt lefnadsvilkor för att utröna deras förmåga att erlägga dylika terminsafgifter.

Föräldrarne hafva härvid, med afseende på deras lefnadsverksamhet, hänförts till endera af tre grupper: 1) embets- och tjenstemän, 2) personer, som idka statsmannanäringar, 3) personer, som idka landtmannanäringar. Inom hvar och en af dessa grupper hafva sedan angifvits 3 afdelningar A, B och C. Till afdelningarna A hafva sådana personer hänförts, om hvilka man antagit, att de skulle förmå erlägga full afgift för sina barn; till afdelningarna B sådana, om hvilka man antingen ansett detta vara ovisst eller ock att nedsättning i afgifterna för dem skulle vara af nöden; till afdelningarna C sådana, som man trott hufvudsakligen böra anses medellösa. Och visar följande tabell för de högre och femklassiga läroverken föräldrarnes fördelning på nämda tre afdelningar (sammanslagna för alla tre grupperna) för höstterminen 1882:

Klasser.	Afdelningarna A.		Afdelningarna B.		Afdelningarna C.		Summa.	
	Antal.	Proc.	Antal.	Proc.	Antal.	Proc.	Antal.	Proc.
1	429	25,1	841	49,2	440	25,7	1,710	100,0
2, 3	1,382	31,0	2,040	45,7	1,039	23,3	4,461	100,0
4, 5	1,466	36,9	1,603	40,3	907	22,8	3,976	100,0
6, 7	1,592	40,5	1,433	36,5	905	23,0	3,930	100,0
Summa	**4,869**	**34,6**	**5,917**	**42,0**	**3,291**	**23,4**	**14,077**	**100,0**

Af denna tabell framgå åtskilliga intressanta upplysningar, såsom att vid läroverken, betraktade i deras helhet, icke fullt 1/4 af lärjungarne tillhöra de fattigare klasserna, något mer än 1/3 de väl burgne och de öfrige 5/12 de tämligen burgne, äfvensom att de väl burgnes och de fattigares barn mera fortsätta sina studier skolan igenom än medelklassens barn, hvilka till stort antal afgå i de lägre och mellanklasserna.

Ett fel vidlåder emellertid dessa likasom så många an-

dra af komiténs siffror, hvilket betydligt försvagar det dervid fästa intresset, nämligen att de icke äro rätt pålitliga. Då man jemför samma tal och summor, hvilka förekomma på olika ställen, än i texten, än i de talrika tabellerna, så händer det allt som oftast, att de icke stämma och att felen gå i helt annan riktning, än man haft skäl att vänta, utan att ett ord till förklaring gifves. Det ser nästan ut, som om komitén alls icke brytt sig om att använda den kontroll, som kan vinnas genom jemförelse af talen och summorna å de särskilda tabellerna. Ville man försöka att på detta sätt kontrollera nyss anförda tabell och för detta ändamål sammanställa dess siffror med dem, som för höstterminen 1882 upptagas dels å Tab. 5 och 6 kap. IX (II s. 91 och 92), angifvande det totala antalet lärjungar vid de högre och femklassiga läroverken (här betecknade med Tab. A), dels å Tab. 1—5 kap. VIII (II s. 77), angifvande antalet och procenten af de från vissa afgifter befriade lärjungar (här betecknade med Tab. B), samt dels å Tab. 6—10 kap. VIII (II s. 80), angifvande lärjungarnes föräldrars stånd och lefnadsvilkor och liggande till grund för den ofvan upptagna tabellen (här betecknade med Tab. C), så visar sig, att hela lärjungeantalet uppgifves vara: vid de fullständiga läroverken: å Tab. A 11,534, å Tab. B 11,495 och å Tab. C 11,577; samt vid de femklassiga läroverken: å Tab. A 2,480, å Tab. B 2,487 och å Tab. C 2,500. Nu skulle man väl tycka, att de säkraste uppgifterna angående lärjungeantalet vore att söka å Tab. A, som icke har något annat ändamål än att meddela detta, samt att de här angifna siffrorna borde oförändrade återfinnas å Tab. B, der totalantalet blott anföres för procentberäkningen, äfvensom att det totala antalet ej gerna kan ökas derigenom, att lärjungarne indelas i grupper och afdelningar; lättare vore att förstå, om det dervid minskades, emedan man kunde antaga, att de blifvit uteslutna, som man i följd af bristande uppgifter ej kunde fördela. Hos komitén har emellertid vid fördelningen de fullständiga läroverkens lärjungeantal vuxit med 43 och de femklassiga läroverkens med 20. Dessa tal äro visserligen icke betydande, men de visa, att något fel blifvit begånget, och förr än detsamma blifvit upptäckt, kan man icke afgöra, hvilken inverkan det haft på de i nämda

summor ingående talen; denna inverkan kan nämligen hafva varit ringa nog, men den kan också hafva varit betydlig, ehuru felet i slutsumman blifvit skäligen litet i följd deraf, att partialsummornas fel gått i motsatta riktningar.

För att, om möjligt, komma felet på spåret, har jag granskat de å sidorna 313 och 314 upptagna specialsummorna och funnit, att de alla äro mer eller mindre oriktiga och att summan af felen deri är lika med totalfelet; hvaraf kan inses, att felet icke kan hafva uppkommit genom en enkel felsummering. Längre har jag dock härvid icke kommit.

På grund af den gjorda utredningen föreslår emellertid komitén, att utom de hittills gängse terminsafgifterna borde hvarje termin till statsverket erläggas af lärjunge i de tre lägsta klasserna 10 kr., i 4:de och 5:te 20 kr. samt i 6:te och 7:de klasserna 30 kr. Befrielse från samtliga terminsafgifter skulle dock kunna beviljas *medellöse* lärjungar, som förenade flit och godt uppförande med fallenhet för studier, och befrielse från halfva beloppet af dessa afgifter medgifvas *mindre bemedlade* lärjungar med nyss angifna qvalifikationer. Likväl skulle icke i någon årsafdelning mer än 15 % af afdelningens lärjungeantal erhålla *hel* befrielse och ej mer än 20 % *half* sådan, hvarvid dock *två* halfva befrielser skulle kunna ersätta *en* hel och omvändt.

Under förutsättning att lärjungeantalet, i följd af dessa afgifters införande, skulle minskas med 10 % af hvad det var höstterminen 1882, beräknar komitén det belopp, som genom de föreslagna terminsafgifterna skulle tillflyta statsverket, till vid pass 350,000 kr.

* *

*

Redan länge har ombildning eller indragning af de små, svagt besökta läroverken varit ifrågasatt. Bestämdare formulerades dessa yrkanden vid 1868 års riksdag, och den år 1870 för revision af läroverksstadgan tillsatta komitén föreslog, dels att åtskilliga lägre läroverk och pedagogier skulle indragas, dels att de öfriga skulle förvandlas till lägre

realskolor, afsedda för den praktiska bildningens behof. Detta förslag medförde dock intet annat resultat, än att år 1874 samtliga tvåklassiga elementarläroverk upphöjdes till treklassiga, med undantag af de i Stockholm belägna, hvilka indrogos.

Vid 1880 års riksdag väcktes emellertid denna fråga åter till lif, ehuru den först följande år kom till behandling i båda kamrarne. Dessa stannade dock med afseende derå vid olika beslut. Man var visserligen ense derom, att de små läroverkens nuvarande organisation var otillfredsställande, men man kunde ej blifva enig om det sätt, hvarpå en förändring borde åvägabringas. En utredning af frågan var tydligen behöflig, och denna uppdrogs åt läroverkskomitén, som med mycken omsorg verkstält densamma.

Af denna utredning anser komitén framgå, att några laga hinder icke möta att med ifrågavarande läroverk vidtaga de förändringar, som kunna befinnas lämpliga. Den har derför ansett sig oförhindrad att föreslå indragning af somliga och ombildning af andra. Indragas skulle alla de, hvilkas lärjungeantal varit så ringa, att det icke kan berättiga tillsättandet af mer än *en* lärare. Läroverk af detta slag äro nämligen helt och hållet beroende af denne endes duglighet och kunna just icke föra sina lärjungar mycket längre än en väl skött folkskola. Med tillämpning af denna grundsats skulle följande läroverk, hvilkas lärjungeantal under de sista tio åren i medeltal understigit 30, ifrågakomma till indragning, nämligen enklassiga pedagogierna i Öregrund, Ulricehamn, Mariefred, Säter, Falkenberg, Laholm och Mönsterås, tvåklassiga pedagogierna i Hjo, Hedemora, Grenna, Kungelf och Kungsbacka, samt treklassiga läroverken i Söderköping, Vimmerby, Vernamo, Sölvesborg och Marstrand.

Läroverk, hvilkas lärjungeantal falla mellan 30 och 75, skulle åter ombildas till *kommunalskolor* med 2, 3, 4 eller 5 lärare, allt efter som lärjungeantalet understigit 45, 55, 65 eller 75. Då lärjungarnes antal uppgått till 75, skulle ett vanligt 5-klassigt läroverk kunna inrättas.

Enligt dessa grunder skulle följande läroverk ombildas till

1) *Kommunalskolor med 2 lärare* (af hvilka en tillika

skulle vara föreståndare): enklassiga pedagogierna i Lindesberg och Simrishamn, tvåklassiga pedagogierna i Södertelge, Köping, Nora och Borgholm samt treklassiga läroverken i Askersund, Sala, Ronneby, Trelleborg, Strömstad och Skellefteå;

2) *Kommunalskolor med 3 lärare:* treklassiga läroverken i Alingsås, Åmål, Filipstad, Arvika och Örnsköldsvik;

3) *Kommunalskolor med 4 lärare:* treklassiga läroverken i Engelholm och Varberg samt femklassiga läroverket i Enköping;

4) *Kommunalskolor med 5 lärare:* treklassiga läroverket i Falköping samt femklassiga läroverken i Norrtelge, Mariestad och Arboga.

Fullt konseqvent har komitén dock ej varit vid denna klassifikation, utan tyckes hafva låtit sig påverkas af lärjungeantalet under det sista eller de två, tre sista åren.

Dessutom skulle Hudiksvalls högre läroverk nedsättas till femklassigt, och femklassiga läroverken i Borås, Lidköping, Eskilstuna, Göteborg, Kristinehamn, Piteå och Haparanda förlora en af de båda bildningslinierna.

Hvarje kommunalskola skulle hafva sin särskilda styrelse, bestående af en af Kungl. Maj:t förordnad ordförande, skolans föreståndare samt tre af kommunen valde medlemmar. Denna styrelse skulle i det hela hafva samma befogenhet och myndighet öfver skolan, som hittills tillkommit eforus och domkapitlet. Stadga för undervisningen och ordningen skulle uppgöras särskildt för hvarje skola af dess styrelse, hvarvid dock borde iakttagas, att minst *ett* främmande lefvande språk upptoges på läroplanen samt att läsårets längd, lärarnes tjenstgöringstid och inträdesåldern vore desamma som vid de allmänna läroverken. Dimissionsrätt till allmänt läroverk skulle, om skolan vore på ett för detta ändamål lämpligt sätt inrättad, meddelas af konungen. Vid skolor med 2 eller 3 lärare skulle endast *en* af dem, skolans föreståndare, behöfva vanlig adjunktskompetens, under det att vanlig folkskolelärarekompetens skulle vara nog för den eller de öfrige. Vid skolor med 4 eller 5 lärare skulle dock blott 2 kunna anställas med denna sistnämda mindre kompetens. Rektor vid kommunalskola med 2 eller 3 lärare

skulle utom fri bostad erhålla i lön 3,000 kr. med två ålderstillägg à 500 kr. efter resp. 5 och 15 års tjenstgöring; rektor vid skola med 4 eller 5 lärare skulle åter tilläggas samma löneförmåner, som tillkomme rektor vid 5-klassigt läroverk. Adjunkterna skulle i lön likställas med dem vid allmänna läroverk; och andre-lärarne skulle erhålla 2,000 kr. med två ålderstillägg à 250 kr. efter resp. 5 och 10 års tjenstgöring. Staten skulle bekosta 2/3 af lärarnes minimilöner äfvensom ålderstilläggen, och vederbörande kommun 1/3 af lärarnes minimilöner och öfriga för skolorna erforderliga utgifter. Terminsafgifterna, som icke finge bestämmas till högre belopp än vid de allmänna läroverken, skulle ingå till kommunen. Kommunalskolorna skulle slutligen äfven stå under statens kontroll och inspektion.

Bland dessa bestämmelser är det särskildt en, hvars ändamålsenlighet torde böra sättas i fråga, nämligen den, att åtskilliga lärare vid dessa skolor blott skulle behöfva *vanlig* folkskolelärarekompetens. Det synes nämligen betänkligt att vid en skola af denna art hafva lärare utan alla insigter i det främmande språk, som redan i första klassen börjar att studeras, så att de i detta afseende komme att vara underlägsna en lärjunge i andra klassen. En dylik lärare skulle för öfrigt icke kunna undervisa i modersmålet, då detta och dess grammatik ju böra behandlas i sammanhang och noggrann öfverensstämmelse med det främmande språket och dess grammatik. Och då tydligen nämda båda språk måste erhålla ett stort antal timmar i de lägsta klasserna *), skulle det blifva omöjligt för föreståndaren vid en skola med 3 lärare att ensam öfvertaga dem alla.

* *

*

Under förutsättning att konsistorierna framdeles komme att sålunda ombildas, att deras befattning såsom läroverksstyrelser måste fullständigt upphöra, anser komitén, att icke någon annan kretsstyrelse borde för läroverken upprättas,

*) För närvarande hafva modersmålet och tyska språket i de allmänna läroverkens tre lägsta klasser tillsammans 37 timmar.

utan att i stället borde inrättas dels en lokalstyrelse för hvarje läroverk, dels en för alla gemensam centralstyrelse.

Lokalstyrelsen skulle bestå af en ordförande, utsedd af Kungl. Maj:t, läroverkets rektor, en ledamot, vald af läroverkskollegiet, samt två ledamöter, valde af kommunalstyrelsen i läroverksstaden. Den skulle hafva att utöfva den allmänna tillsynen öfver läroverket och sköta de ekonomiska bestyr, som tillhört eforer och konsistorier, att bestämma undervisningstidens fördelning, fastställa läsordningen, bevilja frihet från undervisning under militäröfningarna, reqvirera officerare till ledning af dessa öfningar, göra anmälan hos centralstyrelsen om behofvet af extra lärare, på rektors förslag förordna extra lärare och vikarier, bevilja tjenstledighet åt lärare på kortare tid, tillsätta bibliotekarie, afgifva förslag till läroämnen, som böra förenas med ledig lärarесyssla, samt till centralstyrelsen inkomma med yttrande rörande de sökandes förtjenster.

De praktiska undervisningsprofven, som ej längre skulle vara obligatoriska, borde för befattning vid ett fullständigt läroverk afläggas vid detta inför rektor och de lärare af kollegiet eller eljes tillkallade sakkunnige män, som dertill blifvit af centralstyrelsen utsedde; för syssla vid lägre allmänt läroverk skulle dylika prof afläggas vid det högre läroverk, som af centralstyrelsen bestämdes.

Central- eller öfverstyrelsen för de allmänna läroverken skulle bestå af en chef och två ordinarie styrelseledamöter jemte nödigt kansli. Men vid behof skulle den kunna förstärkas med en eller tvänne periodiskt adjungerade ledamöter, valde bland läroverkens mest erfarne lärare, hvilka kunde biträda vid inspektioner.

Denna styrelse skulle öfvertaga dels åtskilliga ärenden, som nu handläggas af ecklesiastikdepartementets läroverksbyrå, dels åtskilliga, som nu tillkomma stiftsstyrelserna. Så skulle den bland annat anordna afgångsexamina och bestämma uppgifter för de skriftliga profven i dessa, bearbeta läroverkens årsredogörelser för åvägabringande af en skolstatistik samt med uppmärksamhet följa undervisningens utveckling äfven i främmande länder. Vidare skulle den tillsätta lärare och utöfva den disciplinära domsrätten öfver

dem, i sista hand pröfva, hvilka ämnen skulle med ledig syssla förenas, förordna om pröfningsnämd för sökande, som ville aflägga prof, på förslag af rektor och kollegium bestämma om nya läroböckers införande, pröfva frågor rörande lärjungars förvisning från läroverk och sådana kollegii beslut, hvilka rektor ej kunnat biträda. Äfven skulle den tills vidare meddela föreskrifter i sådana fall, som icke af skol stadgan varit förutsedda. Dess förnämsta uppgift skulle dock vara att utöfva en sakkunnig, ofta återkommande och verksam inspektion af såväl statens egna skolor som af de med statsmedel understödda läroverken.

Denna öfverstyrelse skulle i rund summa kosta 40,000 kr. om året, hvarifrån dock borde afdragas 10,900 kr., som kunde besparas genom indragning af en byrå i ecklesiastikdepartementet.

* *
*

Läroverkskomiténs kostnadsberäkningar äro utan tvifvel ur statistisk synpunkt något af det märkligaste, som på senare tider framträdt i officielt tryck.

Vid dessa sina beräkningar har komitén utgått från följande förutsättningar:

att indragningar och ombildningar af åtskilliga läroverk varda utförda i öfverensstämmelse med hvad i kap. IX blifvit föreslaget;

att samtliga högre allmänna läroverk, med undantag af latin- och realläroverken i Stockholm och Göteborg samt läroverken i Vestervik och Sundsvall, blifva fullständiga å båda linierna;

att den i kap. V föreslagna undervisningsplanen vinner tillämpning;

att konsistorierna ombildas och lektorerna icke med dem erhålla någon befattning;

att den hygieniska tillsynen vid läroverken varder ordnad i hufvudsaklig öfverensstämmelse med hvad derom i kap. III blifvit föreslaget;

att till statsverket utgående terminsafgifter påläggas, i enlighet med hvad i kap. VIII är förordadt;

att löneförhållandena vid de föreslagna kommunalskolorna komma att ordnas i enlighet med hvad derom är sagdt i kap. IX; samt

att lönerna vid de allmänna läroverken blifva bestämda till de belopp, som äro upptagna i Kungl. Maj:ts proposition till 1882 års riksdag.

Vidare har komitén beräknat den lärarestyrka, som skulle blifva erforderlig, om nyss angifna förutsättningar varda genomförda. Och har komitén härvid med afseende på de *högre allmänna läroverken* utgått från de under läsåret 1883—84 förefintliga lärjungeantalen i de särskilda klasserna vid de olika läroverken samt antagit: *att* fördelningen i parallelklasser borde inträda, då lärjungeantalet öfverskridit 35; *att* realister och latinare i samma klass skulle undervisas gemensamt i sådana ämnen, för hvilka ett lika timantal för vecka blifvit föreslaget för båda linierna, äfvensom under 3 timmar tyska i 5:te klassen; samt *att* sammanslagning af nedre och öfre afdelningarna i 6:te och 7:de klasserna på samma linie skulle ega rum, då lärjungeantalet är litet. Beträffande lärjungeantalets fördelning på de båda bildningslinierna har deremot icke kunnat antagas, att den skulle blifva densamma som för närvarande, enär reallinien otvifvelaktigt komme att erhålla större betydenhet; och säger sig komitén derför vilja antaga, att densamma komme att blifva den i ifrågavarande hänseende ofördelaktigaste, d. v. s. den, som skulle kräfva mest lärarekraft.

Efter angifvande af dessa grunder meddelar komitén utan vidare en tabell, som skall utvisa dels det nuvarande (läsåret 1883—84), dels det beräknade antalet lärare vid de högre läroverken. Af denna tabell skall framgå, att utom en del af den nu utgående lönen till rektor vid Hudiksvalls läroverk, som skulle förvandlas till femklassigt, lönerna för 4 lektorer, 26 adjunkter och 48 extralärare skulle kunna besparas. Men då komitén anser, att antalet ordinarie lärareplatser icke bör förminskas, utan att de på ett ställe öfverflödiga böra förflyttas till ett annat, der de behöfvas, så upptager den såsom besparade arfvodena för 78 extra lärare à 1,500 kr. eller 117,000 kr., hvartill lägges besparingen å rektorslönen i Hudiksvall 1,000 kr.

Af de femklassiga läroverken skulle 4 förvandlas till kommunalskolor, 3 med 5 och 1 med 4 lärare, 6 förlora latinlinien samt 1 reallinien. Genom indragning af de 4 först nämda läroverken skulle besparas 85,898·14 kr. samt genom den föreslagna indragningen af endera bildningslinien vid de 7 nyss angifna och nedsättning af lärareantalet vid 3 femklassiga läroverk i Stockholm 13,500 kr. Drages härifrån den beräknade kostnaden för 4 kommunalskolor, 3 med 5 och 1 med 4 lärare, 46,051 kr., skulle i kostnaderna för de nuvarande 5-klassiga läroverken vinnas en besparing af 53,000 kr.

Genom indragning af de 3-klassiga läroverken samt de 1- och 2-klassiga pedagogierna och dessas ersättning genom kommunalskolor å vissa ställen skulle åter uppstå en besparing af 152,000 kr.

De beräknade besparingarna utgöra således:

för de högre läroverken	kr.	118,000	
» » 5-klassiga »	»	53,000	
» » 3-klassiga och pedagogierna .	»	152,000,	
hvartill bör läggas statsverkets inkomst af lärjungarnes terminsafgifter	»	350,000	
		Summa kronor	673,000.
Från denna summa, hvarmed statens kostnader för de allmänna läroverken skulle komma att minskas, måste emellertid dragas följande nya utgifter, nämligen för den hygieniska tillsynen	»	18,000	
för ytterligare lönetillägg åt rektorer och lärare vid statens allmänna läroverk, i öfverensstämmelse med Kungl. Maj:ts proposition till 1882 års riksdag	»	300,000	
		Summa kronor	318,000.
Slutresultatet skulle sålunda blifva en minskning af de hittills för de allmänna läroverken och pedagogierna från statsverket utgående kostnaderna med omkring		kr.	355,000.

Då man är van att finna, det omorganisationer af mer omfattande institutioner i vår tid städse varit förenade med betydligt ökade kostnader, något som ju är förklarligt dels af de ökade lefnadskostnaderna (d. v. s. det sjunkande penningevärdet), dels af de större kraf, som i vår tid ställas på de allra flesta offentliga anstalter, kan man ej undgå att känna sig tilltalad af detta i sanning lysande resultat. Hvem skulle väl på förhand kunnat tro, att en genomgripande reform af vårt högre undervisningsväsende nu skulle kunna genomföras, icke blott utan ökade kostnader för statsverket, utan till och med under en besparing för detsamma af öfver $^1/_3$ million.

Tydligt är, att en dylik förtjenst hos ett förslag måste blifva en kraftig förespråkare för detsamma hos en sparsam representation. Emellertid är det klokt att icke blindt hänge sig åt ljusa förhoppningar. Jag känner mer än ett byggnadsföretag, der den billiga kostnadsberäkningen ruinerat byggherren; ja, det saknas icke ens exempel på byggnader, som i följd af bristfällig kostnadsberäkning blifvit ruiner, innan de blifvit färdiga, eller måst fullbordas efter en helt annan plan än den, efter hvilken de grundlades. Och omorganisationer af här ifrågavarande slag synas mig med afseende på kostnaderna derför hafva en ej ringa likhet med byggnadsföretag. Det torde derför vara angeläget att så noga som möjligt pröfva den framlagda kostnadsberäkningen för att se till, om den blifvit gjord med den skarpsynthet för blifvande behof, den noggrannhet och fullständighet, som den måste ega för att vinna förtroende.

Vända vi oss för detta ändamål först till komiténs beräkning af den erforderliga lärarestyrkan vid de högre läroverken, så möta oss åtskilliga obehagliga öfverraskningar. För det första har nämligen komitén vid denna beräkning utgått från lärjungeantalet under läsåret 1883—84, ehuru den vid beräkningen af de till statsverket ingående terminsafgifterna lagt till grund lärjungeantalet höstterminen 1882, och dessa båda epoker väl borde vara desamma. Icke heller förbättras saken derigenom, att lärjungeantalet höstterminen 1883 var 111 lägre än samma termin 1882. För det andra är det så långt ifrån att komitén lemnat några närmare

upplysningar om sättet för beräkningen, att den icke ens meddelat de för kontrollen af dess beräkningar nödvändiga uppgifterna om lärjungeantalet i hvarje klass af de särskilda läroverken, för handen varande parallelafdelningar m. m. Dessa uppgifter måste man således förskaffa sig från annat håll. Men äfven om man lyckats att i Pedagogisk Tidskrift och de särskilda läroverkens program finna dem, är det dock lika när, ty komitén har icke låtit oss veta, huru stor den antagit undervisningstiden i vecka för de särskilda slagen af lärare, ej heller om denna beräknats olika vid talrikt och svagt besökta läroverk, ej heller huru stort det sammanlagda lärjungeantalet i olika årsafdelningar skall vara för att sammanslagning icke må ega rum. Komitén tyckes alltså fordra, att man härvidlag skall tro på dess ord utan att inlåta sig på granskning. Och det synes knapt vara annat att göra.

Låtom oss emellertid kasta en blick på den nämda tabellen. Vi träffa då först på Stockholms-läroverken och finna, att för Norra latinläroverket beräknats 25 lärare, för Södra latinläroverket 17 lärare och för Realläroverket 16 lärare. Dessa tal kunna ej undgå att väcka vår misstanke och rubba tilliten till komiténs beräkning. Betänker man nämligen, att den nya reallinien är afsedd att omfatta ej blott den nuvarande realliniens utan äfven större delen af den nuvarande B-liniens lärjungar, och vet man dertill, att blott $^1/_5$ af lärjungarne i 6:te och 7:de klasserna å klassiska linien vid Stockholms-läroverken för närvarande läser grekiska, samt anser sig kunna antaga, att högst ännu $^1/_5$ skulle vilja besluta sig att äfven läsa grekiska för att få grundligare lära latin, så är tydligt, att minst $^3/_5$ af den nuvarande latinliniens lärjungar skulle komma att öfvergå till reallinien, och att det måste vara galet att för dessas och de nuvarande realisternas undervisning blott anslå *ett* högre läroverk med 16 lärare, under det att man för de fåtaliga klassisterna beräknar 2 högre läroverk med tillsammans 42 lärare.

Gå vi vidare i tabellen, finna vi närmast efter Stockholms-läroverken det i Upsala. Detta hade enligt Pedagogisk Tidskrift höstterminen 1883 följande antal lärjungar: i klassen I 65, i II 70, i III 61, i IV R. 26, i IV L. 61, i V

R. 12, i V L. 52, i VI: 1 R. 10, i VI: 1 L. 46, i VI: 2 R. 5, i VI: 2 L. 38, i VII: 1 R. 8, i VII: 1 L. 63, i VII: 2 R. 8 och i VII. 2 L. 30, och skulle således, enligt af komitén uppstälda grunder för inrättandet af parallelafdelningar, komma att räkna 2 afdelningar i I, 2 i II, 2 i III, 3 (2 real och 1 blandad) i IV, 2 (1 real och 1 blandad) i V, 2 (1 real och 1 blandad) i VI: 1, 2 (1 real och 1 blandad) i VI: 2, 3 (2 real och 1 blandad) i VII: 1 samt 2 (1 real och 1 blandad) i VII: 2. För undervisningen af dessa afdelningar enligt komiténs undervisningsplan skulle, teckningsundervisningen frånräknad, erfordras 619 läraretimmar, hvaraf 306 i 6:te och 7:de klasserna. Till bestridande af dessa har komitén föreslagit 1 rektor, 7 lektorer och 16 adjunkter.

Enligt nu gällande bestämmelser, hvari icke föreslagits någon förändring, är rektor vid fullständigt läroverk skyldig att undervisa 12 till 16 timmar, lektor, som ej är domkapitelsledamot, 20 till 22 och adjunkt 24 till 28; men för lärare, som fått sig ålagdt ett drygare hemarbete med rättande af lärjungarnes skriftliga uppsatser, kan undervisningstiden ytterligare minskas med högst 4 timmar i veckan. Och då en sådan minskning företrädesvis måste förekomma vid läroverk med stort lärjungeantal i de högre och mellanklasserna och med många lärotimmar i 6:te och 7:de, torde den vid läroverket i Upsala böra medgifvas i ej ringa utsträckning, under det att öfriga lärare ej gerna kunna åläggas mycket öfver minimum. Rättast torde således vara att vid ett läroverk af detta slag beräkna samtliga lärares undervisningsskyldighet till den lagstadgade minimitiden. Gör man detta, erhåller man dock blott 536 timmar, och det skulle med denna beräkningsgrund erfordras 3 à 4 lärare utöfver hvad komitén funnit nog. Men icke ens om hvarje lärare skulle undervisa maximitiden, räcker det föreslagna antalet fullt till, ty man kommer under sådan förutsättning blott till 618 timmar.

Se vi åter på det sist å tabellen upptagna läroverket, det i Visby, så beräknas för detsamma utom rektor 5 lektorer och 7 adjunkter; och antagas dessa alla undervisa högsta tillåtna timantal, så erhållas 322 läraretimmar; men med beräkning af 2 afdelningar i 2:dra klassen och under

förutsättning, att båda afdelningarna i 7:de latinklassen undervisades tillsammans alla timmar, skulle der erfordras 344 lärotimmar.

Har komitén med afseende på de öfriga läroverken användt samma beräkningssätt som beträffande Upsala och Visby, är det alltså obestridligt, att lärarestyrkan blifvit beräknad ej så litet för lågt och att besparingarna å denna titel ej kunna blifva på långt när så stora, som de upptagits.

Beträffande kostnadsberäkningen för de lägre läroverken är att anmärka, att komitén angifvit de nuvarande kostnaderna för de *femklassiga* läroverk, som skola ombildas, enligt 1883 års stat, men för de *treklassiga* läroverken och *pedagogierna* enligt 1882 års stat. Skälet till detta förfarande säger komitén, helt uppriktigt, vara, att kostnaderna för sistnämda skolor voro större 1882 än 1883, under hvilket sistnämda år åtskilliga platser vid dem stodo lediga. Vidare torde kunna ådagaläggas, att statens utgifter för de kommunalskolor, som skulle inrättas i stället för åtskilliga af dessa lägre läroverk, blifvit för lågt beräknade.

För att kunna jemföra kostnaderna för kommunalskolorna med de nuvarande kostnaderna för de lägre läroverk, som af dem skulle ersättas, har komitén upptagit ej blott minimilönerna utan ock medeltalen af de ålderstillägg, som, efter det dessa skolor en längre tid varit i verksamhet, måste antagas vara tillagda lärarne. Utan att någon grund för beräkningen angifvits, hafva dessa ålderstillägg blifvit upptagna:

för rekt:r vid lärov. med 4 el. 5 lär. till 1/2 ålderstillägg à 500 kr.
» » » » » 2 » 3 » » 1 » » » »
» adjunkter . . . . » 1 1/2 » » » »
» andre-lärare . . . . » 1 » » 250 »

Ser man emellertid på löneförhållandena år 1883 vid de fyra till ombildning ifrågasatta femklassiga läroverken, så finner man, att vid dem hörde 3 rektorer till 2:dra och 1 till 1:sta lönegraden, samt 2 kolleger till 5:te, 5 till 4:de, 9 till 3:dje, 3 till 2:dra och 1 till 1:sta lönegraden; d. v. s. medellönegraden för rektorerna utgjorde 1·75 och för kollegerna 3·2. År 1876 utgjorde, enligt Litt. P. af »Sveriges officiela statistik», medellönegraden för rektorerna vid samt-

liga femklassiga läroverk 1·68, för rektorerna vid de treklassiga läroverken 1·75 och för samtliga adjunkter och kolleger 2·75. Då emellertid efter år 1876 å ena sidan lönetursberäkning i vida större utsträckning beviljats extra ordinarie lärare, än förut var förhållandet, och å andra sidan ett synnerligt stort antal vikarier och extra lärare varit anstälda, så är tydligt, att medellönegraden för adjunkter och kolleger måste under en följd af år oupphörligt stiga, och för den tid, som här är i fråga, minst borde sättas till 3. Med afseende på andre-lärarne torde kunna antagas, att de, som hafva en vida mindre examen att undergå, vid tidigare ålder vinna anställning, och att de, då de ej hafva någon utsigt till vidare befordran, komma att behålla sina platser till sin pensionering eller död. Medellönegraden för dem torde derför böra antagas till minst 2·75.

Då nu rektorerna vid kommunalskolor med 4 eller 5 lärare äro i afseende på ålderstilläggen alldeles likstälda med rektorer vid femklassiga allmänna läroverk, och adjunkterna vid kommunalskolorna med nuvarande adjunkter och kolleger, så hade ålderstillägget för de förre bort beräknas till minst 340 kr. och för de senare till 1,000 kr. i stället för till 250 och 750 kr. Likaså hade lönetillägget för andrelärarne bort upptagas till 437·50 i stället för till 250 kr.

Mellan rektorer vid kommunalskolor med 2 eller 3 lärare och rektorer vid treklassiga allmänna läroverk existerar den olikheten, att de förre skulle få *två* lönegrader, efter 5 och 15 år, under det att de senare blott haft *en*, efter 15 år. Då nu medellönegraden för dessa sistnämda var 1·75, betyder det, att 3/4 af hela antalet tjenstgjort mer än 15 år. Antoge man nu också, att den öfriga fjerdedelen tjenstgjort mindre än fem år, och använde den sålunda erhållna medellönegraden för beräkningen af ålderstillägget för sistnämda kommunalskolerektorer, skulle detta blifva 750 i stället för 500 kr.

Med denna beräkning af ålderstilläggen, hvilken snarare torde vara för låg än för hög, skulle statens årliga kostnad ökas för kommunalskolor med 5, 4, 3 eller 2 lärare med resp. 965, 715, 625 och 437·50 kr. Och de af komitén beräknade besparingarna skulle således minskas beträf-

fande de fem-klassiga läroverken med öfver 3,500 kr. samt beträffande de treklassiga läroverken och pedagogierna med mer än 10,000 kr.

Beräkningen af de till statsverket ingående terminsafgifterna lider af tvänne fel. För det första hafva nämligen, såsom redan anmärkts, terminsafgifter beräknats af ett större antal lärjungar än som enligt Tab. 5 och 6 kap. IX funnos vid de fullständiga och femklassiga läroverken vid den antagna tidpunkten; och för det andra hafva terminsafgifter af lärjungarne vid de femklassiga läroverken i Enköping, Norrtelge, Mariestad och Arboga upptagits såsom ingående till statsverket, ehuru dessa läroverk skulle ombildas till kommunalskolor och vid dem inflytande terminsafgifter tillfalla kommunerna. Då sammanlagda lärjungeantalet vid nämda läroverk utgjorde 279 och totalantalet blifvit antaget 63 lärjungar för stort, så bör tydligen ifrågavarande post minskas med de på dessa 342 lärjungar belöpande terminsafgifterna.

Vända vi oss åter till utgiftssidan, finna vi der blott tvänne poster. Den första af dessa är en summa af 18,000 kr., afsedd för den hygieniska tillsynen. Detta belopp utgör emellertid icke hela kostnaden för berörda ändamål, ty dessutom skulle till skolläkarne utgå 1 krona för hvarje lärjunge vid statens läroverk eller tillsammans 13,900 kronor. Komitén säger visserligen, att denna utgift synes böra gäldas af läroverkens egna medel; men den har hvarken visat, att skolorna hafva några medel för detta ändamål, ej heller föreslagit någon förhöjning i de till skolornas kassor ingående terminsafgifterna, derför är all sannolikhet för att, om nämda belopp skall komma skolläkarne till handa, det måste utgå af de för statsverket afsedda terminsafgifterna; hvarför det ock här bort upptagas såsom statsutgift.

Den andra af ofvan berörda poster utgör ett belopp af 300,000 kr., som skulle erfordras till ytterligare löneförbättring åt rektorer och öfriga ordinarie lärare vid statsläroverken. Härvid har komitén alldeles uteglömt den, minst sagdt, lika behöfliga arfvodesförhöjningen för extra lärare och vikarier. Ty det kan väl ej vara komiténs mening, att dessa, som hittills, om de genomgått profår, varit berätti-

gade till ett arfvode, lika stort med lägsta adjunktslönen, men eljes erhållit 300 kr. mindre, nu sedan läsåret blifvit ökadt med 3 veckor och lägsta adjunktslönen höjd till 2,500 kr., fortfarande skulle åtnöjas med 1,500 eller 1,200 kr. Det orimliga i att vilja öka arbetstiden men bibehålla de redan förut så högst otillräckliga arfvodena för ifrågavarande lärare synes vara så i ögonen fallande, att jag icke anser mig kunna förklara detta komiténs förfarande annat än genom en ren glömska. Men då extra lärarnes och vikariernas antal nu är och äfven framdeles torde komma att bli ganska betydligt, så måste en anständig löneförbättring för dessa medföra en ej ringa utgift, som här blifvit utelemnad.

En annan icke obetydlig utgiftspost, som komitén alldeles uteglömt i sin kostnadsberäkning, är den för läroverkens öfverstyrelse. Komitén har vid beräkningen af behöfliga lärarekrafter antagit, att inga lektorer skulle vara ledamöter i domkapitel och på grund deraf erhålla minskad undervisningstid. Men under denna förutsättning borde ju, enligt komiténs förslag, upprättas dels en öfverstyrelse, dels särskilda lokalstyrelser för läroverken. Kostnaden för den förra har komitén äfven, såsom ofvan nämts, uträknat, och något som helst skäl för att här utesluta denna utgiftspost har icke anförts och kan väl knappast anföras.

Hvad åter lokalstyrelserna angår, så är tydligt, att de måste föranleda åtskilliga nya utgifter, då det ej gerna kan åläggas rektorerna med deras, särskildt vid de högre läroverken, många och högst tidsödande bestyr att tjenstgöra såsom sekreterare och kassaförvaltare åt dessa styrelser. Och vill man låta härför nödiga kostnader betäckas af skolornas egna medel, så borde för det första visas, att sådana äro att tillgå, och är det för det andra alldeles klart, att det i sådant fall icke kan bli tal om att äfven anvisa den särskilda afgiften till skolläkarne på läroverkens egna kassor, hvilka ju, i följd af det antagna minskade lärjungeantalet, skulle erhålla minskade i stället för ökade inkomster.

Det kunde slutligen sättas i fråga, huruvida icke komitén, då den tagit i beräkning den besparing å ecklesiastikdepartementets stat, som skulle kunna göras genom inrättande af en öfverstyrelse för läroverken, äfven bort omnämna

de nya kostnader, som måste drabba statsverket genom konsistoriernas omorganisation, då nya bisittare i dem måste anskaffas i stället för de lektorer, som hittills såsom sådana tjenstgjort och erhållit sin ersättning för detta besvär på läroverkens stat genom nedsättning i undervisningstiden.

Af det anförda torde framgå, att hvar enda en af de summor, som upptagas i komiténs kostnadsberäkning, är bevisligen oriktig. Och då felen å ena sidan uppgå till högst betydliga belopp och å andra sidan förete den egendomliga omständigheten, att de alla gå i samma riktning, nämligen att öka besparingarna och inkomsterna samt minska utgifterna, så måste felet i slutresultatet blifva så stort, att intet som helst afseende kan fästas vid den af komitén utförda kostnadsberäkningen.

* *
*

Då jag nu, efter att hafva genomgått komiténs betänkande, kastar blicken tillbaka för att söka klargöra, hvad intryck det i dess helhet gjort, framträda två saker såsom de, hvilka nästan uteslutande tilldragit sig komiténs intresse och derigenom blifvit bestämmande för hela dess förslag, den ena: de akademiska studierna af matematik och naturvetenskap, den andra: helsovården.

Det förra af dessa intressen tyckes hafva ledt komitén till ungefär följande tankegång. Studierna inom universitetens matematisk-naturvetenskapliga sektioner lida för närvarande af stora olägenheter i följd af latinstudenternas bristande förkunskaper i de till dessa sektioner hörande ämnen. Denna brist måste afhjelpas. Men den kan icke afhjelpas, utan att latinet uteslutes. Derför måste detta uppoffras. Då latinet emellertid har en stark ställning vid utlandets bildningsanstalter och många i vårt eget land äro mycket fästa vid det, och då man dertill måste erkänna, att det kan vara af nytta vid åtskilliga naturvetenskapliga studier, så är tiden ännu icke mogen för dess fullständiga uteslutande på officiel väg. Man måste således finna ett sätt, hvarigenom det bibehålles i teorien och uteslutes i prak-

tiken. Detta sätt är gifvet deri, att man i möjligaste mått upphäfver fordringarna på latin i universitetsexamina samt i skolan binder det grundligare latinstudiet vid grekiskan och fogar en smula latin till realstudierna, hvarjemte man genom att inskränka realämnena på latinlinien söker derifrån aflägsna alla, som icke redan vid tolf års ålder vilja bestämma sig för att blifva prester eller klassiska filologer, under det att man, genom att till latinet på reallinien lägga epitetet *frivilligt*, synes prisgifva det åt den enskildes godtycke och derigenom försvagar dess ställning.

Komiténs andra hufvudintresse, helsovården, har åter i förening med den föreställningen, att ungdomens mindre goda helsotillstånd haft sin grund i för mycket arbete, föranledt den att söka minska den dagliga arbetstiden genom att inskränka undervisningstiden i skolan och stadga ett visst timantal, som lärjungens obligatoriska arbete i hemmet icke får öfverstiga.

Lägger man till dessa båda hufvudmotiv en åsigt, som väl icke blifvit med fullt tydliga ordalag i betänkandet uttalad, men som dock faktiskt vunnit tillämpning, nämligen att alla undervisningsämnen hafva samma betydelse för den allmänna bildningen, då allt tal om det »i högre och egentlig mening menskliga» är meningslöst, så torde man hafva nämt de hufvudfaktorer, hvarur komiténs undervisningsplan framgått.

Ur dessa grunder torde äfven kunna förklaras å ena sidan det ringa afseende, som fästes vid det stora antalet lärjungar, som i de lägre och mellanklasserna lemna läroverket, och den lättvindighet, hvarmed den nya undervisningsplanen åvägabragts, samt å andra sidan ojemnheten i behandlingen af de särskilda frågorna, i det att framställningarna angående latinet och helsovården äro utförliga och i detalj gående samt späckade med siffror och vidlyftiga tabellbilagor, under det att så vigtiga ämnen som kursfördelning och öfvergångsförslag blifvit alldeles förbigångna samt kostnadsberäkningen så knapphändigt affärdad, att icke ens de oundgängligaste upplysningar och detaljberäkningar meddelats.

Mot komiténs undervisningsplan och dess grunder hafva

emellertid fyra af dess medlemmar, ordföranden, vice ordföranden samt herrar Sundén och Borgström, reserverat sig, dock utan att förena sig om ett gemensamt motförslag.

Tydligt är för öfrigt, att komiténs förslag angående förhöjda terminsafgifter, indragning och ombildning af läroverk samt om ny skolstyrelse, hvilka icke stå i något närmare sammanhang med undervisningsplanen, icke heller kunnat röna något egentligt inflytande af grunderna för densamma, utan ega sitt värde oberoende af dessas giltighet.

Betänkandets sjunde kapitel, hvari föreslås inrättandet af ännu en ordinarie professur i moderna språk vid våra universitet samt andra anordningar med afseende på den akademiska undervisningen och examinationen i detta ämne, har jag i min korta redogörelse alldeles förbigått, icke derföre att jag ansett detta förslag olämpligt eller af ringa betydelse — tvärtom är detta förslag det, som mest tilltalat mig af alla dem komitén framstält — men jag har icke kunnat finna, att komitén haft skäl att inlåta sig på en speciel akademisk organisationsfråga, då den underlåtit att behandla åtskilliga frågor, som obestridligen tillhörde dess uppdrag.

* *
*

Då jag i rubriken inskref ordet »slutbetraktelse», hade jag tänkt mig att såsom sådan framställa och motivera ett allmänt omdöme om komiténs statistik, men då detta skulle formuleras, kunde jag ej finna en tillfredsställande form för detsamma. Jag beslöt derföre att utelemna det samt ersätta det med dessa slutord, hvilka naturligtvis icke hafva något annat anspråk än att redogöra för de intryck, jag af komiténs betänkande mottagit.

Hj. Gullberg.

En italiensk sjukling.

(La nostra ammalata illustre).

Dramatisk revy skrifven för Ny Sv. Tidskr.

af

Salvatore Farina.

Öfversättning af

Hugo von Feilitzen.

Den högljudda klagan, som sedan flera år upphäfts af vår illustre sjukling, torde hafva förnummits vida omkring; först hörde man denna klagan från publikens mest omtyckte författare, som ej längre kände igen sin publik; sedan från publiken och kritiken, som låtsade att ej känna igen sina favoritförfattare. Vår patient tycktes redan ligga på sitt yttersta, när teaterdirektör Bellotti-Bon med ett revolverskott förlängde dess dödsångest. För icke länge sedan öfvergaf Angelo-Moro-Lin, direktör för den venetianska teatertrupp, som bar hans namn, scenen och sina kamrater och sökte sitt och sin familjs uppehälle i en embetsmannasyssla. Och så hafva vi till sist Alamano Morelli, ett klassiskt minne från svunna bättre tider, som skrifver ett riktigt dystert afsked för att underrätta oss, att han icke vidare hoppas någon bättring. Alla dessa uppseendeväckande händelser, som inom kort tid följt på hvarandra, hafva säkerligen visat, att den italienska dramatiska konsten nu endast lefver med en svag lifsgnista.

Och om dessa färska tecken på det betänkliga tillståndet icke skulle vara tillräckliga, så skulle det vara nog att erinra om, att Coselli, pappa Coselli, såsom man sade i den gamla goda tiden, den store artisten, som har skapat den nu indragna piemontesiska scenen, sjelf blifvit försatt i overksamhet och blifvit tvungen att öfvergifva den piemontesiska

teatern, som förskaffat honom mycken ära men föga mynt, för att pröfva den italienska*) teaterns lycka, som sannolikt icke skall förskaffa honom hvarken pengar eller ära. Ja man skulle blott behöfva framhålla, att långt förr än i dag de bästa italienska teatertrupperna genom publikens likgiltighet tvungits att begifva sig till utlandet, och att påminna om att Salvini, Ernesto Rossi, fru Tessero, fru Marini och många andra betrakta de lagrar, som de förvärfvat i Spanien och Sydamerika, som de mest ärofulla, om också ej som de käraste, som de vunnit. Under alla förhållanden gömde sig åtminstone i dessa lagrar frukter af myntadt guld. Ja, det kan icke bestridas, den italienska dramatiska konsten ligger på sitt yttersta; låtom oss icke göra oss några illusioner; ingen af oss hoppas på något underverk, som skulle rädda henne.

Och dock! Hur sköna dagar har ej den italienska teatern haft! Det minnas äfven de, som äro yngre än vi och som i går kallade oss gamla; det minnas äfven de yngsta, som i dag kalla dem, som äro yngre än vi, för gamla. Ty om vi räkna noga, så är det ej mer än 16 år sedan man öfver hela Italien firade den italienska teaterns återuppståndelse, och som de unga i våra hundrade städer i korus bedyrade den återuppståndnes stora lifskraftighet.

Hvilken härlig tid! Achille Torelli, en ung man, som förvärfvat sitt rykte såsom man vinner en fana bröst mot bröst i fiendtlig strid, skref *I Mariti e Le Mogli*, och gaf sedan, utan att hvarken hans egen inspiration eller publiken tröttades, den italienska teatern så många komedier, som tycktes mästerverk, fastän de icke voro det, men som i alla fall hade eget lif och betecknade en sjelfständig personlighet.

Hvilken härlig tid, då Leopoldo Marenco, elegant och varmhjertad, med den ädlaste begåfning, lockade publiken till teatern med sina idyller; när han skref *Il Falconiere di Pietra Ardena*, och de unga då för tiden, så olika våra dagars ungdom, voro stolta att kalla honom *maestro*, applåderade hvarje fras och ropade in honom för hvarje akt, för

*) I Italien har man inom flera provinser haft en dramatik på hvad vi skulle kalla provinsens dialekt (så särskildt i Piemont, Neapel och Venetien), vid sidan af den på italienskt riksspråk skrifna dramatiken. (Öfvers. anm.).

hvarje scen. Jag erinrar mig ännu, hur för följande två verser, som förvisso ej äro de vackraste Marenco skrifvit,

»Era una bella poesia di morte,
La mobil selva delle adunche falci —.»

hur för dessa begge verser, patetiskt framsagda af hufvudpersonen i ett af hans arbeten, den älskvärde skalden, mot hvilken både publik och kritik sedan skulle visa sig så orättvist gnatiga och ovänliga, tre gånger blef framkallad af en fanatisk åskådareskara.

Ja, hvilka härliga tider, när Felice Cavallotti för första gången trädde ut ur den politiska pressens instängda bana för att strida med konsten, och den polemiske skriftställaren i en serie dugtiga, fast ofulländade arbeten så småningom iklädde sig skaldens vingar.

Och der var Ferdinando Martini, ännu ej deputerad, ännu utan någon aspiration till en generalsekreterareplats i undervisningsministeriet, ännu icke »Fanfullista», icke ens den med andras mödor svårtillfredsstälde kritikern, utan den fine, skarpsinnige författaren till de vackraste dramatiska proverb, som den italienska skådebanan har att uppvisa. Det var fester för verkliga konstkännare, när de inbjödos att åse den förträffliga *Re Necchio*, och då på Teatro Manzoni för första gången spelades *Chi sa il giuoco non l'insegni* eller *Peggio passo è quello dell' uscio.* Då hade man skäl att glädja sig, när man i Martini helsade en Musset, visserligen i förminskad skala, men en italiensk Musset eller en fullständigt inhemsk Feuillet.

Och efter Martini kom på denna härliga tid De Renzis med några proverb, mindre fint tecknade, mindre saftiga till stil och språk, men goda och tilltalande. Och vid sidan af dessa, som så småningom stälde sig eller redan sedan en tid stodo i första ledet, uppträdde Valentino Carrera med ett mästerverk (*La quaderna di Nanni*). Och Vittorio Bersezio, *Monsù Travet's* oöfverträfflige författare, oupphörligt verksam, sund och kraftig, försökte att på repertoiren införa en och annan god folkkomedi, något som alltid fattats och ännu den dag i dag är fattas Italien.

Mindre högljudt, men djerfve, hörde och applåderade,

talade från scenen till Italiens hundrade städers publik Montecorboli, Muratori, Leo di Castelnuovo (Leopoldo Pulle) och andra ifriga och dugtiga författare. Högljuddast af alla syntes Paolo Ferrari med sina visserligen något förvirrade och i stil och utveckling mera franska än italienska, men alltid verksamma och säkert utförda skådespel hafva framgångens hemlighet i sin ficka.

Sedan kom den tid, då Giacosa rädd och obekant vågade sig fram mellan kulisserna och fick mod att uppträda framför sufflörluckan för att spela sitt ryktbara *Partita a scacchi*, som han skulle vinna på ett så eklatant sätt öfver hela Italien.

Kom så den tid, då Bettoli, med en böjlig och liflig, om också icke originel begåfning, bragte rörelse i lägret med en komedi, som ansågs vara ett outgifvet arbete af Goldoni, och såsom sådant såldes af P. C. Barti till Bellotti-Bon. Derefter kom den tid, då Pietro Cossa med sin *Nero* berusade publiken och förstummade en öfverraskad kritik.

Äfven detta var en skön tid. Tidningarne egnade med en som det tycktes nästan för stor frikostighet sina spalter åt den dramatiska scenen. Om hvarje nytt skådespel, om hvarje ny liten fars talade man både före och efter premièren, länge och öfverallt i hela Italien. Författarne på modet nämndes hundrade gånger om dagen såsom ministrarne, ja oftare än ministrarne, och premièrerna, när ett italienskt original uppfördes på Teatro Manzoni i Milano, eller på Teatro Gerbino i Torino, eller på Teatro Niccolini i Firenze, kallades med en stereotyp fras och voro också verkligen »*konstens högtider*».

Men så småningom förändrades ställningen; tidningsrecensenterna tröttnade att utöfva ett yrke, som satte dem i misskredit, jag menar att berömma sin nästa, och började att visa de nyuppträdande författarne en mindre vänlig uppsyn; snart vågade en, som var mera djerf, att utan komplimenter framhålla felen hos de mognare, de mer eller mindre ryktbare författarne, de alltför mycket berömde dramaturgerne; och en vacker dag, men en svår dag för konsten, voro både djerfva och rädda öfverens om att säga, att vår inhemska pånyttfödda konst endast var en svag reflex

af den franska dramatiken. Man förebrådde Ferrari, att han införde sina personer i en konstlad societet, som aldrig existerat i Italien; man sade, att Cavalotti och Cossa icke förstodo, icke kände hvarken den tid, i hvilken de lefde, eller den moderna konsten, efter som de voro tvungna att söka sina ämnen i Athen eller i det gamla Rom; man sade — och icke alldeles utan skäl — att deras skådespel och tragedier äfven i sin teknik icke voro fullt felfria, och att de icke voro verkliga skådespel, utan hopsydda lösa scener, plastiska taflor förkroppsligade i versifierade dialoger.

Man sade, att Leopoldo Marenco var honungsmild och utan kraft, och att hvarje idyllisk framställning måste vara kort, om den skall vara vacker.

Om Achille Torelli, författare till *I Mariti*, honom, som man helsat såsom den italienska teaterns reformator, berättade man, att hans dramatiska ådra började sina, att han upprepade sig sjelf, att han uppstälde teser på scenen och lät älskaren och älskarinnan hålla predikningar, att han hade ett recept för att skrifva komedier, att hans idéer blefvo besynnerliga; slutligen förklarade man helt enkelt och djerft, att han var *uttömd.*

Och hur mycket skref man icke mot Giuseppe Giacosa's medeltidsborgar! Det såg nästan ut, som om man menade, att dessa borgar dolde solen för dem, som lefde i den nya tiden.

Ferdinando Martini, sjelf en både skarp och fruktad kritiker, respekterades ej mer än de andra. Bland recensenterna fans snart en välvillig själ, som lät honom förstå, att hans dramatiska små juveler hade franska modeller, voro andra hands arbeten, salongskram.

Och då man börjat att tala illa om nyare dramatiska alster, så blefvo icke heller de äldre skonade. En redan tre års gammal komedi skulle vara bra oförskämd, om den vågade att uppträda inför rampljusen för att trotsa recensenternas tålamod. Recensenterna voro de första att öfverallt sprida ut den i sanning besynnerliga idéen, att om den nationella teatern skall kunna blomstra, så är det nödvändigt att det *regnar* mästerverk, och att goda eller åtminstone medelmåttiga nyheter icke få låta folk ens hemta andan.

Det är egendomligt, men det är icke desto mindre en sorglig sanning: under det alla vänta och ropa på sceniska mästerverk, så är det ännu i dag ingen, som anser det möjligt att åtminstone en gång hvarje år höra om samma goda skådespel. Man begär, att dramaturgen skall hafva geni, en rik ådra, att han skall skrifva ett mästerverk, som gör sin rund genom alla Italiens hundrade städer, och att efter högst tre år det sänkes i glömskans djup.

Och liksom icke allt hvad man sade ondt om den italienska konsten skulle varit nog, så predikade man utan mått om allt det goda som fans på den franska scenen. Om man skulle tro vissa kritiker, så fans det icke någon dramatisk källa annat än i Paris, endast i Paris varulagret; derifrån kom esprit i tekniken, derifrån den lifliga dialogen, derifrån den skickliga intrigen: med ett ord den goda komedien kunde icke komma annat än ifrån Paris.

Hvad följden deraf blef, det veta vi alla; publiken lärde sig snart att stamma efter recensenternas omdömen. I stället för att gå på teatern för att roa sig eller för att lära något, gick den dit för att visa sura miner. När det icke längre var modernt att uppmuntra den inhemska konsten, så brydde sig hvarken de sköna eller de icke sköna damerna om att gå på teatern och att fira en ny författare — teaterdirektörerna gjorde dåliga affärer, författarne ännu sämre, många teatertrupper af första rang reste till utlandet, flera författare sökte lärareplatser eller säte i riksdagen, en teaterdirektör tog lifvet af sig, en annan gjorde sig till kopist i ett embetsverk. Och utan att på minsta sätt erinra sig, att *de* ensamma hade gifvit den dramatiska konsten den första bastonaden, aftryckte recensenterna i krönika och följetong bulletiner om den illustre döende. *De* hafva så rent samvete, de äro så fjerran ifrån att anklaga sig sjelfva, de tro så fullt och fast, att den för 16 år sedan återuppståndna dramatiken dör af naturlig sjukdom, att man hvarje dag har tillfälle att se någon recensent gråta — jag talar bildlikt — och anropa himlen eller helvetet eller undervisningsministern eller finansministern att på något sätt söka rädda den italienska skådebanan. Men konsten kan icke räddas genom ministeriela dekret, genom offentligt penningeunderstöd, ge-

nom pristäflingar eller uppmuntringspremier. Låt oss blott erinra om, hvad som åstadkoms af den »Dramatiska juryn», olycksalig i åminnelse. Dess olyckliga medlemmar läste kanhända ett hundratal masculina komedier för att finna en medelmåttig feminin. Kort derefter höll den Dramatiska juryn sin sista konsultation vid den sjukas bädd, förklarade tillståndet förtvifladt och upplöstes.

Så dog läkaren, men den sjuka lefver ännu.

Hon lefver ännu; och det är icke ens sant, att alla personer, som vilja henne väl, ännu förlorat all förhoppning på att åter få se henne frisk och sund.

Det är alldeles icke sant, att det är brist på författare. Om vi räkna noga, så hafva vi flera i Italien, än det finnes i Frankrike. Gentemot en feberaktigt verksam Sardou, en Pailleron, som skrifver föga, en Dumas, som sedan så länge tegat, gentemot Augier och några få andra berömda, som aldrig skrifva något mera, gentemot några nyare författare, som i Paris såsom i Milano och såsom i Roma med möda bana sig väg, hafva vi, jag vågar säga det, alla de framstående författare, som publiken en gång med så mycken ifver appläderade. Om vi skulle anställa upprop med dem, så är det blott två eller tre af de verkligt berömde, som icke skulle kunna ropa sitt »närvarande»: Giacometti, Cossa, Gherardi Del Testa. Alla de andra äro der. Vittorio Bersezio, författaren till Monsù Travet, bor der i sin lilla villa i Torino, ännu ung, emedan han är begåfvad med en kraft, som stärkes i arbetet. Gif honom en uppmärksam och samvetsgrann publik, och han skall hvarje år skänka oss en eller två verkligt folkliga komedier, dugande och saftiga, så som han har skänkt så många åt den piemontesiska teatern, eller uppsluppna men sunda, såsom *Bolla di sapone* och *Il pugno incognito*.

Paolo Ferrari, stark genom alla sina triumfer, tröttnar icke. Han har alltid en komedi till reds i sin skrifbordslåda, om icke två. Han kunde begifva sig ut att söka den beryktade fasta teatertruppen (något som man också föreslagit för att rädda den italienska teatern), utan att man behöfde befara, att han skulle förlora sin stora, sin gamla kärlek till konsten.

Áfven Leopoldo Marenco, utnämd till »preside» för lyceet i Savona, gaf oss nyligen med framgång en komedi af det muntra slaget.

Giuseppe Giacosa har icke förlorat sin älskvärda och eleganta poetiska ådra, med hvarje nytt alster tyckes tvärtom denna så synnerligen tilltalande författare, så tveksam i början af sin bana, vinna fasthet och röra sig med ökad otvungenhet.

Desiderato Chiaves, en utmärkt och lycklig dramaturg, är ännu icke helt och hållet absorberad af politiken.

Achille Torelli strider allt fortfarande och har årligen en eller två bataljer mot publikens likgiltighet. Cavalotti har gifvit oss ett litet skämt i en akt och anser sig kanske dermed hafva gjort en stor eftergift åt konsten, men om blott publiken kraftigt kallar på honom, skall han återvända till striden ännu djerfvare än förut.

I Turin, i sin blygsamma embetsmannaställning, lefver nästan i tillbakadragenhet, en hög dramatisk begåfning, Valentino Carrera, den icke till sitt fulla värde uppskattade författaren till *Quaderna di Nanni*. Ännu lefva Martini, Montecorboli och De Renzis, den senare med ännu mera lif än förut, sedan han gifvit teatern en kraftig och vacker *Donna Lavinia*. Giacento Gallina, grundläggaren af den nya venetianska teatern, lefver också. Och vid sidan af alla dessa en gång så friska och lefvande författare hafva nyligen uppträdt Gerolamo Rovetta, författare till goda komedier, Salvestri, Pilotto och alra senast Fontana och Illica med en stor, något virrig, men mäktig dram: *I Narbonnerie Latour* och Verga, som har väckt stort uppseende med ett litet drama i en ovanlig men dugtig form: *Cavalleria Rusticana*.

Om vi lemna författarne och se på teatersällskapen, så hafva vi ingen anledning till att högligen oroa oss. Vi hafva ännu fem eller sex verkligt goda teatertrupper och minst ett trettiotal artister, som i hög grad ega alla egenskaper för att söka och vinna triumfer .... i utlandet.

Det är derför icke sant, att vår inhemska dramatik är sjuk .... på scenen, såsom många tro; dess onda är i logerna, der man såg alla vackra damer, när det var på

modet att gå på teatern; från logerna går det onda ned på parkett, der herrarne gingo, när de icke ville lemna damerna ensamma. Sjukdomen är hos publiken. Publiken är sjuk, ty dess läkare har icke tänkt på att kurera den i tid och tänker icke ens den dag som är derpå. Denne läkare är pressen, som blott har en enda uppgift, men som den försummar, i dag till förfång för litteraturen, i morgon till skada för konsten, uppgiften att bilda en publik, som förstår att läsa böcker, en publik af åskådare af dramatiska arbeten och äldre mästerverk, af besökande och köpare på våra konstutställningar.

Olyckan är att också pressen är sjuk — dess obotliga onda kallas i vårt land: *Politiken.*

Milano, februari 1885.

Salvatore Farina.

Hvartill sträfva våra pariserkonstnärer?

Några intryck från deras utställning i Stockholm.

Den nyligen afslutade separatutställningen af aderton svenska konstnärers nyare och nyaste arbeten visar tydligare och mera utprägladt än hvad vi förut haft tillfälle se, i hvilken riktning pariserskolans konst går. Icke som vore detta den första gång, som parisertaflor ställas fram för våra ögon, men de ha aldrig förr kommit så samlade och uppträdt med så medveten styrka som denna gång.

Öppnandet af denna utställning den första april var en ganska betydelsefull tilldragelse. Det var det första försöket i sitt slag, det var ett helt och hållet enskildt företag — och det var på samma gång en opinionsyttring och det en ganska skarp, som knapt kan annat än sammanställas med den just i dessa dagar så mycket omordade »konstnärsrevolutionen».

Med denna ha vi här icke att befatta oss. Här skola följa endast några synpunkter och några intryck, som utställningen gifvit.

Den moderna pariserskolan kan man naturligtvis ej i dess hela omfång bedöma efter de hundra arbeten, man här ser. Ty detta är ju idel småsaker, kabinettstycken och studier. Vi ha förut sett hos Blanch ett och annat prof på parisermåleri, som varit betecknande för olika arter deraf. Men vi ha alls ej sett något, som ger den gamla gängse uppfattningen rätt, den som tror att parisarnes mest betecknande egenskap är, att de måla grått i grått, och som tror att allt klatschmåleri och all ful och afskräckande framställning af den nakna verkligheten är fransk skola.

»Skola» är för öfrigt ett ord, som ej borde nytjas. »Riktningar» vore bättre. Ty parisermåleriet känner inga lagar, och den mest skiljaktiga uppfattning och framställning skattas der lika högt. Frihet är dess första kännemärke, frihet för talangen

att bryta sig hvilken väg han behagar. Är vägen ny, är det så mycket bättre. Afvägar kunna också gillas, och äfven om man kallar dem vid deras rätta namn, så inser man, att man i de flesta fall har lärt sig något deraf.

Hvad man fordrar och hvad man sträfvar till — på vida olika sätt visserligen — det är ej allenast att komma naturen så nära inpå lifvet som möjligt, utan äfven att undvika hvarje traditionelt drag och derigenom nå en påtaglig naturverkan. Man har ledsnat vid ateliertaflorna med deras konstlade dager. Målningen ute i fria luften ställer upp stora svårigheter, och svårigheter som förekomma anhängarne af äldre åsigter totalt onödiga, på samma gång som de göra taflorna mera svårförstådda, än om de målas så, som folk en gång blifvit vana vid.

Nära nog all sträfvan har ju sina öfverdrifter. Det unga måleriets målsmän ha sina efterapare, och det fins nya recept att måla efter, lika väl som gamla. Men det är ej efter dessa, man bör bedöma riktningen.

Frihet för individualiteten var den första regeln. Man *kan* ej karaktärisera de moderna franska riktningarna annat än genom att påpeka, jämte sträfvandet efter naturtrohet, den obegränsade friheten i valet af medel. Meissonier och Manet voro ju samtida inom Frankrikes konst. Munkaczys konst är parisermåleri, lika väl som Stevens, Henners och Casins lika väl som Lefevbres. Men den enes konst har knapt ett spår till likhet med den andres.

Mångsidigheten, den skenbara skiljaktigheten inom pariserkonsten framstår klart nog, om man jämför våra nordiska parisares arbeten. Salmson målar ej lika som Edelfelt, Hagborgs taflor ha ej ett spår till likhet med de andras, Larsson har äfven en plats för sig. Det är i allmänhet endast under ett öfvergångsstadium, som nykomlingen kanske får lust att imitera en eller annan modern ljusviolett stämning — det är innan han fått ögonen fullt öppna för den egendomliga franska belysningen och lärt sig att måla den såsom han ser den, hellre än på samma sätt som andra måla.

Denna aktning för olika uppfattningar, förefölle de äfven vid första anblicken barocka, utgör en af fransmännens bästa sidor. Den kan naturligtvis leda till vilda utsväfningar, och åtskilliga uppfattningar äro ej från första hand. Man får naturligtvis ej heller döma riktningen efter de mer eller mindre lyckade nybörjareförsök, som ibland sändas hit hem.

Hos oss ha de nya uppslag, som gifvits särskildt inom landskapsframställningen, mycket att kämpa emot. Vi ha svårt att förstå franska landskap, ej när de målas af Sauzay eller Yon och vi se dem på stället — men när de målas af X eller Z och beskådas af stockholmarne.

De der namnen — X och Z — komma mig att tänka

på ett drag, utmärkande för parisarnes landskapsmåleri och särskildt framträdande på utställningen hos Blanch. Det är böjelsen för enkla motiv.

Att man måste krypa innan man kan gå, är en gammal sanning. Den har vår unge landskapsmålare insett. Och han kryper. I stället för att taga för sig stora motiv, väljer han en detalj, en obetydlighet, som man förr ej skulle ansett värd att fästa på duken, och den studerar han med yttersta omsorg, ibland utförande den med noggranhet, ibland endast angifvande tonerna, ibland återgifvande stämningen, så att alla färger gå bort i en enda ton, men en stämning som måste vara fullt exakt, skall det hela ha något värde.

Detta blir studier, snarare än taflor. Nu för tiden målar man också mera af det förra slaget än af det senare, och detta till förargelse för mången, som ej kan se något af intresse i en dylik obetydlig detaljmålning, och som ogerna gifver andra rättighet att tänka annorlunda än han sjelf tänker.

Låt vara att studien tillkommit mera för öfningens, för målarens, för arbetets egen skull, och att målaren ej alls tänkt på publikens åsigter, när han målade den — på publiken bör en konstnär öfverhufvud taget aldrig tänka *) — låt vara att det rent af roade honom att insätta motivet på duken på något bizarrt, ovanligt sätt, så måtte han väl haft rätt dertill. Att han med omsorg och kärlek studerat sitt sjelfvalda motiv, är och blir hufvudsaken. Låt målaren studera hvilka föremål han behagar, blott han *kan* måla dem och göra det bra.

Ty nu är det ej längre nog att finna en stor tanke, ett väldigt motiv. Det gjorde förr mindre, om man klädde det i en dålig drägt. Det var idémåleriets tid.

Nu får man välja hvilket motiv man behagar, men det måste genomföras väl. Tekniken kan ersätta innehållet.

Men denna teknik får vara af hvilket slag som helst.

Detta detaljmåleri är ett tidens tecken. Det är nära beslägtadt med de yngre författarnes håg att skrifva små noggrant utarbetade skizzer, som ibland kunna vara alldeles blottade på hvad den gamla skolans anhängare kalla för innehåll, som kunna vara en naturskildring blott eller skildra en episod eller ett porträtt. Att skrifva så liksom att måla dylika detaljer är straffvärdt i Sverige — ännu. Hvad kan man se för intressant i en terrängbit med ett par buskar — eller i ett obetydligt trädgårdsstycke eller en gammal murbit? Är det mål, värdiga för konsten? Karlen förstår ej hvad som *bör* framställas — buss på honom!

Men att konsten skulle bli ett dylikt sysslande med små

*) Såvida han ej målar för brödfödan.

obetydligheter, kan naturligtvis ej vara någons önskan, lika litet som någon behöfver frukta att det skall blifva så. Gå, sedan man krupit! Konstens storhet beror för det första ej på konstverkets dimensioner, och för det andra ha dessa detaljstudier aldrig hindrat deras upphofsman från att öka sina dukars storlek.

En liten retsam enskildhet i flera dylika små taflor — och äfven i flera andra verk på parisarnes utställning — är den öfverhandtagande böjelsen att flytta taflans medelpunkt utåt en kant af den, att, om man har en figur på taflan, ställa den högt upp på duken, så att dennes nedra hälft upptages af endast terräng. Det kan vara en terräng utan vidare intresse, en bit sandplan, ett enformigt tegelstensgolf, ett stycke åker — och är taflan målad af en extravagant anlagd konstnär, som Carl Larsson till exempel, så kan han till och med ha uraktlåtit att lägga färg på hela denna tomma förgrund, utan lemnat den alldeles bar.

Är man en med rätta ansedd konstnär som Hugo Salmson, då har man rätt att skuffa upp sina båda axplockerskor högt upp på duken för att visa, med hvilken öfverlägsen lätthet man kan behandla terrängen och luftperspektivet. Men är man en sökande ungdom som Liljefors, då kan man visserligen placera sin katt uppåt taflans öfverkant, men marken framför lyckas man ej vid första försöket få att komma fram emot åskådaren, utan allt samman ser ut att ligga i ett och samma plan, på hvilket katten blifvit fastspikad.

Det är så mycken ungdomsfriskhet i parisarnes sträfvan att söka nya vägar, att en liten retsamhet och rätt mycken käckhet, då det gäller att kasta omkull regler och sedvanor, ej bör öfverraska. Det hör ju ungdomen, banbrytarne till att införa nya åsigter, trotsande såväl invändningar som bannlysningar — och det minskar ej käckheten, då man känner sig ej behöfva medgifva motståndarne någon domsrätt. Den fria konsten fogar sig ej i absolut herravälde från någon annan än från den sunda smaken, och smaken förändras, som vi veta, allt som oftast och måste tåla att lyda dem, som äro starka nog att föreskrifva den lagar.

Naturligtvis förekomma nycker hos konstnärerna. Då Richard Bergh i brist på annat motiv föresatt sig att måla en modellflicka, som sitter och drar på sig strumporna efter seancen, så har han sjelf placerat sig med sitt staffli så nära modellbordet, att han fått hela atelieren i starkaste perspektiv, hvilket gör att figuren i bakgrunden — målaren, som spelar fiol efter slutadt arbete — ser ut som en liten docka jämförd med den stora förgrundsfiguren.

Taflan i fråga är för öfrigt egendomlig nog. Atelierinteriörer pläga vanligen bjuda på ett öfverflöd af präktiga stoffer, som smeka ögat. De bruka ju vara målade för dessas skull. Här fins intet

annat än det tomma stora modellbordet och de tomma rödstrukna väggarna. Men derför ger taflan också ett intryck af torftighet, den må ses af en konstnär eller af en lekman. Tomheten i dylika atelierbilder träder fram alldeles klart, då konstnären ej brytt sig om att dölja den med någon enda vacker färgsammansättning. Tydligare än i denna bild har sällan en målare sjelf påvisat en brist hos den riktning han tillhör.

De båda porträtt, Bergh utställer, visa deremot riktningens bästa sida. Vi svenskar äro ej bortskämda, hvad porträttmåleri angår.

Parisarne förstå att gripa porträttbilden direkte ur lifvet, att framställa den enkelt och osökt, att undvika allt poserande. Här visar sig på ett rent af glänsande sätt, hvad de nått. Och hur våra landsmän i Paris följa sina föredömens sträfvan, det visar sig kanske tydligast i porträttmålningen och i porträttskulpturen. Den sistnämda, som hos Fallstedt och hos Hasselberg går naturen lika osökt in på lifvet, som då det gällt att måla af en person, företrädes af ett par präktiga prof. Af porträttmålning finnes der Josephsons mest ansedda arbete, tidningskorrespondenten G. Rehnholms bild från salongen 1880, särdeles originelt och karaktärsfullt uppfattad och utförd bredt och summariskt, ehuru det snarare vill visa förmåga att drifva upp ansigtsfärgen i ljuset än att troget följa naturen, samt Berghs gedigna porträtt, hos hvilka mycken sjelfständighet och ursprunglighet spåras, såväl i uppfattning som i det tekniska. Bergh hör också till dem af våra målare, som gått mest säkert fram, följande sitt eget hufvud, och som aldrig tagit det minsta steg åt någon riktning, som de ej kunnat helt och hållet gilla.

* *
*

Huru stor vigt skolan ställer på färgen, är kändt. Den har längesedan förklarat öppet krig mot all konventionalism på färgens område, mot all osund instängd atelierfärg. Så frisk, så djerf har färgen visst aldrig vågat vara som hos våra samtida fransmän. Och äfven den är revolutionär, så att mången menar, den är konstlad och osann.

Den ljusa färgton, som hvilar öfver hela vår pariserutställning, är karaktäristisk för riktningen. Att måla ute i fria luften och måla ljust ändå — det är ett af samtidens största problem inom måleriets teknik. Och det är ett svårt problem att lösa, ty man vill omedvetet hålla en tafla mörk, då man målar den i ett ljust rum, och således också när den målas i fria luften. Har man åter en atelier med skum dager, då tvingas man att drifva upp färgerna i ljuset.

Ljus och »plein-air» — det är den första fordran fransman-

nen ställer till ett friluftsmotiv. Inga skarpa, mörka skuggor, utan ljus i skuggorna liksom i dagern och i halftonerna.

Deraf dessa färgexperiment, som kunna lyckas ibland, såsom i Carl Larssons båda akvareller på muséet, men som kunna erbjuda otroliga svårigheter. Deraf också dessa försök — ibland rent af omöjliga — i hvilka nybörjaren ödslar med klarblå skuggor, krithvita dagrar och en slags van Dyck-grön grönska.

Detta är en modesak, som öfverdrifver naturens färger, men som gagnar genom att skärpa iakttagarens blick för de verkliga tonerna i naturen.

På teckningen nedlägga parisarne stor omsorg, men det är ej alla, som lärt sig beherska sina uttrycksmedel. Ett par ha ännu rätt mycket att lära i den vägen.

Ty der finnes på utställningen osäkerhet vid sidan af korrekta bilder.

* *
*

Af stort intresse för den, som vill studera, huru de yngre konstnärerna arbeta, är Hugo Birgers stora, på fjorårets salon utstälda tafla »La feria», som nu intager fondväggen hos Blanch.

Taflan framställer ett festligt lag ute i solskenet en varm sommardag. På det dukade bordet lysa anrättningar i bjerta färger, gästerna äro alle samman klädda i så ljusa drägter som möjligt, damerna i hvitt och skärt och blått. En skimrande påfågel i solskenet ökar färgspelet. Konstnärens förkärlek för en stark kolorit har här fått sitt lystmäte. Och han har ej fruktat att draga de yttersta konsekvenserna ur fordringarna i afseende på »plein-air'en».

Uppgiftens svårighet har också varit för stor. Den, som ej gästat Spanien, vågar ej med bestämdhet påstå, att solljuset här är för hvitt, men hvad man ser, är att hela scenen verkar som en karamellstafla, en samling bjärta färger, som visserligen gömma lif och lust i sin brokiga vexling, men som ej blifvit sammanhållna och beherskade af konstnären. I detalj är taflan för öfrigt ej utförd med den finess, som Birger förut visat prof på.

Men inte har han varit rädd att måla ljust. Det är föga skilnad mellan skugga och dager på taflan, och reflexerna falla så starkt färgade in i skuggpartierna, att de ibland totalt äta upp lokaltonen. Denna djerfhet att till exempel våga måla en hand eller en arm gulgrön, derför att den solbelysta gräsmattan inunder kastar en skarp reflex på den, kan tyckas vara en obetydlig detalj i taflan, men karaktäristisk är den — och svår också, ty har den målare, som så målar, ej den finast utpräglade blick för färgens totalverkan liksom för alla dess skiftningar, då

blir hans tafla endast ett briljant sammelsurium af besynnerliga färgfläckar, dem åskådaren ej förstår.

Målare af sydländsk börd äro ej rädda att framställa solskenet i all dess brännande styrka, och de ha lärt att få solverkan utan att ändå hålla skuggorna mörka och utan att få dagern kritig. I allmänhet föredraga de likväl naturligt nog att hålla sina motiv i gråstämning. Men detta gråa är ej färglöst, tvärtom träder hvarje ton deri fram med vida större klarhet och mycket större finhet, än då solljuset äter upp lokaltonerna.

Af de yngre parisarne är Carl Larsson den, som bäst satt sig in i den franska belysningen. Med sin böjelse att poetisera kan han dock sällan afhålla sig ifrån att stämma om tonerna efter egen önskan. De akvareller, han visar på parisarnes utställning, äro hållna dämpadt och matt, som såge han naturen genom matta glasögon. Färgerna ha blifvit finare, känsligare, det hela får en doft öfver sig som af något overkligt, som en drömsyn — men på nära håll sedt är det likväl ett noggrant naturstudium i bilden. Det kan lämpa sig ypperligt ibland, detta delikata sätt att handskas med färgen — såsom när konstnären målat sin unga fru i bruddrägt, stående i tankar i trädgården vid de nygiftas hem i Frankrike — en förtjusande tafla — eller då han målar sådant som dubbelbilden »Vinet», den unga flickan, som plockar drufvor i växthuset, och den gamle soldaten, som sitter försänkt i tankar med vinglaset framför sig. Detta är konstverk, der allt är anlagdt på att tonen öfver det hela skall ge åsyftad stämning, och det mildt vemodiga, som talar ur bilden, har fått sitt uttryck i den känsliga teckningen liksom i den dämpade koloriten.

Höstbilderna från Grez — med en ensam figur mediterande i den aflöfvade trädgården — och vintermotivet med sparfvarna i snön bredvid den gamla stenbron ha, äfven de, i sin stämning något som påminner om dessa omnämda målningar, der konstnärens känsla haft minst lika mycket att bestämma som hans tekniska skicklighet. Framför Larssons taflor åtminstone faller det ingen in att tala om den moderna realismen såsom ett blott naturkopierande. Det fins inga motiv så små, så obetydliga, att den verklige konstnären ej förmår lägga in något af sin egen person i sin framställning af dem.

Det fins mindre poetiskt — romantiskt, om man så vill — anlagda naturer än Larsson bland våra parisermålare. Hos en och annan af dem, som i likhet med honom företrädesvis välja att framställa små detaljer, söker man ibland förgäfves efter just detta personliga, som skulle fylla de obetydliga motiven. Då målaren liksom skurit ut ett par alnar natur och kopierat dem, då behöfs det en öfverlägsen eller åtminstone en

öfvertygande, uppriktig konst för att lära oss se, att det *är* natur. Något *helt* intryck kunna de sällan gifva — dertill äro de allt för utskurna, saknande en omgifning, som kunde förklara en och annan förutsättning i bilden.

* *
*

Omvexlande är, som sagdt, pariserkonstnärernas utställning. Dessa stämningsexperiment och alla försök att åstadkomma något nytt, dessa friska utkast, som luta åt impressionism — Bruno Liljefors går i en liten outförd sommarskizz med ett sällskap studenter och unga damer ute i gröngräset åt samma håll som norrmannen Werenskiold, den bästa nordiska företrädare jag känner af den ungdomliga riktningen — ha vid sin sida genrebilder, som knappast uppenbara något sökande, utan snarare något funnet. Icke som skulle Salmson, Gegerfelt eller Hagborg ha nått allt, hvad de kunnat hoppas nå. Den konstnär, som ej går framåt, går tillbaka — och *så* långt har ingen af de nämda tre ännu hunnit.

Men det är i deras arbeten så mycken koncentrerad, medveten kraft och en sådan säkerhet, att de derigenom ställas utom den ungdomliga försökarhopen. Någon vidare karaktäristik af dem torde ej här behöfvas. De visa alla tre på utställningen sina bästa sidor.

Gegerfelt uppträder som kolorist med två skymningsmotiv, det ena den från Göteborgs museum bekanta Veneziabilden, den andra en akvarell, äfven den en strandscen — båda med mycken färg. Detta är målningar och ej färglagda teckningar inom guldramar. Att Gegerfelt ibland sitter för mycket inne på sin atelier och experimenterar i stället för att taga sina bilder direkta från naturen, är en stående förebråelse, men hur han än bär sig åt, bli hans taflor både vackra och tilltalande.

Hagborg är den af de nitton utställarne, som väcker publikens mesta uppmärksamhet, dels emedan stockholmaren sett så litet af honom förut, dels derför att hans kyrkogårdsscen från Trouville röjer mycken känsla och att hans båda strandscener med fiskare och flickor äro så friska, som kände man hafsvindarna spela in i salen genom de stämningsfulla dukarna, och så vackert utförda, minutiöst och sorgfälligt utan att bli ängsliga för det.

Salmsons gedigna konstnärsegenskaper äro kända. Han visar de yppersta numren på hela utställningen, skånska typer, utmärkta såväl för den ädlaste uppfattning som för en mästerlig teknik — bilder som fästa sig fast i ens minne. Särskildt är det roligt att se, huru mycken djerfhet finnes äfven i hans så

ytterst korrekt och öfverlägset utförda modellmålningar. Han är ej rädd att måla gummans spinnrockshjul i full fart, så att pinnarna bilda en enda massa och så, att den del af gumman, som är bakom hjulet, blir oredig och sväfvande. Det ger illusion, detta sätt, och gör en ypperlig verkan, då bilden för öfrigt är genomförd med den mest kärleksfulla detaljering, påminnande ganska skarpt om en gammal holländsk genre, men ännu mera påminnande om verklighet.

Således — alla skiljaktigheter till trots, är det gemensamma grunddraget hos parisarne, sådana vi lära känna dem genom deras utställning, det trogna natursträfvandet och fordran på aktning för individualiteten. De unga konstnärernas sträfvan har mycket gemensamt med de unga skriftställarnes. Berättigandet af hvad de vilja är redan till fullo erkändt i utlandet och skall väl också blifva det här hemma.

* *

*

Ännu ett ord! Man beklagar ibland att konstnären lemnar sitt hemland just vid den tid, då de personliga intrycken börja vakna till fullt medvetande. Sedan, påstår man, blir fosterlandet främmande för honom, blir ett minne blott, om äfven ett kärt minne.

Vi veta ju godt, att den svenske konstnärens ställning är sådan, att han i de flesta fall måste lemna landet, om han vill hålla sig uppe som konstnär. Hvarför så är, behöfver här ej sägas. Men att hemlandet ej blir så främmande för honom, derom talar just parisermålarnes de sista åren upprepade och ganska långvariga uppehåll här hemma. Några af dem växa fast i Frankrike, vilja aldrig lemna detta land. Och komma de hem på besök, så föra de knappast några studier med sig tillbaka, ty för dem finnas just inga motiv i Sverige.

Men de som så tänka äro ej många. Att målare, som bo och bygga i ett främmande land, måste välja sina motiv från den natur och det folk, som omgifva dem, är ju sjelfklart. Har någon rätt att förebrå dem detta?

Man har likväl sett den förebråelsen riktas emot parisarnes utställning, att der saknas hvarje svenskt drag. Öfverdriften i denna förebråelse ligger i öppen dag, i synnerhet som flera här utstälda taflor med svenska motiv — Salmsons bilder, Hagborgs raska skånska kustparti, Ericsons skånska landskap och hans Visbymotiv samt Liljefors' alla taflor — långt ifrån sakna den svenska prägeln, tvärt om. Det är ett både vackert och beaktansvärdt drag, tycker jag, att så många verkligen svenska taflor finnas bland dessa arbeten af konstnärer, hvilkas skaplynnen tagit ett

djupt intryck af pariseridéerna, liksom de — till lycka för dem sjelfva — lärt sig att beherska den moderna franska tekniken.

Med äkta svenska konstverk menar man ofta dåligt gjorda taflor. Ty dilettantarbetena, hvilka hos vår hemma bosatta konst intaga ett så stort utrymme, äro ofta till sitt skaplynne mera svenska än de verkliga konstnärernas verk. Men en fosterländskhet af det slaget kunna vi helst vara utan. Att pariserkonstnärerna ej glömt sitt hemland, trots alla motigheter, som här möta dem, det är det intryck, många fört med sig från den intressanta utställningen i Blanchs salong.

Georg Nordensvan.

Romaner och Noveller.

I.

"April", roman af *Ernst Lundqvist*. Sthlm. Looström, 1885. — 3 kr. 50.
"Figge", en berättelse ur konstnärslifvet af *Georg Nordensvan*. Sthlm. Alb. Bonnier, 1885. — 1 kr. 75.
"Ur tvänne världar", roman af *Emilie Lundberg*. Sthlm. Looström, 1885. — 3 kr. 50.

När Gustaf af Geijerstam utgaf sin första samling af novellskizzer, »Gråkallt», väckte boken särskildt uppseende framför allt därför, att det var så ovanligt att se en ny svensk originaldikt i berättelsens form. På de tre år som sedan dess förflutit hafva förhållandena häri uti hög grad förändrats. Vi hafva nu en så rik novelliteratur på vårt språk — och det icke rik blott till antalet, utan äfven delvis till innehållet och värdet — att vi kunna börja mäta oss med våra grannar på andra sidan Kölen och Sundet. Ja, dessa »novellböcker» ha till och med blifvit så vanliga, att man nu kan få höra sådana yttranden fällas, som att »publiken tröttnat på alla dessa skizzer, på de korta utkasten, och längtar efter något större, fullfärdigt arbete».

En sådan önskan kan också motiveras med bättre skäl, än den förmenta öfvermättnaden. Sant är väl, att slika korta, i några få drag lätt utkastade berättelser kunna äga verkligt konstnärligt värde, och framför allt att de i en författares utveckling hafva sitt fulla berättigande såsom förstlingsverk och föröfningar, innan hans vingar bära honom till en längre episk dikts djärfvare flygt. Men i och för sig äro väl dessa berättelseskizzer närmast att jämföra — genom sin blott löst antydande stil — med en målares skizzer och utkast, hvilka han ännu ej anser för fullfärdiga konstverk, och som han därför ej utställer i sitt närvarande skick för allmänheten. Ja, undantag kunna visserligen finnas; stundom kan ämnet i och för sig vara så ringa till omfånget, att en fullständig genomarbetning däraf rymmes inom novellens trånga ram, och sålunda den lilla berättande

dikten, trots sitt ringa omfång, kan nå lika stort mästerskap i sin art, som t. ex. det korta lyriska kvädet i sin. Men ändå — det kan svårligen förnekas, att värdet *i viss mån* är beroende på omfånget. Sådana där literära »nugæ» kunna aldrig få för oss en så stor personlig betydelse, som en hel, bred episk dikt, där ett helt människolif i sin rika fullhet kan strömma oss till mötes.

Därför betecknar det ett nytt framsteg i vår vittra utveckling, att vår bokmarknad ej längre bjuder blott på novellsamlingar, utan nästan samtidigt utkommit ej mindre än *sex* större originalberättelser, — utom de ofvannämde trenne äfven Tor Hedbergs »Johannes Karr», Oscar Levertins »Konflikter» och Ernst Ahlgrens mästerliga och gripande verklighetsbild »Pengar» (hvilka tyvärr utrymmet hindrar oss att nu anmäla).

* * *

Ehuru äfven han ännu är en helt ung man (på några och trettio år), är dock *Ernst Lundqvist* den äldste bland de här nämda författarne. Och det är heller ej utan, att hans arbete visar den största frändskapen med det äldre literaturskede, mot hvilket »det unga Sverge» gjort front. Det finnes i denna bok föga, som ej kunnat skrifvas till och med på Onkel Adams och Emilie Carléns dagar.

Nästan alla de i »*April*» skildrade karaktärerna äro välkända gamla typer. Den unge student, hvars lefnads »April» är bokens ämne, är ännu så outvecklad, att han knapt bildar någon typ alls, hvarken gammal eller ny. Hans studentkamrat Fritz är däremot en ganska välkänd romanfigur, — den blaserade unge mannen, som talar så vackert (och *är* så vacker), som låter så ideal i sin »Weltschmerz», men som i botten är innehållstom, fadd och simpel. De båda kvinnor, mellan hvilka hufvudpersonen är städ, äro heller ej originella, — Elisabeth, det kvinliga dygdeidealet, den praktiska, ärliga flickan, som slutar såsom föreståndarinna för ett arbetshem, och Inez, den hjärtlösa koketten, som leker med mäns hjärtan blott för den stygga lekens skull, utan att själf känna en enda fiber i sitt eget hjärta dallra. Äfvenså den gamla, annars med en viss godmodig humor tecknade studentvärdinnan, Elisabeths mor, tyckes blicka oss så bekant till mötes från flera af bokhyllans gamla innevånare. — Äfven i stilen möter man på några få ställen en viss gammaldags romanton, som stör en nutida läsare. I slikt oratoriskt blomsterspråk, som Algots mor använder på sin dödsbädd, talar i verkligheten ingen döende.

Men om sålunda »April» ej kan tjusa läsaren genom något egentligt nyhetens behag, genom chockerande originalitet 1. d., så vare därmed på intet sätt sagdt, att den skulle vara något

andra handens verk, någon omstöpning af minnen ur äldre lektyr. Nej, berättelsen gör alltigenom intrycket af en viss personlig omedelbarhet och ärlig sanning, som gör att man håller af den. Karaktärerna äro, om också ej så synnerligen originella, följdriktigt tecknade och de flesta antaga inför vår fantasi verkligt lefvande gestalt, och vi känna oss bland dem hemmastadda, lefva hvardagslifvet med dem, under det att vi ovilkorligen med intresse följa deras öden.

Händelsen tilldrager sig i Upsala och hufvudpersonen är, såsom sagdt, en ung student. Det kan då förvåna att egentligen så litet verklig lokalfärg finnes i teckningen. Det finnes ingen sådan specifikt upsaliensisk färg öfver grosshandlar Harlows hem, där händelsen hufvudsakligen spelar; slik storslagen lyx, som där prunkar, är ej hemmastadd i den lärda småstaden vid Fyris. Och af det egentliga studentlifvet få vi icke mycket med i Ernst Lundqvists skildring. Den backanaliska bilden af nationszwycken samt värdshusinteriören från gamla »Novum» är det enda af den arten; men ingendera af dessa bilder gör något lifligare verklighetsintryck. Kamratlifvet, nationslifvet, denna så att säga sociala bakgrund, hvarförutan bilden af en Upsalastudent blir en relief utan perspektiv, saknas här nästan helt och hållet.

Hvad som förlänar »April» dess särskilda värde är den »hygglighet», som alltigenom präglar denna bok. Det är icke ett arbete, som sätter frågor under debatt, eller på något sätt själf äggar till motsägelse eller diskussion. Utan det är en stilla, fredlig lektyr, som man förtror sig åt med tryggheten af umgänget med en gammal, god vän, och som man därför ogärna skiljes ifrån, och om hvilken man ogärna talar illa, — äfven om man allt för väl vet, att han visst icke är något snille eller någon storhet.

* * *

Georg Nordensvan har i sin författareindividualitet ej så få beröringspunkter med Ernst Lundqvist. Liksom hos denne, är det äfven hos honom framför allt måttfullheten, den fina smaken, som skänker diktningen dess behag. Och äfven hos Nordensvan saknar man något af den originella kraft, den hugstorhet, som ensam gör en författare till en första rangens man. Romanen »I harnesk» ingaf i det hänseendet vissa förhoppningar på Georg Nordensvan. Men näppeligen kunna de sägas sedan hafva gått i fullbordan.

Men på det område, där han delar förtjänsterna med »Aprils» författare, går han dock utöfver denne. Hans stil är ännu mjukare och framför allt vida originellare och därigenom mera personlig och lefvande. Och så har han vissa starka sidor utan motsvarighet hos Lundqvist. Han är på ett helt annat sätt

än denne lyriker. Hans naturskildringar äro i den vägen verkliga små mästerstycken. Och öfver alla hans bilder är gjuten en stämning, hvartill ingen motsvarighet finnes hos den andre, som i jämförelse därmed nästan kan förefalla torr eller prosaisk. Därjämte är Nordensvan i sitt stoffval alltid originell, — ja, stundom till och med bizarr. Och så finnes det hos honom en viss modern pessimism, som bildar grundlaget under hans lyrik, men som han ej har kraft att med indignationens energi i fulla drag sjunga ut. Den bringar honom ej att ropa högt, utan stämmer blott hela tiden hans milda röst i en viss resignerad mollton. Genom allt detta är det något i hög grad individuelt i alla hans alster, som man saknar motstycke till hos Ernst Lundqvist. Och det finnes ingenting hos Nordensvan, som kommer en att tänka på den äldre literaturen. Tvärtom är han helt de unges man, ehuru han aldrig är med dem i skildringen af »la vérité brutale».

Hans nya arbete, konstnärsnovellen »*Figge*», har alla de här karaktäriserade förtjänsterna, men heller egentligen inga andra. Lokalfärgen är, tyckes det, på det allra nogaste träffad. Man tycker sig se och höra de unga konstadepterna, när man läser dessa samtal med dess bizarra kamratspråk. Och taflan är så rik, att de typiska arterna i den kretsen här torde vara fullständigt medtagna. Karaktäristikerna äro väl nästan utan undantag endast antydda genom några få drag, men personerna lefva dock och röra sig inför vår fantasi. Genom kortheten i karaktäristiken bli figurerna kanske stundom något abstrakt typiska, men det tänker man ej på vid läsningen, ty de göra intrycket af sanning. Men något utöfver dessa lätt utkastade karaktärsskizzer ur konstnärskotterierna finnes icke i boken. Ingen dramatisk handling, ingen af dessa inblickar i en människas djupaste inre, som uppröra oss och gå från hjärta till hjärta. Det hela är mera ett graciöst kåseri, än en egentlig novell. Det är spirituelt och man läser det med ett utsökt behag, men det efterlemnar intet djupare intryck.

* * *

Emilie Lundbergs debutroman har en af sina mest tilldragande egenskaper i den spirituella kvickhet, som på nästan hvarje dess sida svänger sitt lilla satiriska gissel. Emellanåt slår väl denna ton öfver i ett något chargeradt manér. Men i det hela måste man förvånas öfver rikedomen på infall och den graciösa lättheten i stilen — egenskaper som äro allt annat än vanliga i vår nordiska vitterhet och som man därför bör så mycket mera sätta värde på, där de finnas.

Boken kallas »*Ur tvänne världar*», därför att den skildrar ett äktenskap mellan personer tillhörande två vidt skilda världar

inom samhället. — Ellen Rosén är en ung f. d. aktris, en världsdam, bortfjäsad, kurtiserad, kokett, ytlig och nyckfull. Hon är ett godt hufvud och har nog ett varmt hjärta, men hvad hon helt och hållet saknar är karaktär. Äfven sedan hon förlorat sin röst och därfär nödgats lemna teatern, är denna hennes allt, och hon lefver nästan uteslutande bland teaterfolket. Af dem har hon lärt sig att ständigt krydda konversationen med små elakheter och skandaler. Men i all denna onatur känner hon sig dock ej rätt tillfredsställd. En sommar gripes hon af den öfverförfinade hufvudstadsbons längtan ut till landet, för att andas frisk luft. Under den brist på kurtis — hennes vanliga sysselsättning — som hon därute i Stockholms skärgård blir utsatt för, söker hon förströelse i att kokettera för skepparen på den ångbåt, som hon följt med dit ut och som dagligen passerar vid bryggan nedanför hennes sommartillflykt. Denne ångbåtskapten har för henne samma pikanta nyhetens behag, som landtlifvet i det hela. Kapten Westmark är raka motsatsen till de herrar, som utgöra hennes vanliga stab, — bondson, obildad, naturlig och rättfram. I början ser hon i honom blott en tölp, som det roar henne att »rycka upp», som hon säger. Naiv och ovan vid en koketts snaror, blir han snart fångad. Men därmed börjar det komma allvar i saken. Hans allvarliga känsla gör intryck äfven på henne. Och en gång är hon nära att glömma sig. Han gör henne slutligen sin kärleksförklaring. Nu vet äfven hon, att hon älskar honom, men hon anser sig honom ej värdig. Hon vill ej göra honom olycklig, och hon svarar därför nej. Sedan söker hon i ett återvändande till sitt gamla lif döfva sina känslor och störtar sig helt in i societetslifvets och teatervärldens förströelser. Hon skämmes kanske för sin kärlek till den obildade sjömannen. Ja, det går till och med en gång så långt, att hon i ett gladt samkväm hemma hos sig för sina gamla kamrater, aktörerna och aktriserna, berättar sin lilla kärlekshistoria i parodierande ton. — Under tiden ger emellertid ej kaptenen sin sak förlorad. Den djupa känslan af hans egen bundenhet vid Ellen ingifver honom tro på en gemensam framtid för dem båda och visshet om, att hon dock egentligen tillhör honom. Så går det ock. Hon förlorar sin fostermor, och hans ärliga, enkla deltagande i hennes sorg smälter isen kring hennes hjärta. De bli förlofvade och inom kort man och hustru. — Nu följer i berättelsen en kärleksidyll af stor skönhet, — en kort smekmånadstid, då det ser ut som, om klyftan mellan »de båda världarna» blifvit fyld af kärleken. Den förkonstlade teaterdamen hängifver sig med passion åt den hänförande lyckan att en gång få skaka af sig misstron, begabberiet, hånet, som annars är hennes andra natur, och för sin nervösa oro finna hamn vid ett bredt, starkt bröst, — för sina nycker undergifvenhet under en fast, manlig

vilja. Men motsatserna kunna ej i längden förenas. Då första barnet födes, brytas Ellens krafter. Hon blir sjuklig och den gamla nyckfullheten kommer igen. Så blir det sammanstötningar mellan hennes infall och hans hårda vilja. Steg för steg går det utför, till dess att svalget gapar större än någonsin mellan bondemannen och aristokrathustrun. Ett par år af olyckligt äktenskap, och hon rymmer slutligen sin väg med en man, som hon icke älskar, men som slumpen kastat i hennes väg. Hon tror sig ha återvunnit sin röst och debuterar vid operan, men — gör fiasco. Så gifter hon sig med sin ledsagare, gifter sig för att bli försörjd och finna ett skydd mot världens smälek. Och därmed är hennes sorgliga saga ändad.

Denna historia är berättad med ett lif och en fart, som rycker läsaren med sida för sida. Karaktärsteckningen är merendels ypperlig. Särskildt är Ellens mångskiftande och därför svårtecknade personlighet på mästerligt sätt återgifven. Hennes man står däremot något för abstrakt. Men flera bipersoner äro förträffligt silhuetterade, t. ex. kaptenens pietistiska mor. Vissa situationsbilder äro också förträffliga, såsom t. ex. aktrisbjudningen hemma hos Ellen, artistbalen, kalaset hos de nygifta o. d.

Hela händelsens utveckling är också väl skildrad ända till och med den första lyckliga äktenskapstiden — särskildt dennas idyll är tecknad med lif och färg — men när sedan bokens kris skulle inträda, när det glädtiga förspelet skulle slå om i en tragedis djupa allvar, då svika krafterna. I stället för att steg för steg visa oss, huru makarne skiljas åt, och visa, hvarför de det göra, griper författarinnan till den romanaktiga förförartypen kapten Engström, som lik en *deus ex machina* inför det slut, som borde vara framgånget ur rent inre motiv. Detta förstör hvad, som bort vara bokens hjärtpunkt, och arbetet blir därigenom en stympad torso. Vi ha där en ypperlig början till en roman, men fortsättningen saknas och är ersatt med ett lappverk.

Men början visar dock, att vi i Emilie Lundberg hafva att helsa en betydande författarinna välkommen inom vår vitterhet. Om hon genom ett allvarligt fortsatt konstnärligt arbete vill göra sig till godo den lyckliga talang, den kvickhet och den berättareförmåga, som hon besitter, så kan hon snart stå i första ledet inom vår unga författarefalang.

S—e.

Från ett kaféfönster.

Köbenhavn. Pingstdagen d. 24 Maj 1885.

Himlen är mulen. Det droppar ibland
På gatans hvitgrå stenar.
Det blåser i späda grönskan hårdt
Bland almalléens grenar.

Och människoströmmen går och går,
Pyntad med nya kläder,
Och ljusa hattar skina bjärt
I kusligt pingstdagsväder.

Jag läst i dagens skiftande blad
Och ser i dem än och läser,
Och åter ur spalters glödande ord
Hatets giftorm hväser.

Orden glöda som lansarne kring
Kättarebålens bränder,
Och hätska ögon jag flamma ser
Och häftigt knutna händer.

Och hej, det är fröjd med broderkrig!
Helvetiskt godt det kännes,
När kättaren riktigt kolsvart står,
Och hans heder till aska brännes —

I frihetens namn! Hvart läger högt
Det som sin lösen säger,
Och röken vältrar med lukt, så stygg,
Sig lika ur hvarje läger.

Och människoströmmen går och går,
Och alt hvad här jag läser
Därute i dagens lifliga larm
Innerst i sinnena jäser.

Med gröna kvistar, ur Danmarks skog
Brutna, hem man drager.
De skymta så ängsligt ljusa fram
I kylig och mulen dager.

A. U. Bååth.

Framtidens Lagstiftare.

De europeiska samhällsformernas utveckling är i våra dagar till sin allmänna riktning demokratisk, och antingen vi önska det eller frukta derför, få vi sannolikt vara beredda på att, innan femtio år hafva gått förbi, den allmänna rösträtten kommer att i alla gamla kulturstater vara den enda grundvalen för folkrepresentationen. Kanske till och med få de konservativa bland våra barnbarn skatta sig lyckliga, om icke vid den tiden äfven qvinnorna deltaga i riksdagsmannavalen.

Det vore fåfängt att spjerna emot denna utveckling. Sedan vi en gång hafva brutit med klass-skilnaderna, som med alla sina orimligheter i tillämpningen dock utgjorde en så att säga organisk och lefvande indelningsgrund för politiskt inflytande, för att sätta i deras ställe den fullkomligt godtyckliga gränsen af en död aritmetisk siffra, så hafva vi i sjelfva verket gömt i vår statsförfattning den allmänna rösträtten, som ligger alldeles färdig att tagas fram den dag då de arbetande klasserna icke längre vilja respektera ett kritstreck som en effektiv befästad gräns.

Och skulle icke strecket komma att flyttas ned, så flyttas folket upp genom den småningom växande välmågan och penningevärdets fall.

Hos oss, der vi hafva det moderna »strecket» att tacka för de älskvärda riksdagsmajoriteter af små jordegare, hvilka sedan en tid bortåt göra vår historia så betydelselös, skulle samhällets intressen otvifvelaktigt hafva att vinna på en snar öfvergång till en allmän rösträtt. Det vore ett patriotiskt värf för vår ungdom att taga upp striden för denna idé emot ett trångbröstadt och egoistiskt bondevälde, som, om icke

en gräns sättes derför, kommer att slutligen blifva en verklig mara i vår politiska sömn.

Det är efteråt lätt att klandra vår en gång så entusiastiskt helsade representationsreform, och de som genomförde den skulle säkert sjelfva, om de hade att göra om sitt verk, gifva detsamma en helt annan karakter. Men den generation, som herskade för tjugo år sedan, hade växt upp i den litet naiva tron på landfolkets oskuld och bondeklassens medborgerliga dygder, som poeter och historieskrifvare under ett halft århundrade hade predikat. Om också denna tro redan hade hunnit att förlora litet af sin ursprungliga friskhet, så var dock reformens riktning derigenom gifven. Med den ringa grad af politisk rörlighet, som vårt folk besitter, var det nemligen icke möjligt att i reformen inlägga alltför nya element utan att riskera förlusten af alla deras understöd, som gjort sig förtrogna med de sedan lång tid tillbaka uppstälda principerna. De flesta skulle säkerligen hafva ryggat tillbaka för djerfvare, om än till sina följder mindre farliga, förslag.

En politisk reform hinner sällan på fredlig väg genomföras, innan de förutsättningar, på hvilka han var grundad, redan hafva blifvit mer eller mindre föråldrade, och då man betänker att flera tiotal år i allmänhet behöfvas för att låta en valreform visa sina verkningar i hela deras vidd, så ligger den tanken nära, att det vid sådana förändringar icke skadar att se långt framåt och skapa en vid drägt, i hvilken samhällskroppen i sin utväxt icke behöfver känna det trångt.

Två årtiondens erfarenhet har nu visat att vår vallag leder med obeveklig konseqvens, icke till en verklig nationalrepresentation, utan till den politiska maktens öfvergång från de fyra stånden till *ett,* från hvarandra motvägande klasser till *en* af dem, hvars moraliska och intelligenta skaplynne trycker sin prägel på hela vårt statslif. — Det faller säkert ingen in att underkänna de redbara egenskaper som utmärka våra aktningsvärda hemmansegare och folkskolelärare. De utföra inom sin krets ett godt och värdefullt arbete, och talrika exempel hafva visat att äfven utmärkta folkombud kunna utgå ur deras leder. En rikare och mäk-

tigare nation än vår skulle möjligen till och med kunna må mycket väl med en sådan öfvernykter och sparsam representation som dessa element gifva. Men vi hafva — tyvärr icke råd att vara så sparsamma och nyktra. Vi besitta icke dessa samlade rikedomar och dessa utvägar till storartadt förvärf, som hos de stora kulturfolken göra det möjligt för enskild frikostighet och af staten oberoende samfund att sörja för de samhällets kraf, hvilkas berättigande undgår en kortsynt och för fosterlandets ära icke nog ömtålig representation. Vi behöfva för det allmänna taga vara på våra krafter, och vi kunna icke bära förlusten under årtionden å rad af våra bästa mäns inflytande på vårt samhälles utveckling. Vi hafva ingen säkerhet för att vi verkligen hafva uträttat allt hvad historien fordrar af oss för att gifva oss den plats, vi gerna göra anspråk på ibland de högsta kulturfolken, och vi hafva ingen tid att sofva bort, om vi icke vilja förverka vår rang.

Man skall invända att ingenting bevisar, det några verkliga dugligheter i vårt land för närvarande äro uteslutna från dess representation. Det är möjligt att så är, men sannolikheten talar för att, då under en lång följd af år alla val till andra kammaren å landsbygden allt mera konseqvent gå i samma partiriktning, en stor del af den duglighet och den patriotism, som icke vilja böja sig under ett herrskande partis ok, stannar utanför och går förlorad för riksdagsarbetet. Och äfven de som komma in i kamrarne, uträtta de hvad de skulle kunna uträtta? Månne icke deras röst förstummas, deras ansträngningar mattas och deras mod faller gent emot en döf och kall majoritet, hvars öra icke är tillgängligt för vältalighet, och i hvars bröst det icke finnes något eko för en fosterländsk vädjan?

Jag vill icke vara orättvis, och jag skulle önska att jag misstager mig. Jag har under långa år lefvat borta från Sverige och jag smickrar mig gerna med hoppet att de genljud, som hafva kommit till mig derifrån, hafva återgifvit blott den ena sidan af det politiska lif, som rör sig der hemma. — Men då jag ser på de vunna resultaten af aderton riksdagars arbete, finner jag i sjelfva verket blott föga rum för detta hopp, och ännu svagare blir det, när jag tän-

ker på att en del af vår riksdagsmajoritet har varit nog litet fosterländsk att uttala sympatier för den norska venstern i dess strid emot den svenske konungen.

Äro vi då ännu i dag tillräckligt barn för att tro, att frågan om konungadöme eller republik är den på hvilken samhällenas välfärd hänger? Lika litet som jag förstår att man i en republik agiterar för konungadöme, lika litet kan jag i en konstitutionel monarki fatta att man arbetar på en republik. Den man som i våra dagar i engelska parlamentet skulle uppträda som praktisk republikan — han kan ju inom sig, om han vill, hysa en platonisk förkärlek för denna statsform — skulle säkert en gång för alla hafva förlorat sin politiska kredit; — så långt tycker jag att vi kunde vara komna hos oss också.

Vår tid har allvarligare spörsmål att sysselsätta sig med, än huruvida det skall få finnas hof och ordensstjernor, kammarherreuniformer och militäriska adjutanter. Det har redan blifvit en sällsynthet att möta en radikal af den gamla rasen, som vid åsynen af »royauténs imposanta emblemer» retades till raseri likt en tjur af en röd trasa, och deklamationer mot krönta tyranner hafva oåterkalleligen fallit ur modet, sedan man har funnit att tyrannkulturen icke längre går i Europa. Till och med republikernas billighet och enkla seder hafva förlorat sin bevisningskraft, tack vare den franska republiken, som har funnit sin varaktighet bäst betryggad genom att i statslyx och dyrbar förvaltning likna, om icke öfverträffa kejsardömet.

Frågan är icke, om vi skola regeras i en konungs namn eller i folkets namn, utan om under den ena eller den andra formen vi skola styras af förnuft eller oförnuft. Det är icke mycken vishet som regerar verlden, har den store Oxenstjerna sagt, men verlden har också regerats derefter. Vi borde se till att vi åtminstone lemna åt våra efterkommande utsigten att icke regeras af mera dumhet än hittills. Och kollektiv dumhet är icke en hårsmon bättre än individuel — derpå öfverflödar historien af bevis.

Idealet för en folkrepresentation är, att uti densamma i riktig proportion förenas förutsättningarne till positivt, verksamt, framåtseende och öfvertygande statsmannaskap med

element af ett lugnt pröfvande hvardagsförnuft, som betraktar det djerfva och bländande i statsmännens reformförslag med ett visst misstroende. Jordbrukarens redbara och kritiska förstånd, vant att röra sig inom en inskränkt krets af idéer och föremål, är utomordentligt väl egnadt att lemna detta senare element. Men vådlig som frånvaron af detta element vore, lika uppenbart skadligt är det att åt det samma inrymma ett öfverväldigande inflytande. All öfvermakt leder till missbruk, och intet missbruk af makt kan vara olidligare än det, som utöfvas af en samhällsklass med trånga idéer och naturligen i saknad af den finkänsliga storsinthet som respekterar en slagen medtäflare.

Det första vilkoret för vår sunda samhällsutveckling är att återställa den politiska jemnvigt, som vi så oförsigtigt hafva låtit rubbas. — Hvilka medel finnas dertill?

Jag tvekar icke ett ögonblick att svara: det finnes blott ett — den allmänna rösträtten. Jag har aldrig kunnat fatta huru, hvarje gång en utsträckning af rösträtten har varit på tal, vår höger, som dock ingalunda representerar stillaståendet, har varit kortsynt nog att sätta sig emot dessa förslag, lemnande åt sina motståndare den billiga äran att framställa sig som arbetsklassens förkämpar. — Om någonsin en sjelfmördande politik har funnits, så är det denna. Hoppas man då att kunna gå tillbaka till ståndsindelningen? Eller att *höja* strecket? Eller är man så lycklig i den närvarande ställningen af ett parti, som dag från dag ser sitt inflytande förminskas och utsigterna försvinna för en lycklig lösning af de frågor man ständigt framhåller som samhällets vigtigaste?

Jag upprepar det, med oss eller emot oss, med högern eller emot högern, med landtmännen eller emot landtmännen, blir den allmänna rösträtten lag, och inom kort. Det gäller blott, hvem skall hafva djerfhet och oegennytta nog att taga den upp som sitt program, göra den till *sin* lag och skörda äran och frukterna deraf. Och vigtigare än så, hvem skall gifva den dess verkliga karakter, utarbeta dess detaljer och de allmänna förändringar i vår författning som måste sammanhänga dermed?

Våra förhållanden i hemlandet hafva blifvit mig så främ-

mande att — jag är ledsen att säga det — jag tillhör icke något parti. Men jag tillhör dem som vilja se vårt fosterland starkt, lifskraftigt och oberoende, i stånd att ingifva sina medborgare ett stolt medvetande af att tillhöra ett folk så godt som något annat på vårt klot. Vi hafva icke gått framåt i detta medvetande under de sista årtiondena, och köpslagandet på våra riksdagar har icke varit egnadt att gifva den höjning åt vår nationalkarakter, utan hvilken det icke är mycket att vänta af vårt kulturarbete.

I deras händer, som hafva värme nog i själen för att offra något af sin beqvämlighet och af sin fördel för det allmänna, skulle jag vilja lägga det politiska inflytandet, och det finnes ett ofelbart medel dertill.

Hvad är det som under alla skiften har bibehållit åt Englands parlament dess värdighet och inflytande, som har gjort det till ett verkligt palladium för nationens ära och välfärd, till föremålet för hvarje engelsmans tillit och stolthet? — Dess pärer och *dess sexhundra underhusmedlemmar hafva ingen lön.*

Stryk ut ur vår budget våra riksdagsmannaarvoden, gör rösträtten allmän och valkretsarne större! Vi kunna väl lefva med ett mindre antal riksdagsmän än nu, och vi hafva ingenting att förlora på att blifva af med en voterande fårskock, som har gått till riksdagen, icke för att arbeta, utan för att lyfta tolfhundra kronor och föra ett makligt lif i Stockholm. — Låt riksdagsmannakallet blifva hvad det bör vara, en ära och en börda, men icke en för den lille jordbrukaren eftersträfvansvärd inkomstkälla! Principen af oegennyttigt arbete i det allmännas tjenst skall gifva åt vår representation en lyftning och åt ärendenas behandling en snabbhet, som komma att i utomordentlig grad höja aktningen för vår riksdag, och qvaliteten skall ersätta qvantiteten både i riksdagsmän och i riksdagstal.

Det finnes sannolikt icke den ringaste fara för att genom denna förändring ett enda verkligt värdefullt element blefve riksdagen fråndraget. För de flesta af dem, som verkligen uträtta något godt vid riksdagen, äro tolfhundra kronor en ersättning så föga motsvarande deras uppoffring att det är branog likgiltigt om de få dem eller ej. För de få verk-

liga dugligheter, som icke utan denna ersättning skulle kunna bevista riksdagen, skulle snart af sig sjelf en praxis utvecklas, som möjliggjorde deras deltagande. Valmännen eller en grupp af personer som satte värde på att vinna åt riksdagen en framstående förmåga eller åt sina idéer en god förkämpe, skulle i de flesta fall finnas villiga att täcka kostnader och förlust för den som sjelf icke hade råd att bära dem. Den uppåtsträfvande talangen skulle för öfrigt i regeln hafva så stort intresse i att på riksdagen göra sig bemärkt, att han blott i trängande fall och till en början skulle komma att begagna sådant understöd.

Man skall invända att en sådan aflöning af enskilde skulle innebära något förödmjukande och hafva till följd att binda riksdagsmannen vid deras intressen som besolda honom. Jag tror icke denna fara vara stor. En man med nog litet karakter för att förpligta sig att vara ett språkrör för enskilda intressen skall svårligen förvärfva så mycket inflytande, att det lönar mödan att köpa honom; och den, som känner med sig kraften att uträtta något, skall akta sig för att låta en fläck häfta vid sitt inträde på den politiska vädjobanan. Skulle icke destomindre någon gång en ung ärelysten, som har brådt att komma fram, låta förleda sig till ett så nesligt köpslut, så blefve han snart ställd i valet emellan att afskudda sitt ok eller för alltid afstå från anspråket på det inflytande på allmänna ärenden, hvartill hans talang skulle hafva berättigat honom.

Det är i England en mycket vanlig sak, att grupper af partivänner bestrida kostnaderna för en parlamentsledamots val, och det faller ingen in att derföre fordra af honom något annat än en allmän bekännelse till de politiska grundsatser som utmärka partiet. Någon principiel skilnad finnes icke emellan bestridande af valkostnader eller underhåll vid riksdagen, och det finnes ingen anledning hvarföre det senare skulle verka mera demoraliserande än det förra. Emellertid skulle efter all sannolikhet sådant underhåll blott sällan komma ifråga, om antalet af riksdagsmän lämpligen förminskades. Långt ifrån att medföra några vådor, skulle otvifvelaktigt en sådan inskränkning af medlemmarnes antal betydligt höja de lagstiftande församlingarnes värde. Hvarje

medlem skulle få en lifligare förnimmelse af sitt ansvar, hvilket nu i den stora massan blir urvattnadt till en grad som gör det praktiskt värdelöst.

För att göra riksdagsmannakallet lättare tillgängligt för den obemedlade förmågan kunde för öfrigt ganska väl ett anslag ställas till talmannens förfogande för att användas till ersättning för förtjenstfullt arbete i utskott. Nödig kontroll öfver dess användning kunde väl inrättas utan att behöfva göras offentlig — ehuru äfven sådan offentlighet icke synes erbjuda några betänkligheter.

Afskaffandet af riksdagsmannaarvodena skulle otvifvelaktigt bilda en fullt tillräcklig konservativ motvigt emot alla möjliga vådor af den allmänna rösträtten, och dessa båda förutsättningar förenade skulle säkrare än de omständligaste stadganden om valrätt och valbarhet leda till det eftersträfvansvärda målet: en i bästa mening aristokratisk representation grundad på den bredaste demokratiska bas. Enkelheten är i politik, som öfverallt, en styrka och en värdefull borgen för varaktighet. En statsförfattning, som är en väfnad af inkrånglade spetsfundigheter, lockar till ständiga förändringar i detaljer, hvilka småningom förrycka hela systemet. Enkla och klara grundsatser deremot, hvilkas naturliga sammanhang är i ögonen fallande, blifva icke så lätt föremål för otidigt reformerande, emedan det är tydligt att hvarje förändring måste blifva radikal och hafva vidtgående följder.

Det är sant att en egennyttig representation skulle kunna försöka att återinföra arvodena. Men det är föga sannolikt att ett sådant försök skulle lyckas. Regering och medkammare skulle svårligen gå in derpå, och jag går så långt att jag betviflar, det i en med allmän rösträtt vald, *icke alltför talrik,* andra kammare en majoritet skulle kunna vinnas för ett sådant förslag. Om också sådant kunde vara möjligt i början, så vore säkert några årtiondens vana tillräcklig att skapa en af dessa aktningsvärda fördomar eller traditioner, inför hvilka det enskilda vinstbegäret skulle blygas att uppträda. Vi gå äfven i Sverige framåt i välstånd, och så snart vi få en representation af *nationen* i stället för af dess småborgare- och bondeklass, bör det icke blifva

svårt att finna ett hundratal dugliga och aktningsvärda riksdagsmän, för hvilka 1,200 kronor om året icke kunna hafva någon lockelse.

Den enda verkliga faran vore att en samvetslös och svag regering skulle erbjuda en kammare en sådan lön för dess understöd. Men dynastiska revolutioner, som ensamma skulle kunna göra en monark så beroende, äro väl hos oss icke att förutse, och hvarje regering, som tänker sig en framtid, skall alltid finna ett säkrare värn i en ekonomiskt oberoende representation, än i en sådan, der arvodet kan locka in okunniga folktalare och hederværda men trångbröstade småbönder, hvilkas synkrets icke sträcker sig öfver deras klassintressen.

Jag har hittills behandlat den allmänna rösträtten som något oundvikligt, på hvilket vi måste vara beredda, och som vi derföre heldre böra upptaga som vårt program för att kunna omhägna densamma med sådana institutioner, som deraf göra en samhällsnyttig i stället för en vådlig reform. Men jag är i sjelfva verket långt ifrån att anse detta oundvikliga som något ondt eller att frukta denna allmänna rösträtt; jag anser den tvärtom som ett godt, samhällsbevarande element, om vi blott sörja derför att riksdagen blir ett fält för arbete och tillfredsställande af ädel ärelystnad, men icke för penningeförtjenst.

Erfarenheten i de europeiska länder, som redan hafva allmän rösträtt, visar icke något märkbart tilltagande af samhällsvådliga element i representationen, och närvaron af *några* sådana deruti kan icke vara annat än nyttig som en säkerhetsventil och som ett medel att bedöma styrkan och riktningen af de idéströmningar som röra sig bland massorna. Å andra sidan är det onekligt att dessa med allmän rösträtt valda församlingar visa en medelhöjd af intelligens och talang icke obetydligt öfver hvad vi finna hos oss, och då der en bonde eller en folkskolelärare kommer in, så har han blifvit vald derföre att han är en klok och duglig man, icke derföre att han tillhör just denna klass och icke en annan.

Och detta är ganska naturligt. Ju större de väljandes antal är, desto svårare är det att finna intressen, i hvilka de alla kunna sammanstämma, om icke dessa intressen just äro samhällets stora och allmänna kraf. Direkt eller indirekt bestickning, förespegling af enskilda eller klassförmoner, finna icke någon mottaglig grund i dessa flytande, obestämda massor, och det fordras för att hos dem vinna röster antingen en utomordentlig man eller utomordentliga åtgärder för att göra honom bekant. Och de senare användas väl endast undantagsvis för fullkomligt obetydliga personer — möjligen i fall, då rika uppkomlingar vilja kosta på sig titeln af riksdagsman att sätta på sitt kort. Det engelska underhuset är skäligen rikt på subjekter af detta slag, och de stora ölbryggarne och liknande industriidkare, som man ännu icke tyckes besluta sig att göra till baroner, eftersträfva gerna denna utmärkelse. Men jag tror icke att denna klass bildar något dåligt element i en lagstiftande församling. Man kommer sig i våra dagar icke upp utan en god portion af sundt förstånd och arbetskraft, och den, som har visat sig med framgång leda ett stort industrielt företag, har icke lemnat någon dålig borgen för sitt sunda omdöme i allmänna angelägenheter. Endast den uppkomling, som har planterat sitt stamträd i börsspekulationens dy, borde strängt vara utesluten, men det finnes lyckligtvis redan tecken till att samhället bereder för honom en afskild plats, på hvilken han väl kan lyckas samla ordensprydda män vid sina middagar, men hvarutur man icke gerna drager honom fram till parlamentens bänkar.

Ingen vallag i verlden kan fullkomligt utestänga hvarje dåligt element, men jag hyser ingen fruktan för några samhällsomstörtande följder af den allmänna rösträttens införande, och erfarenheten visar att massorna på det hela gifva ett vida bättre medeltal af sundt förnuft än man vanligen är böjd att tro.

Jag är dock skyldig att erkänna, att min uppfattning af sundt förnuft inrymmer ett och annat, som af mången ännu anses för vågadt och revolutionärt. Jag tror på nödvändigheten af stora förändringar i det närvarande förhållandet mellan pligter och förmoner i våra samhällen, och jag

är villig att på det ekonomiska området göra stora medgifvanden åt massorna. Jag skulle vilja inskränka till det yttersta de konsumtionsskatter på förnödenhetsartiklar som i så många länder — i Sverige lyckligtvis mindre än annorstädes — fördyra för den obemedlade hans inköp, hvilka, redan derföre att de måste ske i smått, blifva ofördelaktigare än de besittande klassernas. Jag tror att största delen af staternas kraf bör fyllas från det samlade kapitalet och den större inkomsten, och jag predikar icke blott inkomstskatt, men en starkt progressiv inkomstskatt och, dermed förenad, en dryg beskattning af kapitalet — äfven denna progressiv — lämpligast att utgå i form af arfskatt.

Den progressiva beskattningen gäller ännu i dag för att vara en radikal tanke. Men denna radikalism skall i morgon vara konservativ, om det annars finnes någon mening i denna allt mera omkring sig gripande fordran på nya grunder för eganderätten, enligt hvilka den enskilde icke skulle få besitta jord, förmögenhet icke få ärfvas eller handelsvinst icke få finnas. Då sådana satser predikas, icke längre af vältaliga skräddare på folkmöten, utan i lärda verk af snillrika och kunniga författare, måste man ovilkorligen fråga sig, hvilka förnuftsvidriga förhållanden i verkligheten hafva kunnat framkalla denna reflex af motsatt förnuftsvidrighet i logiskt tänkande hjernor. — Vi stå tydligen framför ett sjukdomssymptom och vi behöfva blott öppna ögonen för att se dess grund.

Vi maktegande klasser hafva med en kortsynt egoism, som icke gör mera heder åt vårt förstånd än åt vårt hjerta, vältat ifrån oss, så långt det har varit möjligt, alla bördor som samhället har fordrat. I moralens namn hafva vi låtit den bränvinsdrickande och tobaksrökande arbetaren betala i stället för oss, som äro nyktra och som omgifva oss med blomdoft i stället för tobaksrök. För den lättare uppbördens skull hafva vi lurat den obemedlade med allehanda indirekta skatter, som skulle bringa honom till raseri, om han kände det verkliga belopp han betalar. I kapitalbildningens och nationalrikedomens intresse lemna vi obeskattade eller röra blott med en varsam hand vid den säkra in-

komsten af samlad egendom eller det rikliga förvärfvet af lönande handelsföretag.

Jag skyndar att erkänna att vi i Sverige hafva jemförelsevis litet att förebrå oss i detta hänseende. Det finnes väl få länder, der beskattningen är på det hela rättvisare än hos oss, och om vi icke hafva någon misskund med de stackars bränvinssuparne — hvilket jag icke heller begär — — så äro vi så mycket menskligare emot tobaksrökarne — hvilka gerna kunde tåla vid litet strängare behandling.

Men, närmare betraktadt, hafva vi egentligen någon stor förtjenst i att vara så jemförelsevis rättvisa? Vi hafva sedan ett halft sekel någotsånär förståndigt skött våra finanser, och detta är vackert nog, om vi tänka på huru andra stater esomoftast hafva förfarit. Men finnes det också något land i Europa, utom Norge, som har haft under dessa 50 år lika litet bekymmer som vi? Skulle det icke vara en nesa och ett bevis på fullkomlig oförmåga att sköta oss, om vi nu hade dåliga affärer och dryga skatter?

Sanningen är att det har varit en barnlek att sköta våra finanser, och att det nog går an att rättvist fördela skatter, när statsbudgeten är så enkel som vår. Men kunna vi räkna på att detta skall räcka, eller måste vi icke snarare vänta oss att också en gång på nytt råka ut i nationella olyckor eller, för att förekomma dem, nödgas väpna oss på förhand efter det dyrbara mönster som nu är gällande i Europa?

Hvar skola vi då taga våra tillgångar? Skola vi då förstå bättre än andra folk att offra vår egoism och spara våra fattigare landsmän? Skola vi hafva storsinthet nog att bära fram frukterna af vårt förvärf, eller skola vi krypa bakom detta system af indirekta skatter, under hvilket till exempel i Frankrike hvarje hushåll betalar årligen till staten sina 400 francs?

— Jag har velat påpeka att den stora frågan, som alltid sätter parlamentens vishet på prof, i Sverige icke mera än på andra ställen är för all framtid på ett tillfredsställande sätt löst. Vi hafva att räkna med framtida offer och framtida svårigheter, och vi hafva icke mera än andra folk tid att lemna åsido den sociala frågan, som kan en dag komma öfver oss, då vi minst äro beredda att besvara henne. Första

vilkoret för att vara beredda derpå är att vi hafva våra finanser stälda på sådan fot, att vi i en kritisk tid icke behöfva lägga sten på börda för den fattige, utan kunna visa honom att vi, som hafva ett klarare medvetande af och på samma gång ett större intresse i vår nationella välfärd, också äro beredda att bringa de största offren derför.

Derföre behöfva vi ett parlament, sammansatt af män med både hjerta och förstånd, hvilka äro högsinta nog för att vara klarsynta, och förstå att offra för att bevara. För att undvika att en dag en sjelfskapad lagstiftande församling skall börja förverkliga de socialistiska utopier, åt hvilka lärda och filosofer gifva allt mer och mer auktoritet, måste vi i tid fastställa principen att hvar och en har att bidraga till statens bördor i mon af sitt intresse i en god styrelse — hvaraf den progressiva beskattningen endast är en logisk följd. Den besittande måste inse att detta är rätt, och villigt betala sin högre tribut, betraktande denna som en försäkringspremie emot omhvälfningar, konfiskation och förstöring af egendom.

Den dag, då de besittande och bildade klasserna ställa sig på denna ståndpunkt, kunna de med visshet om framgång vädja till massornas förtroende, och vara säkra att få behålla det politiska inflytande som tillkommer dem. Men ett egennyttigt och småsinnadt bruk af detta inflytande är i våra dagar mer än någonsin ett farligt spel, då knappast i någon tid massorna hafva varit mera upplysta om den verkliga och mera uppviglade att tro på inbillad orätt som de lida.

Det är derföre så vigtigt att vi sjelfmant bereda dem tillfälle att säga sitt ord i landets angelägenheter. Det beror af oss sjelfva att så sörja för deras väl, att de icke begära några andra målsmän än oss. De folktalare, som någon gång kunna af den allmänna rösträtten blifva invalda i kamrarne, förlora allt inflytande, så snart de ställas inför praktiska lagstiftningsfrågor, der deras okunnighet gör dem maktlösa, och denna allmänna rösträtt blir för ett samhälle, som icke vill undertrycka någon, utan tvärtom underlätta tillvaron för de små, den pålitligaste af alla konservativa garantier.

Källan till makt ligger hos antalet, vare sig vi vilja er-

känna det eller icke. Maktens mål måste vara detta antals, samhällets i sin helhet och icke vissa samhällsklassers, välfärd; men maktens verktyg böra vara de bildade som kunna begagna honom med förstånd. Styrelse i demokratisk riktning, men med aristokratiska organer, se der hvad vi behöfva, och det är ingalunda en så stor motsägelse som det kan synas. Lösningen är enkel nog med oaflönade folkombud och allmän rösträtt. Icke blott ädel börd, utan äfven rikedom förbinder, och den, som har råd att täfla om äran att vara lagstiftare utan lön, skall lättare än den lille jordbrukaren eller krämaren finnas villig att lagstifta i en riktning som gör samhället till hvad det bör vara, ett stöd och ett värn för den svage, icke ett verktyg att fördubbla den starkes makt att förtrycka.

Men huru skola vi i Sverige komma till en sådan reform? Huru skola vi förmå den klass af envise, som nu håller makten i sina händer, att släppa sitt tag? Det blir icke lätt, men allting lyckas i längden, som fullföljes med den ihärdighet och den värme hvilka födas af öfvertygelsen. Den segaste bestående form nötes ut af ett par årtiondens lefvande och stark agitation, och den allmänna meningen är en mjuk, föga motståndskraftig massa, i hvilken idéerna tränga in genom det enkla mekaniska upprepandet. Från Catos *Præterea censeo* ända till Naquets lag om äktenskapsskilnad är historien full af ihärdighetens segrar, och hvarföre skulle icke en tanke, som åtminstone öfverträffar den envise romarens i generositet, kunna finna en målsman med jernvilja och talang, sjelfförsakelse och fosterlandskärlek, som ville upptaga honom som sin?

Det är sant att alla dessa egenskaper förenade växa icke på träd.

Efil.

Min vän Meurtrier.

Af

François Coppée.

(Ur hans "Contes en prose".)

Auktoriserad öfversättning

af

T. H.

I.

Jag var någon tid anstäld i ett ministerdepartement. Från klockan tio till fyra på dagen satt jag som en frivillig fånge innestängd i ett dystert expeditionsrum, som rundt omkring väggarna var beklädt med gulnade pappomslag. En obehaglig doft af gammalt papper rådde ständigt derinne. Här åt jag min frukost, som utgjordes af italiensk ost och äpplen, hvilka jag stekte i kakelugnsöppningen, här läste jag igenom dagens tidning, ej förglömmandes annonserna, här rimmade jag otryckta verser och det hände till och med, att jag expedierade statshandlingar — allt för att vid månadens slut kunna lyfta en summa, som nätt och jemt hindrade mig från att dö af hunger.

Nåväl! Jag hade på den tiden en kamrat i min fångenskap, på hvilken jag i dag kommer att tänka. Han hette Achilles Meurtrier *), och att döma af hans afskräckande utseende och höga växt var han nästan värdig detta namn. Det var en dunderkarl, så lång, ogift och ungefär 40 år gammal. Bröst och axlar voro deremot icke synnerligen breda. Han var nästan färdig att qväfvas i de kostymer han anlade: bredbrämade filthattar, små vida jackor, yfviga rutiga byxor, oxblodsfärgade halsdukar och höga fadermördare. Han bar helskägg; håret, som redan grånade vid tinningarne, var kortklippt, och han kände sig mycket stolt öfver att hafva hår på händerna.

---

*) Ordagr. Achilles Mördare. *Öfvers.*

Meurtrier, som för öfrigt var den godmodigaste och bäste af alla mina kamrater, ville endast gälla för att vara i besittning af en atletisk kroppsbildning, att ega armmuskler som en diskuskastare, utan att, som han sjelf uttryckte sig, känna sin egen styrka. Han gjorde icke en gest, till och med under utöfningen af sin fredliga sysselsättning, som icke gick ut på att öfvertyga åskådarne om hans ofantliga kraft. Skulle han hemta ett nästan tomt pappomslag ur skåpet, skred han fram till hyllan tung och ovig som en bärare, grep pappfodralet med ett handfast tag och bar det på rak arm till nästa bord, under vridningar på axlarna och rynkning med ögonbrynen, som skulle anstå en Milo från Croton *). Han gick till och med så långt i denna egendomliga vurm, att han lade icke mindre ansträngning i dagen, då det gälde att lyfta de lättaste ting. En dag höll han papperskorgen med högra handen och jag såg honom utsträcka venstra armen i horisontal riktning, liksom för att bilda en motvigt till denna förskräckliga börda.

Jag får tillstå, att jag greps af en djup vördnad för denna kraftfulla varelse; ty jag var då betydligt mera svag och sjuklig än nu och följaktligen en stor beundrare af den fysiska kraft, som jag sjelf saknade.

Meurtrier's samtal voro icke heller egnade att minska den beundran han ingaf mig. Om måndagsmorgnarne, isynnerhet sommartiden, då vi träffades på expeditionsrummet efter söndagslofvet, var han outtömlig i berättelser om våldsbragder och kraftprof. Sedan han tagit af sig filthatten, rocken och västen, och torkat pannan med den uppvikna skjortärmen, liksom för att tydligt visa sitt sangviniska och varmblodiga temperament, stoppade han händerna djupt i byxfickorna, stälde sig framför mig i en imponerande och orubbligt säker attitude och började en monolog af ungefär följande innehåll:

»En sådan söndag, bror! Det fins då ingen ansträngning i verlden, som förmår mig att ge tappt. Tänk bara! i går deltog jag i kapprodden i Joinville-le-pont — —. Kl. 6 på morgonen skulle jag jemte den öfriga roddarbesättningen på 'Delphinen' möta i Bercy, vid 'Kastanjerna' — —. Hett som tusan redan! Men man slår i sig ett glas hvitt vin, drar på sig en åtsittande randig ylletröja och ett par linnebyxor, griper tag i åran och så några friska tag, ett-tu-ett-tu, tills man är i Joinville. — — — Här tar man sig ett kallbad i floden före frukosten, eller hur? Af med byxorna, ett hopp öfver relingen och på hufvudet i vattnet. För min del får jag genast en satans appetit, så snart jag tagit mig en grundlig simning. Godt, jag hugger tag i båten med ena handen och säger till båtvaktaren: 'Charpentier, langa

*) Berömd grekisk atlet. *Öfvers.*

hit skinkan'. I ett tempo, innan du räknat till fyra, är den nere. 'Charpentier, hit med bränvinsflaskan.' I två klunkar är den tom! — — Och så några simtag för matsmältningens skull. — —»

Fortsättningen af beskrifningen gick alltid i samma bländande, homeriska stil:

»Tiden för kapprodden kom. Klockan blef tolf, solstrålarne föllo lodrätt ned öfver hufvudet. Båtarne ordnade sig i en rak linie vid sidan af hvarandra på den glittrande floden midt emot tältet, som man prydt med lustigt svajande vimplar. På strandsluttningen såg man herr mären i sitt skärp, gendarmerna i sitt gula remtyg och ett vimmel af sommartoiletter, uppspända paraplyer och halmhattar. Bom! nu small signalskottet. 'Delphinen' kilade åstad som en raket, kom först till målet och vann priset. Men ingen kände sig trött! I stället gjordes en tur uppför Marne och på hemresan åts middag i Créteil. Hvad det kändes friskt, när natten föll på, under tunneln, mot hvars mörka bakgrund de blossande tobakspiporna lyste som stjernor, medan nattfjärilarne fladdrade omkring och svedde vingarne vid elden under körsbärsomeletten. Vid slutet af desserten, som serverades på särskilda sportstallrikar, hördes en hornsignal från Wiclis' balsal. Upp till contradansen! Men en båtbesättning, som på morgonen deltagit i täflingen och blifvit besegrad, hade redan lagt beslag på de vackraste fintvätterskorna. Nu blef det batalj af! Inslagna tänder, blåa ögon, krokben och puffar i magen vankades till höger och venster, det blef med ett ord en lefvande tafla af hänryckande kraftutveckling, larmande glädje och öfversvallande lefnadsfriskhet, sådan endast dikten kan måla den — för att nu icke tala om hemresan klockan tolf på natten genom öfverfylda banstationer med skrikande fruntimmer, som hissades upp på vagnarne, åtskilda vänner, som ropade till hvarandra från den ena ändan af tåget till den andra, och hornblåsare uppe på imperialen.»

Min förvånande kamrat var icke mindre upptagen om aftnarne än om söndagarne. Brottningar i en tältbod under den röda belysningen af beckfacklor mellan honom såsom helt enkelt amatör och kanonmannen Dubois i egen person, råttjagter vid kloakmynningarne med taxhundar vilda som tigrar, blodiga uppträden om natten med kältringar och slagskämpar i okända qvarter — allt sådant utgjorde blott obetydliga episoder i hans nattliga lif. Jag vågar dock icke omtala en del andra hjeltedater af mera öm natur, »inför hvilka den mest behjertade författare skulle studsa tillbaka af fasa», såsom det fordom hette i den högre stilen.

Så svårt det är att erkänna en dålig böjelse, får jag dock medgifva, att min beundran för Meurtrier icke var alldeles fri från en viss bitter känsla af underlägsenhet. Månhända blandade

sig också en smula afund med dessa känslor. Men aldrig uppväckte berättelsen om hans mest förvånande bedrifter den minsta misstanke hos mig om deras sanningsenlighet. Achilles Meurtrier hade omärkligt tagit plats i min uppfattning bland hjeltar och halfgudar, mellan Roland och Pirithous.

II.

Vid denna tid var jag en trägen besökare af stadens utkanter och mina lediga sommaraftnar upptogos af ensliga promenader i dessa aflägsna trakter, som äro lika okända för boulevardparisaren som karaibernas land. Jag kom en gång längre fram i tiden att besjunga deras melankoliska behag.

En varm och dammig juliafton, just då gaslyktorna började tindra i skymningsdunklet, återvände jag i sakta mak från en promenad längst bort i Vaugirard *). Jag passerade genom en lång och dyster förstadsgata, på båda sidor omgifven af olika höga hus, på hvars trösklar portvaktare och portvakterskor i skjortärmar och koftor sutto och inbillade sig hemta frisk luft. Knappast en enda menniska rörde sig på gatan, om man undantager på vederbörliga afstånd från hvarandra en nerkalkad murare, en polisbetjent, en gosse, som bar ett fyrapundsbröd tjockare än han sjelf, eller en liten flicka i mössa och regnkappa, som ilade åstad med en läderväska på armen. Hvarje qvart kom vidare en halftom omnibus, som återvände till sin utgångspunkt, i tungt traf dragen af sina tröttkörda hästar.

Under det jag då och då kom att stöta mot stenläggningen, ty då var asfalttrottoiren ännu en okänd lyx i dessa »farvatten», gick jag ned för gatan, njutande af alla de i och för sig obetydliga men angenäma tillfällen till förströelse, som erbjuda sig för flanören. Än stannade jag framför någon oupptagen byggnadstomt för att genom det dåliga plankstängslet betrakta, hur den nedgående solens sista röda strålar småningom öfvergingo i himlens gröna färgton, mot hvilken de mörka fabriksskorstenarne aftecknade sina profiler. Än öfverraskades jag, vid en hastig blick genom det öppna fönstret ned i källarvåningen, af någon målande och otvungen huslig scen: här närmade en vacker skälmaktig fintvätterska sitt varma strykjern mot kinden, der hade några arbetare slagit sig ned och rökade i en krogkällare. En gammal vagabondpoet med långa gråa hår stod på golfvet framför dem och sjöng en visa, hvari han särskildt vibrerade på det återkommande ordet »frihet», under det han ackompagnerade sig

---

*) Förstad till Paris. *Öfvers.*

på en guitarre, hvars färg påminte om fettbuljong. Allt motiv, som skulle passat för en Chardin eller en van Ostade.

Med ens tvärstannade jag.

Jag varseblef nemligen helt oväntadt en huslig tafla, som lifligt fängslade mina granskande blickar genom det uttryck af borgerlig och förtjusande godmodighet, som hvilade öfver densamma.

I en liten urmodig salon satt en gammal svartklädd gumma i enkemössa, beqvämt lutande sig i en grön holländsk sammetslänstol, medan hon höll händerna makligt hopknäppta öfver sina knän. Hon såg så lycklig och lugn ut. Allt som omgaf henne var af gammal och anspråkslös beskaffenhet och hade synbarligen bibehållits mindre af sparsamhetsskäl än af pietet för det förflutna, allt ifrån första månaden af hennes äktenskap med den rosenkindade herrn i Wertherkostym och blommig väst *), hvars ovala pastelporträtt prydde väggen. De två tända armstakarne på kaminen tilläto åskådaren att urskilja alla detaljerna af det gamla möblemanget, allt ifrån pendulen, som öfverst smyckades af en konstgjord persika af målad marmor, ända till det upprättstående gammalmodiga pianot, på hvilket hon utan tvifvel såsom ung hustru, klädd i snäfva ärmar, med håret på grekiskt sätt uppknutet, fordom spelat Romagnesis arior.

Helt säkert vakade omsorgsfullt det stackars enda barnet, en högtälskad dotter, som af barnslig tillgifvenhet förblifvit ogift, öfver enkans återstående dagar. Jag var säker på, att det var hon som med sådan ömhet hade placerat sin moder der, som hade lagt kudden under hennes fötter och flyttat till henne det lilla inlagda bordet, på hvilket en bricka med två koppar voro stälda. Jag väntade redan att få se den vänliga stilla flickan inträda med aftonkaffet. Hon var helt säkert svartklädd som gumman och mycket lik henne.

Upptagen som jag var med åskådandet af denna sympatetiska tafla och njutande af att fantisera ihop denna idyll, stod jag derföre orörlig på några stegs afstånd från det öppna fönstret, säker om att icke blifva observerad på den redan mörka gatan, då jag såg en dörr öppnas i bakgrunden af den urmodiga salonen och — hvad han var fjerran från mina tankar *då!* — min kamrat Meurtrier, den fruktansvärde hjelten i kapproddståflingarne och marknadsbrottningarne, i egen person helt plötsligt visa sig.

Ett hastigt tvifvel genomfor min själ. Jag kände, att jag stod på vippen att afslöja något doldt mysterium.

Ja, det var verkligen han! Hans fruktansvärda håriga hand

*) Till Wertherkostymen, hvarpå författaren troligtvis syftar ("en habit à la Goethe"), hörde egentligen enfärgad gul väst. *Öfvers.*

höll en liten kaffekanna af silfver och till sällskap hade han en pudel, som sprang i vägen för honom, en pudel af den tappra och klassiska race, som åtföljer blinda klarinettblåsare och uppträder i »Den fattiges begrafning» af Vigneron, en pudel klippt som ett lejon med hårmanchetter på alla fyra tassarne och ofantliga hvita moustacher som en general i något lustspel på Théâtre du Gymnase.

»Mamma», sade jätten med en obeskrifligt mild stämma, »här är kaffe. Jag tror, att du skall tycka om det i afton. Vattnet kokade bra och jag hälde det på droppa för droppa.»

»Tack!» svarade gumman, i det hon rullade sin länstol fram till bordet med sin ålders begärlighet efter drycken, »tack, min lille Achilles! Din salig far brukade säga, att jag icke hade min like i konsten att klara kaffe. Han var så god och öfverseende, den förträfflige mannen! — — — Men jag börjar tro, att du sköter den saken bättre än jag.»

Under det att Meurtrier slog upp den varma vätskan med en giftasvuxen flickas fina behag, lade pudeln, som utan tvifvel fått korn på sockerskrinet, sina båda framtassar på sin herskarinnas knän.

»Ned med dig, Médor!» utropade hon med godmodig förtrytelse. »Har man någonsin sett ett så oartigt djur? Vänta, gunstig herrn, du vet mycket väl, att din husbonde aldrig glömmer att gifva hvad som fins på bottnen af koppen. — — Håll dig stilla ett ögonblick, om det är möjligt. — — A propos», fortsatte hon och vände sig till sonen, »har du låtit det stackars djuret komma ut i dag?»

»Ja visst, mamma!» svarade han med nästan barnslig stämma. »Jag har nyss varit i mjölkförsäljningen för att hemta mjölk till i morgon. Jag satte halsbandet på Médor och förde honom i band med mig.»

»Nå! har han fått uträtta sina små affärer?»

»Var lugn, honom fattas ingenting.»

Lugnad rörande den vigtiga frågan om hundens välbefinnande, njöt den goda frun med välbehag sitt kaffe, sittande mellan sin son och sin hund, som båda betraktade henne med obeskriflig ömhet.

Det var i sanning öfverflödigt att se och höra mer; jag hade redan kunnat gissa, hvilket fredligt, tillbakadraget och fogligt familjelif min kamrat Meurtrier dolde under sina hopdiktade röfvarehistorier. Men detta skådespel, hvaraf slumpen gjorde mig till vittne, var på en gång så komiskt och rörande, att jag icke kunde motstå att ytterligare några minuter njuta deraf, och detta ogrannlaga dröjsmål var tillräckligt för att lära mig känna hela verkliga förhållandet.

Ja, denna typ för en gemen rustibus, som tycktes hafva

sluppit ut från en roman af Paul de Kock, denne slagskämpe, denne tyrann på krogen och bierknejpen uträttade med anspråkslös sjelfuppoffring en barmhertighetssysters höga åligganden i detta tarfliga hem i stadens utkant. Denne oförskräckte roddare hade knappt gjort längre resor än att om söndagarne ledsaga sin moder under armen till messan och aftonsången. Denne mästare i biljardspel kunde endast spela bésigue. Denne bulldogstämjare fick ödmjukast passa upp en pudel. Denne »vredgade Achilles» var en Antigone.

III.

Då jag på morgonen följande dagen kom till byrån och frågade min kamrat, hur han tillbragt den föregående aftonen, hade han utan minsta tvekan genast till hands en historia om ett hemskt möte klockan två på morgonen på boulevard d'Enfer. Han hade stuckit tummen in i öglan på portnyckeln och med ett enda knytnäfsslag sträckt en fruktansvärd kringstrykare till marken.

Jag hörde på honom med ett nästan ironiskt löje och tänkte göra honom flat. Men då jag besinnade, hur aktningsvärd en dold dygd är, till och med hos en narr, slog jag honom på axeln och sade med öfvertygelse:

»Meurtrier, du är en hjelte!»

"En psykologisk studie."

I den af Dr A. Ahnfelt utgifna publikationen »Ur dagens krönika» för innevarande år förekommer en med märket *—ck* signerad uppsats, som bär titeln *Hans Järta* [1]) och är afsedd att ställa denne man i en annan dager än den, hvari han hittills blifvit sedd.

Närmaste anledningen till denna uppsats synes vara att söka i det förhastade omdöme, som Dr Elof Tegnér i sitt arbete om G. M. Armfelt [2]) fält om Hans Järta med anledning af det uppdrag, som denne — då en 18 års yngling — i sin egenskap af tjensteman i kongl. kansliet af Reuterholmska regeringen erhöll, att under den missnöjde och misstänkte Gustavianens resa genom mellersta och södra Sverige i juli 1792 hemligen följa efter honom och göra sig underrättad om hans förehafvanden. Med alla tecken till sedlig harm uttalar sig hr *—ck* i förra afdelningen af sin uppsats (s. 169) om Järta, som kunnat mottaga och utföra ett uppdrag som »spion». Redan i uppsatsens andra del (s. 269) har han emellertid kommit till den åsigten, att saken ej är så farlig, som den först förefallit honom, och då dessutom hela historien redan blifvit af en annan författare [3]) reducerad till sitt rätta värde, anse vi obehöfligt att här vidare inlåta oss derpå.

Deremot vilja vi egna några rader åt det sätt, hvarpå hr *—ck* sökt lösa en fråga, som, att döma af hans egna yttranden, äfven varit ett hufvudsakligt föremål för hans »psykologiska studie» —

---

[1]) Uppsatsen, hvars fullständiga öfverskrift är: "*Hans Järta, uppslag till en psykologisk studie, af —ck*", består af 2 afdelningar, af hvilka den förra på häftets omslag kallas: "*Farliga papper: en af våra store män i sjelfbelysning*", medan den senare — likaledes på omslaget — förekommer under den skamlösa titeln: "*Fortsatta afslöjanden rörande Hans Järta (kommunistiska finansoperationer i Svenska Akademien m. m.)*".

[2]) T. II, s. 35 f.

[3]) Se uppsatsen "*Hans Järta — spion?*" i Stockholms Dagblads Landsortsupplaga för den 13 april 1885.

frågan om vidden af Hans Järtas förtjenster i afseende på 1809 års Regeringsform. Hr —*ck* yttrar nämligen i sina slutord bland annat: »Så som på mera än ett ställe blifvit angifvet, är afsigten med det af oss anförda ingalunda att bestrida Hans Järtas egenskaper (?) som författare och statsman; än mindre ha vi dermed velat förneka, att han haft en betydande andel i sammanfattningen af det förslag till ny Regeringsform, som framlades af konstitutions-utskottet vid 1809 års riksdag. Men vi hafva på framlagda skäl velat bestrida, hvad som af så många påståtts, att han *författat Regeringsformen*, och vi hafva äfven velat inlägga en gensaga mot hvad hans loftalare förmält, att «denna till en hufvudsaklig del var ett verk af hans statsmannavishet». Det har först på senare åren uppenbarats, hvilka förarbeten som dervid voro att tillgå; men det har icke tagits i öfvervägande, hvilken betydelse de utmärkte ledamöterna i utskottet haft vid arbetets utförande, eller hvilket biträde Järta haft af den v. sekreterare, som föga öfver en månad efter riksdagens början intog hans plats. Och (?) liksom Järta i yngre år än någon annan utnämndes till andre sekreterare i kabinettet för utrikes brefvexling, så vederfors det honom 17 år derefter en annan framgång, som åtminstone måste räknas till de utomordentligaste, att efter en månads tjenstgöring som sekreterare i konstitutions-utskottet utnämnas till statssekreterare för finanserna» (sid. 273 f.).

Utan att närmare inlåta oss på frågan om sammanhanget mellan den sista punkten och det föregående i nu anförda stycke — vi anmärka endast, att utnämningen till statssekreterare synes oss vittna för och icke emot åsigten om Järtas stora betydelse inom konstitutions-utskottet — öfvergå vi till författarens utredning af förhållandet mellan den inom konstitutions-utskottet utarbetade Regeringsformen och de »förarbeten» dertill, som »först på senare åren uppenbarats». Man skulle kunna tro, att förf. härmed syftar på tvenne handlingar, som meddelats i Naumanns Tidskrift för 1872, nämligen dels en af Hans Järta uppsatt promemoria öfver de frågor, som genom Regeringsformen borde lösas, dels det förslag till Regeringsform, som på riksföreståndarens uppdrag utarbetades före riksdagens sammanträde och efter sin författare brukar kallas det Håkanssonska. Huruvida hr —*ck* varit i tillfälle att taga någon närmare kännedom om dessa publikationer, eller om han ens sett dem, synes emellertid vara tvifvelaktigt nog. Om den förstnämda handlingen, hvilken dock tjenade till föredragningslista inom utskottet, nämner han åtminstone icke ett ord, och hvad angår den senare, så inskränker han sig till att aftrycka några ord, som Naumann i sitt arbete »Sveriges Statsförfattningsrätt» derom yttrar, — ett aftryck, som är så noggrant, att till och med Naumanns oriktiga uppgift om

antalet paragrafer i förslaget utan anmärkning återgifves [1]). För egen del tillägger han (möjligen med ledning af Naumanns nyss citerade arbete, sid. 407, not. 1) endast, att de förändringar i detta förslag, som gjordes af konstitutions-utskottet, voro »få» (sid. 171).

Hade författaren gjort sig mödan att med hvarandra jemföra de handlingar, om hvilkas förhållande till hvarandra han sålunda uttalar sig, — något, som väl hade varit för hans uppgifna ändamål icke alldeles otjenligt, — så skulle han dock svårligen hafva kunnat komma fram med ett dylikt påstående. Uttrycket »få» är visserligen tänjbart, men enligt vanligt språkbruk är det i detta fall alldeles icke tillämpligt. Detta framgår redan af en flyktig blick på arten af de ämnen som förändringarna rörde: statsrådets och högsta domstolens organisation, befogenhet och ansvar; riksrättens sammansättning och aktoratet i mål inför densamma; tiden för ständernas sammanträde och sammanvaro; utskottens antal och uppgift, särskildt det hemliga utskottets befogenhet; ständernas rätt till initiativ; deras öfverläggningsfrihet; sättet för åvägabringande af ett riksens ständers beslut i statsreglerings-, bevillnings- och riksgäldsfrågor; förfaringssättet i händelse ständerna åtskildes utan att hafva reglerat staten eller åtagit sig bevillning; ständernas rätt till kontroll å domare och embetsmän; tryckfrihetens skydd; grundlagsfrågors behandling och afgörande; m. m. Och dessutom gjordes en mängd andra förändringar, afseende att göra stadgandena fullständigare, klarare och bestämdare samt anordningen af det hela mera systematisk.

För att »i dess rätta dager framställa den andel, Hans Järta hade i den 1809 uppgjorda och antagna Regeringsformen», anför hr —*ck* »namnen på några af de utmärkte män, som voro ledamöter i utskottet» och räknar till dem i främsta rummet »Mannerheim, Adlerbeth, Silfverstolpe, Platen, Skjöldebrand». »De uppburo», säger han, »alla aktade namn som statsmän och författare och böra väl tillerkännas, hvar för sig, en icke ringa andel i det arbete, hvaraf Regeringsformen framgick som produkt.» I annat sammanhang omtalar han sedan (sid. 259 f.) ytt-

[1]) Naumanns ord lyda så: "Riksföreståndaren hade gifvit konstitutionsutskottet del af ett förslag till Regeringsform, sammanfattadt af dåvarande landshöfdingen i Blekinge, Anders af Håkansson, och gilladt af flere hertigens rådgifvare. Detta förslag, indeladt i nittiofyra paragrafer, var bygdt på 1772 års Regeringsform, men med undvikande af dess många tvetydigheter, samt innehöll de hufvudsakligaste förbättringar, som i den nya Regeringsformen nu kommo till stånd. Det tjenade till ledning för konstitutions-utskottets öfverläggningar och beredde möjligheten för utskottet att på den korta tiden af fjorton dagar få sitt eget förslag färdigt". — "Nittiofyra" är tryckfel; i stället bör stå nittiosju.

randen, som under diskussionerna om Järtas pension [1]) 1823 fäldes på Riddarhuset, och enligt hvilka »det icke var Järta, som författat Regeringsformen, utan hade denna tillkommit genom ett samarbete, deri det särskildt tillades riddarhussekreteraren A. G. Silfverstolpe en stor andel». Vi anmärka härvid, att lika litet som någon påstått, att Järta för utskottet dikterat det förslag till Regeringsform, som framlades för ständerna, lika litet har någon bestridt, att detta förslag var produkten af »samarbete» inom utskottet. Frågan är blott den, *huru* stor Järtas andel i detta samarbete var. Med afseende på den saken lemnades under de nyssnämda diskussionerna upplysningar, hvilka hr —*ck* så mycket mindre kan hafva förbisett, som han omtalar, att den, som meddelade dem, deltog i en af dessa diskussioner. Det var *Baltzar von Platen,* ledamot af det utskott, som utarbetade Regeringsformen, och den ende af dess medlemmar, som yttrade sig under Adelns nu ifrågavarande öfverläggningar, hvadan hans ord väl hade förtjent att framför andres anföras. Ett af hans yttranden i denna fråga [2]) lydde sålunda: »Jag vågar erinra derom, att Järta var den man, som under den oroligaste tidpunkt, vi öfverlefvat, med sinneslugn och kraft inom en oerhördt kort tid *uppstälde den statsförfattning* af år 1809, som fullbordades och pröfvades på en tid, hvilken inom- och utomlands väckte förundran. Väl vet jag, att åtskilliga förändringar deruti sedermera skett; men det är dock samma Grundlag, som vi *hufvudsakligen hafva att tacka honom för,* hvilken ledt Sverige genom vådliga händelser, som satt landets invånare bland Europas fria folk och återstält dess anseende. Denna Konstitution, som är till den grad oklanderlig, att den kan ställas vid sidan af andra nationers statsför-

[1]) Då Järta erhöll afsked från landshöfdingeembetet i Stora Kopparbergs län, försäkrade Kongl. Maj:t — särskildt "med afseende på den verksamma del han egt i utarbetandet af rikets nu gällande grundlagar" — honom om en årlig pension af 2000 rdr att till en början utgå af extra utgiftsmedlen. Vid 1823 års riksdag framstälde Kongl. Maj:t proposition om särskildt anslag för detta ändamål, dervid åberopande bland annat Järtas "sällsynta statsmannaegenskaper, ådagalagda under införandet och stadgandet af nu varande konstitutionela förhållanden", och "hans befattning med uppställningen af riksens förnämsta fundamental-lag". — I sitt med anledning häraf afgifna utlåtande förklarade sig statsutskottet "ej tvifla, att den rättvisa skulle lemnas landshöfding Järta, att han med sällsynta statsmannaegenskaper och redbart väsende verksamt gagnat fäderneslandet vid flere vigtiga och brydsamma tillfällen, hvaribland det att i icke ringa mån hafva bidragit till nu varande Regeringsform och den sammanfattat, ensamt berättigade honom till svenska nationens odelade erkänsla". — Som Järta emellertid ej uppnått pensionsåldern och ej af sjukdom hindrats att fortfara med utöfningen af sitt landshöfdingeembete, fann utskottet sig icke kunna tillstyrka den kungl. propositionen. Statsutsk. Utl. 1823, n:o 278.

[2]) Det afgafs den 12 juli, då stats-utskottets i näst föregående not omnämda utlåtande förekom till öfverläggning på Riddarhuset.

fattningar, bär stämpeln af författarens blygsamhet. Jag vill i detta hänseende blott anföra det drag, att sedan han *fullständigt framstält projektet till Grundlag* och öfverlemnat det till konstitutions-utskottets granskning, föreslog han sjelf den utväg, att bristerna deri måtte kunna på ett lagligt sätt afhjelpas»[1]). Platens andra yttrande i frågan föranleddes af ofvannämda påstående, att Järtas andel i Regeringsformens författande skulle varit mindre än visse andres, och var af följande lydelse[2]): »Det må vara huru det vill med den sist talande ledamotens[3]) kännedom af herr Järtas förtjenst inom 1809 års konstitutions-utskott, så tror jag likväl, att jag, som hade den äran att vara en medlem af detta utskott, torde ega någon mera kunskap om hvad herr Järta der uträttat, än de herrar[4]), som nu så afgörande derom yttrat sig. Jag vet väl, att jag var kanske en af de minst skicklige ibland utskottets ledamöter, men jag tror ändå icke, att mitt vittnesbörd skall jäfvas af dem ibland ledamöterna, som ännu lefva, att nämligen herr Järtas arbete i utskottet var af lika mycken vigt som förtjenst. Jag tviflar, att det yttrande kunnat undfalla mig, att herr Järta *ensam* uppgjort Sveriges Konstitution, men jag kan med ansvar helt uppriktigt säga, att han deruti hade en ganska stor, ja, *kanske den största andel, som någon enskild man kunde hafva*»[5]).

Efter anförandet af hvad en ledamot af det utskott, som utarbetade 1809 års Regeringsform, sålunda meddelat, torde vi ej behöfva orda något om hr —*cks* förmodanden rörande utskottets vice sekreterare Valerius' förtjenster i fråga om 1809 års Regeringsform. En jemförelse mellan beskaffenheten af den

---

[1]) Ridd. o. Ad. Prot. 1823, T. VI, 623 f.

[2]) Yttrandet fäldes under diskussionen på Riddarhuset den 16 september, då stats-utskottets svar på återremissen af dess förra utlåtande i pensionsfrågan behandlades. Utskottet nämde deri, att anmärkningar mot dess förra utlåtande "blifvit gjorda af ett större antal ledamöter inom Ridderskapet och Adeln, Presteståndet och Borgareståndet, hvilka anmärkningar hufvudsakligen sammanstämde deruti, att landshöfding Järta haft en nära del uti införandet af nu gällande Konstitution samt författat Regeringsformen och sålunda på det verksammaste sätt bidragit till den statsförfattning, hvarutaf nationen nu hemtade fördelarne, såsom ock sedermera under sina embetsmannabefattningar ådagalagt utmärkta förtjenster mot fäderneslandet". Utskottet fann sig med anledning häraf nu böra tillstyrka pensionens beviljande. — Stats-Utsk. Utl. 1823, n:o 452. — Detta utlåtande bifölls af Adeln, Presteståndet och Borgareståndet, men icke af Bondeståndet, såsom yttras af hr —*ck*, hvilkens redogörelse för förhandlingarna äfven för öfrigt är behäftad med flere oriktigheter.

[3]) Lorenzo Hammarskjöld.

[4]) Jemte Lorenzo Hammarskjöld öfverste A. von Francken.

[5]) Ridd. o. Ad. Prot. 1823, T. VIII, 2, s. 72. — Jfr ett yttrande i Presteståndet af Doktor Sven C:son Wijkman, äfven han ledamot af 1809 års konstitutions-utskott. Prot. för 12 juli 1823. (T. IV, 322.)

grundlag, som af Hans Järta redigerades, och af dem, som tillkommo, medan Valerius var utskottets sekreterare, skulle eljest kunna lemna bidrag till den sakens belysning.

* *
*

Huru 1809 års Regeringsform tillkom, förtjenar ur mer än en synpunkt väl en undersökning. Herr —*ck* har visat, huru en dylik undersökning *icke* bör göras.

Oscar Alin.

Literaturanmälningar.

Tidskrift för kristlig tro och bildning, utgifven af *H. Gez. von Schéele* och *U. L. Ullman,* 3:dje årgången.

Sedan början af 1883 har inom den svenska tidskriftsliteraturen ett aktadt rum intagits af ofvannämnda i fyra häften årligen utkommande tidskrift.

Ett närmare skärskådande af innehållet i den uppgift, hvilken utgifvarne satt sig, de svårigheter, med hvilka hvarje sådan uppgifts lösning är förbunden, samt värdet af att ett arbete upptages i den riktning som tidskriften åsyftar, torde, mera än ett blott på anmälarens ord hvilande berömligt omdöme, vara egnadt att vinna erkännande åt redaktionens företag. Tillfälle erbjuder sig med detsamma att fästa uppmärksamheten vid åtskilliga tänkvärda förhållanden, hvilka ofta nog förgätas af många, som ingalunda önska framgång åt de nihilistiska sträfvandena i vår tid, utan i stället älska att se det bestående fortlefva, men som likväl i förhållande till kristlig tro och kristlig bildning intaga en så oklar ställning, som om de icke förstode, att enda medlet mot vår tids energiska *nihilism* är en lika, ja ännu mera energisk *positivism,* — hvar dennes grundfästen nu månde vara belägna. Hvilken den uppgift är, som tidskrift för kristlig tro och bildning ställt sig, ligger strax klart före i sjelfva titelns dels sammanfogning af orden kristlig tro och bildning, dels i dess antydan, att man åsyftar ett försvar, en apologi för kristendomen.

Kristendomen är närmast en religion. Liksom all religion innehåller kristendomen närmast en tro, ej i betydelsen af någon slags lägre form af vetande utan i den egendomliga bemärkelse, hvilken en hvar strax förstår, som af egen erfarenhet vet, hvad det är att vara from, vara religiös. Den religiösa tron — i hvilken gestalt den än uppträder — innebär alltid närmast något s. k. praktiskt, nämligen en viss tillit och förtröstan, eller åtminstone en sträfvan att komma till tillit och förtröstan. Men derjemte innefattar den religiösa tron äfven, och i viss mån såsom sin förutsättning, något teoretiskt, nämligen en föreställning eller

ett begrepp derom, att det gifves någon viss punkt i den historiskt gifna tillvarelsen, kring hvilken denna i sin helhet rör sig, eller till hvilken åtminstone de delar af tillvarelsen, med hvilka den enskildes väl eller ve är på det innerligaste förknippadt, stå i ett nödvändigt beroende-förhållande. Den punkt af tillvarelsen, som för fetischdyrkaren eger detta värde, ser han i ett handgripligt naturföremål. Den kristne åter sätter denna punkt i det personliga kärlekslif, som en gång i timligt utvecklingsförlopp genomlefts af Jesus, Marias son, pint under Pontius Pilatus o. s. v., hvilken Jesus, Marias son, på ett sätt som ingen före honom och ingen efter honom dristat framträda såsom menniskan, den fullkomliga menniskan i den fullkomligaste lifsgemenskap med Gud och verld: den himmelske Fadrens enfödde Son, hufvudet för en ny menskliget, och som genom den Anden, hvilken lär oss att kalla Jesus vår Herre och att kalla Gud vår käre himmelske Fader, är närvarande i det samfund, hvilket sedan den första kristna pingstdagen fortbestår jemte andra samfund i verlden och med syfte att i sig uppsamla hela menskligheten.

Men kristendomen är jemväl en kulturmakt, en makt som förmått framkalla mångfaldig mensklig odling i stat, konst och vetenskap o. s. v. och denna odling af så säregen art, att de yppersta historieskrifvare ej kunnat annat än beteckna den med namnet: kristen kultur, kristlig bildning. Ingalunda kan det om all religion, som i historien uppträdt, sägas att den framstått såsom en kulturmakt. Visserligen låter sig detta i den mening sägas, att humanitet utan all religion är ett barbari, i jemförelse hvarmed allt religiöst menniskolif, — äfven om dess religionsformer äro de lägsta — framstår såsom uttryck af barbariets motsats, således såsom kultur. Men kultur fatta vi här i dess vanliga bemärkelse, såsom lika med verldslig odling i sådana stycken som stat, konst, vetenskap och med dem likartade. Fattas kulturen i denna bemärkelse, så låter det sig förvisso icke säga, att all religion framträdt såsom en kulturmakt. Ja, sjelfva kristendomens historia har ju att framvisa skeden, då nitet om kristen religion och kärlek till denna varit parade med nit mot och hat till stora områden af kulturlif.

Att undersöka, huru det förhåller sig med den sak, hvilken vi härmed berört; — att från olika sidor lemna bidrag till utredning af den frågan, huruvida de hafva rätt eller taga miste, hvilka se ett af de kraftigaste bevisen för kristendomens rätt att heta den högsta, den obetingadt fullkomliga religionen, just i det förhållandet, att kristen tro såsom sådan är på ingen punkt fiendtlig mot, utan på alla punkter söker främja den menskliga odling, som i konst, stat, vetenskap o. s. v. har sina egendomliga lifsformer; — att ransaka, huruvida icke den kultur, hvilken sätter sitt eget värde såsom betingadt deraf, att den lemnat

kristendomen långt bakom sig och nu förmår undvara allt sammanhang med kristendomen såsom kulturmakt, i sjelfva verket är en falsk kultur, är barbari: — sådan är den uppgift som framkallat »Tidskrift för kristlig tro och bildning».

Att lösa den härmed antydda uppgiften, är under alla förhållanden förenadt med ganska stora svårigheter. Ofta besinnar man icke tillräckligt, huru stora dessa svårigheter äro, och är derföre icke sällan obillig i sina anspråk på dem, som arbeta inom detta område. Hvarken från deras sida, hvilka närmast framträda såsom trons målsmän, eller från deras sida, hvilka närmast vilja vara bildningens målsmän, plägar det till fullo påaktas, huru stor den massa af fördomar är, hvilken det gäller att undanrödja, innan man kan lyckas bringa det derhän, att frågan blifver riktigt ställd, att problemet blifver rätt formuleradt. Det gäller att skilja väsendet från företeelsen. Men detta är just fördomen å den ena sidan som å den andra, att man med undersökningen af den omedelbart gifna företeelsens öfverensstämmelse med väsendet blifver alltför fort färdig. Fördomen består i bristande sinne för kritik af den ståndpunkt, som närmast är ens egen. Så äro kyrkans målsmän ofta nog alltför hastigt färdige med att afvisa allt som går ut på att undersöka, huruvida icke t. ex. mellan de traditionella kyrkliga satserna en viss rangskilnad bör erkännas, om icke somligt af det traditionelt kyrkliga är centralt, annat periferiskt, somligt af sådan beskaffenhet att det är uttryck för kristendomens allra innersta väsende, som i evighet förblifver detsamma, annat deremot är af sådan art, att det röjer ett bestämdt sammanhang med en med rätta öfvervunnen kulturperiods åskådningssätt. För att förstå hvad vi mena, behöfver man blott taga före sådana begrepp som begreppen: under och uppenbarelse. Huru många äro icke de, som glädja sig åt att höra undrets begrepp beskrifvas så, att undrets väsende som klarast skulle uppenbara sig deri, att s. k. naturlagar komme på skam, eller uppenbarelsens begrepp beskrifvas så, att uppenbarelsens väsende klarast visade sig deri, att det låter förnuftet komma till korta. Likväl är det så, att i grunden ingenting kan vara mera okristligt, ingenting mera stridande mot kristendomens väsende såsom kärlekens religion, än att det gudomliga kärlekslifvets högsta insatser i historien anses kännetecknade deraf, att genom dem natur och förnuft kränkas. Sådana falska föreställningar hyllas af många kyrkans i öfrigt ofta högst utmärkta målsmän. Och genom det bifall, som desse äro benägne att skänka åt dem, hvilka försvara allt bestående, fresta de dem, som vilja försvara kyrkan, att inrätta sjelfva sitt försvar så, att man icke — på sätt som nyss visades vara nödvändigt — klart skiljer väsende och företeelse, — eller också händer det att man af hänsyn till det klander, som kan drabba,

afstår ifrån att frimodigt gripa saken an och ärligen säga ifrån, att det verkligen gäller att af det bestående uppgifva allt som icke är fullständigt kristligt, utan är kristligt till hälften eller icke alls. Det är ju så, att kristendomen sjelf i sin renhet och sanning, men icke en i sin mån tillfällig form af kristendom låter sig bevisa vara berättigad att heta den obetingadt fullkomliga religionen. — Och hvad beträffar svårigheterna å deras sida, hvilka närmast framträda såsom målsmän för den moderna bildningen, så är dessas fördomsfullhet icke mindre. Oftare är den mycket större än fördomsfullheten hos kyrkans män. Ett exempel på sådan fördomsfullhet är det antagandet, att fördomsfrihet såväl som frihet öfverhufvud skulle innebära, såsom sin förutsättning, att vara, om icke fiendtlig mot, så dock likgiltig för, i alla händelser icke på något sätt bestämd af en sådan historisk företeelse, som den kristna religionen. Man vet, huru detta betraktelsesätt i skolastikens dagar gaf anledning till det förfaringssätt, att man först på den vägen mente sig gifva det fulla beviset för den historiska religionens sanningar, om man kunde uppvisa det vara möjligt, ja nödvändigt att komma till de kristna sanningarne, äfven från en sådan ståndpunkt, för hvilken den heliga historien alls icke är till. Så t. ex. uppstälde man de bekanta bevisen för Guds existens, för Guds försyn o. s. v. Och ännu i dag äro kristendomens försvarare utsatta för frestelsen att taga för giltiga dylika bevis för kristendomen, som framstälts från en annan ståndpunkt än den som omedelbart är kristendomens egen. Så hafva ofta bevis framkommit, hvilka i grunden icke äro bevis, men hafva sken att vara det och äfven af mången antagas vara i synnerlig grad bevisande. Sådana bevis böra tydligtvis efter sitt sanna värde behandlas, således utmönstras.

Ju svårare den i fråga varande uppgiften är att lösa, desto värdefullare måste det anses vara, att arbetet på dess lösning icke ligger nere utan ärligt och med förmåga upptages; — så framt det eljes är af värde att ega en klar uppfattning af förhållandet mellan kristendom och mensklig odling. Men hvem skulle våga neka det vara af värde att vinna en grundlig insigt i nämnda förhållande? Det är förvisso ej blott af teoretiskt, utan jemväl af praktiskt värde, och det såväl från kristendomens som från kulturens ståndpunkt sedt. Skulle det verkligen vara så, att kristendomen är verldens förnämsta kulturmakt, så måste det jemväl sägas vara så, att i mån som kristendomen förhindras att öfva sitt inflytande, icke blott mensklighetens religiösa lif sjunker tillbaka på en lägre ståndpunkt, utan äfven kulturen kommer att frambringa vrångbilder af humanitet, barbariska skapelser. Men är det så, då måste det vara betänkligt ställdt med den kultur, som menar sig kunna drifva sitt arbete på ett sådant sätt, att den alls icke bekymrar sig om, hvad ställning den intager till

kristendomen. Och skulle det å andra sidan vara så, att kristendomen skiljer sig från all annan religion särskildt derigenom att den, på samma gång den närmast är en religion, tillika, för att kunna uppenbara hela fullheten af sin högre egendomlighet, måste framstå såsom icke blott icke kulturfiendtlig, utan till den grad kulturvänlig, att den på hvar punkt söker främja en allsidig och fullständig utveckling af humaniteten; så måste det vara betänkligt ställdt med den kristendom, hvilken, i mån som den hos menniskan väcker religiös tro, tillika gör dem likgiltiga för eller fiendtliga mot de allmänna kultursträfvandena.

Att frågan om kristendomens och kulturens inbördes förhållande är af högsta teoretiska värde, ligger strax i öppen dag. Men de äro af icke mindre praktiskt värde. Här, såsom eljes, visar det sig, att hvad som är af högsta teoretiska intresse, det är tillika af högsta praktiska värde. Intet är af högre praktiskt värde än det som berör lifsfrågorna för vårt personliga handlande. Utan klar insigt om betydelsen af de andliga makter, mellan hvilka vi äro stälda, blefve vårt handlande mer eller mindre ofullkomligt. Af det klara begreppet följer förvisso ingalunda det rätta handlandet. Men utan att klara begrepp leda det allmänna föreställningssättet, kan ett rätt personligt handlande ej komma till stånd.

Ej minst i den närvarande tiden måste ett ärligt arbete på utredandet af frågan om kristendom och kultur erkännas vara värdefullt. Månne icke tidens alla stora frågor ytterst mynna ut i denna? Vi helsa derföre med tillfredsställelse och önska framgång åt alla sträfvanden i denna riktning. Att utgifvarne af tidskriften för kristlig tro och bildning med nit och allvar, med insigt och skicklighet drifva sitt verk, torde ingen sakkunnig våga bestrida. Sjelfva närmast tillhörande det teologiska området, hafva de förmått vinna bidrag från betydande män äfven inom andra kretsar. Vi nämna endast namnen W. E. Svedelius i Upsala, P. Wikner i Kristiania, C. D. af Wirsén i Stockholm, A. Quennerstedt i Lund.

P. Eklund.

Skalden Johan Henrik Kellgrens finska lefnadsminnen, tecknade af *Wilh. Lagus.* Helsingfors. G. W. Edlund, 1884. 4 kr.

Allt större och rikare blir den mängd af bidrag till Gustaf III:s historia, den literära så väl som den politiska, som hvarje år medför; allt klarare blir det ljus, som tack vare en insigts-

full och oförtruten forskning kastas öfver denna märkeliga del af vår historia; i allt tydligare dager framträda så väl »tjusarekonungens» egen bild med dess stora lysande egenskaper och dess lika obestridliga lyten som den omgifvande kretsen af hof- och statsmän, krigare, konstnärer och skalder, hela denna lysande samling af medspelande i det historiska skådespel, som, började som ett lustspel i Augusti 1772, tjugu år senare slutade som ett sorgespel maskeradnatten 1792.

Med stöd af de talrika i dagen framdragna aktstyckena och skildringarne är forskningen snart i stånd att fälla sin dom bland de olikartade omdömen, som det länge fortlefvande partisinnet alstrat och fortplantat, och i sitt rätta ljus skåda tidehvarfvets förnämsta personligheter.

Bland de vitterhetens idkare, hvilkas namn äro oupplösligen förenade med deras konungslige beskyddares, intager *Johan Henrik Kellgren* onekligen främsta rummet både som skald och kritiker. Hans stora betydelse för Sveriges literatur- och odlingshistoria har ock blifvit till fullo uppskattad, hvarom talrika skildringar af hans lif och värksamhet bära vältaliga vitnesbörd. Men ehuru redan Böttiger, innan ännu Ljunggren i »Svenska vitterhetens häfder» med mästarens hand tecknat Kellgrens bild, vid tanken på sina föregångare ansåg sig kunna utbrista: »— På ett fält, der desse granskare gått förut med skäran, kan nu efterskörden ej gerna antagas att blifva stor: på sin höjd torde några ax vara qvar att plocka», har dock den kände finske biografikern och literaturhistorikern *W. Lagus* lyckats göra en synnerligen rik efterskörd på det förut så flitigt bearbetade fältet. Orsaken härtill torde utom i författarens omfattande forskningar vara att finna däri, att han företagit sig att undersöka en del af fältet, som för hans föregångare legat mera ur vägen och hvarest förarbetena varit få. Själf har förf. uttalat sitt beklagande öfver »den tilltagande benägenhet», som han tyckt sig förmärka, att från svensk sida »afkorta eller tvärt afklippa forskningens tråd, så snart den leder hit öfver till oss», till Finland. Utan att vilja ingå på en närmare undersökning om fulla riktigheten af detta påstående kan anmälaren ej annat än uttrycka sin glädje öfver att den afbrutna tråden så ihopbundits och fortspunnits, som här varit händelsen, och sin förhoppning att det nybildade Svenska Literatursällskapet i Finland skall skänka den finsksvenska literaturhistoriens talrika vänner många sådana bidrag till vår gemensamma historia.

Med det lifligaste intresse, omfattande insigter och grundlig forskning, som man kunde vänta af författaren till »Förteckning öfver anonyma författare i äldre årgångar af Åbo Tidningar», har förf. gått till sitt värf, hvars resultat också blifvit ett af de

värderikaste bidrag, som på länge kommit vår literaturhistoria till del.

Att redogöra för det intressanta och rikhaltiga arbetets innehåll i detalj förbjuder oss utrymmet, men en kortfattad antydan om dess rikedom på till stor del nya upplysningar till vår literaturhistoria torde med allt skäl förtjena en plats i Ny Svensk Tidskrift.

Efter en inledning om Kellgrens faders vistelse i Finland och en längre på omfattande forskningar af delvis förut okända aktstycken stödd undersökning af dennes mycket intrasslade familjeförhållanden öfvergår förf. till bokens hufvudperson och hans ankomst som student till Åbo universitet. Redan här är förf. i tillfälle att rätta de hos så väl Böttiger som hos Ljunggren förekommande oriktiga uppgifterna om den äldre brodrens tidigare ankomst till det finska universitetet och om deras samtidiga promoverande. I motsats till föregående biografers skildringar af den unge Kellgren som blygt döljande sina första skaldeförsök visar förf., att den unge studenten tvärtom hörde till dem, som 1771 själfve »anmält sig att vid H. K. Maij:ts tillstundande kröning publice orera», hvilket ock skedde d. 30 Maj 1772, då Gustaf III:s blifvande hofskald på vers skildrade: »Konung Adolf Fredriks ära fortplantad hos hans efterträdare och son». Äfven på den tjuguettårige Kellgren kan således tillämpas de ord, hvarmed förf. till »Svenska vitterhetens häfder» omnämner den fjortonårige Leopolds första offentliga skaldeförsök: »De första tonerna af den unge skaldens lyra voro sålunda egnade den blifvande kunglige vännen och beskyddaren». Såsom äfven förf. nämner s. 31, hade den unge Kellgren likväl redan förut »gjort poetiska försök, som bestodo i verser vid tillfälligheter», hvilka han ej meddelade någon, knapt brodren och studiekamraten. Detta intygas äfven af en af brodren skrifven, troligen med Rosensteins papper till Upsala Univ. Bibliotek kommen, uppsats om skalden, hvari brodren säger sig ej före 1770 fått se några verser af honom, ehuru han då redan länge skrifvit tillfällighetsverser. Med sitt ofvannämnda första offentliga framträdande väckte han dock först mera uppmärksamhet, hvilket ock föranledde hans inväljande i sällskapet Aurora, hvilket för hans utveckling som skald blef af så stor betydelse. Porthan, som, alltid honom väl bevågen, kanske just var den, som föranledde detta inval, skrifver näml. härom i en likaledes, som det synes, från Rosensteins papper kommen och nu i Ups. Univ. Bibl. förvarad uppsats: »Sällskapet lärde af hans oration 1772 först känna hans hog och talent för Poësien. Det valde honom för den skull till Ledamot i sin Vittra klass». Om Aurora-förbundets uppkomst och värksamhet samt naturligtvis särskildt om den stora del Kellgren tog i dess literära arbeten

lemnas i kap. VI—XI en mängd intressanta och värderika upplysningar. Kap. X egnas åt utredande af frågan om Kellgrens författareskap till det »Ode till Hans Maj:t. Konungen wid Dess höga närvaro i Åbo underdånigst af sällskapet Aurora», som anonymt trycktes i Åbo 1775 och s. å. aftrycktes i »Göteborgs Hvad Nytt?», men som hvarken finnes infördt i sällskapets tidskrift eller upptaget i skaldens »Samlade skrifter». Att Kellgren värkligen författat detta delvis mycket bombastiska ode, hvilket också ådrog honom, som sedan så obarmhertigt satiriserade alla bombastiska småpoëter, en här anförd satirisk kritik på vers, bevisar förf. bl. a. genom vitsord af en här i sin helhet meddelad förteckning på författare af verser i »Göteborgs Hvad Nytt»:s sex första årgångar. Denna förteckning, som finnes i Helsingfors Univ. Bibl. i originalhandskrift af den kände forskaren och literaturhistorikern Olof Andersson Knös, är af synnerligt stort intresse för vår literaturhistoria. Kellgrens författareskap bestyrkes äfven af Porthan i hans ofvannämnda uppsats.

Ur denna uppsats äro vi äfven i tillfälle att till förf:s uppgifter om Kellgrens docentspecimen i kap. XII göra det för så väl kännedomen om hans begåfning som om det förhållande, hvari han och Porthan stodo till hvarandra, intressanta tillägget, att »hans gradual disputation är wäl mäst præsidis arbete, men hans Docent Disputation, hvartill jag föreslog honom ämne, är både hans arbete och vitnar om ett godt hufvud, genom läsning riktadt».

I kap. XIII behandlar förf. skaldens sista kondition i Finland, den hos baron Flemming. Redan i kap. III, där hans föregående konditioner omnämnas, säger sig förf. ej kunna nämna, hos hvilka dessa innehades. I den förut här anförda uppsatsen af skaldens broder nämnes, att han konditionerat hos häradshöfding Sacklén [månne densamme som förf. s. 25 namngifver som ledamot af Aurora?], lagman Wallenstjerna samt baron Flemming. Förf. visar, att det var troligtvis genom denna sistnämnda kondition som hans öfverflyttande till Stockholm som informator i Meijerfeldtska huset förmedlades. Med skildringen af denna nya kondition i Stockholm, där Kellgren snart blef i tillfälle att göra sig mer känd i större och inflytelserikare kretsar och framför allt förnya den redan i Finland skedda presentationen för sin besjungne konung, hade förf. egentligen kunnat afsluta sin afhandling, men lyckligtvis har han fattat sin uppgift vidsträcktare än att blott skildra Kellgrens lif och värksamhet i Finland, i det han låter oss följa med skalden tillbaka till hans gamla fädernesland under hans följande på utveckling så rika skaldebana. Förf:s rättelse s. 115 af Böttigers, Ljunggrens m. fl. uppgift, att Kellgrens ode »Öfver en stadig man» blifvit af Witterhetsakademien prisbelönadt, är nog i sin ordning, men har redan förut

blifvit gjord af G. Göthe s. 77 i »Hist. öfversigt af de vittra samfunden i Sverige etc.».

Efter Malmströms och Ljunggrens vidlyftiga redogörelser för Stockholms-Postens innehåll och betydelse kunde man knappast med fog vänta att få läsa något nytt rörande denna, men icke desto mindre lemnar förf. i kap. XVII och XVIII en mängd nya och öfverraskande upplysningar om Kellgrens och Stockholms-Postens hänsynslösa plundringar ur Åbo Tidningar under åren 1778—85.

Tack vare den omständigheten att förf. tagit sin uppgift att skildra Kellgrens »finska lefnadsminnen» så vidsträckt, att han med dessa ej menat endast dem, som äro fästade vid skaldens vistelse och värksamhet i Finland, utan äfven dem, som äro att hemta från hans beröring med finske män, blir läsaren i tillfälle att lära känna en stor del af Finlands bästa krafter på det literära området jämte flere andra af Finlands söner, som i tidens historia spela en mer eller mindre betydande rol, om ock ej alltid den bästa. *G. M. Armfelt*, *G. Creutz*, *A. N. Clewberg-Edelcrantz*, *Franzén*, *Mennander*, *A. F. Munck*, bröderne *Nordenskjöld*, *Porthan*, *G. A. Reuterholm*, *K. Rudensköld*, *Tengström* m. fl. skildras här mer eller mindre utförligt ej blott i sitt förhållande till bokens egentliga föremål utan äfven oberoende häraf på ett sätt, som gör, att äfven till deras biografier många nya vigtiga bidrag blifvit lemnade, hvilket i hög grad ej allenast ökat nöjet af bokens läsning utan äfven bidragit till att göra den ännu mer lärorik för alla, som sysselsätta sig med denna tids historia.

I kap. XXII, som behandlar »Kellgren och Armfelt», uttalar sig förf. i den mångomskrifna frågan om Armfelts författareskap till »Tillfället gör tjufven» till förmån för dem, som tillerkänna Armfelt detsamma, utan att dock hafva lyckats föra frågan närmare sin lösning, än som skett hos El. Tegnér.

De fyra följande kapitlen upptagas af en utförlig skildring af Kellgrens förhållande till G. A. Reuterholm och dennes mystiske själafränder, bröderne Nordenskjöld, af hvilka den enes, Karl Fredriks, förhållande till skalden är kännetecknadt af en hämdkänsla, som ej ens skydde att skymfa den döde. Till de i många afseenden som tidsrepresentanter märkelige brödernes biografier lemnas till en del ur familjearkifvet på Frugård många nya vigtiga bidrag. Sådana lemnas äfven i de bägge kapitel, hvari den unge Franzéns första poëtiska försök skildras. Dessa förläggas af förf. tidigare, än förut varit kändt, och som prof anföras bl. a. trenne förut okända dikter: »Råd till Eglé, en ung Enka» från 1791 och de bägge psalmerna »Samvetet» och »Frälsaren» från 1793, alla anonymt införda i Åbo Tidningar. Förf. fullständigar äfven Ljunggrens och Estlanders meddelanden

om den värkliga förebilden till den »Selma», som gifvit så många af Franzéns dikter sitt namn. Franzéns sångmö tyckes i värkligheten hafva varit Margaretha Christina Tihleman [sedan gift med en Ahrenberg], till hvilken han 1792 d. 15 Juli skref det här omtryckta långa poëmet »Till M. C. T.», ur hvilket många uttryck och tankar gå igen i Selma-sångerna.

Bokens sista kapitel är egnadt åt »Kellgrens vänner i Åbo åren närmast före och efter hans död» och lägger tydligt i dagen det stora rykte, Kellgren lemnat efter sig vid det finska universitet, han i sin ungdom tillhörde, och af hvilken stor betydelse hans senare uppträdande som skald och kritiker värkligen var. Hans finska vänner klagade också på vers och prosa vid hans graf, och med många exempel visar förf., att »ända till de djupast framtidsbådande tonerna i hans sång erhålla sitt tidigaste gensvar i Finlands gömda strand», och låter oss förnimma »så bland lärde som allmänheten — röster enhälligt helsande honom som den svenska skaldekonstens och skönliterära granskningens främste målsman på sin tid», samt huru »hans berömmelse som medborgare och tänkare der hugfästas, innan ännu hans närmaste i eget hemland hunnit enas derom».

Genom sin vidlyftiga, innehållsrika och varmhjärtade skildring har förf. på ett sätt, för hvilket Kellgrens landsmän äro honom skyldige sitt varmaste tack, visat, att Johan Henrik Kellgrens namn ej blott är »ett intyg, ett bland många — — —, om tvenne i sekler förenade brödrafolks gemensamma skördar på kulturens hågkomstrika arbetsfält, ett minne af hvad de i flydda dagar, genom sina stora andar, verkat och varit för hvar andra», utan ett ännu fortlefvande inspirerande gemensamhetsband mellan de bägge folk, som i sin literaturhistoria förvara ej färre stolta gemensamma minnen än i sin politiska.

Eugène Lewenhaupt.

Romaner och Noveller.

II.

Pengar, novell af *Ernst Ahlgren*. Sthlm. Fritze, 1885. — 3 kr. 50.
Berta Funcke, berättelse af *Stella Kleve*. Sthlm. Seligmann, 1885. — 1 kr. 75.

Ernst Ahlgrens nya arbete är otvifvelaktigt vårens förnämsta vittra alster. Ja, man vore frestad att påstå, att ej en så betydande berättelse sett dagen i vår literatur på månget godt år — ej sedan »Röda rummet» utkom. Vi ha väl fått ett och annat arbete, som kanske varit mera konstnärligt klanderfritt — t. ex. Geijersstams »Ute i skären» och en eller annan novell af fru Edgren — eller mer uppburet af en varm, skapande fantasi såsom t. ex. Mathilda Roos' »Höststormar» — men näppeligen har »det unga Sverge» förut skänkt oss en bok, som gjort ett så personligt, ett så gripande och allvarligt intryck, som »Pengar». När man slutat denna berättelse, kommer man nästan att tänka på Kielland, — så strängt kritiserande, så hårdt gisslande, så reformskriande är denna skildring af ett giftermål för »pengar», så fast och stram är också teckningen däri af personer och händelser. Det är en af dessa böcker, som man icke glömmer, om man en gång förstått dem, — och gifve, att många fäder och döttrar förstodo den!

Selma var en frisk och kraftig natur, sannerligen värd ett bättre öde. I början af berättelsen, där hennes flickkaraktär tecknas, lär man sig riktigt hålla af henne, med alla hennes slynfasoner, med den stripiga luggen och den gängliga gången, med de starka pensionsuttrycken och den pojkaktiga tvärsäkerheten, — hela den präktiga, käcka flickan med hjärtat på rätta stället. Det duktiga och friska hos henne tar sig så mycket bättre ut mot bakgrunden af Axel Möllers af romaner bortfuskade, i kryddbodluften förkrympta, sentimentala figur. Och när Selma drömmer om »att bli något», att genom arbete sträfva sig

fram till duglighet och självständighet, så måste hon följas af vår medkänsla, huru omoget skolflickaktiga än hennes idéer ännu äro. — Hennes andes vingar klippas dock snart. Hennes anförvandter resonnera enligt gammal, välkänd metod: det är väl i sin ordning, att gamla mamseller taga sin tillflykt till självständigt brödarbete, men för en ung flicka är det alldeles onaturligt och öfverflödigt, så länge hon kan hoppas på det bästa, på — giftermål. Ett »godt parti» — se där en flickas sanna lycka! Enligt dessa åsikter handlade också Selmas farbror, den världskloke presten, i hvars hem hon var som barn i huset. Genom öfverrumpling lyckas han snärja den sextonåriga i sina garn och gifter bort henne med en rätt hederlig, men simpel, för att icke säga rå, landtbrukare, den rike patron Kristerson. Selma är ännu så barn, att hon lockas af hoppet om en »stilig» ridhäst och tjusas af tanken att få allt hvad hon vill: det kan man, när man är så rik som patron Kristerson, smilar farbrodern. Hon är uppfostrad på gammalt sätt, så att hon tror det vara ett brott att tänka längre än till kullerstolen; och om hvad ett äktenskap i verkligheten vill säga, har hon därför ej ens en aning. Med förbundna ögon går hon sålunda i ,brudstolen. Hvad hon ser, när hennes ögon så småningom öppnas, därom handlar sedan boken. — Hon lefver i ett rikt hem, och hennes man, som är »kär» i henne, tillfredsställer hvarje hennes önskan. Men det är endast inför världen, som hon är lycklig; inom sig känner hon den hemskaste enslighet. Mannen får hon allt mer och mer vämjelse för, där han fet och röd och däst njuter sitt animaliska välbefinnande. Hennes sinne hårdnar, hon blir skeptisk och självironisk. Så gå två långa år af hennes s. k. äktenskap. — Kallad till sin fars sjukbädd, träffar hon där sin kusin, prestens son Richard, som är läkare och nyligen förlofvad, sedan han resonnerat sig till resignation efter det slag han fick, då Selma genom giftermålet med Kristerson krossade hans ungdomsdrömmar, ehuru hon anande kände inom sitt eget bröst en genklang till hans känslor. Att han älskade henne, visste hon dock ej då; det erfar hon först nu, när de, bundna båda, tycka sig opartiskt kunna språka öppet med hvarandra. Vid hans sida framlefver hon nu några lyckliga veckor af otvunget, gladt kamratskap. Hon läser hans bref till fästmön och sänder helsningar till henne, utan den ringaste ansats till svartsjuka. Den återfunne barndomsvännen och hon känna sig som bror och syster, som så oändligt goda vänner, det är allt. Men lycklig är hon dessa korta dagar, som snart sluta med att hennes man kommer och hemtar henne, sedan fadern så tillfrisknat, att han är utom all fara. — Så åter in i de gamla hjulspåren; eller rättare sagdt, dem kommer hon aldrig rätt in i igen. Samtalen med kusinen ha väckt hennes vetgirighet. De korrespondera

om de sanitära åtgärder, hon bör företaga vid byggande af fattigbostäder vid godset. Hon börjar studera, och slutligen vänjer han sig vid att skicka till henne för genomläsning och granskning sina halfpopulära arbeten i medicinska ämnen. För att förstå honom drifver hon de naturvetenskapliga studierna allt allvarligare, och så lefver hon sig allt mer och mer in i hans tankevärld, andas i den, lifvas af den — ej anande, att det mer är hans personlighet, än hans vetenskap, som skänker denna atmosfär ljus och värme. Så växer oanad allt mer kärleken till Richard i hennes hjärta, växer där stark och fast. Huru våldsam, det får hon först veta, när Richard och dennes unga fru göra en längre tids besök ute i hennes hem. Slutligen kunna de ej längre för hvarandra dölja sina känslor; de komma till tals. Men fruktan att se honom förnedrad genom handlingar, som hon innerst ej skulle kunna gilla, skänker henne styrka att hålla pliktens stängsel orubbadt dem emellan. De kämpa ärligt mot den kärlek, som för dem blifvit förbjuden. Han reser, och det enda band, som hädanefter skall förena dem, är Selmas korrespondens med hans fru, hvilken hon vill handleda vid de studier och sträfvanden, genom hvilka denna skall lära sig förstå sin man och bli hans verkliga följeslagerska. — För att förjaga längtan efter den bortreste, för att döfva kärleken till honom, förmår Selma sin man till en resa till Stockholm. Hon har aldrig varit där förr, och mycket intresserar henne där, men allt, allt blir blott, direkt eller indirekt, en erinran för henne om honom, som hon ej kan glömma. Och under detta viker mannen ej ett ögonblick från hennes sida, hvarken dag eller natt. Detta bringar slutligen till utbrott de känslor af afsky, af vämjelse, som han och framför allt äktenskapet med honom mer och mer ingifva henne. Och en natt, när de komma hem från teatern, och han med mat och drufvor och champagne vill lifva upp hennes sorgsna sinne, stöter hon tillbaka det fylda champagneglaset och — talar rent ut allt, allt som under långa, långa år legat kväfvande på hennes sinne. — Hon skildrar för honom — mindre för att bli förstådd, ty det hoppas hon icke på, än för att en gång få lägga bort förställningen — skildrar för honom, hur skiljemuren mellan dem dag för dag vuxit upp. »Först var det bara en instinktlik känsla», säger hon, »och jag sökte att motarbeta den genom att tala till mig själf om plikt, och allt det där. Men småningom sällade sig någonting annat till motviljan, — det var blygsel, ser du. Jag skulle velat dölja mig under jorden vid hvarje häntydning på våra äktenskapliga förhållanden, och bara det bevisar att det var någonting onaturligt i det hela... Genom att söka resonnera bort skammen, tvingades jag att tänka, och då var det ohjälpligt förbi! Det, som förut varit aning, vaknade då till fullt medvetande. Och under denna våldsamma spänning

kunde jag icke våga mig fram med ens en antydan om mitt själstillstånd utan att det retade dig. Så lärde jag mig att tiga, och vi blefvo främlingar för hvarandra. Underkastelse var priset för mitt dagliga bröd, för lyxen, för alla penningar jag fick dissponera öfver, och detta: — 'du *måste,* ty han har betalt' — endast stegrade motviljan... Om du kunde fatta hur man sjunker — sjunker ohjälpligt! Det är förfärligt. — Hvarje hedersbevisning blir bara till ett skärande hån.... Det fins inte en tanke eller en föreställning utan att den smutsas af ett sådant förhållande», fortfor hon, »och bakom all lifvets skönhet ser man bara elände, så sjukt — ah, så vämjeligt sjukt! Man kan icke röra vid något utan att det smittas och man ryser själf därvid. — Hur många gånger har jag icke suttit och betraktat någon gammal gumma — sådan som min mor kanske varit, om hon lefvat — och jag har varit eländig nog att se på hennes gråa hår och med ett slags skadeglädje tänka: hon har kanhända inte varit bättre än jag. Ser du — fallna qvinnor äro alltid fräcka.... Den gumma jag vågade förnärma med min tanke var kanhända en ärbar hustru, hvars skoremmar jag icke var värdig att upplösa — inte som jag, ärbar till det yttre blott, — utan en verklig hustru, som gifvit allt af kärlek för kärlek, — hvars hela lif varit en fortsatt sträfvan för dem som voro henne kära.... För barnen, som hon höll dubbelt af, därför att de också voro hans.... Ah, det är det hårdaste straff som kan tänkas, att inte kunna röra vid det renaste, utan att det blir sudladt» — — — Hon känner nu hela vidden af det brott, som hennes äktenskap varit och är. Och hon anser sig ej bunden af de löften, hon narrades att afgifva, då hon var ett omyndigt barn. »En skuldsedel af mig», resonnerade hon, »skulle icke varit giltig. Min person är mer än mina pengar. Var jag icke mogen att förvalta dem, så var jag det långt mindre, när det gälde att förfoga öfver mig sjelf. En omyndig bör lika litet få bortpanta sin framtid som sin egendom. Den logiken är enkel». — Hon drar också ut faciten: hon skrifver till Richard att skaffa henne plats vid ett gymnastikinstitut i Tyskland. — Hela hennes varelse genomströmmades af den ungdomskraftiga egoism, som ropar: »plats, jag måste lefva». — — — Och därmed slutar boken.

Man har sagt härom: »Det är återigen en Nora. en ung fru, som icke finner mannen realisera sina ideala förhoppningar, som ett tu tre får lust att arbeta på sin egen utveckling ocb därför helt sonika reser ifrån honom». — Detta är oriktigt. Först och främst, så hade Nora barn, som bundo henne vid Helmers hem; och det säger Selma uttryckligen själf, att barn skulle ha förändrat förhållandet, men nu var hennes äktenskap barnlöst. Och vidare, det är icke för en förment själfutvecklings skull,

som *hon* lemnar sin man, såsom Nora; utan det är, derför att hon känner vämjelse i stället för kärlek för sin man och han för henne blott den råaste sinliga lusta. »Mina tankar och känslor äro», säger hon vid uppgörelsen dem emellan, »dig så främmande, som om jag bodde i månen. Om jag kunde ställa min personlighet å ena sidan och min kropp å den andra, så skulle du icke tveka ett ögonblick i valet». — Helmer och hans hustru älskade hvarandra, låt vara delvis ytligt, men dock alltid så, att där fanns något, hvarur en sann kärlek kunde utvecklas. Men kan man på allvar sätta i fråga, att Selma skulle fortfara i äktenskapligt samlif med denne henne blott vedervärdige man, sedan hon fått ögonen öppnade? Detta vore, såsom hon själf säger, att fortsätta med att dygn efter dygn om igen sälja sig. — Nej, snarare kan man undra öfver, att hon *ej förr* lemnade Kristersons hus. Huru kunde hon i sju år framhärda i detta okyska äktenskap? Och *om* hon härdade ut så länge, hur kunde det sedan finnas så pass kvar af hennes kvinlighet, att hon någonsin kom att bryta? — Vid sökande efter svaren på dessa frågor kan man bli frestad att fästa sig för mycket vid kärlekshistorien med Richard. En utväg vore ju att säga: det var icke vämjelsen vid den ene, utan det var kärleken till den andre, som gjorde henne äktenskapet outhärdligt. Och dermed vore hennes slutsamtal med mannen antingen självbedrägeri eller hyckleri, och hela boken nedsatt till en af de vanliga romanernas nivå, äktenskapsbrottets sensationsliteratur.

Men detta vore att alltigenom missförstå Ernst Ahlgren. Nej, förhållandet mellan Selma och Richard har förf. tvärtom satt dit för att visa, att det icke var längtan efter en lycklig kärlek, som kom Selma att bryta; i så fall hade hon rest med Richard, förr eller senare, — troligen långt före den nu sent om sider skeende brytningen. Nu afstod hon från honom och kunde med handen på hjertat säga sin man: »Det fins inte den man i världen, som jag skulle vilja gifta mig med — nu». — Att så är förf:s mening, inse vi; men därför kunna vi ej förneka, att denna kärlekshistorias intagande i berättelsen egentligen varit öfverflödigt och nu gör totaltanken tillgängligare för missförstånd.

Emellertid, det är sålunda ej förhållandet till kusinen, utan verkligen förhållandet till mannen, som är bokens hjärtpunkt. Men då återkommer frågan: huru kunde hon förbli fru Kristerson i sju år? — Först och främst må därvid besinnas, att hon var *så* ung vid giftermålets ingående: ännu ej fylda sjutton år! Det dröjde flera år, innan hon därefter först blef en mogen kvinna, som kunde se klart i äktenskapsförhållandet. Och så fyldes de sista åren (hvarunder hon må hända lefde i half skilsmässa från sin äkta man) af de allvarliga studier, hvilka skänkte henne själfutvecklingens tillfredsställelse. Det var först, när hon

fick ögonen öppnade för, att dessa studier blott varit puppan kring hennes kärlek till Richard, och de sålunda förlorade sitt intresse för henne, i och med att hon ärligt afsvor denna kärlek, — det var först då, som hennes lif i Kristersons hem blef alldeles innehållslöst och dess tomhet lät vidrigheten i hennes äktenskap ohöljd träda fram för henne.

Med bokens grundtanke känna vi oss därför fullt ense. Dess skriande nödrop till försvar för alla dessa arma flickor, som omyndiga kastas i en mans armar under lagens skydd och kyrkans helgd, — detta hemska nödskri har vid läsningen jagat blodet från och till kinderna, och vi glömma det aldrig. Ibsen öppnade våra ögon för »dockhems»-äktenskapens osedlighet; fru Edgren för »sanna qvinnors» medbrottslighet. Ett kapitel till i denna negativa äktenskapsteori har nu skrifvits af Ernst Ahlgren: veropet öfver de omyndigas äktenskap, — ett kapitel, sannerligen ej mindre viktigt för lifvet än de andra.

Det sätt, hvarpå detta kapitel här skrifvits, förtjänar också i allmänhet det lifligaste erkännande. Blott en och annan betänklighet har smugit sig på oss vid den granskande genomläsningen omigen. — Att förf. låter sina personer le (eller hälst gifva till ett »litet skratt») alldeles för ofta, så att detta beständiga skrattande nästan blir stereotypt t. ex. för hufvudpersonen, Selma — det är en småsak, som vi knapt vilja fästa oss vid. Snarare ville vi då vända vår kritik mot förf:s ständigt återkommande beskrifningar af Selmas yttre, — beskrifningar af hennes gula lugg, af den breda pannan och den smala hakan m. m., som ofta blifva upprepningar, och som — hvad värre är — emellanåt flickas in på ställen, där detta ordande om yttre företeelser som en disharmonisk färgklick skriker mot de allvarliga tankarnes bakgrund. Så förefaller Selmas uppträdande till häst vid afskedet från Richard ej blott henne själf tillgjordt och stötande, utan äfven läsaren, som ej lärt känna henne som en kvinna, den där i ett så allvarligt ögonblick skulle kunna tänka på slika teatereffekter. Och hvarför afbryter förf. i slutkapitlet flera gånger den ända till hemskhet allvarliga dialogen mellan Selma och hennes man med dessa skildringar af »klädningens mjuka sammet», armens »fasta form», den »hvita handen» o. s. v.? Har det varit meningen, att härmed göra scenen mera åskådlig och därigenom lefvande, så var detta öfverflödigt, när situationen är så allvarlig, så ödesdiger och dramatiskt spännande, att vi ej ett ögonblick kunna rycka våra tankar tillräckligt från det inre förloppet för att gifva oss tid att medvetet observera något af det yttre. För oss ter sig därför detta såsom en stilsmaklöshet. — Dessa egendomligheter hade emellertid lätt kunnat retoucheras bort. Däremot hade det fordrats en mera genomgripande omarbetning, om, såsom vi skulle önskat, öfvergångarna i Selmas

utveckling skulle gjorts mindre tvära, än de nu förefalla oss. Vi stötes däraf först vid förf:s skildring af det sätt, hvarpå presten — farbrodern lyckas locka Selma till att gifva patron Kristerson sitt ja. Denna barnsliga, men käcka och dristiga flicka skulle ej efter en kvarts samtal ha kunnat vinnas för slika planer. Såsom det här är skildradt, gör giftermålsanbudet för litet intryck på henne, tycka vi, och hennes motståndslust och motståndskraft skulle enligt vårt förmenande kräft längre tid, innan de öfvervunnits. Hon hade först behöft vänja sig vid tanken på äktenskap, och så sedan genom slag på slag så småningom tvungits att anse förbindelsen med sin friare såsom en nästan helt naturlig sak. På samma sätt synes oss sedan öfvergången i hennes karaktärsutveckling väl tvär, när hon redan vid afskedet å annandagsbröllopet från farbrodern visar sig fullfärdig i den elakaste förställningskonst. Det förefaller där, som om man vände blad i en bok, ej steg för steg följde en människas själsutveckling. Äfvenså hade vi velat få se mera af den utveckling fram emot skilsmessan, hvarom Selma talar i slutkapitlet; vi hade redan förut velat se skilsmessotankarne dyka fram, ehuru af omständigheterna gång efter annan åter trängda tillbaka.

Dessa betänkligheter på några få ställen göra oss dock ej blinda för bokens stora förtjänster. Hvilken enkelhet, hvilken osökt naturlighet utmärker ej hela berättelsesättet! Det är något klassiskt i denna frihet från effektsökeri och detta försmående af alla onödiga stilprydnader. Skada blott att stilen här och där enligt vår åsikt skämmes af de skånska provincialismer, som förf. stundom använder både i ordval och böjningsformer. Det kan kosta på att afstå från slika egendomligheter, som helt visst för förf:s skånska öra te sig såsom något naturligt och individuelt; men för flertalet af svenska läsare äro dessa ovanliga uttryck blott stötande, utan att egentligen på något sätt bidraga till individualiseringen. Man får ej förbise, att språket är ett kommunikationsmedel, ett tecken så att säga, hvarmed man hos sin åhörare eller läsare vill väcka vissa föreställningar. Det är därvid icke nog med, att det för den talande eller skrifvande själf låter naturligt och riktigt, utan hufvudvikten ligger på, att man ock blir af sin publik förstådd, och det äfven in i tankens finare nyanser. Och det är det, som Ernst Ahlgren här och där ej blir riktigt af oss uppsvenskar. Vi förstå nog hvad förf. menar, men vi få dock ej det konkreta intryck, som åsyftas. Så t. ex. låter singularen »peng» i st. för pengar i våra öron såsom ett skarpt betonadt skämtuttryck, under det att den troligen tonlöst halkas öfver för skånska öron. Uttrycket »svett» (i st. för svettig) låter simpelt; likaså »arbetstaska» (för arbetsväska) o. s. v. — allt utan att förläna någon individuell färg, som kunnat vara önskvärd. — Vi vilja icke strida om språkriktighet eller åberopa oss

på någon akademisk auktoritet, då vi göra denna anmärkning; utan blott på det nyssanförda: att språkets uppgift är att göra tankarna och känslorna förstådda och meddelade från författaren till läsaren. — Emellertid, det är så sällan, som dessa egenheter förekomma, att de ej märkbart störa totalintrycket. Detta förblir tvärtom synnerligen godt. Stilen är väl icke mycket färgrik, snarare något kall i sin stränga enkelhet. Men denna allvarliga form smyger sig troget efter det allvarliga innehållet. Och när det gäller att använda ett kraftigt betecknande uttryck, så vet Ernst Ahlgren alltid att finna det rätta ordet. Särskildt möter man här och där humoristiska eller komiska uttryck, som äro mästerligt pointerade och beundransvärda genom sin konstnärliga måttfullhet.

Tränger man bakom det så att säga yttre stilskalet till den mera inre stilen och karaktäristiken, så äro äfven dessa merendels ypperliga. Det är icke blott hufvudpersonerna, som äro väl tecknade, utan äfven flera bifigurer äro skizzerade med en träffsäkerhet och finhet, som ej lemnar något öfrigt att önska. Så framstå de alla så lefvande, trots skildringens strama knapphet, alltifrån den hyperromantiske bodbetjänten och den mammonstjänande presten ända till Richards näpna lilla fru och Selmas gamle far, som förf. vetat att teckna så älsklig och vinnande, trots att vi alltför väl få veta att hans goda hjärta är paradt med slarfvens oduglighet och lättsinne. — Särskildt är dialogen ypperlig, då förf. genom den velat karaktärisera en personlighet. Så t. ex. Selmas pensionsaktiga uttryck i de förträffliga båda första kapitlen; och patron Kristersons svar till sin hustru i slutkapitlet, — dessa den prosaiske goddagspiltens tanklösa vädjanden till »sens commun», som så ypperligt karaktärisera hans oförmåga att ens fatta hvad frågan gäller. — Vissa delar af skildringen äro också tecknade särskildt »con amore», så att bilden därigenom får något personligt vinnande öfver sig. I synnerhet gäller detta om skildringen af Selmas förhållande till Richard, särskildt af deras kamratlif i hennes fars hem. Och alltigenom slår under skildringen ett varmt, ärligt hjärta, som måste väcka sympati för den längtan efter sanning och kärlek, som utgör bokens positiva grundelement.

»Pengar» är i det hela ett betydande arbete och i mycket en heder för vår literatur, — i ett och annat ett af dess allra bästa alster.

* *
*

För kontrastens skull lägga vi vid dess sida »*Berta Funcke*», en novellskizz, hvarmed pseudonymen *Stella Kleve* debuterar.

Hvad som hos Ernst Ahlgren är ärlig, enkel natur, det är

hos denna nya författarinna tillgjord, blaserad drifhusaktighet. I stället för den förres kraftiga allvar här raffineradt koketteri. Och öfver hela Stella Kleves skildring hvilar den tryckande kvalmiga parfymatmosfär, som man t. ex. möter i Herman Bangs »Phædra», — här blott liksom simplare och än mera tillgjord, då den här mindre är alster af en ursprunglig originalitet, än uttrycket för en efterbildning, ledd af dålig smak.

Och denna bok säges vara skrifven af en tjuguårig svensk flicka! Så mycket pinsammare blir totalintrycket. Man kan om författarinnan bli frestad att säga, hvad en person i berättelsen säger om dess hjältinna: »Saken är den, att ni på en gång är fysiskt och moraliskt sjuk». Berta svarar, att hon »måtte vara född *blasée*». Denna half-ursäkt tyckes knappast förf. själf kunna åberopa för sig; ty i hvems skola Stella Kleve lärt sig maneret, skulle man lätt märka redan af de första sidorna i boken, äfven om »Phædras» författare ej skrifvit ett smickrande förord till den. Han säger däri bl. a., att »hvert kapitel er blevet til næsten under hans öine» och berömmer den »för en vidunderlig oprigtighed, en næsten naiv sanddruhed». Lägg så härtill, att Stella Kleve tagit till hjälte i berättelsen en ung författare, på hvars identitet man svårligen kan misstaga sig:

»Namnet hade man på senare tiden hört ofta nog, namnet på den unge danske diktaren, som så 'lät tala om sig'.

Han var en af dessa människor, som äga den gåfvan att frappera öfver allt och i allt — till och med genom sitt yttre.

Också hängde hans porträtt i stort format i alla bokládsfönster, och folk stannade alltid och såg på det — i synnerhet damer.

Han var framstäld i full sällskapstoalett — svart frack, hvit väst — djupt urringad — och atlashalsduk. I knapphålet en stor rosenbukett.

Ställningen var trött — ena armen krökt och slagen upp om fåtöljens ryggstöd, den andra hängde slapt utmed sidan, och handen hvilade på knäet.

Han satt starkt i profil och med hufvudet så framåtlutadt, att man såg ett långt stycke af halsen ned mot skjortkragen. Nacken mycket hvälfd och hjässan bred; håret är alldeles svart och faller ned öfver pannan i en lång, tjock lugg. Därunder titta ögonen fram — stora, vidunderligt stora, svarta ögon med djup, skygg och drömmande blick. Näsan skjuter skarpt fram — litet böjd; munnen fint tecknad och med uppåtkrökt öfverläpp — är tätt sluten och den runda, släta hakan starkt framkörd.

Där låg något teatraliskt öfver hela denna figur — något sökt. Man sade också ganska öppet, att han ville göra reklam med sitt utseende.»

Och till en helt ny sort af detta respektabla reklamväsende har Stella Kleve nu velat låna sig, då hon, tydligen på grunden af meddelanden af föremålet själft, gjort sitt debutarbete till en enda stor »puff» för »den unge danske diktaren». Detta hedrar hvarken honom eller henne. Och att han sedan skrifver ett smickrande förord till boken, — ja, det är en vacker ömsesidighet!

Och ändå är det just detta tilltag att porträttera en allbekant personlighet och få honom själf att intyga likheten, denna — oförsynthet, som förlänar boken dess enda intresse, — skandalens pikanta smak. Annars skulle man knappast ha talat om »Berta Funcke». Ty den är alltigenom blott tarflig och äcklig, — äcklig genom den afskyvärda blaserade tonen af lifströtthet och människoförakt.

Tyvärr har denna ton bland vissa af vår tids unga författare blifvit på modet. De påstå att den nutida ungdomen är sådan, är öfverförfinad, raffinerad, blaserad — naturer af bara öfverretade nerver, och så anlägga de en intressant min och orda om »dödströtthet», »lifssmärta», »la grande nevrose» etc. etc. — Åh, huru ömklig den är, denna inbillade, tillgjorda lifsmättnad! Den ordar gärna på samma gång om sanning och realism, men hvad är den själf annat än ett nytt vittert mod, ej verkligare i sin botten, än Byronianismens världssatir, Wertherianismens »Weltschmertz» eller nyromantikens kärlek till »die blaue Blume» voro på sin tid, — ej verkligare, utan blott otäckare, smaklösare.

Är det något mått, som aldrig under tidernas lopp kan förlora sin allmängiltighet, vare sig att det gäller att bedöma en människa eller en bok, så är det väl helsans, den friska, sunda kraftens. Mätta med det måttet, falla Stella Kleves och hennes likars alster jämmerligen igenom. Och man må ej svara, att det icke är bokens eller förf:s fel, att teckningen förefaller osund, utan de skildrade personligheternas. Ty det är icke därpå vi hänga oss upp, att det är en ful verklighet, som skildras; utan vår anmärkning gäller i främsta rummet det, att detta fula tecknas med idel sympati, och att förf. ej ett ögonblick höjer sig öfver sin skildring, utan tvärtom själf tyckes helt och hållet stå på dess nivå.

Det, som gör ett förstlingsarbete lofvande, är dess ursprunglighet och originalitet; »Berta Funcke» är en imitation af Herman Bangs stil, — det vill säga af det sämre hos honom, beröfvadt den geniala känslorikedom och finess, som gör att man förlåter honom mycket, som här är *blott* vidrigt. Man kan ursäkta, om ett debutalster är litet otympligt och ofärdigt i tekniken, ty därunder kan röja sig en sund kraft, som behöfver tid på sig för att finna sin egen form; men hvilka framtidsförhopp-

ningar skall man kunna knyta vid denna glatta, raffinerade efterhärmning, som går så långt att till och med språket parisifieras eller fördanskas?

Nej, skall Stella Kleve kunna få en plats i vår literatur, så måste hon först bringa oss att glömma »Berta Funcke». Endast därtill, ej till en fortsättning på den här inslagna vägen, kunna vi önska henne lycka.

S—e.

Om reglementerad rättskrifning.

I början af innevarande år inlemnade de för granskning af folkskolans läroböcker m. m. utsedde komiterade till Chefen för K. Ecklesiastikdepartementet en skrifvelse med förmälan, att de under öfverläggningen om de grundsatser, efter hvilka läse- och läroböcker, afsedda för undervisningen i modersmålet, borde uppställas, icke kunnat undgå att taga under ompröfning den vigtiga frågan om enhet i rättskrifning, stafvelsedelning och bruk af skiljetecken.

Resultatet af sina öfverläggningar angående detta ämne sammanfatta komiterade i följande fyra punkter:

1. Behofvet af en säker och praktiskt brukbar norm för svenska språkets ljudbeteckning är allmänt erkändt och behjertadt, i synnerhet ur skolans synpunkt. Den nu rådande oredan i rättskrifningen är ett verkligt ondt, som hindrar undervisningen i modersmålet från att tillräckligt främja de vigtigare och väsentligare delarne af en god språkbildning.

Beträffande folkskolan torde endast behöfva nämnas, att de olika grunder för rättskrifning, som tillämpas i många läro- och läseböcker, nödvändigt måste förvirra lärjungarnes uppfattning af normal rättskrifning, hvaraf följer, att säkerhet i språkets skriftliga behandling i förenämda hänseende knappast kan uppnås under folkskolans korta lärotid.

2. Om en duglig norm för rättskrifningen skall kunna åstadkommas, bör rättskrifningen reformeras, och denna reform bör, enligt komiterades öfvertygelse, gå i moderat ljudenlig riktning. Att språkvetenskapliga skäl tala för denna mening, är tillräckligt bekant genom den ståndpunkt, som den nordiska språkvetenskapens målsmän intaga i denna

fråga. Den större enkelhet och systematiskhet, som skulle vinnas genom rättskrifningens förbättring i ljudenlig riktning, är ett kraftigt talande skäl från pedagogisk synpunkt. Om den dyrbara tid, som ungdomen nu måste förnöta under inlärandet af en mängd ljudstridiga och ofta temligen godtyckliga beteckningar, blefve använd på ett mera fruktbärande sätt, komme skolan att skörda en stor vinst.

3. Det område, der en reformerad rättskrifning kan tillämpas med den kraftigaste verkan och med den största lätthet, är den elementära undervisningen. För att bestyrka detta påstående torde man endast behöfva åberopa, att den litteratur, som lärjungarne på detta stadium läsa, utgöres hufvudsakligen af läseböcker och läroböcker.

4. De nu rådande förhållandena torde vara gynsamma för reformens snara genomförande. Hvad folkskolan angår, är det utan tvifvel af vigt, att uppmärksamhet fästes vid den omständigheten, att en ny lärobokslitteratur sannolikt kommer att uppväxa, så snart det nu begynta granskningsarbetet och utredningen af grunderna för goda läroböckers affattande hunnit afslutas. Då enhet i rättskrifningen i denna nya litteratur är högligen önskvärd, emedan i annat fall den gamla ortografiska förvirringen kommer att förblifva länge herskande, vore det af största vigt, om i god tid en norm för rättskrifningen funnes bestämd och genomförd i den genom Kongl. Ecklesiastikdepartementets föranstaltande utgifna läseboken, ty då komme denna norm sannolikt att följas i de flesta, om icke alla läroböcker för folkskolan.

Ett annat skäl i samma syfte kan hemtas från det kända förhållandet, att för närvarande pågå sträfvanden att förbättra rättskrifningen och uppställa en norm för densamma. Det synes lätt kunna inträffa, att någon sådan norm antages till efterföljd vid en del skolor, men att den icke vinner allmän tillslutning, utan att i motsats dertill andra förslag antagas vid andra skolor. En sådan splittring borde förekommas.

Slutligen förklara de komiterade, att då lösningen af berörda fråga kräfver vetenskaplig auktoritet och insigter, som komiterade icke ega, det underdåniga betänkande, som de efter afslutadt arbete skola afgifva, icke kan komma att

innehålla något positivt förslag till en reformerad rättskrifning, utan måste, såvida icke ett sådant förslag, till hvilket de kunde hänvisa, blefve under tiden af kompetente män utarbetadt, inskränka sig till ett yrkande på ortografisk enhet i de läro- och läseböcker, som i folkskolan skulle användas.

För att bringa denna angelägenhet till ett önskvärdt afgörande, finna derför komiterade ingen annan utväg än att underställa den samma Departementschefens benägna bepröfvande, för den händelse han skulle finna lämpligt att låta vidtaga åtgärder för åstadkommande af en duglig norm för rättskrifningen, hvarigenom, särskildt vid utgifvandet af en ny upplaga af läseboken för folkskolan och af de läroböcker, som sannolikt komme att i enlighet med af komiterade uttalade grundsatser blifva utarbetade, en af behofvet högligen påkallad enhet i detta för undervisningen vigtiga afseende måtte kunna, åtminstone i vårt lands folkskolor, blifva genomförd.

Att denna komiterades framställning är i hög grad behjertansvärd, ej blott ur folkskolans utan äfven ur de allmänna läroverkens synpunkt, torde ingen vilja förneka. Äfven vid sistnämda läroverk äro de svårigheter, som förorsakas af det krångliga och vacklande stafningssättet mycket känbara. Den tid, som måste egnas åt rättskrif, ningen, är högst betydlig, och dock äro resultaten mångenstädes allt annat än tillfredsställande, något, hvaröfver man knappt kan förvåna sig, då lärjungarne nästan i hvarje bok, de läsa, finna ett stafningssätt, som i flere eller färre punkter afviker ej blott från det, som anbefalles dem i skolan, utan ock från dem, som förekomma i deras öfriga böcker, och då dertill ej så få lärjungar under sin skoltid måste skrifva efter flere olika rättskrifningssystem, i det att ett följts i folkskolan eller den förberedande privatskolan, ett annat i det allmänna läroverk, i hvilket de först sökt inträde, och ett tredje i det, till hvilket de senare flyttats. Ja, det har icke ens saknats exempel på, att olika system följts i olika klasser af samma läroverk. Ville man besluta sig för att normera rättskrifningen vid folkskolan, synes det derför vara skäl att äfven göra det vid de allmänna läroverken.

Emellertid kunna vigtiga invändningar göras mot administrationens ingrepp på detta område, helst då det är fråga om att åstadkomma icke blott *enhet* utan *förbättring* i rättskrifningen. Det är nämligen vetenskapens sak att utreda och fastställa, hvilket stafningssätt bäst öfverensstämmer med språkets anda och utvecklingsgång; och längre än vetenskapen — som icke är att förblanda med enskilda vetenskapsmän — i detta afseende kommit, kan man icke med säkerhet gå. Ville administrationen med stöd af en eller annan vetenskapsmans åsigter påbjuda ett visst rättskrifningssystem för skolverlden, skulle den löpa fara att inleda språkets utveckling i detta afseende på falskt spår samt att skapa en klyfta mellan skolans och den stora allmänhetens rättskrifning. Dessa faror äro mycket beaktansvärda. Ty fördes rättskrifningen in på ett falskt spår, skulle svårigheterna och tidsutdrägten för dess rättande betydligt växa; och öppnades en klyfta mellan skolans och den stora bildade allmänhetens rättskrifning, skulle skolans anseende lida stor skada. Man skulle klaga öfver, att skolan prisgifvits åt godtycket och att den i detta fall nedlade ett arbete, som ej hade någon betydelse för lifvet, utan måste göras om efter skolkursens slut. Och den ringaktning, som i ord och handling från den skrifvande allmänhetens sida komme skolans stafningssystem till del, skulle säkerligen hos skolungdomen väcka intresselöshet eller rent af oppositionslust mot det påbjudna systemet, för att ej tala om lärarne, bland hvilka många finnas, som skulle känna det såsom ett oerhördt tvång att nödgas lära ungdomen något, som skarpt strede mot deras egen uppfattning, något, som de ansåge oriktigt och förkastligt.

Mot dessa invändningar kan åter anföras, att det närvarande tillståndet med sin rena godtycklighet och sitt principlösa vacklande är olidligt, att den dyrbara tid, som nu förslösas för millioner barn, har mer att betyda än några vetenskapliga betänkligheter och den möda det kan kosta några vetenskapsmän att föra till rätta, hvad möjligen kommit på oriktig väg, att rättelser i det påbjudna systemet, då sådana verkligen blifvit uppvisade såsom behöfliga, ju kunna deri införas på samma väg, hvarigenom det hela

kommit till stånd, samt att en reglementerad rättskrifning blifvit införd i Tyskland, der vida större svårigheter stälde sig deremot än de, som hos oss förefinnas, och att man der, trots de lifliga protester, som i början restes häremot, nu med hvarje dag finner sig allt mer belåten härmed. För öfrigt skulle man hvarken upphöja det nu herskande allmännaste bruket, försåvidt det kunde utrönas, till lag, ej heller gå så långt som ytterlighetsifrarne fordra, utan nöja sig med att undanrödja allt felaktigt, hvars oriktighet af alla vetenskapsmän i facket utan tvekan erkännes. För dessas auktoritet skulle utan tvifvel den stora bildade allmänheten böja sig, och hvad som sålunda måste förändras, blefve nog ej så mycket, att våra skribenter skulle hafva någon svårighet att tillegna sig det, eller att den läsande allmänheten skulle finna den nya skriften främmande och frånstötande.

Onekligt är att rättskrifningen utom sin teoretiska sida äfven har en praktisk och att således praktiska motiv med rätta kunna utöfva inflytande derpå. Det nyss framstälda förslaget till bestämmande af gränserna för de ifrågakommande förändringarna synes också mycket antagligt. Fråga är blott, om det, då man söker sätta det i verket, kan hålla, hvad det lofvar. Om man också bortser från den ej obetydliga svårigheten att afgöra, hvilka som skola erkännas såsom vetenskapsmän i facket, hvilka icke; så torde redan vid den frågan, huruvida vårt rättskrifningssystem skall byggas på rent fonetiska eller på historisk-etymologiska grunder, eller om man dervid, liksom vid det tyska, skall utgå från den fonetiska grundsatsen såsom den hufvudsakliga, men låta den inskränkas genom vissa historisk-etymologiska synpunkter, betydlig meningsskiljaktighet komma att yppa sig bland de erkända vetenskapsmännen. Och enar man sig också slutligen om det sist nämda alternativet såsom det enda praktiskt utförbara, så är man inne på jemkningarnas och kompromissernas sluttande plan, der det fordras en ovanlig praktisk takt, en allmänt erkänd vetenskaplig auktoritet eller medvetandet af en bjudande nödvändighet för att åstadkomma de fasta punkter, hvarom man måste ena sig för att komma till ett resultat.

Ett faktum är, att man i Tyskland kommit till ett re-

sultat i denna fråga, och det kan derför vara af intresse att se, huru saken der utvecklat sig, om ock utrymmets knapphet tvingar till stor korthet.

Knappt hade Tysklands politiska enhet blifvit återupprättad, innan man var betänkt på att åvägabringa en gemensam tysk rättskrifning. Uppslaget härtill gafs på det möte, som år 1872 hölls i Dresden af representanter för det högre undervisningsväsendet i alla tyska stater. Här fick den öfver allt hysta önskan, att det politiskt förenade tyska folket också skulle enas i rättskrifning, ett kraftigt uttryck. De förbundna regeringarna togo saken om hand, och efter åtskilliga underhandlingar uppdrogs det åt professor R. von Raumer, hvars stora anseende på detta område lät hoppas, att saken under hans ledning skulle kunna föras till ett lyckligt slut, att utarbeta ett förslag till normerad rättskrifning, som kunde hafva utsigt att antagas i hela Tyskland. Detta förslag, som innehålles i en liten skrift med titel »Regeln und Wörterverzeichnis für die deutsche Orthographie», framlades jemte en af von Raumer utarbetad fullständig motivering dertill för en år 1876 till Berlin sammankallad kommission af fackmän. Majoriteten i denna kommission förklarade också dess uppgift vara att på grund af det Raumerska förslaget fastställa en rättskrifning, som hade utsigt att blifva allmänt antagen, och ingalunda hvarken att söka uppfinna den bästa möjliga tyska rättskrifning eller att afgöra, hvilket det förherskande bruket i hvarje fall vore. Det var här fråga om att åstadkomma ett förslag, som egnade sig till omedelbar införing i det praktiska lifvet; och detta var ej möjligt, om man ej å ena sidan tog vederbörlig hänsyn till det bestående och uppoffrade fordran på teoretisk fullkomlighet, d. v. s. det absolut följdriktiga genomförandet af en ledande grundsats, under det att man å andra sidan undanröjde skrifsätt, som allmänt erkändes såsom felaktiga. I denna anda var det Raumerska förslaget uppgjordt, och kommissionens flertal slöt sig derför i det stora hela till detsamma, om ock afvikelser derifrån i detaljer gjordes.

Kommissionen utgick vid sitt arbete från den uppfattningen, att den tyska rättskrifningens grundkarakter är fonetisk, d. v. s. att skriften söker beteckna de ljud, som för

närvarande verkligen uttalas; men att afvikelser från den fonetiska grundsatsen måste göras af flere anledningar, först och främst på grund af den djupt rotade böjelsen hos det öfverväldigande flertalet af den skrifvande och läsande allmänheten att vid alla böjningsformer, ordbildningar och sammansättningar bibehålla stamstafvelsen så mycket som möjligt oförändrad (t. ex. *kennt, kenntlich, Kenntnis, Erkenntlichkeit* med två *n*, *häuslich* och *Wälle (Wall)* med *ä* o. s. v.). Emellertid var man öfverens derom, att icke af hänsyn till det historiska intresset bibehålla i skriften bokstäfver, som numera icke höras, på grund af deras forna bruk (med anledning häraf utmönstrades i första rummet det s. k. historiska *h*, t. ex. i Stahl, väl att skilja från förlängnings-*h*, t. ex. i Fehler). Från dessa utgångspunkter genomgick kommissionen den tyska rättskrifningen i afsigt att åstadkomma en »måttfull reform». Dess betänkande offentliggjordes och framkallade en liflig diskussion i tidningar, tidskrifter och talrika broschyrer. Dess förslag angreps häftigt både af fonetiker och historiker; emellertid uppbars det hos allmänheten af von Raumers auktoritet, och betydande stämmor höjdes till dess försvar. Regeringarna höllo sig likväl ännu tillbaka. De fåtaliga och vexlande majoriteter, hvarpå kommissionens beslut i detaljerna som oftast berodde, syntes nämligen icke egnade att åstadkomma enighet, utan snarare att befästa och skärpa motsatserna. Man nöjde sig derför med att offentliggöra kommissionens förhandlingar för att se, om icke genom den deraf framkallade diskussionen åsigterna skulle klarna och större endrägt ernås. Detta blef också verkligen förhållandet. De Raumerska grundsatserna vunno genom den klarhet, hvarmed de framstälts, och genom hofsamheten och måttfullheten i de föreslagna förändringarna allt större och större erkännande.

Med stöd häraf lät österrikiska regeringen på grundvalen af det Raumerska förslaget utarbeta en rättskrifningslära, som den 2 Augusti 1879 anbefaldes till efterföljd närmast vid folkskolorna. Redan den 21 derpå följande September påbjöd den bayerska regeringen för alla bayerska skolor en rättskrifningslära, bygd på samma grunder, men i

enskilda punkter afvikande från den österrikiska. Fyra månader senare eller den 21 Januari 1880 fastställdes genom ett ministerialbeslut rättskrifningsnormen för de preussiska skolorna. Den innehålles i ett litet häfte med titel »Regeln und Wörterverzeichnis für die deutsche Rechtschreibung zum Gebrauch an den preussischen Schulen» och afviker egentligen blott i uppställning och redaktion från den bayerska. Denna rättskrifningslära skulle från början af läsåret 1880—81 läggas till grund för undervisningen i ortografi och tjena såsom rättskrifningsnorm för lärjungarnes skriftliga arbeten i alla preussiska skolor och folkskolelärareseminarier. Vidare skulle alla tyska läseböcker, som skulle kunna komma i fråga att införas i skolorna, äfvensom nya upplagor af de redan införda iakttaga den föreskrifna ortografien. Beträffande öfriga läroböcker, som användes i skolorna, skulle man söka att så snart som möjligt få den faststälda rättskrifningen deri införd, särskildt skulle alla läroböcker, som icke iakttagit den samma inom fem år, aflägsnas ur de tre lägsta klasserna vid de högre skolorna. Slutligen skulle det åligga de särskilda skolstyrelserna att vidtaga de anordningar och åtgärder, som för sakens lyckliga genomförande kunde erfordras.

Fråga vi nu efter grunderna dertill, att rättskrifningssaken i Tyskland fick denna utgång, så kan väl svaret knappast blifva annat, än att dessa hufvudsakligen äro att söka dels i det synnerligen lifligt kända behofvet af större enhet, fasthet och förenkling i reglerna för rättskrifningen, dels i det stora anseende, som numera aflidne professor R. von Raumer åtnjöt på detta område såväl hos regeringarna som hos den stora bildade allmänheten.

Vända vi åter blicken på vårt eget land för att tillse, huru det förhåller sig hos oss i dessa afseenden, så torde det väl vara otvifvelaktigt, att man i vida kretsar djupt grämer sig öfver det myckna vacklande, onödigt svåra och oändamålsenliga i vår nuvarande rättskrifning samt lifligt längtar efter enhet, fasthet och förenkling; men jag tror ej, att jag skall förnärma någon af våra språkforskare, om jag påstår, att hos oss icke för närvarande finnes någon, som ens tillnärmelsevis eger det anseende på ifrågavarande

område, som R. von Raumer åtnjöt och åtnjuter i Tyskland. Emellertid finnas hos oss flere, hvilkas namn nämnas med aktning och hvilkas arbete på rättskrifningens gebit tilldragit sig förtjent uppmärksamhet. Också torde svårigheterna för åstadkommande af en allmänt antaglig rättskrifning, ehuru ingalunda små, dock vara mindre hos oss än i Tyskland. Vi torde derför icke böra alldeles uppgifva hoppet om att kunna ernå en sådan. Särskildt har ett nyss utkommet arbete »Svenska språkets ljudlära och beteckningslära af I. A. Lyttkens och F. A. Wulff» synts mig utgöra en god förberedelse dertill. Dessa författare hafva genom sina utredningar af svenska språkets ljudförhållanden och genom sina rika, med noggrannhet och skarpsinne ordnade ordsamlingar gifvit oss en öfversigt af vårt språk ur ortografisk synpunkt, som vi förut saknat och som måste blifva af ovärderligt gagn, då det på allvar blir fråga om att förenkla och fastställa vår rättskrifning.

Föranledd af detta arbete, har jag tagit mig friheten att vända mig till den ene af författarne, D:r I. A. Lyttkens, med förfrågan, om han icke skulle vilja uppsätta ett kort förslag till grunder för en förenklad rättstafning, som kunde läggas till grund för en diskussion angående en normerad svensk rättskrifning. Såsom svar å denna fråga har han stält till mitt förfogande ett förslag till ändringar i svenska språkets rättskrifning, hvilket här nedan meddelas, i hopp att de, som intressera sig för vår rättskrifnings förbättring och fastställande, ville uttala sig med anledning deraf, härvid städse erinrande sig, att det är fråga om ett förslag, som är afsedt till omedelbart praktiskt bruk, och som derför måste afstå från den stränga konseqvens, som den rena teorien måste fordra.

Af de uttalanden, som sålunda kunde komma till allmänhetens kännedom, skulle man, enligt min öfvertygelse, blifva satt i tillfälle att afgöra, huruvida utsigt funnes till den samstämmighet i hufvudsaker, som en normerad rättskrifning måste förutsätta, och om det således vore skäl att vidtaga några åtgärder i detta syfte.

* *

*

Förslag till ändringar i Svenska språkets rättskrifning,

utarbetadt hufvudsakligen efter

"Sv. språkets ljudlära och beteckningslära

af

I. A. Lyttkens och **F. A. Wulff".**

1) *e såsom tecken för ä-ljudet bör ändras till ä.*

Nordiska rättstafningsmötet föreslår en ändring af *e* till *ä*, såsom beteckning för ä-ljudet, i synnerhet der *e* har hvarken fonetisk eller etymologisk grund, samt först och främst i ljudförbindelsen *jä*. Genom detta förslag minskas visserligen mängden af de ord, i hvilka *ä* är ljudstridigt betecknadt; men antalet af de ord, i hvilka *ä*-ljudet fortfarande skulle tecknas med *e*, blefve dock så stort, att från undervisningens synpunkt blott föga skulle vinnas. Den äldre litteraturen skulle under sådana förhållanden uppträda med *en*, och den nyare med en *annan* samling af ord, i hvilka *ä*-ljudet betecknas med *e*, och det skulle blifva ytterst svårt för skolornas lärjungar och för allmänheten att hålla reda på, i hvilka ord ändring skulle ske. Den nya undantagslistan skulle blifva lika svår att minnas som den gamla, hvilken understödes af den befintliga äldre litteraturen och vanan hos dem, som från barndomen inlärt densamma. Man kan visserligen använda ordens forna uttal eller deras slägtskap såsom skäl för den ena eller andra teckningen; men icke för att uppställa regler att användas vid skrifvandet, enär dessa förhållanden dels äro obekanta, dels svårfattliga, dels osäkra. Skall derför en ändring ske med afseende på *ä*-ljudets beteckning, så bör den vara så fullständig, att endast högst få undantag komma att qvarstå. Såsom sådana undantag skulle kunna nämnas:

1) orden *den, det, dess, dem, denne, detta, dessa;*

2) räkneorden *tretton, trettio, fem, femton, femtio, sex, sexton, sextio, elfva, elfte;*

3) följande småord: *men, eller, efter, eljest, ej, nej;* hvilka alla äro mycket vanliga ord och skulle stöta ögat allt för ofta, i synnerhet de först nämda, om de blefve betecknade med *ä*. De få ord, som ha ett uttal vacklande mellan *e* och

ä, och sådana ord, om hvilkas uttal meningarna icke äro fullt stadgade, kunna tills vidare behålla den nuvarande beteckningen med *e,* således: *enkel, egna, mellan, mellerst, emellertid, helga, helgon, helgelse* och förstafvelsen *er-*.

Främmande ord böra endast i den mån de blifvit införlifvade med svenska språket förändras. I sådana ord kan dock det korta *ä*-ljudet betecknas med *e*, i synnerhet i en mängd ordslut, ss. *-ell, -ett, -ess, -esse, -ent, -ente, -ens, -est, -esk, -ekt, -ept, -ex, -elj, -ember,* hvaremot främmande ord på *-är, -än* och *-ärn* böra tecknas med *ä,* t. ex. *karaktär, karantän, kasärn.*

Det svaga *e*-ljudet i obetonade stafvelser (ett från så väl *ä*-ljudet som *e*-ljudet skildt ljud) måste fortfarande betecknas med *e,* t. ex. *gossen, taket, rike.*

2) *Det öppna å-ljudet bör betecknas med o, och det slutna med å.*

I Nordiska rättstafningsmötets förslag är skilnaden mellan dessa ljud icke insedd, hvarför i detsamma i stället föreslås, att båda skulle tecknas med *å.* Utan tvifvel i känslan af att denna fråga vid tiden för förslagets uppställande icke var till fullo utredd, föreslogs likväl till ändring icke mer än inalles sex ord, hvilket antal är så ringa, att härigenom förslaget i sjelfva verket blifvit utan resultat. Det torde numera anses till fullo utredt, att *det öppna å-ljudet*, som i svenskan användes såsom kort (t. ex. i *oss*), är ett helt annat ljud än *det slutna,* som i vårt språk i allmänhet användes såsom långt (t. ex. i *ås*). Dessa ljud äro lika väl skilda inom sin ljudserie som *ä-* och *e*-ljuden inom sin.

Det öppna *å*-ljudet, som omfattar ett mycket stort antal ord, redan af gammalt betecknade med *o,* bör behålla detta tecken. Såsom skäl härför kan, utom det att det redan har denna användning i de allra flesta svenska ord med öppet *å*-ljud, äfven anföras, att det är användt såsom tecken för detta ljud af de flesta författare i ljudlära, och att beteckningen i detta fall öfverensstämmer med allmänt europeiskt skrifbruk. Visserligen användes tecknet *o* äfven för det slutna *o-ljudet* (i *os*), men antalet af de ord, som ha kort *o*-ljud (t. ex. *bom, ond, prost, fostra*), är påfallande ringa, och endast i detta fall kan ovisshet vid afläsningen (icke vid beteck-

ningen d. v. s. skrifvandet) uppstå; hvaremot, när *o*-ljudet är långt (t. ex. i *stol*), förvexling med långt *å*-ljud (t. ex. i *stål*) är förebygd genom olika beteckning.

Fasthålles *o* för det öppna *å*-ljudet (i *oss*), samt *å* för det slutna (i *ås*), böra dock böjningsformer med öppet *å*-ljud af ord med slutet *å*-ljud behålla beteckningen med *å* (t. ex. *få fått, blå blått*), emedan i första rummet böjningsformer böra bibehållas lika betecknade med sina utgångsformer. De ord, som nu bilda undantag, äro, utom svenska ord, som ha öppet *å*-ljud framför *ng* (t. ex. *sång, många*), jemförelsevis få, och skulle genom ändring af mera sällan begagnade ord och sådana, som redan nu ofta tecknas med *o* (såsom: *ollon, ollonborre, skolla, volm,-a, vom, holk, örngott, brock, voffla, frossa, frosseri, pjosk,-a,-ig, tott* eller *totte, ijons, monne, monde, sponta*) kunna ännu mera inskränkas, så att blott följande komme att qvarstå: *fåll,-a, håll,-a, såll,-a, vålla, ålder, -ras, -rig, våld, stånd, förstånd, stånda, vånda,-as, nånsin, åska, påsk, plåster,-ra, måste, brådska, mått* (att mäta med), *mått a, åtta, råtta, låtsa, slåtter, tråckla, sådd, såld,-e, sålt.*

De ord, i hvilka uttalet vacklar emellan långt öppet *å*-jud och långt slutet *å*-ljud, må fortfarande tecknas med *o*, emedan meningarna om dessas uttal äro mycket olika. Dessa ord äro: *sorl, sorla, porla, morla, morna sig, hord, order, orden*, hvilka vanligast ha öppet *å*-ljud; *vilkor, kora, utkora, ordna, ordning, välboren, kol, kola, kolna, moln, dold, son, kona, lof, lofva, sofva, skof, uppskof, mellanskof, skrof, skroflig, klofve, sofvel, sofra, förkofra, ackord, bord* (list), *lord*, hvilka vackla och uttalas olika i olika trakter af landet; samt *ofvan, hof, dof, dofhjort, konung, tjog, sobel, sod*, hvilka vanligast uttalas med slutet *å*-ljud.

Från den regeln, att det *långa å-ljudet* tecknas med *å*, komme endast främmande ord att afvika (såsom i slutstafvelserna i orden *analog, korridor, symbol, ekonom, filosof, mikroskop, despot, epok*), enär öfriga undantag, som icke höra till näst förestående grupp, ganska allmänt redan nu tecknas med *å*, såsom *fågel, mån, odåga, kråma sig*, liksom de utländska *berså, ridå* o. d.

Några ord finnas väl, som ha uttal vacklande mellan *å*-ljud och andra ljud, men de tecknas redan nu i enlighet

med det vanligaste uttalet (t. ex. *forsla, tomt, pråm, inkråm* m. fl.).

3) *J-ljudet.*

Af *j*-ljudets beteckningar torde i första rummet beteckningen af *j*-ljudet med *g* efter *r* och *l* kunna ändras. Antalet af de ord, som tecknas med *g* efter *r* och *l* (t. ex. *varg, torg, borgare, talg, bälg*) är ungefär lika stort med antalet af de ord, i hvilka *j*-ljudet efter de nämda ljuden tecknas med *j* (t. ex. *värja, smörj, skölja*). Ändringen torde kunna gå lätt för sig: *sorj* torde icke stöta mer än *sörja, bärja* icke mer än *börja*.

Efter en sådan förändring skulle *j*-ljudets beteckning med *g* blifva inskränkt till ställningen framför mjuk vokal, och om *läja, däjlig, sträjk, gnäjs, släjf, späjs, pinje, linje, linjal, linjera* och några främmande, ss. *reguljär, kampanj*, tecknas med *j*, kommer *j*-ljudets teckning med *j* (om man bortser från *hj, lj, dj, gj*, i hvilka teckningar *h, l, d* och *g* äro stumma) icke att få några andra undantag.

4) *V-ljudet.*

V-ljudets beteckning med *f* eller *fv* är af alla erkänd såsom högst olämplig och såsom icke egande stöd vare sig i uttal eller härledning (se Redogörelsen för Nordiska rättstafningsmötet). Fördelarna af en ändring i detta fall äro från undervisningens synpunkt uppenbara, enär i sådant fall *v*-ljudet alltid komme att betecknas med *v*, med undantag för *hv*. Svårigheten att utföra denna ändring är beroende derpå, att den samma drabbar ett mycket stort antal ord och deraf många, som mycket ofta förekomma, hvarigenom de nya texterna få ett temligen olikartadt utseende i jemförelse med de äldre. Sker en ändring på detta område, böra dock alla sådana böjningsformer, som ha *f*-ljud, behålla teckningen med *f* (t. ex. *haft, kvaft, styft, passift, left*).

5) *Sje-ljudet.*

Sje-ljudets många olika beteckningar medföra stora svå-, righeter för undervisningen; derför torde man böra se till, huru vida icke någon förbättring skulle kunna åstadkommas utan allt för stort ingripande i texternas nuvarande utseende.

En ändring, som ganska lätt skulle kunna utföras och redan nu ofta af många tillämpas, är utbytet af beteckningarna *sch*, *ch*, *sh* och *sc* till *sj* framför hård vokal, i slutet af ord och i ord på *-era*, samt till *sk* framför mjuk vokal, t. ex. *sjal, sjack, sjarad, dusj, nisj, affisjera, skema, broskyr, faskin*. De kvarstående undantagen såsom *sje*-ljudets beteckning med *ch*, *g*, *j*, *ge* (t. ex. *chef, attaché, genre, generös, logi, redigera, projekt, jalusi, bagage, fastage*) skulle ännu stöta allt för mycket i ny drägt. Af ändelserna *-sion*, *-ssion*, *-tion*, *-xion*, alla uttalade med *sje*-ljud, torde de två förstnämda utan svårighet kunna ändras till *-sjon*.

6) *K-ljudet.*

a) *q* såsom tecken för *k*-ljud bör ersättas af *k*.

Denna förändring förekommer redan så allmänt, att ingen tvekan om dess genomförande bör förefinnas.

b) *g* såsom tecken för *k*-ljudet bör ersättas af *k* i alla fall, utom då det förekommer i böjningsformer af ord, som ha *g*-ljud, samt framför afledningsändelserna *-sen* och *-sel* i ord med *g*-ljud i utgångsformen. Alltså: *makt, släkte, ansikte, duktig*, men *lagt, högt, tidigt, vanligtvis, tilltagsen, blygsel.*

c) *c*, *ch* och *que* såsom tecken för *k*-ljud ersättas af *k*, såsom allmänt redan nu brukas. Dock bibehållas *ck* för *kk*, samt *ch* i *och*.

d) Utbytandet af *x* mot *ks* skulle stöta rätt mycket, emedan högst få författare begagnat en sådan förändring. Bibehållandet af *x* föranleder icke heller några synnerligen stora svårigheter vid undervisningen.

7) *T-ljudet.*

dt såsom tecken för *t*-ljud bör utbytas mot *t* eller *tt* i alla fall, utom då *t*-ljudet förekommer i böjningsformer af ord, som ha *d*-ljud, således: *ritt, skritt, hantvärk, bunt*, men *godt, mildt, vändt, aktadt*. Dock bibehållas sammansättningar och afledningar af *land* med *dt*, t. ex. *landtman, landtlig*.

Genom dessa förändringar uti *k*- och *t*-ljudens beteckning skulle reglerna för *k*-ljuds beteckning med *g*, och *t*-ljuds beteckning med *dt* blifva öfverensstämmande med hvarandra, och de qvarstående beteckningarna med *g* och *dt*

skulle, med undantag af ett enda fall af afledning, hvilket äfven skulle kunna förändras, om icke åsigterna om dessa ords rätta uttal vore olika, blifva inskränkta till böjningsformer. Detta är en stor fördel, enär det alltid är lätt att inse sammanhanget mellan olika böjningsformer af samma ord. Sammanhanget mellan ett afledt ord och dess utgångsform är deremot ofta fördunkladt, och sammanhanget mellan ett ords nuvarande form och dess forna uttal kan icke användas såsom regel för beteckning på de stadier af undervisningen, på hvilka rättskrifningen inläres.

Hvad konsonant-fördubblingen beträffar, torde den kunna i allmänhet behållas på det sätt, som den nu förekommer. Framför böjningsändelser, som börja med *d* och *t*, torde dock förenkling böra ske, dels emedan förenkling i detta fall sker allmänt, då fråga är om vissa medljud (t. ex. *l, n*), dels emedan förenkling af många författare iakttages äfven för andra medljud. Skall förenkling ske, bör den antingen omfatta alla eller inga medljud. Tecknas det långa medljudet i nyss nämda fall enkelt, kunna reglerna för konsonantfördubbling uppställas på ett ganska enkelt sätt och komma att gälla så väl böjda som oböjda ord. Konsonantfördubblingen skulle då ske endast i följande fall:

1) i slutet af ord;
2) framför vokal;
3) framför *r*, *l* och *n*;
4) framför *j* och *m*, då medljudet är *s*, *k*, *p*, eller *t*;
5) framför böjningsändelsen *s*;
6) i *kallt, fullt* och *visst;*

Undantag: *j*, *m* och delvis *n* tecknas enligt de hittills vanliga reglerna.

Af stumma tecken torde de, som befinna sig i ords början, behållas, enär det alltid är svårast att göra förändringar i ords början, emedan det är af ordets begynnelse, som man får den första uppfattningen af dess betydelse. Af denna anledning måste det stumma *h* ännu behållas i *hv* och *hj*, de stumma *l*, *g* och *d* framför *j* uti *lj, gj* och *dj*.

Deremot äro stumma tecken lättare att bortkasta inuti

eller i slutet af orden. Sålunda kan man skrifva *kar* och *värd* i stället för *karl* och *värld, utlänning* m. fl. med samma ordslut i stället för *utländning* eller *utländing, älst* för *äldst,* samt utelämna *h* efter *t* och *r* (t. ex. *teater, te, rabarber*).

Främmande ord, som icke blifvit omnämda i det föregående, behandlas såsom svenska, när de kunna anses fullt införlifvade med vårt språk, eller undergått någon betydligare förändring, t. ex. *moaré, soaré, trottoar, volym, kalkyl, assyrera, horisont, asur, fasad* (deremot *center, procent* m. fl. med *c*), ordsluten *-ang, -ong, -äng, -angs.*

Egennamn böra icke blifva föremål för bestämmelser med afseende på teckningen, särskildt af det skäl, att den enskilde anser sig ega full rätt att sjelf bestämma sin namnteckning, och emedan denna för öfrigt har äfven en rättslig sida.

E. F. Gustrin.

Ur "Harzresan".

Denna diktcykel, ur en öfversättning af Heinrich Heines »Buch der Lieder» som förberedes till utgifvande, har af öfversättaren, hr *Herman A. Ring*, benäget stälts till Tidskriftens förfogande.

Harz har sedan gammalt fått tjenstgöra som tillhållsort för folktrons mystiska väsen. I synnerhet har Brockenberget med sina spetsar Brocken och Heinrichshöhe varit rikt på sagor och sägner. Vid Brocken eller Blocksberg samlas under Valpurgisnatten hexor och gastar för att fira sin sabbat. Dessa sagor anses ha sin grund djupt i forntiden och ha under generationer med lifligare fantasi än vår helt naturligt uppstått ur naturförhållandena vid och omkring bergen. Bergets form och gestalt är nämligen ytterst bizarr och fantastisk med söndersprängda block och stupande branter, och det omges nästan ständigt af slöjor af moln och dimmor, hvilka ofta antaga de besynnerligaste former. Det egendomligaste fenomenet der, hvilket väl ock gifvit Heine den förnämsta impulsen till det mystiska elementet i denna sång, är den så kallade Brockgespenst, skuggbilder af hus och menniskor, hvilka vid solens upp- och nedgång bilda sig mot en bakom berget stående töckenvägg.

Bergidyll.

Uppå berget står en hydda,
Der den gamle bergsbon bor,
Och der susa mörka granar,
Månen glänser klar och stor.

Uti hyddan står en länstol,
Prydd med snirklar och beslag,
Den, der sitter nu, är lycklig,
Och den lycklige är jag.

På en pall den lilla sitter,
Stöder armen mot mitt sköt —
Ögon som två blåa stjernor,
Mun som rosen ljuf och söt.

Och de stora, klara stjernor
Skåda på mig himmelsblå,
Och hon lägger liljefinger
Skälmskt mot purpurläppar små.

Nej, mitt barn, ej mor här hör oss,
Sköter ju med flit sin rock,
Far på zittran sakta spelar,
Sjunger gamla visor ock.

Men den lilla hviskar sakta,
Sakta och med dämpad röst;
Mången vigtig hemlighet har
Redan lämnat hennes bröst.

»Ja, allt sedan mormor dog, så
Kunna vi ej mera gå
Ner till Goslars skyttegillen,
Och der var bra gladt ändå.

Men här allting är så ödsligt,
På det kalla bergets krön,
Och om vintern bli vi nästan
Halft begrafna uti snön.

Och jag är en stackars flicka,
Som ett barn så rädd jag är
För de stygga, slemma bergstroll,
Som om natten pyssla här.»

Plötsligt tiger hon, den lilla,
Som för egna ord förskräckt,
Och med båda sina händer
Har hon ögonen betäckt.

Högre susa skogens granar,
Spinnrockshjulet hastigt rörs,
Zittran tonar allt emellan,
Och den gamla visan hörs:

»Frukta ej, du lilla kära,
För de onda andars makt!
Dag och natt, du lilla kära,
Hålla englar om dig vakt.»

* *
*

Granen med de gröna fingrar
Emot fönsterrutan slår,
Medan månen, stilla lyssnarn,
På det klara fästet står.

Far och mor de snarka sakta
Uti sofgemaket re'n,
Men vi båda vakna sitta
Pratande i månens sken.

»Att för ofta du har bedit,
Blir mig svårt att tro, min vän,
Denna dina läppars ryckning,
Kommer väl af böner den?

Denna kalla, stygga ryckning,
Som så mången gång mig skrämt —
Dina ögons fromma glans dock
Fruktan jagat bort allt jemt.

Och jag tviflar, att du tror på,
Hvad vi måste tro ändå —
Icke Gud vår Fader, icke
Son och Ande tror du på?»

Ack, mitt barn, re'n såsom gosse,
Då i mor mins knä jag låg,
Trodde jag på Gud vår Fader,
Som beskyddar hög och låg.

Som den sköna jord har skapat,
Sköna menniskor derpå,
Och för måne, sol och stjernor
Satt den väg, de ha att gå.

När jag större vardt, min flicka,
Ännu mer begrep jag då,
Jag begrep och vardt förståndig,
Sonen då jag trodde på;

På den käre son, af hvilken
Vi den högsta kärlek rönt,
Och som se'n till tack af folket
Blef, som ofta, törnekrönt.

Sedan, när jag större blifvit,
Mycket rest och mycket sett,
Svälde hjertat, och jag trodde
På den Helge ande lätt.

Denne gjort de största undren,
Och en större gör han än;
Han bröt neder herreborgar,
Gjorde folket fritt igen.

Gamla djupa sår han helar
Och förnyar gammal rätt;
Alla menskor äro syskon
Af en enda adlig ätt.

Han förskingrar onda drömmar,
Och den spöklikt dunkla slägt,
Som oss kärleks lust förmenar,
Viker vid hans andes flägt.

Tusen riddersmän i vapen
Visst den Helge ande har,
Hvilka ut hans vilja föra
Utan fruktan, hvart det bar.

Deras skarpa klingor blixtra,
Fanorna, hur vaja de!
Ack, du ville väl, min flicka.
Dessa stolta stridsmän se?

Väl, så se på mig, min flicka.
Kyss mig, och du ser för sann,
Ty jag sjelf, mitt barn, är just en
Sådan andens riddersman.

*   *
*

Månen döljer sig derute
Bakom granens höga stam,
Och i kammaren vår lampa
Blinkar matt och sömnigt fram,

Medan mina blåa stjernor
Stråla i allt högre ljus,
Munnens purpurläppar glöda,
Och jag hör en hvisknings sus:

»Små figurer, tomtenissar,
Stjäla från oss maten här,
Den om qväll'n i kistan ligger,
Da'n derpå den borta är.

Små figurer grädden slicka
Af vår mjölk, och sedan får
Skålen otäckt stå, och resten
Lapar i sig katten vår.

Och vår katta är en hexa,
Ty hon smyger nattetid
Bort till andars berg, till tornet
Under stormens vilda strid.

Der en gång ett slott har ståndat,
Fullt af lust och vapenglans,
Blanka riddersmän och damer
Svängde der i fackeldans.

Slott och folk och allt förtrollat
Har en ond och mägtig fée;
Nu blott nakna murar stå der,
Hvilka skydd åt ugglor ge.

Men min salig mormor sade:
Om man rätta ordet lär
Och på rätta timmen säger
Det på rätta stället der,

Då förvandlas nakna murar
Åter i ett präktigt slott,
Riddersmän och pager dansa
Åter om med damer brådt.

Och den rätte ordet säger,
Honom tillhör slott och folk,
Pukor och trumpeter klinga
Som hans unga väldes tolk.»

Se, så blomstra sagobilder
Upp ur munnens ros så vän,
Ögonen deröfver gjuta
Mildt sitt blåa stjernesken.

Sina gyllne lockar virar
Om min hand den lilla då,
Ger åt fingren ljufva namn och
Ler och kysser, tystnar så.

I den stilla kammarn blickar
Allting på mig välbekant,
Bord och skänk, det är mig, liksom
Redan jag dem kände grant.

Alvarsvänligt uret pratar,
Zittran, knappast hörbar nyss,
Börjar af sig sjelf att klinga,
Drömmande jag derpå lyss.

Se, då är den rätta stunden,
Rätta stället, det är här;
Och, jag tror, på mina läppar
Ock det rätta ordet är.

Ser du, flicka, hur det ljusnar,
Hör du, gryningstimmen slår!
Gran och bäckar högre brusa,
Upp ur dvalan berget står.

Zitterklang och dvergars visor
Tona ur dess mörka djup,
Och en vårlig skog af blommor
Spirar på dess branta stup; —

Blommor, sköna underblommor,
Saftigt breda gröna blad,
Vällustdoftande och granna,
I en yppigt brokig rad.

Rosor liksom flammor röda
Skjuta hastigt knopp vid knopp,
Liljor som kristallkolonner
Sträfva emot himlen opp.

Stjernor liksom solar stora
Skåda ned med längtan varm,
Kasta sina strålefloder
Rakt i liljans hvita barm.

Och vi sjelfva, ack du lilla,
Som förvandlade vi stå,
Fackelglans och guld och siden
Skimra kring oss båda två.

En prinsessa är du vorden,
Och ett slott är hyddan här,
Riddare och damer jubla,
Dansens vågor bölja der.

Och jag sjelf, jag dig har vunnit,
Dig och allting, slott och folk;
Pukor och trumpeter klinga
Som mitt unga väldes tolk.

Om fransk skådespelarkonst.

Några reflexioner och minnen från Paris-saisonen 1881—1882.

Vi tänka oss, att en teatervän, som besöker Paris i afsikt att med kärleksfullt intresse studera den moderna franska skådespelarkonsten, första aftonen besöker Théâtre Français och där åser ett nutidsskådespel, t. ex. Le monde où l'on s'ennuie i dess ursprungliga förträffliga uppsättning, och så följande kväll bevistar en föreställning uppe på Odéon, då en af pseudoklassicitetens tragedier uppföres. Han skall då häpna öfver motsatsen i båda dessa prestationer, hvilken till en början synes honom alldeles oförklarlig.

På båda teatrarna finner han skådespelare, som utbildats i samma skola, haft samma lärare, studerat samma stora mönster, ha samma kärlek till konsten — och dock hvilken skilnad!

Här finner han den ädlaste, friskaste natur, lifvet sådant vi alla sett det, en diktion, som är den som talas af er och mig i förtroliga stunder, och där onatur, bombast, deklamerande, ihålig patos. Och under följande teaterbesök stegras hans förvåning, och han kastas från den ena ytterligheten till den andra.

Hvadan kommer detta? Det är det jag i det följande vill söka förklara.

För att rätt och opartiskt kunna bedöma den franska skådespelarkonsten, måste man dock först känna den franska karaktären, man måste med vare sig sympati eller antipati förstå folkanden, man måste kunna åskådliggöra för sig, på hvad sätt fransmannen tänker och känner i lifvets

olika förhållanden, och hur han uttrycker tankar och känslor i tal och åtbörder, ty eljest får man från början en skef och orättvis uppfattning af skådespelaren. Han kan dock ej ge lif åt andra personligheter än dem han känner. Är det verkligen fransmän, lefvande människor från ett visst land han framställer, får granskaren nöja sig, om än dessa människor äro honom aldrig så främmande eller motbjudande. Men glömmer han detta, skall han aldrig rättfärdigt bedöma en konstprestation.

Så hörde jag, när Sarah Bernhardt besökte Stockholm, mången förklara, att hon var onaturlig, stormande, affekterad; men detta kom sig af, att man ej visste eller ville inse, att så bete sig söderns barn i liknande fall. Går man en dag under en het debatt upp i franska kammaren, skall den, som är van vid våra lugna svenska bönders parlamentariska skick, häpna öfver de franska politikernas ursinne, att icke säga vanvett. I domstolssalarna skall man finna advokaterna i obetydliga fyllerimål bruka ord och åthäfvor så bombastiska, att svenskar ej ens på studentmöten skulle våga komma fram med dylikt af fruktan att bli utskrattade. Ett ståtligt ord, sagdt i rättan tid, kan komma juryn att smälta tårar och att frikänna en mördare, och frikännandet väcker galleriets stormande jubel. Denna benägenhet för bombast, effekt, teatraliskhet är natur hos fransmannen, ett karaktäristikum för det franska nationallynnet.

Och den franska sentimentaliteten! Huru föga befryndad är hon ej med det germanska hänsjunkandet i åskådandet af »die blaue Blume»! Jag tror knappast, att Werther kördat många offer i det glada Gallien. Den franska sentimentaliteten har fastmer något nätt, petigt, pjåskigt i sig. En svensk moder, som vore ledsen öfver, att hennes familj ökades med för många gossebarn och inga flickebarn, skulle näppeligen komma på den idén att kläda sina piltar i kvinnokläder och långa lockar och att kalla dem »ma fifille». I Frankrike har jag bevittnat dylikt.

Alltså, om en svensk rätt skall kunna förstå franska skådespelare, måste han först och främst söka undertrycka sin benägenhet att känna obehag öfver hvad som hos dem före-

faller ytligt, grannt, affekteradt, för så vidt detta är ett uttryck af nationallynne.

I regeln erhåller den blifvande franske skådespelaren sin uppfostran i konservatoriet.

Där får han först och främst lära sig tala — för skådespelaren i själfva verket en mycket viktigare sak än mången tror. Dialektala eller organiska fel i hans uttal bortarbetas. Parisarens fina öra skulle aldrig kunna fördraga att på scenen höra Auvergne- eller Marseille-brytning. När Mademoiselle Feyghine — en ryska — debuterade på Théâtre Français, och man tyckte sig höra genljud från fjärran landsbygder, brast publiken ut i skratt, ehuru hon var underskön, en förtjänst hvilken dock, som bekant, i fransmannens öga öfverskyler många brister. I stället får konservatorie-eleven lära sig teaterspråket, som är vackert och välljudande, men ingalunda det språk som talas man och man emellan, ej ens inom de mest bildade klasserna. Man skulle kunna uppsätta listor på ord, som uttalas på särskildt Théâtre-Français-sätt. Så säges gärna där *onfont* för *enfant*. Théâtre Français är därför på intet sätt platsen att studera franska på.

Vidare lär sig skådespelaren att läsa vers, hvilket ej är en lätt sak i franska språket. Att få in rytm i en orytmisk vers och dock framsäga den parlando är en konst, som kräfver mycket arbete. Resultatet blir något, som ej motsvarar svenska begrepp om metrisk vers, utan låter som prosa med rytmiskt välljud. Man bör ha hört Delaunay som Le Misanthrope läsa upp den gamla kupletten

"Si le Roi m'avoit donné
Paris, sa grand'Ville"

för att kunna rätt förstå, hvilket oändligt behag en fransk skådespelare kan inlägga i själfva framsägandet af poesi.

Vid konservatoriet nöjer man sig dock ej med att lära eleverna tala och att tala vers. De måste äfven lära sig spela. Härvid tillgår naturligtvis så, att de få instudera roller. Alfa och omega på deras repertoir är då det pseudoklassiska skådespelet: i tragedien Corneille och Racine, i komedien Molière och hans efterföljare.

Vid denna undervisning följes ständigt traditionen.

Hvarje roll är under århundraden stelnad till en typ. Hvar replik kan endast sägas på ett sätt, så som de stora mästarne sagt henne förr. Däraf denna ofrihet i skolundervisningen, som i mycket har menliga följder; men däraf också denna korrekthet, denna rykt på skådespelarne, som lämna intet åt slumpen, utan alltid mena något med hvad de göra.

En motvikt mot traditionens pedanteri ligger i fransmannens naturliga bons sens, sinne för det löjliga med ty åtföljande obenägenhet att själf vara det och i hans känsla för det verkliga, konkreta lifvet. Detta tillvaratagande och studium af verkligheten, denna sanningskärlek är bredvid traditionen den andra stora faktorn i den franska skådespelarkonsten.

Den del af det franska dramat som för närvarande är mest vanlottad är otvifvelaktigt tragedien.

Och att ingjuta lif i dessa pseudoklassicitetens pompösa alster är i våra dagar hardt när omöjligt. Då det franska sorgespelet eller snarare det romerska hade sin efterblomstring vid Ludvig den XIV:s hof, tillät ej etiketten, att turkar, romare och hebreer tedde sig annorlunda än som hofmän från Versailles med hofmannadrägter, hofmannalater och hofmannakänslor. Däraf denna sirlighet och bombast, denna iskyla, som hvilar öfver diktkonstens foster.

När en skådespelare i våra dagar skall söka återge dessa figurer, känner han sig alldeles désorienterad. Han har aldrig mött dessa hjältar, aldrig talat som de, aldrig känt som de. Hvad under då, att det ej återstår honom annat än att taga fasta på sina konservatoriestudier, att göra efter hvad han fått lära? Och då han fått till lifs en gammal tradition, som är främmande för oss, blir resultatet, att man står alldeles kall inför dessa skrik, denna saccaderade, uppstyltade deklamation, som börjas i så hög ton, att, då den skall drifvas till sin spets, den öfvergår till ett skärande tjut.

Endast de största kunna ännu få något lif i denna värld, antingen genom att inlägga ett modernt känslo- och passionslif i den, som ej finnes, skapa om rollerna, eller ock genom att idealisera, adla den lugna, kalla prakten i dessa

svala tempelgårdar. I den förra riktningen gick Sarah Bernhardt i dessa roller, den tid då Paris ännu hade den lyckan att äga henne vid Théâtre Français.

Men nu, då hon öfvergifvit den gamla repertoiren, finnes ingen, som kunnat värdigt upptaga hennes mantel. Den dam, som jag på Théâtre Français såg i hennes roller — det var en belgiska, Mademoiselle Dudley — var visserligen entusiastisk, men hennes entusiasm fick ett föga lyckligt uttryck. Hon hade samma olater som de unga, omogna skådespelarne vid Odéon. Därför lyckades hon ej åstadkomma något djupare intryck i t. ex. Phèdre, som dock är ett af den gamla sorgespelsdiktningens bästa stycken. Hennes spel var hela tiden allt för forceradt; hon gaf aldrig åskådaren tid att hämta andan, emedan hon ständigt höll sig allt för högt på röstskalan. Det fans inga moment af lugn, vid hvilka man kunde hvila.

På manssidan finnes vid samma scen en skådespelare i det tragiska facket — Mounet-Sully — som har stora naturliga gåfvor. Han är i rikt mått utrustad med den konstnärliga furian, men hon blir honom oftast öfvermäktig. I en roll, som Œdipus i Œdipe Roi efter Sofokles, som för öfrigt ges med en underbart skön mise-en-scène, lyckas han dock åstadkomma en prestation af hög rang. När han som den blinde konungen omfamnar sina barn och trefvar med händerna i deras ansikten för att erinra sig deras drag, kommer man ovilkorligen att tänka på Ristori med barnen i Medea. Detta är le grand art, stor mänsklig konst, men jag betviflar, att något dylikt skulle kunna åstadkommas med de gamla franska tragedierna.

Som Hernani lyckades däremot Mounet-Sully på långt när ej så väl. Styckets retoriska prål förledde skådespelaren att genom falska effekter söka vinna publiken. När han hos Don Ruy Gomez de Silva högt ropar ut:

> "Je vous dis que je suis le proscrit, le rebelle
> Hernani..."

och sedan gång på gång upprepar sitt namn, var det ej längre menskligt tal, utan lejonrytande. Han gapade, han vrålade, han skakade sina yfviga lockar och intog plastiskt fördelaktiga poser. Där lade han an på sina landsmäns

sinne för det öfverdrifna, teatraliska. I det grekiska stycket däremot greps han synbarligen af det storartadt mänskliga i karaktären, han kände, att så kunde ej den lidande konungen uppträda. Det högtidliga, djupt patetiska tilltalade genom sitt klara lugn en annan sida hos honom som fransman. Därför lyckades han i denna roll väcka vida större intresse hos den främmande åskådaren.

Jag tror, att det uppstyltade spelsättet i tragedien bidragit till, att Shakspere aldrig haft någon verklig framgång i Paris. Den franske skådespelaren, van vid sina sorgespel, känner sig främmande inför de varmblodiga, lefvande shakspereska karaktärerna. Han vet ej, hur han skall taga dem. Skall han spela dem som Cinna eller som Le fils de la nuit, eller skall han spela dem som Les Fourchambault? Idel frågor, som han ej kan besvara.

Därför när jag på Odéon såg Othello spelas af en af Frankrikes bättre skådespelare, Taillade, förvånades jag öfver att finna en lugn, skägglös småborgare, som visserligen var svart i ansiktet, men ej det minsta eldig i själen. När Jago framhväste sitt förtal, satt Othello nedhukad på en stol och var ganska ledsen öfver sitt missöde, men dock tämligen resignerad. När han likväl ändtligen rycktes upp, blef han plötsligen en fullständig bandit, som rasade, tjöt, vred sig på golfvet och försökte på sig själf, huru han skulle bära sig åt att strypa Desdemona, då man tydligen hörde gurglingen i halsen. Men af det förnäma, det stolta, det varmhjärtade hos Othello, af allt det, som för Shakspere-vännen gör honom till Othello, fans intet. Äfven en så stor konstnär som Sarah Bernhardt misslyckades som Lady Macbeth och kunde ej vinna den engelska publikens bifall, då hon i denna roll uppträdde i London.

. .

Står alltså sorgespelet för närvarande lågt i Frankrike, så är det däremot ett annat förhållande med det gamla lustspelet. Enligt gammal häfd spelas det ytterst uppsluppet, nästan clownmässigt. De molièreska personerna framställas som galna farsfigurer. Det är ett lif, en fart, ett springande, ett skrikande, som rycker den surmulnaste med. Gamla lustiga traditionella upptåg gälla ännu. Intet hos

Molière anger, att Thomas Diafoirus vid första besöket hos Argan skall klättra upp och sätta sig på en manshög, trefotad stol, men det är oförlikneligt löjligt att höra och se den magre — han *måste* vara mager — och tölpaktige unge mannen uppe från höjden utslunga sina lärda fadaiser. Samma tillställning har jag sett både på Théâtre Français och Odéon. Den kan alltså ej bero på ett tillfälligt påhitt.

När så en verkligt stor skådespelare återger en af den gamla komediens karaktärer, blir intrycket öfverväldigande. Se t. ex. Got som advokaten i Les plaideurs. Det är ej längre en commedia-dell'arte-figur, utan det blir en glänsande persifflage af hela det franska advokatståndet. Gester, tonfall, allt är återgifvet under satirens skarpaste belysning. Hans sätt att knuffa sin fotshöga mössa i olika ställningar på hufvudet allt efter försvarstalets olika faser är ensamt det mästerligt.

Men också måste Molière ses i Paris, där allt är genomarbetadt för att få fram det bästa möjliga af de gamla komedierna. Där kan ett sådant nonsens som det turkiska divertissementet i Le bourgeois gentilhomme genom Gots öfverdådiga lustighet som Muphtin bli njutbart.

Man får dock ej vara blind för, att Molière i det hela spelas ytterst stiliseradt. Här kanske mer än i tragedien lämnas föga spelrum åt individens uppfattning, men det är lyckligt, att den ande, som lefver kvar i traditionen, är en så snillrik mans ande.

Denna uppfostran genom Molière är orsaken till, att den moderna farsen, där vår tids lustighet tagit sitt uttryck och som står så högt i Frankrike, spelas så förträffligt i Paris. Det är dock en stor skilnad mellan Molière-komediens och farsens spelsätt. Här har skådespelaren mera frihet att studera lifvet, han kan lättare frigöra sig från traditionen och har endast nytta af träneringen i Molières skola.

Han har fått lära sig att locka fram och tillgodogöra sig sina naturliga resurser, att i uppsluppenhetens ystraste ögonblick alltid iakttaga jämnmått och grace, att så att säga alltid ha Le Roy-Soleil för ögonen, och resultatet blir den utsöktaste konst. Därför kan Madame Judic, som är en stor artist, spela de djärfvaste roller, utan att de någonsin bli

osmakliga, därför kan Coquelin våga intaga den mest burleska kroppsställning, när han som Mascarille visar damerna sina vackra pantalonger, emedan de lätt och lustigt hoppa öfver alla tvetydigheter.

För detta glänsande resultat på farsens område är naturligtvis fransmannens sinne för det karaktäristiskt löjliga — märk väl, jag säger ej humorn — ett oeftergifligt vilkor. Hvilken bildad fransman som hälst kan föreläsa ett lustspel så, att roligheterna komma till sin rätt. Från det sunda franska skrattet särskiljer jag då alldeles boulevardierernas gaminartade, halffåniga flin åt absurditeten.

Åtminstone så länge Geoffroy, Brasseur och L'héritier ännu funnos kvar, var Palais-Royal-teatern stamorten för det franska skämtet. Man får leta efter något roligare än de tre gubbarne i Labiches La cagnotte eller Geoffroy som handelsresanden i Le mari à Babette, som far ikring i småstäderna och säljer statyer af deras stora söner, hvilket går lätt för sig, ty de intaga ett slags tänkare-ställning, hvarvid ansiktet helt och hållet gömmes bakom den ena handen.

De franska skådespelarne nöja sig ej med att skapa en lustigkurre i allmänhet, som på ett enahanda tokroligt sätt säger sina saker, utan han utarbetar figuren med en mängd smådrag, som alla bidraga till att ställa honom än mer lefvande inför åskådaren. När spelpartiet i La cagnotte pågår, börjar lampan osa — jag tror ej, att författaren anger det. Då tar en af herrarne af lampkupan, men som den är het, lämnar han den hastigt åt sin granne, och så går det laget rundt. Därpå på samma sätt med glaset. När så lampan blifvit putsad, påsättes allt igen, och spelet återupptages ånyo. Det hela är en bagatell, men en bagatell som gör, att man ryckes med i situationen och tycker sig närvara vid bjudningen.

Nu återstår att tala om den franska skådespelarkonstens stoltaste triumf, uppförandet af det moderna sededramat.

Då finna vi i Paris tre teatrar, La Comédie Française, Gymnase dramatique och Vaudeville, dit hvarje lands skådespelare och teatervänner borde vallfärda för att lära sig inse, hvad som är verklig skådespelar*konst*.

Jag skulle önska, att språket hade ord att skildra alla dessa människor, som lefva, lida, fröjdas på den franska skådebanan. Ty märk väl, det är *människor*, som de stora franska skådespelarne ställa fram för oss, ej abstrakta, skizzerade typer, bakom hvilka det egna jaget framlyser och hvilkas knep och likartade användande af evigt enahanda konstgrepp vi nödgas i roll efter roll bevittna.

Ty den franske skådespelaren anser ingen uppgift för obetydlig, utan alla söker han lika samvetsgrant lösa. Ett litet proverb af Feuillet, Le village, som illa speladt saknar allt dramatiskt intresse, gör på Théâtre Français ett högst gripande intryck. Det handlar om ett gammalt äkta par, som i alla tider hållit tillsammans sida vid sida. De få besök af en vän, som hos den gamle mannen väcker lust att rycka upp sig och resa bort och roa sig. Han meddelar detta åt sin fru, som blir alldeles förkrossad, men hon säger ingenting, utan hjälper honom med tillrustningarna till resan. När hon slutligen ger honom hälften af sin äkta sjal, som hon klippt itu, för att han ej skall frysa på vägen, säger han intet, utan står blott och ser på den. Slutligen brista de båda gamla ut i gråt, falla i hvarandras armar, och han reser icke. Af denna obetydlighet åstadkomma Barret och Mademoiselle Granger en sådan verkan, att det framkallar tårar.

Stockholms teatervänner torde erinra sig den afton på Nya Teatern, då Coquelin uppträdde i Gringoire och Les précieuses. Den store konstnären hade gifvit en humoristisk poetisk framställning af den arme gatsångarens kärlekssaga. Han hade sedan uppträdt i soiréedrägt och gladt och spirituelt berättat en liten monolog. Så började Les précieuses. Man väntade otåligt på honom. När bärstolen med Mascarille införes och man får höra hans första gällt smattrande fanfar: »Holà, Porteurs, holà. Là, là, là, là, là, là», skulle jag vilja likna intrycket vid det, som man erfar, da man efter ett angenämt varmt bad får en uppfriskande kall dusch. Och sedan skrin och yster munterhet och lefnadslust, hvilka nådde sin glänsande kulmen i sången.

Och denna de franska geniernas förmåga att kunna så fullkomligt individualisera en roll, utarbeta alla detaljer, skapa

just den gestalten, är det som väcker vår största beundran. Visserligen ha ej alla i så hög grad den Proteusartade förmåga, som är Coquelins storhet, att den ena stunden vara Gringoire, den andra Mascarille, att den ena dagen vara den enfaldige gamle klockaren i Les Rantzau och den andra dagen vara den spirituelle Figaro; men alla sträfva de efter att genomtänka, genomarbeta, i alla detaljer utmäjsla sina karaktärer. Men därtill fordras en brinnande kärlek till konsten och ett af denna kärlek alstradt träget arbete. Lämna intet åt slumpen eller åt den af rampskenet framkallade inspirationen, det är den eldskrift, som förelyser hvar och en af de goda franska skådespelarne.

Samma stora fordringar ställer äfven Got på sig själf. Jag såg honom spela en rättskaffens medelålders man i Jean Baudry, stolt, finkänslig, gentlemanlike; därefter Poirier. En så genuin bracka — sit venia verbo — har jag aldrig sett framställas. Man förstår ej, hur skådespelaren lyckades få sina kinder att pussigt och slappt nedhänga. Det förstår man dock, att det var ytterst karaktäristiskt. När han snöt sig i sin stora silkesnäsduk, uppkom ett egendomligt pipande biljud, som visserligen var farsartadt, men väl anstod den gamle borgersmannen. Vid replikskiftet, då Gaston säger: »Vous serez comte» och Poirier svarar: »Non. Il faut être raisonnable. Baron seulement», är det omöjligt att skildra allt hvad Got inlade af fåfänga i orden »Baron seulement», samtidigt med att man såg, hur ytterst generad han var.

Théâtre Français har i Delaunay en förträfflig jeune-premier, som visserligen ej längre är jeune, men otvifvelaktigt ännu är premier. Det hvilar nog en doft af svunna tider öfver hans spel; man kommer att tänka på romantikens svärmiska, friserade unga dandies, men öfver det hela hvilar ett oförlikneligt behag, en grace, en ésprit, som gör att man från första stunden älskar honom. När han som hertigen af Almeria i Marquis de Villemer träder in med tummarna i västens armhålor, med vårdslös, vaggande gång och hufvudet käckt tillbakakastadt, har man hela mannen framför sig, innan han öppnat munnen. Man ser den elegante, spirituelle, lättsinnige ädlingen med det glada lefnadsmodet, och man hyser genast sympati för honom.

Men det är ej endast på Théâtre Français man ser dessa förträffliga framställningar. På Vaudeville återgaf Dupuis grefve de Clermont-Latours roll i Odette på ett högst gripande sätt. När han välkomnar den unge mannen, som framför sitt frieri till hans dotter, gråter och ler han på en gång af lycka och af stolthet. Han kramar hans hand krampaktigt och får med möda fram orden. På Gymnase gaf Madame Pasca en lefvande bild af den dugtiga Madame Desvarennes i Serge Panine. Man såg framför sig den praktiska, vid affärer vana kvinnan med den manhaftiga rösten och de abrupta gesterna, som ej låter skrämma sig af sin förnäma måg. Det föreföll därför helt naturligt, att hon, då han uppfört sig som en usling, sköt ned honom.

Jag vill ej trötta med flere uppräkningar, ty man måste själf ha sett för att rätt fatta betydelsen af alla dessa konstnärer. Jag har med detta endast velat antyda, att de franska skådespelarnes största ära ligger i deras stora individualiseringskonst i det moderna dramat, i deras stränga fasthållande vid naturen.

Men här kommer den tukt, de erhållit vid konservatoriet, dem till godo. Ty en sak är att kritiklöst efterapa naturen, en annan att skola sig, lägga band på sina hugskott, att bli beherskad. Genom detta trägna aktgifvande på sig själf adlas hela framställningen. Det hvilar en air af förnämhet öfver de franska skådespelarne. Intet rått, intet osmakligt får vara med. Behaget, jämnmåttet måste alltid finnas. Om än de i ett stycke uppträdande skådespelarne äro af betydligt olika rang, finnes dock alltid harmoni öfver det hela, beroende på den gemensamma skolan.

Och så de tala sedan! De tala ej i luften till ett obestämdt något med mer eller mindre föreläsningston. Den franske skådespelaren talar till just den herrn eller damen, som han råkat i salongen eller på gatan. Han ber, han öfvertygar, han skämtar, han talar förstånd med sin interlokutör. Hans ögon se in i hans. Hans blickar bönfalla, om han älskar, de ljunga, om han hatar. Detta rycker mer med, än om man får höra en aldrig så väl sagd fras, framsagd i halfprofil, i en halfofficiel ton, som aldrig sänkes till hvardagssamtalets nivå.

Om man gör ett par undantag — Delaunay och Marais, förr vid Gymnase, nu vid Sarah Bernhardts teater — är det dock ett fack, som är illa representeradt vid den moderna franska scenen. Det är jeune-premiererna. Det är möjligt, att unga franska män, då de älska, ha denna vaporösa, affekterade, gråtmilda ton, det kan jag ej afgöra, och då förfaller anmärkningen. Men jag tror dock snarare, att orsakerna äro andra. Det kan ej nekas, att en jeune-premierroll i vanliga fall är ganska otacksam. De äro sig tämligen lika. Och då de enligt sakens natur anförtros åt yngre, mindre mogna skådespelare, som ej lyckas få fatt i någon sida af rollen, som de kunna aflocka något individuelt, så söka de ett mönster — enkannerligen Delaunay — hvars fel de förstora och hvars förtjänster de ännu ej mäkta återge.

Så går ej Marais till väga. Som prins Panine stälde han fram för åskådaren den slaviske ädlingen lifs lefvande: förnäm, arrogant, om det behöfdes, men också inställsam, smekande, tjusande, när det var nödvändigt för hans syften. När Madame Desvarennes, som ingalunda har någon sympati för honom, vill tränga honom in på lifvet och utforska hans innersta väsen, lyckas han fullständigt bedåra henne genom sin tjusningsmakt, ehuru hon är honom så fullkomligt olik. Marais' spel i denna scen var mästerligt. Ehuru man känner på sig, att mannen är en skurk, kan man lika litet som Madame Desvarennes motstå honom.

Här slutar jag med den önskan, att alla skådespelare i alla land måtte få ögonen öppna för naturen, lifvet, att de måtte fatta sin uppgift med samma allvar som de franska dramatiska konstnärerna, att de måtte anse ingen uppgift för obetydlig att nedlägga arbete och allt hvad de äga af energi på, att de måtte få den stora förmånen att i ungdomen lära sig något, ty alstrar än skolan i mycket slentrian, så länder det dock alltid den verkligt uppåtsträfvande konstnären till nytta att gymnasticeras i sin konsts teknik.

Axel Bergström.

Literaturanmälningar.

Hur man gör godt. Skådespel i fyra akter af *A. Ch. Edgren, född Leffler.* Sthlm. Z. Hæggströms förlagsexpedition, 1884. 1: 50.

»Indignatio facit versus», »förtreten gör poeten», sade de gamle, och detsamma skulle än i dag kunna sägas om många bland våra moderna författare, om ej brist på *poesi* vore just en af de svagaste sidorna hos denna skola, hvilken i många andra afseenden besitter prisvärda egenskaper. Förbittringen vid åsynen af det lidande, den sorg och det elände, som alstras dels af den enskildes förbrytelser, dels genom en förvänd samfundsanda, har satt pennan i handen på flere bland dessa författare, men på samma gång förjagat hvarje drag af försonande humor och förskönande poesi, drag som dock i verkliga lifvet ej sällan förekomma. Om Fru Edgrens ofvannämnda skådespel gäller detta i hög grad. Men likväl måste erkännas, att stycket är en raskt utförd skildring *»ur lifvet»*.

Det är först nyligen som den offentliga kritiken egnat någon närmare uppmärksamhet åt denna dram. Men inom enskilda kretsar har den länge nog föranledt lifligt meningsutbyte. Bland andra har man framkastat den förebråelsen, att förf. i och genom sitt skådespel utslungat en eldbrand med syfte att tända klasshatets låga i vårt land. För att denna anklagelse skall vara sann, måste författarinnans teckning vara falsk, eller med andra ord, hon måste hafva skildrat den ena klassen för mörk och den andra för ljus. Men har hon verkligen gjort sig skyldig till denna ensidighet? Är ej arbetaren Österberg en lika vidrig, om ej vidrigare person än baron v. Dühring? Är ej Svea högst obehaglig i jemförelse med Blanka? Och är ej den enda verkligt aktningsvärda personen i hela sällskapet, Agnes v. Dühring, adelsdam? Möjligen kan och bör anmärkas, att förderfvet inom lägre klasser mer urskuldas såsom följd af yttre omständigheter, då förf. deremot framställer det inom de högre mer såsom en inre personlig förskämning och ej nog tager hänsyn till de frestelser, också rikedomens undantagsställning medför. Men träffande sant visar hon, att lasten inom högre samhällslager sprider sina förderfliga följder i långt

vidsträcktare kretsar än lasten inom armodets verld, der individens inflytande är mer begränsadt.

Andra påstå, att skildringen saknar natur och sanning. I några få fall torde detta böra medgifvas. Det är t. ex. ej naturligt, att Agnes väljer för Blankas besök i sin moders hem ett så olämpligt tillfälle som just festaftonen mellan bazarens slut och Wulfska kalasets början; ej heller att arbetarne interviewa sin principal midt under det dennes våning är full af gäster. Visserligen vinnes härigenom mer enhet i tid, men läsaren beröres obehagligt af det osannolika i tilldragelsen, och det så mycket mer, som all onatur hos den realistiska skolan, hvilken just lägger an på och yfves öfver sin trohet mot verkligheten, kännes dubbelt stötande. Men med undantag af en eller annan dylik missteckning är skildringen både lefvande och sann, t. o. m. i de af många utdömda bazarscenerna, hvilka kunna tadlas mindre för qvaliteten än för qvantiteten af de omtvistade uppträdena. I allmänhet eger denna författarinnas målningar rättighet att bära titeln »*Ur lifvet*».

Denna rätt är så mycket mer obestridlig, som Fru Edgren oftast röjer ett tydligt bemödande om opartiskhet och rättvisa, om måttfullhet och objektivitet. Personerna framträda lifslefvande och i allmänhet med just de förtjenster och brister, som vanligen utmärka den typ, de tillhöra. Så t. ex. i »*Tvifvel*»; karaktererna äro tecknade från en rent objektiv ståndpunkt. Så i den lilla romanen: »*I strid med samhället*»; förf. vill synbarligen stå öfver allt partiintresse och förlägger dagrar och skuggor så, som hon funnit dem i lifvet. Så äfven i »*Sanna qvinnor*»; intet ensidigt svärtande af någotdera könet.

I ett hänseende har dock förf. varit orättvis och osann såväl i sitt sista som ock i sina flesta föregående arbeten, men denna ensidighet, som dessutom ej drabbar enskilda klasser utan menskligheten, delar hon med nästan hela den realistiska skolan. Hon, ett barn af sin tid, har liksom denna i allmänhet blott öga för samtidens lyten, ej för dess förtjenster. Men i hennes sista, *utpregladt tendentiösa* dram blir denna skefhet mer än vanligt skadlig för dikten och stötande för läsaren, såsom redan är anmärkt t. ex. med afseende på teckningen af bazaren. Men, som sagdt, denna ensidighet utmärker vår litterära tidsålder och borde snarare mana kritikern till undersökning af orsaken än till klander af sjelfva saken.

I sin sista dram har förf. också i ett annat hänseende frångått sin förra opartiska hållning. Hon skildrar nämligen på ett afgjordt fiendtligt sätt hvarje yttring af religiöst åskådningssätt alltifrån »*öfverklassens*» försvar för kristendomen såsom kraftigaste medlet att hålla massorna i styr och intill madan Österbergs vidriga religionspjoller. Intet af dessa uppträden är i sig sjelft

onaturligt, men just derför, att ingen häntydning finnes om en högre uppfattning af religionen, blir framställningen skef; och läsaren, med verkligheten för sina ögon, med talrika exempel på oförtröttad kärleksverksamhet bland nödens barn hos religiösa personligheter, måste döma den som osann. Teckningen af gudhängifna karakterer tycks ej vara Fru Edgrens fack. Också finnas få författare, som likt Goethe eller George Eliot besitta nog objektivitet för denna uppgift, hvilken derför vanligen upptages till lösning af författare med subjektiv erfarenhet på detta område. Men i ingen af Fru Edgrens föregående noveller förekommer såsom i detta skådespel hån ej blott mot religiöst hyckleri och missbruk af religionen såsom politisk institution för massornas tyglande, utan ock mot individens religiösa känsla.

Plananläggningen liksom flere enskilda scener och repliker i detta skådespel äro af slående effekt. Den missrigtade välgörenhet, som undandrager sig utöfvandet af rättvisa eller med andra ord uppfyllandet af sin pligt för att småsyssla med s. k. goda verk, naglas här vid skampålen. Titeln »*Hur man gör godt*» kan tänkas både som en ironi öfver det här förekommande sättet och som en hänvisning till ett bättre, genom att lämpas på Agnes' verksamhet. Adoptionen af Blanka, medan systern Svea lemnas qvar i eländet, låter baronens och friherrinnans sjelfviskhet klart framstå, på samma gång förf. derigenom framkallar den anslående och gripande kontrasten mellan de båda systrarnas personer och öden. Den förbannelse, som kränkandet af moralens lagar drager med sig, i det sjelfva bemödandet att godtgöra förbrytelserna ofta bringar olycka med sig, framhåller förf. utan ord blott genom handlingens logik, genom skildringen af orsak och följd. Så t: ex. hafva de penningar, baronen gaf Österberg, då giftermålet mellan denne och baronens f. d. älskarinna uppgjordes, endast bringat familjen olycka. Det ovana och oväntade välståndet förde, som ofta sker, till öfverdåd och rummel; och understödet hjelpte ej, utan stjelpte. Likaså blefvo de penningar, Wulf insatt i Sveas sparbanksbok, en anledning till hennes djupare moraliska förfall. Då Blanka hänger sin kappa öfver Sveas axlar, är den senares första tanke fröjden att få öfverglänsa och »undanpeta» en afundad medtäflarinna; allt detta är djupt tänkt och träffande framställdt.

Vissa enskilda personer framstå typiskt. Så t. ex. baronen med sina galanterier och eder, sin ridderlighet mot societetens damer och sitt tålamod med friherinnans gnat. — à propos: Fru Edgren skildrar qvinnokäbbel con amore. Baronens naiva utrop i 4:de akten: »Men för tusan! är det mitt fel, detta? Kan jag hjelpa det?» betecknar mästerligt den förhärdade libertinen, som ej ens af den pinsamma brytningen med Blanka har

kommit till ringaste aning om, att han sjelf är det egentliga upphofvet till de lidanden och förvecklingar, som bringa skam och olycka öfver familjen.

Äfven Wulf är väl tecknad. Hans knäböjande tillbedjan af Blanka, så länge hon är blott »en älskande qvinna», som gifvit »alla sina känslor och tankar och hela sin vilja i hans våld»; hans säkerhet, sjelftillit och praktiska duglighet; hans sjelfbelåtenhet och oförmåga att finna, det hans förra »tillfälliga förbindelse» med Svea skulle kunna utgöra något hinder för giftermålet med Blanka; hans ovilja vid arbetarnes bemödanden att genom sjukhjelp vinna oberoende och hans förbud för dem att deltaga i politiska möten — alla dessa drag, kort och naturligt framträdande, tjena att fullständiga en karakterstyp, som ej sällan återfinnes i verkligheten. Anmälaren har hört en rik brukspatron motsätta sig inrättandet af en högre folkskola af det naivt uttalade skälet, »att han ej tyckte om, att hans dräng på kuskbocken visste mer än han sjelf, som åkte inuti vagnen». Höjdpunkten af Wulfs förblindande sjelfkärlek är slturepliken, i hvilken han förebrår Blanka hennes »synd att krossa och trampa på en hängifvenhet som hans».

Omkastningen af Blankas känslor för fadern och fostermodern, sedan hon uppdagat sina verkliga slägtförhållanden; kampen mellan hennes kärlek för Wulf och hennes afsky för systerns förförare, allt detta är väl skildradt, likaså de kraf, hennes naturliga rättskänsla ställer på föräldrar och fästman att upptaga äfven Svea inom familjen. Men just det brådstörtade i händelsernas gång, som ofvan klandrats vid anmärkningarna mot Blankas besök i moderns hem och arbetarnes uppträdande på festen, har äfven så tvärt omstämt Blankas känslor, att hennes beslut, att öfvergifva faderns hem och slå upp med Wulf, nästan får pregeln af nyck, och det så mycket mer, som hon förebrår sig sjelf att ofta handla, utan att förut hafva öfvervägt handlingens följder. Läsaren undrar, om hon ej efter en eller annan vecka vänder åter till sitt rika och förfinade hem.

Men hur skall skådespelet taga sig ut på teatern? Hur skall Stockholmspubliken stå ut med en scen så ohygglig och vidrig som Österbergs uppträdande i fyllan och villan? Det allvarliga samhällsproblem, förf. satt under debatt, samt hennes talent och naturtrohet vid dess utförande skall utan tvifvel hålla stycket uppe oaktadt dess pinsamma enskildheter och åtskilliga retsamma yttranden i socialistisk rigtning.

Edmund Gammal.

Nyare svenska öfversättningar af grekiska och latinska författare.

Molnen, lustspel af *Aristofanes*, öfversättning af *Alarik Hallström*, Upsala, R. Almqvist & J. Wiksell, 1883. 1 : 50.
Theokritos Idyller, öfversättning af *Erland Lagerlöf*. Prisbelönt af Sv. Akademien. Lund, C. W. K. Gleerups förlag, 1884. 2 kr.
Valda Skrifter af *L. Annæus Seneca*. Öfversättning af *C. A. Brolén*. Stockholm, Hj. Linnströms förlag, 1883. 3 : 25.
Valda tal af *Marcus Tullius Cicero*, öfversatta af *Julius Centerwall*. Tredje häftet. Stockholm, Hj. Linnströms förlag, 1883. 2: 25.

Ofvanstående bidrag till vår svenska samling af grekiska och latinska auktorers verk vittna, att nitet att göra dessa tillgängliga för en större allmänhet fortfarande lefver. Om den läsande allmänheten genom uppmuntran gett full rättvisa åt dessa aktningsvärda bemödanden, vet anmälaren ej, men tror det knappt, ty vanliga förhållandet är, att öfversättningar från grekiskan och latinet föga uppmärksammas af andra än skolgossar och rent af föraktas som tidsfördrif.

Orsakerna härtill äro väl dels somliga öfversättningars rent ut sagdt — tråkighet jemte andra fel och brister — ty det har mer än en gång händt, att en öfversättares svett och möda lyckats göra en på latin och grekiska intressant bok torr och färglös på svenska; dels äfven den ställning, hvari en stor hop i våra dar befinner sig gent emot Greklands och Roms gamla litteraturer.

Men om bland dem, som intressera sig för vitterhet och konst i allmänhet, en och annan ej stort bryr sig om Greklands och Roms vittra konstskapelser, beror detta helt visst derpå, att den förtroliga bekantskapen med dessa arbeten, hvarken då de läsas på originalspråket ej heller i öfversättning, stiftas så fort eller lätt som med nutidens böcker inom motsvarande områden. De många mellanliggande århundradena skymma ej vår utsigt öfver den grekisk-romerska verlden, men göra att den skymtar i ett för oss främmande fjerran. Visserligen har den tiden särdeles kraftigt och lefvande målat sig i sin litteratur, af hvilken betydliga rester äro qvar; men dessa gamla målningar äro för de

fleste som taflor utan ram, ty för att lära känna den omgifning, hvarur hvarje sådant arbete utgått, fordras ofta särskildt studium. I alla händelser kräfves för att njuta af dessa gamla författare en viss blickens öfning eller åtminstone mera uppmärksamhet, än som behöfves vid läsningen af de böcker, som författas i vår egen, oss omgifvande verld. Besväret att tillegna sig deras innehåll hämmar derföre för mången den njutning, som han annars skulle ha.

Men af denna olägenhet borde man ej så allmänt låta skrämma sig. Ty först och främst mildras den hos de bättre författarne af stilens åskådlighet och framställningssättets enkelhet. T. ex. inom den berättande poesien är Homeri enkelhet lika oöfverträffad som hans friskhet. Och inom den vetenskapliga framställningen behöfver blott erinras om Platos lediga elegans. Och den inspiration, hvarmed de ypperste af desse gamle författare skrifvit, gör intrycket af deras skrifter lifligt ännu i våra dagar. Man känner på hvarje rad, då man läser Livius' i stora rytmiska perioder böljande prosa, huru Romarens stolta kärlek till sitt namn och dess ära gör sitt triumftåg genom Roms historia. Ännu starkare är det inspirerade intrycket hos Tacitus, hvilkens korta, energiska satser likasom vibrera af manlig harm öfver frihetens krossande och samhällets förnedring. Slutligen, det allmänt menskliga i forntidens skildringar kan ingalunda sägas vara förbleknadt eller fördunkladt för den nutida läsarens öga. Tvärtom torde det ofta blifva intressantare genom att framträda i en drägt och en omgifning så olika vår. Det stora afståndet i tid och rum är visserligen ett hinder för en allmän omfattande och förtrolig bekantskap med den klassiska litteraturen, men det behöfver ej derföre göra någon inom den bildade allmänheten främmande för densamma.

Men då ej många kunna nog latin och grekiska för att *njuta* af grekiske och latinske författare på deras eget språk, blir det en annan fråga, huruvida befintliga svenska öfversättningar af desse författare kunna ersätta originalskrifterna. Full ersättning vore för mycket begärdt, inom vitterheten kan svårligen så mycket presteras af en öfversättare. Är öfversättningen trogen och vacker, kan man vara belåten; och sådana finnas till flere af de vigtigaste författarne. Men åtskilliga äro svagare. Slutligen finnes ett ej obetydligt antal, som tyckas vara skrifna hufvudsakligen som stilöfningar eller lärdomsprof eller åt skolgossar som en genväg att drilla sig fram. Dessa kunna ej räknas som vitterhetsalster.

En *god* öfversättning är en *trogen* öfversättning. Men denna trohet är tvåfaldig: öfversättaren måste vara trogen både sitt original och sitt modersmål. Och detta i strängaste mening. Med trohet mot originalet menas derföre här en sådan nog-

grannhet, som ej blott återger dess innehåll och anda, utan äfven noga afspeglar alla de tankebilder, i hvilka detta innehåll är väfdt. En sådan bild ligger ofta i ett par ord, ja i ett enda ord. Konsten blir då att i öfversättningen få något motsvarande af slående likhet. Vidare skall öfversättningen väcka samma stämning som originalet och väcka den omedelbart, lifligt och lätt, utan att den läsande behöfver arbeta sig fram till tanken genom en mer eller mindre konstlad form. Och då hvarje vitter konstskapelse är född af ingifvelse, måste äfven hvarje öfversättning af ett sådant arbete vara inspirerad, annars blifver den falsk eller slafvisk eller styltad. Men endast i ett språk, som eger modersmålets fulla, lefvande naturlighet, kan inspirationen ge sig luft hos öfversättaren och väcka gensvar hos hans läsare. Vi finna således, att äfven fordran på trohet mot modersmålet måste häfdas med yttersta stränghet, ty om det svenska uttrycket skrufvas blott en hårsmån ur det rätta spåret, uppstår något matt och tvunget, som väcker afsmak. Detta är dock ett fel, hvarifrån högst få af de svenska öfversättningarna från de klassiska språken äro fria. I allmänhet kan man säga, att öfversättningarna från lefvande språk oftare brista i trohet mot originalet — jag menar här naturligtvis ej sådana som Strandbergs öfversättningar från Byron, C. A. Hagbergs af Shakespeare, eller Rydbergs af Faust — deremot försynda sig öfversättningarna från de döda språken kanske mera mot modersmålet; och detta lyte vanställer ofta öfversättningar, som för öfrigt vittna både om samvetsgrannhet och om kunskaper.

Svårt är det att väl lotsa sig fram mellan dessa två klippref. Den som fullkomligt undgår att törna mot,

"Den Digter synes mig at kunne gaa
"Henad et udspændt Toug" —*)

Om således brister i ofvan nämnda hänseenden svårligen kunna fullt undvikas, och derföre böra betraktas med öfverseende i ett arbete der de äro sällsynta, verka de icke desto mindre hvarje gång störande eller försvaga åtminstone intrycket; sålunda kommer bokens författare ej till sin rätt.

Det nu sagda kan hvarken vara nytt eller obekant, ty det framgår tydligen af sakens egen natur. Anm. hoppas derföre, att dessa synpunkter, från hvilka han anser öfversättningar af klassiska författare ej mindre än andra böra bedömas, allmänt erkännas som berättigade.

Vi öfvergå till de särskilda öfversättningarna.

Lektor *Hallströms* öfversättning af *Molnen* har föregåtts af *Thomanders,* hvilken öfversättning först utkom år 1826 och är

*) Horats's Breve. Oversatte af Carl Müller og Fr. Gjertsen. Christ. 1878 p. 135.

intagen i Thomanders samlade skrifter III. 233 ff. Men hr Hallströms arbete är fullständigt oberoende af föregångaren. Den, som skall kunna med någorlunda framgång återgifva Aristofanes, måste sjelf vara qvick. Också syntes Thomander vara rätte mannen. Hos honom fans i väsendet något beslägtadt med Aristofanes, nämligen manligt sinne, nitälskan för de idéer han omfattat, en lekande och djerf vältalighet. Men Thomanders öfversättning, ehuru förtjenstfull, tillfredsställer ej öfverallt. Jemförde med hvarandra, ega både Thomander och Hallström vissa företräden: Thomander är stundom enklare, tydligare och lifligare; Hallström visar flerestädes en noggrannare uppfattning och starkare bemödanden att vara trogen äfven i det lilla, såsom man kan vänta af den i nutidens stränga skola bildade filologen. Båda skrifva de bra vers, men Hallström är mera fri från metriskt sjelfsvåld. Båda ha de ådagalagt fyndighet. Båda ha de också några gemensamma brister, som kunna sammanfattas deri, att de på somliga ställen endast halft om halft återgifvit sitt original. Saken är nog den, att det ej har sig så lätt att inpressa Aristofanes i den moderna formen. Hans poesi — en ström af infall — har kristalliserat sig i de grekiska orden; ej allt af detta låter omsmälta sig till svenska. En annan svårighet, som öfversättarens talang ej alltid kan öfvervinna, gör den vimlande mängden af anspelningar och parodier. Till att sentera dessa, äfven i originalet, kräfves en förtrolig bekantskap med den grekiska litteraturen och de samtida grekiska förhållandena. Desto svårare är det att i en öfversättning få fram dessa anspelningar, så att de skönjas. Lyckas ej detta, går udden bort och platthet uppstår.

Ett gammalt epigram säger, att Chariterna tagit sin boning i Aristofanes' själ. Häri ligger nog en viss sanning, ty jemte det att A. är en mästare att behandla språket och bygga verserne, eger hans sångmö medfödt behag. Men å andra sidan är han vådligt grofkornig. Denna egenskap — som ej är för Aristofanes egendomlig, utan låg i den tidens gränslöst fria ton, hvilken röjer sig i hela den äldre attiska komedien — späckar hans texter med en massa saker som måste mildras eller tas bort af öfversättaren. Men dermed plockas äfven bort mycket qvickt och roligt. Sker ej denna jemkning för vår smak varsamt och skickligt, blifver skalden på sådana ställen lik en fogel som förlorat sin tjäderskrud. T. ex. Moln. v. 713 f.; 988; 1084.

Herr Hallström har arbetat med öppen blick för alla dessa svårigheter; han har rätt ofta lyckats öfvervinna dem mer eller mindre fullständigt. På andra ställen har det ej lyckats så bra. Utrymmet tillåter oss ej att anföra mer än få exempel.

V. 868 Hallström: »Sokr. Ja, han är barn och ännu ej förfaren med vår hängmaschin. Feid. Du kan i stället hänga sjelf,

tills du förfars». Thomander enklare: »Sokr. Han är ju bara barn; Ej van att hänga så i luften högt som vi. Pheid. Om du blott blefve van att hänga i ett rep!». — V. 710 kallar Aristofanes vägglössen (κόρεις) *korinter*, en tydlig anspelning på den rika handelsstadens blodsugande affärsmän af mångahanda slag. Hallström har i stället »Lusitanier», en orättvisa mot Viriathi tappra, för Aristofanes förmodligen obekanta folk. — V. 358 helsas Sokrates af koren (molnen) med titeln *hårklyfveriernas öfversteprest* (λεπτοτάτων λήρων ἱερεῦ), ej, som Hallström har, »skräppratets» öfversteprest. Det fina i nyansering och distinktion, som är utmärkande för det grekiska skaplynnet, såsom Taine i sin Philosophie de l'art en Grèce och andre anmärkt, detta drag framträdde, som bekant, hos sofisterne och Euripides, i allmänhet hos den yngre riktning, mot hvilken Aristofanes förde krig, starkt och stundom till öfverdrift. Likasom Apelles och Protogenes, då de skulle visa hvarandra, hvartill de dugde som målare, täflade att dra de hårfinaste linjer (Plin. 35. 81), likaså öfverbjödo desse ordets män hvarandra i »finspunnet tal» (λεπτοὶ λόγοι, λεπτοὶ μῦθοι, om två sådana personer λεπτὼ λογιστά Ar. Fogl. 318). Och Sokrates är i Molnen ej annat än en erke-sofist; sjelfva hans finhet i resonnerandet sjunker här ned till det närmast liggande felet. — V. 1356 H.: »hur baggens ull man klippte». Hvarföre ej skrifva »Baggens»? Utan tvifvel föreligger här anspelning på ett personnamn, möjligen på den i lyr. fragm. 13 ed. Bergk omtalade kämpen under perserkrigen (τὸν Κριὸν Dind. synes ej nödvändigt). — V. 218. »Gungan», som leder tanken på lek, är ej rätta uttrycket för den hängande korg, i hvilken Sokrates, »sväfvande i skyn och filosoferande öfver soln», presenteras för publiken. — V. 226 f. H.: »du tänker dig öfver gudar i en så bräcklig korg? Gör det på jorden, om du skall». Stället är snarare en fråga, framkallad af Strepsiades' förvånade enfald: *om du skall tänka dig öfver gudar, skall det nödvändigt vara i en korg? Kan det ej ske på jorden?* — V. 559 H.: »sen från mig de lånat en bild om hur ål man fiska kan». Thomander tydligare: »Med en lånad bild utaf mig, fiskandet i grumlig dam.» — V. 541 H.: »Ingen gubbe skåden I här som med knölpåk i sin hand bultar upp hvem helst han får se under elakartadt skämt». Snarare är meningen: *Ingen gubbe skåden I här som, under det han för ordet, dänger till hvem han råkar och slår på detta sätt ifrån sig elakt skämt* (näml. det som andra kasta fram mot honom). En annan tolkning vore: *för att öfverskyla* (eget) *dåligt skämt.* I alla händelser är H:s öfversättning ofullständig och otydlig. — V. 232 H.: »med våld drar jorden snart min tankes dunster ner till sig. På trädgårdskrassen kan du göra samma rön». Det sista är otydligt. Snarare: »*Just såsom krassen dunster till sig drar*». — V. 1299 ropar procentarn, som får

stryk: *det här är öfvervåld* (ὕβρις), förmodligen dermed antydande en stundande stämning för lidet öfvervåld (γραφὴ ὕβρεως). Denna antydan går förlorad, om man med H. öfversätter: »är icke detta öfvermod?» — V. 527 H.: »Likväl öfvergifver jag ej er, i ädelt bildade». Detta smicker åt publiken ligger ej i grundtextens ord: *de förståndige bland eder skall jag ej svika.*

I dialogverserne har hr Hallström med takt efterbildat några af lustspelets metriska friheter. Deremot kan anm. ej gilla de stundom förekommande verserne af sådan art som v. 11:

»så vill jag äfven svep*a* | mig in och snarka högt».

Hos Arist. sjelf har anm. ej funnit någon senar i »Molnen» med tonfallet .. ◡, ◡ — i 4:de fotens cesur, eller m. a. o. der den första korta stafvelsen afslutar ett flerstafvigt ord. Visserligen saknas ej helt och hållet exempel: Get. 1369; Fogl. 442; 1614; Grod. 652; men i allmänhet har Ar. undvikit det. Orsaken härtill är den, att efter den qvinliga cesuren fordrar örat i iambisk vers omedelbart en stark taktdel; eljes inträder likasom en ny vers med ny upptakt, hvarigenom versens rytmiska enhet upphäfves.

Någon gång förekommer falsk betoning, t. ex. v. 8: »och hör på honom, *dén* förträfflige ynglingen».

I såväl metriskt som i andra hänseenden äro de lyriska partierna mest lyckade. Se här en liten profbit:

"Men med glänsande lemmar och blomstrande hy skall du då i gymnasion vandra,
ej sitta på torget och öfva din mun med ogräsartade kallprat
likt tidens barn eller dragas till tings uti långsegslitna processer.
Nej hellre besök Akademos lund för att där bland oliverna springa
med en krans utaf skimrande säf kring ditt hår, med en ädel kamrat vid din sida,
omgifven af doft utaf smilaxört och silfverpoppel och frihet,
under vårens dagar, då alm och platan stå stilla i hviskande samtal" (vv. 1002—1008).

I det hela få vi vara hr Hallström tacksamme för hans dugtiga och sjelfständiga arbete.

Bland fjorårets svenska arbeten intager kandidat *Lagerlöfs* af Svenska Akademien prisbelönta *öfversättning af Theokritos* ett rätt framstående rum. Genom denna med verklig poetisk begåfning och såväl språklig som metrisk elegans gjorda tolkning har allmänheten fått ett nytt och godt tillfälle att göra bekantskap med en af verldslitteraturens älskvärdaste och mest uppfriskande författare *). Theokritos, herdediktens

*) Vår litteratur eger förut en hel rad delvis rätt förtjenstfulla öfversättningar från Theokritos. I sin helhet har han blifvit öfversatt af A. G. Sjöström (1833). Stycken af honom äro öfversatta af J. O. Höjer, G. Regnér, F. Gustafsson och J. Centerwall.

skapare, är också nästan den ende representant af detta slag som eger lefvande styrka och ursprunglighet. Åtminstone äro de romerska herdedikterna i jemförelse med honom skuggbilder. Den nyare tidens herdepoesi från och efter renässansen har jemte en utsökt fin- och ridderlig ton utvecklat en stor virtuositet i att tolka de ömmare känslorna; men den var aldrig naturlig och sjönk ofta till en lek med dockor, uppkallade med grekiska, någon gång latinska namn. Mycket närmare vår tids smak är Theokritos, fastän mer än två tusen år ligga mellan oss och honom. Hans små verklighetsbilder täfla i folklig ton och landtlig färg med Hebels Alemannische Lieder, i skälmsk godmodighet med fru Lenngrens idyller. Och mycket blaserad är den, som ej fängslas af hans enkla, men lifliga episka stycken. Herdarnes lif är hos Theokritos föga idealiseradt; men han har deröfver bredt solljuset af en oförställd lefnadsglädje.

"Pelops rike jag icke begär eller gyllene skatter
eller att hinna i språng stormande vinden förbi,
utan vid klippans fot vill jag sjunga med dig uti famnen,
medan jag hjordarna ser och vårt Siciliska haf."

Sådan som den målar sig i dessa ord, är stämningen för det mesta hos Theokritos. Visserligen finnas äfven ställen, som gå i en annan tonart, t. ex. i andra sången den rörande skildringen af den öfvergifnas kärlek, eller i sextonde den humoristiska af skaldens egen fattiga boning, dit Chariterna barfotade återvända, sedan de förgäfves klappat på de rikes hårda hjertan:

"Sedan de sitta igen modfälda på bottnen af tomma
kistan med hufvudet lagdt på de isade knäna och vänta;
der ha de ständigt sin plats när de komma tillbaks utan lycka."

Nutidens pessimism må vara naturlig och berättigad. Men den tröttar en smula i längden — svaga själar kalla den till och med nervpinande. Såsom ett vederqvickande ombyte är i alla händelser Theokritos att rekommendera.

För en öfversättare erbjuder denne författare nog sina svårigheter. Hans folkspråk är ej ren folkdialekt, som hos Hebel, Reuter och i somliga bitar af våra svenska landsmålsförfattare, utan inältadt i det häfdvunna poetiska litteraturspråket. Dels denna blandning af folkspråk och litteraturspråk, dels användandet af tre olika dialekter, den doriska, eoliska och ioniska, gör språket brokigt hos Theokritos; och den diktsamling som bär hans namn, omfattar jemte idyllerna lofqväden, episka dikter, lyriska stycken och epigrammer.

Men idyllerna äro säkert svårast att öfversätta. Det fordras utan tvifvel stor behändighet att i öfversättningen genomgående få in såväl det uppsluppna och naiva i herdarnes språk

som det lätta, ofta blott framskymtande gyckel, med hvilket författaren *) mångenstädes behandlat sina landtliga figurer. Härtill har på mer än ett ställe kommit nödvändigheten att mildra det för vår tids ömtåligare öron stötande.

Hr Lagerlöf har på de flesta ställen ganska lyckligt kommit öfver dessa vanskligheter. Stundom har dock hr L:s öfversättning ej synts oss fylla fordringarna på trohet mot originalet, i den stränga mening som vi antydt i inledningen till dessa anmälningar. Sålunda är det naiva och det gycklande i originalet ej alltid återgifvet nog ledigt eller fullt träffande.

XXVII. 4 f. Lagerlöf: »Daphnis. *Kyssen är intet, men skänker ändå ett förtjusande nöje.* — Flickan. *Munnen slickar jag ren och spottar så kyssen å färde*». Skulle verkligen de grekiska ungmörna ha brukat slicka sig om munnen, då de fått en kyss? Och slicka sig om munnen är ju ett tecken, att något smakar bra; men det menar ej flickan, hon ställer sig i förstone något pryd. Enligt den grekiska texten säger hon: *munnen tvättar jag och vill ej veta af kyssen* (ἀποπτύω τὸ φίλαμα. Ifall ἀποπτύω står i sin sinliga betydelse, få vi tänka på grekernes och romarnes bruk att symboliskt spotta från sig det obehagliga eller olycksbådande. Jf. XX. 11.) Straxt derefter säger samma flicka enligt hr L.: »*Kvigorna passar att kyssa för dig och ej lediga jungfrur.*» »Lediga jungfrur» äro de, som äro lediga att träda i tjenst eller i en ömmare förbindelse. Men denna bimening ligger ej i författarens uttryck: *en jungfrulig tärna* (ἄζυγα κώραν). — I. 37 L.: »*ögonen svullna af kärlek*». Således en förgråten älskare? Meningen är snarare: »*blickarne simma i trånad*». — IV. 58 f. L.: »Battos. *Hör nu, du Korydon, säg, gubbstuten, klappar han ännu den svartbrynade tösen?* — Korydon. *Lita på det, din krabat! Jag sjelf kom öfver dem senast vid stallet och* — — — — Battos. *Bra, lösaktiga menniska.*» I de sista orden faller hr L. ur tonen. Bättre hade passat: *Bravo, gamle bock,* eller något dylikt. IV. 26. »*du eländiga Aigon*», bör vara: *du stackars Aigon.* I. 85 L.: »*O ve att förtviflad du är som förälskad*». Ordagrannare och starkare hade varit: *O ve att du är i din kärlek så ynklig och hjelplös.* Ty Priapos vill genom hån egga den blyge Daphnis. — V. 7. »*Hvi*» passar ej i drängars gräl, för öfrigt ej i samtalston. — VII. 96, 97 L.: »*Lyckligt Eroterna nyst åt Simichidas: derföre också Älskar den arme nu Myrto så högt som getterna våren*». »Den arme» passar ej, ty här är fråga om lycklig kärlek. Textens uttryck betyder här *pinkär,* likasom miser i latinet, t. ex. unam Septimius misellus mavult quam Syrias Britanniasque. — I början af tredje dyllen säger en herde till en kamrat: *Tityrus, min hedersvän,*

*) Eller rättare författarne, ty Theokritos har ej författat alla styckena.

valla getterna, hvilken enkla begäran hr L. så återgifvit: »*Tityrus, hjertligen älskade vän, ja beta du hjorden.* — III. 6. Herden, stående utanför Amaryllis' grotta, börjar serenaden: *Ack, täcka Amaryllis, hvarföre tittar du aldrig mera ut ur grottan och kallar mig din lille kärleksgud* (τὸν ἐρωτύλον)? Lagerlöf har i stället: — »*och kallar mig sött för din älskling*». Dock är kärleksgud ett kostligt smeknamn på en karl, som ser sig föranlåten att fråga: »finner du, flicka, min näsa för platt, när jag kommer dig närmare, eller min haka för hvass?»

Sällan är anledning att anmärka felaktigt återgifvande af sjelfva meningen. T. ex. II. 11, »lys klart», bör vara: lys lyckosamt (φαῖνε καλόν). — IV. 20. Battos säger till Korydon: »den röde tjuren, du vallar, är mager»; och tillägger ironiskt: »men det vore väl, om dina utfattiga rotekamrater blott kunde bestå sig åtminstone en sådan, då de offra åt Hera». Enl. L:s öfversättning: »*Ack måtte en sådan Lampriaderna få — ty den roten är jemmerligt fattig*» blir den simpla meningen, att Lampriaderne för sin fattigdoms skull ej äro värde bättre.

Mindre goda uttryck och vändningar äro: XXI. 46 »*käckte*» sig fast i stället för högg sig fast. I. 101 »*Kypris, fulla af hat*» i st. f. hatfulla K. XXII. 156: »stort är Arkadien *med*». IV. 5: »*hvart i olyckslands*» i st. f. hvart i all verlden. XVII. 121 »*förriga*» män.

Versbehandlingen är framstående, såsom förut är nämndt. Sällan finner man svenska hexametrar som så smidigt återge samtalsspråket. Då man vet huru lätt svenska hexametrar, lika som de tyska, blifva stela och entoniga, är det så mycket mera värdt erkännande, att så ingenstädes är förhållandet i hr L:s öfversättning. Äfven är klangen af Theokriti verser efterbildad. Karaktäristisk är i detta hänseende den bukoliska cesuren och att ej sällan en följande rytmisk sats är genljud af en föregående, t. ex.

"Ljuflig är kalfvens råmande röst och ljuflig är kornas
ljuflig är pipan och herdarnes sång och ljuflig min stämma".

Visserligen kan anmärkas, att det i svensk poesi så vanliga felet att ge versbetoning åt tonlösa små ord förekommer ibland, t. ex. V. 97: »*i* enbusken», VII. 16: »*och* tätraggigt».

* *
*

Af öfversättningar från latinet ha under senare tiden utkommit rektor *Centerwalls öfversättning af Valda tal af Cicero,* 3. häftet, innehållande talen för Archias, Sestius, Sulla, Milo och Deiotarus; vidare rektor *Brolèns öfversättning af Valda skrifter* af filosofen *Seneca,* hvilken öfversättning omfattar skrifterna om försynen, om den vises orubblighet, om själslugn, om mildheten

(första och andra boken) samt två trösteskrifter, till Marcia och till Helvia.

I det föreliggande tredje häftet visar hr Centerwall ett framåtskridande i trohet mot originalet i jemförelse med sina första försök på detta område. Det är ett i flera hänseenden aktningsvärdt arbete, om också sakliga oegentligheter vidlåda det på ett och annat ställe. T. ex. i talet för Sestius § 118 använder hr C. om de på scenen församlade skådespelarne i romerska skådespelet Simulans det vilseledande uttrycket »koren» i st. f. *kören*. Ty hvad vi i detta fall veta om den yngre grekiska komedien måste äfven på grund af de allmänna sceniska förhållandena tillämpas på det mindre kända äkta romerska skådespelet. Här kan knappt menas något annat än ett synodiskt canticum, ett lyriskt parti som föredrogs af de på scenen befintlige skådespelarne samfäldt, likasom fiskare-kören i Plauti Rudens. — § 121: »*Ack, allt detta jag skådat som lågornas rof*» kan ej skanderas anapæstiskt. Att genomgå de spridda ställen, der öfversättarens uppfattning af texten ger anledning till kritik, tillåter ej utrymmet.

Nämnda häfte innehåller två af Ciceros förnämsta tal; men dessa torde ej mera än de förut af hr C. öfversatta väcka något allmännare intresse hos den läsande allmänheten utanför examensstudiet. Enskildheterna af grälen på forum, i senaten eller vid domstolarne under romerska republikens sista stormiga dagar kunna ej vara kända af eller lockande för andra än dem, som gjort historia och filologi till sitt studium. Väl finnes der åtskilligt af allmännare politiskt eller kulturhistoriskt intresse; men detta är inväfdt i en massa personligheter och enskildheter och i en polemik, som oaktadt all sin lifiighet sällan förmår fängsla oss. En annan sak är att läsa Cicero på latin, då man kan njuta af hans virtuositet att behandla sitt modersmål, och med de ofvan nämnda förutsättningarna för att så att säga kunna lefva sig in i den tiden. Då blifver nog äfven innehållet mera intressant. I hr C:s öfversättning trötta äfven de långa meningarna. Arbetet är minst sagdt lika stort som nyttan och nöjet, då man skall plöja igenom sådana perioder som denna: »och till och med *den* förtjensten hos Publius Sulla synes mig ej böra förbigås med stillatigande att, ehuru han hade grundat denna koloni och ehuru statens intresse nödvändiggjorde beredandet af fördelar åt kolonisterne på de gamle pompejanernes bekostnad, han likväl gjorde sig så älskad och omtyckt af bådadera, att det nästan ej ser ut, som om han trängt de ena från sina besittningar utan insatt båda partierna i sina.»

Seneca förtjenar så väl att bli bekant i vidsträckta kretsar genom sitt snille, sina fina iakttagelser öfver menniskokaraktererna och sin af sann menskligheter genomandade framställning, att hvarje öfversättning af hans skrifter bör mottagas med tack-

samhet. Skada blott att hr Brolén så ofta nöjt sig med att öfversätta det ungefärliga innehållet, lemnande åsido den form, hvari Seneca klädt sina tankar. Detta är så mycket mera att beklaga, som Seneca har en utpreglad stil, i hvilken både hans tidsålder och framförallt han sjelf afspeglas. Äfven sjelfva felen, det sökta, sönderhackade och tillspetsade hade bort i öfversättningen återgifvas lika bjert som i originalet. Och der grundtextens lifliga ton gått förlorad, gör öfversättningen intrycket af en kria. Det poetiskt målande blir då urblekt, det patetiskt högstämda bortblåst. T. ex. om Försynen I. 3 p. 16 Brolén: »*ljungeldarna, de eldsprutande bergen, jordbäfningarna*», borde i stället ha hetat efter Senecas ord: »ljungande blixtars skott, eldmassor som välla fram då bergens hjessor remna, darrningar i vacklande mark». — I. 4. Brolén: »regelbundet växa vågorna, och på bestämd dag och timme *blifva* de större och mindre allt efter månens *inverkan*, hvars *inflytande* leder hafvets vågsvall». I ordagrannare öfversättning får detta ställe följande lydelse: »regelbundet växa vågorna, på bestämd dag och timme rycka de fram större och mindre, allt efter som de framlockas af himlaljuset från månen, efter hvilkens regerande vilja verldshafvet böljar». Vågorna rycka fram mot stranden, som en trupps led, efter sin fältherres order. Denne fältherre är månen, som af Seneca, likasom af andra stoiker, fattas såsom en lefvande gud, utgången af den eteriska verldssjälen. Detta framhålles ej så klart i de af B. använda uttrycken »inverkan» och »inflytande». — I. 3. Brolén: »och annat som betecknar naturens uppror». Seneca: »och andra rubbningar som den oroliga delen af tingen sätter i gång i och omkring jorden». Den oroliga delen af det varande är enligt stoisk uppfattning det som närmast omger jorden; i den höga etern herskar ro. — Likaså modifierar Brolén Senecas tankar, dels så att spetsen aftrubbas och det djerfva blifver spakare, dels så att den koncentrerade styrkan utspädes med betydelselösa ord. T. ex. i samma skrift kap. 2 säger Seneca om lifvets pröfningar: »Ej *hvad* man bär, utan *huru* man bär, är af vigt», hvilket hr B. öfversätter sålunda: Det beror dervid *mindre* på hvad det är som du uthärdar än huru du gör det. — Dersammastädes 2, 6. Seneca: *Gud har en faders sinnelag mot de gode;* hr Brolén: »det är nu en faders sinnelag som gudomen hyser för den gode mannen». — På samma ställe säger Seneca: »Han (Gud) älskar dem manligt och säger: må de jägtas af arbeten, lidanden och förluster, så att de samla en sann, stålsatt styrka», hvilket sålunda återgifves af hr B.: »hans kärlek är kraftfull, han vill att mödor, smärtor, lidanden skola härda och utveckla en sann, sedlig styrka». — I samma kap. Brolén: »genom vidriga öden». Seneca: »genom vidriga ödens anfall». Detta kan synas oväsentligt; men sådana poetiska vändningar äro karakteristiska. *I*

samma kapitel, Seneca: »icke klaga öfver ödets dom»; Brolén: »icke klaga öfver ödets *hårda* dom». Denna afvikelse kan synas obetydlig; men lika väl som Seneca sjelf, borde hans öfversättare akta sig för onödiga bestämningsord. På det att det ej må synas, som om dessa brister blott vidlådde de tre första sidorna, hvarur ofvanstående exempel äro hemtade, och ej de öfriga 237 sidorna, skall jag anföra ett längre fram sid. 159 ur högen hemtadt exempel. I skriften om Mildheten I. 6. 4 säger Seneca: äfven den som fått sin själ ren — om någon sådan finnes — *har under felsteg vandrat fram till felfrihet*. Detta återger hr B. så: »*har först efter flera felsteg nått denna fullkomlighet*». Så dräptes Senecas antites. Mera sällan har man att anmärka otrohet mot sjelfva meningen. T. ex. om Mildh. I 1, 6: »vi önska blott din egen regering sådan vi redan lärt känna henne». Enl. den af hr B. till stöd för sin tolkning åberopade läsarten, principatus tuus ad gustum exigitur, är meningen: *Din* regering proberas — ej efter jemförelse med dine föregångare, utan — efter den smak vi redan fått derpå (likasom vinkännaren vid proberandet af en vinsort utgår från sin genom smaken vunna erfarenhet). — Apropos läsarter borde hr B. mera ha följt den af Gertz utgifna codex Nazarianus. T. ex. i nämnda skrift I. 6. 3. öfversätter hr B. enl. vulgata »renitentes»: »emedan vi ej varit ståndaktige i det goda och så mot vår vilja och sträfvan dragit skuld öfver oss». Med upptagande af »retinentes» cod. Naz. är meningen: »andre af oss ha ej varit nog tappre att hålla stånd i våra goda föresatser, utan förlorat våra hjertans renhet mot vår vilja och fast vi sökte hålla den qvar». — Å andra sidan måste erkännas, att antalet af de ställen, där ej blott tankens kärna, utan äfven dess omklädnad troget återgifvits, är öfvervägande. Att detta ej alltid är fallet, beror hufvudsakligen på öfversättarens sträfvan att genom omskrifningar och tillägg göra Senecas sammanträngda stil mera lättfattlig. Om detta varit behöfligt, är en annan fråga. I alla händelser är hr Broléns i öfrigt förtjenstfulla öfversättning att rekommendera åt dem, som önska lära känna en af romerska litteraturens intressantaste författare.

Carl Zander.

Romaner och Noveller.

III.

Johannes Karr, en uppkomlings historia af *Tor Hedberg.* Sthlm. Alb. Bonnier, 1885. — 2: 75.
Konflikter, nya noveller af *Oscar Levertin.* Sthlm. Alb. Bonnier, 1885. — 2: 75.
I gryningen, novelletter af *Axel Lundegård.* Upsala. Universalbibliotekets förl.-expedition, 1885. — 2: 75.

Oscar Levertin och *Tor Hedberg* äro i mångt och mycket utpräglade kontraster.

Man har sagt — och det väl med rätta — om Julius Kronberg, att han är kolorist och situationsmålare, men att han däremot ännu ej förmår att framställa en dramatiskt lefvande handling. Det samma gäller inom literaturen på det bestämdaste om Oscar Levertin. Ni mins hans debutarbete, skizzerna »Från Rivieran», och sedan novelletterna i »Småmynt», — idel ypperligt kolorerade existensbilder, med den finaste färgstämning, med behag i tonöfvergångarne och lätthet i penselföringen, men . . . handling — knapt ansatser därtill. Och det samma gäller också i ej ringa grad om hans nya arbete, trots dess så dramatiskt klingande titel *»Konflikter»*.

Däremot är Tor Hedberg dramatiker i berättelsens form. Hans *»Johannes Karr»* sjuder af våldsam handling. Det finnes intet stillastående i denna »en uppkomlings historia», utan den ena händelsen följer i slag på slag den andra nästan med dramatisk spänning. Och karaktärsteckningen är karaktärsutveckling.

Under det att Levertin målar stämningsstycken i impressionistmanér och löser upp den episka berättelsen i en följd af fristående episodbilder, hvar för sig återgifna med existensmålarens fina, minutiösa pensel; så tecknar däremot Hedberg handlingen i några fasta, djärfva drag, med en viss robust kraft, som bildar den skarpaste motsats mot den andres nervösa känslighet.

Kanske ännu djupare går kontrasten dem emellan i afseende på karaktärsteckningens art. Levertin rör sig nämligen öfvervägande på ytan af människobilden; hvad som lefver under denna yta får läsaren själf i de flesta fall supplera efter på sin höjd några korta antydningar af författaren. Det är väl onekligen en genomgripande själsutveckling, som Hedvig i titelnovellen uti hans nya bok genomlöper. Men de inre drifkrafterna till denna utveckling få vi ej framlagda i författarens skildring, utan allt är snarare ett »laisser-aller», hvarvid det icke är värdt att fråga hvarför. Det är en med rika anlag begåfvad själs inlöpande i de hvardagliga lifsfårorna, utan motstånd, — ett gradvis nedsjunkande, som knapt har en inre historia. Det är snarare ett förlopp, än en egentlig handling. — Sålunda, den inre historien erbjuder ej så stort intresse, men däremot, när författaren tecknar den yttre situationen, ensemblen i en interiör, då är han i sitt esse. Så när han tecknar gatuhvimlet på julaftonen, supén hos herrskapet Alm, ordensbalen på börssalen och bröllopsmiddagen för Wern och Hedvig. Detta är förträffliga situationsbilder, skarpt iakttagna, säkert och kvickt återgifna, — och det visst icke blott i deras rent yttre konturer, utan framför allt — såsom redan antydts — äfven genom stämningens återgifvande med en snart sagdt musikalisk virtuositet. — Däremot möter man en helt annan metod i »Johannes Karr». Dess författare intresserar sig blott för det yttre såsom omhöljet för ett inre lif. Han är icke egentligen såsom Levertin en literär målare, utan han är psykolog. Ständigt spörjer han: hvarför handlade personen så? Hvarför? Och så studerar han i detalj det psykiska maskineriet, och talar om för oss, hur personen i fråga kände i det ögonblicket, hvad han kom att tänka på, och huru tanken omsatte sig i handling, och detta senare så att psykologien nästan slår öfver i fysiologi. Denna själsskildring går nästan till öfverdrift, och berättelsen blir långa stycken mera reflekterad, än hvad en verkligt objektiv verklighetsskildring medgifver. Skildringen förlorar därigenom emellanåt något af sitt naturliga lif. Å andra sidan förledes nog författaren genom denna sin psykologiska metod till att något öfverdrifva själslifvet hos sin hufvudperson. Han glömmer, att Johannes är i grund och botten en svensk bondnatur och därför måste ha hos sig något af en sådans enkla, prosaiska hvardaglighet, något hårdt, orubbligt, trögt, i stället för den moderna nervositet, som nu gång efter annan bringar honom utom sig under känslosvallet. Man kan sålunda känna sig frestad att tvifla på, att en svensk bondpojke kan genomlefva ett så exalteradt själslif, som här tecknas hos Johannes t. ex. strax före mordbranden och närmast därefter. Man förstår slikt hos Dostojevskis Petersburgs-student, men kommer gärna vid »Johannes Karr» med ett frågetecken.

Emellertid — Tor Hedbergs nya arbete är en heder för sin unge författare och visar stora framsteg öfver hans debutalster, »Högre uppgifter». Det är icke en af dessa lätt utkastade skizzsamlingar, som på senare tiden blifvit så vanliga, utan ett allvarligt, genomtänkt och genomarbetadt konstverk, värdt all den aktning, som ett sådant bör tillkomma. Det finnes mycket i denna en uppkomlings historia, som är så slående sannt, att det tillsammans med den kraft, hvarmed det är skildradt, griper läsaren djupt. Och i den kärfva kraften, i den nästan brutala energi, som gör sig gällande på hvarje sida, röjer man en ungdomlig helsa och sundhet, som åtminstone förefaller mig mera tilltalande än den nästan sjukliga finkänsligheten, nervositeten hos Levertin.

Hufvudpersonen i Tor Hedbergs nya berättelse är en af dessa samhällets vanlottade, som kommit till världen såsom frukten af en olaglig förbindelse, — här mellan en rik bondson och en fattig piga. Modern får smaka den förförda bondflickans ej ovanliga lott och slutar såsom fattighjon, som vandrar från gård till gård till fattigvårdskost. Det är Johannes' första lifserfarenhet, vandringen med på den jämmerfärden, — en barndom med litet mat och mycket stryk. Så kommer han i sin fars tjänst såsom vallpojke. Fadern är nu en välbergad, ja rik bonde, som är gift med en honom värdig hemmansdotter och styr med järnhand sin gård. Johannes får af modern veta, att han egentligen är arfvinge på den gården, och från den stunden fylles hela hans själ af blott *ett* begär: hungern efter denna rikedom, som han vaken och sofvande drömmer såsom sin. En tid har han ock förhoppning om att nå målet. Hans fars lagliga äktenskap är barnlöst, och han har ett halft löfte om att bli adopterad. Men så gäckas hans hopp. Fadern får en laglig son, och Johannes står lottlös. Förtviflan, raseriet, afundsjukan häröfver drifva honom till att lägga mordbrand i den gård, som nu ej kan bli hans. Så sluta sig fängelsets dörrar bakom honom. Det är punkten efter hans sorgliga ungdomshistoria. — Utkommen efter utståndet straff, upptages han välvilligt hos en landthandlerska såsom hennes boddräng. Hon har en dotter, och Johannes ser i denna medlet att en gång trots allt nå sitt ständigt eftertrådda mål, egodelarne. Han lurar på henne som katten på sitt rof. Och slutligen får han henne i sitt våld. Hon låter nämligen förföra sig af unge baronen på godset, och Johannes får kunskap därom. Med hotet att yppa hennes hemlighet tvingar han henne nu till äktenskap. Och så blir boden hans, och sedan går det steg för steg, ända till dess att af »Fattig-Johannes» blifvit »Penning-Karr». — Äktenskapet mellan Metta och Johannes är dock blott halft, en fysisk förening blott. Kärleken vaknar först, när det är för sent, när hustrun vid sin första

barnsäng ryckes bort, men efterlemnande en son. Historien om huru fadern nu kastar på denne hela den ömhet, för hvilken han förut ej haft utlopp, är en af bokens bästa skildringar. Äfven kampen mellan barnets amma, som vill fånga den rike husbonden i en köttslig kärlek, och denne, som vaktar sig, är ypperligt målad, om ock i starka färger. Historien ändar med det vanliga slutet på girighetens ständigt nya saga, — sonen blir en njutningslysten lätting, som slösar bort de pengar, som Karr under brott och sorger och möda under ett helt lif skrapat tillsammans, utan att någonsin unna sig själf en enda af rikedomens njutningar. Och när den gamle till sist lockas med en dag såsom deltagare i sonens nöjen, märker han, att han ej numera i slöseriet kan finna ens ett ögonblicks förströelse. Han har hela sitt lif hungrat efter njutning och lycka, men har tagit medlet för målet, och dör lika arm i sinnet, som han i yttre måtto börjat sin bana.

* *
*

"Här sitter jag ensam på bryggan, stirrar mot månskenet, som skär mot mitt öga i sin obarmhertiga, glansiga köld, och jag tänker på den gamla holländska sagan om främlingen, hvilken kom till ett obekant folk, hvars språk han icke ens förstod... Och beständigt, när han frågade hvem som ägde palatser, trädgårdar och slott, svarades det af tusende munnar: *Kannitverstan, Kannitverstan.* Och främlingen tänkte, att den där mynheer Kannitverstan var en mäkta rik man. — Ty så svarar lifvet på allt, på alla ett brinnande, hemsjukt hjärtas ängsliga frågor: Guds fred — Yxskaft. *Kannitverstan, Kannitverstan.*"

Så slutar den sista skizzen i Oscar Levertins nya bok. Detta slut är karaktäristiskt för den författare, som, såsom ofvan sagts, ej spörjer »hvarför», utan blott målar de bilder, han ser. Och stämningen i de flesta af dessa bilder antydes ock genom tonen i dessa slutord, — den är sprungen från »ett brinnande, hemsjukt hjärtas ängsliga frågor». Hela stycket, hvars titel är »*Månskensfantasi*», är också kännetecknande. Tor Hedberg skulle det ej fallit in att söka sätta ihop denna sonat af prosaord. Hela skizzen är blott en stämningsfull musik. Om vi lefde ännu i versens literaturperiod, så hade författaren till »Konflikter» blifvit lyriker. Nu sätter han sin lyrik i berättelseform, där han ej såsom här rent af skrifver egentlig lyrik, ehuru på prosa.

Hvilken rikedom af ord, som böljar fram under hans hand, — klingande, sorlande ord, som man ej skiljer det ena från det andra, men som efterlemna tillsammans ett totalintryck af rikaste stämning. Orden äro bättre valda, stilen mera vårdad än i hans förra publikationer; men ännu träffas här och där på uttryck, som äro vårdslösade i formen, eller ovanliga och okända. Och man må väl i det hela beundra ordvirtuositeten sådan den här gör sig gällande, sålänge den ledes af måtta och smak, men ej så sällan slår förf. dock öfver, nästan ej ett enda substantiv får

komma med utan sin prydnad af ett eller flera adjektiv. Detta stör mindre i det lyriska stämningsstycket, som — såsom sagdt — afslutar samlingen, men t. ex. i den klassiska bilden från Hellas, »*Evoi*», blir stilen genom ordrikedomen för tung, att icke säga tillgjord.

Denna skizz är annars, liksom allt som flyter ur denna författarepenna, stämningsfull. Skada blott att författaren stört intrycket genom att citera sin grekiska fornkunskaps lärda källor. Slikt är obehöfligt vid en dikt, som i och för sig bör lemna sanningsintryck genom sin konkretion för vår fantasi, och kan se ut som en sorts lärdomskoketteri.

De öfriga i häftet sammanslutna småskizzerna äro äfven hvar för sig rätt märkliga. I »*Natt*» skildras ett äktenskapsbrott och makans känslor, sedan hon upptäckt sin mans otrohet. Liksom Harald Molander har Oscar Levertin en särskild förmåga att teckna sjukliga själstillstånd, tankens oroliga jäktande hit och dit, då någon förkrossande händelse lossat det regelbindande förståndets tyglar. Raminfattningen kring denna bild med de båda lallande dårarne är bizarr och kan förefalla omotiverad, men gör onekligen ett starkt stämningsintryck och är snidad med konstförfaren hand. — Mindre öfvertygande verkar situationen i »*Elfte timmen*», — historien om en man, som trott sig ha ett dråp på sitt samvete, förtäres af ångerns kval och kastar sig med sin familj i en fanatisk religiositets armar, men som, när han upptäcker, att hans offer ännu lefver, reser sig hånande och tviflande mot den försyn, som låtit honom under åratal ändamålslöst täras bort genom ett misstag. Färgerna ligga här för skarpa mot hvarandra, öfvergången från tro till tvifvel är för tvär, för att vi rätt skulle tro på den.

Däremot kan man icke ha något att invända från sannolikhetssynpunkt mot bokens största berättelse, hvarefter den också fått sin titel: »*Konflikter*». Det hela förefaller ganska hvardagligt, och detaljerna äro så sanningstrogna som möjligt. Men historien är för litet intressant, — ja, dess skilda delar äro väl underhållande, men det är ingen handling i det hela, ingen egentlig utveckling, som för oss med sida för sida.

Det är historien om en ung flicka, som full af ansatser, föresatser och förhoppningar kommer från landsorten in till Stockholm, där hon väntar att finna utveckling och arbetsfält för någon stor, dugande lifsgärning. Hon föres ock till en början in på en väg, som möjligen skulle leda till ett sådant mål. En ungdomskärlek vaknar nämligen åter till lif hos henne, och hennes utkorade är en ung, allvarlig man, som väl ej egentligen har några stora gåfvor, men i stället ett stort hjärta. Detta ärliga, enkla hjärta omfattar med lågande entusiasm arbetarnes och de fattiges sak, och han har egnat sitt lif åt »det sociala pro-

blemet» såsom tidningsman och agitator. Hedvig eldas af hans idéer, och hans lugna tro och vissa framtidsbeslut skänka ro åt hennes oroligt jäktande ande. Men Kurt rullar ständigt blott upp för henne bilder af fattigdom, arbete, allvar, — och hon bär inom sig ett hungrande begär efter njutning, efter rikedom, glans och glädje. Det kommer därför snart till »konflikter» mellan dem, och det slutar med skilsmessa. Han drager till Berlin, blir socialist och fortsätter utan henne sin väg. Hon kastar sig in i societetslifvets tomma, bullrande nöjen och slutar med att gifta sig med en rik, andefattig grosshandlare. Så är hennes lif förspildt, — förspildt i konflikten mellan njutningsbegäret och lifvets dystra allvar.

Detta är fabeln i berättelsen, den röda tråd, som sammanhåller de skilda bilderna till ett helt. Men, såsom redan ett par gånger sagts, det är dessa detaljskildringar, hvarpå hufvudvikten ligger. Det är de, som skänka det hela dess värde.

Det finnes i hr Levertins berättelser så mycken stämning, så mycken elegans, att de i det hänseendet intaga en mycket framstående plats inom vår unga vitterhet. Men de stilistiska felgreppen här och där störa; och så kommer därtill en viss obehagligt, sinligt erotisk färg, som tjock och simpel lagts öfver flera af hans taflor, och som särskildt i den grekiska hetärbilden samt i en scen uti titelnovellen nästan stegras till intrycket af animalisk älskogsdrift. Detta, jämte den brist på det där »je ne sais quoi» af personligt allvar och dristig kraft, som gör att en bok präglar sig in i vårt sinne och minne, — det är detta som gör att man — trots all beundran för förf:s fantasirikedom och stilvirtuositet — ej känner sig fullt tillfredsstäld, när man slutat läsningen af hans arbete.

Men hvad Oscar Levertin ännu ej är, det kan han bli. Hvarje hans arbete har varit ett vackert steg framåt i konstnärlig utveckling, och han är ännu så ung, att de flesta författare vid hans år ännu ej börjat den literära bana, hvarpå han onekligen redan är ett godt stycke kommen.

* *
*

Till sist ha vi att presentera en ny författare, som vi på det varmaste kunna anbefalla till publikens uppmärksamhet. — *Axel Lundegårds* novellettsamling *»I gryningen»* är väl intet storverk, men det är en synnerligen lofvande början, — lofvande genom den anspråkslösa måttfullheten i valet af ämnen, de där verkligen legat inom sfären för författarens egna iakttagelser; genom den enkla sanningskärlek, hvarmed de äro återgifna, och den verkligt goda stil, som han redan förvärfvat.

Studenter eller unga konstnärer äro i flertalet af Axel Lundegårds skizzer hufvudpersonerna. Endast en af dem är en fa-

miljeinteriör, men egendomligt nog är denna samlingens bästa stycke. Den bär titeln »Lycka» och skildrar med nästan kvinlig finkänslighet en ung kvinnas olycksöde och stilla dödsbädd, — en kvinnas, hvilken tidigt kastats in i ett från hennes sida kärlekstomt äktenskap och som först på sjukbädden känner den befrielsens lycka, hvarefter hon trängtat hela sitt lif. Hela stycket är en elegi af skäraste lyriska poesi, som på ett egendomligt sätt kontrasterar mot den något kärfva tonen t. ex. i skildringen af konstnärsvagabondernas »kamratskap». Men just härigenom visar förf. sin förmåga att på äkta konstnärligt sätt lämpa formen efter stoffet, på samma gång som han ådagalägger, att hans öga är öppet för de mest olika skiftningar i människolifvet. — Mest snarlik med denna familjeinteriör är »En tanke», som också är ett stämningsstycke, ehuru i vårt tycke ej så lyckadt. Man inser väl, att mötet med flickan i järnvägskupén blott väcker till fullt lif tankar och känslor, som länge grott och vuxit inom den unge kandidaten, och att situationen liksom blott är en stämningssymbol för dennes hela själstillstånd. Man märker, att detta är förf:s afsikt; men ändå får detta tillfälliga möte, i vårt tycke, åtminstone skenbart spela för stor roll i berättelsen, hvarigenom den kommer att lida en viss brist på helhet och mogenhet. — Ypperlig är däremot den nyssnämda, om »Röda rummet» erinrande bilden ur det Stockholmska lägre konstnärslifvet, full af stämning och ytterst drastiskt utkastad i djärfva, raska drag. Vid dess sida förtjänar också att ställas »Uppgörelse», hvari förf. med etsande elakhet gisslar en stackars informator, som inbillat sig, att frun i huset lagt sina nät för honom, och som föresatt sig att vid afskedet sjunga ut för henne hela sin sedliga harm och sitt förakt, men som därvid i stället får sig en ypperlig moralkaka till lifs för sin simpla misstänksamhet och löjliga egenkärlek. Det är sjudande känsla och ärlig sanning i det försvar, som förf. därvid vältaligt låter henne föra för »kvinnokönets höghet». — Bland studentlifsbilderna är nog skildringen af de båda svältande och frysande vindskammarstudenterna i »Ett lyckadt skämt» bäst, men kanske är den väl skrikande i färgerna.

I det hela har Axel Lundegård genom detta debutarbete dokumenterat sig såsom en allvarligt arbetande konstnär, af hvilken vår literaturs vänner böra kunna hoppas mycket. När lifvet skänkt honom en så ökad erfarenhet, att han med samma fulländning kan beherska ett stort ämne, som han här visat vid berättandet af dessa små novellsituationer, så kan man af honom vänta något verkligt betydande. Hans debut är en af de vackraste, vår unga vitterhet haft att glädja sig åt.

* *
*

Öfver hufvud har vårens skörd inom vår berättande vitterhet gifvit nya, goda vittnesbörd om det friska lif, som nu allt mer och mer utvecklas inom vår svenska diktning. Skörden har varit *rik*, — det är icke mindre än *sju*, delvis ganska omfattande arbeten vi här nämt, och ändå är vår öfversikt icke fullständig (särskildt hade måhända *Chicots* »I gungstolar och soffhörn» förtjänat omnämnande, om utrymmet ej nekat det). Och den är ju ock, såsom vi sökt visa, till större delen *god* och för framtiden löftesrik.

Må nu blott publiken ock göra sin sak, för att denna vittra växtlighet ej må af brist på ans och vård förkrympa och torka bort. Ju större konkurrensen blir inom vår svenska diktmarknad, desto större måste också konsumtionen blifva, om ej hela denna unga författarefalang skall få allt för bittert ångra den käcka entusiasm, hvarmed den egnat sin framtid åt pennans osäkra yrke, — dubbelt oviss i ett så litet land som vårt. Men vi ha på de senare åren konsumerat en sådan massa mer eller mindre god — ja merändels mindre god — öfversättningsliteratur, att det ej är ringaste tvifvel om, att icke den svenska publiken *kan*, om den vill, bekosta sig en inhemsk vitterhet. Om blott hälften af det intresse, som nu slösas på de utländska »kraftsopporna», egnades åt våra egna unga författares verkligt goda alster, så skulle dessas förhoppningar ej gäckas. Och det vissa är, att publiken ej skulle bli lidande på ett slikt byte. Det är dock våra egna tankar, våra egna känslor, som strömma oss till mötes i dessa inhemska dikter; och inga främmande alster kunna blifva *det* för oss, som en god svensk vitterhets. Om man ock öfversätter de utländska böckernas språk åt oss; deras anda och själ, så att säga, kan aldrig öfversättas.

Betänk, att för hvarje dålig eller medelmåttig utländsk bok, som ni köper, räcker ni näring åt den ogräsliteratur, som förkväfver vår egen diktning, om den får fortsätta att gripa omkring sig. Och glöm ej, att, när ni för hem med er från boklådan en god svensk bok, ni betalar er rättvisa skatt till de »författaregagen», förutan hvilka vår egen vitterhet blir en ekonomisk omöjlighet.

S—e.

Gamla minnen.

En qväll i vänlig julehelg det var.
Vår krets vid thédags samlad satt kring bordet,
Och så kom talet in — hur det sig bar —
På dans och nöjen uti forna dar,
Och lifligt förde våra gamla ordet.

Om steg och turer i en skämtsam strid,
Anglaisens och quadrillens art de tolka;
Ej heller glömdes potpourrin dervid.
Och huru väl de mindes än den tid,
Då först man dansade i staden polka!

Och — hvad de sista åren sällan händt —
Mor vid pianot slår sig ned att spela,
Och mången rytm, som unga muskler spänt
Till danslust förr en gång, ur död tangent
Hon lockar fram, fast stundom satser fela.

Med rika bilder från en gången vår
Musik och tal de komma till oss unga.
I ungdomsglans förbi vårt öga går
En slägt, först känd af oss i sena år,
Då dragen åldrats, stegen blifvit tunga.

På tafla, målad af vår fantasi,
Främst dock bland alla två gestalter stannat,
De båda gamla, unga der som vi,
Med ungdoms fröjder, sorger, svärmeri —
Ett lif som vårt, i mycket dock ett annat.

Den yra glädje får allt mera sans,
Blir mera vek, ju längre qvällen lider.
Sist letas fram en gammaldags romans,
För handen skrifven, och som gulnad fanns
Bland gamla noter glömd se'n långa tider.

Så sjunga än en gång de sin duett,
Fast öfver rösten tiden lagt sin slöja,
Och mången ton ej träffas mer så lätt.
Och efter sången, vacker på sitt sätt,
Syns varm en glans i allas blickar dröja.

Egil.

Höst.

Det dufter så sälsomt i Skoven,
Det hvidsker omkring os: »Sommeren dör».
Om Himlens Hvälving foroven
Der hänger et skjälvende Dråbeslör.
— Hvem griber i klingende Strenge?
Hvem nynner en bävende Sörgesang?
— De gulnede Poplers sagte Sus
Sig blander med Bjergbäkkens Sölverbrus,
Når ned den mod Dybet vil tränge.
— O lyt! — det er Höstens Klang.

De solklare Dage forsvinde,
Som Lysglimt glide ad Söen bort,
Et faldet, blegnende Minde
Er alt hvad vi eie inden kort.
Hen over de slagne Enge
Den sidste Träkfugl forlängst sig svang.
Et Afskedssuk gjennem Skoven går,
Og Slutningsaccordens Toner slår
I Bjergbäkkens rislende Strenge
Med susende Sölverklang.

Al Sommerens Arbeidshede
Er blevet til Stöv i den dunkle Jord,
Forgjäves du op vil lede
I Skovenes Tykning det tabte Spor,
Forgjäves du lader tränge
Hen over Höiden dit Valdhorns Klang,
Hvor Lunden der nys i sin Vårglands stod,
Nu bränder som pletted af Hjerteblod,
Du lytter till Bjergbäkkens Strenge,
Der nynner den gamle Sang.

»Se, alt hvad dit Hjerte har eied
Som visnende Roser skal forgå,
Saa gold, som når Ag'ren er meied,
Din Arbeidsmark skal omkring dig stå,
Den Ven du elsked så länge
Tilsidst skal gå bort for sidste Gang.»
— Ak, gamle ord til en kjendt Melodi!
»Forsvundet, fortabt, forglemt, forbi.»
— Det isner i Hjertets Strenge
Ved Sommerens Afskedssang.

Helena Nyblom.

Konungamakten, Bondeståndet och Regeringsformen 1809.

Aldrig har en svensk riksdag sammanträdt under en vådligare rikets belägenhet än den, hvarunder ständerna samlades i början af Maj 1809. Sverige befann sig sedan mer än tre år i krig med den makt, som nu beherskade Europa, Frankrike, och sedan mer än ett år i strid på lif och död med sina arffiender i vester och öster, Danmark och Ryssland; nära hälften af dess område var i fiendens hand: ryssarne hade intagit Finland och trängde nu ned i det egentliga Sverige med Skellefteå som närmaste mål; försvarsväsendet befann sig i utblottadt och oordnadt skick; rikets finanser voro bragta i djup förvirring, medan dess inbyggare trycktes af nästan olidliga bördor; — och under allt detta saknade riket en laglig styrelse: den regering, som fans, kunde ej i det inre uppträda med den kraft, som var af nöden för att göra hvad som ännu kunde göras för försvaret, och fienden nekade att med denna revolutionära styrelse ens öppna underhandlingar.

Det var i följd af allt detta klart, att Riksens Ständers omtanke först och främst måste riktas på upprättandet af en laglig regering. Känslan af nödvändigheten häraf var så stark, att flere fosterlandsälskande män ansågo, att den lediga konungatronens besättande borde föregå antagandet af ny författning, — en åsigt, som fick sitt uttryck i, bland annat, det lågande tal, hvarmed Georg Adlersparre den 10 maj vände sig till adeln, omedelbart innan den gick upp på rikssalen för att jemte de öfriga stånden afkunna afsättningsdomen öfver Gustaf IV Adolf. »Våra fiender», yttrade han,

»hafva uppskjutit försöken till vår förstöring; de älska den kanhända ännu; de hafva ej lofvat att återhålla dess fullbordan, och just den årstid, på hvilken fiendens företag kunna börjas, är nu inne. Hvad är det rikets välfärd först fordrar i denna belägenhet? Med största vördnad för den djupa statsklokhet, som inom detta hus låtit höra sig, vågar jag dock hemställa, om ej svaret borde blifva följande: en fast styrelsemakt, från hvilken fienden vill antaga fredsanbud, eller genom hvars redan förvärfvade kraft motstånd kan beredas. Månne ej detta är den förberedande anstalt, för hvilken i farans stund alla andra angelägenheter böra vika? Eller skola långvariga, invecklade, uttöjda öfverläggningar företagas och fortsättas, som om vårt fädernesland förtjente att kallas det mäktiga, lugna, i djup fred stadda Sverige? Jag beundrar den lyckliga, eller, kanhända rättare, olyckliga sinnesarten hos en man att, lutad öfver bråddjupet och med knapt bibehållen jemnvigt, finna för godt att qvarblifva i sin ställning och derunder djupt och långsamt eftertänka, huru han bör bereda alla detaljerna af sin välfärd. — Fienden skulle kanhända, om han saknade en styrelsemakt, som kan erbjuda fred, med både välbehag och åtlöje finna sina åter inträngande härar kunna öfverrumpla land och städer, under det att rikets lagstiftare äro stadda i öfverläggningar om rikets bästa.» — — — »Vid det heligaste föremål jag känner», slutade han, »uppmanar jag mina vördade och älskade medbröder inom detta hus att med jättesteg skynda i sitt bemödande att gifva Sverige en stadgad, eftertrycklig regeringsmakt» *).

Känslan af de lidanden, som det Gustavianska statsskicket medfört, var emellertid alltför liflig, farhågan för riksföreståndarens benägenhet för ett dylikt statsskick alltför stark, för att den sålunda föreslagna ordningen skulle kunnat antagas: författningsverket företogs först, och derpå skulle konungavalet följa; men på den sålunda utstakade vägen gick man visserligen fram med »jättesteg». Den 12 och 13 maj valdes det utskott, som skulle utarbeta förslag till ny regeringsform; den 29 maj var förslaget färdigt till justering;

*) Ridd. o. Ad. Prot. 1809. I, 63 ff.

den 2 juni beslöt adeln att måndagen den 5 juni företaga förslaget till slutligt afgörande; den 3 juni fattade borgareståndet samma beslut, och den 4 juni afslutade preståndet förslagets granskning; — endast bondeståndet tycktes komma att i detta ödesdigra ögonblick svika fosterlandets hopp.

* *

*

Redan innan konstitutionsutskottet började sitt arbete, hade inom bondeståndet några ledamöter påpekat den offervillighet, hvarför de tre öfriga stånden nu syntes vara benägna, och med anledning deraf yrkat, att *man skulle se till, att deras »för närvarande behof öppnade gifmildhet icke blefve deras enda offer på fäderneslandets altare»*: ståndsprivilegierna borde ändras, och för att detta skulle kunna ske, borde de icke genom den nya regeringsformen bekräftas. Emellertid upptog konstitutionsutskottet i sitt förslag de bestämmelser rörande privilegierna, som ifrån 1720 års regeringsform öfvergått i den af år 1772, och som ursprungligen hade tillkommit för att hindra konungen att på de öfriga ståndens bekostnad utvidga adelns rättigheter. Deremot bibehöll utskottet icke 1789 års stadgande om privilegiernas oföränderlighet: det stadgade i stället motsatsen, då det återupptog den bestämmelse om sättet för deras ändring, som under senare delen af Frihetstiden hade varit gällande. Den paragraf, som rörde privilegierna — den 114:de —, kom sålunda att erhålla följande lydelse: »Konungen läte samtliga riksens ständer deras privilegier, förmåner, rättigheter och friheter åtnjuta; beroende det på samtliga riksståndens öfverenskommelse och konungens bifall att låta dem undergå de förändringar och jemkningar, som rikets behof kunna fordra. Inga nya privilegier, ett riksstånd rörande, kunna utan konungens och alla riksståndens vetskap och samtycke utgifvas och meddelas.» Emot upptagandet af dessa bestämmelser reserverade sig bondeståndets samtlige ledamöter inom utskottet: »ehuru denna paragraf lemnade anledning att hoppas billiga jemkningar i de andra riksståndens privilegier, trodde de likväl att, innan sådana jemkningar verkligen egt rum, privilegierna icke borde i grundagen bekräftas; till denna reservation funno de sig så myc-

ket kraftigare föranlåtne, som deras stånd i sitt nu varande betryck gjorde sig förhoppning, att all jord skulle någorlunda jemlikt deltaga uti rikets tryckande bördor, äfvensom i försvarsanstalter, hvarigenom riket vunne en förökad styrka».

Den stämning, som sålunda röjde sig inom bondeståndet, väckte med skäl farhågor för att från dess sida hinder skulle möta den sak, som eljest låg alle främst om hjertat: regeringsformens skyndsamma antagande. Dessa farhågor togo sig uttryck i ett anförande af konstitutionsutskottets ordförande, den ädle patrioten Lars August Mannerheim, hvilket den 23 maj upplästes på riddarhuset och började med följande ord: »Vid ljudet af detta utrop: Fäderneslandet är i våda! har ridderskapet och adeln flere än en gång åsidosatt all pröfning, huruvida förtegade afsigter missbrukat, ohelgat denna uppmaning, och endast följt sin ädla drift att bidraga till fosterlandets undsättning. Nu är detta ljud okonstladt, sanning, nöd och fara uttvinga utropet, och fäderneslandets frälsning fordrar uppoffringar. Det är det första ståndet värdigt att föregå med efterdömen.» Efter att derpå hafva påpekat behofvet af att alla deltoge i de bördor, som kriget pålagt, föreslog han bland annat:

att den bevillning, som nu komme att påläggas, skulle utgöras till lika belopp af säterier och allmänt frälse, som af skattehemman, medan frälsejorden förut antingen varit alldeles fri från bevillning eller utgjort den till mindre belopp än skattejorden;

att adeln skulle för framtiden åtaga sig utgörande af mantalspenningar, hvarifrån dess medlemmar dittills varit befriade;

och att adeln skulle, med förbehåll att såsom allmän grundsats stadgades hvarje svensk mans rätt att besitta jord af hvilken natur som helst, afsäga sig rätten att med andres uteslutande besitta säterier: de förmåner, som åtfölja dessa skulle således kunna åtnjutas af hvarje svensk medborgare, oberoende af hvilket stånd han tillhörde.

Dessa förslag upptogos till öfverläggning den 2 juni, omedelbart sedan sättet för behandlingen af förslaget till regeringsform blifvit bestämdt, och blefvo efter en kort

diskussion och, såsom det till och med af protokollet vill synas, med entusiasm bifallna. Beslutet blef följande dag meddeladt de öfriga stånden genom ett protokollsutdrag, hvari uttalades den förhoppningen, att »dessa eftergifter af fri- och rättigheter, ridderskapet och adeln tillerkända genom lagliga stadganden och hvilka ingen utan deras fria sam tycke kunde dem beröfva, måtte af de öfriga stånden upptagas såsom ett vedermäle af ridderskapets och adelns uppriktiga böjelse till rättvisa, likasom till lugn och enighet».

Härpå svarade presteståndet den 4:de juni med att »tacksamt erkänna alla de ädelmodiga uppoffringar, som adelns beslut innehölle», och med att för sin del besluta:

att intill nästa riksdag åtaga sig bevillning för all till ecklesiastike embets- och tjenstemäns aflöning anslagen jord, samt för allt slags jord, af hvad natur som helst, som af ståndets medlemmar enskildt egdes och innehades;

och att förklara dem inom ecklesiastikstaten, som dittills för sig och sitt folk njutit befrielse från mantalspenningars utgörande, skyldige att erlägga denna afgift.

Till den deputation, som meddelade borgareståndet adelns beslut, yttrade talmannen å ståndets vägnar »den säkra tillförsigt, att en sådan ridderskapets och adelns opåkallade och oegennyttiga försakelse af egna fördelar för ett allmänt väl skulle ännu fastare tillknyta föreningsbandet stånden emellan»; hvarpå ståndet den 5 juni beslöt att afstå sin exclusiva besittningsrätt till stadsegendomar, förklarande att, då någon af adel eller annat stånd tillhandlade sig någon fastighet i stad, eller till staden hörande hus eller jord, afsade sig ståndet den lösningsrätt, som enligt privilegierna dittills tillkommit detsamma.

Om det sätt, hvarpå bondeståndet mottog adelns budskap, innehålla protokollen endast, att det »lofvade derom öfverlägga». Det skulle snart visa sig, i hvad mon de gjorda uppoffringarna motsvarade detta stånds anspråk på andras offer »på fäderneslandets altare».

* *

*

Måndagen den 5 juni öppnades bondeståndets plenum af talmannen (Lars Olsson) med en erinran om de tre öfriga

ståndens beslut, att denna dag afsluta pröfningen af förslaget till regeringsform, och med en uppmaning till ståndet att fatta samma beslut: »skyndsamhet vore af nöden, då rikets sjelfständighet på närmare håll än till äfventyrs tillförene hotades» — Rysslands trupper hade nu hunnit så långt, att hela Vesterbotten befann sig i deras hand, och ryska skärgårdsflottan låg hotande vid åländska öarna —, »och då de underhandlingar till vinnande af fred, som allmänna nöden högt påkallade, icke kunde bedrifvas, ej ens öppnas, innan riket erhölle en ordnad styrelsemakt, hvilket åter förutsatte fastställelse af rikets styrelselagar». Det beslut, som ståndet med anledning af dessa allvarliga ord fattade, bestod dock endast deri, att förslaget till regeringsform, som genom de föregående dagarnes enskilda öfveläggningar vore ståndets medlemmar tillräckligt bekant, ej skulle behöfva uppläsas, »helst», såsom det heter i protokollet, »de anmärkningar, ståndet funnit dervid ega rum, redan förut blifvit skriftligen uppsatta, och hvilka nu af ståndet enhälligt gillades såsom dess allmänna tanke». Bland de paragrafer, mot hvilka sålunda anmärkning gjordes, var den 114:de, med anledning af hvilken en mängd anföranden afgåfvos, hufvudsakligen gående ut derpå, att den privilegierade jorden borde öfvertaga en större eller mindre del af de bördor, som nu hvilade på skattejorden, och att man, såsom en ledamot uttryckte sig, borde begagna »ett ögonblick, som aldrig återkomme inom detta stånd», till att genomdrifva denna fordran. För vinnande af detta ändamål borde § 114 alldeles uteslutas, och månge ville till och med, att bondeståndet skulle uppskjuta hvarje beslut om regeringsformen, till dess nämda beskattningsfråga vore afgjord. Denna senare åsigt hylldades af ståndets främste ledamot i konstitutionsutskottet Matts Pehrsson i Utsund (Dalarne), den redan nu betydande Anders Danielsson från Elfsborgs län m. fl., och desse hörde äfven i fråga om lindring i skattejordens bördor till de längst gående, i det de yrkade genomförande af grundsatsen om *lika beskattning för all jord,* ehuru visserligen med det medgifvandet, att »en total förändring med den privilegierade jorden icke genast skulle ske: dermed kunde successivt förfaras, så att inom vissa år jemlikheten i utskylder vore vun-

nen». Med dem förenade sig ståndet, som beslöt att genom en deputation meddela de öfriga stånden Matts Pehrssons memorial i frågan och begära deras yttrande, »huruvida något medgifvande uti de fordringar, hvilka uti memorialet voro upptagna, kunde för bondeståndet vara att förvänta». Härpå begärdes svar med första, men ståndet förklarade sig likväl af detta ärendes öfverlemnande till medstånden icke vara hindradt uti »öfverläggningen» om konstitutionens antagande i dess öfriga delar.

Innan detta budskap hann afgå, anlände emellertid en deputation från ridderskapet och adeln för att meddela, att detta stånd antagit förslaget till regeringsform och tillika beslutit att hos riksföreståndaren anhålla, att han ville mottaga kronan för att såsom konung fortfara med rikets styrelse. I dessa beslut anmodades bondeståndet att deltaga, hvarjemte deputationens ordförande, grefve Jacob de la Gardie, i kraftiga ordalag skildrade rikets vådliga belägenhet och förestälde ståndet det dryga ansvar det ådroge sig genom att för enskilda intressen glömma det allmännas kraf. Omedelbart derpå anlände en deputation från presteståndet, meddelande att äfven detta stånd antagit den föreslagna regeringsformen.

Sedan denna deputation aflägsnat sig, tog sekreteraren (revisionssekreteraren Carl Agardh) till orda och »förde ståndet till eftersinnande, huruledes, då tvenne stånd redan kungjort, att de antagit konstitutionen, och en deputation i samma ämne från borgareståndet jemväl ofördröjligen torde ankomma, vidare uppskof hos bondeståndet med att afgöra frågan icke kunde hindra verkställigheten af hvad dessa tre stånd vidare beslutit, att erbjuda riksföreståndaren Sveriges krona; men det skulle på ståndet kasta en skugga att det, icke tillfredsstäldt med en formlig protest emot konstitutionen, i hvad den rörde fastställelse af alla ståndens fri- och rättigheter, genom långsamhet i öfverläggningarna i en tidpunkt, då riket vore stadt på brädden af sitt fall, motarbetat den enda möjliga utväg för dess upprätthållande, stadgandet af en ordentlig regering, hvilket nödvändigt förutsatte antagandet af de grundlagar, i enlighet med hvilka regeringen kunde komma i verksamhet. Såsom

bevis på huru öfverhängande den fara vore, som hotade riket, trodde han sig endast behöfva åberopa de allmänt kända krigshändelserna i Vesterbotten och de lika allmänt kända rustningarna till sjös, öfverlemnande åt ståndet sjelft att bedöma, med hvad förtroende en utländsk makt skulle kunna underhandla med en styrelse, som blott innehade makten tills vidare.

Äfven talmannen framhöll i bevekande ordalag vigten af ett skyndsamt beslut. Närmande sig målet af sin lefnad, yttrade han, omgifven af många, som af honom väntade sitt uppehälle, med den renhet i uppsåtet han alltid sökt ådagalägga, trodde han sig icke böra misstänkas för att vilja uppoffra sina anhörigas och allmogens väl, då han med kännedom om rikets behof af fred, vittne till den förstörelse kriget ådragit de flesta landsorter, uppmanade dem, som hade fäderneslandets väl i sina händer, att icke besluta dess undergång: hvarje dag kriget fortsattes förde det allt närmare dertill genom de dryga kostnader, som åtginge, och hvilka slutligen i sin mån äfven drabbade den redan utarmade allmogen. Han hemstälde derföre, om icke med den tillämnade deputationen kunde anstå, till dess konstitutionsfrågan blifvit afgjord, då allmogens påståenden lika väl sedermera som förut kunde komma under öfvervägande.

Dessa framställningar gjorde intryck, och flere yrkade bifall till hvad talmannen yttrat, men Matts Pehrsson gaf ej med sig: de öfriga ståndens yttrande i anledning af hans förslag om jemkning i privilegierna borde först och främst inhemtas, och då ståndet en gång beslutit, att en deputation i detta ärende skulle afgå, vore det ock i sin ordning, att sådant verkstäldes. Härvid blef det, och deputationen afgick. Då den efter en stunds förlopp återkom, hade den att meddela, att de öfriga stånden »lofvat *framdeles* öfverväga de propositioner, som blifvit gjorda».

Strax derefter ankom en deputation från ridderskapet och adeln, anförd af friherre Clas Fleming, och meddelade, att adeln, efter att jemte tvenne riksstånd hafva antagit den föreslagna regeringsformen, hade beslutit att samfäldt med dessa stånd erbjuda Sveriges krona åt hertigen-riksföreståndaren. Hans kongl. höghet mottoge deras underdåniga upp-

vaktning denna afton kl. 6, och ridderskapet och adeln bjöde vänligen bondeståndet att i ett så tillfredsställande och vigtigt värf deltaga, men förklarade derjemte, att, ehvad afseende bondeståndet derå behagade göra, vore det ridderskapets och adelns oföränderliga föresats att sig hos hans kongl. höghet vid nämda tid och timme i sådant ändamål infinna. »Ridderskapet och adeln», fortfor ordföranden, »väntar af alla de skäl, som fosterlandskärleken, sanningen och dygden föreskrifva, att bondeståndet snart skall gå sina medstånder till mötes i antagandet af det beslut, som i närvarande tid utgör högsta vilkoret för Sveriges frälsning. På hvar enda punkt af rikets gränser hotas det stundeligen af grannars anfall, och den fiende, som medelst sina talrika härar, sina obevekliga föresatser, sina naturliga statsintressen och medelst sin förmåga att genom följderna af det olyckligaste krig möjligen inom få dagar kunna framtränga till denna hufvudstad, denna fiende, som är den farligaste af dem alla, har sagt, att han hvarken vill eller kan underhandla om fred, förrän Sverige eger en konung och en grundlag. Hvad ålägga oss i sådant fall våra pligter som menniskor, som medborgare, som svenske män? Jo, att utan omvägar tillegna oss de krafter, genom hvilka vi kunna bevara vår sjelfständighet och vår ära. Ja, redlige dannemän! Ridderskapet och adeln vädjar till edra samveten och edra hjertan, svaren: om det gafs ett riksstånd, som ej tvekade att uppoffra riket hellre än att afstå från fordringar, som kränkte andre medborgares rätt, som, styrdt af dessa driffjädrar, med liknöjdhet såg fosterjorden flyta i tårar och blod, såg svenska namnet utplånas af det ryska, såg Sveriges frihet för evigt krossad af en våldsmakt, som lägger tunga bojor på de lägre folkklasserna och tvärtemot naturens och mensklighetens lag tillåter de högre att befalla öfver deras lif och egendom; om det gafs ett sådant riksstånd: huru skulle hvar ledamot en dag bedömas inför Guds och menniskors dom? Jo, han skulle af det aldrig döende ryktet, af samtidens förtjenta hämderop, af blodige bröders vålnader öfverlemnas åt alla tiders afsky. Nej, ridderskapet och adeln älskar att tro, att en sådan klass af medborgare ej finnes i detta rike; för eder isynnerhet, redlige dannemän, skall det vara angenämt

att med edra medborgare och vänner förena eder till fosterlandets räddning, och I skolen, när I återvänden från detta riksmöte, hembära friden och glädjen till edra hus och till dem I älsken.» — — —

Ljudet af dessa ord hade nyss förklingat, då en deputation ankom från preseståndet, bringande underrättelse, att detta stånd i likhet med adeln beslutit erbjuda kronan åt riksföreståndaren, och att det i detta syfte ämnade kl. 6 på aftonen inställa sig på riddarhuset för att derifrån åtfölja ridderskapet och adeln till kungliga slottet.

Presterskapets utskickade hade knapt förrättat sitt uppdrag, innan en deputation från borgareståndet anlände för att meddela, att äfven detta stånd antagit regeringsformen och beslutit erbjuda konungakronan åt riksföreståndaren, hertig Carl, samt att i nämda afsigt denna afton mangrant begifva sig till riddarhuset och derifrån med ridderskapet och adeln samt preseståndet till kungliga slottet. Deputationens ordförande (rådman Landberg i Stockholm) slutade sitt meddelande med följande ord: »Borgareståndet lifvas af den ljufva förhoppningen, att vi snart må gå att efterlefva de lagar vi sjelfve stadgat, och då vi dervid blifva styrde af den milde och älskade furste, som vårt fria val kallar till konung, skall genom hans visa försorg och vidtagande anstalter freden äfven snart återskänkas vårt nu betryckta, af fiender omgifna fosterland, och en sann medborgerlig anda, inbördes välvilja, förtroende och aktning medbröder emellan gå monarken till mötes att bota de refvor, som nu utgöra ämnen för våra bekymmer och endast tillkommit genom en olycklig krigslystnad. Med dessa tänkesätt, som borgareståndet hyser och affordrar medbröder vid för handen varande vigtiga öfverläggningar, innesluter sig borgareståndet i det hedervärda bondeståndets vänskap och tillgifvenhet nu och alltid.»

Sedan äfven denna deputation aflägsnat sig, uppstod Anders Åberg från Vesterbotten och begärde proposition på regeringsformens antagande med förbehåll, att § 114 i hela sin vidd skulle försvinna och ständerna skyndsamt vid denna riksdag till öfverläggning företaga och afgöra hvad angående privilegierna blifvit ifrågastäldt. Flere andre leda-

möter understödde honom, men Matts Pehrsson fortfor att yrka, att »all fråga om konstitutionen borde hvila, intill dess de öfriga stånden utlåtit sig öfver de ämnen, som i dag blifvit dem kommunicerade, hvilket lätteligen kunde ske under morgondagen, då ståndet vore oförhindradt att i anledning af det svar, som då meddelades, i afseende på konstitutionen vidtaga den åtgärd, som kunde vara lämplig». Härpå svarade Åberg med en hänvisning till de lidanden, som nu öfverginge Vesterbottens befolkning, och hvilka lätt nog kunde komma att drabba äfven andra provinsers, »derest icke fiendernas förstörande anslag genom skyndsamhet i öfverläggningarna och enhet i besluten tillintetgjordes»; och då proposition på hans förslag slutligen framställdes, besvarades den med ett »enhälligt och högtidligt *ja*». Detta beslut blef i följande form meddeladt de öfriga stånden: »Bondeståndet har antagit och godkänt konstitutionsutskottets projekt till rikets grundlag med några få anmärkningar, hvilka sammandragna skola med första blifva genom protokollsutdrag respektive stånden meddelade, men bondeståndet, som, tryckt af svåra bördor och utblottadt af kriget, behöfver hjelp och lindring, har likväl ansett sista eller 114:de paragrafen af projektet, rörande privilegiernas fastställande, böra helt och hållet från regeringsformen undantagas, under förbehåll, att dessa till lindring i bondeståndets svåra belägenhet skola under nu påstående riksdag komma under granskning och sluteligen efter omständigheterna lämpas.»

Omedelbart efter detta besluts fattande förenade sig bondeståndet om hvad de öfriga stånden beslutit rörande konungavalet, hvadan samtliga stånden kunde samma dag, jemte det att de till hertig Carl öfverlemnade den antagna regeringsformen, erbjuda honom Sveriges krona och spira, ett anbud, som hertigen dagen derpå, den 6 juni, förklarade sig emottaga, på samma gång han för sin del antog den af ständerna faststälda regeringsformen.

Föga mer än tre veckor hade sålunda kräfts för regeringsformens utarbetande och antagande. Nära nog lika lång tid skulle emellertid förflyta, innan den kunde till allmän efterlefnad kungöras. Orsaken härtill låg i det sätt, hvarpå bondeståndet ansåg lämpligt att söka begagna den våda, hvari fäderneslandet sväfvade.

* * *

Af de särskilda stånden hade intet antagit regeringsformen alldeles utan »förbehåll». Adeln hade godkänt den med vilkor, att de anmärkningar, som mot dess innehåll blifvit framstälda inom stånden, skulle öfverlemnas till konstitutionsutskottets yttrande, för att vid nästa riksdag företagas till afgörande. Liknande beslut fattade preståndet med afseende på de anmärkningar, som inom detta stånd blifvit gjorda. Borgareståndet gick något längre, i det att det uttalade sin önskan att »ofördröjligen» få emottaga de öfriga ståndens bifall till de ändringar det ansåg nödiga, medan det dock på samma gång förklarade, att äfven om detta bifall icke genast kunde lemnas, funne ståndet ej deri något hinder för att, med förbehåll af ständernas rätt att sedan vidtaga nödiga ändringar, nu antaga regeringsformen sådan den var af utskottet formulerad. Af samma art som borgareståndets förbehåll synas bondeståndets hafva varit, för så vidt de rörde andra paragrafer än den 114:de; hvad åter denna paragraf angår, var förbehållet så formuleradt, att dess uteslutande gjorts till vilkor för att ståndet skulle anses hafva antagit regeringsformen. Att denna skilnad mellan bondeståndets »förbehåll» fans, berördes visserligen icke i de ord, hvarmed talmannen i sitt tal på rikssalen den 6 juni meddelade det sätt, hvarpå ståndet antagit regeringsformen. Dessa ord lydde nämligen så: »Bondeståndet har nu i likhet med sina medstånder till obrottslig efterlefnad antagit den af riksens ständers konstitutionsutskott föreslagna regeringsform med de särskilda undantag å ståndets sida, som, utan rubbning af statsförfattningens grunder, endast åsyfta ett underdånigt yrkande och ett hopp att af de öfriga riksståndens ynnestfulla vänskap i vissa fall understödjas.» I detta i mer än ett afseende något dunkla yttrande likställdes alla de förbehåll rörande vissa af regeringsformens bestämmelser, som bondeståndet hade gjort. Af hvad som sedermera förekom visade sig emellertid, att bland anmärkningarna mot dessa bestämmelser, det egentligen var den rörande 114:de paragrafen, hvars godkännande bondeståndet yrkade, för att regeringsformen skulle från dess sida *anses vara antagen*. I hufvudsak betydde dock denna skilnad i fråga om betydelsen af bondeståndets »förbehåll» föga;

ty i ingen händelse var enighet angående grundlagens innehåll emellan detta stånd och de öfriga uppnådd. Hade nu, då förhandlingarna om regeringsformens antagande togo sin början, samma bestämmelser angående sättet för grundlags stiftande varit gällande, som de, hvilka funnos i denna regeringsform, så hade denna grundlag icke kunnat anses vara af ständerna antagen. Nu var emellertid förhållandet icke sådant. Kastade man förenings- och säkerhetsaktens stadgande om de Gustavianska lagarnes oföränderlighet öfver bord, så hade man med afseende på sättet för deras ändring närmast att ställa sig på den grund, som utgjordes af 1772 års regeringsform, 1786 års riksdagsbeslut och det sätt, hvarpå dessa bestämmelser blifvit tillämpade. Enligt dessa stadganden och denna praxis utgjorde i grundlagsfrågor tre stånds beslut riksdagens. Äfven om man ansåg bondeståndets »förbehåll» vara af annan betydelse än de öfriga ståndens, var det således i öfverensstämmelse med gällande statsrättsliga grundsatser, som den nyvalde konungen, då han på rikssalen den 6 juni förklarade sig antaga regeringsformen, yttrade, att den var »af Sveriges rikes ständer fastständ»; och i enlighet med samma grundsatser hette det ock i den nämda dag utfärdade kungörelsen om konungens tronbestigning, att »riksens ständer sig emellan öfverenskommit om den grundlag, hvarefter Sverige hädanefter samt i evärdeliga tider bör och skall regeras».

Detta var emellertid icke bondeståndets mening. Då det tal, som talmannen skulle hålla till den nyvalde konungen, den 6 juni upplästes i ståndet, näst före dettas afgång till rikssalen, anmärkte Matts Pehrsson, »att ståndets mening icke allenast varit, att § 114 af konstitutionen måtte ur densamma försvinna, utan ock att ståndet *undandroge sig densamma underskrifva,* intill dess de äskade jemkningarna i privilegierna af de öfriga stånden blifvit meddelade», en anmärkning, hvari »jemväl ståndets samtlige öfrige ledamöter sig förenade».

Härmed var ej blott uttryckligen sagdt, att bondeståndet icke godkände regeringsformen, så länge 114:de paragrafen der fans qvar, utan ock, att *för detta godkännande kräfdes privilegiernas jemkning.* Detta sistnämda stred all-

deles afgjordt mot det beslut, som ståndet i fråga om regeringsformens antagande den 5 juni hade fattat; ty äfven i sin skarpaste form lydde detta beslut, för så vidt det rörde ändring i privilegierna, så, att ständerna skulle »skyndsamt och *före riksdagens slut* till öfverläggning företaga och afgöra, hvad angående privilegierna blifvit ifrågastäldt». Icke förty blef den mening, som ståndet nu den 6 juni uttalat, med ytterlig envishet vidhållen.

I ståndets plenum den 12 juni meddelade talmannen, att han från hofkanslern mottagit erinran om angelägenheten att, sedan de öfrige talmännen nu underskrifvit den nya regeringsformen, äfven han å bondeståndets vägnar ofördröjligen försåge den med sin underskrift, på det den måtte kunna till trycket befordras. Talmannen hade emellertid ansett nödigt att först inhemta ståndets mening, och hemstälde nu, huruvida de rättelser ståndet i vissa punkter äskat, äfvensom dess beslut i afseende på § 114, utgjorde hinder för undertecknandet, eller om icke ståndet ansåge sin rätt att få sina anmärkningar af riksens ständer behörigen granskade vara tillräckligt bevarad genom det uttryckliga förbehåll, som protokollet innehölle och mot hvilket underskriften i sjelfva regeringsformen, såsom varande blott en formalitet, ingenting betydde. Han hänvisade slutligen till det förfaringssätt, som borgareståndet iakttagit, då det medgifvit sin talman att underteckna regeringsformen, men under uttryckligt förbehåll, att hans underskrift ej skulle anses utgöra hinder för, att de anmärkningar det gjort mot förslaget dertill blefve vid denna riksdag upptagna till slutligt afgörande.

I följd af detta talmannens meddelande »uppkom en allmän rörelse inom ståndet», och en mängd af dess ledamöter förklarade dels i muntliga, dels i skriftliga anföranden, att någon underskrift ej finge komma i fråga, innan de öfriga stånden bifallit uteslutning af § 114, eller medgifvit de jemkningar i privilegierna, som bondeståndet begärt: dessa jemkningar torde, såsom yttrades af en ledamot, med hvilken »nästan hela ståndet» instämde, »vara svårare att erhålla, sedan § 114 blifvit underskrifven». Förgäfves påpekade sekreteraren, att i den omtvistade § 114 vore just en öppen rätt lemnad hvarje stånd att vid riksdagen äska rättelse i

privilegierna, att deremot dessa, äfven om de icke omnämdes i regeringsformen, ändock vore lika heliga, och att således § 114 alldeles icke tillstängde, utan tvärtom öppnade en annars tillstängd utväg för de ändringar, som kunde anses nödiga, och hvilka med samma kraft som i regeringsformen kunde i ett särskildt riksens ständers biafsked vid riksdagens slut inflyta. Ståndet stannade enhälligt i det beslut, att »till bevarande af ståndets rätt till öfverläggning med de öfriga stånden i hvad § 114 angående privilegierna innehölle, äfvensom i de ämnen, som dermed egde gemenskap, den af riksens ständer antagna *regeringsformen icke borde af talmannen underskrifvas förr, än de öfriga stånden hunnit meddela sitt utlåtande öfver de ämnen, som innefattades i Matts Pehrssons den 5 juni med dem kommunicerade memorial, och sådana jemkningar i de öfriga ståndens fri- och rättigheter blifvit meddelade, som bondeståndets behof af lindring och understöd kräfde*». Härom skulle underrättelse meddelas de öfriga stånden.

Troligen var det med anledning af detta beslut, som adeln den 15 juni företog Matts Pehrssons memorial af den 5 juni till behandling. Under diskussionen derom framhöllo flere talare med skärpa, huruledes de uppoffringar, som adeln redan gjort, långt ifrån att till sitt värde erkännas af bondeståndet, endast framkallat ytterligare, otillbörliga anspråk, — anspråk, som ginge ut på att kränka den enskilda eganderätten. Sedan adeln afsagt sig den uteslutande rätten att besitta säterier, kunde de förmåner, som åtföljde frälsejorden, af hvad slag den än vore, ej mer betraktas som ett stånds företrädesrätt, utan tillkomme hvar och en, bonde eller adelsman, som af dylik jord vore i besittning. Om det, såsom motionären yttrat, vore »en erkänd grundsats, att medborgare i ett samhälle borde njuta samma rätt, vore det en annan lika helig och oemotsäglig, att staten borde uppfylla sin förbindelse mot hvar man, att den ej till någons fördel hade rättighet att beröfva andre förmåner, som de lagligen förvärfvat». Att böndernas yrkanden i verkligheten ginge ut på att kränka denna grundsats, kunde de sjelfve lätt nog finna, om de närmare tänkte sig in i, hvilka följder ett bifall dertill skulle kunna medföra: rätten att förvärfva säteri skulle

hädanefter komma att stå hvar man öppen; om de hedervärde riksdagsmännen sjelfve begagnade sig af denna rätt och efter nu vanligt pris tillhandlade sig dylik egendom och derefter den af dem yrkade skattläggningen genomfördes, så skulle deras nyförvärfvade egendom förlora sitt halfva värde och köparne sin halfva köpeskilling. Genom dylika obilliga medgifvanden borde man ej behöfva köpa bondeståndets beredvillighet att stadga fäderneslandets säkerhet och lugn.

I dessa, förnämligast af grefve A. G. Mörner och riddarhussekreteraren A. G. Silfverstolpe uttalade, åsigter instämde adeln enhälligt och beslöt att lemna sitt svar på Matts Pehrssons och hans kamraters framställning genom ett protokollsutdrag af följande lydelse:

»Ridderskapet och adeln, som vid memorialets pröfning fann, att dermed åsyftades säteriers och andra hittills skattefria hemmans beläggande med grundränta m. m. i likhet med skattehemman, tog detta ämne i ett noga öfvervägande.

Då härvid i betraktande kom, *att* så väl säteri- som all frälsefrihet stödjer sig på sådana med riksstyrelsen ingångna kontrakt, hvilka ej utan rubbande af den heligaste eganderätt kunna brytas; *att* dessa friheter, långt ifrån att vara förvärfvade på ett staten betungande sätt, ursprungligen tillkommit genom motsvarande skyldigheter och onera; — — — *att* frälseegendomar, om de ej genom grundränta skatta lika med skatte, dock genom rusttjenstmarker och andra afgifter afbörda sig sin skyldighet mot staten, hvaremot ej bör invändas, att rusttjenstens utgörande med penningar för dessa hemman kan anses såsom någon stor fördel, enär det alltid stått konungen fritt att densamma in natura utkräfva, och när sådant ej skett, kronan mera funnit sin räkning och för staten mera riktande att derföre i lösen mottaga penningar; — — — och då ändtligen ridderskapet och adeln erinrade sig, *att* en stor del af ifrågavarande frälsehemman nu mera icke vore i dess uteslutande ego, hvarföre den ej ansåge sig tillständigt att öfver andres egendom disponera, utan fast mera sin och samtliga riksens ständers pligt vara, att yrka och bevaka helgden af egande rätt och lagligen ingångna kontrakt; alltså fann ridderskapet och adeln, af alla dessa skäl, sig *icke befogad att till de genom bonde-*

ståndets protokollsutdrag gjorda förslag sitt tillstyrkande och bifall lemna, hållandes för ett vilkor för rikets lugn och säkerhet alltid, men framför allt under statens närvarande våda, att *personlig eganderätt må vara orubbad* och icke genom felaktiga begrepp derom eller derpå stödda felaktiga slutsatser på något sätt kunna anfallas och störas.

Ridderskapet och adeln trodde sig tillika böra meddela det hedervärda bondeståndet sin billiga förundran, att sådana förslag nu af bondeståndet kunde göras, sedan ridderskapet och adeln gjort allt hvad med billighet och rättvisa kunde förenas för att visa sin beredvillighet att dela de bördor, som nu tryckte fäderneslandet. Ridderskapet och adeln vill erinra det hedervärda bondeståndet, att de i det längsta stridde mot införandet af den oinskränkta makt, som vållat rikets närvarande våda; att det varit de, som vid dennas störtande hufvudsakligen beredt riksens ständers nu varande öfverläggningsfrihet och banat vägen för dem att bota landets refvor *); att de genast från detta riksmötes början gått sina medständer med försakelser till mötes, af fri vilja åtagit sig delaktighet i de dryga bevillningar, som nu erfordras, och upplåtit den privilegierade jordens besittning åt hvar man, samt derigenom ådagalagt, att när de nu försvara bibehållandet af jordens natur, är det blott aktning för den heliga eganderätten, och ej något särskildt ståndsintresse, som leder deras beslut. Ridderskapet och adeln hoppas, att det hedervärda bondeståndet rätt måtte värdera dess uppförande och ej genom obilliga fordringar söka störa den enighet, som mellan begge stånden alltid varit rådande och på hvars bibehållande inom riksens ständer i allmänhet hela rikets räddning för det närvarande hvilar.»

* *
*

Samma dag som detta beslut fattades, tog konungen ett steg för att medla mellan de motsatta intressena. Han aflät

*) Syftar på det bestämda motstånd, som adeln (likasom borgareståndet) satte mot riksföreståndarens plan att *på grund af arfsrätt* intaga tronen och *derefter* låta ständerna öfverenskomma om den blifvande statsförfattningen, som för att vinna gällande kraft, skulle erhålla *kunglig sanktion,* — en plan, som bondeståndet väl synes icke hafva gillat, men som det icke heller formligen afvisade.

till landtmarskalken samt preste- och borgareståndens talmän ett »enskildt handbref», hvari han uttalade sin förundran öfver det oväntade hinder, som från bondeståndets sida mött regeringsformens kungörande, och med anledning hvaraf han fann nödigt att förklara, »det en af riksens ständer omedelbart öfverenskommen, frivilligt faststäld, högtidligen till konungen öfverlemnad och af honom lika högtidligt antagen grundlag icke annorlunda än af honom och samtliga riksstånden gemensamt någonsin kunde eller skulle till sin kraft och verkan försvagas, mindre upphöra». Men på samma gång han vore fullt besluten att upprätthålla sina och riksens ständers rättigheter, sådana de voro i grundlagen stadgade, kände han sig manad att icke vägra sin bemedling riksstånden emellan uti de delar, der utan välfångna fri- och rättigheters förnärmande något slags jemkning kunde synas öfverensstämmande med naturlig billighet. Åtskilliga af de yrkanden bondeståndet framstält vore af den beskaffenhet, att deras tillämpning skulle medföra de vådligaste följder för samhällsordningens och för eganderättens bestånd. Dylika fordringar kunde i ingen händelse medgifvas; men under förutsättning att bondeståndet afstode från dem, ville konungen under formen af en »enskildt yttrad önskan» till de öfriga ståndens eget ompröfvande öfverlemna, huruvida »någon jemkning, något allmännare, men i viss proportion utstakadt, deltagande» af ypperligt frälse och presterlig boställsjord uti kronoskjuts och inqvarteringar och af stadsjord uti kronoskjuts kunde under krigstider ega rum. Så långt ansåge konungen bondeståndets önskningar vara med skäl och billighet förenliga, men å andra sidan »kände han sin konungsliga pligt att *ej utöfver denna gräns* sträcka sitt nu lemnade förord, och sin konungsliga rätt att afstyra alla försök emot ömsesidiga samhällspligter och emot rikets gällande lagar».

Denna skrifvelse meddelades de stånd, till hvilkas talmän den var ställd, den 19 juni, men, såsom det uttryckligen förklarades, icke såsom ett öfverläggningsämne, hvadan den ej heller kräfde något svar. På visst sätt blef den dock af adeln besvarad. Omedelbart efter dess uppläsande beslöt nämligen detta stånd, att en af frih. Nils Silfverskjöld den 2 juni väckt motion, att ridderskapet och adeln skulle

för rå-, rörs- och insocknehemman deltaga i kronoskjuts under krigstid lika som för vanliga frälsehemman, skulle till behandling upptagas *först sedan »konstitutionen vore af alla fyra ståndens talmän behörigen underskrifven, eller till allmän efterlefnad utgifven»*.

Konungens nyssnämda handbref blef äfven den 19 juni meddeladt bondeståndet, här åtföljdt af en embetsskrifvelse från hofkanslern, hvari ståndet uppmanades att »med moget eftersinnande betrakta de allvarliga råd och anmaningar, konungen ansett sig heligt förbunden att såsom ett vilkor fästa vid sin nu vidtagna bemedlingsåtgärd, och hvartill ståndets enskilda och enständigt fortsatta vägran att tillåta sin talman att underteckna den nu kraft egande regeringsformen lemnat Hans Majestät en så tillräcklig anledning».

Sedan dessa handlingar blifvit uppt ästa, påpekade talmannen att, sedan Kongl. Maj:t nu täckts genom sin höga bemedling gå bondeståndets önskningar till mötes, ståndet egde fullkomlig säkerhet för, att dess anmärkningar skulle komma under behörig granskning af de öfriga stånden, och hemstälde på grund deraf, om icke det kunde vara honom tillåtet att förse regeringsformen med sin underskrift. Samma framställning gjordes äfven af sekreteraren, hvilken lade ståndet på hjertat att nu ändtligen »begifva sig till ett beslut, som borttoge den fruktan allmänheten redan länge hyst, att kungörandet af en antagen regeringsform hindrades af misshälligheter emellan stånden, hvilka förr eller senare skulle leda till rikets undergång och hos fienden lifva det hopp att i skydd af en sådan oenighet kunna med framgång blanda sig i våra inhemska angelägenheter».

Hvad som sålunda förekommit tycktes väl göra intryck på en del, men flertalet stod fast vid, att ingen underskrift finge ske, innan större eller mindre jemkningar i privilegierna medgifvits; och sedan det beslut, som adeln den 15 juni i skattejemkningsfrågan hade fattat, nu blifvit meddeladt, beslöts enhälligt att *»ståndet med sitt yttrande angående konstitutionens undertecknande ville dröja, intill dess underrättelse från de öfriga stånden ankommit om det beslut, som de i anledning af Kongl. Maj:ts till deras talmän aflåtna nådiga skrifvelse kunde fatta*, med förbehåll att, så snart

en sådan underrättelse ankommit, ståndet då till slutlig åtgärd företoge detta ämne». Yrkandet på medgifvande af all jords lika beskattning var således tills vidare återtaget.

* *

*

Följande dag, den 20 juni, samlades bondeståndet åter. Talmannen öppnade plenum med att tillkännagifva, att han aftonen förut jemte de öfrige talmännen haft den nåden att uppvakta konungen. Denne hade då meddelat, att han nästa tisdag (den 27 juni) ämnade fira sin kröning, och att torsdagen derefter vore utsatt till dag för hyllningen. Dessa högtidligheter skulle med anledning af de bistra tiderna firas med största enkelhet. Den rätta prakten, det verkligen högtidliga vid sådana tillfällen låge i allas hjertelag för sin öfverhet och för hvarandra i allmänt förtroende och enighet; »men», hade konungen vidare yttrat och dervid vändt sig ensamt till bondeståndets talman, »finnes nu denna samdrägt, denna öppna förtröstan till hvarandras afsigter stånden emellan? eller finnes det ett riksstånd, som sjelfvilligt sätter sig före att ensamt motsäga de öfriga? Hvad har jag gjort bondeståndet? Hvad hafva de andra stånden gjort er? Hvad har fäderneslandet gjort, för att genom allmogen, sitt naturliga och fastaste stöd, se sina vådor förökade? Skall jag göra mitt sista högtidliga förbund med folket, skall jag krönas och hyllas, och den heliga ed, som då sväres mig, bli oskärad af split och oenighet, bli bruten af nekandet att uppfylla grundlagarnes föreskrifter? Jag ber bondeståndet besinna hvad det gör. Jag ber ståndet tro, att så stor min tillgifvenhet, så varm min känsla är för allmogens väl och bästa, är jag likväl icke blind för obilliga begär, än mindre för orättmätiga påståenden. Med hvad rätt nekar ståndet en blott formalitet, som nödvändigt erfordras för att göra den grundlag känd af alla, som af alla måste lydas? Med hvad rätt försöker man att göra det kraftlöst, som af mig och rikets ständer gemensamt hemtar den högsta grad af laglig kraft? Kan eller vill bondeståndet försvaga sitt högtidliga antagande af grundlagen, som skett inför Gud, inför Sveriges urgamla tron, uti närvaro af de tre öfriga riksstånden? Förgäfves skulle man bjuda till att såsom en ursäkt fram-

draga det förbehåll rörande § 114, som ståndet gjort. Ingen bestrider detta förbehåll i hvad det rörer bondeståndets rätt; det finnes ju förvaradt i ståndets egna protokoller, i de öfriga riksståndens, som deraf fått laglig del, än mer, det finnes ju upptaget i det på rikssalen hållna protokoll, som jag sjelf undertecknat, som alle fyra talmännen bekräftat, och som redan i riksdagstidningen finnes lagdt för allmänhetens ögon. Hvad säkerhet för ett enskildt förbehåll kan bondeståndet mer begära? Hvad exempel finnes, att de öfriga stånden förut kränkt er lagliga rätt? Hvilket olyckligt misstroende, som börjar att väcka köld och slutligen leder till full oenighet emellan fäderneslandets lagstiftare! Hvilket efterdöme för de mindre upplyste! Ännu en gång — och för den sista —: bondeståndets förbehåll, lagligen gjordt och lagligen förvaradt, kan aldrig ändra Riksens Ständers samfälda beslut, aldrig hindra regeringsformens kungörande till efterlefnad. Med detta kungörande kan ej mer uppskjutas. Grundlagen måste undertecknas. Säg detta på mina vägnar åt edra bröder; tala allvarsamt, om så erfordras; tala med lämpa och foglighet, om Ni ser, att de veta att värdera sin konungs faderliga råd. I morgon väntar jag ett rent svar.»

»Så», fortfor talmannen, »tilltalade Kongl. Maj:t mig, mina bröder! Tårarne stodo mig i ögonen, och jag läste rörelse i hans. Jag ber er nu göra, hvad rätt är inför Gud och edra samveten. Låtom oss, då vi äro frie sjelfve, icke trakta efter att stifta lagar för andre, det är rätta sättet, att en gång andre icke skola stifta lagar för oss. Låt oss skilja emellan frågan om vårt förbehåll, som Kongl. Maj:t i sitt handbref till talmännen förklarat dem *lagligen förvaradt,* och frågan om ett hinder i hela grundlagens kungörande i riket. Huru skall det tagas upp i alla landets orter, att ingen får veta hvad som är rätt och orätt, hvad han kan och icke kan? Hvad allmän och enskild säkerhet i ett sådant tillstånd? Hvad förmätna tankar hos rikets fiender!»

»Låt oss intet mer försöka att tvinga oss till uppoffringar af de öfriga riksstånden. Dömen af er sjelfve: om någon vill med hot och med trug få något af er, så får han intet: ni samlen sinne mot en sådan och blifven hans ovänner. Så måste det äfven vara med andre. Vänten hellre allt af

de öfriga ståndens välvilja och förtroende, men låtom oss förut förtjena, att man vill oss väl och att man litar på oss. Var rättvis sjelf, det är rätta medlet att bli rättvist behandlad af andre.»

»I denna dag väntar vår gode och nådige konung vårt sluteliga svar. Må det bli sådant, som hans mildhet och rättvisa förtjenar! Jag uppmanar nu eder, mina bröder! att intet längre hindra mig att uppfylla min pligt, som är att underteckna regeringsformen. Tänker någon annorlunda, träde han fram och blifve han känd af sina bröder, af konung och medständer!»

Talmannens framställning understöddes af sekreteraren, som »i de bevekligaste ordalag» förestälde bönderna, huru oväntadt det måste förefalla konungen, om ståndet efter allt, som nu passerat, skulle fortfara i sin vägran.

Nu följde ett, af protokollet att döma, ganska stormigt uppträde, hvarunder olika meningar uttalades, men de som talade för eftergift voro fortfarande i bestämd minoritet. De fleste yrkade, att talmannen ej finge genom sin underskrift gifva kraft åt § 114, månge, att intet undertecknande alls skulle få ske, innan bondeståndet erhållit visshet om större eller mindre medgifvanden från de öfriga stånden. I enlighet härmed fattades ock beslutet: talmannen erhöll »*ståndets föreskrift att icke underteckna regeringsformen förr, än de öfriga riksstånden med någon vidare uppoffring i anseende till privilegierna gått bondeståndet till mötes*».

* *

*

Två dagar förflöto nu utan något plenum inom bondeståndet. Under tiden höllos enskilda öfverläggningar mellan medlemmar af detta stånd och af adeln, för att man på detta sätt skulle kunna bana väg för de uppkomna stridigheternas biläggande, hvarefter bondeståndet åter samlades till plenum den 23 juni.

Anders Jansson Hyckert (Upsala län) inledde öfverläggningen med att anmäla, att de eftergifter, hvartill adeln funnits benägen, vore så obetydliga och föga båtande för allmogen, att en öfverenskommelse på den grunden enligt hans åsigt vore omöjlig. Till detta uttalande »lemnade en

stor del af ståndets ledamöter sitt bifall», och då sekreteraren åtminstone ville meddela ståndet de medgifvanden, hvartill adeln ansågs vara villig, »afbröts han flere gånger genom enskildt samtal ledamöterna emellan». Då talmannen slutligen »med klubban vunnit tystnad», föreslogs, att ståndets besvärsutskott skulle förstärkas med en ledamot från hvarje län och derpå uppgöra förslag till de uppoffringar å de öfriga ståndens sida, som bondeståndet borde begära; detta förslag skulle sedan behandlas i ståndet, för att, antingen antaget eller efter omständigheterna ändradt, meddelas de öfriga stånden; *sedan derefter dessa afgifvit sitt utlåtande, skulle bondeståndet »lemna vidare svar i fråga om konstitutionens underskrift»*. Förslaget bifölls enhälligt och val af de tillfällige ledamöterna i besvärsutskottet förrättades genast, hvarefter bestämdes, att ståndet skulle sammanträda till nytt plenum söndagen den 25 juni.

Vid detta sammanträde meddelades, att flertalet inom det förstärkta besvärsutskottet förenat sig om att föreslå bondeståndet att framställa följande yrkanden:

att under krigstider all privilegierad jord finge vidkännas de kriget vanligen åtföljande onera, som skattehemman vore skyldiga att utgöra;

att, då ett krig uppkomme, de förut befriade hemman skulle, efter hvarje orts knektekontrakt, uppställa manskap efter hemmantalet;

att i fredstid all jord borde deltaga i väghållning, allmän byggnadsskyldighet och till någon del i skjutsningsbesväret;

att bondeståndet vid framtida riksdagar måtte hafva öppen talan i fråga om all jords lika beskattning, så att billig och rättvis ändring i detta afseende någon gång måtte kunna verkställas;

att presteståndet täcktes medgifva allmogen befrielse från tiondes erläggande af nya odlingar, samt vederlagstionde-spanmålens indragning till kronan, äfvensom att nämda stånds privilegier icke måtte vara hinderliga för upprättande af lönekonventioner emellan pastorer och församlingar;

att borgareståndets privilegier ej måtte verka till hinder för landtmannen att få antaga behöflige handtverkare, samt

fritt inom riket afyttra egna och grannars handaslöjder och produkter.

Under öfverläggningen härom yrkade väl några bland de hofsammare af ständets ledamöter, att man skulle nöja sig med att med någon utsträckning begära, hvad man enskildt visste, att adeln vore villig att medgifva i fråga om privilegierad jords deltagande i kronoskjuts och inqvartering under krigstid; men flertalet slöt sig till utskottets förslag, och ståndets beslut blef att framställa de fordringar, som i detta förslag innefattades, dock »icke i egenskap af yrkande, utan såsom ett projekt»: möjligheten af någon afprutning var således antydd.

* *

*

Detta beslut fattades söndagsaftonen. Då det måndagsmorgonen (den 26 juni) meddelades adeln, anmärkte landtmarskalken, att det torde vara nödigt att meddela bondeståndet det beslut, som adeln den 19 juni fattat, att ej upptaga frågan om jemkning i privilegierna till behandling, innan bondeståndet tillåtit sin talman att underteckna regeringsformen. Ett skarpare uttryck åt den stämning, som nu rådde på riddarhuset, gaf grefve Jacob de la Gardie, då han hemstälde, om ej ridderskapet och adeln borde öfverenskomma med preste- och borgarestånden om att hos konungen anhålla, det han täcktes utfärda grundlagen, som tre stånd enstämmigt antagit och som i fråga om privilegierna ej i något afseende kunde anses som en ny grundlag, då den ej innehölle något stadgande, som på det fjerde ståndets bekostnad utvidgade de öfriga ståndens rättigheter, utan endast stadgade bibehållandet af hvad dessa i följd af gällande författningar redan egde. »För tre veckor sedan», fortfor han, »ansågs fosterlandet i den största våda, om konstitutionen ej skyndsamt af de fyra stånden antoges; äro farorna, är vådan nu förbi, och blir det dröjsmål, som ett stånds ensidiga begär vållar, mindre brott mot staten, mindre hinder för ernående af den fred, det lugn, riket så väl behöfver, än om alla med lika begär, med lika fordringar gjort utdrägt och hindrat grundlagens antagande?»

»Härtill hördes af månge bifall yttras», heter det i protokollet, men det stannade dock tills vidare dervid, att adeln beslöt att genom en deputation meddela de öfriga stånden sitt nyssnämda beslut af den 19 juni.

Då denna deputation ankom till bondeståndet, hade man der nyss förehaft förslaget till formulär för den ed, som ständerna vid hyllningen skulle aflägga till konungen. Med anledning af de der förekommande orden: »Jag skall ock med lif och blod försvara konungamakten och riksens ständers rättigheter i öfverensstämmelse med den af riksens ständer den 6 juni faststälda samt af Kongl. Maj:t och Riksens Ständer till efterlefnad antagna regeringsform», hade af flere ledamöter blifvit anmärkt, att antagandet af detta förslag skulle gifva kraft åt de privilegier, mot hvilka bondeståndet vid denna riksdag uppträdt och ännu uppträdde. Med anledning af dessa anmärkningar hade frågans behandling blifvit uppskjuten till nästa plenum.

Sedan riddarhusets deputation utfört sitt uppdrag, begärde Anders Joachimsson från Östergötland ordet och yttrade, att hvad ridderskapet och adeln beslutit »icke kunde eller borde förändra bondeståndets redan vidtagna åtgärd att vägra regeringsformens underskrifvande, så länge någon jemkning i privilegierna icke blifvit beviljad». Han yrkade detta så mycket hellre, som något svar på bondeståndets sista meddelande ännu icke ankommit från preste- och borgarestånden. »En stor del» af ståndet instämde häri, medan från andra sidan fåfängt framhöllos de vådor, hvari en fortsatt halsstarrighet från bondeståndets sida bragte riket, och det otillbörliga, till och med brottsliga, i dess beteende. Slutligen upplästes en af Anders Jansson Hyckert och 75 andre ståndets ledamöter undertecknad skrift af hufvudsakligen följande innehåll:

Med tacksamhet hade bondeståndet erfarit den uppmaning, som konungen i sitt handbref till talmännen riktat till de öfriga stånden; men med oro och grämelse hade det erfarit, att konungen i detta bref yttrat den öfvertygelsen, att åtskilliga af bondeståndets »ansökningar» vore »vida öfver gränsen för rättvisa och billighet, samt kunde medföra vådliga följder för samhällsordning och eganderätt»; emot

detta konungens omdöme ansåge sig ståndet böra rättfärdiga sig genom att angifva skälen till sitt förhållande under riksdagen. Större uppoffringar än under det nu pågående kriget hade svenska allmogen troligen aldrig gjort för fäderneslandets bästa, och aldrig hade de under en lagbunden styrelse blifvit med större hårdhet och våldsamhet utkräfda; deremot hade genom de förhöjda spanmålspriserna »magnater och prelater» samtidigt fått sina inkomster fördubblade, medan de endast i obetydlig mån delade bördan af rikets försvarsanstalter; en så onaturlig skilnad i medborgares pligter hade hos allmogen väckt en ovilja, som lätt kunnat medföra betänkliga följder, om ej statshvälfningen och riksdagskallelsen hade väckt hopp om förändring; bönderna hade kommit till riksdagen uppfylde af hopp, att de privilegierade stånden skulle af kärlek till konung och fädernesland göra »de mest patriotiska uppoffringar»; dessa förhoppningar hade lifvats genom hvad de af konung och medstånder, offentligen och enskildt, vid riksdagens början förnummit; förhoppningarna hade emellertid svikits: det var »med en verklig förundran», som ståndet hört sig föreläsas det protokollsutdrag af den 2 juni, hvarigenom ridderskapet och adeln »tillkännagaf beskaffenheten af de offer på fäderneslandets altare, som ståndet ansåg sig böra göra»; då bondeståndet deruti saknat allt, som kunde lindra dess bördor under ett krig, hade det funnit det »vara hög tid att icke längre låta ridderskapet och adeln vara i okunnighet om beskaffenheten af de uppoffringar, som egarne af säterier och frälseegendomar borde göra, om den öfriga talrikare och utarmade klassen af jordbrukare icke skulle bringas till den mest förtviflade belägenhet»; ståndet hade kanske af sin grundade harm låtit föra sig längre än vederbort och hade nu funnit att, »oaktadt en lika beskattning af all jord vore af de största och vigtigaste fördelar för fäderneslandet, den icke borde verkställas förr, än egarne af de oprivilegierade egendomarne i riket kunde gifva de privilegierade egendomarnes innehafvare en mera lämplig och tillräcklig ersättning, än den som ståndet nu erbjudit»(!); de önskningar, hvartill bondeståndet nu inskränkt sig, hade blifvit medstånden delgifna, och man borde kunna vänta, att de skulle bifalla

dem, om de erhölle understöd af konungens förord, hvarom ståndet borde anhålla.

Det mest anmärkningsvärda i denna skrift var emellertid det sätt, hvarpå dess författare sökte på de andra stånden kasta skulden för dröjsmålet med regeringsformens utfärdande: bondeståndet hade, såsom det hette, »ej utan verklig ledsnad erfarit, att vissa personer utmärkte mer omsorg om sina privilegiers bestånd än om fäderneslandets». Denna beskyllning måste betraktas såsom i synnerligen hög grad oförsynt, helst som dess spets med allt skäl kunde vändas mot bondeståndet sjelft. Ty hvad hade de andra stånden gjort? De hade vidhållit, att i den nya regeringsformen skulle finnas ett stadgande om privilegierna, motsvarande det som funnits i både Frihetstidens och den Gustavianska tidens grundlagar; de hade, innan öfverläggningarna om regeringsformen togo sin början, i afseende på privilegierna gjort eftergifter, som delvis voro ganska väsentliga, och af hvilka en var af sådan art, att den bort för all framtid göra frågan om den ojemna jordbeskattningen oberoende af alla ståndstvister; och adeln hade dessutom förklarat sig villig att efter regeringsformens undertecknande behandla frågan om ytterligare eftergifter. Bondeståndets hela uppträdande åter hade tydligen varit präglad af en bestämd afsigt att begagna den fosterländska ifver, som medstånden hyste för statsskickets skyndsamma ordnande, till att afpressa dem medgifvanden till *sin* förmån.

Osannfärdigheten i den beskyllning mot de öfriga stånden, som fans intagen i Hyckerts och hans kamraters memorial, hindrade emellertid ej bondeståndet att enhälligt besluta att till Kongl. Maj:t ingå med en skrifvelse af samma innehåll som denna skrift. Talmannen och sekreteraren fingo i uppdrag att hos konungen anhålla om tillåtelse för ståndet att in corpore öfverlemna den.

* *

*

Följande dags morgon, den 27 juni, var bondeståndet åter samladt. Plenum började med att talmannen och sekreteraren meddelade konungens svar på den anhållan, som ståndet genom dem hade framstält: konungen hade för-

klarat, att han, med all välvilja för bondeståndet, ansåge betänkligt att från detta stånd mottaga ett rättfärdigande, som troligen kunde i något afseende ske på de öfriga riksståndens bekostnad; dock hade han gifvit sitt nådiga löfte att taga ståndets begäran i öfvervägande och deröfver framdeles lemna svar, lämpadt efter sig företeende omständigheter.

Derpå företogs den föregående dag uppskjutna öfverläggningen om formuläret till hyllningsed. Nu såsom då uttalades olika meningar, men vid anstäld omröstning segrade deras åsigt, som önskade, att ståndet skulle godkänna det föreliggande förslaget, dock med upprepande af den reservation, hvarunder regeringsformen blifvit antagen.

Omröstningen om denna sak hade knapt hunnit afslutas, då det »anmäldes, att uti något konungens ärende till ståndet ankommit t. f. hofkanslern, statssekreteraren m. m. friherre Gustaf af Wetterstedt, som af tolf ståndets medlemmar emottogs och efter inträdet uppläste följande Kongl. Maj:ts nådiga skrifvelse:

Kongl. Maj:t vill härmedelst i nåder kalla det hedervärda bondeståndet att sig genast på kongl. slottet inställa uti stora galleriet.

Stockholms slott den 27 juni 1809.

Carl.

Å ståndets vägnar förklarade talemannen, att denna Kongl. Maj:ts nådiga befallning genast skulle af ståndet i underdånighet efterkommas; hvarefter herr baron och statssekreteraren afträdde, ledsagad såsom vid ankomsten.

Anfördt af talemannen och sekreteraren begaf sig nu bondeståndet från samlingsrummet upp till kongl. slottet.»

Då ståndet der hunnit samlas i stora galleriet, inträdde konungen, åtföljd af statsrådet, och höll till bondeståndet följande tal:

»Oförmodad och bedröflig är den anledning, som förmått mig att i dag kalla eder: jag hade aldrig trott möjligheten af en sådan anledning; och ännu behöfver mitt hjerta den egna erfarenhetens öfvertygelse för att ej alldeles förkasta denna möjlighet.

Ett kort tidelopp är förflutet; och redan, i hvad förändrade omständigheter ser jag ej eder, redlige dannemän! Icke längesedan, och vi samlades alle för att gemensamt tacka den Allsmäktige, som i nödens och vådornas sista timme räddat fäderneslandet; och såsom ett af Försynens nåd till denna frälsning utsedt medel emottog äfven jag uttrycken af eder erkänsla; än nyligare, och vi samlades åter. I, svenska allmogens fullmäktige, för att till mig öfverlemna den regeringsform, som af eder sjelfve blifvit öfverenskommen och faststäld; jag, för att samma grundlag till min och allas efterlefnad antaga; I, för att jemte edra medständer tillbjuda mig att uppträda på mina fäders tron; jag, för att med förgätande af min höga ålder uppoffra mina sista dagar till stadgande af svenska folkets välfärd och säkerhet.

Men nu, i hvad sinnesstämning synes bondeståndet inför sin konung? Det har vägrat att åhöra hans allvarliga, men alltid faderliga råd: det är säkert, utan att sjelft ana det, i strid med sina pligter.

Ett stort misstag har hos eder egt rum; jag säger med flit *misstag:* med hvad känslor skulle jag nödgas gifva det ett annat namn! Tvenne med hvarandra icke gemenskap egande omständigheter hafva blifvit förblandade: eder vägran att medgifva den antagna regeringsformens undertecknande; eder fordran af vissa privilegiers uppoffrande å de öfriga riksståndens sida.

På hvad stöder sig först eder vägran? På ett förbehåll rörande § 114, som i edra protokoller är lagligen förvaradt, som i det protokoll, hvilket nu inför mig föres, ytterligare skall förvaras, och i hvad det rörer eder enskilda rätt är af ingen bestridt? På hvad grunda sig edra fordringar? På någres icke nog beräknade hopp att genom ett ihärdigt nekande tvinga sig till fördelar, som endast kunna skänkas af välviljan, af förtroendet, och som säkrast på sådant sätt kunna vinnas.

Skall nu den tid, hittills af ett ömsesidigt misstroende förlängd, som till dylika underhandlingar emellan riksstånden behöfves, skall hela denna tid framlefvas, utan att grundlagen blifvit allmänt kungjord, utan att hvar och en känner sina pligter och sin rätt? Nej, eder konung och edra med-

ständer kunna aldrig medgifva denna till sin grund obilliga, till sina följder oberäkneliga slutsats. Med hvad rätt skulle man försöka att göra de heliga förbindelser kraftlösa, som af mina och riksens ständers gemensamma åtgärder hemta den högsta grad af laglig kraft? Med hvad rätt skulle man våga ett försök att tillintetgöra grundlagens högtidliga antagande, skedt inför den Gud, som ransakar allas hjertan, inför Sveriges urgamla tron, så länge stödd af svenske mäns redlighet och tro, samt i närvaro af de trenne öfriga riksstånden? Nej, sådana kunna ej svenska allmogens tänkesätt vara: den har ej urartat; den skulle till ansvar ställa hvar och en, som på ärans och pligternas bana afviker från den väg, dess konung går, och söker ett annat mål, än dit han syftar, allmänna välfärden. Vid detta stora och heliga föremål besvär jag eder, redlige dannemän, lyssnen till mitt tal: hos mig skolen I finna sanning utan öfverdrift och tillgifvenhet utan afsigter. Misstron dem, som hos eder söka inplanta misstroende mot andre, affärden med förakt dem, som våga nyttja eder till oredans och laglöshetens verktyg. Må de gode, må de rättsinnige sluta sig tätt till sin konung, till sina medstånder och till hvarandra. Finnes ibland eder någon förledd, må han skynda att öka desses antal. Men finnes deremot någon, som af egen drift och af enskilda afsigter annorlunda handlar, finnes den, som genom hinder mot grundlagens utfärdande vill sätta sitt fosterlands öden på vågspel, finnes någon, som vill neka ståndets taleman att genom regeringsformens undertecknande uppfylla sin pligt — skilje han sig från de öfrige, blifve han känd af mig och af sina medbröder!

Detta prof vore tvifvelsutan tillräckligt för att urskilja det stora antalet vältänkande män ifrån några få orolige och i sina begrepp öfverspände; men min rättvisa och mitt förtroende bjuda mig på en gång att undvika allt anseende af Konungsliga maktens inflytande på edra beslut. Jag älskar ej detta välde: för eder skull, icke för min, har jag emottagit Sveriges krona; och utan tillfredsställelsen att kunna bereda mina undersåtars välfärd, hvad värde för mig skulle den väl ega? Må derföre edra tankar fritt och otvunget blifva yttrade! Jag lemnar detta rum för att bereda eder

tillfälle att anställa votering med slutna sedlar öfver den proposition, som eder föreläsas skall. Eftersinnen följderna af detta högtidliga steg, tvingen mig ej, redlige dannemän, att medelst allmänt kungörande af hvad sig nu tilldragit öfver eder kalla svenska folkets rättvisa dom.»

Då konungen slutat, uppläste t. f. hofkanslern följande proposition:

'Är bondeståndet beredvilligt att underteckna konstitutionen, om Kongl. Maj:t nu försäkrar bondeståndet att vid de uppkomna frågor om jemkning af privilegier och skyldigheter, i hvilka de öfriga stånden förklarat sig vilja gå bondeståndet till mötes, använda sin höga bemedling med all den åtgärd och kraft, som lagar och ömsesidig billighet medgifva; samt derjemte förvissar bondeståndet om full och öppen rättighet att vid nästa riksdag å nyo väcka samt få afgjorda alla frågor rörande samma ämne, som under innevarande riksmöte man icke skulle medhinna att slutligen och fullkomligen afgöra?'

»Bondeståndet besvarade denna proposition med ett enhälligt *Ja,* jemte ett allmänt yttrande, att ingen votering var af nöden. Detta frivilliga begifvande var förenadt med en synbar rörelse och de lifligaste uttryck af ståndets undersåtliga trohet och tillgifvenhet för Kongl. Maj:ts person. Under denna för konungens hjerta lika så oförgätliga som högtidliga stund framträdde talemannen Lars Olsson, dertill anmanad af bondeståndets enstämmiga röst, och undertecknade regeringsformen af den 6 juni 1809 å ståndets vägnar och i dess närvaro.»

Efter enskildt samtal med flere af ståndets ledamöter lemnade konungen rummet »och blef vid sin bortgång af bondeståndets lifliga och enhälliga fröjderop beledsagad».

* *

*

Omedelbart efter denna tilldragelse underrättades de öfriga stånden genom en biljett från hofkanslern om att bondeståndet tillåtit sin talman att underteckna konstitutionen. På riddarhuset beslöts då att följande dag (den 28 juni) företaga behandlingen af den sedan den 2 juni hvilande frågan om ytterligare jemkningar i privilegierna. Sedan

öfverläggningen härom på utsatt tid tagit sin början, ankom från bondeståndet ett protokollsutdrag som meddelade, att ståndet icke längre dragit i betänkande att med underskrift af ståndets taleman, »under de förbehåll och anmärkningar, som å ståndets sida förut denna riksdag gjorda äro», låta den antagna grundlagen befästas. Då de citerade orden, som blifvit tillagda vid justeringen*), stodo i strid med hvad förut meddelats, att undertecknandet skett utan förbehåll, »väcktes hos ridderskapet och adeln nog allmänt den önskan, att i detta mål erhålla reda och ljus», och förslag framställdes att för detta ändamål afbryta den pågående öfverläggningen. På landtmarskalkens hemställan fortsattes den emellertid och ledde slutligen till det resultatet, att adeln beslöt:

att rå-, rörs- och insocknehemman, hvilka dittills varit befriade från utgörande af kronoskjuts, skulle i krigstid deltaga i detta onus till hälften mot krono- och skattehemman;

att vanliga frälsehemman skulle i krigstid utgöra kronoskjuts lika med krono- och skattehemman, men i fredstid, såsom dittills, endast till hälften mot sistnämda slags hemman;

att allt slags frälsejord skulle i krigstid deltaga i inqvarteringsskyldighet lika med krono- och skattehemman, medan förut ypperligt frälse varit alldeles fritt från detta onus och vanligt frälse deltagit deri till hälften mot skattehemman;

och slutligen att adlige husegare i stad, hvilka dittills varit befriade från inqvarteringsskyldighet, skulle under krigstid deltaga i denna börda lika med de ofrälse husegare, som icke egde borgerliga privilegier.

Likasom adeln, så företog presteståndet frågan om ytterligare eftergifter åt bondeståndet till afgörande den 28 juni och beslöt:

att för den till ecklesiastikstatens aflöning anslagna jord under krigstid deltaga i kronoskjuts till hälften emot skattehemman;

---

*) Meningen med dessa ord förklarades sedan (14 juli) af bondeståndet hafva varit den, att "underskriften icke måtte anses hinderlig för jemkningen af privilegierna, samt att ståndets i detta ämne gjorda förbehåll måtte i riksdagsbeslutet inflyta".

att för krigstid åtaga sig samma inqvarteringsskyldighet, som ålåge skatte;

att för den presterliga embetsjord, som icke vore med rotering besvärad, åtaga sig en extra krigshjelp att, allt efter pastoratens godhet, med 1, 1 1/2 à 2 tunnor spanmål utgå under krigstid;*)

att i afseende å tionde af nyodlingar medgifva lika många års frihet, som kronan brukat medgifva i fråga om kronotionde;

samt att genom lämpliga åtgärder främja upprättande af presterliga lönekonventioner, der sådana ej redan kommit till stånd.

Hvad angår borgareståndet, så hade det redan den 26 juni börjat och dagen derpå fortsatt öfverläggningen om de fordringar, som bondeståndet den 25 juni framstält; men beslutet fattades först den 8 juli, sedan adelns och presteståndets beslut i frågan blifvit ståndet meddelade. Det medgifvande, som nu från borgareståndets sida gjordes, bestod deri, att stadsjord skulle under krigstid deltaga i kronoskjuts till hälften mot skattehemman, hvarjemte ståndet förklarade sig ej finna, att dess privilegier kunde verka hinder för landtmännen att antaga de för deras egna behof nödige handtverkare, eller att på sätt författningarna stadgade inom riket afsätta sina produkter, »enär i begge dessa fall de dervid förut fästade vilkor och föreskrifter behörigen iakttoges». — Med afseende på bondeståndets yrkande på rätt till öppen talan vid framtida riksdagar i fråga om all jords lika beskattning, anmärktes, att härvidlag intet medgifvande vore behöfligt, då rättigheten att väcka en sådan fråga vore i sjelfva regeringsformen stadgad.

* *

*

Dessa voro de eftergifter, som nu, utöfver dem, som före regeringsformens antagande blifvit medgifna, gjordes bondeståndet i fråga om privilegierna. De rörde förnämli-

---

*) Dessa trenne medgifvanden gjordes med förbehåll, "att kom- strar, skolmästare och klockare, samt de stomhemman, som till e- blifvit disponerade, icke derigenom måtte med någon för dem n- svåras".

gast de punkter, hvilka konungen i sitt handbref af den 15 juni betecknat såsom de, i afseende på hvilka en eftergift vore lämplig och billig; men de sträckte sig äfven deröfver. Att de i alla fall ej räckte till att tillfredsställa bondeståndet, visade sig redan vid denna riksdag; och af hela den följande tidens historia synes, huru hemmansegareklassen varit redo att begagna hvarje tillfälle för att i en eller annan form genomdrifva, hvad den ej nu lyckats vinna. Att så skulle ske, kunde man sluta, ej blott af vidden af bondeståndets fordringar, då de först framställdes, utan förnämligast af det sätt, hvarpå det sökt vinna deras förverkligande. Bondeståndet hade så tydligt, som möjligt var, bevisat, att det satte sina egna intressen öfver fäderneslandets, då det gjorde deras tillgodoseende till vilkor för antagandet af den grundlag, hvars tillkomst »betecknade Sveriges räddning från tillintetgörelse». Att Sveriges folk ej behöfde köpa denna lag med uppoffring af rättvisans och billighetens grundsatser, berodde väsentligen derpå, att Konungamakten egde styrka nog att — från en knapt upprest tron — med häfdande af rättens fordringar afvisa de oförsynta anspråken, huru högröstade och af tidens omständigheter gynnade de än voro; — men visserligen beherskade den samhällsklass, hvarifrån dessa anspråk utgingo, ännu endast en fjerdedel af representationen.

Oscar Alin.

Ett stycke nyare spansk folkpoesi.

I tidskriften *La Encyclopedia* för 1879 införde F. R. MARIN en liten egendomlig komposition, som han kallade *Historia amorosa de Juan del Pueblo* *), bestående af ett hundratal små spanska folkvisor *(coplas)*, hvilka i lika många lifslefvande bilder afspegla kärlekens olika faser och skiftningar hos *Juan del Pueblo*, d. ä. mannen af folket, det spanska folket själf. MARIN inleder denna kärlekshistoria med ungefär följande ord: »I Spanjen, särskildt i dess andalusiska näjder, där liksom på Sicilien *tutto parla di poesia* (alt talar om poesi), är folkets poetiska produktivitet rent af häpnadsväckande. När ungdomen om aftnarna kommer tillsammans, så kurtiseras, gnabbas, skämtas, klagas under formliga salfvor af *coplas*, hvarpå också fins ett outtömligt förråd. Och om man icke skulle finna någon passande *copla*, så improviserar man. Blir improvisationen misslyckad, förklingar den i allmänhet lika fort som den sjungandes röst; men duger den något till, är den ett lefvande uttryck för någon känsla, innehåller den någon tanke, som slår an och som förtjänar att kommas ihåg — då är dess lycka gjord: dagen därpå har hvarje barn i byn lärt den, och om tio år sjunges den i hela Spanjen.»

Ett par år senare utgaf samme MARIN en omfattande, med noter försedd samling af *Cantos populares españoles* **), hvilka till största delen utgöras af dylika *coplas* till ett antal af många tusen. Säkerligen är dock ännu en rik skörd att göra, men för närvarande är emellertid MARINS samling den

---

*) Separat med noter: *Juan del Pueblo.* Sevilla 1882.

**) *Sevilla* 1882—83 i fem volymer. Därtill ett *Post-scriptum á la obra Cantos popul. esp. Por Demófilo.* Sevilla 1883.

fullständigaste, som existerar, ojämförligt mycket talrikare än föregående af FERNAN CABALLERO, LAFUENTE Y ALCANTARA m. fl. Liksom i allmänhet i folkpoesien är naturligtvis äfven här kärleken det förnämsta temat — MARIN har bortåt fem tusen dithörande *coplas* — och det är några prof på denna det spanska folkets kärleksdiktning, vi här tänkte meddela. Men till att börja med några inledande ord, och först — hvad är en *copla*?

Den egentliga coplan är, som poetisk form betraktad, särdeles enkel: en liten fyraradig, åttastafvig sång med assonans i andra och fjärde raderna. Första och tredje raderna äro här i regeln alltid åttastafviga, andra och fjärde mest lika ofta sjustafviga. Men denna enkla form är dock på sätt och vis en klassisk form, ty den synes väsendtligen ingenting annat vara än den, hvari de så beundrade gamla spanska romanserna äro diktade, hvilka i allmänhet också äro åttastafviga assonerande, om också äldst icke fördelade i strofer. Man antar nämligen, att den åttastafviga coplan är så att säga utbruten ur romansen, ehuruväl detta är en fråga, hvarom de lärde ännu tvista, och man är ej ens på det klara med, vid hvad tid coplan såsom sådan först uppkom — särdeles gammal synes den emellertid icke vara.

Jämte denna den egentliga coplan är *seguidillan* mycket allmän. Äfven denna är fyraradig assonerande, men första och tredje raderna ha här sju, andra och fjärde fem stafvelser. Därtill kommer ofta en liten treradig bistrof, s. k. *estribillo* (refräng) med respektive 5, 7 och 5 stafvelser och själfständig assonans i första och tredje raderna. Denna bistrof är dock ingalunda nödvändig och ofta af så allmänt innehåll, att man kan få se samma hufvudstrof med olika *estribillos* eller tvärt om. Se här ett par exempel på dylika ofta förekommande *estribillos:*

— — — — — — —

Och så refrängen:
När solen kommer, sjunger
Ej syrsan längre.

— — — — — — —

Och så refrängen:
Min fader med min moder
Och jag med vännen.

— — — — — — — —

Och det så visst är,
Som att den enögd blir, som
Ett öga mister.

Utom dessa tvänne former, den egentliga coplan och seguidillan, hvilka äro de ojämförligt vanligaste, förekomma åtskilliga andra, såsom *soledades* (8a—8b—8a), *seguidillas gitanas* (6a—6b—5+6c—6b), *alegrías* eller *panaderas* (2-radiga, men med växlande stafvelseantal). Den under namn af *redondilla* bekanta strofen (fyraradig, åttastafvig, med helrim i ställningen abba) är däremot icke folklig, och de få sånger af denna form, som sjungas af folket, torde vara af literärt ursprung*). — Oftast utgör hvarje copla en liten sång för sig, och blott mera sällan träffas dikter af flera strofer. En sådan längre sång kallas *trovo*.

Om sålunda den spanske folkdiktaren (och diktare tycks snart sagdt hvarannan individ vara) har en smidig och lätt versform till sitt förfogande, så saknar han sannerligen häller icke en glödande känsla och en liflig fantasi att gjuta in i denna form. Och därtill äger han ett språk, som utom sitt välljudande musikaliska yttre är så rikt på inre skönhet, så målande och liffullt, men dock koncist, än kraftigt och passioneradt, än innerligt vekt och smekande, alltid uppfyldt af brokiga, djärfva bilder, stundom rent af ägande ett österländskt tycke. Österländskt — hvarför icke moriskt? A. F. von Schack**) anför små arabiska dikter från Spanjen, som tanke för tanke på ett öfverraskande sätt likna moderna spanska coplas. Se här en dylik liten arabisk dikt ur Makkari i v. Schacks öfversättning:

*) Vi anföra nedan i original prof på den egentliga åttastafviga coplan, seguidillan och redondillan.

Copla.

Cuando t'encuentro en la caye
Er sentio me se quita,
Y m'agarro á las paeres
Jasta perderte de bista.

Redondilla.

Sufre con ánimo igual
Alma lo que más lastima,
Que la más áspera lima
Limpia mejor el metal.

Seguidilla.

Cuando voy á la iglesia
Y no te veo,
Quisiera que durara
La misa un credo.
Si allí te hallo,
Quisiera que durara
La misa un año.

**) *Poesie und Kunst der Araber in Spanien und Sicilien.* 2:dra upplagan.

Zum Mond am Himmel blickt' ich,
Er strahlte glanzerfüllt;
Drauf von der Wolke ward er
In Schleier eingehüllt.
Denn als dein holdes Anlitz
Ihm zu Gesichte kam,
Verbarg, von deiner Schönheit
Besiegt, er sich vor Scham.

Och här en copla nästan ordagrant efter MARIN:

Klar uppgick månen; men af dig
Han snart sig öfverglänst fann
Och gömde sig bakom ett moln
I hast med blygsel och skam.

Något mindre utarbetadt, något mera enkelt och koncist, men annars alldeles detsamma som den moriska sången. Och när en morisk sångare liknar sin skönas näsa vid ett skarpt klipputsprång på ett berg, så synes denna djärfva bild sprungen ur samma hjärna som den, våra dagars andalusier använder, när han om sin flickas näsa sjunger, att den är »en svärdsegg, som genomborrar alla hjärtan». Naturligtvis tänka vi icke alls på att postulera något slags sammanhang mellan den moderna spanska folkdikten och den moriska, som för alltid förklingat för snart ett halft årtusende sen, men — frappanta likheter förefinnas, och ett faktum är, att åtminstone i sydspanjorens ådror det moriska blodet ännu den dag i dag är flyter tjockt.

När en copla sjunges, tagas vissa rader bis, och den får sålunda då en större fyllighet. Men äfven när man läser dem tryckta i sina fyra rader, utan sång och utan gitarr, måste man högeligen beundra sångarens eller sångarinnans fyndighet att inom ett så trångt utrymme kunna åstadkomma så mycket. Visserligen är det sant, att de stundom hafva en epigrammatisk karaktär, men icke sällan träffar man också i dessa korta sånger en fin och skär poesi, uttryckt på ett enkelt och tilltalande sätt. Oftast är det emellertid, liksom i all sydländsk diktning, den skimrande, lekande fantasien, som mest framträder. Naturligtvis hafva icke alla coplas samma värde, och man träffar understundom på sådana af en ganska tarflig och intetsägande beskaffenhet. Ett stort intresse äga de i regeln därigenom, att de ge en tro-

gen bild af folklynnet, och har man väl för ögonen den jordmån hvarur de skjutit upp, den omgifning de framträda i, så kunna de stundom svälla ut, dessa små sånger, till hela stämningsfulla folklifsbilder af kött och blod.

Egendomligt synes vara, att spanjoren, ärkekatolik som han är, stundom på ett icke särdeles andäktigt sätt handskas med kyrkliga och himmelska ting. Så t. ex. aktar han icke för rof att utan vidare i sina kärlekscoplas använda och på sitt vis utlägga språk ur bibeln, ja t. o. m. heliga romerska dogmer. Ungefär så här talar han i en *trovo* om de sju katolska sakramenten: »Det första är döpelsen; jag vet att du är döpt, och biskopen har döpt dig till min käresta. Det andra är konfirmationen; jag vet att du är konfirmerad, och biskopen konfirmerade (bekräftade) din skönhet. Det tredje är boten; bot ha de aldrig föreskrifvit mig, ty jag har aldrig underlåtit att älska dig. Det fjärde är nattvarden, som de bruka ge åt de döende; och den få de ge mig den dag, jag icke ser dig» o. s. v. Ungefär på samma sätt får man också se de tio buden utlagda. Men oaktadt allt detta är spanjoren icke mindre god katolik ändå — saken är, att han är lika naiv som religiös, och det har han alltid varit. För mer än femhundra år tillbaka skref en af Spanjens äldste namngifne skalder *) en samling sånger, där han stundom, så kyrkans tjänare han var, tillåter sig att på ett högst kuriöst sätt omskrifva högtidliga kyrkosånger, i det han t. ex. passar in den, som börjar *Benedictus qui venit,* på ingen mindre än Don Amor. Men i nästa ögonblick sjunger han hymner till den heliga Jungfrun, hvilka andas den renaste och innerligaste katolska andakt. Och sådan som JUAN RUIZ var för femhundra år sen, är JUAN DEL PUEBLO ännu i dag.

Att bestämdt afgöra, i hvilket förhållande dessa folkets sånger stå till den literära diktningen, torde vara ganska svårt. Otvifvelaktigt är, att folket tillegnat sig åtskilligt af dennas tillhörigheter, men säkerligen vida oftare har förhållandet varit motsatt. Liksom de gamla romanserna från äldsta tid af konsterfarna skalder bearbetats i glosas eller

*) *Juan Ruiz,* kallad *el arcipreste de Hita.*

på annat sätt, så använda många moderna poeter folkets coplas till underlag för sin diktning, eller upptaga och omstufva dem utan vidare såsom sådana, eller dikta själfva coplas i folkets tonart och låna tankar och bilder från folkpoesiens rika skattkammare. Å andra sidan kan det ej förvåna, att man bland dessa mång tusende små sångfjärilar då och då träffar på någon, som mer eller mindre direkt förskrifver sig från den literära världen — det stora flertalet är dock altigenom folkets tillhörighet. —

Nedanstående öfversättningar — hvilka i förbigående sagdt alla förskrifva sig från 2:dra delen af MARINS samling, i det vi för närvarande lemna den 3:dje, som likaledes uteslutande innehåller kärlekscoplas under afdelningarna »Klagan», »Svartsjuka», »Oenighet», »Kval», »Försoning» etc. — dessa försök till öfversättning hafva nu intet annat anspråk än att i någon mån återge originalens ton och lynne. Assonansen har vid öfversättningen i allmänhet bibehållits, så mycket mer som vårt på klangfulla vokaler ganska rika språk icke synes vara omöjligt i det afseendet.

Spanska kärlekscoplas.

Min kropp af bara coplas är
Så full som ett getingbo,
Och alla vilja komma först
Och gifva sig ingen ro.

Till konung föddes David
Och Salomo till vis,
Att gråta Jeremias
Och jag — att älska dig!

Gropen i din lilla haka,
Flicka, så förförisk är,
Att jag toge lifvet af mig,
Om jag blef begrafven där.

Din smala midja mätte jag
I går med ett alnslångt band.
Och se, det bandet kring ditt lif
Jag lindade tio hvarf!

Rakt in i afgrundens lågor
Jag utan tvekan fore,
I fall den elden likadan
Som dina ögons vore.

Den röda lilla nejlikan
Hon ropar högt och klagar,
Att hon så skön ej vorden är
Som dina läppar fagra.

Säg, hvar det var du satt och grät,
Ty dit jag genast vill gå
Och plocka alla perlorna,
Du fälde på marken då.

Dessa små guldgula lockar,
Som hänga kring din panna,
De likna gyllne klockor,
Som ringa folket samman.

Brunett Magdalena målas
Och Kristus själf på porträtter,
Brunett är den skatt jag tillber —
Hurra för alla brunetter!

Mer skattar jag det mörka
Hos mörka flickor
Än allt det silfverhvita
Hos hvita liljor.

Om president jag vore
I domarnämden,

Brunetta gossar aldrig
Jag satt i fängsel.
Nej, jag dem gåfve
För hela deras lefnad
Sin frihet åter.

Den dag, som du till världen kom,
Så sorgefull solen blef,
Ty den fick se en annan sol
Med mycket klarare sken.

Eternell jag vill dig kalla,
Ej doftande ros — åh nej!
Jag vet ju, att rosen vissnar,
Eternellen vissnar ej.

Vid ljuset jag dig liknar —
Det är det bästa!
Ty utan ljus kan presten
Ej läsa messan.

Jag ville likna dig, om ej
Fördömd jag blef af himlen,
Vid Jungfrun själf — nåväl, du är
En liten smula mindre.

O, om jag dock finge vara
Ditt förklädesband en stund!
Ty då jag finge ju famna
Din retande midjas rund.

Den som så lycklig var som
Din lampa ändå,
Som hela långa natten
Dig nära får stå!

Ack om jag vore den ringen,
Som i ditt öra hänger:

Då kunde jag sakta hviska
Allt hvad mitt hjärta känner.

Den grafven ville jag vara,
Där dig man begrafva skall,
Ty då jag finge hålla dig
Till domedagen i famn.

Så ofta som jag ser dig,
Jag brukar tänka:
Min nästa som mig själf jag
Förvisso älskar.

På lek jag mig förälskat
I en Manuela —
Nu vill jag glömma henne,
Men kan ej mera!

Om hela hafvet vore bläck
Och papper himlen vida,
Det räckte ändå inte till
Att all min kärlek skrifva.

Mer än mitt lif jag älskar dig
Och mer än fader, moder,
Ja mer än själfva Jungfrun — om
En dödssynd ej det vore.

O Santa Lucia *), hvarför
Gaf du mig synens gåfva?
När den, som jag älskar, icke
Jag hvar minut får skåda.

På jorden är jag afundsjuk
Och maskarna med förvisst,
Som denna lilla fagra kropp
Få äta ändå till sist.

*) Detta helgon har speciel vård om synen.

Gif mig en kyss, Maria!
Jag biktar mig sen —
Om presten då mig bannar,
Du får den igen.

Från mitt hus till ditt, Pepita,
Är det knappt ett steg en gång,
Men från ditt till mitt — caramba!
Hvad den vägen dock är lång.

Du är en liten tjuf förvisst,
Som stulit ifrån mig har
Hvarenda smul af det förnuft,
Gud Fader en gång mig gaf.

En trupp gendarmer kommit hit
Och vilja i bojor slå
Två tjufvar, som grassera här —
Det är dina ögon två! *)

De döda mig! hjälp mig, hjälp mig!
Jag själf ej mera förmår.
Den flickans ögon de äro
Så svarta mördare två.

Ack om hos dig jag var ändå,
Och dörren reglad vore,
Och nyckeln ginge sönder sen,
Och alla smeder doge!

Öfver din dörr jag hänga vill
En tafla och skrifva där
Med gyllne bokstäfver: »Detta
Vägen till himmelen är».

När åskan härom natten gick,
Som domens dag var inne,

*) Det berättas, att när en ung sevillanare en gång på gatan mötte en ovanligt vacker flicka, blef han länge stående och såg efter henne, mållös af beundran. Slutligen gaf han sina känslor luft i det enda ropet: *Ladro-o-ona!* (tjuf).

Då stod jag tätt intill ditt hus
För att stå nära himlen.

Till kyrkan jag ifrån din dörr
Vill mandelträd plantera,
Att soln, när du till messan går,
Din kind ej måtte sveda.

När du i messan kommer,
Tycks kyrkan skina,
Och där du böjer knä, strax
Små blommor spira.
  När ej du kommer,
  Då står den stackars kyrkan
  Så mörk och sorgsen.

Älskling, jag ber dig aldrig gå
I samma messa som jag,
Ty då jag icke bedja kan,
Och ingen andakt jag har.

Fast jag så mörk i skinnet är,
Så gör det mig ingenting,
Ty vännen älskar mig ändå,
Som vore som snö min kind.

Fast fräknar du har på kinden,
Så ledsen ej därför var,
Ty himmelen är ju vackrast,
När många stjärnor den har.

Min älskling ful de kalla
Och koppärrig till —
En sol jag kallar honom
Med stjärnor ikring!

Min älskling är på åkern —
Himmelska moder!
Om blott jag kunde hänga
En skärm för solen!

På åkern än går vännen min,
Och regnet det öser ned —
Ack om jag stode där ändå
Och vore en lummig ek!

Om folket säger, att jag är
För galet kär uti dig,
Då är det rakt, som satte de
En gyllne krona på mig.

Min moder har gått i messan,
Men kärasten min är här —
Jag ville, den messan räckte,
Så länge som dagen är!

Caramba! Om du vill ha mig,
Så plåga mig ej;
Besluta dig fort och tala,
Säg ja eller näj;
    Om ej du mig älskar,
    Så säg det strax, ty vet, att
    En ann mig väntar.

Knappast du än mig känner,
Och ren du hotar —
Vet då, att i min trädgård,
Kalbasser *) frodas.
    Akta dig blott du!
    Om jag skär af en sådan,
    Då är allting slut.

Om du mig ej kan älska,
Se ej på mig mer;
Fängsla mig ej, om frihet
Du mig ej kan ge.
    Se ej på mig så!
    Kan du ej lösa bojan,
    Lägg den icke på.

*) I Spanjen ge flickorna kalebasser i st. f. korgar.

När ej du ville höra mig,
Jag vandrade ner till sjön;
Där satt det en liten fågel,
Som kvittrade gladt och sjöng.
    Jag sade: »Du lilla fågel,
Hvad ger du mig väl för råd?
En stenhård flicka älskar jag,
Som aldrig går ur min håg.»
    Och fågeln svarade och sjöng:
»Jo älska, älska blott du;
Jag känner kvinnornas hjärta,
Det mjuknar förvisst till slut.»

När skall det Gud behaga, att,
Då dig jag möter i stan,
Jag fråga kan: »Säg, lilla mor,
Hvar dörrnyckeln hängt du har?»

Tror du någon lyssnar? — Nej.
Får jag säga något? — Ja.
Har du någon fästman? — Nej.
Ville mig du taga?

Kom hit vid samma timma
I morgon igen —
Mitt ja jag blygs att ge dig
Så snart som i qväll.

Om hvarje sten på din gata
Blefve en alguacil,
Jag slog dem alla till marken
Och röjde mig väg till dig!

Vid foten af galgen stod jag.
Och domen den lydde så:
Om dig jag glömde, så skulle
Jag lifvet behålla få.
    Och då till bödeln jag sade:
»Go' vän, klarera ditt rep;

Att glömma denna qvinna är
Förvisst en omöjlighet.

»Glöm henne!» så min biktfar
I går mig sade.
»Om blott ni henne såge,
Min far . . .» jag svarte.
I dag han gett mig
Sitt tillstånd att dig älska —
Ty han har sett dig!

Om jag finge veta, att
Du älskar en ann,
Öfvergaf jag Gud och gick
Till morernas land!

Fyra coplas jag sjunga vill
Allt under ditt fönster här,
Och i den första jag säger,
Att blomman i byn du är.
I den andra säger jag, att
Du är en bukett jasmin;
Välsignad vare den moder,
Som sådan dig födde åt mig!
Men i den tredje säger jag,
Och samlar hela mitt mod,
Att du har röfvat ifrån mig
Min sömn och min hjärtero.
Din hjärtero vill jag röfva,
Din ljufvaste sömn också!
Och därför hela natten lång
Här på din gata jag går.

Vaknar du midt i natten opp
Och känner en fläkt på kind,
Tro ej då, att det vinden är,
Men suckar från vännen din.

Ack visa dig då i fönstret,
Sköna flicka, att jag kan
Vid ljuset från dina ögon
Se att stämma min gitarr!

Ack visa dig då i fönstret,
Sköna flicka — låt mig få
Vid blixten ifrån ditt öga
Cigarren här tända på!

Går solen opp, så må hon gå,
Om ej, så kan hon stanna,
Till sol har jag ditt ögonpar,
Behöfver ingen annan.

De påstå, taga afsked
Är ingenting svårt.
Må den, som sådant talar,
Försöka det då!

Farväl jag ville säga dig,
Men ack, jag kan rakt inte!
Ty säga dig farväl, det är
Som säga det åt himlen.

Farväl, mitt lifs beherskare,
Farväl, mitt hjärtas förtrollning,
Farväl, min kärleks fasta pol,
Farväl, mitt haf af förhoppning!

Ur stoftet uppå marken
Coplas jag samlar;
Knappt en är slut, förrn redan
Jag har en annan.

Åke W:son Munthe.

En ung stad och en ung stat ute på Amerikas prärier.

»Skicka oss någon gång en korrespondensartikel från Amerika!» var den uppmaning, jag af denna tidskrifts ärade redaktör mottog, när jag för några månader se'n stod färdig att begifva mig ut till min nya verkningskrets som lärare vid en amerikansk högskola. Uppmaningen har alt emellanåt runnit mig i hågen, under det jag iakttagit de många nya förhållanden, som gifva sin prägel åt den del af Förenta Staterna, där jag nu befinner mig, och nedanstående anteckningar äro ett försök att infria mitt halft gifna löfte att följa densamma.

Sedan jag efter tre dagars resa på den präktiga ångaren Fulda af Bremer-linien — öfverhufvud kanske den yppersta af de många olika ångbåtslinier, som nu förena Gamla och Nya Världen — hunnit öfver Atlanten till New York, återstodo tre dagar och två nätter, eller vice versa, innan jag kunde uppnå min bestämmelseort, Nebraskas hufvudstad Lincoln, hvilken ligger i det närmaste lika långt från Atlantiska som från Stilla hafvet.

Några dagar och nätter på ett amerikanskt järnvägståg gå emellertid lätt nog förbi, hälst den del af året, då man ej besväras af den tryckande sommarvärmen. I den vackra, rymliga och väl ventilerade Pullmans-vagnen, där nästan alla bekvämligheter, som tillhöra ett hotell, om ock, naturligtvis, i vederbörligen reducerad skala, stå till buds, reser man verkligen furstligt.

Sina måltider intager den som så vill »ombord» i en särskildt inredd restaurationsvagn, där platser vid dukade

småbord finnas för fyratio personer, och där en ypperlig måltid af flere rätter serveras för ej fullt 3 kr. Det är en rätt egendomlig erfarenhet, åtminstone första gången, att så där i all sköns lugn njuta af den kulinariska anrättningen, medan tåget under brådskande surr och hvisslande, med en fart af 7 à 8 svenska mil i timmen susar förbi försvinnande hus, byar, lundar, fält och kullar, hvilka bilda ett ständigt växlande panorama.

Efter intagen måltid tänder den som så behagar sin cigarr i palatsvagnens rökrum; och när kvällen kommer, drager man sig tillbaka i sitt lilla sofgemak, som emellertid blifvit tillredt medels en på sinnrikt sätt anordnad bred säng med förhängen, och sofver fullt afklädd — så gjorde åtminstone jag —, utan att en enda gång störas af en besvärlig konduktör, intill nästa morgon, då man i toilett-afdelningen, där öfverflöd på vatten bestås, genomgår fullständig ablution. Sålunda vederkvickt börjar man igen dagens besvär.

Bland många utfärder, som min tanke under resan gjorde åt öster och väster, dröjde den ock helt naturligt kring mitt tillernade, men för mig ännu helt obekanta hemvist, Lincoln. Jag hade visserligen på förhand skaffat mig åtskilliga underrättelser om den unga prärie-staden och dess universitet, men om dess historia, dess utseende och det lif, som pulserade där, egde jag ännu blott ofullständig kännedom.

Jag framkom sent på kvällen och kunde först nästa morgon börja mina iakttagelser. Dessa föredrager jag emellertid att framställa på en liten historisk bakgrund, för hvars teckning jag, i brist på någon Bædeker eller annan bekväm »Führer», anlitat åtskilliga offentliga källor.

Historisk bakgrund! Ja, alt har ju sin historia! och fastän Lincolns är både kort och, om man så vill, prosaisk i jämförelse med äfven de obetydligaste städer i Europa, så eger den likväl, om ock blott genom den kontrast den erbjuder, sitt särskilda intresse och torde, rätt sedd, ingalunda sakna poesiens färg.

Lincoln, Nebraska-präriernas herskarinna, är ej stort äldre än en skolflicka, som aflagt sin korta klädning. För aderton år sedan fans här intet utom den nakna och, som den då ansågs, ofruktbara prärien; och ingen kunde drömma

om uppkomsten af en blomstrande stad långt ute på Amerikas »öken». Det är blott aderton år sedan territoriet Nebraska uppnådde det erforderliga antalet innevånare (100,000) för att såsom stat, d. v. s. såsom en nästan oberoende enhet, upptagas i Unionens stora förbundsstat. För den självständiga styrelse och förvaltning, hvilka med detta upptagande tillkommo den unga staten, fordrades nödvändigtvis en centralpunkt — med ett ord en hufvudstad; och frågan om hufvudstadens förläggande upptog snart det allmänna intresset. Hvarje någorlunda bebygd eller lofvande ort beredde sig att täfla om det vigtiga priset, som, isynnerhet genom jordvärdets därmed förenade snabba stegring, lofvade hastig förkofran och rikedom.

En komité med den nye guvernören som ordförande blef tillsatt att utreda frågan; och denna komité sökte finna en punkt, hvilken kunde anses på samma gång vara någorlunda centralt belägen med afseende på den dåvarande befolkningens täthet och ega utsigt att draga till sig de stora järnvägsförbindelserna. Efter åtskilliga om och men ansågs den plats, där det nuvarande Lincoln är beläget, och som då egde summa åtta hus, vara den som bäst kunde tillfredsställa de uppgifna anspråken; och så fattades beslutet, att där skulle den blifvande hufvudstaden ligga.

Men att fatta ett dylikt beslut och att utföra det är ej just alltid detsamma, äfven för de energiska amerikanarne, ty städer växa hälre upp ur naturliga lokala förhållanden än på ett blott dictum. Också mottogs beslutet med misstro bland dem, som tviflade på möjligheten af att sålunda långt från hvarje samfärdsförbindelse frambefalla en hufvudstad, och med harm och motvilja bland dem, hvilkas ljufva förväntningar att se sin egen ort blifva den utvalde gingo om intet.

Komitén framhärdade emellertid i sitt beslut, och dag bestämdes, när det stycke land, som staten anslagit, skulle försäljas. Dagen kom, men någon köpare kom ej; misstron och missnöjet hade förlamat all spekulationslust. Hvad var att göra? Andra auktionsdagen kom, utan att köplusten stigit. De komiterade funno det då nödigt att söka väcka tillför-

sigt genom att själfva inropa flera bygnadstomter; och deras sålunda visade förtroende till eget företag hade behörig verkan.

Innan kvällen kom, hade den tröga spekulationen satts i gång. Tomter hade blifvit försålda för ett värde af 34 tusen dollar, och denna summa ökades under de följande dagarne betydligt.

Så började Lincoln för aderton år sedan en tillvaro, som ännu altjämt syntes tvifvelaktig. Jag bodde de första månaderna efter min ankomst till staden hos en amerikansk familj, som, för att profitera af Nebraskas redan tidigt berömda klimat, kort före Lincolns anläggning slagit sig ned på ett så kalladt *homestead* (landområde af 180 tunl., som erhålles fritt), hvilket delvis föll inom stadens utstakade område. Sitt ringa förtroende till stadens utveckling visade de genom att för en spottstyfver försälja större delen af sin egendom, hvilken sedan, under stadens tillväxt, uppnått ett mycket högt värde. Det ringa de behöllo var emellertid nog att nu tillförsäkra dem en nätt förmögenhet.

Alt efter som förtroendet stadgades och afundens anfall försvagades, tilltog likväl den unga stadens utveckling, och med dess utveckling följde uppförandet af åtskilliga offentliga byggnader, såsom kapitolium, rådhus, postkontor, skolbyggnader o. s. v.

Det är något för Amerika utmärkande, att bland de allra första byggnader, som ett samfund där drar försorg om, äro de offentliga lärosätena. Lincoln sträfvade högt. Där skulle ej blott den nya statens kapitolium höja sina murar, där skulle ock dess universitet grundläggas.

Redan två år efter det staden börjat sin tvifvelaktiga tillvaro, och medan staten ännu egde blott hundra tusen innebyggare, de flesta kraftiga jordbrukare, fullbordades statsuniversitetets hufvudbyggnad för en summa af öfver en half million kronor. Virket till denna byggnad, hvilket måste hemtas ända från Chicago, fördes först på järnväg till Missouri-trakten och måste sedan fraktas tio svenska mil på vagnar öfver de obanade prärierna. Till och med veden, som användes för tegelbränningen, måste på samma vis hemtas på flera mils afstånd. När universitetets grundsten kunde läggas, hemtades, till festlighetens förhöjande, i vagnar

från det aflägsna Omaha en musikkår mot en ersättning af nära 1,500 kr. — Andra offentliga byggnader uppfördes under liknande svårigheter och med liknande ifver.

Lincoln var nu stadd i snabb tillväxt. Tre år efter dess grundläggande, eller 1870, egde staden 2,800 innevånare. Vid nästa census, hvilken togs tio år senare, eller 1880, var dess innevånareantal nära sjudubbladt, och nu beräknas det till omkring 25,000.

Att affärer, byggningar och anläggningar af flerahanda slag tilltagit med stadens tillväxt, är naturligt. Alt företer nu en syn af välmåga, företagsamhet och utveckling. Staden, hvars taxeringsvärde uppgår till mellan 30 och 40 millioner kronor, eger en praktfull, ännu ej fullt afslutad, kapitoliibyggnad, en stor post-byggnad, universitet med öfver 40 lärare och nära 400 studenter, flera vackra skolhus af högre eller lägre ordning, femton kyrkor, ett präktigt hospital, teater, fyra nationalbanker med ett inbetaldt kapital af nära 4 millioner kronor, grosshandlarehus med en årlig omsättning af omkring 25 millioner kr., fabriker med en årlig tillverkning af circa 10 millioner kr., tvänne järnvägsstationer med tillstötande sju järnvägar, telegraf- och telefonförbindelser, tvänne spårvägar, gas- och delvis elektrisk belysning, vidare vattenledning med ett öfverflöd af klart och rent vatten, som från en vid artesisk brunn uppumpas i en cistern så högt belägen, att vattenstrålar vid eldbrand kunna kastas öfver stadens högsta byggnader, samt tvänne badinrättningar med ryska och romerska bad och saltbad från salta källor.

Hur ter sig nu en sådan där stad, som plötsligen skjutit upp öfver präriens torfvor, likt en svamp efter en regnskur?

Föreställom oss först Nebraska-prärienas utseende. De förete en rätt egendomlig formation, en mellan långsluttande, mjukt afrundade kullar och dalar ständigt växlande yta, som af naturen skoglös, utom där någon ström skär sin fåra därigenom, dock redan här och hvar prydes med af människohand planterade dungar och skogar. Utsigten från stadens högre belägna delar öfver dessa prärier, hvilka, som Longfellow sjunger,

"... breda sig ut, likt böljande haf utaf gräs, som
Rulla i skugga och solsken jämt och prydas af mången
Yppig och strålande grupp af rosor och purpur-amorfas",

och öfver hvilka så nyligen indianen, buffeloxen och de förhärjande eldarne strukit otämjda omkring, är långt mera tilltalande, ja imponerande, än man skulle vara böjd att tro. De växlande kullarne, som nu besatts af civilisationens förposter, erbjuda med sina behagliga konturer, som skära hvarandra i alla möjliga vinklar, och med sin saftiga grönska och sina böljande skördar, som utbreda sin rikedom så långt ögat kan nå och långt, långt därbortom, verkligen ett så måleriskt perspektiv, att man med beundran dröjer vid dess betraktande.

Jag använde en gång i ett hastigt P. S. till en vän uttrycket »den majestätiska åsynen af prärierna». Ordet »majestätisk» var väl en lapsus, men det framkallades af den imponerande känsla, som en blick från stadens högsta punkt öfver de åt alla håll hän emot horisonten utbredda vågiga prärierna frammanat, och hvilken vid tanken på de ändlösa vidder, som lågo därbortom, ej var obeslägtad med den känsla af det sublima, man kan erfara på hafvet.

När staden började byggas, fans ingen brist på utrymme. Också utlades densamma på liberal grundval och liksom med en känsla af dess framtida värdighet. Gatorna, som skära hvarandra rätvinkligt, och som äro benämnda helt enkelt de från norr till söder i nummerordning och de från öster till väster i bokstafsordning, så att man efter en minuts redogörelse kan hitta vägen hvart man vill i staden — gatorna, skulle jag säga, hafva en bredd af minst 100, stundom af 120 fot, hvaraf 20 på hvardera sidan äro bestämda till trottoar eller rättare promenad *(side-walk)* med dubbla trädrader och gräsvallar på ömse sidor om själfva gångvägen. Lägger man härtill, att nästan alla privathus ligga tillbakadragna hvart för sig på en efter egarens olika anspråk mer eller mindre vidsträckt gårdsplan, prydd med gräsmattor, blommor och träd och någon gång med en spelande fontän, kan man bilda sig en ungefärlig föreställning om dessa embryo-boulevarder.

Naturligen förete stadens gator ännu i allmänhet den bizarra blandning af nyligen fullbordade och ännu oafslutade byggnader och anläggningar af allehanda slag, hvilken utmärker en ny, växande stad, hälst i ett land likt Amerika.

Än är det prydliga residens och vackra villor bland lummiga träd och omgifna af vårdade, glänsande gräsmattor, än åter är det hus med medelmåttiga anspråk, på sin trånga gårdsplan omgifna af några glesa ungträd, och än åter är det nybyggarehyddor af det enklaste slag; än är det en mellan skuggrika träd omsorgsfullt anlagd promenad af asfalt eller stenhällar, än — och detta är det vanliga — plankbeklädda trottoarer mellan unga träd af ett par eller några få års växt, och än är det blott den nyss uppröjda gatan med en tillstymmelse af trottoar och allé framträdande bitvis här och hvar.

Utom att stadens affärsdel naturligen har en benägenhet att intaga en central belägenhet, bidraga ock här, som annorstädes, växlande omständigheter att alt mer desintegrera de olika samfundselementen och sammanföra dem hvar för sig i skilda delar af staden eller på skilda håll i samma del. Denna naturliga tendens till samhällsfördelning är väl ännu jämförelsevis svag, men den är i själfva verket oemotståndlig och skall utan tvifvel sönderdela i tämligen skarpt skilda klasser äfven västerns befolkning, som ännu torde kunna anses vara den mest demokratiskt sinnade på jorden.

En samling torftigare hus i en stadsdel är vanligen nog för att afhålla förmögna köpare från densamma och hindra dess jordvärde att stiga; och omvändt är uppförandet af ett eller flera vackra residens på en gata tillräckligt att höja jordvärdet rundt omkring och draga förmögna köpare till granskapet.

Vissa gator eller gatudelar ha genom en samverkan af dylika och andra orsaker antagit en mer eller mindre aristokratisk prägel, och deras intagande behag är fullt jämförligt med hvad Gamla Världens bättre villastäder erbjuda. Öfverhufvud visar sig öfveralt ett raskt framåtskridande mot välmåga, trefnad och prydlighet, och i sin helhet kan Lincoln kallas en ganska vacker plats.

Sålunda ligger Nebraskas unga hufvudstad, snart sagdt ett barn från i går, långt ute på Amerikas prärier, folkrik, vacker, inbäddad bland lummiga träd, försedd med nästan alla den nyare tidens bekvämligheter, lifskraftig och ständigt

utvidgande sina gränser. Är denna utveckling naturlig, och innebär den en antydan om den omkringliggande statens förmåga att kunna uppblomstra till samma välstånd som Unionens öfriga stater? Frågans besvarande torde utom sitt allmänna intresse äfven hos oss ega ett särskildt, då skandinaverna (i synnerhet svenskarne) äro jämförelsevis rätt starkt representerade i Nebraska. I ett samtal med guvernören hörde jag honom uppskatta deras antal där för närvarande till omkring 25 tusen.

Det ofantliga slättland, som från Missouri-floden utbreder sig ända bort mot Klippbergen — ett af de alra vidsträcktaste i världen — ansågs för ej lång tid sedan, hufvudsakligen på grund af den där rådande torkan, såsom otillgängligt för all odling och kallades allmänt för »Amerikas öken». Det var indianernas och buffelhjordarnes förlofvade land och ansågs lämpligt pä sin höjd att användas till betesmarker. Det hade blifvit ett i läroböcker antaget axiom, att den amerikanska jordens odlingsbarhet upphörde vid den 96:te meridianen.

När för femton år sedan kontrakt om byggandet af den första järnvägen i Nebraska uppgjordes, ansågo Bostons kapitalister, som satt sig i spetsen för företaget, det ej ens mödan värdt att med några penndrag tillförsäkra sig om de tolf tusen tunland per eng. mil, som staten anslagit för dylika företag, så värdelös ansågs jorden. Och när för litet mera än tio år sedan ett sällskap ingeniörer och kapitalister färdades öfver Nebraskas prärier för att bestämma riktningen af den påtänkta transatlantiska banan, yttrade en af dem: »Landet är i sanning vackert; hvilken skada blott, att det är så värdelöst, och att intet medel finnes att betvinga dess öken-natur! Indianerna kunna gerna behålla det, om det kan skänka dem någon tillfredsställelse.»

Sådan var för kort tid sedan Amerikas stora prärieöken, eller sådan ansågs den vara. Men en stor förändring har på de sista åren egt rum. De emigranthopar, som från östra staterna och Europa hunnit fram till Missouris breda floddal, trängde snart däröfver, vältrade in öfver prärierna och begynte sin kamp med den illaberyktade »öknen». Plogen sattes i marken, såningsmannen strödde det pröfvande

utsädet omkring i den jungfruliga jorden, och småningom dagades den sanning, att prärien endast bidade odlarens hand för att befrias från det torkans bann, hvarunder den förut legat, och att dess jordmån, i stället för att vara värdelös och ofruktbar, är bland de rikaste och mest gifvande på vårt klot.

Nebraskas ofantliga prärie-yta, som upptager en större areal än Nya Englands stater tillhopa, består nästan utan afbrott af en rik jordmån af ungefär samma slag, som man finner i Rhendalens bördigaste näjder. Den är af alluvial natur, då hela ytan fordom stått under vatten, och den består af tvänne lager: det öfre, från en till fem eller flera fot djupt, blandadt med de mörka kvarlefvorna af en förmultnad vegetation; det lägre, från tio ända till två hundra fot djupt, något ljusare till färgen. Jordmånen är i båda lagren af ungefär samma beskaffenhet och visar sig i båda vara lika lämplig för växtlighetens befordran.

»Den bästa trädgårdsjord i staten New York», säger *The Rural New Yorker*, »kan ej öfverträffa Nebraskas jordmån, som är mjuk, stenfri, lätt att arbeta och synnerligen gifvande.» — Under tjugu på hvarandra följande år hafva oförminskade och oförsämrade majsskördar här tagits på samma ogödslade fält, och den djupa svartmyllan kan helt visst tvingas att under generationer utan artificiell gödning lämna ymniga skördar af alla de vanliga sädesslagen.

Snart sagdt dag efter dag under de senaste åren har denna yta lagts under odlarens välde, och den torka, hvilken åstadkom dess förmodade obetvingliga öken-natur, har ock därmed gradvis försvunnit.

Den vilda präriens tunna »buffalo-gräs», som mestadels förekom i tufvor eller flockvis, och som i själfva verket betäckte blott en tjugondedel af öknens vidder, utbytes nu altjemt mot frodiga gräsmattor och rika sädesfält. Förut brände solen nästan oförhindrad öknen, hvars öfversta hårdnade yta ej förmädde absorbera det sparsamma regn, som föll och som i stället samlades i rännilar och bäckar, hvilka i sin tur upptogos af de större vattendragen; och på samma gång upphettade prärie-ytan genom återstrålning de ofvanom liggande luftlagren, hvilka sålunda ej kunde gynna någon

nederbörd. Nu däremot förändras alt jämt genom jordens uppodling dessa förhållanden. Å ena sidan uppsuges nu det regn, som faller, af jorden, hvars hårda skorpa blifvit bruten af plogen, och samlas i de djupa, porösa lagren, hvilka i sin tur genom utdunstning återgifva den upptagna fuktigheten; och å den andra utestängas solstrålarne alt mer af det nya beskyddande täcke, som odlingen utbreder öfver fältens yta, och detta blir sålunda en kondensator, hvilken åstadkommer en vida ymnigare nederbörd än förr.

Därtill kommer ock, att på den af naturen skoglösa prärie-ytan en rastlös trädplantering eger rum. Skogar och lundar uppväxa öfveralt. En särskild dag på våren är till och med afsatt, då enskilda föreningar, skolor och stiftelser, på guvernörens uppmaning i offentlig proklamation, göra det till en pligt att sätta träd. Nära en half million tunland skogar hafva hittills blifvit planterade, ett förhållande, som väl ock bidragit till nederbördens ökande.

När jorden först började odlas i östra Nebraska, var den årliga nederbörden ej öfver 20 tum, och af dessa anses ej mer än omkring fem hafva absorberats af marken. Nu är den 33 tum, hvaraf 25 upptagas af den uppbrutna marken. Land, som för fem år sedan ansågs ofruktbart, gifver nu vid pass 8 tunnor majs, 8 tunnor hafre och 6 tunnor hvete per tunland.

Men plogen har med liknande följder framskridit omkring 50 svenska mil mot väster. »Regnet följer plogen» är i Nebraska en trosartikel, som verkligen visat sig kunna försätta berg, i det den ständigt flyttat den med dogmatisk tillförsigt antagna gränsen för jordens odlingsbarhet alt längre mot väster, till dess detta antagande, likt mången annan dogm, visat sig ohållbart, utom för de stock-konservative.

Nebraskas jordmån är också i hög grad gynsam för frambringandet af vilda och odlade frukter. I vissa floddalar växa drufvor och plommon i nästan ogenomträngliga snår, och vinodlingen i statens sydöstra del är högst lofvande. För sina äpplen har Nebraska vid utställningarne i Boston och Richmond vunnit pris framför alla de öfriga staterna.

Hvad som i sin mån bidrager till att göra beboendet af dessa näjder tilldragande, är det ypperliga klimatet och den ymniga tillgången på rent och godt källvatten.

Nebraska har en medelhöjd öfver hafvet af 2,000 fot, med en jämn sluttning från väster mot öster, och den höga luften, genom hvilken Klippbergens rensande vindar stryka fram, anses vara så hälsosam, att patienter ofta komma hitut, för att profitera däraf.

Under jordytan, på ett ringa djup, varierande alt efter ytans bildning, träffas nästan öfveralt i ett sandlager friskt och rent vatten, som här och hvar tränger fram i klara källsprång, och som odlaren för ringa kostnad kan med vindens tillhjälp pumpa upp och leda hvart han behagar på sin landtgård. Vida djupare ned finnes dessutom ett, praktiskt taladt, outtömligt lager artesiskt vatten, som på flera ställen, såsom i Lincoln, kommit till stor nytta. Nordligare och sydligare Nebraska vattnas dessutom af flera större eller mindre floder.

Att landets uppodling under alla dessa gynsamma förhållanden, hvilka hittills egt sin motvigt nästan uteslutande i gräshoppornas kända svåra förhärjningar, gått framåt med otrolig fart, och att välmåga och allmän utveckling följt arbetet i spåren, är naturligt. I själfva verket har ingen af Unionens stater företett en så snabb utveckling, som denna hittills visat.

För trettio år se'n fans i territoriet Nebraska blott 4,500 innebyggare; litet mer än tio år senare var territoriet färdigt att upptagas som stat, och nu räknar staten öfver en million innevånare.

Dess uppskattade egendomsvärde belöper sig till nära 500 millioner kronor, medan dess skuld är mindre än två millioner, d. v. s. motsvarande den skuld, som mången svensk stad af medelstorlek har. Den producerade 1884 omkring 40 millioner tunnor majs, 10 millioner tunnor hvete, 7 millioner tunnor hafre och 5 millioner tunnor råg — andra sädesslag att förtiga.

Den har flera städer, hvaraf den största, Omaha med sin förstad Council Bluffs, räknar omkring 80 tusen innevånare; den eger omkring 1,500 fabriker med ett kapital af

20 millioner kr., och den eger vidare öfver 400 svenska mils järnväg och 700 mils telegraf, d. v. s. i förra fallet nära och i senare öfver två tredjedelar af hvad Sverge eger.

All denna materiella utveckling skulle emellertid vara föga värd, om den ej tjänade såsom medel för andligt framåtskridande. Att den unga staten ej uppnått samma grad af andlig kultur som dess systerstater i östern, och att det kommer att dröja många år ännu, innan nybyggarelifvets många hårda kanter blifva afslipade, det är obestridligt; men att Nebraska, likt sina systerstater, tidigt och med frikostig energi tagit i tu med frågan om sina barns uppfostran, det bevisar dess statistik tillräckligt.

En adertondedel af statens landamären, eller nära tre millioner tunland, som ej få afyttras förr än de nått ett värde af åtminstone 7 dollar per tunland, har afsatts för befordrandet af folkundervisningen. Redan nu belöper sig årliga inkomsten af detta land till nära två millioner kr., och hvad som erfordras öfver denna summa uttages genom direkt beskattning.

År 1884 funnos i Nebraska 3,258 folkskolebyggnader af högre eller lägre slag, och utgiften för undervisningen belöpte sig till nära 8 millioner kr. Utom dessa skolor för allmänbildning, har Nebraska också för sitt statsuniversitet i Lincoln anslagit 136 tusen tunland jord och pålagt sig en direkt beskattning, som belöper sig till omkring 300 tusen kr., samt för ett lärarinneseminarium 12,500 tunland jord; och genom enskilda bidrag har ett statsbibliotek af 25 tusen band blifvit inköpt.

Sålunda har nu den stora »öknens» utseende förändrats, och sådana äro den unga statens löften. Vildarne, buffelhjordarne, prärie-eldarne, som fria sopade fram öfver öknens vidder, hafva i det närmaste försvunnit. I stället tränger nu den hvite mannen med sitt arbete och sin civilisation fram öfveralt; prärien kläder sig i mjuk grönska och i böljande skördar, hvilka snart skola draga en bred gördel af guld från Missourifloden bort emot Klippbergens fot, lummiga parker och skogar frambesvärjas att skänka odlaren sina skuggor och sitt timmer, jordens inre, dolda vatten lockas upp i dagen, järnvägar och telegrafer förena, likt ett nät af

ådror och nerver, i växande mängd statens skilda delar, städer blomstra upp här och hvar, och bildningsanstalter af allehanda slag bjuda den uppväxande ungdomen civilisationens bästa gåfvor.

Det är sålunda öfver Unionens blifvande kanske fruktbaraste stat, som Lincoln är satt till herskarinna. Ej underligt då, om den unga staden, som i viss mån eger att vårda och befordra den uppblomstrande välmågan, och som genom sina järnvägsförbindelser ombesörjer en stor del af jordbruksprodukternas omsättning samt dessutom är i färd med att utveckla åtskilliga industrier, ej underligt om den med visst förtroende motser sin framtid.

Förhoppningsfull tillit är det amerikanska folklynnets kännetecken. Det finnes drömmare — och hvar finnas ej de? — som ej nöja sig med att i Lincoln se en vacker och välmående hufvudstad i en rik stat, utan som vilja förespå den en långt mera lysande framtid. Unionsstyrelsens säte, heter det, är väl f. n. i Washington, långt bort på republikens östra gräns, men det måste en gång bestämmas af andra än blott traditionella grunder. En gång skall hela republiken från Atlantiska till Stilla oceanen vara lika tätt bebygd. Befolkningens centrum flyttar sig helt naturligt alt längre bort ifrån de östra staterna, och maktens spira gripes med allt fastare hand af västerns stater. Lincoln, som ligger i republikens midt, och som är hufvudstaden i dess en gång blifvande rikaste jordbrukarestat, skall efterträda Washington, — »liksom Abraham Lincoln blef republikens återställare», tillägga de som i en namn-öfverensstämmelse vilja se ett lyckligt omen.

Den djärfva tanken, som man naturligtvis aktar sig för att på allvar gifva offentlighet, är betecknande nog för den ungdomsfriska, stundom illusoriska tillit, hvarmed helt naturligt det lifskraftiga folket i det rika, ännu ej uppfylda landet arbetar för sin framtid, och hvilken ej är bland dess ringaste gåfvor.

Hjalmar Edgren.

Literaturbref från Norge.

I.

Det sista året har bragt oss en ovanligt rik literär skörd, hvartill nästan alla våra stora och små författarenamn ha bidragit.

Björnstjerne Björnsons omfångsrika roman med det långa namnet: »*Det flager* (skulle för öfrigt heta: Det flagger) *i byen og paa havnen*» har ju redan varit föremål för en så grundlig och öfver hufvud taget berömmande anmälan af denna tidskrifts utgifvare, att jag kan bespara mig hvarje utförligare yttrande om detta också i min tanke betydande diktarverk. — Romanens egentliga tendens — de teorier på pedagogikens område, som diktaren låter Thomas Rendalen förkunna — torde visserligen delvis vara af lika så tvifvelaktig beskaffenhet som så mycket annat i den moderna skönliteraturens sociala propaganda *). Men å andra sidan skall det medgifvas, att Björnson i alla fall, icke har hårdragit tendensen, — att han icke har åtnöjt sig med att skapa marionetter som språkrör för sina åsigter, utan har framstält lefvande menniskor, som utveckla sig fritt, handla i öfverensstämmelse med sin natur och sina förutsättningar och under handlingens gång ställas i så allsidig, vexlande belysning, att läsaren på hvarje punkt är oförhindrad att sjelf bilda sig sitt omdöme och kontrollera den praktiska hållbarheten hos de härledda slutsatserna. Och hvad bokens konstnärliga värde angår, böra, synes mig, meningarna derom svårligen vara delade. Något fulländadt mästerverk är den ju icke, — dertill är kompositionen för lös, språket — såsom ofta hos Björnson — icke alltid nog naturligt och rent och berättelsen på sina ställen icke fri från en något tröttande bredd. Härför bjuds man dock riklig ersättning i de många ypperliga partier, boken innehåller, — jag vill utom de storartade inledningskapitlen särskildt påpeka den präktiga skildringen af »Generalstabens» unga flickor, framför allt den

*) "Ett af de vildaste råd, som någonsin gifvits", kallar en af våra mest framstående skolmän Björnsons yrkande på ungdomens undervisning om könsförhållandena i afsigt att upphjelpa moralen. (F. statsrådet N. Hertzberg i en broschyr om afskaffandet af Pontoppidans "Forklaring".)

psykologiskt fina karaktäristiken af Thoras nervösa sensualism, - och i den ungdomliga friskhet, den liffulla sundhet, den varma och kraftiga stämning, som uppbär det hela. — »Det flager i byen og paa havnen» är en ung bok, — det är dess största förtjenst och dess bästa beröm. Derigenom bildar den en så välgörande motsats till all den trötta pessimism, all den sjukliga onatur, som är kännetecknande för största delen af den moderna literaturen. Denna dess egenskap skall också — vid sidan af det etiska allvar, som genomströmmar den — trots alla brister gifva den plats bland diktarens bästa arbeten och makt att länge öfverlefva dagens flyktiga alster.

Det samma kan icke sägas om *Henrik Ibsens* sista drama »*Vildanden*». Det är tvärtom en mycket gammal bok, en butter bok, en trött bok. Det är dertill en mycket obegriplig bok, som förvisso har beredt de fleste af diktarens beundrare lika mycket missräkningar som hufvudbry, om än den officiella kritiken pligtskyldigast har gjort sitt bästa för att se djupsinnig ut. Jag vill icke söka likna den derutinnan, så mycket mindre som stycket ju redan varit föremål för så många skriftliga och muntliga debatter, att de fleste literärt intresserade väl sjelfva bildat sig en mening om det samma. Äfven denna tidskrift har ju innehållit ett kortare omnämnande deraf; och jag vill — beträffande *detta* arbete — förklara, att jag i det väsentliga instämmer i den stränga dom, som deri fälles öfver Ibsens senare författarskap. Men när jag det gör, gör jag det med en vördnadsfull och tacksam bugning för allt det sköna och stora, som denne grubblande ande redan skänkt oss.

Ibsen är ju vår unga literaturs stolthet, — »Kongsemnerne» vår »Hamlet», »De unges forbund» vår »Tartuffe», »Per Gynt» vår »Faust» och hans senare nutidsdramer — särskildt »Ett dukkehjem» och det ohyggligt gripande nattstycket »Gengangere» — vårt vigtigaste bidrag till den europeiska problemliteraturen. Väl kan han icke alltid frikännas från en viss böjelse att framställa abstraktioner i stället för menniskor af kött och blod och från en nästan allt för ungdomlig ifver att upptaga till behandling hvarje ny idé, som för ögonblicket är under diskussion i de stora kulturländerna. Men ha kanske somliga af hans senare arbeten derigenom fått större aktuelt intresse än beståndande värde, så finnes dock på samma gång i hans tankar en så slående dristighet, skärpa och djuphet och i hans språk en så klassisk skönhet och malmfull välklang, att dessa egenskaper till fullo berättiga de förväntningar, hvarmed hvarje nytt arbete af honom varit emotsedt, och den beundran, den förargelse, den uppståndelse, han väckt.

Emellertid: interdum et dormitat bonus Homerus, — det är onekligen vanskligt att finna kärnan i den nöt, han sist gifvit den läsande allmänheten att knäcka. Ibsen har ju alltid drifvit

ett visst hemlighetsmakeri med sina meningar, — han gömmer sig gerna bakom sina figurer, eller spelar han sfinxen, som mörk och orörlig stirrar de förbigående i ansigtet. Dock ännu aldrig har han lekt kurra gömma med publiken så virtuosmessigt som i sin sista bok. Den är helt enkelt ett problem i tankeläsning, hvarmed blott särskildt konstruerade hjernor kunna komma på det klara, — en gåta, hvars lösning det knapt lönar mödan att söka. Ty hvad än diktaren sjelf kan ha menat, — säkert är, att han lemnar läsaren i fullkomlig villrådighet derom. Hvad är denna vildand, som än biter sig fast »paa havsens bund», än leker uppe på en vindskammare, — än är en stackars vingskjuten fågel, än en hjertesjuk, drömmande flicka? Är Gregers Werle en opraktisk dumbom eller ett misskändt sanningsvittne? Har han rätt, eller har doktor Relling rätt? Och hvad är det egentligen för ett »ideal», som går omkring och spökar i stycket, men aldrig vågar sig fram i dagsljuset annat än i Gregers Werles pjunkiga fraser och förspilda känslosamhet? — I styckets slut förekommer en replik, som möjligen ger en fingervisning: »Aa», säger doktor Relling, »livet kunde være ganske bra alligevel, naar vi bare maatte faa være i fred for disse velsignede rykkere, som render oss fattigfolk paa dørene med den ideale fordring.» Frånsedt, att det icke är lätt att fatta, hvad det egentligen är för en »ideal fordring», som här är på tal, så kan man visst — gent emot Gregers opåkallade och oförståndiga inblandning i andras förhållanden — icke annat än gifva doktor Relling rätt i hans hånande dom. Från denna synpunkt blefve då Werle att betrakta såsom »Brands» karrikatyr; och »idealismen» vore prisgifven — icke åt löjet, ty för det fins ingen plats i detta stycke, men åt medömkan och åt hvardagsförnuftet, representeradt å dess positiva sida af narren Hjalmar Ekdal med hans simpla, men praktiska hustru och å dess negativa sida af kynikern Relling. I sanning ett snyggare sällskap!

Kanske alltså Ibsens sista stycke betecknar ett omslag i diktarens lifsåskådning, ett mer eller mindre medvetet uppgifvande af den hyperidealistiska ståndpunkt, han förfäktat allt från »Kærlighedens komedie» till »Et dukkehjem». Häri kunde då också förklaringen ligga till den besynnerliga oklarhet, som herskar i »Vildanden». Men hvad än skälet månde vara, så synes mig detta drama i alla händelser vara ett af diktarens svagaste arbeten, — ett oformligt hjernspöke, som hvarken innehåller någon ledande grundtanke eller ger någon sann och åskådlig bild af den tid och det samhälle, der det föreger sig spela. Det hela gör mera intryck af att vara uppkonstrueradt i en studerkammare än hemtadt från lifvet: rösterna äro bekanta, men de tala liksom ur masker. Dessa sökta situationer, denna fantastiska komposition och genomgående allegorisering som ram kring en samling dels idiotiska, dels slyngelaktiga hvardagsmenniskor och

ett surr af det banalaste hvardagsprat, — det är så, att man kan bli både kollrig och sjuk af det. Det gör nästan samma intryck som Ludvig Heibergs »Syvsoverdag», der ett galleri af hvardagsmenniskor rör sig mot en bakgrund af romantiskt fantasteri; — när skämtet göres till allvar, blir blandningen ett besynnerligt och frånstötande grått-i-grått, der det mördande skottet till slut verkar teatraliskt och obegripligt som ett skott i dimman.

Kort och godt tror jag mig således kunna beteckna Ibsens sista arbete, jemfördt med hans tidigare, som ett dödfödt foster, — det har icke gjort något varaktigare intryck på den läsande allmänheten, dess lärdomar, — om det ger några, — ha icke burit någon frukt, och af dess framkomst finnas inga märkligare spår i den allmänna diskussionen. — Att stycket för öfrigt är i tekniskt hänseende välgjordt, behöfver knapt sägas. Dess sorgfälligt utarbetade språk är på ett beundransvärdt sätt nyanseradt efter de uppträdande personernas olika karaktär; der finnas slående repliker — ehuru hvarken så många eller så goda, som vi äro vana vid i Ibsens stycken; och kompositionen är med all sin fantastiska utsmyckning ett genomfördt konstverk, der det ena hjulet griper in i det andra som i ett urverk. Men man kan nästan blott förarga sig öfver, att så fin konst användts på så otacksamt stoff.

Hvad Björnson är som lyriker och Ibsen som dramatiker, det äro Lie och Kielland som berättare, ehuru på sinsemellan mycket olika sätt.

Jonas Lie har som författare genomlöpt en temligen ojemn och bugtande bana. — Hvad som i hans första berättelse »Den fremsynte» med ett slag eröfrade honom kritikens erkännande och allmänhetens sympati, var den storslagna och äkta skildring af Nordlandsnaturen, han deri gaf. Det var ett nytt och okändt land, som dermed öppnade sig för poesien, rikt på kraftig egendomlighet, på slående motsatser, på gripande storhet. Man mins den dristiga jemförelsen mellan de äfventyrliga förhållandena norrut och hufvudstadens »smaapusleri»: »Jeg gad nok seet en hvalfisk i klemme mellem prinsens- och toldbodgade, gloende ind til en familie i överste etage, eller en havareret havdraug forsögt anbragt paa raadstuen af de pene, guldsnorede konstabler!» — Den stämning, som uppbar denna berättelse, hvilar också — om än måhända något mindre intensiv — öfver hans två följande arbeten: »Tremasteren Fremtiden» och »Lodsen og hans hustru». Men derefter såg det en tid ut, som om han hade kommit in i smult vatten. »Faustina Strozzi» med sin dåliga vers var ett missgrepp, — »Grabows kat» visade tydligt, att Lie icke var danad till skådespelsförfattare, — och försöket att upptaga de högre klassernas lif till behandling i »Thomas Ross» och »Adam Schrader» utföll icke heller just lyckligt. Men så sköt han fart igen. »Rutland» och »Gaa paa» egde de första

sjöberättelsernas salta friskhet, och »Livsslaven» gaf löften, som »Familjen paa Gilje» fullständigt infriade. Hans sista bok, berättelsen »*En malström*», har samma goda egenskaper som sin föregångare. När den än i sin helhet kanske icke fullt upp till dennes höjd, saknar man här kanske något af den egendomliga, fjällfriska poesi, som hvilade öfver den förra berättelsen, så beror detta i så fall visst mera på ämnet än på behandlingssättet.

I »En malström» föras vi upp till ett af östlandets välbergade trälastdistrikt för ett tjugutal år sedan. Gamle Mads Foss på Fossegaard är bygdens »storkakse» och hans gästfria hus en samlingsplats för alla nejdens honoratiores från majoren till länsmannen. Han är stor och grof, — aktad och afhållen. »Vilde nogen saadan i en rigtig humörsmiddag komme med en almenyndet skaal, saa var det den for Mads Foss, — lun og helt sig selv, som han sad der og bare svarte med en kort kvikkert.» Men familjelifvet har haft sina mörka punkter, — hos barnen skymtar ett minne fram om »dengang mor saa med et havde sendt Anne barnepige paa porten» — och gästfriheten sina skuggsidor, som blifvit mörkare med åren. Det har lefts i sus och dus på gården med kortspel och dryckjom, i synnerhet sedan husmödern dog. »Var ikke möllebruget paa Fossegaard rigtig aargangs, men stoppede de paa maaneder i sommertider, saa var ialfald, som tolderen sagde, kortbruget der aarvist.» Slikt kostar pengar, och för att åstadkomma dem har man icke alltid varit så nogräknad med medlen. Bruket måste gå och familjestoltheten upprätthållas, — och för den har Mads Foss sålt sina döttrar, den ena efter den andra. »Han brugte, blef det velvilligt udlagt, at likvidere sine bêter med sine smukke döttre; de sad nu, den ene her og den anden der, underlig gifte. En vis stormodig flothed og rundhaandethed var familietrækket hos dem alle. Der kom en stadig selskabsturen tilhuse med konerne — og, hed det, pantobligationer, den ene efter den anden i ejendommene, man kunde regne én for hver barnedaab!» — Det är en karaktäristisk samling, dessa qvinliga offer för Fossegaardens kostsamma familjetraditioner: »Den sværtbyggede, myndige ældste, fru Grüner, der mindede om faderen og var noget af en skönhed i sitt slags; den lille trivelige, glade fru Biermann, gift med sagbrugsejeren, og fru Mariane Borg. Der var prægtige, livlige öjne paa dem alle tre og en paafaldende rig, mörk haarvækst, der lod den syttenaarige, lyse yngste næsten stikke mat af.» Åt ingen af dem har det påtvungna äktenskapet bragt lycka, — Mariane är bruten för lifvet, i det att hennes man tar sig sjelf af daga, sedan han sett henne i ett obevakadt ögonblick kyssa sin ungdoms älskade, och i det att hans lik sedermera ställer sig som ett spöke i vägen för hennes framtids lycka. — Och så ha vi sönerna: Johnny, den äldste, »lorden» med det hurtiga, fina väsendet och den lättsinniga spekulations-

lustan, familjens stolthet, — och Henrik, vildbasaren, som på grund af sina galna streck har måst lemna hemmet och dra bort till Amerika, hvarifrån han vänder tillbaka först, då det är för sent att söka rädda det sjunkande huset. Allt drages efter hand in i malströmmen, »hvirvelen, som der havde drejet sig, saalænge de kunde huske tillbage, dækket af en dövende rögskodde over hele distriktet . . . tobakskyer og toddytaage. — Og paa bunden af det hele en sugende, slugende trakt: brændevinsglasset, drammen! . . . den lille sup med de mange navne, hvortill hans far havde været forfalden och kanske hans far för ham . . . Det var det lille glas, som havde taget deres forstand, moral, velstand, liv!» — Det är denna process, som skildras i boken, — dryckenskapslastens och spekulationssvindelns oundvikliga nemesis. Det ena drar det andra med sig — efter det ärfda kapitalet kommer turen till mågarnes förmögenhet. Och när så gamle Mads Foss är död, slutar det hela med ett fallissement, hvarvid hela slägten drages ned i »malströmmen».

Detta är berättelsens mörka innehåll. Den börjar med skildringen af ett deliriumanfall, och liknande scener upprepas litet emellan. Men liksom boken också innehåller många ljusare partier — bl. a. en följd kostliga, muntra skildringar af Fossegaardens glada umgängeslif, — så har Lies menniskovänliga lifsåskådning och godmodiga sinnelag här som alltid förmått sprida en förmildrande dager till och med öfver fulheten och ohyggligheten. Sjelfva deliriumscenerna få under hans hand en viss anstrykning af denna gemytlighet. — Den gamle majoren gör ett besök på gården, medan Mads Foss ligger till sängs, och kommer derunder till misstanke om, huru det egentligen hänger ihop med gammelns sjukdom. »Han smurte paa hesten, blinkede og smilte — naturligvis sub rosa! . . . Det ord delirium förte for hans sjæl med sig noget afgjort komisk; dets blotte nævnelse var uadskillelig forbundet med en hel hær af vittige, humoristiske forestillinger, der blot behövede at anslaaes, for att flyve op som en fuglehær, naar der bankes i baaden. Det havde ogsaa sine kælenavne; det, att en gik i »dilla», lunet fortalt, kunde virke som den rene sprængbombe! . . . — Og nu? Er man ikke mere lystig i vor nögterne, realistiske, filantropisk-stræevende tid? Eller hvad vilde vel en af disse gamle, haarslidte sælhunde fra saa mangt et vasket lag have sagt, om en af deres bedste historier, hvori den ene af gæsterne körte samarien af sig i grindstolpen, og den anden blev siddende igen og hyppe paa i karjolen midt i landevejen uden hest, — kun blev mödt med en bekymret mine og medicinsk-sociale udtalelser om alkoholens destruerende og giftige indflydelse paa den menneskelige organisme? — — Den gamle sælhund vilde betænkelig have spurgt sig selv, om det ene öre pludselig var faldt af paa menneskeheden!» — Och när så till sist det hela störtar samman, stå icke — så som gerna är

fallet hos andra moderna författare — de skyldige der som blotta bedragare och slynglar, höljda af sina medmenniskors hån och förakt. Antonia Grüner med sin kraftiga natur upptager sin gamle, giktbrutne mans arbete, — »naar du er lederen, saa er jeg armene, gubben min!» Mariane Borg grundar en barnasyl på tillskyndelse af den praktiskt förnuftiga barnmorskan madam Torbjörnsen, en af bokens förträffligast skizzerade figurer. Och Henrik, som återkommit från sin Amerikatur med friska krafter, räddar genom sin energi återstoden af familjeförmögenheten. Ja, till och med »lorden» ådagalägger i olyckans tid en trots all lättsinnig svaghet verkligen god och öm natur; han gör, hvad han kan, för att återskaffa åt enkor och fattiga deras pengar och finner i sin familjs sköte tröst för det slag, som drabbat honom, om han än saknar kraft att lägga bort sin stormande lefnadsfriskhet för att börja ett nytt lif. — Som några bland bokens förträffligaste partier må för öfrigt påpekas den om Kiellands naturmålningar erinrande skildringen af ruddammen, som »laa der som ett dunkelt öje paa, hvad der bevægede sig slægt efter slægt»; — den lustiga uppräkningen af alla de olika märkvärdiga exemplar af sorghattar, som döko fram ur vindsskrubbarna och uppträdde vid Mads Foss' begrafning; — och madam Torbjörnsens originella betraktelser öfver fattigdomseländet, som sluta med de visa orden: »Der blir ingenting af, för det kommer i loven, att en jordemors mand skal sidde i fattigkommissionen, — han har erfaringer.»

Som berättare har Jonas Lie småningom bildat sig en egen utpräglad, högst egendomlig och liffull stil. Den är så långt ifrån att vara regelbunden, akademisk, klassisk, att den snarare förefaller vårdslös, — uppblandad, som den är, med hvardagsspråkets jargon och uppfyld med punkter, tankstreck och interjektioner. Hans språk är icke likt Kiellands utbildadt i salongerna, utan hemtadt från gatorna, hvardagsrummen, skeppsdäcken. Hans uttryckssätt är derför ofta knaggligt, tungt och hoppande, men alltid naturligt, rättframt, och i hög grad lefvande. Dock kan han icke frikännas från en böjelse att öfverdrifva sina egendomligheter, hvarvid språket emellanåt får en bismak af manér. Uttryck sådana som: »— drömmer! — jog han stokken ind i luften.» — »Gaar ikke an att vente længere! — kastede han overfrakken paa sig.» — »Höh-höh! — bryggede det bare videre op», — sådana uttryck kunna nog vara lifliga och målande i och för sig; men de må nyttjas med måtta, för att de icke skola taga sig affekteradt ut. Och en ordförbindelse som denna: »— skal lades staa hen» — må helst alls icke nyttjas. — Ett fel är det också, när författaren för att föra läsaren in medias res ibland låter förleda sig till att gifva de nödiga upplysningarna så osammanhängande och bitvis, att uppfattningen försvåras. På sidan 1 i den i fråga varande boken benämnes sålunda Mads Foss

»kommissæren»; men denna titel får först sin förklaring på sidan 134, der vi förnimma, att han är medlem af förlikningskommissionen!

Kunde man likna Jonas Lies diktarfartyg vid en af dessa hemgjorda, oömma nordlandsbåtar, han så ofta förherrligat, — som väl stundom kunna ligga och stampa i vindstilla och ofta måste mödosamt kryssa sig fram mot vind och ström, men så igen för en strykande bris kunna dansa fram öfver böljorna, såsom han sjunger i »Tremasteren Fremtiden»:

"En femböring under seil er et lysteligt syn,
Naar den vasker i sjöen for tre klöers vind
Og en hövedsmand god ved sitt styre", —

så har deremot *Alexander Kiellands* författarebana varit jemn och rask som en af dessa skarpbygda, snabbgående ångare, hvilka — så snart de först lyckligt löpt af stapeln — tillryggalägga sin väg i fast linie och med oförändrad fart. Fullt färdig i sin form, mogen och sjelfständig i sitt omdöme allt ifrån sitt första framträdande, har han lugnt följt sin väg utan att ett ögonblick släppa sitt mål ur sigte eller mista herraväldet öfver sina medel. Klar och jemn, elegant och lätt i sin stil som en fransman, har han också i sitt konstnärsnaturel något af detta fint polerade, djerft dissekerande och öfverlägset blaserade, som utmärker den galliska racens moderna författare. Men det må strax tilläggas, att sjelfva den djupare strängen i hans väsen — hans etiska lifsåskådning, försåvidt den framträder i hans författarskap, — är väsentligen germansk, särdeles i uppfattningen af äktenskapet och i allmänhet i betraktandet af könens inbördes förhållande. Här finnes en djup klyfta mellan det romanska och det germanska kynnet; och i denna punkt är det också, som Kiellands diktning skarpt skiljer sig från den strömning inom literaturen, som vanligen benämnes den »naturalistiska».

Kielland är i utpräglad grad satiriker — eller kanske snarare polemiker. Hans vapen är qvickheten, — det lekande skämtet, det gisslande hånet. Hvad han har godt öga till, är hyckleriet och slentrianen, — den moraliska slappheten och fegheten, enkannerligen sådan den framträder på det religiösa området. Hans sympatier egas af de små, de förtryckte, de fattige, de lidande. Hans romaner angripa det bestående i en mångfald af dess institutioner, — i kyrkan, i skolan, i äktenskapet, i byråkratien, i handelsmoralen. Men hans angrepp äro alla stöpta i samma form, och hans slag riktas uteslutande mot samhällets högre lager, — »öfverklassen», som Strindberg kallar dem. Hans uppfattning tycks nästan vara den bibliska: Det är lika så svårt för en rik att komma in i Guds rike, som för en kamel att gå genom ett nålsöga. På det område, han beherskar, har han en lika så fin iakttagelseförmåga som skarpt verklighets-

sinne, och han råder öfver ett rikt galleri af figurer. Men dessa äro som oftast alla hemtade från samma sfär och röra sig på ett jemförelsevis trångt fält. Likasom Ibsen i sina senare nutidsdramer gerna förlägger handlingen till »en mindre norsk kystby», så har Kielland gjort sin födelsestad Stavanger till skådeplats för sina samhällsskildringar. Och den ena romanen utgör som oftast en direkt fortsättning till den andra. Så var förhållandet mellan »Garman og Worse» och »Skipper Worse»; så är ock fallet med hans sista roman *»Fortuna»*, der delvis samma personer uppträda som i hans förra arbete »Gift», och der handlingen fortgår i omedelbart sammanhang med tilldragelserna i detta.

I »Fortuna» är det professor Lövdahls öde efter hans hustru Wenches död och sonen Abrahams utveckling, sedan han blifvit fullvuxen, som berättas. Professorn blir affärsman, sonen inträder som kompanjon; och genom fabriken »Fortunas» uppkomst och fall följa vi nu gången i en af dessa ödesdigra handelskriser, som för några år sedan hemsökte den driftiga vestländska handelsstaden. — Hufvudintresset samlar sig här kring skildringen af den unge Abraham Lövdahl, som af författaren tycks vara tänkt som representant för sin tids oppositionelt anlagda, men vingstäckta och viljesvaga ungdom. I »Gift» lärde vi känna honom som gosse, och vi minnas, huru han, — då fadern efter konfirmationsakten har varnat honom för »samfundets bundfald, en liden skare, sammensat af en halvdel sværmere og en halvdel forbrydere, — mennesker uden samvittighed, uden sand fædrelandskærlighed, uden Gud», — huru han då rörd räcker bägge händerna ut mot honom och utbrister: »Jeg vælger dig, far!» — I »Fortuna» återfinna vi honom nu som student. »Nitten aar, vakker, sund og munter; velklædt og vel forsynet med penge — sprang livet op for ham som dörene til en balsal, og han stormede ind med store öjne. — — Og han sansede ikke den jord, han traadte paa, men svævede med en ven under hver arm höjt oppe i lys af fagre ord og begeistrede talemaader.» Det är framsidan af den medalj, hvars frånsida Arne Garborg har tecknat i »Bondestudentar», — det fria studentlifvet, så rikt och ljust och lockande för den, som träder in deri med helsa, pengar och social ställning, medan det för »underklassen» blott bjuder försakelser och missräkningar. »Indtil han blev plukket. Thi der sad baade oppe i samfundet og i restaurationerne — altid paa bestemte faste pladse — en flok begavede mennesker, der levede af at plukke ungdommen — ikke for penge, men for de skinnende fjær, som vokste paa de bædste blandt dem. Det var overlegne aander, der kendte alt og havde gennemgaaet det meste; der var ikke den ting i himmelen eller paa jorden, som de ikke havde omsat i en vittighed, og da Abraham en tid havde nydt den ære att have sin faste, bestemte plads blandt dem, var ogsaa han istand til at le af alt, selvsikker, intresselös, bla-

seret, plukket.» Så kommer han med i hufvudstadens sällskapslif, — blir förlofvad med den täcka baldockan Clara Meinhardt, hvars mor »syntes det var södt, naar herrerne giftede sig unge, senere blev de ved gud saa sjaskede», — öfverger sitt älsklingsstudium, medicinen, och studerar efter sin fästmös önskan juridik för att fortare bli färdig. »Det vigtigste var jo at leve lykkelig blandt tilfredse omgivelser; han opgav en kær livsplan — det var et offer; men det vilde han faa lön for; det var ikke noget princip, han opgav; isaafald skulle han aldrig givet efter — aldrig!» Sedan han så lyckligt och väl bestått sin embetsexamen, gifter han sig och flyttar med sin unga maka till faderns hem för att öfvertaga förvaltareposten vid »Fortuna», hvars chef fadern blifvit efter bankdirektör Christensen samtidigt, som vår gamle bekante från »Gift», Mordtmann, intrigerats bort från sin post.

Som student hade Abraham Lövdahl varit liberal och oppositionsman. »Hans ungdomsblod optog mange nye tanker og ideer, som slet ikke var præsentable i den Meinhardtske salon — knapt nok hos professor Lövdahl; hans religiösa och politiska anskuelser forandrede sig hurtigt; thi der laa hos ham en stærk trang til kritik og opposition. — — Saa blev han en af de mest yderliggaaende blandt kammeraterne, og hans vilde paradokser glimtede gjennem tobaksrögen, naar vennerne sad sammen og drak hinanden op til veltalenhed og store fremtidssyner.» Denna jäsande oppositions- och reformationslust följer honom också till småstaden. »Vel var den förste, friske ungdommelighed hurtigt plukket af ham; men senere var han dog kommen op i saa megen moderne læsning, at han snart var kommen underveir med, at det forholdt sig ikke ganske saaledes i og med verden, som det blev doceret for studenterne i Kristiania. — Istedet for att sandheden var grundfæstet, tilværelsen paa det allernærmeste harmonisk og retfærdig, ungdommen næsten spart for anstrængelse, fordi de gamle havde gjort alting saa umaadelig godt — istedetfor alt dette, som hjemmet, skolen og universitetet havde fyldt ham med, fik han snart öjnene op for, at han tvertimod var födt i en tidsalder fuld af det mest forskelligartede röre og i et samfund, som netop havde brug for en modig ungdom.» — Han känner lust och kraft i sig till att begynna, — han söker närma sig arbetarne och understödja dem i deras sträfvanden att vinna oafhängighet gent emot de ledandes ring. Men han misslyckas i alla sina goda föresatser och ärliga bemödanden att gifva sig sjelf och sina meningar häfd, — ställd, som han är, mellan en far, hvars personlighet imponerar på och dominerar honom, och en hustru, som i sin ytliga obetydlighet saknar förutsättningarna för att förstå honom och derför blott stöter honom från sig och drar ned honom. Och när så fadern af sin forcerade spekulationslust efter handen invecklas i mer och mer tvifvelaktiga

transaktioner, när hvirfveln drar honom ned i fallissementets afgrund och han för att rädda spillrorna icke har försyn för att följa med strömmen och hyckla en religiositet, som är främmande för hans hjerta och som han föraktar, — då uppger också sonen till sist det hela och följer som ångerfull syndare de andra i kyrkan. »Og mens han gik bagefter sin fader og sin kone, spyttede han sig selv i ansigtet og raabte inom sig til sig selv: Se ydmyg ud — se ydmyg ud! din hund, der du gaar!»

Denna ömkliga sjelfoffring blir alltså Abraham Lövdahls öde, — hans, som trädde ut i verlden, rikt utrustad till själ och kropp och med alla yttre vilkor för att kunna uträtta något nyttigt och godt. Och hvems är skulden? Samhällets, svarar författaren, — detta eländiga, skenheliga, genomruttna samhälle, som stäcker hvarje högre sträfvan och qväfver hvarje ädlare frö, som börjar gro. Se här, huru detta vitsord lyder: »Professor Lövdahl kendte sin tid og sit samfund. Han vidste, at i denne tid og i dette samfund, hvor kristendom faktisk ikke er til, men hvor alt beror paa, at det ikke blir nævnt; — hvor al kraft er rettet mod at holde aabènhjertigheden nede, at ikke hele det uhyre spilfægteri med, at de er kristne alle, — at ikke dette skal springe derved, at en efter en faar mod til at bryde ud, til ærligt at sige: jeg spiller ikke mere med, — han vidste, at i dette samfund er hykleriet livsmagten.» Och då vi närmare betrakta de menniskor, som utgöra professorns omgifning, kunna vi svårligen underlåta att ge honom rätt. De äro slynglar och käringnaturer nästan allesamman — ända från bankdirektör Christensen, mannen med den fina näsan, som mot bättre vetande understöder den sjunkande fabriken med sin auktoritet, sedan han öfvergifvit den liksom råttorna skeppet, och så gör en badresa till utlandet — för att återvända först, då krisen är öfver och han kan uppträda med palmer i händerna som stadens räddande engel, — till Abrahams hustru Clara, som i olyckan blott har hånande ord åt mannen, och som efter fallissementet begagnar tillfället att gömma undan sitt silfver för att bedraga boets kreditorer. Och här som alltid hos Kielland går andligheten i spetsen för depravationen, — mot den svarta kaftanen hyser han nu en gång en aversion, som hardt när gränsar till hat. I »Fortuna» är ståndet bl. a. representeradt af en ung prest, Morten Kruse, en skenhelig, grötmyndigt högtidlig och girig pedant med en skinntorr, nackstyf och, om möjligt, än mera gnidaraktig äkta hälft. De två scener i boken, der detta par först uppträder hos hans föräldrar, samt der pastorn efter fabrikens stängning kräfver sina insatta sparpengar tillbaka af professor Lövdahl och af denne mötes med detta svar på sitt eget språk: »Jeg vil bede Jesus, at han vil hjælpe dem», — dessa scener höra onekligen till det qvickaste och mest bitande, men också till det obarmhertigaste och mest chargerade, som Kielland skrifvit.

Af sympatetiska figurer har boken, som sagdt, icke många; och de enstaka, som höja sig en smula öfver den allmänna nivån, höra — naturligtvis — till den lägre klassen. Grethe Stephensen, den blinda arbetardottern, som omärkligt vinner Abrahams hjerta från hustrun och med hvilken han underhåller ett slags mystiskt-platoniskt kärleksförhållande, förekommer mig för öfrigt, som om hon icke vore riktigt trovärdigt tecknad. Hon liknar mera en dimmigt idealiserad skuggskepnad än en figur, gripen ur det verkliga lifvet; och hennes förhållande till Abraham gör närmast intryck af att vara en mystifikation. Till gengäld är en annan af bipersonerna, madam Kruse, Mortens mor, som från att vara mannens bodjungfru och älskarinna stigit till att vara hans förträffliga och raska hustru, en präktig, vältecknad figur. Och hennes godmodiga stickstrumpsbetraktelser, i bokens 9:de kapitel, der hon låter sin forntid passera revy och förundrar sig öfver de unga, »som er blevne saa tunge og gör sig livet saa surt», höra till romanens allra bästa partier. — För öfrigt finnas der intressanta och gripande skildringar af förhållandena under den stora handelskrisen, då grunden svigtar under fötterna och alla besparingar småningom slukas af stadens mäktigaste handelsfirma, der de spårlöst försvinna, upplösas, förvandlas till papper. Glänsande är denna process framstäld i 10:de kapitlet: »Der ruller en ström af guld mellem landene. Hvor verdenshandeln flytter de store værdier, flyder den i ett bredt, mægtigt leie, og til alle kanter i tallöse forgreninger gaar de gyldne smaaströmme ud til de fjermeste afkroge af verden. Men oppaa strömmen i rastlös uro hvirvler sig vekslernes blaahvide skum.» Och allt som guldströmmen minskar, växer pappersströmmen. »Den skummer og öger, stiger og stiger som en flom, naar op til huse, som för stod höjt paa det törre, presser en smal, langagtig strimmel papir ind under dören, en til — en til, bestandig fler og fler, indtil dören giver efter, og de löste vande skyller henover huse og haver, marker og ejendomme, ödelægger stort og smaat, sönderriver, splitter og spreder for alle vinde menneskers flid og menneskers kærlighed, og bagefter er ikke andet levnet end anger og skam, ydmygelse og selvbebreidelse, forbandelser og taarer.» Det är en harmfull anklagelse mot den rådande lösa och lättsinniga handelsmoralen, hvartill verkligheten säkerligen erbjuder stoff nog.

Frågas nu, om den allmänna karaktäristik, Alexander Kielland här och i sina öfriga verk gifvit af vårt samhälle, är lika så träffande och sann, som den är snillrik och skarp, så lär svaret komma att lyda mycket olika allt efter den sociala och politiska ståndpunkt, hvarifrån det gifves. Ty Kielland är, såsom jag ofvan anmärkt, väsentligen polemiker, reformator, partiman. Hans mål och intresse är mindre att måla naturen för naturens egen skull än att väcka, uppskaka, förbättra. Men

dermed är det också gifvet, att hans skildringar näppeligen kunna bli objektiva i den meningen, att de skulle gifva en fullt pålitlig och allsidig bild af det samhälle, der de röra sig. Detta visar sig blott från sin ena sida och sedt med ögon, som på förhand äro bättre rustade för att uppdaga felen än för att lägga märke till förtjensterna. — Härom är nu i och för sig intet att säga, — inom konsten fins plats för satiren så väl som för idyllen. Men nekas kan ej, att denna väsentligen negativa riktning i Kiellands författareverksamhet är nära att föra honom in på en afväg och grumla den blickens klarhet, den vakna iakttagelseförmåga, hvaraf han ursprungligen är i besittning. I längden uppträder man icke ostraffadt som polis i förbrytareqvarteren. Huru väl än allt är arrangeradt och huru obevekligt konseqvent än utvecklingen framställes, kan man dock icke alltid undgå en känsla af, att förhållandena äro uppfunna för ändamålet, att situationerna äro anordnade på förhand, och att författaren af ren rättfärdighetskänsla gent emot de många blir orättfärdig gent emot den enskilde — liksom han å andra sidan låter sin harm mot den enskilde syndaren drabba hela samhället. — Abraham Lövdahl *skall* bli en stackare, och han blir det, emedan författaren vill det, — det vill säga, emedan han ställes mellan en *sådan* far och en *sådan* hustru, och emedan förhållandena ständigt arrangeras så, att de förlama hans arm i samma ögonblick, som han står redo att utföra en manlig föresats. Men vi tro icke riktigt härpå, — hvarken på professorns beräknande spekulationslust eller på Claras onaturliga kylighet och småsinne eller på förhållandenas irriterande fiendtlighet. — Eller för att taga ett annat exempel: I den scen, der pastor Kruse som nyförlofvad presenterar sig med sin fästmö för föräldrarna, säger modern skämtsamt till sin blifvande sonhustru: »Men Fredrikke! — at du tillader Morten at gaa med alt det ækle skæqg; det vilde jeg rigtignok forbyde ham, var jeg i dit sted.» Härtill svarar pastorn i presterlig grafton: »Saadant maa mor ikke sige til Fredrikke; den tanke er — det ved jeg vist — ganske fremmed for hende, at hon skulde sætte sig op mod sin tillkommende husbond!» Det är fasligt löjligt, — pastorn är såld. Men Kielland må förlåta mig, — *så* vanvettigt teologisk och omenskligt idiotisk tror jag nu icke, att sjelfvaste Morten Kruse är! — Och hvad romanens sjelfva grundåskådning angår — påståendet, att hela vårt samhälle egentligen intet annat är än ett ömsesidigt assuransbolag, der hyckleriet spelar hufvudrollen, och fegheten bugar sig, så må det tillåtas mig att äfven här sätta ett litet frågetecken. Icke som ville jag på något sätt bestrida, att hos oss — liksom förmodligen öfverallt — fins tillräckligt både af hyckleri och af feghet eller att Kiellands ljungande moralpredikan emot allt sådant både har sitt fulla berättigande och sin nyttiga verkan. Han har här berört en af samhällets ömtåliga

punkter, och för det förtjenar han tack både i sanningens och frihetens namn. Men jag tror hvarken, att den lifsmakt, hvaröfver han sjunger likpsalmer, är så utlefvad eller rättare utdöd, som han förutsätter, eller att de, som ställa sig utom den, antingen behöfva eller pläga sticka under stol med sin öfvertygelse så, som här sker. Väl torde förhållandena i sådant hänseende ställa sig väsentligen annorlunda och ofördelaktigare i en småstad, som alltid har varit en af pietismens hufvudhärdar, än der, hvarest förhållandena äro större och en friskare andlig vind blåser. Men till och med i »Fortunas» omgifning skulle jag tro, att nutidens menniskor ha något friare svängrum, än författaren lemnar dem. För öfrigt är ju detta ett spörsmål, som litet eller intet har att skaffa med bokens literära värde; ty i fråga om ett konstverk gäller det icke hvad, utan huru. Men i en tendensskrift är det ett fel, när fakta ställas i falsk belysning; och Kiellands böcker äro alla i större eller mindre grad tendensskrifter.

Hvad som således, menar jag, hufvudsakligast kan invändas mot Kiellands författarskap är, att han allt för ensidigt ser och påpekar blott skuggsidorna i det samhälle, han skildrar, och att hans snille — hur glänsande det än kan spela — dock mera leker på tingens yta än pejlar deras djup, mera fäster sig vid menniskornas yttre löjligheter och tillfälliga svagheter än vid deras väsens inre och ursprungliga grundkaraktär. Sjelfva hans sympati för samhällets styfbarn — hans aktning för arbetet och medlidande med armodet — får härigenom en prägel af detta lätta, spelande, snillrikt reflekterande, som utmärker hela hans produktion. Den ger stundom intryck af att snarare vara framsprungen ur verldsmannens blaserade öfverlägsenhet än ur menniskovännens allvarliga deltagande, — af att snarare vara tillspetsad som angrepp på de stora än som försvar för de små. Liksom hans qvickhet icke är fri från att vara en smula elak, så saknar hans satir i allmänhet det försonande elementet, den älskvärda godmodighet och den sympatetiska menniskokärlek, som göra Lies skildringar så tilldragande, och som ingen diktare må sakna, om han skall förmå att tala icke blott till förståndet, utan äfven till hjertat. — Derför verkar också läsningen af Kiellands böcker mera upprifvande än styrkande, mera nedtryckande än befriande. Skilnaden härutinnan mellan Lies och Kiellands författare-individualiteter framträder i synnerhet starkt i böcker sådana som deras två sista, der de tillfälligtvis bägge kommit att behandla ungefär samma ämne. Man märker här motsatsen mellan tendensdiktaren och folklifsskildraren, — mellan satirikern och humoristen.

Emellertid — hvad man än kan ha att invända mot objektiviteten i Kiellands skildringar och allsidigheten af hans begåfning — som konstnär står han inom det område, han beherskar, obestridligen högt genom sin stils klarhet, sitt språks renhet, sin

tankes skärpa. Och det inflytande, han som författare utöfvar på samtiden genom att nedbryta skrankor och ruska upp slentrianens trälar, kan näppeligen öfverskattas. — När det har sagts (af professor E. Sars i »Nyt norsk tidsskrift»), att Kielland är den utan jemförelse qvickaste af våra diktare, så innehåller detta påstående en påtaglig öfverdrift; den utan jemförelse qvickaste af våra diktare är dock otvifvelaktigt författaren till »De unges forbund» och »Per Gynt». Men gerna medges, att Kiellands böcker äro rika på snilleblixtar, och att han förstår att svinga satirens gissel, så att det både träffar och käns. Någon stor diktare är han kanske icke, — dertill saknar han för mycket af de positiva egenskaper, som grundas på känsla och fantasi. Men han är en smidig talang, en dristig intelligens och en betydande andlig kraft.

Kristiania i september 1885.

Kristofer Randers.

Literaturbref från Finland.

Hos oss är den lyriska dikten allt fortfarande det område, på hvilket våra författare helst debutera inför allmänheten. Jag skall begynna mitt bref med att för tidskriftens läsare framföra två unge lyriker, hvilka väckt en viss uppmärksamhet här hemma.

Till julen år 1883 utkom här ett häfte dikter *För Morgonbris* af *K. Aug. Tavaststjerna.* Det var en förstlingssamling, som hade den hos oss mindre vanliga framgången, att en ny upplaga kunde utgifvas redan till följande jul. Författaren vann med ett enda slag rykte som skald, kritiken var enstämmig i sina loford, och det intryck gjorde sig gällande, att sedan Wecksells och Lindhs dagar har icke framträdt någon poet, som väckt så berättigade förhoppningar.

Tavaststjerna är ännu helt ung, arkitekt till profession. Han har gjort en studieresa till Paris, der han bland andra blef bekant med Björnstjerne Björnson som samtidigt vistades i verldsstaden. Några enstaka intryck från denna resa möta i den senare upplagan af dikterna, af hvilka det stora flertalet dock är af tidigare datum.

Det är en ny ton i dessa sånger, som genast stämmer en till den unge vitterlekarens förmån. Han framstår som en sann och verklig skaldenatur, hvilken fått sin fantasi befruktad med en talrik bildskara. Samlingen besväras icke stort af nymodig realism, brännande spörsmål och tendenser, men lika litet är förf. någon gengångare, som har rottrådar i det förflutna. Han är en fullt modern natur, hvilken hemtat sina ingifvelser, som det tyckes, direkte från lifvet. Det är någonting omedelbart och osökt i dessa dikter, hvilka fängsla genom sitt spirituella, ofta pikanta innehåll. Man kan dock icke neka till, att förf:s sång är fången i flärd och grannlåt. Han tycker om att strö glitter öfver det hela. Det finnes hos honom ett öfverflöd på former och färger, men bakom den skimrande ytan visar sig förf. i hvarje tum af sin diktning som en sann artistnatur och tillika som ett sorglöst barn af minuten, hvilken, känslig för hvar ljuseffekt, tager ögonblicksfotografier af lifvet. Bättre än förf. kan man icke teckna det lif, som lefves, när gasen tändes, champagnen

skummar öfver, och balsalens kvafva luft är mättad med parfymer, eller upprulla någon interiör från den moderna boudoiren, der det förnäma lifvet i våra dagar har hopat all sin komfort. Han känner den på sina fem fingrar, de tunga damastdraperierna, de svällande kuddarna, portiererna och de förgylda väggpanelningarna. Och färgspelet, när solens strålar bryta sig genom de täta gardinerna. Stundom känner han det för kvaft här inne, då låter han fönstren öppnas och friska fläktar blanda sig med den balsamiska parfymdoften. Sådana atelierstudier äro förf:s styrka, på ett förträffligt sätt förstår han att fördela ljus och skugga, och arkitekten-dekoratören framblickar ur det hela. När han skildrar den senaste balen, begynner han sjelffallet med dekorationerna och låter oss veta, hvilken effekt de göra i det bländande ljuset, i hvars glans den festklädda publiken rör sig. Det dekorativa elementet i poesien är hos förf. synnerligen utt veckladt. Skulle hans poem kunna omsättas i något handfasmaterial, blefve de förvisso förvandlade till sköna arkitektoniska prydnader. Man kunde benämna dessa dikter poetiska arabesker, så rikt utarbetade är flertalet af dem. Diktionen är full af grace, elegant och smidig. Endast undantagsvis och som det synes med full afsigt tecknar han ibland på »slarfvande skissmanér», för att använda ett af hans egna uttryck. Hvad härom än vore att säga, säkert är att en elegantare form och ett spirituellare innehåll än hos Tavaststjerna tills dato ej stämt möte i vår lyrik.

Hvad jag hittills anfört, är närmast föranledt af de tre första grupperna i förf:s diktsamling, hvilka han kallar *Interiörer*, *Unga tankar* och *Skärgårdsminnen*. Men det återstår en fjerde grupp, som har kraf på en särskild uppmärksamhet. Den benämnes i den senare upplagan *Unga känslor*, dock får man en bättre föreställning om innehållet af den tidigare benämningen »*Fragment af en kärleksdröm*». Mot densamma har kritiken varit ganska onådig. Man har beskylt förf. för att vara alltför subjektiv och erotisk. Man har erinrat om gamle Heine och hans ofta citerade vers »Ich steh' auf des Berges Spitze und werde sentimental». Man har gått ännu längre och föreslagit, att förf. borde klippa i tu sin bok just på den sida, der kärleksdrömmen vidtager. Förf. har i viss mån gifvit kritiken rätt och delvis tagit rådet »ad notam», i det han nämligen i sin andra upplaga utmönstrat icke mindre än halfva antalet af de dikter, som voro sammanförda under nämda grupp. Jag tror att han har funnit den rätta medelvägen. Utan tvifvel hade han offrat för mycket åt en enda känslostämning, och en utgallring var derför på sin plats. Men å andra sidan borde denna afdelning dock ej helt och hållet saknas. Den erotiska stämningen är ej blott den mest framträdande hos förf., utan den har också väckt hans toner till lif och gifvit dem denna säregna ton, som är utmärkande för dem. Man har nämligen orätt i påståendet, att

denna afdelning helt och hållet skulle förtona i vek sentimentalitet. Visserligen förefaller förf. stundom något drömmande och nervös, men äfven dessa stämningar ha rottrådar i verklighetens mark, och hvad mera är, här möta några af de mest poetiska och djupt kända bland förf:s dikter, hvilka lämpligare kunde tjena som deviser till en annan strof af Heine, den lika så bekanta och citerade »*Es ist eine alte Geschichte, doch bleibt sie immer neu*».

Utom som lyriker, har Tavaststjerna denna vår debuterat med ett enaktsproverb, *Frun emanciperar sig*, som första gången uppfördes den 5 februari vid festrepresentationen i anledning af Runebergs födelsedag. Det är ett ganska träffande skämt öfver den moderna kvinnoemancipationen, icke sådan den ter sig i vårt land, ty här har den som knappast gjort sitt inträde, utan sådan man känner den genom berättelser från andra länder. Åskådaren får vara med om ett möte af kvinnoföreningen, dervid diskussionen gäller orättvisan deri, att den gifte mannen fortfarande kallas man, medan den gifta kvinnan kallas hustru. En af det sistnämda slaget har blifvit gripen af manin, hon känner sig naturligtvis förtryckt och tillbakasatt och uppträder med anklagelser mot mannen. Sedan hon dock funnit sitt hem och sitt förhållande till mannen på ett närgånget och ogrannlaga sätt blottställdt i en tidning, blir hon ångerköpt, och det hela slutar med en öm försoningsscen. Det lilla stycket saknar icke kvickhet och hållning, dialogen är ganska skickligt utarbetad och replikerna slagfärdiga. I det satiriska sätt, hvarpå förf. behandlar frågan, igenkänner man lyrikern, som t. ex. i dikten »Sällskapslif» berättar, huru man »begynte ett samtal till tidsfördrif om frihet och Stuart Mill», och i »Den verldserfarne» skildrar kvinnorna på följande sätt: »En svärmar för konsten sedan, en ann' för emancipation; när kärleken är i nedan, bestiger förnuftet tron.» Någon ny sida hos förf. möter man således egentligen icke i det lilla skådespelet, men det visar att han som bäst söker en ny form för sin diktning.

Vid sidan af hr Tavaststjerna må jag nämna en annan lyrisk debutant, hr *Jonatan Reuter*, hvars första häfte *Dikter* utkom till senaste jul. Hr Reuter har liksom Tavaststjerna genomgått polyteknisk kurs, och med dessa två exempel för ögonen ser det ut som om de reala studierna skulle verkat föryngrande på den vittra produktionen hos oss. Äfven hos Reuter möter man en sant poetisk natur, hvilken dock icke har denna moderna prägel, som var kännetecknande för Tavaststjerna. Han är ej heller infödd Helsingforsare, och har i sin diktning från hufvudstadslifvet hemtat endast några högst enstaka intryck, som t. ex. »Modern serenad» och »På boulevarden». Reuter är hemma från Ekenäs, och från dess natursköna skärgård har han i sina dikter tecknat en särskild grupp bilder, alla utmärkta af mjuka

drag och en fin nyans. Det är pittoreska motiv, hvilka visa oss såväl den yttre skärgården med sina branta hällar, mot hvilka hafvets dyningar bryta sig, som den inre skärgården med sina lugna fjärdar och löfprydda holmar. Denna natur, hvari förf. uppvuxit, har också uppammat hans sångmö och gifvit densamma dess särtycke. Det är en frisk naturstämning, som är öfvervägande i denna diktning. Förf:s inre är uppfyldt af naturens pris, han är »riktigt betagen» af dess skönhet. Blommorna, som dofta i hagen, äro hans käraste vänner. När han ser dem, jublar hans hjerta af fröjd. Känslorna bringas i rörelse och en rik drömverld uppstår i hans inre. Derför bekymrar han sig föga om lifvets larm och strider, utan tycker bättre om att svärma och drömma i naturens sköte. Det är något af arkadisk idyll hos förf. Som det högsta målet för hjertats önskningar synes honom »ett fredligt tjäll i lummig grönska och der utanför — det vida blå». Naturen och hafvet äro de båda polerna för hans sång. Det ligger öfver densamma någonting drömmande, som påminner om ett skärgårdslandskap i sommarkvällen, men mer än fjärdar, lunder och blommor älskar förf. dock hafvet med dess vida blå, i synnerhet i månskensbelysning, då det hela får en trolsk och underfull prägel. Då vakna hos honom »känslor af vemod och poesi», den hos naturskalder så alltför vanliga blandningen, och hans hjerta stäms i toner.

Som man kan finna, är det i förf:s stämningsinnehåll ingenting nytt i egentlig mening. Denna lyriska genre har alltsedan nyromantikens dagar blifvit med sådan förkärlek anlitad såväl af större som mindre skalder, att den är svår att afvinna några nya sidor. Ej heller i sitt sätt att dikta om naturen inslår förf. öfverhufvudtaget någon ny väg. Han begynner vanligen med en naturbild, som i slutverserna föranleder någon reflexion eller önskan, ofta af sentimentalt slag. Så besjunger förf. blommorna och finner hos dem menskliga egenskaper. I furornas sus hör han sagor, och månskenet försätter honom i drömmeri. Här och der såsom i dikterna »I Tallmon» och »Bergsrefflor» finner man några paleontologiska och geologiska reminiscenser, hvilka dock ej göra intryck af något lärdt kram, utan hvilka förf. verkligen lyckats omsätta till stämningar. Förutom naturbilder har förf. äfven en grupp, som han benämner »Tankar och minnen». Flere af dessa utgöras dock af naturstämningar, och i det hela taget behandlar förf. äfven öfriga intryck på samma sätt. Tager han en bild ur menniskolifvet, så ledsagar han den alldeles som i naturbilderna med en reflexion eller önskan, ifall han icke rentaf låter den tjena som ett moraliskt exempel. Liksom naturen är äfven menniskohjertat för förf. en dold, hemlig grufva, och skalden en bergsman, som skall bryta guldet ur dess inre. Naturens stora och barmens lilla verld utgöra således de områden, på hvilka förf. så godt som uteslutande rör sig. Hans stora för-

tjenst är att därjämte gifva oss sitt eget inre, sitt sanna jag på ett så enkelt och okonstladt sätt, att man ovilkorligen känner sig dragen till honom. Och ehuru den unge vitterlekarens svängrum ännu är så litet, kan man på denna omständighet bygga förhoppningar, att, då han nästa gång uppträder, gränserna för hans diktning skola vara något vidgade. Ty att han nu blifvit mindre uppmärksammad än hr Tavaststjerna, beror helt visst på den något gammalmodiga och inåtvända riktning, som hans diktning har inslagit.

En lyriker, hvilken redan trampat ut barnskorna, är hr *Rafaël Hertzberg*, som till senaste jul utsände ett häfte *Nya dikter.* Det var för fyra år tillbaka Hertzberg framträdde med sin förstlingssamling, och denna tycktes i det hela taget förråda så föga ursprunglighet och ett så begränsadt område, att man knappast vågade hoppas på någon fortsättning. Början af vårt decennium har emellertid i många afseenden varit en väckelserik tid för diktningen på alla dess olika fält. Realismen har öppnat nya banor äfven för den lyriska dikten, som från naturens och hjertats subjektivare område har sökt bemäktiga sig den närvarande tidens företelser och spörsmål. Af denna rörelse har äfven Hertzberg blifvit anslagen, den har väckt hos honom ett nytt källsprång, och hvilka toner detta afvunnit förf., får man göra bekantskap med i hans nya diktsamling. Hvad man följaktligen genast drager känsel af, är den stora olikhet, som råder mellan 1880 års och 1884 års samling. I den förra stod han ännu helt och hållet under trollmakten af Topelii inflytande, som hos ingen efterföljare gjort sig mer märkbart än hos Hertzberg. Imiterande på ett förvillande sätt Ljungblommornas mjuka och innerliga tonart, rörde sig förf. förnämligast inom kärlekens, hemmets och naturens idylliska verldar. Det är från detta inflytande förf. nu sökt frigöra sig, och att detta varit ett godt stycke arbete, framgår af flere ställen i den nya samlingen, der Topelianska reminiscenser ännu framsticka, såsom t. ex. då han sjunger om folket, som »skall varda välsignadt och ödmjukt och stort i ljuset bland jordens slägten». Oaktadt dylika preludier i den gamla stilen här och der förekomma, har förf. emellertid lyckats anslå en ny ton, men det må lemnas osagdt, huruvida den är mer sjelfständig än den förra. Man har med rätta anmärkt, att Hertzberg utbytt den gamla förebilden mot en ny. Nu är det skalden Snoilsky, hvars konstfulla diktion och demokratiska motiv har frestat Hertzberg till efterlikning. Särskildt förmärkes detta i de tre första grupperna, hvilka benämnas *Arbetare, Ökenbilder* och *På sommarnöje,* i all synnerhet i den förstnämda. Tendensen i denna cykel är, att äfven dikten bör göra rättvisa åt och besjunga den ringa arbetarens bragd. Har man hittills sjungit om hjelten, som stupar i kriget, och den ära, som vins med svärd, så gäller det nu att prisa arbetets enkla

män, som offra sig för pligten och samhällets kraf. Så äro Hertzbergs hjeltar nybyggaren i ödemarken, som bryter mark och odlar bygd, lokomotivföraren, som vid en tågsammanstötning ej söker sin egen räddning, utan kvarstannar och dör på sin post, barmhertighetssystern, som tagit afsked af verlden för att vid sjukbäddarna hjelpa och bringa tröst, sömmerskan, som hela den långa dagen trälar vid sitt arbete, utan att en minut få njuta af lifvets fröjder o. s. v. Det är första gången, tror jag, dylika demokratiska motiv ha inkommit i vår diktning, och ur denna synpunkt kunna Hertzbergs »Nya dikter» ega en viss betydelse, men öfverhufvudtaget är han föga lycklig på detta nya område. Stämningarna sakna omedelbarhet och göra intryck af någonting sökt och hopkonstrueradt. Det är kammarstudier i stället för verkliga intryck af lifvet, och här visar sig till fullo, att Hertzberg är en mera receptiv än i egentlig mening sjelfständig och skapande natur. Det är icke det friska lefvande lifvet, som pulserar i hans diktning, och han förmår ej inlägga i sina sånger denna personliga insats, utan hvilken dikten ej har någon större bärkraft.

Utom arbetarefrågan synes förf. inspirerad af flere andra moderna idéer. Till frågan om kvinnans frigörelse har han lemnat ett par inlägg, hvari han uppmanar henne att afskudda lifegenskapen och vara »mäktig, fri och stor». Med eftertryck uppträder han i några dikter mot dogmer och prestvälde och i andra mot kriget som en skamfläck för mensklighheten. I val af ämnen har förf. verkligen gjort anmärkningsvärda framsteg, men bäst lyckas han dock i sina situationsbilder och interiörer, hvilka han sammanfogat under rubriken »På sommarnöje». Här spänner sig den poetiska formen mjukt, lätt och ledigt kring någon pikant och väl funnen situation, alltid af oskyldig art. Derjämte bjuder samlingen äfven på åtskilligt blandgods. Till sådant ville jag räkna förf:s trenne ökenbilder, hvilka visserligen ej sakna lyftning, men der förf. sjelf saknar allt fotfäste. I den sista gruppen ingå äfven gammaldags romantiska motiv, som t. ex. om stormarnes syster, tindrande stjernor och längtan, hvilka alla anmärkningsvärdt afsticka mot den nymodiga ton, som förf. eljes har inslagit. Som synes, gör diktsamlingen ej intryck af någonting helt. Det är en sång, som ännu ligger på ytan och ej har trängt djupare ned. Förf. har ännu ej förvärfvat en egen domän, der han skulle röra sig med större frihet och framgång.

Den lyriska dikten är dock ej det enda område, hvarpå Hertzberg rör sig. Han är öfverhufvudtaget en högst alsterrik förf., om hvilken man med rätta sagt, att han i hög grad besitter egenskapen att när som helst kunna skrifva om hvad som helst både på vers och prosa. Utom Nya dikter har han ungefär samtidigt utgifvit åtminstone ett halft dussin arbeten, af hvilka jag här i korthet skall nämna några bland de vigtigare. Det

konstnärliga intresse, som hans skaldskap utvisar, sträcker sig äfven till den bildande konsten och dess utöfvare i vårt land. Derom vittna hans *Finska konstnärer*, hvars innehåll utgöres af i lätt stil utkastade biografier jämte fotografier i ljustryck af femton bland våra inhemska artister, bland dem Ekman, Sjöstrand, Lindholm, Munsterhjelm, Walter Runeberg, Edelfelt och Berndtson. Arbetet utmärker sig för en synnerligen prydlig utstyrsel, och äfven porträtten äro mycket vällyckade. Biografierna föregås af en orienterande skildring af den finska konstens tidigare öden.

Hertzberg har vidare ett godt namn som öfversättare, särskildt på den finska folkdiktningens område. Sedan han i föregående arbeten gifvit oss prof på de vackraste bland de lyriska folkdikterna, framträdde han till senaste jul med en ny öfversättning af *Kalevala,* det finska folkets nationalepos. Denna nya tolkning af den storartade hjeltedikten har länge varit förebådad, och dess vackraste partier hafva redan tidigare varit offentliggjorda. Såsom helt betraktadt skiljer den sig från Collans öfversättning af år 1864 först och främst genom sin ofullständighet, i det den hufvudsakligast upptager det rent episka och lyriska innehållet, medan en mängd episoder och största delen af trollrunorna blifvit bortlemnade, men framför allt derigenom att öfversättaren omklädt Kalevalasångerna i rimmad drägt och ofta afvikit från den kända runometern. Härmed har öfversättaren velat göra Kalevala modernare och njutbarare för den stora allmänheten, för hvilken den finska folkepopén genom sin längd och enformighet helt säkert varit en svårsmält föda. Det är eljes egendomligt, huru principerna för öfversättning vexlat under tidernas lopp. Som bekant, var det under förra århundradet modernt att till och med återgifva de antika skalderne i nyare rimmade metrar. Så kom nyromantiken och proklamerade ett dylikt förfaringssätt som ett helgerån. I våra dagar, hvilka hafva så mycket gemensamt med 18:de seklet, synes man vilja återgå till den förra principen; Hertzbergs Kalevalaöfversättning är åtminstone helt och hållet betingad af en dylik fri öfversättningsprincip. Allt efter som man ställer sig på den ena eller andra ståndpunkten, kommer domen öfver detta arbete att falla. Det finnes de, som i öfversättningen se en misslyckad ragout på den ursprungliga nationaldikten, och erkännas måste, att huru mycket öfversättningen än lyckats bevara af originalets egendomliga stämningsvalör, så är det icke mer Kalevala man här har framför sig med dess ursprungsord från Pohjolas ödemarker. Det är en omdiktning, som förhåller sig till originalet ungefär som en kringskuren och finputsad park till den vilda skogen derinvid. Att denna version skall vinna flere läsare än de föregående, torde man deremot kunna taga för gifvet.

Äfven våra dagars finske författare har Hertzberg begynt

öfverflytta på svenskt tungomål. Under rubriken *Bilder ur lifvet* har han gett oss två häften berättelser af den finske bondenovellisten *P. Päivärinta*, en klockare från Ylivieska i norra Finland, hvilken helt plötsligt vid fyratio års ålder, medan han plöjde sin åker, kom på tanken att äfven författa böcker. Hans första arbete af år 1867 behandlade episoder från stora ofreden. Utom ett dramatiskt arbete har han vidare skrifvit »Mitt lif, teckning ur familjelifvet» och en serie »Bilder ur lifvet», hvarifrån Hertzberg gjort ett urval. Öfversättaren anser, att den fina psykologiska observation, den varma och djupa lifsuppfattning och det enkla, gripande framställningssätt, som man finner i dessa noveller, ställa dem i jämbredd med de bästa skildringar ur landtbefolkningens lif, som verldsliteraturen har att uppvisa. Hvilket djupt intryck berättelserna gjort särskildt på öfversättaren, finner man redan deraf, att en af hans dikter »I nödens år» endast är en versifikation af »En frostmorgon» i Päivärintas noveller.

Den berättande dikten på svenskt språk ligger fortfarande i lägervall hos oss och har ej sedan Topelii dagar haft att uppvisa något namn af rang och värdighet. Isynnerhet är detta fallet med den längre berättelsen eller den s. k. romanen. Det är ytterst sällan någon dylik produkt ser dagen hos oss, och den romanläsande allmänheten är derför hänvisad till den talrika öfversättningsliteraturen på detta område. Bland den inhemska bokmarknadens senaste alster möter man emellertid en roman med den något illa valda titeln *Romantiska öden* af *Draba verna*. Detta författarinnemärke har tidigare debuterat i tidningsföljetongen, men har nu framträdt med sin första bok. Det märkvärdiga med denna bok är, att den egentligen är en beställning af förläggaren, som fått i sin värjo en ur verkligheten upptecknad romantisk lefnadshistoria, hvilken utgör grundvalen för skildringen. Hjeltinnan i berättelsen torde först för några år sedan lemnat det jordiska efter en lång och vexlingsrik lefnad, hvars morgon och afton infalla på den hafombrusade ön Åland. Det är den för sin skönhet och sina romantiska öden bekanta mamsell Mörck, hvars lefnadshändelser nu blifvit omklädda i romanens skrud. Den första märkvärdiga händelsen i hennes lif inträffar en kort tid efter 1808—1809 års krig. Anna Mörck var då fjorton år gammal, enda dotter till kyrkoherden i Sunds församling. En afdelning af den på Åland förlagda ryska militären var som bäst inkvarterad i kyrkobyn, och dess befälhafvare, kapten Wladimir Mustofin, hade sin bostad å prestgården. Den österländske officeren fattar i en handvändning en häftig böjelse för den undersköna flickan, som äfven besvarar hans kärlek. Då Annas fader emellertid på det bestämdaste motsätter sig denna förbindelse, och då kaptenen kort derpå bortkommenderas till Åbo, öfvertalar han Anna att i hemlighet öfvergifva föräldrahemmet och följa med till Åbo, hvartill hon också bifaller.

Efter framkomsten till Åbo söka de förgäfves att bli vigda. Anna är ännu okonfirmerad och måste först genomgå en skriftskolekurs, innan det kan bli fråga om äktenskap. Medan denna pågår, söker hon försoning med fadern, hvilken sjelf kommer till Åbo och uppsöker sin dotter, men då hon icke kan förmås att bryta med Mustofin och återvända till hemmet, uttalar han sin förbannelse öfver henne. Anna är död för sin fader.

De följande händelserna kunna, om man så vill, gälla som en bekräftelse på, att en faders förbannelse medför olycka i lifvet. Andra akten i denna dram ur verkligheten är af högst tragisk och upprörande natur. Kommendanten i Åbo general Demidoff är Mustofins morbror. Han får syn på sin systersons sköna fästmö, och den gamle vällustingen upptändes af en häftig lusta att få henne i sitt våld. En vacker dag blir Mustofin återkallad till Ryssland, der kriget med Napoleon har utbrutit. Hvad är naturligare än att han vid sin afresa anförtror sin fästmö i general Demidoffs skydd! Denne begynner emellertid genast att förfölja den sköna med rika skänker och glödande blickar. Då han finner att detta icke är nog för att slå systersonen ur brädet, underrättar han falskeligen Anna, att Wladimir stupat i ett slag mot fransmännen, och sänder samtidigt bud till Mustofin, att Anna dött i en smittosam sjukdom. Efter dessa skändligheter begynner generalen en högst vidrig kurtis, der det icke en gång sparas på våldsamheter för att få flickan till eftergift. Annas ställning i huset förbyts till en verklig fångenskap, hvarunder hon i hvarje ögonblick måste vara på sin vakt för att värna sin heder mot generalens våldsamma passion. Hon får icke lemna huset utan att åtföljas af generalens ryske tjenare, som omsorgsfullt bevaka alla hennes steg. På sina små utflykter i staden väcker hon emellertid uppmärksamhet och deltagande genom sin utomordentliga skönhet. En svärmisk kontorist, som förälskat sig i henne, uttänker en räddningsplan, som vinner hennes bifall och sättes i verket. När flykten upptäckes, blir generalen rasande och anklagar den flydda för hustjufnad, emedan hon medtagit några smycken, hvilka han förärat henne. De flyende förföljas, fasttagas och föras tillbaka till Åbo, der de ställas inför domstol. Men härvid kommer sanningen i dagen. Anna frikännes och får med lagens begifvande lemna generalens hus. Nu försonar hon sig med fadern och räcker af tacksamhet sin hand åt sin räddare. Det unga paret flyttar till Björneborg, der mannen uppställer en egen handelsaffär. Äktenskapet upplöses dock inom kort genom mannens död. Enkan öfvertager derefter affären och gör en handelsresa till Kronstadt, der hon helt oförmodadt sammanträffar med sin ungdoms älskade Wladimir Mustofin. Deras långvariga kärlek och trohet få nu efter så bittra pröfningar sin slutliga belöning.

Af denna korta redogörelse för innehållet kan man finna,

att ämnet är rikt på spännande och effektfulla moment. Det är en fabel, som ovilkorligen måste fängsla läsarens uppmärksamhet, och intresset blir så mycket spändare, som man vet, att det ligger verklighet till grund för den romantiska berättelsen. Man frågar sig dock ovilkorligen, i hvilket förhållande den romantiserade skildringen står till den ursprungliga upptecknade lefnadshistorien. En anmälare här hemma, som synes ega kännedom om den senare, låter påskina att afvikelserna från verkligheten varit ganska stora. Särskildt gäller detta general Demidoffs personlighet, hvilken förf. efter domstolsaffären helt och hållet lemnar ur sigte. Så får man icke veta, att generalen äfven efter processens olyckliga utgång fortsätter sitt enträgna frieri. När Anna Mörck vistas hos sin far på Åland, ankommer dit den ena kuriren efter den andra med generalens anbud. Efter hennes giftermål låter han öfverfalla de nygifte, men misslyckas äfven denna gång. Ja, ehuru gammal vorden och lutande mot grafvens rand, uppvaktar han fortfarande den sköna med bref och skänker. Om allt detta nämner boken intet, ej heller att den unga enkan efter sin första makes död inträdde i ett nytt äktenskap med en Tudér, hvilket äktenskap dock var olyckligt och inom kort upplöstes. Utom dessa uteslutningar har förf. tagit sig friheten att återförena Anna och hennes första trolofvade, medan hon i verkligheten endast mötte dennes likprocession. Jag tror att arbetet genom allt detta mera förlorat i värde såsom varande en kulturhistorisk bild, än det vunnit i enhetlig komposition. I sammanhang härmed tränger sig på läsaren den anmärkningen, att medan början af arbetet är mera vidlyftigt och i detalj utarbetadt, så är slutet deremot ytterst sammanträngdt och knapphändigt. Detta kan dock förklaras derigenom, att det intressanta skedet i mamsell Mörcks lif i sjelfva verket upphör efter processen med general Demidoff, hennes senare öden kunna ej mera påkalla samma intresse. Hvad man för öfrigt saknar i arbetet är s. k. lokalfärg. Den tidens stämning, sådan man vant sig att finna den uttryckt hos våra store förf., återfinnes väl som en grundton i arbetet, men det hela är berättadt på ett gammalmodigt, romantiskt och stereotypt manér, som ej mera riktigt tillfredsställer i våra dagar. Särdeles olycklig visar sig förf. i motiveringen af alla de äfventyr, som förekomma i berättelsen. Detta sker företrädesvis genom olycksbådande läten af dödsfåglar, hemska drömmar, kors och halmstrån i de handlande personernas väg. Der uppträder vid sidan af hjeltinnan en gammal trotjenarinna, som fått sig hänvisad rolen af olycksprofetissa. Ehuru hon i hvarje kapitel läser »andelig dufvoröst», är hon dock vidskepligare än en hednisk sibylla, och denna vidskeplighet har tryckt en ledsam prägel på arbetet. Med alla sina brister utgör dock »Romantiska öden» en högst spännande lektyr, och sjelfva händelsen bildar en egendomlig

illustration till kulturförhållandena i Finland under den närmaste tiden efter skilsmessan från Sverige.

På novellistikens område uppträder den af mig förut omtalade förf. *Ferdinand Wahlberg* med en samling, som efter första berättelsen kallas *Vilsekommen*. Att från dramat och den längre berättelsen öfvergå till novellen är att från ett svårare område beträda ett jämförelsevis lättare. Också rör sig förf. här med en viss säkerhet och rutin, som gör de fem novellerna rätt läsvärda, ehuru innehållet icke erbjuder något nytt eller originelt i egentlig mening. Det är fem enkla berättelser, men de äro framstälda utan alla anspråk, och på botten finnes det hos förf. en varm medkänsla för de figurer, med hvilka han sysselsätter sig. Mest påminnes man om förf:s tidigare arbeten genom den lilla novellen *Glansbilder*, hvilken behandlar det moderna temat om en hustru, hvilken ställer sin man till rätta för hans förbindelser före äktenskapet. Hon envisas med att få veta sanningen, men då mannen omsider bekänner att han haft en älskarinna, som skänkt honom ett barn, föranleder detta ej någon brytning. Hustrun blott lindar sin mjuka arm kring sin makes hals och säger, att hon endast velat veta hela sanningen, emedan hon läst, att osanning söndrar hvad sanning förenar. Bekännelsen skulle derför aldrig blifva en skiljomur dem emellan Den nyfikna frun är till och med villig att upptaga den illegitima ätteläggen i deras hem. Jag vet icke huru sannolik denna utgång kan vara, men i hvarje händelse är den synnerligen karakteristisk för våra dagars sanningssökare, och i all synnerhet för Wahlberg, hos hvilken den kristna förlåtelseläran är ett anmärkningsvärdt drag. Den går understundom så långt som t. ex. i De kärleksrike, der tvegiftesmannen erhåller förlåtelse af de båda kvinnor, hvilkas lif han genom sin brottsliga handling ödelagt. Man saknar också hos Wahlberg de våldsamma brytningar, med hvilka moderne författare älska att sluta sina arbeten. Han tenderar gerna till en slutlig försoning, och äfven i val af ämnen ansluter han sig ofta till den gamla idealistiska riktningen. Så t. ex. i den lilla novellen *Ensam*, hvilken skildrar en ung flicka, som efter sin faders död, i stället för att göra sig urarfva, påtager sig en stor skuldbörda och för densammas betalande till och med afsäger sig äktenskapets lycka med sin ungdoms älskade, tröstande sig med den half ibsenska paradoxen, att det är en lycka att stå ensam i lifvet. Vi anmärka endast, att det går nog mycket i en handvändning för den unga flickan att med sin lilla guvernantslön betala sin faders efterlemnade skulder. — I novellen *För publiken* får man göra bekantskap med en annan ung flicka, hvilken för att rädda sin fader från fattigdom öfvergifver sin konstnärsbana och inträder i äktenskap. Först efter bröllopet får hon erfara, att hennes make köpt alla hennes taflor och sålunda varit hennes enda

publik. Denna upptäckt är nog för att skingra alla hennes illusioner och göra henne till en lycklig och nöjd hustru. Den enkla skildringen är rätt väl hopkommen och utgör kanhända perlan i hela samlingen. Minst lyckad är den längsta berättelsen, *I hemlighet*, hvars ämne är hemtadt från kroglifvet i hufvudstaden. I allmänhet är förf. föga lycklig i sina teckningar af de lägre folkklasserna. Gäller det endast de yttre vilkoren, så har han nog realistiska färger till hands, men vid teckningen af sjelfva personnagerna faller han lätt i det vanliga felet att hos simpelt folk nedlägga samma fina känslolif som hos de bildade klasserna. I denna skildring vidlådes dessutom utvecklingen af samma fel som i de gamla tragedierna, att nämligen alla personerna omkomma på något märkvärdigt sätt, så att vid berättelsens slut ingen mer återfinnes i lifvet. Det hela skall utgöra en illustration till bränvinets sorgliga följder. En åt denna last förfallen individ utgör äfven hjelten i berättelsen *Vilsekommen*. För sitt liderliga lefverne blir han förskjuten af sin far och utstött från sitt hem, men genom att med fara för eget lif rädda sin bror från att drunkna, erhåller han förlåtelse och kan begynna ett nytt lif. Framställningen lider något af osannolikheter, och den slutliga katastrofen, som ställer allt till rätta, påminner för mycket om en deus ex machina. Hvad man enkannerligen saknar hos Wahlberg är en djupare, mer psykologisk karaktärsteckning. I stället möter man hos honom ett lätt framställningssätt, en tro på det goda och ett ömmande hjerta för alla menskligheten lidanden.

F. Wahlberg är nära nog den ende dramatiske förf. på svenskt språk vi för närvarande ega. Hans senaste skådespel heter *Våld* och behandlar den religiösa frågan. Stycket utgör ett inlägg för dissenterlag, fullständig tros- och samvetsfrihet, kyrkans skiljande från staten, hvilka frågor allt mera begynt diskuteras äfven hos oss. Tendensen i pjesen är, att hvarje religiös öfvertygelse måste fritt och öppet få komma i dagen, och att all andlig träldom äfven i vårt land måste taga slut. Hjelten i stycket säger: »Det fins ingen makt på jorden nog hög att kunna befalla öfver människans medfödda rättigheter, att känna och tänka fritt. Om lagen också tusen gånger stadgar sådant, som inskränker eller beröfvar oss dem, kallar jag det icke lag, utan våld och böjer mig inte». Anmärkningsvärdt för stycket är, att striden är förlagd i kyrkans eget sköte. Ofvanstående djerfva ord uttalas af en ung prest, som på en utrikes resa insupit frikyrkliga idéer, hvilka han efter sin hemkomst begynner högt förkunna, i det han tillika ansluter sig till en sekt, som kallas »fria församlingen». Örngård har dessutom på utländsk botten ingått äktenskap med en sekterisk kvinna, som aldrig har tillhört statskyrkan. En dylik förening eger ingen laglig giltighet i vårt land, och med allt detta frågar man sig, huru det är möjligt, att Al-

bert kunnat erhålla och mottaga platsen som adjunkt i sin hemförsamling. Det kan synas antagligt, att domkapitlet i stiftet ej egde någon kännedom om den förändring, som försiggått med den unge prestmannen under hans vistelse på utrikes botten. Och att han sjelf, oaktadt sin frikyrklighet, kan förmå sig att blifva en statskyrkans tjenare, tillskrifver förf. familjehänsyn. Alberts stränge fader har nämligen tvingat honom in på den presterliga banan, emedan han som prest skulle i enlighet med en fasters testamente få ärfva en förmögenhet. Men då Albert redan före sin utrikesresa tagit sin prestexamen och derefter till och med aflagt den presterliga eden, förefaller det oförklarligt, att han icke redan fått lyfta arfvet. Detta är ett fel i konceptionen, som, enär förf. äfven längre fram bygger på samma motiv, ohjelpligen bringar kompositionen att ramla öfver ända. Jag skall dock lemna denna *lapsus calami* för att vidare följa förloppet. Domkapitlet får snart reda på Alberts sekterism och affordrar honom en förklaring. Första akten slutar med, att Albert i förtrytelse sönderrifver domkapitlets bref. Han antastas tillika äfven för sitt olagliga giftermål. I detta afseende gör han till en början en eftergift åt den allmänna meningen, i det han ingår till regeringen med anhållan om dispens från de vanliga formaliteterna. Men då regeringens svar utfaller nekande, sönderrifver Albert i vredesmod afslagsdokumentet och besluter att afsäga sig hela prestakallet. Sålunda sluta både första och andra akten med en så tom effekt som ett pappers sönderrifvande. I tredje och sista akten är det fråga om att ställa Albert inför domstol för att som en hop affällingars hufvudman och för utspridande af upproriska läror dömas till landsförvisning. Samtidigt ämnar man förpassa hans hustru som lösdrifverska till länshäktet. Ingendera rättsförfarandet torde dock hafva något stöd i vårt lands lagar. Förf. har också varit nog försigtig att ej låta denna monsterprocess vidare utveckla sig. Hela saken skjutes åt sidan i följd af en beklaglig tilldragelse i prestens familj. Det uppdagas, att Alberts far, som är kommunalordförande, har en stor balans i kommunalkassan, och revisionen är omedelbart förestående. Han hade hoppats, att sonen skulle erhålla det stora arfvet efter fastern och derigenom i nödens stund kunna bispringa sin fader. Men penningarna hafva ej utfallit (hvarför, kan läsaren icke begripa). När Albert får höra faderns olycka, uttänker han ett annat medel för att rädda sin far. Det heter i testamentet, att om han är död, så träder fadern i hans ställe. Albert går med sin hustru i frivillig landsflykt. Förf. betraktar detta såsom »medborgerlig död» och tilldelar fadern arfvet. Balansen förblifver oupptäckt.

Så slutar det hela. Det är särskildt hvad konception och följdriktighet beträffar betydligt svagare än förf:s föregående dramer. Någon verklighet ligger ej till grund för densamma,

en dylik händelse skulle aldrig kunnat passera, åtminstone ej i vårt land, dit förf. förlagt densamma. Såsom verklighetsdiktare har han med detta stycke helt och hållet fallit ur sin rol. Han har på de sväfvande begreppen sanning och frihet konstruerat en religiös sekt, som ej eger någon hållbar position. Han har gifvit oss en prest, som på samma gång blir statskyrkans tjenare och frikyrkans förkämpe. Men icke nog dermed. Han presenterar för oss åklagare, som vilja döma en sekterisk prest till landsflykt och förpassa ett resande bildadt fruntimmer, hvilket antagligen med behörigen vidimeradt pass kommit till landet, som lösdrifverska till länshäktet. Testamentet är likväl den dunklaste punkten i stycket och blandar ohjälpligen bort det hela. Att förf. denna gång intrasslat sig i en så olöslig härfva, kan endast tillskrifvas den omständigheten, att han med hufvudfrågan, den religiösa, hopblandat andra konflikter, framför allt den redan nämda balansfrågan. Till antydda brister kommer slutligen äfven en mindre hållbar karaktärsteckning. Det visar sig bland annat i förhållandet mellan far och son. Örngård är en gammal brutal och egoistisk figur, som icke ryggar tillbaka för några betänkligheter, som behandlar sin son med en hårdhet och hjertlöshet, hvilken går så långt, att han jagar honom bort från hemmet, låter honom svälta och till och med sätter lagens arm i rörelse mot honom. Att sonen i slutet af pjesen känner sig manad att för denna far offra fosterland, medborgerlig ära och allt, är icke blott osannolikt, utan äfven otillfredsställande. Man återkommer här till det säregna försonings- och förlåtelsedraget hos förf., men en försoning af dylik art kan läsaren dock aldrig gilla. I hvarje fall visar det sig, att Wahlberg icke varit vuxen den religiösa frågan. Hans stycke har ej heller blifvit uppfördt härstädes. Den dramatiska diktningen hos oss bidar ännu sin Messias.

Utom skönliteraturen, bland hvars senaste alster jag ofvan redogjort för de mest betydande, har här äfven på andra områden framträdt arbeten, hvilka vore förtjenta att uppmärksammas. Men då jag redan alltför mycket tagit tidskriftens utrymme och läsarnes tålamod i anspråk, vill jag för denna gång sluta.

Arvid Hultin.

Literaturanmälningar.

Lunds och Lundagårds minnen af *Martin Weibull*. Historiskt festtåg utfördt af Lunds studenter vid invigningen af Lunds nya universitetshus 1882. Lund, Gleerupska universitetsbokhandelns förlag, 1884. Tv. fol. 6 kr.

Tre år hafva gått, sedan Lunds universitet firade den glada fest, hvars mest lysande minne var det historiska festtåg, som i ord och bild är skildradt i föreliggande arbete. Ett år har det varit för allmänheten tillgängligt. De raskt utkastade konturteckningarne efter spirituella skizzer af ögonvittnen — namnet på en af tecknarne återfinnes bland festkomiténs medlemmar i festbeskrifningen — hafva säkert beredt stort nöje åt många af festtågets åskådare och åt de unga, som deri deltagit. Såsom planschverk bör det mångenstädes hafva varit välkommet, och dess billiga pris borde hafva försäkrat det om en vidsträckt spridning. Men det är dock företrädesvis prof. Weibulls text, som här förtjenar att något utförligare omnämnas.

Arbetets hela beskaffenhet är sådan, att det icke förlorar på att äfven *sent* omtalas: det är ej ett verk för stunden, ej blott en festskrift till bevarande af ett minne för dem, som deltogo i universitetets högtid. Under den anspråkslösa formen af en för alla lätt njutbar text till planscher erbjudas här skatter af historiskt vetande och detaljforskning. Det är bilder ur Skandinaviens odlingshistoria, som här framställas med häfdaforskarens öfverlägsna sakkunskap, med den historiske konstnärens smak och urskiljning. Det hela andas en »festivitas», som erinrar om högtidens glädje och som stundom ger skildringen en humoristisk färgläggning; men öfverallt träder derjemte till mötes ett djupt fosterländskt patos, hvilande på en varm kärlek till fosterbygden och dess minnen. Lefvande har för författarens sinne stått medvetandet derom att, för att begagna hans egna ord, denna plats är »framför hvarje annan den skandinaviska häfdens mark». I korta och träffande ord har han på följande sätt sammanfattat Lunds mest lysande minnen: »Danmarks stolta medeltid skrider här förbi med Knut den heliges och Eskils, med Absalons och

Anders Sunesons höga gestalter. Och så kommer Sveriges tid. Här utanför på slätterna kring högen, som står derute på kullarnes krön, der Danmarks konungar en gång hyllats och der vi nu rest försoningsminnet öfver alla strider, der stod jätteslaget, i hvilket Nordens stamstrid liksom förblödde. Karl XII regerade längre sitt land från ett kapitelhus i Lund än från Stockholms konungaborg. Och huru många af den svenska odlingens store skrida ej sedan under tvänne århundraden fram öfver denna mark, från Jesper Svedberg och Haqvin Spegel, från Linné och Sven Lagerbring till Agardh och Tegnér!»

Det var också ej blott den Karolinska högskolans minnen, som dess häfdatecknare valde till föremål för de bilder, som vid den nya universitetsbyggnadens invigning uppbesvuros ur de förgångna tidernas lif. Lund och Lundagård hafva minnen vida äldre än den dag, då under Sveriges stormaktstid den yngsta af dess högskolor grundades. Platsen har sedan ett årtusen varit en medelpunkt i urgammal bygd; sedan den äldsta kristna tiden har den varit en hufvudhärd för Nordens andliga odling:

"Absalon, Saxo och Finn skymta bland skuggorna der."

Och ännu längre tillbaka än den tid, då S:t Laurentii tempel byggdes och den krigiske kyrkofursten Absalon höll sitt ärkebiskopshof i »Metropolis Daniæ», gå Lunds historiska minnen. Egilssagan förtäljer om Lund som en köpstad, befäst med trämurar, hvars rika byte lockade nordiska vikingar. Det är i sammanhang med berättelsen om Skallegrims söners, Egils och Torolfs, härfärder, som Nordens saga i början af 900-talet för första gången nämner namnet Lund.

Detta äldsta historiska minne är det som öppnar raden af festtågets bilder. Den visar ett nordiskt drakskepp med väpnade män och med Egil och Torolf ombord; och derifrån klingade, medan det fördes fram, »en allvarsfull, sällsamt tonande sång». På fornisländska sjöngos de versar ur Egilssagan, som skildrade bardaleken vid Lund; i texten meddelas den egendomliga, för tillfället komponerade musiken till detta uråldriga qväde, hvilket äfven meddelas i öfversättning. — Fridsammare var den följande taflan: »Knut den helige och Lunds domkyrka». »Stilla! han nalkas nu, han skrider sakta fram på en passgångare i högtidligt skridt, Lunds domkyrkas fader, uppbyggare och vårdare, Danmarks skyddshelgon», heter det i den förklarande texten. Den helige Knuts tidehvarf och hans betydelse för den kristna odlingens införande i dessa trakter af Norden göras här till föremål för en utförlig och vältalig skildring, resultatet af ett noggrant studium af Danmarks äldsta medeltids historia. Minnet af Danmarks helgonkonung är i Lund ej blott bevaradt genom den väldiga domkyrkan, hvars bild (efter dess af Zettervall återstälda

skick) bars framför honom i festtåget. »Åtta århundraden blicka nu från dessa tempelmurar», säger författaren, »men från tornets höjd höras ännu ljud till grundläggarens minne, när Knutsklockans klang kallar bröderna i hans gille, de lefvande till lifvets glädje, de döda till grafvens frid.» S:t Knutsgillet i Lund, som qvarlefvat genom medeltiden in i våra dagar och som ännu årligen på Knutsdagen den 13 januari samlas vid ljudet af S:t Knutsklockan, borde icke sakna representanter i minneståget: bröder af detta gille afslöto denna grupp.

De närmast följande bilderna erinra om den danska medeltidens och den katolska hierarkiens storhetsperiod i Norden, den tidsålder, som äfven kan betecknas som Lunds mest lysande. Det var Absalons och Anders Sunesons, Valdemar den stores och Valdemar Seiers tid. Omgifven af munkar och prelater, ej mindre än af krigisk ståt, syntes i festtåget den väldige Absalon, återvändande från ett korståg i Wenden; i hans följe sågos Saxo och Sven Aagesen, isländaren Arnold och författaren till Danmarks äldsta språkurkund, mäster Henrik Harpestreng. En tafla, som skulle framställa ärkebiskop Anders Sunesons hemförande till Lunds domkyrka af det från himmelen fallna danska korsbanéret, Dannebrog, kom ej vid festtillfället till utförande; men textens författare har lifligt och åskådligt skildrat äfven detta minne från det Lundensiska ärkebiskopsdömets storhetstid. »Längre», säger han, »sträcker Anders Suneson från Lund sin ärkebiskopskräkla än Valdemar konungarnes spira. Lunds kyrkoprovins är verldsdelens största: den räcker från Tysklands gränser till polens krets, från Kattegats strand till Finlands vik — Anders Suneson vigde en biskop äfven för Finland.»

På dessa minnen från Danmarks och ärkebiskopsdömets storhetstid, hvilkas skildring i förf:s text vuxit till en historisk framställning af en del af Danmarks odlingshistoria under denna lysande tidsålder, följde från unionstiden den intagande bilden af drottning Filippa, den engelska prinsessan, som i Lunds domkyrka vigdes med Erik af Pommern. Denna grupp skall, säges det, i festtåget hafva varit af stor effekt: teckningen visar den väna drottningen åkande i vagn, företrädd af unga flickor, som strödde blommor i hennes väg, och följd af svenner och tärnor till häst. Beskrifningen är färgrik och målande; den visar derjemte, hvilket omsorgsfullt studium på kulturhistoriens alla områden, som legat till grund för det helas anordning. Det är en hel afhandling om drottning Filippa — »drottningen med hjertats mer än diademets makt», som, »en bild af vesterns vår, en gång fördes hit till vår strand»; det är en noggrann beskrifning af Lund på hennes tid; det är omsorgsfulla utredningar af heraldiska och kostymhistoriska frågor rörande den yttre utstyrseln. Gruppen afslöts af Vadstenanunnor, som i stilla tåg gingo »amin-

nelsegång» för den inom Vadstena kloster aflidna unionsdrottningen. — Den följande bilden visar gestalter från medeltidens slut och öfvergången till den nya tiden: Lunds sista kyrkofurstar, ärkebiskop Birger Gunnarsson, aflatskrämaren Arcimboldo och Didrik Slagheck, den ridderlige äfventyraren Sören Norrby, som här vid Lund lät hylla den landsflyktige konung Kristian II. Der visas slutligen. Skånes reformatorer — de voro äfven Danmarks: Jörgen Kock och Hans Mikkelsen, Claus Mortensen och Christiern Pedersen äro Malmös och Lunds minnen från den danska reformationstiden.

Med katolicismen var Lunds glansperiod förbi. Det sjönk till en ringa landsortstad, med låga, oansenliga hus, ur hvilkas midt den väldiga katedralen höjde sig såsom minnesmärke om förgångna dagars storhet; och det behöll denna typ ända in i vårt århundrade, sedan orten ånyo under svensk styrelse blifvit en härd för nordiskt odlingslif. Festtågets glanspunkt — af åskådare beskrifves det såsom af ett verkligen gripande intryck — var den tafla, som i beskrifningen nämnts *Sverige.* Det var minnen från Sveriges stormaktstid, som här i krigisk ståt fördes fram, med segertecknen från Breitenfeld och Lützen, Warschau och Narva, företrädda af Sveriges riksbanér; det var representanter af »gula och blå brigaderna», Karl X Gustafs, Karl XI:s och Karl XII:s lifdrabanter på frustande hästar under standar med de stora konungarnes namnchiffer. På ett af segertecknen lästes namnet *Lund:* det hugfäster det blodiga minnet af det slag, som den 4 december 1676 utkämpades utanför Lunds murar och som beseglade den svenska stormaktstidens enda ännu beståndande eröfring: införlifvandet af Skåne, Halland och Blekinge. Karolinernas grupp erinrar äfven om Karl XII:s tvååriga vistelse i Lund, då den fredliga staden var hjeltekonungens högqvarter, och han sjelf på lediga stunder hörde universitetets professorer föreläsa och bevistade latinska disputationsakter.

Det karolinska tidehvarfvet hade nämligen i Lund lemnat ett varaktigt minne: den karolinska högskolan, hvars verksamhet åter försäkrat Lund den plats i Nordens odlingshistoria, som det under nära två århundraden synts vara på väg att mista. När Karl XII föll vid Fredrikshall, hade det lärosäte, hvars grundande var hans farfaders storsinta tanke, egt bestånd i femtio år. Många svårigheter hade det haft att genomgå, en gång hade det varit upplöst — 1676—82 — och en annan gång, under Karl XII:s krig, nära sin upplösning; den stränge rikshushållaren Karl XI hade öfver det en gång frikostigt utrustade lärosätet låtit reduktionens hand hvila tung, och inre misshälligheter hade ytterligare förlamat dess verksamhet. Men *ett* stort verk hade dock det i gränsprovinsen mot Danmark grundlagda lärosätet under sina första 50 år uträttat: det var de skånska landskapens

försvenskning, och det ändamål, som Karl X närmast afsåg med »*Academia Carolina conciliatrix*», kunde sålunda sägas vara vunnet.

De bilder, som följde i festtåget, hade, såsom billigt var, alla afseende på Lunds universitet och erinrade om karakteristiska ögonblick i dess lif. Främst i raden kommer med stormaktstidens pomp och ståt universitetets invigningsfest 1668, der Skånes generalguvernör och den skånska adeln, presterskapet och borgerskapet tåga i högtidlig procession jemte »professorer, rector och procancellarius», alldeles som det finnes beskrifvet i den samtida festberättelsen. En skämtsam kulturbild följer derefter i scenen från Lunds första studentdeposition: djeknar med horn, svinbetar och åsneöron, depositorer med vattenämbar, tång och hyfvel, samt »pœnaler» — novitier med långa kappor och slokiga hattar. Det är den första af de »studentlifsbilder från två århundraden», som afsluta festtåget. De andra erinra om studentupploppen 1716 och 1773 — hvar för sig erbjudande tillfälle till framställandet af karakteristiska kostymbilder, framhållande motsatsen mellan det karolinska tidehvarfvets »bussar» och den efter-gustavianska tidens »smalbenta politi-maîtrar», samt om studentbeväringens krigiska öfningar, som ännu in i våra dagar egde rum på Lundagård och angränsande platser. Gruppen »De lagerkransade», enligt vid Lunds universitet öflig sed företrädda af de hvitklädda flickorna bärande lagerkransar, afslöt vackert och värdigt dessa studentlifsbilder med minnet af de promotionsfester, som från att vara akademiska högtider blefvo fester för hela provinsen, och som för mången gammal student utgöra de festligaste minnena från hans akademiska ungdomstid. Tillfället erbjöds att härvid erinra om den ryktbaraste af Lunds promotioner 1829, då Nordens båda största skalder här möttes och Tegnér lagerkrönte Oehlenschläger. De båda skaldekonungarnes namn lästes på ett »lagerbanér», som öfverskyggade »de lagerkransades» grupp. Framför den del af Lunds studerande ungdom, som i festtågets slut under sina fanor representerade våra dagars Lund, buros lagerkransade minnessköldar med de namn, som under de flydda århundradena varit Lunds universitets stolthet: Pufendorf och Anders Rydelius, Lagerbring och Nehrman, Ehrenstråle, Agardh och Thomander, jemte många andra.

Sådan var den lika sinnrikt tänkta som väl utförda anordningen af det hela, hvilken i prof. Weibulls text vackert och stämningsfullt, stundom skämtsamt, men framför allt historiskt upplysande skildras. De utdrag ur författarens text, som vi här meddelat, torde vara tillräckliga för att visa arbetets höga rang i stilistiskt afseende. Det skall med högsta intresse läsas af enhvar, vare sig att han sjelf samlat en skatt af minnen från den minnesrika plats, hvars häfder erbjudit stoffet till dessa bilder,

eller han endast känner Lund och Lundagård från Nordens historia i äldre och nyare tid. Universitetsfesten 1882 var ett minnesrikt blad i Lunds yttre historia. Om dess beskrifning får betraktas såsom ett profstycke af hvad som i våra dagar kan uträttas till gagn för den fosterländska odlingen inom det sydsvenska lärosätet, så är detta att lyckönska; och Sverige kan hoppas, att nya rika skördar skola växa ur den klassiska mark, hvars bilder här manats fram ur det förflutna.

L.

Berättelser, arabesker och humoresker af *Svatopluk Czech.* Från czechiskan af D:r *Emil Peterson.* Två delar. Lund, Gleerupska universitetsbokhandeln, 1884. 5 kr.

Den stora allmänheten har genom öfversättningar af de mera framstående arbetena inom de tre stora kulturländernas prosadiktning ständigt kunnat följa dessas hufvudriktningar och med dem blifvit ganska förtrolig. Har något arbete från andra moderna folks diktning införlifvats med vårt språk, har det oftast skett med tyska eller franska språken såsom medium. Att dessa arbeten ej vunnit härpå är naturligt, och det ringa urval öfversättarne haft till sitt förfogande har ej alltid gjort det möjligt att taga det mest betecknande. Det torde också ha vållat att kunskapen om somliga folks literatur, väl värd att känna både för sitt omfång och innehåll, äfven inom den trånga kretsen af egentliga literaturvänner, varit mycket ringa.

Emellertid har på de senaste åren en förändring, som lofvar godt, i detta afseende inträdt, ej minst märkbar inom Ny Svensk Tidskrift, som upptagit öfversättningar — äfven i versform — direkt från holländska, spanska, italienska och äfven från czechiska, i det ett par af de i ifrågavarande arbete inrymda skizzerna här först trycktes. Från andra slaviska språk, från magyariska och nyisländska hafva under senaste tid större och mindre arbeten omedelbart trädt i vårt språks drägt. Och ej blott diktverk, äfven historiska arbeten höra hit, om ock dessa ännu äro mera enstaka stående.

Så vidt anmälaren vet har intet czechiskt arbete förut blifvit införlifvadt med vår literatur; säkert är i alla händelser att föreliggande arbete är det första, som direkt från sitt eget mål blifvit försvenskadt. Allmänheten kan derför ursäktas, om den ej ens vetat att en czechisk literatur funnits. Redan ur den synpunkt, att ett prof från en helt främmande literatur föreligger, är detta arbete egnadt att tilldraga sig uppmärksamhet.

Och denna literatur är hvarken ung eller fattig. Den har anor, som sträcka sig till 9:de århundradet, och under reformatorn Hus' tid stod den i blomstring. Striden mellan tyskar och czecher har varit en mäktig drifkraft till dess utveckling och är så ännu i dag. Det kraftiga och vakna nationalmedvetandet hos en kämpande och framtidsrik ras gifver den vingar. Säkerligen står det i sammanhang härmed att den romantiska riktningen tagit en sådan fart i den czechiska literaturen och ännu tyckes vara allena herskande, i det åtminstone alla de mera ansedda författarne tillhöra den, och såvidt anmälaren vet den realistiska skolan med sin objektiva hållning och sin mer och mindre pessimistiska anstrykning ej ännu därstädes fått någon representant.

Svatopluk Czech, som anses vara Böhmens största nu lefvande skald, visar sig i förevarande arbete, ett af hans förnämsta, ingalunda bilda något undantag härutinnan. Han sträfvar ej att lösa gåtor i själslifvet eller tolka detta genom att följa det i alla dess skiftningar, han söker ej att binda sin skildring till verkligheten genom att teckna de yttre omgifningarne i detalj eller med några slående drag, och aldrig fördjupar han sig i lifvets skuggsidor. Detta hindrar icke att han kan beröra dem, men han har då antingen en slöja däröfver, eller går skildringen snart därförbi utan att mottaga något dystert intryck däraf. Då öfversättaren i sitt förord säger att en pessimistisk grundton genomgår berättelserna kan anmälaren ej obetingadt vara enig med honom. Författaren är en utpräglad idealist, och grundtonen synes snarare vara optimistisk, ej alltid utan en viss ytlighet, hvilket ej hindrar en melankolisk stämning från att här och hvar tränga sig fram, ehuru den nästan alltid upplöses i humor. Tydligast visar sig förf:s lifsuppfattning i berättelsen *Moln.* Den underlige opraktiske byskolläraren Hrdina bekymrar sig ej om den yttre världen och lefver blott i sin egen ideala, som han med tonernas hjälp söker tolka för sig och sina många barn. Hans herrskap vill emellertid sörja för dotterns musikaliska utveckling och fadern tager af henne ett rörande afsked: »De djärfvaste förhoppningar, som dvalts i mitt bröst, skola i dig gå i skön uppfyllelse. Du skall på konstens ljusa, lätta vingar flyga ut i världen, förgyld af hänförelsens strålar, och du skall höja dig öfver stoftet, högt öfver jordens tomma äflan. Du skall vända mänsklighetens blickar från låga orena drifter upp mot höga rymder, du skall med tonernas änglahär segrande nedslå sinlighetens makter och bära människans bättre del mot himlen. Men vakta dig, dottern min, att du ej faller i frestarenas garn: de skola afkläda dig oskuldens himmelska drägt och sedan stöta dig bort med hån. Förblif ren och dygdig! . . . . Efter en stund slog han upp sina fuktiga ögon och blickade genom det dunkla fönstret ut i aftonbelysningen. Öfver den nedgående

solen simmade lätta moln, klädda i skarlakan och guld, obeständiga, föränderliga, sköna och väsenlösa, som de mänskliga idealen. . . . .» Emellertid faller hon och lefver sedan ej länge. Hennes förförare, drifven af inre oro, kastar sig i svindlande företag, har lyckan med sig och samlar ett par millioner »genom denna storartade svindel, som i maktens och ärans glans sväfvar öfver vår tid som en jättelik vampyr, den där suger folkens märg och must». Han skjuter sig och befinnes genom testamente hafva skänkt sina millioner åt den gamle skolläraren. Men denne vill icke mottaga dem, ty det är honom, som om hans dotters förförare skulle därmed ha betalt honom för hennes ära. »Alla världens millioner kunna ej ersätta mitt hjärta ett enda hår, som fladdrade öfver hennes panna, som var min lefnads strålande stjärna, eller en enda af de toner, med hvilka hon skulle hänryckt världen.» Världen kallar honom för dåre, hans egna barn vredgas på honom, blott en enda son, en drömmare såsom fadern, blir honom trogen och till denne säger han sina afskedsord: »Se på molnen där i morgonrodnadens drägt! Skära och sköna stiga de upp på himlahvalfvet, dragande det melankoliska ögat till sig, liksom stora tankar människoanden. Dessa moln och dessa tankar skola skimra och glänsa, då de som kalla dem dunst, för länge sedan förmultnat. Dock, dessa moln och tankar trona öfver världen, och den som älskar dem, han tadlas af denna världen, liksom jag och du.»

Det är denna åskådning, som ligger under skizzerna, ehuru den ej i alla är så synbar. Och denna tro på idealens lefnadskraft och deras makt hos den enskilde är icke pessimism; men att förf. ser huru ringa deras makt att genomtränga världen är, det alstrar den melankoliska slöja, som lätt ligger öfver teckningarne.

Skada är, att förf:s teknik ej är mera modern. Hans språk är glänsande, yppigt, någon gång nästan pompöst; med förkärlek använder han språkets uttryck för skimra, glänsa, stråla, lysa, blända, o. d. Hans alla hjältinnor äro synnerligen sköna, men så föga individuelt tecknade, att de äro hvarandra fullkomligt lika och ej kunna skiljas från hvarandra. »Hennes lilla vackra hufvud omgafs af ett blondt, silkeslent hår, som i krusiga vågor flöt ned öfver den rena, klara pannan och de bländande tinningarne. Öfver det fina ansigtet utbredde sig denna älskliga blekhet, som, utan att förstöra den ungdomliga friskheten, så att säga kastar en fin och genomskinlig slöja öfver ett skönt andligt lif. Här hos Julia förhöjde denna blekhet trollkraften hos de stora, mörka ögonen, ur hvilka strålade hennes unga drömmande ande liksom stjärnor i en majnatt.» Denna målning är typisk; intet enda individuelt drag, som gör att man kan se bilden, allt allmänna uttryck, där förf:s försäkran om hennes skönhet får ersätta hans bristande förmåga att göra den åskådlig och där läsa-

rens uppfattning mutas med ord som: vackra, rena, klara, ungdomliga friskhet, fin och genomskinlig, skönt andligt lif, trollkraften, strålade, samt en bild sådan som »stjärnor i en majnatt». Och så är det genomgående.

Ehuru sålunda denne förf., liksom hans landsmän, åtminstone i tekniskt afseende, befinner sig på ett literärt skede, som vi redan tillryggalagt, är han likväl både som representant för en hel betydande literatur och på grund af sina egna förtjänster en bekantskap väl värd att göra. Det är ett rikt galleri af för hans folk egendomliga typer, han för oss till mötes, den drömmande, sorglösa och godmodiga karaktären hos sina landsmän återger han förträffligt och hans stundom melankoliska, stundom glada humor gifver ett fängslande behag åt hans skildringar.

Det har säkerligen ej varit en lätt sak att återgifva honom på svenska. Czechiskan är ett rikt och mycket böjligt sprak, som särdeles lätt lämpar sig för nybildningar och att döma af förf:s stil har han i vidsträckt mån begagnat dess resurser. Att då öfverföra detta i vårt tämligen fattiga och föga böjliga sprak torde ofta hafva vållat vanskligheter. I hvad mån öfversättningen följt originalet, därom är anmälaren ej kompetent att döma. Men visst är att öfversättningen, för sig själf taget, öfverallt löper lätt och aldrig väcker misstanke om mindre korrekthet eller kringgående af svårigheter. Och man har alla skäl att vara öfversättaren tacksam för det tillfälle han beredt allmänheten att göra bekantskap med den mest framstående författaren inom den nutida czechiska literaturen.

H. E. L.

Det satt en fågel på lindeqvist.

Bagatell i en akt

af

Ernst Lundquist.

PERSONER:

Enkefru Hansson.
Eleonore von Utter, hennes syster, stiftsfröken.
Signe, deras brorsdotter.
Arvid, deras systerson.
En piga.

Händelsen tilldrager sig på ett landställe nära Jerna station sommaren 1885.

Hemtrefligt, litet gammalmodigt möblerad salong på nedre bottnen. Två fönster i fonden med utsigt åt björkskog, mellan fönstren en antik byrå, der ofvanför familjporträtt. Till venster ingångsdörr, stor soffa med divansbord och emmor framför, till höger nära fonden dörr till ett gästrum. Längre ner en dörr till fru Hanssons sängkammare, mellan dörrarna trymå med konsolbord, prydt med snäckor och antika vaser. Långt ner på avantscenen till höger en stor länstol med ett sybord. Hvita öfverdrag på möbeln. Blomkrukor i fönstren.

Scen 1.

ELEONORE *(går omkring i rummet med en fjädervippa och dammar på spegelbordet, småsakerna på byrån, etc., klädd i handskar, pincenez och damförkläde, blåser bort damkorn, ytterst sirligt och försigtigt, rättar på gardinvecken, o. s. v. Efter en stund kommer* FRU HANSSON *in från venster med en knif, ett stort fat rå potatis och en karott, som hon sätter ned på divansbordet).*

FRU HANSSON.

Du är rakt tvungen och hjälpa mig råskala potatisen, Nora — det säger *jag!* Marie håller på att mala köttbullarna,

och det tar aldrig något slut, och jag själf är då inte mer än en menniska.

ELEONORE.

Söta Beate-Sophie, du ser ju att jag håller på att damma litet.

FRU H.

Dammar du nu igen? Här är ju dammadt två gånger förut i dag *(börjar lösa de hvita öfverdragen af möblerna)*.

ELEONORE.

Ack, nog vet du det, söta Beate-Sophie, att dammet faller — —

FRU H.

Dammet faller, ja! Du är just en gammal damvippa, hela menniskan — det säger *jag!* Seså, gå inte och peta med det der längre, du vet ju hur brådtom vi ha — Arvid kan vara här när som helst; och när man kommer i sådana ärenden som han, så — — jag vill att han skall få ett riktigt godt intryck af vårt hem.

ELEONORE.

Ja, det lär han inte få, om det ligger tumstjockt med — —

FRU H.

Det förstås, du skall alltid ha ditt ord ofvanpå, du! Ja se, gamla mamseller är då det sämsta Gud har skapat, det säger *jag!*

ELEONORE *(stucken)*.

Åh, jag ber så mycket — mamsell har jag då aldrig varit i hela mitt lif.

FRU H.

Nej, det förstås — nu ska' du väl kånka fram igen med den der välsignade gamla vapenskölden och dunka på

den! — Bom, bom, bom! alldeles som en pajas på en marknad! von Utter! Pyh! Knaperadel!

ELEONORE.

Söta Beate-Sophie, du heter ju själf — —

FRU H.

Jag heter fru Hansson, jag.

ELEONORE.

Ja, det är inte alla adelsfröknar som —

FRU H.

Bli gifta — nej, gudnås!

ELEONORE.

Och få ett så'nt fint namn se'n! Hansson! *(blåser på en vas)* Fffu — ffu!

FRU H.

Det är inte värdt att du försöker förarga mig, så'nt der ha vi inte tid med i dag, det säger jag! Här står potatisen och här är knifven, nu vet du det.

ELEONORE.

Men är det verkligen din mening att sådana grofva sysslor ska' skötas här inne i salongen?

FRU H.

Ja, om du hellre vill sitta i köket, så — gerna för mig. Men dit brukar ju nådig fröken aldrig vilja sätta sin högadliga fot. Jag skulle göra väl, jag.

ELEONORE *(går och sätter sig vid bordet och börjar skala).*

Ja, kära Beate-Sophie, jag vet nog att du vill mitt sanna bästa och alltid är snäll och välment i själ och hjärta, fast — — det inte alltid kan se så ut.

FRU H.

Jag frågar inte efter, hur nå'nting *ser ut,* det vet du nog. Är bara kärnan frisk och kraftig, så —

ELEONORE.

Så kan gerna skalet få vara litet taggigt, menar du —

FRU H.

Åh, mina taggar ä' inte farliga, om jag skall säga det själf. Och à propos skal, så — hoppas jag, att du inte låter hälften sitta qvar som sist, då du skulle hjälpa mig med syltpärona.

ELEONORE.

Ja, se jag är nu så olyckligt närsynt — det är alla af vår slägt, som du vet.

FRU H.

Inte alla, jag ber så mycket.

ELEONORE.

Ja, se du har nu aldrig varit någon riktig Utter, du — —

FRU H.

Nå, så är du det för oss båda två.

Scen 2.

DE FÖRRA. SIGNE *(från gästrummet).*

SIGNE.

Så der ja, nu har jag satt blommor i vaserna åt Arvid — de allra skönaste rosor!

ELEONORE.

Herre Gud, kom hit, mitt söta barn, så jag får kyssa dig — du är just själf den allra skönaste ros!

FRU H. *(alltjämt sysselsatt med möbelöfverdragen).*

Hör inte på det gamla toket — hon pratar som hon har förstånd till.

SIGNE.

Var lugn, faster, jag tar inte åt mig mer än jag tål. Jag vet nog, att ni begagna litet för starka uttryck begge två. När du säger: det gamla toket, så menar du: den fromma, beskedliga själen, och när faster Eleonore kallar mig den skönaste ros, så betyder det på sin höjd en — — någorlunda passabel nyponblomma. Men hvad ser jag — hvad är det faster har för sig?

ELEONORE *(litet brydd).*

Ja, kära du, det är så brådtom —

SIGNE.

Får jag hjälpa dig?

ELEONORE.

Ja, om du vill vara så rysligt snäll — du kan nog bättre än jag.

SIGNE *(sakta till Eleonore).*

Jag skall se öfver det faster redan har gjort — så blir det inte något bråk, i fall det skulle vara —

ELEONORE *(sakta).*

Ja, tack — jag är så närsynt, jag — *(Signe hjälper upp Eleonores potatisar, som äro miserabla, Eleonore ger henne knifven och tar af sig handskarna).*

SIGNE.

Jaså, det skall bli så fint i dag, så öfverdragen ska' af.

FRU H.

Måtte väl det! Det är ingen vanlig gäst vi få i dag inte —

SIGNE.

Nej, Arvid har ju inte varit här på hela sommaren.

FRU H.

Det är inte det jag menar.

ELEONORE.

Beate-Sophie menar att — —

FRU H.

Hvad jag än menar, så är jag karl till att säga det själf. För resten vet ju Signe, hvad Arvid skref i sitt bref i går.

SIGNE.

Nej, det vet jag visst inte.

FRU H.

Hvad i allan dar säger du, har du inte läst Arvids bref? — Nora, gå genast efter det.

ELEONORE.

Skall jag —?

FRU H.

Ja, så gerna som du sitter der med händerna i kors — och tag en knif med dig med det samma, så skall jag hjälpa till med potatisen.

ELEONORE.

Jaha — — *(går in i sängkammaren).*

FRU H.

Hör du, Signe — det är nog bäst att du skalar om potatisen som min fröken syster har petat litet på.

SIGNE *(ifrigt, skälmaktigt).*

Nej, jag försäkrar faster, att det behöfs inte alls.

FRU H.

Jaså, du har redan gjort det, kan jag förstå *(godmodigt, slår henne lätt på kinden).* Ni två hålla då alltid ihop mot mig — och det är skam af er, det säger jag!

ELEONORE *(från höger med brefvet).*

Här är brefvet — och så här skrifver han.

FRU H.

Ja, det skall jag nog läsa själf. *(Tar brefvet, läser:)* »Snälla moster Beate-Sophie! Som moster vet, var det min afsigt, då jag slutade min Ultunakurs i fjor, att köpa mig en egendom och slå mig ner på landet som jordbrukare. Jag har sett mig om litet hvarstädes, men ej lyckats få något passande. Nu har jag emellertid, som jag tror, gjort ett ganska godt fynd; jag har nämligen inköpt en egendom i Vermland, Vallby, förtjusande vackert belägen, lagom stor och, som det tycks, med bördig jord och allting i godt stånd. Jag skall tillträda den genast med växande gröda och står derför nu på resande fot till Vermland. I morgon passerar jag Jerna och ämnar då stanna hos mina båda snälla mostrar ett dygn eller så för att riktigt få ta afsked af er och tacka för den stora vänlighet ni alltid visat mig.»

ELEONORE *(torkar sig i ögonen).*

Herre Gud, hvad den gossen är rar!

FRU H. *(fortsätter).*

»Hvem vet när vi sedan träffas. Jag gläder mig mycket åt att få mitt eget att sköta; det enda som oroar mig litet, är att jag allt får det bra ensligt och dystert i en trakt, der jag ej känner någon enda menniska. Jag med mitt glada, sällskapliga lynne är icke alls skapad för ensamheten. Men kanske fins det ett sätt att afhjälpa den olägenheten.» — Nå, det måtte väl vara tydligt.

SIGNE.

Tvärtom, jag tycker det är mycket otydligt.

FRU H.

Nu är du dum, Signe lilla, förstår du inte att han ämnar gifta sig.

SIGNE *(häpen).*

Gifta sig!

FRU H.

Hvarför skulle han skrifva så der till mig, om han inte hade någon särskild afsigt med det? Åh, du må tro, en mor har fint väderkorn för så'nt der.

SIGNE.

En mor!

FRU H.

Ja visst. Du vet ju, hur artig han alltid har varit mot Constance. *(Läser:)* »Jag kommer förmodligen med eftermiddagståget 6,33, men som det är obestämdt, behöfver ingen vara emot mig. Kanske kommer jag ej förr än på qvällen 8,9. Min hjärtligaste helsning till moster Eleonore samt Constance och Signe» — Ja se, han vet inte, han, att Constance varit inne i Telge hos Bergqvistens hela den här månaden.

SIGNE.

Och det var derför faster telegraferade efter henne i går, då Arvids bref kom?

ELEONORE.

Ja, hon kommer på samma tåg som han, 6,33. Men bevare oss väl, du ser så altererad ut, Signe.

SIGNE.

Ja, jag blef så öfverraskad — jag hade aldrig tänkt mig något sådant som att Arvid och Constance skulle — men är faster riktigt säker på att han är kär i henne?

FRU H. *(som satt sig ner och börjat skala).*

Kär! — Du måtte väl höra hvad han själf skrifver: han är inte skapad för ensamheten, men det fins nog ett sätt att afhjälpa den saken?

SIGNE.

Men vet faster, att jag tycker — —

ELEONORE.

Ja, jag tycker också — —

FRU H.

Ni tycker, ja! Det är inte värdt att ni säger emot mig, jag ser nog hvart det lutar, jag.

ELEONORE.

Ja, Beate-Sophie, hon misstar sig aldrig, det vet man nog.

FRU H.

Det var det sannaste ord du har sagt i dag, Nora. För resten kan man väl inte tänka sig ett mera passande parti. En dugtigare flicka än Constance får han leta efter, hon är hemma i allting, både fint och groft — ja, isynnerhet groft. Sköta landthushåll, det är hon då som klippt och skuren till, och naturligtvis får Arvid lof att se på det i första rummet. Enkel och flärdlös är hon och hatar allt koketteri — det var hon som gjorde upp stadgarna för Anti-luggföreningen i Stockholm.

SIGNE.

Men aldrig har jag då sett något tecken till att Constance —

FRU H.

Henne svarar jag för. Hon har alltid varit förståndig och praktisk, hon brås på mig.

ELEONORE.

Ja, det skall Gud veta.

FRU H.

För resten har jag gjort mina små iakttagelser. Har du märkt, Signe, att Arvids fotografikort har försvunnit ur korgen?

SIGNE *(ytterst förlägen).*

Arvids — — nej, söta faster, det har jag visst inte!

FRU H.

Ta inte så illa vid dig, det är inte stulet. Constance har tagit det med sig. Det har varit borta ända se'n hon reste.

SIGNE *(leende).*

Ja, det kan nog vara möjligt, att det är Constance, som — —

ELEONORE.

Men tänk om hon inte har fått ditt telegram? Eller om hon har något förhinder och inte kan komma?

FRU H.

Var lugn för det att hon kommer. Jag stilisera' telegrammet så tydligt så — och för resten hvad gör det? Han kan ju fria till mig.

ELEONORE *(förskräckt).*

Till dig?

FRU H.

Ja, jag menar naturligtvis: till min dotter genom mig.

SIGNE.

Men om det nu alls inte vore Constance han tänkte på — och ingen annan heller — om han bara hade talat så der i allmänhet —

FRU H.

Så är det ingen trollkonst att leda hans tankar på Constance. Hjälper man honom blott lite på trafven, så — det

fins tusen sätt att få en karl till att säga det man vill ha fram, och sanna mina ord: hvad han har tänkt eller inte tänkt, så skall han ha friat innan han reser – det säger jag!

SIGNE.

Men det är ju afskyvärdt att bjuda ut en ung flicka så der som en gödkalf eller en tunna ärter. Det kan inte vara fasters allvar — — —

ELEONORE.

Åh, Beate-Sophie har ju stått innanför sin mans disk i tio års tid, så hon vet nog hur man skall bära sig åt för att bli af med sina varor.

FRU H.

Ja, det är bara att berömma dem — med urskiljning förstås. Och det är ingen synd. Det är så mycket varor som ligga och bli gulnade och förlegade och aldrig gå åt — håll till godo, gamla utter!

ELEONORE.

Det är inte alla flickor, som ha kurage till att fria själfva som vissa personer — —

FRU H.

Jaha, jag har friat själf, det skäms jag inte för. När jag såg hur Hansson gick der och mena' och mena' och inte hade mål i mun, så fick jag väl lof att hjälpa honom lite till vägs. För resten är det inte alla karlar som ä' så mesiga som Hansson, salig menniskan. Känner jag Arvid rätt, så friar han till Constance utan sufflör! *(Stiger upp.)* Nå, det var då väl att vi fick slut på det här — middagen blir försenad i dag för den här opåräknade storstädningens skull. Bevara oss väl; klockan är tre qvart till tre! Då är jag tvungen att rappa mig, så vi få maten ifrån oss *(går till venster med faten).*

Scen 3.

SIGNE. ELEONORE.

SIGNE *(efter en paus).*

Säg mig uppriktigt: hvad tror faster om det här? Kan det vara möjligt, att Arvid verkligen ämnar fria till Constance?

ELEONORE.

Ja, nog låter det besynnerligt alltid. Inte för att jag vill säga något ondt hvarken om min syster eller hennes dotter, det gör jag aldrig när de inte ä' närvarande, det vet du, Signe, det anser jag inte vara nobelt — men —

SIGNE.

Ja, inte sant, faster?

ELEONORE.

Herre Gud, hvad du förstår mig bra, Signe lilla.

SIGNE.

Nog vore det underligt, om han som är så intelligent, så fin på allt sätt och vis —

ELEONORE.

Ja, det kan ingen veta hur det går. Karlarne ä' oefterrättliga i så'na der fall — — har jag hört sägas.

SIGNE.

Men jag tyckte inte alls det stod något i brefvet, som kunde tydas ut som — —

ELEONORE.

Ja, se Beate-Sophie, hon är nu alltid — — ja, jag säger inte mer, eftersom hon är frånvarande. Men nog vet jag hur jag hellre skulle vilja ha det alltid. Beate-Sophie, hon har i alla tider tagit för gifvet, att Arvid och Constance

ska' bli ett par — men nog känner jag en flicka, som skulle passa honom mycket bättre.

SIGNE.

Hvem kan det vara?

ELEONORE.

Det är du själf, min söta unge! Nå, bli inte så förlägen för det. — Jag skall säga dig en sak, jag. Beate-Sophie säger så ofta, att jag är dum, men ser du, i ett fall åtminstone är jag det inte, och det är i fråga om — — ja, jag törs inte säga det, då skrattar du åt mig.

SIGNE.

I fråga om — kärlek?

ELEONORE.

Ja — usch, det der ordet är så förargligt att säga, så. Men det är säkert, Signe lilla, att jag förstår mig utmärkt bra på så'nt der, fast jag inte har någon egen erfarenhet af det, och hvad Arvid beträffar, så bryr han sig inte mera om Constance än jag bryr mig om furst Bismarck — det har jag sett på hans näsa.

SIGNE.

På hans näsa?

ELEONORE.

Ja, mins du inte i våras, då han var hos oss pä middag i Stockholm?

SIGNE.

Jo — det var den der gången, då Constance höll så'na straffltal mot flickor, som ha lugg, och sa', att ingen ärbar qvinna döljer sin rena panna.

ELEONORE.

Jaha, just den gången, Vi hade korfkaka till förrätt, och fast Beate-Sophie flera gånger talade om för Arvid att Constance hade blandat till den, så rynkade han ändå på näsan åt den — så här gjorde han *(grinar)*.

SIGNE.

Ja men, faster, det var ju också så fasligt med peppar i den!

ELEONORE.

Ja visst var det fasligt med peppar! Men det skulle han inte ha känt! Hade han varit kär i henne, så hade han ätit två portioner. — Och se'n, när hon ville att han skulle hjälpa henne summera ihop hushållsboken inne i kabinettet, så räknade han allt hvad tokigt var, bara för du satt och sjöng Kjerulf i salen — han tittade dit ut oupphörligt — och så fick han kryddorna till 75 kronor bara för en månad.

SIGNE.

Det var väl den myckna pepparn, faster.

ELEONORE.

Nej, det var din sång, var det. Åh, jag är inte så dum jag, som somliga tror. Och jag vet allt mer, jag — jag vet att han blef alldeles rysligt glad, då en viss ung dam lofvade att skrifva till honom någon gång i sommar — det såg jag på hans ögon.

SIGNE.

Men herre Gud, faster, det var ju *jag*, som lofvade —!

ELEONORE.

Ja, visst var det du! Åh, jag vet mycket mer — jag vet, hvem som har tagit undan hans kort ur korgen der och som bär det i klädningsfickan natt och dag —

SIGNE.

Nej, faster — nu vet du alldeles för mycket! *(Kastar sig om hennes hals och gömmer hufvudet.)*

ELEONORE.

Ja, nu vet jag bara en sak till, och det är, att jag med glädje skulle ge ut allt hvad jag eger och har, hela min stiftsfrökenpension, om jag lefde den dag, då jag finge se min kära, kära lilla flicka och min kära, kära gosse som ett förlofvadt par. — Seså, släpp mig nu, Signe lilla, jag är tvungen att gå in i gästrummet och ta ett litet tag här och der med damvippan — det fins ingen piga på hela jorden, som kan damma — det är också något som jag vet! *(Går in i gästrummet, tar med sig damvippan, som hon lagt ifrån sig på sybordet.)*

Scen 4.

SIGNE. Sedan ARVID.

(Signe står en stund i tankar, småler, tar upp ett fotografikort ur klädningsfickan och betraktar det. Hon hör icke att Arvid kommer in [från venster], förr än han är tätt bakom henne.)

ARVID.

God middag, kusin!

SIGNE *(förskräckt)*.

Arvid! *(Gömmer hastigt kortet bakom ryggen)*.

ARVID.

Hvad har du för dig?

SIGNE.

Hvad jag har — —

ARVID.

Eller rättare sagdt: bakom dig.

SIGNE.

Det är ingenting alls.

ARVID.

Jo, en fotografi är det, så mycket såg jag då. Kan inte jag också få se den? *(närmar sig henne, hon viker förskräckt undan).* Slår vad om att det är ett herrporträtt!

SIGNE.

Visst inte.

ARVID.

Men nu skall jag se det ändå! *(springer efter henne, hon går baklänges undan för honom och skjuter hastigt in porträttet bland alla de andra, som ligga i korgen på divansbordet).*

SIGNE.

Tag reda på det då, om du kan!

ARVID.

En sådan liten klipsk skälmunge! — Hvem var det? Säg mig det nu, annars —

SIGNE *(trotsigt).*

Det behöfver jag inte göra reda för. Det vore bättre att du talade om, hvarför du slår ner så här som en åskvigg långt innan någon väntar dig.

ARVID.

Jo, jag blef i ordning förr än jag hade tänkt, och derför tyckte jag, att jag gerna kunde fara hit med ett-tåget i stället, så fick jag alltid vara här några timmar längre.

SIGNE.

På det sättet gick du miste om ett angenämt ressällskap.

ARVID.

Hur så?

SIGNE.

Jo, Constance skulle komma hem från Telge i qväll med samma tåg som du.

ARVID.

Jaså.

SIGNE.

Bara: jaså? Otacksamme!

ARVID.

Hvad menar du?

SIGNE.

Åh, nog vet du att hon är hemreqvirerad för din skull?

ARVID.

För min skull? Tackar så mycket, för att laga korfkaka åt mig kanhända?

SIGNE.

Nej, det är allt någonting helt annat som här kokas ihop — men det måtte bestämdt vara misstag.

ARVID.

Hvad är det för dunkla orakelspråk du försöker göra mig nyfiken med? Hvarför är Constance reqvirerad hem? Och hvad är det som är misstag?

SIGNE.

Jo, faster Beate-Sophie trodde, att du — — hade något särskildt ärende hit — jag vet inte hur hon kunde komma på den tanken —

ARVID.

Ja, visst har jag ett ärende — men inte har Constance något med den saken att skaffa.

SIGNE.

Nej, det kunde jag tro också! Men då är det ju alldeles förskräckligt hvad tant ämnar göra! Och det är riktigt

synd om Constance — åh, om någon gjorde så med mig, så skulle jag dö af blygsel!

ARVID.

Nej, vet du, lilla Signe, i dag går du riktigt i den spännande genren. Hvad är det för förskräckliga saker moster ämnar göra med Constance? Tänker hon binda henne till händer och fötter, sätta en kafle i hennes mun och klippa lugg på henne?

SIGNE.

Du får väl höra.

ARVID.

Nej, säg mig det på förhand, så att jag är beredd på det värsta.

SIGNE.

Jag säger inte ett ord. Bara så mycket kan jag tala om, att det är dig anslaget gäller.

ARVID.

Ett anslag? Mot mig?

SIGNE.

Ja, nu när du flyttar till Vermland, är faster rädd att hon aldrig skall träffa dig mer, och derför ämnar hon passa på —

ARVID.

Och göra — hvad?

SIGNE.

Det säger jag inte. Du får väl höra själf.

ARVID.

Men om jag ingenting hör då — och ingenting begriper? Och låter lura mig till något dumt?

SIGNE.

Ja, då har du dig själf att skylla. Du får lof att vara på din vakt. »För qvinnolist tag dig till vara», som det heter i Trollflöjten.

ARVID.

Men det är just hvad jag aldrig har kunnat. Hur är det det står på ett annat ställe hos samma utmärkte librettförfattare? »En orm på qvinnans tunga bor, och ynglingen är svag och tror.» Du kan aldrig tänka dig, så svag jag är i så'na der fall, alla fruntimmer ä' englar, det har i alla tider varit en trosartikel för mig. Du är tvungen att hjälpa mig, Signe.

SIGNE.

Hur skall det gå till?

ARVID.

Jo, när du hör, att samtalet kommer in på farliga områden, så kan du ju ge mig en liten varning, så att jag vet: här gäller det att se opp! Blinka åt mig — eller trampa mig på foten!

SIGNE.

Det törs jag inte — faster kunde se det.

ARVID.

Nu vet jag! Gnola på någon sång, när du hör ormen hväsa.

SIGNE.

Så'na tokerier!

ARVID.

Kan du inte göra det — det är kanske sista gången här i lifvet som jag ber dig om någonting — ja, d. v. s. näst sista.

SIGNE.

Men jag försäkrar dig, att det har ingen fara. Du reder dig så bra mig förutan.

ARVID.

Nej, det är just hvad jag inte gör! — Men gudbevars, gör som du vill! Faller jag i gropen, så är det ditt fel! Och då får du sitta här, se'n jag har rest, med ångrens gamar gnagande på ditt hjärta och tänka: jag kunde ha räddat honom, jag, om jag inte hade varit en sådan onaturlig anförvandt.

SIGNE.

Nå ja, din tok, jag skall väl göra som du vill då.

ARVID.

Du är ändå en krona till flicka, Signe! Det har jag alltid sagt. Således, när jag hör dig gnola på t. ex. — »Det satt en fågel på lindeqvist» — då vet jag att det betyder det samma som: »Det bräns!»

SIGNE.

Men jag säger på förhand, att jag kommer af mig och skrattar, och så är alltihop förstördt.

ARVID.

Det gör ingenting — ett lustigt skämt är det i alla fall, tycker du inte det? Du och jag, Signe, skulle allt kunna ha bra roligt tillsammans, vi — om —

SIGNE.

Nu kommer faster Eleonore.

Scen 5.

DE FÖRRA. ELEONORE *(från gästrummet, med damförklädet och damvippan i handen).*

ELEONORE.

Det var då för väl att jag kom dit in, der var alldeles

grått af dam — nej, hvad i alla dar, är du redan kommen, Arvid!

ARVID.

Jo jo men, lilla mostergumman! *(tar henne i famn).*

ELEONORE.

Herre Gud, så roligt det var att få se dig, min kära gosse! — Nej, du får inte kyssa mig, det vet du att jag inte tycker om. Ett ogift fruntimmers mun är ingen allmänning.

ARVID.

Då kysser jag dig på handen, lilla moster, antingen du vill det eller inte — *(gör det)* den här lilla snälla handen, som har gifvit mig så många stora, rara smörgåsar, då jag var gosse — och så mycket småbröd — när inte moster Beate-Sophie såg det!

ELEONORE.

Min rara gosse! — Vet min syster af, att du är här?

SIGNE.

Nej, inte ännu.

ELEONORE.

Då få vi genast lof att underrätta henne — annars blir hon så rysligt — — ledsen, så — *(går till venster).*

ARVID.

Nu vet jag bestämdt hvad det der anslaget mot mig går ut på. Ni vill ha mig att ta moster Eleonore i huset som värdinna och förkläde och Constance som mejerist eller hushållerska — gift lär hon väl aldrig bli.

SIGNE.

Du får väl se.

Scen 6.

DE FÖRRA. FRU H. och ELEONORE *(från venster).*

FRU H.

Ja, minsann — der ha vi ju pojken! Och jag som inte har någon efterrätt till middagen. För du har väl inte ätit?

ARVID.

Nej, men jag är så glad att råka er, så jag känner ingen hunger.

FRU H.

Det var bra, det, för maten är inte färdig än på en halftimme. — God dag vackert, skulle jag väl säga, och välkommen! *(trycker hans hand).* Hvarför kommer du så här tidigt?

SIGNE.

Arvid blef färdig förr än han hade trott.

ARVID.

Och då tyckte jag inte det var värdt att gå i Stockholm och titta på mina kappsäckar.

ELEONORE.

Men du stannar väl hos oss lika länge för det?

ARVID.

Till nattsnälltåget i morgon afton.

FRU H.

Det var då riktigt hyggligt af dig att du inte tog till för kort tid — fast, att du stannar halfannan dag här bara för att säga adjö åt dina gamla mostrar, det skall då ingen å mig att tro.

ARVID.

Nej, inte är det bara för det.

FRU H. *(gör en min åt Eleonore och Signe).*

ARVID.

Jag skall väl ta afsked af kusinerna också.

FRU H.

Kusinerna, ja. — Constance är i Telge än så länge, men hon kommer hem med sextåget. — Sitt ner, kära Arvid.

ARVID *(går af och an).*

Nej, tack, moster, jag har ingen ro att sitta i dag.

FRU H. *(till Eleonore).*

Hör du! *(till Arvid)* Constance skulle ha blifvit så ledsen, om hon inte hade fått träffa dig, innan du reser — hon har då alltid hållit så mycket af dig, så — alldeles som en bror — ja, mycket mer än en bror.

SIGNE *(sitter vid sybordet och har börjat virka, gnolar).*

Det satt en fågel på lindeqvist,
på lindeqvist,
på lindeqvist — —

ARVID *(för sig, häpen).*

Aha!

FRU H.

Ja, vet du — det kanske är orätt af mig att sqvallra ur skolan — men kan du tänka dig, ända se'n Constance reste till Telge, så har ditt porträtt varit borta ur korgen der — jag säger inte mer.

ARVID *(glad).*

Mitt porträtt! Var det mitt porträtt? Åh, hedersmoster, du kan aldrig tro hvad du nu gör mig glad! *(tar om fru Hansson och svänger om ett slag med henne, samma spel med Eleonore).*

ELEONORE.

Nå, Arvid då!

FRU H. *(till Eleonore).*

Hvad var det jag sa'? Och han skulle inte vara kär i Constance?

ARVID *(som slagit sig ned vid divansbordet, letar ifrigt i fotografikorgen).*

Nu skall jag göra en kortkonst. Tänk på ett kort, Signe! *(hittar sin fotografi, går fram till Signe och håller upp den framför henne).* Var det det här?

SIGNE.

Du är tokig, Arvid!

ARVID.

Ja, det är jag — af glädje!

FRU H. *(till Eleonore).*

Hör bara! *(till Arvid).* Ja, kära Arvid, när vi ha ätit middag, så skall du riktigt utförligt göra reda för egendomsköpet och hur du tänker ställa för dig — jag vill ha reda på alltihop, det minsta med det största, precist som jag vore din mor —

SIGNE *(gnolar).*

Det satt en fågel på lindeqvist —

ARVID.

Jag hoppas moster kommer och helsar på mig någon gång och ser hur jag har det.

FRU H.

Det kan du lita på att jag skall göra.

ELEONORE.

Arvid får det nog fint och bra, han har alltid varit så ordentlig och proper.

FRU H.

Ja, ordentlighet ligger i slägten. Jag försöker nog allt hvad jag kan, men det hjälper inte, jag kan ändå inte bli hälften så renlig som Constance.

ARVID.

Åhå!

FRU H.

Nej, kan du tänka dig — hon skurar sina byrålådor på baksidan!

SIGNE *(gnolar)*.

En liten fågel är jag förvisst,
som nog kan spela och sjunga.

ARVID.

Ja, det må jag säga, det var nästan för mycket —

FRU H.

Men det förstås, hon är nu så huslig och dugtig på allt vis. I fråga om matlagning är hon ett riktigt snille — det säger jag! Jag begriper inte hur hon bär sig åt. De allra enklaste och vanligaste rätter kan hon sätta en sådan piff på, utan någon kostnad. Bara med litet kryddor kan hon få dem att smaka som — någonting helt annat.

ARVID.

Ja, jag har haft det nöjet att göra bekantskap med hennes snille och smak.

FRU H. *(till Eleonore)*.

Hvarför sitter du och tiger — kan du inte hjälpa mig?

ELEONORE.

Åh, jag tycker du hjälper dig själf så bra.

Scen 7.

DE FÖRRA. EN PIGA *(från venster med ett bref)*.

PIGAN.

Det är post *(lemnar brefvet och går)*.

FRU H.

Ett bref? Hvem kan det vara ifrån? *(ser på det)*. Från Constance!

ELEONORE.

Du skall få se, att hon inte kan komma hem!

FRU H.

Det är aldrig möjligt.

ARVID.

Jag går ut och ser på mosters vackra blomsteranläggningar, medan ni läsa brefvet. Kommer du med, Signe?

SIGNE.

Ja, vet du, vi ha så'na härliga Malmaisonrosor, dem måste du se. *(Arvid och Signe går till venster.)*

FRU H.

Hvad i alla tider kan det nu vara för spektakel? *(läser)*. »Kära mamma! Jag kan rakt inte komma i dag —»

ELEONORE.

Ser du det!

FRU H.

»För vi äro bjudna på kafferep till grosshandlar Malmqvist, den rika enklingen, som jag har skrifvit om flera gånger. Han var här och bjöd själf, och han bad att jag för all del skulle komma, han hade något mycket vigtigt att säga mig, hvarpå hela hans framtid berodde.»

ELEONORE.

Nå, har man hört på maken! En friare!

FRU H. *(fortsätter).*

»Han har en utmärkt affär, två hus på söder och inga barn. Jag får inga biträden i maten. Själf är han en stadig och förståndig man, Arvid deremot är ju en oerfaren pojke, man vet inte hur det kan komma att gå för honom, och landtbruk är ju så vanskligt i våra dagar.» *(Tar upp näsduken och torkar sig i ögonen.)*

ELEONORE.

Hvad du finner för rörande i det der brefvet, det kan jag då inte begripa. — Nå, hvad säger du om det här?

FRU H.

Jag säger — ske Guds vilja! Constance har nog gjort ett förståndigt val, det är jag säker på. Men hvad skall den stackars Arvid säga! Det blir allt ett hårdt slag. Vi ska' inte tala om det här i dag, hör du det. Den jobsposten hinner honom tids nog.

ELEONORE.

Ja, jag har nu alltid haft mina egna tankar om den här saken, och jag tror inte alls att hans hjärta brister — han tycker mycket mer om Signe.

FRU H.

Signe!

ELEONORE.

Ser du hur tätt de stå tillsammans der borta — inte ser han på törnrosorna inte!

FRU H.

Nåja, hvarför inte? Tar han henne, så slipper man alltid få in någon främmande i slägten.

ELEONORE.

Nu komma de hitåt.

Fru H.

Inte ett ord om Constances friare, hör du! *(till Signe och Arvid)*. Jag får lof att titta ut i köket ett tag *(ut till venster)*.

Scen 8.

ELEONORE. SIGNE och ARVID *(från venster)*.

SIGNE *(med några rosor, som hon under det följande binder tillsammans)*.

Nå, hvad skref Constance, faster?

ELEONORE.

Hon hade fått hinder och kan inte komma, men hon helsade så mycket till Arvid.

ARVID.

Tack. Ja, få se när jag träffar henne — det blir väl på mitt bröllop, om inte förr.

ELEONORE.

Ditt bröllop? Du måtte väl aldrig vara förlofvad heller!

ARVID.

Nej, inte än. Men jag tror bestämdt att jag blir snart.

ELEONORE.

Ja, Beate-Sophie tyckte att du anspelade på något så'nt der i ditt bref.

ARVID.

Ja, hon trodde ju att jag kom hit för att fria till Constance — men så dålig smak — —

SIGNE.

Fy, Arvid!

ARVID.

Peppar är det värsta jag vet.

ELEONORE.

Åh —!

ARVID.

För resten — när jag redan har städslat en kokerska och gifvit henne både Hagdahl och fru Zetterstrand till present, så skulle ju Constance ha blifvit en alldeles öfverflödig möbel på Vallby.

ELEONORE.

Det skulle vara roligt att höra, hurudan din tillkommande hustru ska' vara, om du får det som du vill.

ARVID.

Det skall vara en glad och frisk och varmhjärtad tös, som inte tror att vi ha kommit hit till den här välsignade sköna planeten bara för att äta och hålla snyggt och bråka med pigor — en flicka med sinne för allt vackert och med ungdom i hjärtat — ja, så mycket ungdom att den räcker ända tills hon blir gammal och grå, och så mycket kärlek till lifvet, att hon inte näns göra det torrt och prosaiskt. Och så skall hon hålla riktigt grundligt af mig, förstås, men inte kela med mig och beundra mig när jag bär mig dumt åt — och så skall hon kunna skratta som ett barn åt allt som är roligt — och sjunga se'n! Det är ett oeftergifligt vilkor.

SIGNE.

Skall hon inte kunna dansa solodanser också och spela monologer och göra trapezkonster för ditt höga nöje? Det tycks ju vara meningen att din hustru skall vara till bara för att roa dig.

ARVID.

Ja, hon skall roa mig — och jag skall roa henne! Och när allvaret kommer, ska' vi hjälpas åt med det också! Vi ska' bli som ett par snälla parhästar — ja, vet moster, det är alldeles med mig som med min Pelle — när han går

i enbet, är han så trög och tjurskallig och har så mycket konster för sig, men när han går tillsammans med Pella, så känner han knappast lasset, om backarna ä' aldrig så branta, och de täfla om att ta i, för att den andra inte skall fara illa, och de tyngsta körslor gå som en dans, bara för att de ä' två!

ELEONORE.

Jag vet bestämdt, hvem som skulle bli din Pella, jag —

ARVID.

Ja, du moster, det vet jag också!

Scen 9.

DE FÖRRA. FRU H. *(från venster).*

FRU H.

Jag har sagt till Mari att grädda några våfflor — litet högtidligt skall det väl ändå vara, då vi ha vår käre gosse här för sista gången på länge — det säger jag! Har du tagit af än mera rosor, Signe? Det var då förskräckligt alldeles — du sköflar hela trädgården, tror jag.

ELEONORE.

Ja, se Signe har nu ett så'nt skönhetssinne, hon — om hon finge råda, skulle hon omge oss allihop med lifliga, glada färger och rosendoft öfverallt — hon har en riktig afsky för allt torrt och prosaiskt.

SIGNE *(häpen).*

Men faster då, hvad i all verlden kommer det åt dig?

FRU H.

Ja, det säger jag också.

ELEONORE.

Det kommer ingenting alls åt mig — jag får bara ett så'nt behof ibland att tala om, huru mycket jag håller af min rara, varmhjärtade tös, som är den bästa glädjen här i vårt hem — en riktig liten solstråle!

FRU H.

Ja, nog är hon ett snällt och godt barn alltid, det har du rätt i — fast hon just inte är så fallen för det husliga —

ELEONORE.

Ja, det är inte alla som tro att vi ha kommit hit till verlden bara för att äta och bråka med pigor.

SIGNE *(har under de sista replikerna suttit alldeles handfallen och sett från den ena till den andra — tycks nu få en idé och börjar sjunga med ganska hög röst).*

Det satt en fågel på lindeqvist,
på lindeqvist,
på lindeqvist —

ARVID *(med återhållet skratt).*

Ah!

ELEONORE.

Jag begriper inte, att du har fått den der gamla tråkiga slagdängan så i hufvudet på dig i dag — du som annars brukar sjunga så vackra saker! Vill du inte sjunga ett par Kjerulfvisor för Arvid, medan vi vänta på middagen?

SIGNE *(sjunger i starkt accelereradt tempo, kämpande med sin sinnesrörelse).*

En liten fågel är jag förvisst,
som nog kan spela och sjunga.

(Brister i häftig gråt och kastar sig öfver bordet med ansigtet mot armarna.)

ARVID *(skyndar fram till henne).*

Signe! Min lilla lärka!

FRU H.

Hvad nu då?

SIGNE *(stiger upp och vill skynda ut till höger).*

ARVID *(ställer sig i hennes väg).*

Nej, du får inte gå! Jag kom hit i dag för att ta reda på om du höll af mig något — *(öppnar sina armar)* nu vet jag det!

SIGNE *(kastar sig i hans famn).*

ELEONORE *(triumferande).*

Det kom an på mig!

FRU H.

Ja, *någonting* ska' väl gamla mamseller duga till — och det här är det bästa du har uträttat i alla dina dar — det säger jag!

PIGAN *(från venster).*

Middagen är — — *(stannar häpen då hon får se omfamningen).*

Stagnelii lärodikt "Kärleken"

i den platonska Eros-mytens belysning.

Allmänt plägar åt Stagnelius det erkännandet skänkas, att »aldrig har svenska språket klingat mera musikaliskt välljudande än från hans lyra». Men bakom de mer eller mindre ståtliga fraser, hvari detta erkännande skänkes, skymtar ofta den åsigten fram, att hos Stagnelius formen är allt, och att under det vackra skalet finnes antingen tomhet eller en motbjudande röra af sjuklig mysticism och sjuklig sinlighet. Den som nu drifver en dylik sats, skall måhända lätt nog kunna draga fram åtskilliga dikter af Stagnelius, hvilka synas bestyrka hans mening. Härmed vore emellertid riktigheten af hans omdöme om skalden ej bevisad, ty en skald bedömes ej efter det sämsta, utan efter det bästa han skrifvit — förutsatt nämligen, att det goda ej är en försvinnande liten procent i jemförelse med det dåliga. Men det skulle ock kunna hända, att en vedersakare såsom innehållslös framdrager en dikt, som visserligen för honom kan vara det, men som ingalunda är det för den, som med kärlek och intresse satt sig in i skaldens egendomliga verldsåskådning. Oaktadt den underbara formfulländningen i Stagnelii dikter, oaktadt den ofta pråliga ytan, torde det väl sällan hafva funnits en stor skald, som mindre än han tänkt på den yttre omklädnaden för dikten, som mera än han uppgått i innehållet. Formen var honom af blida magter gifven till arf och eget; till den grad omedvetet skapade han det prisade musikaliska välljudet i versen, att det egentligen blott saknas der, hvarest han tydligen bemödat sig om att frambringa det. Det var denna sånggudinnornas sköna gåfva, att allt hvad han kände och tänkte liksom af sig sjelf göt sig i klangfull vers, denna gåfva var det som utgjorde den olycklige man-

nens enda eller förnämsta nöje under hans korta, men på lidande rika lif. Nu förebrår man honom, att han missbrukade denna gåfva i sinlighetens tjenst. Att han ofta gjort det, kan ej nekas; ej heller att det är ett fel. Men det kan man väl undra öfver, att Stagnelius af så många dömes hårdare för okyska tankar och ord än andra för okyska handlingar. Och ännu ursäktligare blir detta klandrade fel, då man besinnar, att Stagnelius skref dessa sinliga dikter för sin egen skull utan någon tanke på att dermed kittla publikens smak. Må man betrakta dem under den synpunkten, att han i dem under ögonblick af svaghet sökt lindring för en plågande åtrå, en otillfredsstäld och hopplös längtan — och man skall ej fördöma dem, om man ej är helgon eller farisé.

Ett helt annat slags lindring i sina mörka stunder fann skalden genom att i poesi gifva uttryck åt sin öfversinliga, jordens njutningar och glädje försmående spekulation öfver lifvets betydelse och ändamål. Det är denna helt och hållet åt andeverlden vända mystiska filosofi, som gifvit färg och innehåll åt hans härligaste dikter. Att den är mystisk, betyder ej, att den är oklar och osammanhängande; ty man kan mycket väl i denna mystiska diktning finna grunddragen till en klar och konseqvent verldsåskådning. Mysticismen ligger deri, att ingen erfarenhet och intet logiskt tänkande kan eller får leda själen till denna insigt i tillvarelsens gåta, utan blott och bart »det inre ljuset». Insigten i denna verldsåskådning är den nyckel, som öppnar tillträdet till njutandet af Stagnelii poesi, och denna insigt är så lätt förvärfvad, att det väl må väcka förvåning, att Stagnelius har så få beundrare i jemförelse med skalder af vida lägre rang.

Hvar finnes väl i vårt lands — eller i något lands literatur djupare och skönare lyrik än i »Liljor i Saron»? Och huru många svenskar känna denna diktsamling i dess helhet mera än till namnet? Betecknande för den synpunkt, hvarunder Stagnelii diktning betraktas, är, att antologierna i allmänhet upptaga »Rosen i verldsfurstens park», d. v. s. nätt opp den dunklaste och svårförklarligaste dikten bland »Liljorna». Det är återigen »språkets musikaliska välljud», som ger denna dikt rum i antologierna, hvilkas utgifvare

ingalunda vänta, att en bland tusen läsare skall hafva någon aning om, huruvida rosen verkligen är en blomma eller en menniskosjäl — eller hvad?

Gent emot påpekandet af denna ensidiga och skefva uppfattning af Stagnelii diktning såsom betydande endast för formens skull, äro de, som ej älska hans diktning, alltid redo att invända, att ett konstverk skall verka omedelbart och ej får fordra, att man på omvägar letar sig fram till dess uppfattning. Men detta är grundfalskt; mycket skönt finnes, som blott kan njutas af den, som studerat sig till dess begripande. En dylik poesi kan ej blifva populär såsom t. ex. Fänrik Ståls sägner. Men då det nödiga förstudiet är så lätt genomgånget som det, hvilket erfordras för njutandet af »Liljor i Saron», kunde man vänta, att en sådan härlig diktsamling trängt temligen långt ned i lagren af olika bildade literatur-älskare. En annan invändning, som brukar göras, är, att Stagnelii verldsåskådning är allt för fremmande för vårt folks lynne och allt för sjukligt öfversinlig att ej vara oss motbjudande. Hvad nu först angår den alltid så förkättrade »sjukligheten» i dessa dikter, så må man ej låta bedraga sig af ett slagord. I jemförelse med antikens lefnadsglädje och kärlek till den jordiska tillvaron, kan väl Stagnelii ständiga trånad från jorden synas sjuklig — men hafva ej de gamle hedningarne anklagat kristendomen för en sådan sjuklighet? Härpå kunde kristendomen svara, att den satte en oförgänglig glädje i stället för den korta, osäkra lycka, som var hedendomens allt; och så kan ock Stagnelius säga: »Den glädje, jorden bjuder mig, är för liten, är för tom, derför vänder jag mig från den till en annan.» Kan man väl betvifla, att han funnit tröst och lisa i dessa drömmar om himmelsk lycksalighet? Icke kan man kalla dikten sjuklig, derföre att den skänkt lisa åt ett sjukt sinne?

Den invändningen slutligen, att »Liljor i Saron» alltid måste blifva oss fremmande, derföre att deras verldsåskådning är fremmande för vårt folks lynne, torde lämpligast kunna bemötas med den frågan, om samma hinder står oss i vägen för att njuta skönheterna i antikens poesi eller t. ex. i Dantes Comedia. — Nej, man kan njuta af mycket, som är fremmande för ens egen tid, blott man lär sig att be-

gripa det och sålunda på sätt och vis gör det till sitt eget. Men det är denna förc kärleken gående bekantskap, det är denna för njutningen nödvändiga insigt, som, huru lättförvärfvad den än är, dock saknas hos det stora flertalet ibland oss i fråga om ett af de allra förnämsta alstren af svensk skaldekonst.

* * *

I det följande skall jag göra ett försök att framställa tankegången i den »metafysiska lärodikten» Kärleken.

Och för att visa hurusom i denna dikt finnes en omisskännelig inverkan från Plato, har jag för afsigt att efter genomgående af dikten i korthet framställa Platos lära om kärleken.

Innan jag företager mig att strof för strof utlägga »Kärleken», vill jag lemna en liten orienterande öfverblick öfver den filosofi, som ligger till grund för dikten. Menniskosjälen, menar Stagnelius, skall ej blott fortfara att vara till efter detta lifvet, den har ock varit till före detsamma. Den har lefvat ett saligt lif i Guds paradis i gemenskap med andra saliga andar. Men somliga bland dessa saliga hafva af högmod bragts på fall, de hafva ur ljusets verld sjunkit ned i materiens, och sålunda blifvit menniskoandar. Minnet af den forna saligheten är hos dessa nästan utslocknadt; endast en dunkel aning derom rör sig inom dem; men denna aning kan upplifvas. Den verld, i hvilken de fallne andarne här befinna sig, är visserligen rik på sorg och jemmer; dock saknar den ingalunda ljus och skönhet. Öfverallt ser själen kring sig sköna påminnelser om den verld hon lemnat. Ty det sköna här nere är liksom en svag skugga af den eviga skönheten der uppe, och dess bestämmelse är att hos själen upplifva det dunkla minnet af den himmelska skönheten. Här nere afspeglar sig denna ingenstädes fullkomligare än i qvinnans skönhet. Och ingen känsla är starkare än den, som drager mannens själ till denna afspegling af himlen. Till stora och lysande bragder eldar denna känsla mannen. Men man må ej häraf låta sig bedraga. Kärleken förorsakar ock de svartaste brott. Det var ju ej den jordiska skuggan, som skulle efterjagas, utan

från henne skulle själens blick lyfta sig till den himmelska urbilden. Den själ, som ej det förmår, utan som blott jagar skuggan, den skall grymt gäckas, ty det ideal, som den tycker sig se vinka, kan aldrig nås; den finner aldrig mättnad och ro.

* * *

Efter denna förberedande inblick i skaldens tankegång, taga vi sjelfva lärodikten före, att genomgå den strof för strof.

Str. 1. Det är ej hos menniskan allena man kan tala om kärlek. Äfven den oförnuftiga och själlösa naturen älskar och längtar, ehuru omedvetet. Så röjes öfverallt i naturen kärleken till ljuset. Det är denna längtan, som yppar sig i dalens blommor, liksom sträckte stoftet i dem armar mot ljuset; det är den, som ger vingar åt luftens skaror, liksom sökte stoftet i dem höja sig mot ljuset. Alla de skiftande formerna för naturens lif äro uttryck för denna kärlek.

Ljuset vidt kring alltets kretsar råder.
Af dess kärlek svallar hvarje åder,
Glöder hvarje nerv i jordens kropp.
Dalens rosor det ur knoppen tvingar,
Ger åt örnen och åt fjäriln vingar.
Skiftande i tusen former, lifvet
Blomstrar för dess vink ur natten opp.

Str. 2. Se med hvilket jubel all naturen helsar den uppgående solen. Icke blott djur och plantor fröjda sig; äfven hafvet, sjelfva vattnet rodnar af glädje, och jorden, himlens brud, strålar af fröjd. Uranos var grekernas benämning på himlen; såsom mytologisk personlighet tänkt, hade han till maka Gaia eller jorden.

När ur oceanens salta floder
Strålarnes och dagens gyllne moder
Tågar fram vid lärkors fröjdeljud,
Strax af njutning hvimla däld och vallar,
Rodnande af glädje hafvet svallar,
Och ett återsken af evigheten
Purprar, Uranos, din mörka brud.

Str. 3. All denna glädje försvinner med ljuset, då solen går bort. Då tyder allt i naturen på sorg, och sömnen visar en förebild af den hemska, hemlighetsfulla döden.

Men när solen sjunker nedom bergen,
Tystnar jublet, bleknar rosenfärgen,

Och i sorgflor sig naturen klär.
Lunden mörknar, blommans kalk sig sluter,
Daggens gråt sig öfver fälten gjuter,
Och af sömnen typiskt uppenbaras
Dödens hemska, fruktade mystèr.

Str. 4. Men denna så omisskänneligt sig yppande känsla af njutning eller lidande hos den döda och oförnuftiga naturen är omedveten. Längtan till ljuset beherskar plantorna och djuren, utan att de sjelfva veta derom. Helt annorlunda förhåller det sig med den dragning, som skönheten utöfvar på menniskans ande. Menniskan är den enda varelse här nere, som medvetet kan njuta skönheten.

Allt hvad menniskan med sina sinnen uppfattar, upptages i hennes själ; denna är således en hel verld i miniatyr, en mikrokosmos; och der finnas ock utom dessa bilder af sinneverlden minnen från och aningar om den öfversinliga verlden. Dessa senare förädla och förklara de upptagna bilderna af det sköna i sinneverlden.

Dock, bland lifvets alla myriader,
Menskan blott af varelsernas Fader
Unnades att njuta skönheten.
Medvetslösa plantorna och djuren
Blicka upp mot ljuset och azuren —
Menskoanden ur sin mikrokosmos
Ger förklarad hvarje bild igen.

Str. 5. Allt det sköna, som här möter våra sinnen, är blott en dunkel bild af den himmelska skönheten; allt har sålunda sin vida härligare himmelska urbild, och denna urbild har en gång af själen blifvit skådad. Då vi nu se något skönt, påminnas vi om urbilden, och så kommer för oss minnet af denna att gifva högre glans åt det sköna här nere. Vi få en aning om den lefvande, själfulla skönhet, som här blott afspeglas i en död symbol, och inlägga sålunda en själ i symbolen. Rosen är ej vacker endast för sin form och färg, utan den är oss en symbol af menlös glädje och återstrålar af dennas högre, själfulla skönhet. Likaså se vi i liljan oskuldens skönhet, i violen blyghetens, i cedern den stolta kraftens.

Allt, hvad skönt för dennes blick sig målar,
Af sin urbilds ljusa gloria prålar,
Adladt blir af själens gudadrag:
Rosens mun af menlös glädje myser,
Oskuldsglans från liljans krona lyser,
Blyg i gräset gömmer sig violen,
Cedern sträfvar stolt mot etherns dag.

Str. 6. Så ega vi förmågan att i allt ana en själ, och såsom tolkar för våra aningar hafva poeterna med gudalif befolkat all naturen. Månen är

för dem ej en kall, död himlakropp utan en flicka, Diana, som går der uppe bland skyarne, blek af kärlek till den sköne jägaren Endymion; solen är en guldvagn körd öfver himlen af Apollo, Cynthiern kallad efter sin födelseort, berget Kynthos på Delos; på vinkullarne står, Bacchus leende och de med blåklint (cyaner) genomväfda sädesfälten äro kransar i lockarne på Ceres, åkerbrukets gudinna.

Och vid lyrans skära himlatoner
Gudalif befolkar verldens zoner.
Blek i skyn Endymions flicka går,
Cynthierns guldvagn kring Olympen rullar,
Bacchus ler från solbeglänsta kullar,
Och en krans af guldax och cyaner
Flätar Ceres åt sitt blonda hår.

Str. 7. Likaså förråder för skalden vestanvindens sus de kyssar, som Zephir slösar på en älskad brud, och ur trädens kronor höras dryadernas, trädandarnes, hviskningar, liksom najadernas i vågornas sqvalp. När vinden far genom vassen, hör han snyftningarna af den stackars nymfen Syrinx, som ju blef förvandlad till vass, då hon flydde Pans famntag; genljudet från berget är stämman af en annan nymf, Eko, som borttrånat af kärlek till den sköne Narcissus, hvilken blott älskade sin egen bild och som ännu, förvandlad till en blomma, speglar sig i källan.

Zephirs kyss en himmelsk barm förfriskar,
Mildt från eken skogens Dryas hviskar,
Och i böljan klagar en Najad.
Syrinx sakta hörs i vassen snyfta,
Nymphen ropar doft i bergets klyfta,
Och mot källan hennes älskling lutar
Trånande sin hvita kronas blad.

Str. 8. På så sätt lägger menniskoanden, påverkad af minnena från paradiset, en själ i all naturen. Han igenkänner bilderna af sin gyllene forntid med glädje; och så djupt kan ej menniskosjälen, naturens fallna drottning, sjunka i synd eller nöd, att hon blir känslolös för dessa bilder och påminnelser om saligheten.

Fåfängt fattad af begärens svindel,
Täckt förgäfves af passionens bindel,
Skönheten, o menska, dock du ser.
Smäktande i nödens låga kojor,
Irrande i öcknar, smidd i bojor,
Saligt dock naturens fallna drottning
Mot sin forntids gyllne bilder ler.

Str. 9. Äfven vilda och råa folkslag stå alltså under inflytelse af skönhetens trollmagt. Grönlands eskimåer förtjusas af dagsljusets skönhet, då det efter den långa polarnatten återvänder, och den vilde Irokesen i Amerikas skogar glädes att betrakta månskenet på elfven eller mellan trädens skuggor på gräsmattan.

Med förtjusning Grönlands vildar skåda
Morgonrodnan, som, att dagen båda,
Rosenkrönt på deras isberg står.
Glad ser Irokesen månens strimma
Tyst försilfra elfvens bleka dimma,
Och med skuggors dans, vid löfvens susning,
Magiskt lifva grästapetens vår.

Str. 10. I det föregående är taladt om naturens öfverallt sig uppenbarande skönhet. Denna strof bildar en öfvergång till firandet af qvinnans skönhet, såsom öfverträffande allt, hvad annat skönt här nere finnes.

Skön är rosen, nyss ur knoppen bruten,
Lent af daggens morgontår begjuten,
Kysst af fjärilns ilande begär.
Sköna tindra aftonstjernans blickar,
Dem en vårlig ambranatt hon skickar
Ned till älskande i myrtenlunden:
Skönast dock i alltet qvinnan är.

Str. 11. Qvinnans skönhet lofsjunges. De båda sista verserna i strofen äro särskildt att beakta såsom innehållande en hos Stagnelius ofta återkommande bild för förhållandet mellan den jordiska skönheten och den himmelska urbilden. Den förra framställes såsom den senares afspegling i ett vatten — här en flod, annorstädes en källa, ett haf.

Skapardriften ej dess like danar,
Ljufvare ej tankens forskning anar,
Blomstrar ej i skaldens purpurdröm.
Dagens eld af blåa ögat släckes,
Dödens sömn af silfverrösten väckes.
Högre ljusbild ej af evigheten
Målar sig i tidens dunkla ström.

Str. 12. All naturen framställes såsom hyllande qvinnoskönheten. Vesta var egentligen personifikationen af härden, husets medelpunkt. Då jorden betraktades såsom skapelsens medelpunkt, blef ock Vesta identifierad med Gaia, jorden: Så här i uttrycket "Vestas rika hof".

Hell dig lifvets sol, naturens krona!
Foglarne din äras hymner tona,
Bäcken sorlar hviskande ditt lof.

Ljuft för dig sig buga lundens toppar,
Blomma träden, svälla blomstrens knoppar,
Breder våren sina gröna mattor
Festligt ut i Vestas rika hof.

Str. 13. Fortsättning af lofsången öfver qvinnan. För sammanhangets skull kunde denna strof utan skada vara borta, och styckets skönhet skulle långt ifrån förlora något derpå, ty strofen är särdeles matt, i synnerhet i tredje versen. Tidens maka är återigen Jorden. Tidens gud var Kronos; hans maka Rhea ansågs stundom vara identisk med Gaia.

Tusen bilder föddes af Naturen.
Qvinnan, sist af modrens sköte buren,
Täflade med solens gud — och vann.
Från den stunden föder icke Jorden:
Ofruktsam är tidens maka vorden,
Se'n behagens alla rosenstrålar
I en brännpunkt samlade hon fann.

Str. 14. Sedan skalden hittills talat om ljusets och skönhetens magt i naturen och menniskohjertat, nämner han i denna strof kärleken såsom en magt med likartadt inflytande. Hans tankegång synes hafva varit denna: ljusets magt se vi tydligen i all naturen; men det finnes en osynlig demon, kärleken, som är en ej mindre mägtig herskare än ljuset; hans tron står ej mindre högt än dettas, ty den står öfver all den skapade verlden, och det är denna osynliga demon, som äfven i och genom ljuset herskar öfver naturen; det är denna gudamagt, som låter sina bud gå till jorden med solstrålarna, som håller månen fängslad vid jorden och leder stjernorna i deras banor.

Vidt som skyn den blåa pellen spänner,
Ljuset glimmar och ett väsen känner,
Kärlek! ock din blomsterspira rår.
Brinnande du ser från solen neder;
Månens char kring jordens klot du leder,
Kysser Floras barn ur vintersömnen,
Och med stjernor firmamentet sår.

Str. 15. Liksom skönheten endast af menniskoanden kan uppfattas och njutas, så utöfvar ock kärleken starkast och fullkomligast sitt välde i menniskohjertat. Liksom kärleken genom ljuset verkar på plantor och verldar, så verkar han genom skönheten på menniskohjertat. Det är denna gudamagt, som ingifver den oändliga driften eller dragningen till allt skönt, och denna drift röjes hos menniskan under alla hennes åldrar från vaggan till grafven.

Starkast dock i menskans svaga hjerta,
Rika källa till dess fröjd och smärta,
Herrskar du med en oändlig drift.

Barnets glada morgonlif du ammar,
Vildt i ynglingen din låga flammar,
Lifvar mannen och med hoppets skimmer
Målar än den gamles öppna grift.

Str. 16. Emedan det är den öfver all verlden tronande kärleken, som i menniskohjertat föder driften till det sköna, så är det ock kärleken, som verkar allt stort och härligt, som af menniskor utföres, vare sig det är hjeltedåd eller snillebragder.

Allt det stora, menskolynnet föder,
Hvarje bragd, som, lik en stjerna, glöder,
Segrande, i flydda tiders natt,
Hvarje drag af snille, som förvånar,
Lif och glans af Kärlek ensamt lånar —
Han på gränsen mellan jord och himmel,
Herrskande, sin gyllne thron har satt.

Str. 17. Den i föregående strof uttalade tanken utföres vidare i denna och de båda följande stroferna. Det är kärleken — till frihet eller till ära eller till en qvinna, med ett ord längtan efter ett skönt mål, som eldar hjelten till bragder.

Se! med svärdet hjelten sig beväpnar;
Ej för dödars hot den starke häpnar,
Vadar glad i purpurström af blod.
Fåfängt regna loden, blixtrar stålet
Kring hans hjessa; oförskräckt till målet
Tränger han; men Kärleken allena
Födt hans vilda, segerrika mod.

Str. 18. Likaså är det kärleken, längtan till skönheten, som besjälar konstnären. Zeuxis var en historisk personlighet, en grekisk målare, som lefde ungefär 400 år f. Kr. Pygmalion tillhör den grekiska sagan; han skapade en bild af en qvinna, och Venus gaf bilden lif. Amphion dyrkades såsom en af Thebes skyddsherrar. Sagan berättade, att han med sitt citterspel tvungit stenarne att röra sig efter hans behag och sålunda med tonernas magt byggt Thebes murar. Namnet Amphīon, som har lång mellanstafvelse, har i Leopolds bekanta satir "Mina nya rum" fått den falska betoningen Amphĭon. Det synes fara värdt, att Stagnelius här tagit sig en liknande frihet med ordet; dock kan man här utan att göra allt för mycket våld på versen gifva det sin rätta betoning.

Skaldekonst! hvem strängade din lyra?
Konstens söner! hvem med helig yra
Rusade ert hjerta? — Eros blott.

Magisk pensel han åt Zeuxis räcker,
Han till lif Pygmalions bildstod väcker,
Stämmer Amphions lyra, och mot ethern
Reser tempelhvalf och kungaslott.

Str. 19. Äfven forskningen är af kärleken besjälad — af längtan till sanningens skönhet. Det är denna kärlek, som ger forskningen dess riktning mot det ideela. Det var, säger skalden, spekulationen öfver kärlekens väsen, som höjde Platos själ ur materiens (Hyles) dimmor till idé-verlden. Skalden tänker här tvifvelsutan på "Gästabudet", en af Platos skönaste dialoger, i hvilken han vid betraktande af kärlekens sanna väsen, utgående från kärleken till kroppslig skönhet, öfvergår till allt högre och renare kärlek, till dess han kommer till den, hvars föremål är ej ett skönt något, utan skönheten sjelf i sin renhet, sjelfva skönhetens idé eller, som Stagnelius säger, skönhetens gudinna.

Höga Vishet! hvem mot himlaljuset
Lyftade din skumma blick ur gruset,
Återgaf dig paradisets hopp?
Kärlek! Kärlek! att din urbild finna,
Heligt vörda skönhetens gudinna,
Platos själ mot blåa fosterlandet
Sväfvade ur Hyles dimmor opp.

Str. 20. Men denna demon, som genom att verka längtan till skönheten eldar till ädla dåd och tankar, den leder ock stundom menniskan till de svartaste gerningar. Hatet kan vid kärlekens låga tända sin fackla. Det var kärleken, som beherskade Helena, då hon med Paris flydde från sin gemål, och sålunda blef anledning till, att det frygiska Trojas fält vattnades af så många hjeltars blod. Det var kärleken, som beherskade Medea, då hon, seende sig öfvergifven af Jason, hämnades på denne genom att mörda hans söner, till hvilka hon sjelf var moder.

Amors fackla dock ej endast tänder
Dygden, snillet — äfven Furiens bränder
Hemskt sig nära vid dess silfverbrand.
Se en Helena i blodström dränka
Phrygiens fält, i flammor Ilion sänka —
Se den blanka, afgrundssmidda dolken
Tragiskt ryka i Medeas hand.

Str. 21. Vid besinnandet deraf, att kärleken sålunda kan drifva menniskan till det onda lika så väl som till det goda, uppställer nu skalden den frågan: hurudant är då kärlekens väsen? Är det något godt, från himmelen oss sändt, eller något ondt, ur materiens verld stammande? I den klassiska mytologien var Venus moder till Amor. Men då de gamle började spekulera öfver sin mytologi, skilde de mellan den i himlen tronande Venus

Urania, vid hvilken intet sinligt häftade, och den sinliga kärlekens gudinna, den af hafvets skum födda Aphrodite. Med hänsyftning på dessa mytologiska föreställningar, uppställer skalden sin fråga äfven så: är kärleken en son till den himmelska gudinnan eller till den hafsborna?

O! hvad söker denna allmagtsflamma?
Till hvad rymder syfta, hvadan stamma
Dessa vilda, eviga begär?
O! hvem är du, Amors ljusa moder?
Steg du upp ur oceanens floder?
Sjönk du ned ur solarnes församling,
Himlens tolk i ändlighetens spher?

Str. 22. På den i förra strofen uppstälda frågan lemnas icke omedelbart något svar. Skalden betraktar dessförinnan den sanningen, att menniskohjertats kärlekslängtan af intet här nere kan tillfredsställas. Denna tanke utföres i vexlande bilder i de närmaste fyra stroferna. I denna första strof framställes själen under bilden af en fjäril, som fladdrar från blomma till blomma, der de stå af vårens kärlek framlockade på fältet, utan att han någonsin finner sitt begär till fullo mättadt och bytt i sällhet.

Ros från ros, på guldbestänkta vingar,
Fjäriln sig i ambraluften svingar
Öfver fält, der vårens kärlek brann.
Hvarje blomma sylphens tjusning väcker,
Hvarje vällustkalk, som Flora räcker,
Suger han med eldig törst — men ingen
Honom mätta och besälla kan.

Str. 23. I denna strof åter begagnas för framställandet af själens trångtan den gamla mytologiska bilden af en ungmö Psyche (= själ), som fåfängt öfver all jorden söker sin make Amor, hvilken hon en gång egt, men genom egen förskyllan mistat. Så har ock själen fordom i paradiset egt sin längtans föremål, men sedan hon genom egen förskyllan sjunkit till materiens verld, söker hon der förgäfves att återfinna sin forna sällhet. Hon tycker sig öfverallt här nere se den skymta för sina ögon, men det är blott tomma bilder hon ser, farliga irrbloss som locka henne.

Af materiens dunkla irrbloss dårad,
Locken fladdrande och kinden tårad,
Psyche trånsjuk följer Amors spår;
Anar honom bakom rosenhäcken,
Hör hans lena röst i silfverbäcken,
Ser hans vink ur aftonrodnans salar —
Aldrig dock hon hjertats konung når.

Str. 24 & 25. Det är lika omöjligt för själen att här i materiens verld uppnå ett mål, som kan skänka verklig tillfredsställelse och sällhet, som det

är att hinna fram till morgonrodnadens land — till Auroras läger, väktarinnans vid österns portar, der hon hvilar vid sin gemål Tithonos' sida — eller till aftonrodnadens trakt, der solguden Phoebus efter farten öfver himlabågen vattnar sina fålar i oceanen, och der han af hafsgudinnan Thetis välkomnas. Himlaranden viker beständigt undan för vandraren, och sällheten hinnes aldrig af den själ, som jagar efter den i jordiska fröjder.

Pilgrimsstafven tag och sök att hinna
De palats, der Österns väktarinna
Slumrar ljuft på Tithons saffransbädd!
Sök den kust, der, afklädd ljusets strålar,
Phoebus vattnar sina trötta fålar,
Och mot guden, i kristalleporten,
Thetis går i guld och azur klädd!

Fåfäng sträfvan! evigt målet viker;
Hvarje dag din spända väntan sviker,
Gäckar med en diktad himlarand.
Fåfängt så mot drömda kärleksfröjder
Sväfva vi kring dalar och kring höjder —
Evigt, evigt vinkar Idealet,
Aldrig, aldrig räcker det sin hand.

Str. 26. Den skönhet, vi här efterjaga, är blott en skugga, en bild af den verkliga skönheten, återspeglad i tårarne på naturens, på Isis' bleka kinder. Och den kärlek, som drifver oss att efterjaga denna skugga, är en villa, lik den känsla, som drog Narcissos' längtan mot hans egen väsenlösa bild i källan. Det är vår egen själ, som, påverkad af sina minnen från eden, ger den jordiska skönheten dess innehåll; alltså älska vi i den, liksom Narcissos, oss sjelfve.

Hvad är skönhet då? — En himmelsk skugga,
Röjd i tårarne, som evigt dugga,
Isis! på din bleka moderskind.
Hvad är kärlek? En Narcissisk villa,
Känslor för en bild, i vattnets stilla,
Härmande kristall elysiskt målad,
Grumlad af ett fallet löf, en vind.

Str. 27. Enligt de gamles myter hade skönhetens gudinna stigit upp ur hafvet, och vid ett svallande haf kan hennes rike här nere liknas. I den oroliga, evigt vexlande verlden se vi liksom i böljor afspeglade bilder af de eviga himlaljusen der uppe. Men olycklig är den, som sträfvar att nå skuggan, de kalla solarna i böljans djup; han finner blott en afgrund.

Oceaner stifta Frejas rike.
Evigt vexla, hafvets vågor like,
Alla former under månens klot.

Fåfängt, ack! vid deras mörka hvimmel
Ler i djupets famn en dunkel himmel —
Sträfva ej att nå dess kalla solar:
Räds, en afgrund tar dig der emot.

Str. 28. Lyssna derföre ej till de lockande rösterna från böljornas nymfer, som vilja draga dig dit ned, utan höj ditt öga från de väsenlösa bilderna till deras himmelska urbilder. Svinga dig upp öfver planeterna, der de ljudande ila fram i sina banor ("sferernas harmoni"), upp till idéernas verld, der de sanna, verkligt varande urbilderna för all jordisk skönhet stå kring Guds tron. Detta är det hemland, från hvilket själen vid sitt fall tagit med sig de dunkla himmelska minnena, "minnets fosterland".

Afhör ej hvad böljans nympher sjunga!
Se mot himlen, der de evigt unga
Stjernorna i fackeldansen gå!
Öfver spherer, som i rymden klinga,
Djerft till minnets fosterland dig svinga,
Der Idéerna kring gudathronen,
Glänsande i ljusets rustning, stå!

Str. 29. Här på jorden finnes ingen verklig sällhet, endast den med smärtan nära förbundna vällusten d. v. s. njutningen. Här finnes ej heller någon ren skönhet; utan liksom det rena från solen kommande ljuset här bryter sig i otaliga färger, likaså brytas här strålarne från den himmelska skönheten, så att vi endast delvis i färgadt ljus se dess glans afspeglad. Men skönheten i sin renhet, skönhetens idé, skönhetens gudinna tronar ofvan solen bland cherubim, ett föremål för de saligas dyrkan.

Höljd af natt, i jordens dunkla hjerta
Herrskar Vällust och dess syster, Smärta.
Skönheten i färgers trollverld bor.
Men den höga, eviga Gudinna,
På hvars altar oförvanskligt brinna
Andeverldens rökverk — ofvan solen
Thronar hon i Cherubimers chor.

Str. 30. Gudinnans härlighet beskrifves. Stjerntiarer betyder så mycket som stjernekronor; tiara kallades den persiske konungens hufvudbonad. — Skönhetens gudinna förklaras här vara identisk med vishetens och dygdens. Det vill säga, hvad vi här nere kalla skönhet, dygd, vishet, är egentligen blott brutna eller färgade strålar af det rena ljus, som utströmmar från den himmelska visheten. Skön är endast dygden, och hvad vi här kalla dygd visar sig i ett högre ljus såsom vishet. För skaldens tanke sväfvar den Sokratiska satsen, att dygd är vetande.

Morgonrodnor hennes klädnad spinna,
Stjerntiarer kring dess hufvud brinna.

Segrens harpa brusar i dess famn.
Djupt för henne englarne sig böja,
Tjusta, helgonen i skimret dröja —
Vishet nämnd af himlens myriader,
Under molnen bär hon Dygdens namn.

Str. 31. **Det är denna gudinna, som menniskoanden en gång skådat, och till hvars verld han beständigt längtar tillbaka. Om han ock tror sig skymta hennes bild i den jordiska skönheten eller njutningen, så visar sig dock denna endast vara ett vilseledande irrbloss. Att jaga efter jordiska fröjder det må anstå lägre varelser än menniskan. Fjäriln ilar från njutning till njutning; han må göra det: när han njutit sin sista fröjd, är ock hans lif slut, och hos honom kan man ej tala om ett förfeladt lif, ty hans lott var att fröjdas och dö.**

Ur sin larf den unga fjäriln ilar,
Svärmar fritt kring ängarna och hvilar
Vingen ej, förr'n han en maka fått.
Se! han väntas af sin älskarinna;
Mellan blomstren deras kyssar brinna,
Men på ruset följer dödens slummer ...
O! hur afundsvärd är fjärilns lott!

Str. 32 & 33. **Helt annorlunda förhåller det sig med menniskan. För henne skall en tid komma, då hon vaknar ur drömmen om lycka och njutning; ju mer hennes ande fångslats af jordiska fröjder, desto eländigare skall hon, öfvergifven af dem, känna sig; minnet och saknaden af forna njutningar skall öka hennes qval.**

Glad han njuter sina sommarmånar.
Innan dystert höst-olympen blånar,
Evigt bergas han från saknans qval.
Så ej menskan. Väckt ur glädjens drömmar,
Står hon ensam. Fåfängt tåren strömmar,
Och en törnbekransad stig till grafven
Vandrar hon i sorgens kulna dal.

Hemskt i dunklet minnets hamnar spöka.
Fordna toners efterljud föröka
Saknaden af njutningarnas år.
Hvarje ros för ålderns köld försvinner,
Hvarje stjerna, som i azurn brinner
Med ett tröstrikt sken, af molnet släckes,
Och odödligt blöder hjertats sår.

Str. 34. **Men det är ej så, att för hvarje menniska lifvets afton skall vara en tid af bitter saknad. Den dygdiga ålderdomen är lycklig. Med**

gladt öga ser den dygdige gamle sig närmare själens fosterbygd, och han begråter ej den glädje, som med ungdomen flytt honom.

Dock hvart för mig känslans feberyra?
Klinga ålderdomens fröjd, o lyra!
Klinga dygdens himmelska behag!
Hell dig, gamle der med silfverhåren!
Leende igenom andaktståren,
Skådar du mot blåa fosterbygden,
Och begråter ej din flydda dag.

Str. 35. För honom är ej ålderdomen en odräglig börda, från hvilken han tigger om befrielse, utan den är såsom en fridfull sommarqväll. Han ser redan från himlen vinka sig den englabrud, till hvilken hans själ alltid längtat, och vid hvars sida den sällhet finnes, som han här förgäfves sökt fånga i jordiska fröjder.

Och du småler? Fegt af himlen tigger
Du ej döden? Och omkring dig ligger,
Lik en rosig sommarqväll, din verld.
Ack! du ser den englarena bruden;
Glänsande i oskuldshvita skruden,
Blickar hon från himlen ned och hviskar
Gudalöftet om en återfärd.

Str. 36. Han inser tomheten i all sinlig fröjd; den sinliga kärlekens gudinna, Vulkans maka, Afrodite sjunker för honom åter tillbaka i hafvet, ur hvilket hon uppstigit; den himmelska kärlekens gudinna, Venus Urania, håller segerkransen för honom beredd och öppnar för honom åter det eden, ur hvilket han fallit ned i materiens verld.

I sin fornbygd, nattens haf, tillbaka
Sjunker långsamt, o Vulcan! din maka,
Silfverdimman lik, i markens famn.
Långsamt mörkna jordens låga dalar:
Festligt klarna himlens gyllne salar,
Och Urania med belöningskransen
Ur sin guldport ropar segrarns namn.

Str. 37. Välj alltså, o yngling, mellan jordens och himmelens glädje. Väljer du den förra, så gör du dig till kärleksslaf under en tärna, som aldrig skall tillfredsställa din längtan; så ofta du tror dig kunna sluta henne i din famn, skall hon gäcka dig genom att ständigt antaga nya gestalter; då du tror dig ega henne, skall hon på afstånd vinka dig till ny fruktlös jagt. Peleus eller, såsom Stagnelius, upptagande den franska formen, kallar honom, Pelé var konung i Thessalien och förmäld med hafsgudinnan Thetis. Men

hon blef honom gramse och öfvergaf honom. Så gäckas ock hvarje menniska, som tror sig här hafva fångat det gudomliga idealet.

Yngling, svär en evig fejd åt qvalen!
Blomsterkrön din tinning, töm pokalen
Och mot lifvets glada majsol le!
Nöjets tärna vinkar dig: o ila
Vid dess barm på rosors bädd till hvila!
Thetis lik, i skiftande gestalter,
Skall hon gäcka dig, en ny Pelé.

Str. 38. Hur dåraktigt alltså att jaga sällhetens skugga. Din själs minnen visa mot eden; följ deras ledning. Det sköna, du tycker dig se här nere, lånar sin tjusning endast från glansen af de himmelska bilder, du sjelf bär inom dig.

Upphör då att skuggor längre jaga!
Låt det inre ljuset dig ledsaga
Fridsamt upp till andarnes förbund!
Hvarje glansbild i din lefnads töcken
Själens vålnad är i rummets öcken,
Af ditt bättre sjelf ett brutet skimmer,
Gycklande på tidens svarta grund.

* * *

Här slutar poemets första afdelning. Skalden har häri fullständigt framstält och utvecklat sin åsigt om kärlekens väsende. I följande afdelning betraktar han från den tagna ståndpunkten sin egen kärlek till Amanda. För uppfattningen af skaldens mening är det naturligtvis likgiltigt, om Amanda varit en verklig person eller blott en drömbild — ännu ett skäl att låta denna mycket dryftade fråga här vara i fred. Hvarifrån, frågar skalden, härleder sig min längtan till Amanda och den sällhetsaning, som i hennes närhet fyller mig? Och han svarar i enlighet med sin redan utvecklade lära, att denna längtan och aning verkas af hans egen själs minnen, väckta till lif af skönhetens åskådande. Det var samma längtan och aning, som rörde sig hos honom, redan innan han sett Amanda, redan då han såsom barn såg upp mot den sköna himlen. Men Amanda, som för honom är den fullkomligaste jordiska afspegling af skönheten, har gjort dessa känslor hos honom vida starkare. Dock enär han inser, att ej ens Amanda, som ju är ett jordiskt väsen, skulle kunna skänka hans själ tillfredsställelse för hungern

efter verklig sällhet, vill han ock vända sig bort från hennes lockande bild och endast blicka mot själens hemland, endast längta efter återfärden dit, hvilken han anar vara nära förestående.

Härpå följer poemets sista afdelning, hvari skalden säger sig i en dröm få bekräftelse på sanningen af den framstälda läran om kärleken. För honom visar sig ett himmelskt väsen, som fordom i eden, innan han fallit, varit hans maka. Hans själ igenkänner henne, och hon påminner honom om hans forna sällhet och om hans fall. Hon varnar honom för den jordiska kärleken och manar honom att vända tillbaka till eden. Den väg, som leder dit, är korsets väg, och det är Kristi, Himlakonungens, försonande blod, som åter öppnar edens port.

* * *

För den, som eger någon bekantskap med Platos filosofi, faller det genast i ögonen, huru mycket skaldens inspiration i lärodikten Kärleken varit påverkad af den grekiske vise. För det stora flertalet, som väl hört talas om »den platonska kärleken», men förmodligen har osäkra begrepp om hvad dermed menas, skall, gissar jag, en kort framställning af Platos lära om kärleken här ej synas vara ur vägen.

Det är i dialogerna »Gästabudet» och »Phaidros», som Plato fullständigast framställer sin eller Sokrates' lära om kärleken. Af dessa båda dialoger åter är det förnämligast den senare, som stått för Stagnelii sinne, då han sjöng sin lärodikt. Det är alltså i främsta rummet Phaidros, men derjemte Gästabudet, Timaios och Staten (bok. X), som ligga till grund för följande framställning.

All verlden, lärer Plato, »himmel och jord med allt hvad deruti är», är en skapelse af en evig, fullkomlig gud. Detta verldsallt är klotformigt och har jorden till sin medelpunkt. Längst bort från jorden, i skapelsens yttersta kretsar, lefva de gudar, som folkreligionen dyrkar. Dessa äro äfvenledes skapade, men äro af skaparen begåfvade med oförgänglighet och med så stor fullkomlighet, som hos skapade varelser kan finnas. Deras värf är att vaka öfver och styra den öfriga skapade verlden. De hafva ock på den

högste gudens uppdrag bildat menniskosjälarna. Hos gudarne, hvilkas väsen liksom all den skapade verlden består af idé och materia, är den senare den förra fullkomligt underdånig; i menniskans väsen åter ingår mindre af idén och mera af materien, och det är blott med möda den förra kan beherska den senare. Emellertid är det möjligt, och det är skaparens mening, att idén skall herska. Menniskosjälarna voro i början alla lycksaliga såsom gudarne, vistades bland dessa och följde dem, der de ordnande genomfara verldsalltet. Men för gudarne är det ej nog att beständigt syssla med den skapade verlden, den materiebemängda. Då och då höja de sig upp ur fenomenverlden och skåda så utanför verldsalltets klot den rena idéverld, den af materien oberörda, hvari den oskapade guden lefver; denna idéverld är det i sanning varande, hvaraf fenomenverlden endast är en, af materien förvrängd, bild. Åskådandet af det verkligt varande, af idéerna, närer verldsgudarnes ideela del och är vilkoret för deras oförgänglighet. Äfven för menniskosjälarna är det nödvändigt att då och då se åtminstone en skymt af idéverlden. Men för dem är det svårt och kostar stor ansträngning att följa gudarne, då dessa höja sig öfver verldsklotet. De menniskosjälar, som ej förmå detta och som under en viss tid ej skådat idéerna, falla från gudarnes verld ned på jorden och fängslas der i menniskokroppar.

Strax efter sin förening med kroppen är själen liksom bedöfvad, dess förmåga är liksom öfverväldigad af materien; men hon vaknar så småningom till medvetande, och svaga minnen af dess forna vishet börja röra sig hos henne. All uppfostran, allt lärande är således ett återuppväckande af en insigt, som förut funnits hos själen. Själens uppfostran skall gå ut derpå att återgifva henne förmågan att höja sig till gudarnes verld. Denna förmåga kan hon ej vinna under *en* lifsperiod. Då hon genomlefvat en sådan, flyttas hon vid kroppens död till underjorden, hvarest straff eller belöning väntar henne för en tid af 1,000 år. Efter dessas förlopp förenas själen med en ny kropp efter eget val, hvilket utfaller väl eller illa, allt efter som själen är vis eller dåraktig. Vid detta val kan det hända, att en själ väljer att förenas med en djurkropp; under den första lifsperioden, då

själen kommer direkte från gudaverlden, inträffar detta aldrig. Så skall själen genomgå 10 lifsperioder under 10,000 år; först derefter försättes hon åter i sitt ursprungliga tillstånd.

Denna långa pröfvotid kan dock förkortas genom den rätta kärleken. Härom lärer Plato så: allt varande härnere har sin förebild i de rena, eviga idéerna utanför verldsklotet, hvilka hvarje menniskosjäl någon gång skådat. Ju oftare en själ skådat dessa, desto lättare påminnes hon om dem genom deras afspeglingar i ändligheten. Men intet gör på själen ett starkare intryck än afspeglingarna af skönhetens idé. Detta beror derpå, att skönheten af henne uppfattas medelst synsinnet, hvilket af alla sinnen är det skarpaste. Alltså är åskådandet af skönheten egnadt att lifligast väcka minnet af den fordom skådade skönhetens idé. Detta bör ock vara kärlekens verkan på själen, att hon, genom åskådandet af skönheten hos den hon älskar, lyftes till åskådande af skönhetens idé och rycker den älskades själ med sig på denna himmelsfärd. Detta sker fullkomligast, då kärleken kan hållas fri från sinlighet. Gången skall vara den, att man från åskådandet af skönheten hos en individ lär sig se skönheten hos allt flere, till dess man inser, att skönheten är en och densamma, ehuru hos olika individer uppenbarande olika sidor af sitt väsen; derefter öfvergår man till insigten, att skönhetens väsen fullkomligare afspeglar sig i tänkesätten och karaktären än i kroppen, och höjer sig så till åskådande af insigtens skönhet, hvarefter endast det sista steget är qvar till vinnandet af skönhetens eget åskådande. Om en menniskosjäl under tre lifsperioder efter hvarandra så genom den rätta kärleken höjer sig till åskådandet af idéen, så skall hon redan efter dessa tre lifsperioder, i stället för efter de bestämda tio, åter försättas i sitt ursprungliga tillstånd bland de skapade gudarne.

Sådana äro hufvuddragen i Platos lära. Jemföra vi den med Stagnelii lärodikt, finna vi lätt öfverensstämmelse i mycket, i mycket åter karaktäristiska skiljaktigheter. Jag vill ej öka längden på denna uppsats genom att uppdraga en jemförelse, som hvar och en kan göra på egen hand.

H. A.

Napoleon II

af

Victor Hugo.

Öfvers. af A. J. Ling.

I.

Vårt sekels tolfte år! — O tid, då folken lågo
I stoftet bidande och upp mot molnet sågo
Med himlens svar uti!
De kände under sig de gamla riken bäfva
Och sågo åskfyld sky kring Louvrens tinnar sväfva,
Som förr kring Sinai.

Som lydig häst sitt knä vid ryttarns ankomst sänker,
Så dessa, ropande: — Nu födas skall, man tänker,
En prins, en storman just, åt denna jettemakt!
Hvad skall väl Herren Gud den mannen icke unna,
Med hvilken Cesar sjelf, ja Rom ej täfla kunna,
Som snart uti sin hand all verldens öden lagt? —

Då brast i samma stund det granna molnets slöja,
Och der på verldens klot den mannen syns sig höja,
Som himlens gunstling är,
Och folken gapande nu månde qväfva orden,
Ty se! uti sin famn, högt lyftad öfver jorden,
Ett nyfödt barn han bär!

För barnets andedrägt de gamla fanor susa,
O Invalidpalats, i dina salar ljusa, —
Som ax för sommarvind hvar duk man fladdra ser;

Och vid dess skrik, dem ju en amma kan förstumma,
Kanonerna af fröjd begynte hoppa, brumma,
Som der invid din port likt jettar krupit ner.

Och Han! af öfvermod hans krökta näsa sväller,
Han öppnar nu sin famn och sina armar fäller
Från bröstet sakta se'n:
Men barnet, hvilande så trygt på fadershanden,
Som i en gloria syns af blixtarne från branden
Uti hans ögonsten.

När så de gamla folk och kungar skådat alla
Det barn, uppå hvars lott hans troner skulle falla,
Han blickar på en hvar, som kungakrona bär,
Och lik den stolte örn, som hunnit bergets höjder,
Han ropar, tjusad, yr af himmelskt sköna fröjder:
Nu, framtid, är du min! Nu i min hand du är!

II.

Nej, menskan ej sin framtid eger!
Ers Majestät, den tillhör Gud!
Allt på vår jord farväl oss säger
För hvarje klockslags dofva ljud.
Vår framtid! Dunkel är dess lära!
All' ting, som jordisk prägel bära,
Så krigets lycka, som dess ära,
Och kungakronans gyllne skatt,
Och segern med de eldskensvingar,
Hvar uppfyld dröm, som lifvet bringar —
Allt lika hastigt från oss svingar
Som fogeln, som på taket satt!

Nej, vi må gråta, le, vi må med maktspråk pocka,
Din hemlighet vi ej i förtid kunna locka
Ur dina kalla drag,
Du stumma spöke, du, som masken ständigt döljer,
Vår skugga och vår gäst, som oss vid sidan följer,
Och heter morgondag!

O morgondag! Du stora gåta!
Ej dödlig än din lösning ser:
I dag vi sådden falla låta,
I morgon Gud oss skörden ger.
Du blixten är, som skyn ses plöja,
Du stjernan är bak' molnets slöja,
Förrädarn, som sitt brott vill röja,
Murbräckan, som slår torn omkull,
Planeten, som ur zonen träder,
Paris, som Babel likt sig gläder,
I morgon, Sire, är tronens bräder,
I dag, dess sammet och dess gull.

I morgon är din häst, som höljd af skum ses vackla,
I morgon är Moskwa, o denna hemska fackla,
Som natten bryter af.
Det är ditt garde, Sire, utströdt kring steppens kanter,
Ja, Waterloo det är och Sankt Helenas branter, —
I morgon är din graf!

Du kan uppå din stridshäst tränga
I sporrstreck in i städers härd,
Och folkets split och tvedrägt spränga
Med eggen af ditt dragna svärd —
Min general, ja mer än detta:
Du kan en bom för Themsen sätta,
Och dyra segrar göra lätta
Med tjusningen af din fanfar,
Hvart stängsel på din bana rifva,
Den främste uti rykte blifva,
Och härar till ledstjerna gifva
Din sporres stjerna blank och klar.

Allt evigt Gud behöll, åt dig han lemnat stunden!
Du kan få breda dig ut öfver jorderunden,
Din panna bära hög och stolt som någon man;
Europa kan du, Sire, beröfva Karl den Store
Och Asien Muhamed, ja väl det möjligt vore, —
Men morgondagen ej från Gud du taga kan!

III.

O öde, grymma straff! — Ty just när barnet hade
Roms gyllne krona fått, en leksak som det gladde,
Och fått ett namn också, som stolt kring verlden for,
Och när man hade väl dess kungapanna visat
För det bestörta folk, som högt den lille prisat,
— Så liten och likväl så stor! —

Och när hans fader just åt honom strider vunnit,
Och mur på mur af folk så tätt och säkert spunnit
Kring pilten, på sin bädd i glada drömmar sänkt;
När denne mästare, som väl sitt handtverk kände,
På verldens byggnad fått med täta hugg en ände,
Så som hans tanke den sig tänkt;

När fadershanden gjort allt, allt, som kan beskära
Ett menlöst menskobarn en evig glans och ära,
Och för dess öden sörjt, ja väl för hvarje stund;
Och när för blott en dag till boning lagts i jorden
Åt den, som till en verld arffurste nu är vorden,
Palatsers fasta marmorgrund;

När hoppets bägare, att han sin törst må släcka,
I bräddadt mått hvar hand mot Frankrike sågs räcka....
Så — förr'n det gyllne gift han ännu smakat har,
Förrän med läppen ens han rört vid bägarranden,
Der kom en vild kosack med hast från fjerran landen
Och barnet bort på hästen bar!

IV.

Ja, örnen om en qväll sin färd mot himlen sträckte,
Då se! en stormil kom och straxt hans vingpar bräckte;
Hans fall i luften hven och blixtens fåra skar.
Nu slogo alla ned med fröjd uppå hans näste,
Och England, främst i makt, sitt bett i örnen fäste,
Men Österrike se'n tog ungen, som var qvar.

Hvad månde väl ej nu historiens jette röna?
Långt bakom Afrika sex år de kungar löna
Bak' lås och bom hans lefnads bragd,
— O, ingen landsflykt mer! Det är en gudlös plåga! —
Och der den store satt, hopkrympt i buren låga
Med hakan tungt på knäna lagd.

Ack, hade kärlek dock ej blandats i hans smärta!...
Men lejonhjertat är ett äkta fadershjerta:
Till barnet sitt han kärlek bar!
Två ting han hade än i tomma fängselburen,
Ett litet barnporträtt, verldskartan uppå muren,
Sitt snille och sitt hjerta qvar!

Om qvällen, då hans blick kring bädden ensligt stirrar,
Hvart i förfluten tid månn' tro då ögat irrar,
Hvad rufvar denna stund det kala hufvud på? —
Allt medan vakters hop kring honom ständigt smyger
Att speja dag och natt, hvarthän hans tanke flyger,
Och ser, hur skuggor tätt uppå hans panna gå.

Ej på den hjeltedikt, o Sire, du alltid tänkte,
Den nyss du skref med svärd, som vid Arcole blänkte,
Vid Montmirail och Austerlitz;
Ej heller på den bild, der pyramiden strålar,
Der Kairos pascha syns bland de numidska fålar,
Hvaraf din häst i bringan bits;

Ej heller på det dån af bomber och granater,
Som tjuguårigt krig, uppfyldt af dina dater,
Med rök och dam omkring sig spred,
Då för dess vilda storm, som tidens vågor höjde,
De skälfvande standar, likt tunga master, böjde
Sig öfver dina härar ned;

Ej heller på Madrid, på Kremlin och på Pharen,
På morgonens revelj och muntra stridsfanfaren,
På somnad bivuak vid stjernors milda sken,

Dragoners ludna tropp, besjungna grenadierer
Och, vimlande bland dem, de röda lancierer
Som vallmoblommor tätt på frodig åkerren.

Nej, allt för minnet blott utaf ett barn du glömde,
Som med halföppen mun bland ljusa lockar drömde
Likt österns fagra rosensky,
Då amman leende sig mot sin älskling sänkte
Och med en droppe mjölk, som qvar på bröstet blänkte,
Hans läppar syntes lekfullt bry.

Och fadern lutad då mot stolens karm sig stälde,
Hans hjerta sprängas vill, af snyftningar det svälde,
Och högt han så af kärlek gret... —
Välsignad du, o pilt, nyss grafvens byte vorden,
Att du från verldens tron, som krossad låg på jorden,
Hans arma tanke ensam slet!

V.

Förfärlig är din hand, o Gud! Du bägge slagit
Med dödens lie nu. Fast herskarn först du tagit,
Den segersälle man,
För tomt det benhus vardt — dock, snart du fylt det äfven!
Åt både far och barn att spinna svepduksväfven
På tio år du hann!

O ära, ungdom, makt — allt går i grafven neder!
Att lemna få vid dörrn en smula menskan beder,
Men nej! är dödens svar.
Allt till sitt element naturen återsänder,
Till luften rökens moln, till jorden askan vänder, —
Och glömskan namnet tar.

VI.

Revolutioner! Ej jag känner,
Jag, ringast ibland sjömäns flock,
Då eder bölja yr och bränner,
Hvad Gud i djupet verkar dock!

Er hopen hatar, er han hånar,
Men Gud kanske sin hand er lånar!
Hvem vet, om vredgad våg som dånar,
Om hvirflars svalg med larm och brus,
Om skydrags starka jettehänder,
Om åskans vigg, som molnet tänder,
Du, Herre, ej till nytta vänder
För hafvets perla i sitt hus!

Och dock! hur tungt de stormar pröfva
Så furstars liksom folkens lif!
O hvilket haf, det blinda, döfva,
Upprörda folk i strid och kif!...
Hvartill, o skald, de toner milda?
Ditt snilles sånger, ack, förspilda
De falla i de böljor vilda,
Det haf, som aldrig varning löd!
Din röst, af töcknet hes, ej höres,
Hvar fjäder långt af vinden föres,
O fogel du, som sjunga töres
På masten af ett skepp i nöd!

O långa natt! När skall du sluta?
Ej himlen har en strimma blå;
Båd' ting och menskor nedåt luta,
Till's afgrunds mörka natt de nå,
Till's uti hafvets djup de stanna,
Båd' kungabarn och kungar granna,
Båd' hjessa kal och lockig panna,
Napoleon, båd' far och son —
Allt plånas bort, allt ut sig tömmer,
Allt sjunker ned och tyst sig gömmer,
Och våg på våg går fram och glömmer
Leviatan, liksom Alcyon.

Augusti 1832.

1809 års Grundlagsstiftare

och

1866 års Riksdagsordning

Under de strider om Svenska folkrepresentationens ombildning, hvarur vår nuvarande Riksdagsordning till sist utgick, framhölls ofta af dem, som ifrade för en representation, bygd på samfälda val, att 1809 års män, Regeringsformens skapare, uttalat sig emot bibehållandet af Stånden såsom grundval för representationen. Särskildt spelade detta påstående en rol under de förhandlingar, som närmast föregingo den nu gällande Riksdagsordningens antagande: den auktoritet, som 1809 års Grundlagsstiftare egde, framhölls tidt och ofta emot dem, som ansågo förslaget till denna lag ohistoriskt eller såsom egnadt att försvaga den Konungamakt, som i 1809 års Regeringsform var stadgad. Med hänsyn till den betydelse för hela vårt statsskick, som denna Riksdagsordning eger och allt mera får, kan det vara af intresse att tillse, dels huruvida nämda påstående blifvit framstäldt på sådant sätt och af sådane män, att det kan anses hafva utöfvat något inflytande på representationsfrågans slutliga afgörande, dels huruvida man egde giltiga skäl att framställa det.

* * *

I en af de till Kongl. Maj:t stälda adresser, hvilka närmast bidrogo att framkalla det förslag till ny Riksdagsordning, som 1863 framlades för Riksens Ständer och 1866

utfärdades såsom gällande Grundlag — *Borgareståndets skrifvelse af den 24 Oktober 1860* —, yttrades bland annat:

»Borgareståndet anhåller underdånigst att få återkalla i minnet, att 1809 års Grundlagstiftare genom sitt enhälliga bifall till dåvarande Konstitutions-Utskotts Betänkande af den 24 Mars 1810 uttalade den tanken:

»att den lagstiftande maktens fördelning i fyra Stånd, »med särskilda korporationsrättigheter och derpå grundade »anspråk, då den i många fall förorsakar brist på tillräcklig »upplysning vid ärendenas afgörande, synes egentligen vara »gjord blott för bevakandet och bibehållandet af särskilda »intressen och således så mycket, som möjligt, tyckes af»lägsna den förening till gemensamt nyttiga ändamål, som »bör vara afsigten med all god lagstiftning;

»att denna teori också funnits af erfarenheten bekräftad, »och att man således ej kunde undgå att erkänna, att uti »ståndsfördelningen låg större delen af anledningarna till det »missförstånd, det uppehåll och den oordning i ärendenas »gång, ändtligen till de ståndstvister, som så ofta söndrat »nationen, skakat samhällsordningens grundvalar och kull»störtat statsförfattningen;

»att det är med betraktande af så väl teoriens som er»farenhetens anvisningar, som man måste anse frågan om en »representationsförändring böra afhandlas i hela dess omfatt»ning och förslaget derom böra byggas, icke på sådana »jemkningar, som blott skulle göra det till ett lappverk, utan »på grunden af allmän rätt, i förening med allmän säker»het; och

»att det första vilkoret vid en representationsförändring »skulle vara, att alle Svenske medborgare, utan åtskilnad af »stånd, yrken eller lefnadssätt, skulle vara berättigade att »deltaga i valen af nationens befullmäktigade för vården af »dess lagstiftning, och att utöfningen af denna valrättighet »skulle endast bero af egenskaperna af bofast, oberoende och »fullmyndig, som anses erforderliga för samhället, till borgen »för bruket af en sådan rättighet.»

»Sådana voro de grundsatser, som 1809 års lagstiftare ville lemna i arf åt sina efterkommande, då nödvändigheten att ifrån det förutvarande upplösningstillståndet i första rum-

met återkomma till en stadgad samhällsordning tvingade dem att för tillfället bibehålla ståndsinrättningen och lemna ombildningen deraf åt framtiden.»

I dessa sist anförda ord ligger till en början en bestämd oriktighet. Då de särskilda stånden i juni och juli 1809 uttalade sig för, att Riksdagsordningen skulle byggas på den gamla grunden, skedde det visserligen med tanke på eller under förutsättning af, att riksdagens sammansättning under den närmaste framtiden borde ändras. Men den ändring, hvarom fråga då var, gälde icke ståndsinrättningens upphäfvande, utan endast vissa dittills orepresenterade klassers — ofrälse gods- och bruksegares — inrymmande i representationen. *)

Ännu mer i ögonen fallande är dock den oriktighet, som ligger i Borgareståndets yttrande, att 1809 års Grundlagsstiftare med *»enhälligt bifall»* mottagit det memorial om ståndsrepresentationens afskaffande, som Konstitutions-Utskottet afgaf den 24 Mars 1810. Detta yttrande innehåller nämligen en så uppenbar osanning, att det aldrig borde hafva blifvit fäldt, minst i en offentlig handling af sådan betydelse, som Borgareståndets nu nämda skrifvelse. Verkliga förhållandet är, att i Ståndens protokoller icke finnes ett ord, vare sig af gillande eller af ogillande, om memorialet, och att det beslut, som Stånden derom fattade, bestod deri, att betänkandet skulle förekomma till pröfning och afgörande vid nästa riksdag **) — det enda beslut, som grundlagsenligt *kunde* fattas. ***)

* * *

*) Jfr Konst.-Utsk. Mem. 2 juni 1809, s. 15 f.; Ridd. o. Ad. Prot. 1809—10, I, s. 670; Prestest. Prot. s. å. I, s. 346; Borgarest. Prot. s. å. I, s. 299; Bondest. Prot. s. å. I, s. 463.

**) Se Ridd. o. Ad. Prot. 1809—10, VI, 2, s. 248; Prestest. Prot. s. å., VI, s. 126; Borgareståndets Prot. s. å. VI, s. 321; Bondest. Prot. s. å. X, s. 359.

***) Regeringsformen § 81 stadgade nämligen: "Riksens ständer må icke å den Riksdag, då Utskottet någon sådan (= Grundlags-) ändring föreslår utan först å den nästföljande derom besluta."

Borgareståndet vid 1860 års riksdag är, så vidt vi kunnat finna, ensamt om den åsigten, att 1809 års Ständer enhälligt uttalat sig för ståndsrepresentationens afskaffande. Deremot har det från flere håll blifvit yttradt, att de män, som i memorialet af den 24 Mars 1810 förordade Ståndsriksdagens upphäfvande, voro de samme som de, hvilka uppgjort förslaget till 1809 års Regeringsform. Af dessa yttranden skola vi här nedan anföra de allra förnämsta.

I det anförande till Statsrådsprotokollet af den 5 januari 1863, som innehåller motiven till den nu gällande Riksdagsordningen, yttrade Justitiestatsministern: »Redan det Konstitutions-Utskott, efter hvars förslag vårt nuvarande statsskick blifvit ordnadt, ansåg denna ståndsfördelning såsom det hufvudsakliga felet i vår representation.» I det Justitiestatsministerns yttrande, der dessa ord förekomma, instämde Statsrådets öfrige ledamöter.

I det memorial, hvari 1863 års Konstitutions-Utskott tillstyrkte förslaget till nu gällande Riksdagsordning, heter det: »Redan innan 1809 års riksdag gått till ända, föreslog dåvarande Konstitutions-Utskott, i ett den 24 Mars 1810 afgifvet memorial, hufvudgrunderna för en förändrad nationalrepresentation. Det omdöme, som dervid fäldes om ståndsinrättningen, är af så mycket större intresse, som det uttalades af samma Utskott, från hvilket förslagen till nuvarande Regeringsform och Riksdagsordning utgått.»

I den broschyr, som bär titeln »Betraktelser i representationsfrågan af en svensk medborgare, som icke undertecknat någon reformadress» (Upsala 1865), och som af månge ansågs innehålla den statsrättsliga vetenskapens afgörande domslut i den omtvistade frågan, yttrades bland annat (sid. 34—6): »De stora förbindelser, i hvilka Sverige står till de män, som vid 1809 års riksdag ordnade den nya författningen, kunna ej nog ofta erkännas. Konungamaktens och folkrepresentationens förhållande till hvarandra bestämdes på ett sätt, som knapt lemnade något öfrigt att önska. Men lika erkändt detta är, lika beklagligt är det, att desse män förhindrades att afhjelpa de af dem erkända brister i representationsformen. Konstitutions-Utskottet fick nöja sig med att i Memorialet den 24 Mars 1810 förklara, att fördelningen i

fyra stånd — — — måste aflägsna den förening till gemensamt nyttiga ändamål, som borde vara afsigten med all god lagstiftning. Erfarenheten, hade också bekräftat, att just »uti »ståndsfördelningen legat största delen af anledningarna till »det missförstånd, det uppehåll och den oordning i ärendenas »gång, ändtligen till de ståndstvister, som så ofta söndrat »nationen, skakat samhällsordningens grundvalar och kull»störtat statsförfattningen». Konstitutions-Utskottet, från hvilket vår nu gällande Riksdagsordning utgått, förordade derföre en fullständig representationsreform och framstälde såsom grundvilkor för en sådan förändring, att alle Svenske medborgare, utan åtskilnad af stånd, yrken eller lefnadssätt, borde vara berättigade att deltaga i valet af riksdagsmän, samt att utöfningen af denna valrättighet borde bero endast af egenskaperna af bofast, oberoende och fullmyndig. Representationen borde fördelas på två kamrar, valda efter olika grunder, påminnande till en del om de i 1791 års Franska författning innehållna grunder för dess enda kammares tillsättning. Den ena kammaren skulle sammansättas genom val efter folkmängden, och den andra med röstberäkning efter bevillningen. Konstitutions-Utskottet hade emellertid vid utarbetning af detta ämne icke funnit sig ega det biträde af allmänna upplysningen, det stöd af allmänna öfvertygelsen, som kunde sätta Utskottet i stånd att med säkra uppgifter förena framläggandet af ett till alla delar tillfredsställande och på verkställbara grunder uppgjordt förslag. Utskottet anhöll derföre, »att dess nu afgifvande arbete »måtte anses snarare såsom ett föremål till granskning för »den upplystare delen af svenska allmänheten och såsom en »beredning för framtida Riksens Ständers lyckligare bemö»danden, än såsom ett förslag fullt motsvarande behofven »vid en tillgörande förändring. — De yttranden, som af detta Konstitutions-Utskott afgåfvos vid en för fäderneslandet så kritisk ställning som år 1809, då alla män med fosterlandskänsla och med politisk blick genomträngdes af djupa bekymmer för den närmaste framtiden och på samma gång bemödade sig att för sig göra klart, hvilka orsakerna hade varit till fäderneslandets sjunkande från en stormakts höjd ned till en brant, hvarvid man hade skäl att befara

sjelfständighetens undergång, måste i och för tidpunktens skull ega betydelse. Afgifna af ett Konstitutions-Utskott, som förstått att i Regeringsformen göra sig till godo all den erfarenhet, som forna tiders statsförfattningshistoria öfverlemnat, kunna de ej anses hafva varit förhastade, utan måste förutsättas hafva varit alster af mogen pröfning, dervid så väl bilden af det förflutna till varning, som bemödanden att uppsöka alla utvägar för att gifva värn och bestånd åt sjelfständigheten för framtiden, kunna antagas hafva ingått såsom bestämmande grunder. Dessa yttranden måste, om några någonsin så skolat anses, kännas förpligtande för kommande Ständer.»

I det anförande, hvarmed den Konungens rådgifvare, som år 1865 var ledamot af Preståndet, under representationsdebatten i nämda stånd den 7 december 1865 sökte bemöta de anmärkningar, som riktats mot det förslag till ny Riksdagsordning, hvilket följande dag af ståndet antogs, förekommo följande ord: »Ett hufvudsakligt inkast är slutligen, att en representationsordning, sådan som den föreslagna, skulle försvaga konungamakten. Genom detta påstående anser man sig likasom sätta kronan på alla andra invändningar. Men man har dervid förgätit, att *samme lagstiftare* *), som grundlade vår nu gällande Regeringsform, samma 1809 års Konstitutions-Utskott framstälde Förslag om en Riksdagsordning, bygd på enahanda grunder med dem, som nu äro framstälda. Den ena Kammaren skulle enligt detta Förslag väljas af alla, som innehade egenskaper af bofast, oberoende och myndig. Den andra Kammaren åter borde utses med röstberäkning efter bevillning. Skulle väl upphofsmännen till vår nuvarande Statsförfattning, desse män, som med så riktig politisk blick förstodo att utstaka konungamaktens gränser och bestämma dess verksamhet, — skulle de hafva varit i fråga om representationen så blinda, att de icke förmått bedöma, om denna konungamakt kunde oförsvagad bestå tillsammans med den af dem föreslagna valförfattning eller icke? När de förordade grunderna för denna författning, funno de hindren för dess utförande blott deri, att den

*) Dessa ord finnas kursiverade i protokollet. Det här ofvan anförda yttrandet återfinnes i Preståndets Protokoll 1865—66, I, s. 333, 4.

ej hade tillräckligt stöd af allmänna öfvertygelsen och att de statistiska beräkningar saknades, som derför borde ligga till grund.» — — — — — »I sjelfva verket är hvad som nu blifvit föreslaget en slutsten till 1809 års statsskick. Uppgiften att utföra det har blifvit af detta statsskicks grundläggare lemnadt oss i arf.»

Samtliga nu anförda yttranden utgå från den förutsättningen, att personalen inom det Utskott, som afgaf memorialet i representationsfrågan af den 24 mars 1810, var densamma, som personalen inom det Utskott, som uppgjorde förslaget till Regeringsformen, och att åtminstone pluraliteten af denna personal förenat sig om de åsigter, som i nämda memorial finnas uttalade. Denna förutsättning är emellertid fullkomligt oriktig.

Det Utskott, hvarifrån förslaget till 1809 års Regeringsform utgick, bestod af följande 15 ledamöter: expeditionssekreteraren friherre L. A. Mannerheim, öfversten friherre B. von Platen, kanslirådet G. Adlerbeth, riddarhussekreteraren A. G. Silfverstolpe, bergsrådet S. von Stockenström, öfversten A. F. Skjöldebrand, biskoparne C. von Rosenstein och Carl G. Nordin, professorn Sven C:son Wijkman, lagmannen J. Reinh. Blom, brukspatronen Daniel Eberstein, assessorn J. G. Gahn samt hemmansegarne Mats Pehrsson, And. Jansson Hyckert och Jon Jonsson. Utskottets sekreterare var protokollssekreteraren Hans Järta.

Då Utskottet afgaf sitt betänkande i representationsfrågan, hade HANS JÄRTA längesedan upphört att vara dess sekreterare, och af dess ledamöter hade PLATEN, ADLERBETH, SKJÖLDEBRAND, STOCKENSTRÖM, MANNERHEIM, BLOM och MATS PEHRSSON lemnat sina platser inom Utskottet och ersatts med andre *). Bland de återstående förklarade ANDERS JANS-

*) Hans Järta utnämdes den 12 juni 1809 till statssekreterare för finanserna. Platen, Adlerbeth och Blom afgingo samma dag ur utskottet såsom utnämde, de båda förstnämde till statsråd, den sistnämde till justitieråd. Skjöldebrand lemnade sin plats i utskottet den 26 juli 1809 såsom förordnad till ombud vid fredsunderhandlingarna i Fredrikshamn. Mats Pehrsson dog den 20 december 1809. Stockenström afsade sig, för enskilda angelägenheters vårdande, sin plats i utskottet den 10 januari 1810, och Mannerheim kunde, sedan han den 2 mars 1810 blifvit utsedd till justitieombudsman, ej vidare vara utskottsledamot. De tre sistnämde voro således ännu ledamöter af ut-

SON HYCKERT och JON JONSSON att de ganska väl insågo de många olägenheter, det bestående representationssättet medförde — huruvida ståndsindelningen hörde till dessa olägenheter, nämde de icke —; men så länge frågan om all jords lika beskattning vore olöst, kunde de icke inse, hvad nytta en representationsförändring för deras stånd skulle medföra, och vågade derföre *icke* för det närvarande *tillstyrka någon förändring*. Till samma resultat synes äfven NORDIN hafva kommit, men »*då Utskottet ansett nödigt att underställa Riksens Ständer något förslag i ämnet*», förenade han sig med WIJKMAN. Denne åter förordade, att målsmän för vissa dittills orepresenterade klasser borde upptagas i Stånden, men ansåg tillika att, så länge åsigterna om en mera genomgripande reform ej vore klarare än de nu voro, Ståndsindelningens upphäfvande *icke borde tillstyrkas*. I hufvudsakligen samma riktning yttrade sig ROSENSTEIN. Han förklarade visserligen, att han »instämt med Utskottets pluralitet i de flesta af de principer, som komme att ligga till grund för dess betänkande»; men han yttrade tillika, att man ej tagit tillräcklig hänsyn till de fördelar, som representationens fördelning i stånd verkligen medförde, ej heller till de svårigheter, som skulle åtfölja ståndsindelningens afskaffande. Att bland nationens representanter upptaga målsmän för dittills uteslutna medborgareklasser, ansåg han vara nödvändigt. »Ett ännu större steg till teoretisk fullkomlighet vore *vådligt* att besluta eller *ens tillstyrka,* innan allmänheten derom fattat bestämd öfvertygelse och kunde anses färdig att vilja lemna fullt förtroende åt en ny sakernas ordning.»

Häraf synes, att af de femton ledamöter i det Utskott,som uppgjorde förslaget till 1809 års Regeringsform, var det endast tre — SILFVERSTOLPE, EBERSTEIN och GAHN —, som, så vidt af handlingarna*) framgår, förordade, att Konstitutions-

skottet, då detta den 5 december 1809 började sina öfverläggningar i representationsfrågan. Stockenström ingaf samma dag ett anförande, hvari han yrkade på införandet af en två-kammar-representation grundad — icke på samfälda val, utan — på sjelfskrifvenhet, ståndsval och klassval. Mats Pehrsson och Mannerheim afgåfvo, så vidt de tryckta handlingarna upplysa, icke något yttrande i representationsfrågan till utskottets protokoll.

*) Senast tryckta 1874 ibland "Riksens Högl. Ständers Constitutions-Utskotts memorialer och öfriga expeditioner vid riksdagen i Stockholm 1809—10."

Utskottet 1810 skulle föreslå Ståndsrepresentationens utbytande mot en representation, bygd på samfälda val.

* *

*

Ur det ofvannämda anförandet i Prestesståndet den 7 december 1865 återupprepa vi följande ord: »Skulle väl upphofsmännen till vår nuvarande statsförfattning, desse män, som med så riktig politisk blick förstodo att utstaka konungamaktens gränser och bestämma dess verksamhet, — skulle de hafva varit i fråga om representationen så blinda, att de icke förmått bedöma, om denna konungamakt kunde oförsvagad bestå tillsammans med den af dem» (i memorialet af den 24 mars 1810) »föreslagna valförfattning eller ej?»

Det är med öfverraskning man läser dessa ord, då man känner, att i samma memorial, der nämda »valförfattning» föreslogs, och i sammanhang med förslaget om denna »valförfattning», uttalades af Utskottet den åsigten, att »*ett uppehållande veto skulle vara det enda, hvilket skulle tillkomma den verkställande makten*», och att »*endast vid Grundlagsändringar skulle erfordras den verkställande maktens uttryckliga sanktion*».

Af dessa citat ur 1810 års Konstitutionsutskotts memorial i representationsfrågan finner man för öfrigt, att 1809 års Grundlagsstiftare med alldeles samma skäl kunna anföras som stöd för upphäfvandet af Konungamaktens absoluta veto (med undantag för grundlagsfrågor), som de blifvit åberopade såsom auktoritet för Ståndsriksdagens ersättning med en representation, bygd på samfälda val.

Oscar Alin.

Literaturbref från Norge.

II.

Närmast de fyra nämnde sätter jag landsmålsförfattaren *Arne Garborg*, i hvilken vi ha fått en originel berättarförmåga af verklig rang.

I mitt förra bref omtalade jag hans för två år sedan utkomna arbete: »Bondestudentar». I fjol julas utgaf han en samling mindre berättelser under titeln »*Forteljingar og Sogur*». De äro mestadels författade eller åtminstone påbörjade tidigare än det föregående verket och ha icke dettas omfattande plan eller betydande innehåll; men efter min mening — som för öfrigt knappast sammanfaller med den allmänna — stå de bästa bland dem högre, betraktade ur rent estetisk synpunkt. »Bondestudentar» var en god bok, gedigen, upplefvad och tankediger, den var bygd på grundliga studier, präglad af en skarp och säker iakttagelseförmåga och skrifven med obesticklig sanningskärlek; men den gaf emellanåt intryck af, att stoffet hade öfverväldigat författaren, — att figurernas mängd hade förvirrat honom och ämnets sociala intresse upptagit honom till den grad, att han icke alltid gifvit sig tid till eller ansett det mödan värdt att gifva skildringarna sjelfständigt konstnärlig relief. I den senast utkomna samlingen förhåller det sig annorlunda. Väl är det till större delen blott ringa ämnen, som behandlas; men på samma gång som innehållet äfven här genomgående bär ursprunglighetens och äkthetens prägel, är stoffet dertill sorgfälligt smält och formen fint mejslad. Här finnas sjelfständiga tankar, slående bilder och en i hög grad utpräglad stil. — Kiellands språk är icke fritt från att vara en smula franskt, — slipadt och glatt som en damascenerklinga, men också lugnt, jemnt flytande, beherskadt som det städade samtalets prosa. Lies klingar hemtrefligt och gemytligt, det är varmt och poetiskt rörligt, men äfven hoppande, stundom maniereradt, ofta knaggligt. Garborgs är först och främst kärnnorskt, — jag menar icke blott eller närmast i former och glosor, utan i tonen, i vändningarna, i andan, som besjälar det, och i blodet, som gifver det lif. Men vid sidan deraf är det äfven i påfallande grad personligt, — nytt, friskt, käckt

och icke likt de andras. Det är färgrikt, stormande, sjudande, nästan bullrande; det är ofta af egendomlig välklang, alltid af gripande kraft, — det sluter sig icke kring tanken likt en klädning, det fyller den, uppbär den, framdrifver den. Det fins lidelse deri, — ofta undertryckt i hån eller upplöst i humor; men den är alltid närvarande som underströmningen och skänker hans stil dess säregna klang.

De stycken, som upptagits i hans sista samling, äro från olika tider och äfven af olika värde. Minst goda förekomma mig de två längsta, som också äro de äldsta: »Av laak ætt» från 1878 och »Sild til den vonde» från 1879. Det första är icke fritt från en viss konventionalism, litet emellan erinrande om tonen i Björnsons första allmogeskildringar. Det andra har en mycket lofvande början, der en 17-årings spirande kärlek får ett friskt och varmt uttryck; men den senare och större delen, hvilken — såsom titeln antyder — behandlar ett fall af medeltidsmystik på modern mark, är alltför bred i sin skildring och dessutom temligen obegriplig i sin syftning. — Högst står väl den lilla skizzen »Stordaad», — en simpel hvardagshistoria om två små fattiga syskon, som en bitande kall vinterdag bege sig ut med ett positiv för att förtjena ett par skilling åt sin sjuka mor och till sist äfven komma hem med förtjensten efter att ha bestått en hård kamp mot sin egen hunger och ångkökens frestelser. Här finnas djerf humor, fin karaktäristik och lefvande framställning. Förträfflig är också den lilla berättelsen »Hemn», — historien om en prest, som trots brudens nej i kyrkan på faderns tillskyndelse viger henne med den man, hon icke vill ha, och så till gengäld under en båtfärd dränkes af den yngling, som älskar henne, — en mörk och uppskakande bild, hemtad direkt upp ur folklifvets djup och kraftigt tecknad inom sin knappa ram. »Mannen med sekken» och »Ein ungkar» äro två egendomliga stämningsbilder, den första utförd i satirisk gråduskstämning, den andra med saftig, porlande humor. — Och bokens sista stycke, »Ungdom», — ja, hvad skall man säga om det? Anne Malene, denna dagslända, som är förlofvad med en och samtidigt är en annans älskarinna utan att göra sig de ringaste samvetsförebråelser deröfver; Carlsen, denne ynkrygg, som glömmer sin dygdädla käresta i Anne Malenes armar, men under de mest komiska anfall af moraliska anfäktelser; och slutligen denne beskedlige Per Tjerandsen, Anne Malenes officielle fästman, som gifter sig med henne, ehuru han känner hennes förhållande till Carlsen, och öfverraskas med en arfvinge ett halft års tid efter brölloppet, utan att vare sig han eller andra göra något väsen deraf, — det är i sjelfva verket en föga tilltalande bild af den temligen slappa och lösaktiga uppfattning af könsförhållandena, som onekligen påträffas mångenstädes inom de lägre samhällslagren. Och med de gifna förutsättningarna fans det i verklig-

heten intet hinder för, att historien skulle ha slutat som en tragedi, hvars sista akt spelades på fattighuset eller i rännstenen. Garborg har emellertid gjort det hela till en fars, omoralisk, uppsluppen, lustig, nästan vällustig — han har ropat bravo till ungdomens lättsinne och gifvit ett sidohugg åt Björnsons »En handske». Och då Carlsen har slagit upp med sin i sedlighetens namn förtörnade käresta för att i stället taga en enka på 50,000 samt Anne Malene och hennes trofaste Per lyckligt och väl hamnat i det heliga äkta ståndet, lyser Garborg välsignelsen öfver dem med dessa ord, som starkt påminna om sluttiraden i August Strindbergs »Dygdens lön»: »Fraa denne tid gjekk det godt for det unge hjonet (folket) i Ned-i-Garden». Liksom Strindbergs nämnda berättelse må visserligen äfven Garborgs närmast uppfattas som en protest mot den gängse hyperidealistiska uppfattningen på könslifvets område och som ett häfdande af ungdomens och drifternas rätt gent emot det af samhällsordningen fordrade och framtvungna celibatet. Men huru mycket häraf är att betrakta som alvar hos författaren och huru mycket som skämt, det är icke så godt att afgöra. Under all den snusförnuftiga reformifver, som för närvarande grasserar i literaturen, kan det i alla fall icke skada att en gång höra ett friskt skratt, låt äfven vara att det är en smula ystert; och ett sådant klingar genom Garborgs »Ungdom».

Bland våra författares öfriga produktion under det sist gångna året fins intet, som påkallar uppmärksamheten i någon mera framstående grad.

Största intresset anknyter sig väl till *Johannes Normanns* två samlingar »*Intermezzoer*», af hvilka den första utkom i fjol julas, den andra i våras. — Medan den psevdonyme författaren i sin föregående roman »Frits Randel» höll skildringen nästan allt för opersonlig och objektiv, — till den grad, att intrycket led deraf, i det man hade svårt att finna någon bestämd och klart uttalad lifsåskådning bakom de uppträdande personerna, — nyttjar han i Intermezzoerna den novellistiska formen närmast blott som omklädnad för satiriska utfall mot hvarjehanda utväxter och skefheter hos tiden. Det är korta skizzer af öfvervägande polemiskt innehåll, affattade i samma stil som Kiellands »Novelletter», om hvilka de påminna i anläggningen och mot hvilkas tendens de delvis direkte äro riktade (så t. ex. skizzen »Visne blade»). Väl sakna Normanns skizzer den oförlikneliga finhet, behagfullhet och elegans, som utmärka deras förebilder, — de äro i allmänhet något torra och hårda i tonen, — något prosaiska skulle jag vilja kalla dem. Men de äro öfver hufvud taget förståndigt tänkta och klart skrifna, och åtskilliga bland dem innehålla både träffande sanningar och en väl tillspetsad point.

Det är hvarjehanda moderna svagheter, mot hvilka författaren här drager i fält: de falska frihets- och likhetsfraserna i »Frihed», —

berättelsen om hotellvärden Rundqvist, som predikar om arbetarnes förtryckta ställning o. s. v., medan han sjelf lefver kräsligt och med strängt arbete och nattvak tyranniserar till döds sin kassörska, den stackars fröken Spaare; den ungdomligt blaserade gudsförnekelsen i »Under sneen», en ganska bitande liten aforism; den sociala rangordningen — från hofvet ned till hunden — i »Den kloge Fylax»; de nya äktenskapsteorierna och ropet om qvinnornas förtryck i »Theori og praxis»; det enfaldiga eftersägandet i »Hoppersekten», — samtliga förekommande i den första samlingen. Af styckena i den andra samlingen är »Ægteskab» så väl det längsta som det mest betydande. Det är en verklig hvardagslifvets tragedi, denna berättelse om den hederliga skeppardottern, som, sedan hennes försupne man rest till Amerika, etablerar en liten handel, hvarigenom hon förtjenar sin goda utkomst åt sig sjelf och barnen, men, när så mannen kommer tillbaka, måste se på, hur han tar allt från henne och super upp det, utan att hon hvarken kan hindra det eller bli honom qvitt, tills det hela slutar i elände och smuts. Mannens upprörande intrång och hustruns misslyckade försök att vinna skilsmessa för att rädda sig och barnen från undergången äro här så sant och hjertskärande skildrade, att berättelsen blir ett mycket skarpt inlägg till förmån för obligatoriskt pactum. — »Lighed» — eller som det gerna kunde ha hetat: Hvorledes Nilsen blev venstremand — visar, huru en gammal förolämpning plötsligt kan dyka upp och bestämma en mans eljes oförklarliga offentliga ståndpunkt. — I »Hvorledes Olsen blev konservativ» åvägabringas faderns omslag genom en kria, som sonen har skrifvit om nödvändigheten af, att skolgossar få rösträtt. När pressens utgjutelser om frihet och likhet leda till slika konseqvenser, är det sannerligen på tiden att refva seglen, menar Olsen. Skissen är allt för omständligt och icke nog roligt behandlad; men sjelfva det satiriska momentet deri saknar visserligen icke sitt berättigande. *) I »Djo-na-li» framställes under ett lätt japanesiskt draperi, huru

*) Jag kommer härvid att tänka på August Strindbergs sista bok: "Utopier i verkligheten", der det någonstädes (i berättelsen "Återfall") förekommer följande betecknande rader (det är tal om en landsflyktig ryss, som slagit sig ned i Schweitz och der söker förverkliga sina sociala ideal):

"— Gå efter en stol åt far! — sade modern åt äldsta flickan, som kunde vara fem år.

— Nej, Annischa, — sade Paul — Vera skall ej bli slafvinna.

— Jag vill inte — hade Vera redan svarat.

— Skall man säga så? — upptog modern.

— Ja, — sade Paul — så skall man svara. Den, som inte lär sig vilja och tala ut sin vilja, när han är ung, den blir en viljelös eller en ljugare, när han blir stor!"!! — Det ena utropstecknet tillhör hr Strindberg sjelf, — de två andra äro mina. Hvad jag för öfrigt härmed ville säga, är blott detta: När en framstående författare på alvar kan förfäkta, att barn skola ha egen vilja, då de äro 5 år gamla, kunna väl alltid andra finna på, att de skola ha rösträtt, när de äro 15.

en poet kan göra lycka, blott han i tid omvänder sig från sina gammaldags åskådningar och sluter sig till det moderna kotteriet. Slutligen kan jag nämna »Bedstemors breve», der författaren under formen af några gamla bref från en fransk dam uppdrar en parallel mellan de politiska förhållandena på den stora franska revolutionens tid och i våra dagar. Jemförelsen kan nog innehålla en del sanning, men tycks mig vara mera populärt än egentligen snillrikt utförd. — De öfriga styckena i bägge samlingarne äro obetydligare småsaker utan i ögon fallande tendens.

Från *John Poulsen* ha vi fått en ny, omfångsrik berättelse: »*En digters hustru*», som emellertid knapt kan sägas beteckna något framsteg i denne författares vittra alstring. Hvad som skadar John Poulsen, är i synnerhet hans osjelfständighet och brist på sjelfbegränsning. Den ungdomsfriskhet, som hvilade öfver hans första arbeten — enkannerligen öfver »Sjödronningen» och den på sin tid i »Nyt norsk tidsskrift» intagna novelletten »Pasquarella» — har efter hand lemnat plats för en okonstnärlig bredd, en torr moralisering och ett okritiskt tillegnande af främmande tankeströmningar, hvilket allt icke kan annat än verka tröttande på läsaren. Särdeles framträdande äro dessa fel i hans sista bok. »En digters hustru» innehåller väsentligen en variation på det redan för länge sedan utnötta temat i Ibsens »Et dukkehjem»; och den behandling, Poulsen här gifvit det, förmår icke tillvinna det något nytt intresse, tvärtom. Språket är vårdslöst och kompositionen så bristfällig, att ingåendet af sjelfva det olyckliga äktenskap, hvarpå konflikten är bygd, alldeles saknar hvarje motivering, medan berättelsen upptages af långdragna tendensafhandlingar, der man förgäfves skall söka efter originella tankar eller slående ord.

Kristian Glörsen har i »*Fra Nord og Syd*, fortællinger og skitser» samlat en del mindre betydande småsaker af skiftande innehåll, — till största delen iakttagelser och hågkomster från författarens vistelse i Rom för ett par år sedan. Der finnas reseminnen, delvis ganska qvickt berättade, men hållna i ett något konventionelt maner. Särskildt är detta fallet med novelletten »La bocca della verità», som väl mycket bär smak af att vara tillagad efter Paul Heyses recept. Författaren visar här också en generande böjelse att pynta sitt språk med italienskt kram. Högre står bokens första berättelse »Et skud», som spelar på fosterländsk grund och behandlar frågan, om man, när döden dock är viss, har rätt att påskynda den för att förkorta en medmenniskas lidande. Nå — härom kan naturligtvis disputeras. Men när författaren synes vilja göra det till något personligen förtjenstfullt, något i och för sig hjeltemodigt och manligt att beröfva en annan lifvet i sådant fall — här: att sända det mördande skottet till en qvinna, som håller på att bli innebränd —,

då faller det sig något svårt att följa honom eller att sympatisera med berättelsens hjeltinna, som skänker mördaren sin hand och sitt hjerta af beundran för hans handling. — I det hela taget finnes något visst doktrinärt i Glörsens uppfattning och något visst docerande i hans framställning. Men han är en sund, mogen och sjelfmedveten författare, som man läser med intresse och respekterar, om man än ofta ogillar hans åskådningssätt och skulle önska något mera böjlighet i hans stil. —

Konrad Dahls nya berättelse »*Ly*» är liksom denne författares tidigare arbeten genomträngd af en älsklig och tilltalande lifsåskådning och innehåller ganska vällyckade enskildheter, utan att den som ett helt kan göra anspråk på något högre estetiskt värde. Här berättas, huru Augusta Ring, en romantiserande idealist och passionerad skönhetsdyrkerska, blir grymt gäckad af sitt lifs stora »ideal», romanhjelten Gustaf Sjöblad, för hvilken hon »byggede et alter i sit hjerte af sine reneste og bedste tanker», tills det hela störtar samman, då hon återser honom som — straffånge, men så till sist slutar med att finna ett nytt hägn (= ly) hos sina två förskjutna fosterbarn, Erik Sunde och Rakel, som icke just förstå sig på idealer, men desto mera på lifvets praktiska göromål och familjelifvets lycka. Fördelaktigast ter sig i mina ögon författaren, der — såsom då och då i berättelsens början — hans humoristiska anlag frambryta. I de alvarliga partierna märkes det stundom väl mycket, att han är fängelsepredikant, — dessa »brave straffanger» kunna icke undgå att i längden bli en smula ledsamma.

Constantius Flood har i sin sista bok »*Mellem baaer og skær*», enligt hvad titeln antyder, hållit sig på sina gamla tomter. Af samlingens tre stycken, »Havfru-skær», »Lille fröken Baardsen» och »Fust Vildmer», är det första utan jemförelse det bästa. Historien om Algerda, den lilla hafsfrun, som lefver ett kort sommarlif i kärlek och lycka, men så plötsligt faller offer för en ärftlig familjesjukdom, är både friskt och rörande berättad. Den andra lilla berättelsen är temligen obetydlig, och i den tredje — en misslyckad historia om ett misslyckadt geni — har författaren rört sig på ett fält, der han icke synes vara hemmastadd. — För öfrigt är Constantius Flood en omtyckt folkskribent, som i den egenskapen upprepade gånger erhållit understöd ur statskassan.

L. Dilling har också i sin sista (3:dje) samling »*Gennem lorgnetten*» följt de vägar, han tidigare beträdt. Det är lätt gods, spridda småskizzer, de flesta mycket obetydliga, enskilda — såsom »Julegaver» — ganska qvicka, om än författarens forcerade vitsmakeri i längden verkar rätt tröttande. Vill han vara alvarlig, blir han oftast blott sentimental; och enstaka skildringar ur det högre sällskapslifvet likna närmast konstgjorda romanreminiscenser. Ett undantag utgör dock berättelsen »Josef», der en verk-

ligt varm och naturlig känsla får sitt uttryck. — För resten äro alla skizzer i för handen varande samling hemtade från Danmark eller Skåne, och språket är också mestadels ren danska (i skizzen »Artige börn» — danska redan i titeln! — träffas sålunda ord sådana som »Tiggerdrengen», »Reier» o. s. v.), hvadan författaren, som under de senare åren också varit bosatt i Köpenhamn, blott oegentligt kan räknas till den norska literaturen.

Johan Vibe (tidningsman och kritiker, förut författare af bl. a. en långdragen satirisk roman »Alexander Möllers erindringer») har utgifvit en mindre berättelse »*Et testamente*», som är ganska lätt och underhållande skrifven, men icke visar honom i besittning af någon framstående konstnärlig talang. Det är forskandet efter ett bortglömdt testamente, som utgör berättelsens ram, och handlingen försiggår i en småstad, hvars bornerade förhållanden skildras med en viss torr, något blaserad humor, men utan att beröra själens djupare strängar. Språket är en oklanderlig, lättflytande kanslistil utan egen kolorit.

I skarp motsats till Vibes gammaldags prydlighet står det forcerade modernitetssträfvandet i en bok, som en debuterande författare, *P. Rosenkrantz Johnsen* har utgifvit under titeln: »*Nygifte* og andre fortællinger». Det är en samling af småskizzer (Nygifte — Fra skærgaarden — En forlovelse — Madstræv — Paa gennemreise — Status quo) alla temligen nonchalant skrifna efter det allmänna »naturalistiska» skemat och i patenterad, vensterpolitisk framstegsanda. Författaren visar utpräglad böjelse att utstyra sina hjeltinnor med »kraftige legemer», »runde höfter», »ködfulde byster» och diverse andra behag, medan de uppträdande manliga individerna vanligen äro temligen afsigkomna personnager, som lida följderna af ett »vildt ungdomsliv», »voldsomt studenterliv» o. s. v. Glanspunkten af ogenerad kraftskildring når författaren i en scen i den första berättelsen, der den nygifta frun och hennes tjenstflicka samtidigt börja kräkas af grunder, som mannen helst skulle vilja, att hustrun icke anade. Öfver hufvud taget innehåller boken åtskilligt falsk ungdomlighet, men litet eller intet af verklig ungdom.

Nämner jag också »*Fremad*», berättelse af *Christian Hambro*, sker det närmast blott för att uttrycka min förundran öfver, att ett så omoget machverk kunnat finna förläggare (Andr. Schou i Köpenhamn). Att författaren, som — att döma efter språket — är Bergensare, befinnes tidigare hafva riktat literaturen med två andra böcker (»Einar» och »Under scepter»), gör icke saken begripligare. »Fremad», som synes vilja framställa ett slags lefnadslopp genom skol- och studentåren, är ett högst förvirradt sammelsurium af tillgjorda tankar och gossaktiga känslor i ett rått och oöfvadt språk.

Slutligen ha under det förflutna året utkommit två mindre dramatiska debutarbeten, nämligen »*Guld*», skådespel i 3 akter

af *Just Broch,* och »*Moppy og Poppy*», fars i 1 akt af skådespelarne *Björn Björnson* och *Olaf Hansson.* Det första är ett temligen barnsligt och tafatt nybörjarförsök, som knappast kan karaktäriseras såsom lofvande, det andra är blott en efterhärmning af tyskarnes skräflande »Possen».

III.

Bland våra författarinnor är den äldsta och tillika den originellaste och mest betydande fru *Camilla Collet,* Henrik Wergelands syster. Utrustad med en varm och djup, äkta qvinlig känsla och med ett fint formsinne, som utvecklats och underhållits genom hennes långa personliga beröring med det estetiskt intresserade parti, som under broderns lifstid var dennes antagonister, har hon allt från sitt första — för öfrigt temligen sena — framträdande som författarinna vigt sitt lif åt kampen för en idé: qvinnans andliga frigörelse och likställighet med mannen. Redan genom hennes första större arbete, berättelsen »Amtmandens döttre», som också förblifvit hennes vigtigaste sjelfständiga diktverk, går denna tanke som en röd tråd; och i alla hennes senare skrifter — med undantag endast af de vemodigt gripande, åt broderns minne helgade sjelfbetraktelserna »I de lange nætter» — är det alltid samma ton, som återklingar, än klagande, än hotande, än bedjande, men alltid personligt känd och ofta snillrikt uttryckt. I hennes närmast föregående arbeten »Sidste blade», »Fra de stummes leir» och »Mod strömmen» är den polemiska tendensen öfvervägande, och en mera bitter och trött stämning — ålderns trötthet och bitterhet i tanken, att man är misskänd — ger sig i dem luft, ofta på ett orättvist och mindre tilltalande sätt.

Om sin i år utkomna samling, benämnd »*Mod strömmen,* ny række», yttrar hon sjelf i ett förord till en vän dessa missmodiga ord: »Jeg skriver ikke mere. Jeg har skrevet altfor meget. Hvad der i de sidste aar har trængt sig frem i pennen, har ikke magtet at samle sig til noget helt. Det ligger nu stövet, gud ved hvor, i dagblade og tidskrifter for der at dö örkendöden. Saa finder maaske en senere karavangeneration knoklerne og begraver dem pietetsfuldt i sandet.» — »Men saa redd dem fra örkendöden», svarar vännen. »Tag i blinde, löst og fast, gammelt og nyt, jo flere sorter, des bedre». — »Tror De virkelig? . . . Jeg vil fölge Deres raad.» — Det är alltså hvarjehanda spridda småuppsatser, som här äro sammanknutna, — tidningspolemik, literaturkritik, reflexioner, hugskott, reseintryck, erfarenheter, minnen, — men de flesta kretsande kring samma angelägenhet, som förr hvässat hennes penna: männens orättvisa och qvinnornas maktlöshet. För henne är qvinnofrågan närmast och djupast något personligt,

— icke af politisk, men af social art, icke ett spörsmål om rösträtt och yttre makställning, men om fri utveckling af själs- och känslolifvet på alla områden. De flesta af de här intagna styckena äro jemförelsevis obetydliga, — framkallade af tillfälliga anledningar och lösligt utkastade. Men de vittna alla om den begåfvade författarinnans oförsvagade intresse för tidens alla företeelser och ha sitt värde i det känslans alvar och den karaktärens myndighet, som genomtränga dem.

Fru *Magdalene Thoresen*, som också nu mera tillhör vår literaturs veteraner, eger en rikare, mera lidelsefullt rörlig och mera böjlig fantasi, men en långt mindre ren och beherskad form. Född danska, men uppväxt bland våra vestländska fjordar och fjäll, ser hon på vår natur och vårt folklif med sympatiens beundran, men också med något af det främmande naturelets turiståskådning. Derför äro hennes skildringar af land och folk mera lysande än sanna, mera fantasirika än verklighetstrogna. Och hennes uttryckssätt utmärker sig genom ett sådant slöseri med skrikande färger oeh en sådan rikedom på öfverspända bilder, att hennes stil — trots all sin flygt och fart — ofta får en i hög grad sökt och uppstyltad prägel.

Hennes sista arbete »*Billeder fra midnatssolens land*» eger i fullt mått sina föregångares så väl dygder som fel. Sjelfva det ämne, som behandlas — våra nordligaste landsdelars mäktiga natur och de egendomliga förhållanden, under hvilka folket lefver der uppe, — har naturligtvis gifvit fantasien flygt och bilderna prakt, på samma gång som faran låg nära att förfalla till de öfverdrifter i tanke och form, som äro egna för denna författareindividualitet. I bokens första del, som skildrar intrycken under en ångbåtsfärd längs kusten från Trondhjem till Finmarken, äro svagheterna obetingadt öfvervägande, i det att språket här är belamradt med ett effektsökeri och en onatur, som göra denna afdelning nästan oläslig. Jag vill plocka en liten bukett från de första tjugo sidorna: »Nordlands og Finmarkens kyster har sin saga, som ikke altid er skrevet ind med solskyer over et blinkende havspeil» (!) — »Det förste, som slaar ved et fremspringende drag (?), er skæret ved fyrtaarnet. Det varsler paa samme tid om fare og frelse i dette svulmende arkipel, som skibet uafladeligt svinger imellem (?), — har altsaa den höje post i samfundet og et stade saa nederligt» (!) — »Selv snefjeldene, de haarde gaster staar rödmende som i en glædesdröm, — om denne udformer sig af triumfen over polarisens tiltagende vælde, eller om den stiger som et haab mod den kommende sommer; at den skal ile med at smelte ispansret for de tusinde smaablommers livsspire bagved» (? !). Detta är ju icke långt ifrån att vara nonsens. Men låter man icke afskräcka sig af denna början, — eller allra helst, hoppar man öfver den för att sedan

följa författarinnan på hennes besök uppe i sjelfva »midnatssolens land», då skall man finna mycket, som både har nyhetens intresse och är genomträngdt af en verklig poetisk anda. Naturens öfverväldigande storhet och tröstlösa ödslighet, de bråda öfvergångarna och de våldsamma motsatserna, de ljusa sommarnätternas vemodiga glädje och den långa mörka tidens förkrossande enslighet, — allt detta får i författarinnans framställning ett lif, som eger något af det mystiskas lockande makt. Särskildt är Vardös historia tillbaka genom gångna tider ett intressant stycke natur- och folklifsskildring; kampen mellan de olikartade element, som här blanda sig och stöta samman, — embetsmännen, handelsmännen, »skoltene», allmogen, — och den af förhållandena fostrade »Finmarksromantiken» med sina starka känslor och utpräglade karaktärer, — alla dessa egendomligheter äro både klart uppfattade och lefvande återgifna. Enskilda af de inflätade episoderna utmärka sig särskildt, såsom »Cille Porsberg» och »Lasse Paal», vackra berättelser om trofast uppoffrande kärlek mot en bakgrund af råhet och grymhet, och »Den gamle kommandant», en själshistoria, öfver hvars mörka, ödesdigra utgång hvilar en dager af Völsungasagans alvar och passion. Intressant är också — i afdelningen om Varangerfjorden (Vadsö) — historien om »Paave Kvæn» med sin karaktäristik af den egendomliga kvæntypen och sin humoristiska skildring af de två bröderna Vasvig, som i någon mon erinrar om skildringen af bröderna Garman i Kiellands »Garman & Worse». — Om bokens objektiva sanning är det för öfrigt icke godt att ha någon grundad mening för den, som icke sjelf har lefvat i dessa afsides landsändar. Författarinnan har tillbragt ett års tid på Vardö hos sin dotter, till hvilken boken också är dedicerad, och hon har således haft godt tillfälle att studera förhållandena med egna ögon. Men dessa ögon ha utan tvifvel ofta visat, att de lättare låta sig ledas af fantasiens nycker än tyglas af den nyktra verkligheten; och det kan alltså mycket väl hända, att de »infödde» ha rätt, då de — såsom man påstår — icke vilja känna igen sig sjelfva i den bild, fru Thoresen har gifvit oss af dem. Huru det emellertid än förhåller sig dermed, så vittnar »Fra midnatssolens land» i alla händelser om författarinnans oförminskade själskraft och omisskänliga skaldebegåfning.

Till våra mest lästa författarinnor hör psevdonymen »*Marie*», som i fjol julas utgaf en ny berättelse »*Fra fars og mors tid*». Marie är en mycket flitig skriftställarinna. »I tusmörket», »Gennem kamp», »Fra min fødeby», »Ved egen kraft», »I det stille», »Hjemmet», »I ensomme timer», — de flesta utkomna i 2 à 3 upplagor, — det är en helt respektbjudande följd arbeten. Och den spridning och det erkännande, de vunnit — äfven i våra

grannland och i Tyskland — göra det till en anmälares pligt att icke förbigå dem med en axelryckning, något som man eljes kunde vara frestad att göra, då det gäller en anonym qvinlig skriftställare, i synnerhet som hon har fått namn om sig att tillhöra den »uppbyggliga» genren. Gent emot Marie håller denna uppfattning emellertid icke streck — åtminstone icke hvad angår hennes sista arbete.

»Fra fars og mors tid» lemnar en tidsbild från bergsstaden Kongsberg under åren näst efter 1814. Lifvet i den gamla bergsstaden med sitt småsinne, sina stojande julnöjen o. s. v. samt den brytning, som då förefans mellan gammalt och nytt — mellan det försvinnande landsfaderliga styrelsesättets stela galanteri och den nyvunna frihetens spirande likhetskänsla och friskare lif, — detta är skildradt både lefvande och ledigt och icke utan humor. Författarinnan synes vara väl invigd i de förhållanden, som behandlas, och boken innehåller ganska goda karaktärer: bergsrådet, »de» Munthe, den gammaldags hofmannen, som lefver i minnena och förargar sig öfver »disse saakaldte fremskridtsmænd, som indbilde sig, at de ere til for at reformere verden»; hans dotter, den stolta, alvarliga Laura; »sångfogeln», den muntra och skrattlystna Tina Selmer: den afsigkomne, försupne skomakaren Ole Vold med sin konstlade galgfogelshumor och sonen Gabriel, som från barndomen älskar Laura, men drar det kortare strået gent emot sin rival, den elegante verldsmannen Römer. — Maries språk är korrekt och flytande, men något för stelt och tungt konstrueradt och för allmänt, för litet karaktäristiskt i uttrycken. De känslor, hon skildrar, äro för det mesta naturliga och rent menskliga utan onödig moralisering och pedantisk tillgjordhet. Man höre blott, huru »stiligt» bergsrådet uttrycker sig, då hans dotter har varit nog ovördsam att beskylla hans »distinguerade» middagsgäster för att skråla och skrika om hvarandra vid bordet: »Skraale! — Min rare pige, brug dog for himlens skyld ikke et saa horribelt udtryk! Man skraaler aldrig i de höjere cirkler, söde barn, — og hvis nogen kunde forglemme sig i den grad — nu, da vilde man ignorere det!» Eller hur friskt »sångfogeln» kan qvittra: »Jeg er ofte saa glad, saa glad — især i de sidste dejlige uger, — at jeg mangengang maa valse lidt med mig selv, og saa indbilder jeg mig, at jeg valser med — nogen, forstaar De nok, og da er det, som mit hjerte maatte briste af fryd, og saa — — saa begynder jeg at græde for ingen verdens ting; men det er frygtelig dumt at bære sig saadan ad, naar man er voksen dame, siger Malvina Arnemann.» Skada blott, att denna naturliga ton icke fullständigt hållit i sig till bokens slut, der den oundgängliga moralen i onödan blifvit påklistrad. Men i det hela måste man säga, att Marie är en

ganska angenäm bekantskap. Visserligen må hennes produktion, — jag dömer för öfrigt här uteslutande efter hennes sista bok, som jag emellertid med skäl tror vara bland hennes bästa, — närmast räknas till förströelseliteraturen. Här behandlas inga djupare problem, och hennes form eger icke den ursprungliga och gedigna prägel, som betecknar den verkligt äkta konsten. Men hvad hon skrifver, är enkelt och förståndigt och står åtskilligt öfver det mesta af den literatur ur andra hand och af tredje rang, som fyller lånbibliotekens hyllor.

Till något så när samma genre som Maries bok hör »*Hans skæbne*», berättelse af *Charlotte Koren* — förut anonym författarinna till berättelserna »Bevægede tider» och »Gjertrud». Det är historien om en man, som öfverger sin verkliga kärlek till en ren och djup qvinnonatur för att följa sin mera ytliga böjelse för en kokett och fladdrande verldsdam. Den känsla, som genomströmmar skildringen, är varm och äkta och bär den personliga erfarenhetens prägel. Men sjelfva bokens grundidé — att »ægteskaber stiftes i himmelen», såsom våra hederliga förfäder skulle ha uttryckt sig — förefaller vår skeptiska tid mera än lofligt sentimental; och karaktärsteckningen är något svag, enkannerligen hvad beträffar de manliga figurerna. Hjelten, Ferdinand Lykke, »den mest distingueret udseende unge mand i byen» — naturligtvis! — är såsom de flesta qvinliga idealen för en man en något abstrakt och dunkel företeelse; och »hans skæbne», den sköna Hedvig Flemming, gör gent emot sin lifligare väninna och rival intryck af att vara ett ganska tråkigt och obetydligt dygdemönster, som med all sin fullkomlighet skall finna det vanskligt att kunna hos läsaren tillvinna sig samma sympatier, som hon tydligen eger hos författarinnan. — För öfrigt innehåller boken skildringar ur sällskapslifvet i Kristiania, hvilka med all sin trivialitet — vi få till och med genomgå en kurs i ordspråks- och pantlekar — kanske äro korrekta nog, men icke äro vidare nöjsamma. — I språket, som i allmänhet är skoladt och rent, finnas enstaka klumpigheter; ett fel som »iretterende» är obetingadt irriterande, äfven om det blott tillkommer sättaren.

Slutligen skall jag nämna *Amalie Skrams* voluminösa roman »*Constance Ring*», som vid sitt framträdande väckte en oförtjent uppmärksamhet på grund af Den Gyldendalske boghandels något sent beslutade vägran att förlägga den. Försåvidt denna vägran — som det hettes — förskref sig från betänkligheter å moralens eller anständighetens vägnar, finner jag den föga berättigad; ty Constance Ring är ingen farlig bok, och dess oförbehållsamhet i sina skildringar icke större, än hvad vi eljes äro vana vid. Försåvidt det deremot var konstnärliga bevekelsegrunder, som gjorde sig gällande, fin-

ner jag saken förklarlig; ty något mästerverk är boken förvisso icke.

Constance Ring är en dam, som i ganska unga år — utan kärlek, men också utan egentlig antipati eller motsträfvighet — låter leda sig till giftermål med en något äldre, temligen rå och temligen ordinär man. Detta äktenskap är icke lyckligt, men framglider dock helt lugnt och trivialt, tills Constance upptäcker, att mannen — trött på hustruns köld — har inlåtit sig i förhållande till tjenstflickan. Det kommer till scener, hon tänker på skilsmessa o. s. v., men ger sig slutligen till tåls och låter allt vara som förr i det yttre, utan att hon dock vill ha mera med mannen att beställa. Så omkommer denne ändtligen mycket lägligt på sjön, — och Constance tar trots sina afskräckande rön en ny lott i det äktenskapliga lotteriet, i det hon gifter sig med sin forne umgängesvän, doktor Lorck, för hvilken hon en tid tyckes nära verklig böjelse. Då hon emellertid genom några bref erfar — något som hon för öfrigt aldrig haft någon grund att betvifla — att Lorck förut stått i förbindelse med andra qvinnor, är hennes böjelse med ens borta; och när också han — för öfrigt under mycket ursäktande omständigheter — faller i frestelse för en af sina forna älskarinnor, är hin lös. Constance hängifver sig — dels af böjelse, dels af leda och dels af trots — åt en annan af vännerna i huset, musikern Meyer. Men när hon så genom en olycklig tillfällighet kommer under fund med, att han samtidigt också har andra jern i elden, vet hon intet annat råd än att taga in gift — och dermed är historien slut.

Hvad författarinnan egentligen har menat med denna bok, är icke så godt att begripa. Närmast synes den vara riktad mot männens osedlighet (Ring, Lorck, Meyer). Men i så fall är den qvinliga hufvudpersonen mycket olyckligt vald. Constance Ring är nämligen framstäld som en så apatisk, indolent, egoistisk och opassionerad varelse, att det blir, om icke förlåtligt, dock åtminstone fullt förklarligt, att männen ledsna på henne och »gaar udenom». Möjligt är också, att det är qvinnorna, hennes angrepp egentligen gäller, — deras osjelfständiga, dockmessiga uppfostran, det lättsinne, hvarmed de åtaga sig hustruns ansvar, och den lojhet, hvarmed de finna sig i kränkandet af sina rättigheter. Måhända är det intet af detta; ty saken är den, att hvarje klar och bestämd tanke gått förlorad i detaljerna, — i de långdragna redogörelserna och de innehållslösa samtalen, af hvilka bokens väsentliga innehåll består. Det är häri — i framställningens brist på begränsning och form —, som bokens svaghet ligger. Den är dåligt skrifven, *derför* har den blifvit rå — icke så mycket på grund af sjelfva innehållet som på grund af det sätt,

hvarpå detta är behandladt. I »Constance Ring» finnes det ingen verklig konst, språket är vårdslöst och ordinärt, utan färg och utan stil; och det hela är simpelt och rått skildradt, utan snille och utan adel. Derför bli de vågade situationerna krassa, satiren platt och läsningen af bokens 517 sidor allt annat än en njutning.

Kristiania i oktober 1885.

Kristofer Randers.

Literaturanmälningar.

Nationalekonomikens grundläror i sammandrag, af *Karl af Geijerstam.* Sthm, Jos. Seligmann & C:is förlag. Pris 2 kronor.

Förestående lilla arbete är, som titeln utsäger, en kortfattad framställning af nationalekonomiens teori, eller för att begagna förf:s terminologi, nationalekonomikens, — en nyhet i beteckningsväg efter vissa utländska föredömen, hvilken vi anse för närvarande fullkomligt onödig. Enligt uppgift i företalet är boken en frukt af förf:s föreläsningsverksamhet vid Stockholms Arbetareinstitut under åren 1884 och 1885. Den är alltså närmast skrifven för den bildningssökande arbetaren och andre å motsvarande kunskapsgrad.

Bedöma vi arbetet med hänsyn till den uppgift, som förf. stält för detsamma, kunna vi med nöje erkänna det vara i det stora hela ganska lyckadt. Dock gäller detta erkännande hufvudsakligast framställningssättet. Stilen är enkel, och läsaren erhåller med undantag af några få ställen utan svårighet en klar och tydlig föreställning om det behandlade ämnet. Om detta alltid är en förtjenst, blir densamma dubbelt större, när fråga är om framställningen af en så abstrakt och ofta svårfattlig sak som nationalekonomiens teori. Vi lyckönska alltså förf. till att i det afseendet hafva löst sin uppgift väl. Samma fördelaktiga vitsord kan emellertid anmälaren icke obetingadt gifva arbetet för dess innehåll eller vissa af de läror, som förekomma deri. Mindre väsendtliga anmärkningar i detta afseende äro i korthet följande.

Uti kapitlet om Bytet skulle vi vilja anmärka, att de sid. 56 f. gifna definitionerna på värdet och dess förmenta species, bruks- och bytesvärde, äro långt ifrån korrekta. Definitionerna på värdet och på bruksvärdet äro en och samma, och bestämningen af bytesvärdet är så affattad, att man måste tro, att sjelfva egenskapen att kunna bytas konstituerar förnödenheternas bytesvärde. Men det vore mer än orättvist att för denna bristande klarhet göra förf. någon svårare förebråelse. Värdets begrepp hör till de svåraste punkterna inom nationalekonomien, och en-

ligt anmälarens mening har ingen ännu fullt tillfredsställande sagt oss, hvad värde är.

Äfven framställningen af de faktorer, som bestämma priset, hvilken stöder sig på Mrs Fawcetts arbete: Political Economy for Beginners, lider af rätt mycken oklarhet. Vi påpeka blott, att vid indelningen af förnödenheterna sid. 59 f. vexlar indelningsgrunden. Värre är, att den sid. 60 angifna prislagen: »priset på en förnödenhet måste vara det, som gör tillgången och efterfrågan lika stora,» icke lätt låter sig tillämpas på mer än den första af de tre angifna slagen af förnödenheter, det hvarest tillgången en gång för alla är begränsad. Och vidare är denna bestämning af priset rent formell, derför intetsägande, och kunde alltså helst vara borta. Hvad som ej bidrager att upplysa, endast förvillar, och det är fallet med denna abstrakta formel.

Men i allt detta följer förf. andra, och förebråelsen halkar derför till god del öfver från honom på dem. Icke så med ett par förbiseenden. Förf. underlåter helt och hållet att tala om det konkreta bytet, handeln och samfärdsmedlen. Några notiser om den ena och de andra, deras utveckling och betydelse hade ej bort saknas. Såsom ren glömska anmärka vi slutligen, att förf. vid tal om kapitalet uraktlåtit att bland dess arter nämna bytesmedlen, penningen.

Dessa anmärkningar äro dock alla af föga graverande art; icke så den, vi nu gå att rikta mot förf:s framställning, och hvilken gäller hela läran om inkomstfördelningen. Förf. har härutinnan, såsom han ock sjelf säger i företalet, följt Henry George. Det är på tid, att denne författares åsigter underkastas en pröfvande granskning, sedan de nu skjutit skott i svensk jord och burit frukt uti en svensk nationalekonomisk vägledning för menige man. Anmälaren ingår så mycket hellre på en sådan pröfning af förevarande punkt, inkomstfördelningens teori, som han uti den utförligare granskning af Henry Georges sociala åsigter, hvilken kommer att inflyta i nästa häfte af denna tidskrift, icke torde blifva i tillfälle att egna just denna punkt en särskild uppmärksamhet.

Henry Georges teori rörande inkomstfördelningen består deruti, att han, sedan han efter Ricardo bestämt grundräntan, dess väsen och lagen för dess storlek, ur den senare söker deducera lagen för arbetslönen och för kapitalvinsten d. v. s. lagen för deras respektive storlek. Det är denna deduktion, som vi finna alltigenom misslyckad; äfven andra brister röjer kritiken i hans teori. Men låtom oss betrakta hvart slag af inkomst för sig, dervid alltjemt hållande oss till hr Geijerstams framställning deraf och af Henry Georges lära.

Af de tre inkomstslagen, jordränta, arbetslön och kapitalvinst, svarande mot hvar sin af produktionsfaktorerna, natur, arbete och kapital, kunna vi här lemna det först nämda, grund-

räntan, helt åsido, efter som H. George liksom hans svenske efterföljare i afseende på den obetingadt ansluter sig till Ricardo. Blott det må i förbigående anmärkas, att den formulering, som hr G. — efter H. George — gifver Ricardos s. k. lag, förefaller något tung. Skulle vi för egen del återgifva densamme, skulle vi snarare vilja säga så: jordränta är skilnaden mellan den sämsta i bruk varande jordens afkastning och den bättres, det använda arbetet och kapitalet ej medräknade.

Det andra slaget af inkomst är arbetets afkastning, hvilken ehuru oegentligt vanligen kallas arbetslön, som endast är en form bland flera, hvarunder nämda afkastning visar sig. Lagen för arbetslönen — för att nu följa detta beteckningssätt — angifver Henry George så: arbetets lott vid skiftet af produktionens frukter bestämmes af dess afkastning å sämsta i bruk varande jord, d. v. s. af hvad som återstår, sedan kapitalet tagit sin andel; jordränta förmenas här icke skola förekomma. Det är denna sammanställning med jordräntelagen, sådan han af Ricardo formulerats, som skulle utgöra svaret på den invecklade frågan om arbetets andel vid fördelningen och om arbetslönens storlek. Men äfven dess upphofsman sjelf måste medgifva, att detta svar icke är tillfyllestgörande. Han hänvisar nämligen samtidigt till det s. k. existensminimum såsom ännu en faktor vid lönens bestämmande — en dubbel inkonseqvens, då ju nämda existensminimum, enligt H. Georges egna premisser att döma, tydligen vore att söka vid den yttersta produktionsgränsen, hos brukaren alltså af den sämsta i häfd varande jorden, medan arbetslönen alltid komme att hålla sig ett stycke derofvan.

Men detta oafsedt är det icke svårt att finna, att det nämda sammanhanget mellan jordränteteorien och arbetslönerna icke existerar, åtminstone så att det kan ge skäl för en löneteori och en s. k. lönelag. Medlet, hvarigenom George söker ådagalägga detta samband, är en historisk konstruktion, som är hemtad från den moderna kolonisationshistorien, men som på intet vis får generaliseras till en typ för hela den ekonomiska utvecklingen. En flock nybyggare i detta eller föregående århundrade slår sig ned i Amerikas Far West eller annorstädes, der herrelöst land af bästa slag finnes till öfverflöd. Det lilla samhället utvidgar sig. Och nu fullbordar sig ett stycke ekonomisk historia, som i schematisk renhet åskådliggör vissa företeelser uti det ekonomiska lifvet. Men just denna schematiska renhet borde afhålla ifrån att generalisera. Lifvet är icke så enkelt, och utvecklingen i det stora hela har icke tillgått på detta sätt. Tjensteförhållandet har historiskt icke uppstått genom fritt aftal och under fritt val å arbetarnes sida. Icke heller hafva lönerna tillkommit och fixerats genom fri öfverenskommelse å ömse sidor. Den allmänna ekonomiska utvecklingen har ägt rum under helt andra vilkor än de, som lågo till grund för den lilla episod uti densamma, som nämda kolo-

nisationshistoria bildar. Intet berättigar att ur den senare deducera lagarne för den förra.

För öfrigt gifves det ett handgripligt faktum, som bestämdt vitnar emot H. Georges teori. Vi åsyfta lönernas, kroppsarbetarnes nämligen, oafbrutna stegring sedan århundradets början och tendens att alltjemt stiga. Europas folkmängd har sedan de napoleonska krigens slut stigit ofantligt; den i bruk tagna jorden har i ej mindre grad ökats; hvad som ännu återstår af obrukad sådan minskas för hvarje dag — alltså måste lönerna hafva betydligt sjunkit och alltjemt sjunka? Ja, så fordrar konseqvensen, om Henry Georges löneteori är sann. Men verkligheten för ett annat språk, och det dömer denna teori som falsk.

Slutligen få vi icke förglömma, att liksom det gifves annat arbete, så gifves det ock andra arbetslöner än kroppsarbetarnes, embetsmannens nämligen, den löntagande yrkesmannens o. s. v. Om dessa löner gäller visserligen, att de i motsats till det kroppsliga arbetets sjunkit, men framför allt tendera att sjunka uti våra moderna samhällen, om ej absolut så relativt. Men detta oaktadt, hvar skönja sambandet mellan dessa löner och jordränteteorien annorlunda än så, som i allmänhet hvarje företeelse uti det ekonomiska lifvet är beroende af hvarje annan? Och huru till sist finna ett samband mellan denna och det egna arbetets afkastning? Handtverkaren, industriidkaren, handlanden, läkaren, författaren o. s. v., o. s. v. äro alla arbetare, ehuru de arbeta åt sig sjelfve. Deras arbete har ock sin lön. I hvad samband står den med jordräntans s. k. lag? Må H. George och hr Geijerstam uppvisa det, om de kunna.

Vi komma slutligen till tredje slaget af inkomst, kapitalvinsten. Vid förklaringen af denna, dess ursprung och hvad som bestämmer dess storlek, närmar sig H. George det fantastiska. Kapitalvinstens grund — vi tala ej om penningräntan, uti hvilken faktorerna lån och kredit d. v. s. betalning för anstånd och tid ingå — finner han uti naturens alstringsförmåga i det organiska lifvet, uti växters och djurs fortplantning och tillväxt. Lagen för dess storlek åter gifver honom jordränteteorien, och dess formel lyder: kapitalvinstens storlek beror på den afkastning, som tillkommer kapitalet nedlagdt på den sämsta i bruk varande jorden.

Kapital är resultatet af äldre arbete, hvilket tjenar att förmedla och underlätta framtida sådant. Utgå vi från denna definition, mot hvilken vi tro att Henry George sjelf intet skall hafva att invända, så ter sig nämde författares förklaring af kapitalvinsten icke så litet underlig. Denna förklaring hemtas nämligen icke från kapitalets eget väsen, utan från något annat, för detsamma helt och hållet främmande. Naturens organiska krafter, hvilka verka vårt arbete förutan, och med hvilka detta icke står i något inre samband, skulle vara orsaken till en företeelse hos kapitalet, som är frukten af just detta arbete. Men hvad orim-

ligare kan väl tänkas? Detta är att söka uti naturfaktorn — ty dit måste dessa naturens krafter dock räknas — förklaringen på kapitalfaktorns egenskaper; alltså också på hans egenskap att underlätta arbetet och dermed bidraga till produktionen. En spades eller en ångmaskins karakter af produktionsmedel skulle de hemta icke från den dem inneboende egenskapen att underlätta mitt arbete vid gräfning och annat sådant, utan af de organiska krafter, som äro verksamma i växters och djurs alstring; och sammalunda skulle den ränta, jag för lån af dessa kapitaler erlägger, icke utgöra betalning för den speciella tjenst, nämda verktyg i följd af sin natur göra mig i mitt arbete, utan på grund af de organiska krafternas alstringsförmåga i växter och djur samt möjligheten att utbyta verktygen mot de senare. Vi behöfva ej uppehålla oss vid dessa orimligheter, hvika minst sagdt äro en tillämpning af ordspråket att gå öfver ån för att hemta vatten.

Kapitalet är till sitt väsen ett medel för produktionen, ett verktyg. Såsom sådant gör det denna tjenster. Deri består dess betydelse som produktionsfaktor, och deri måste således ock grunden till dess andel i produktionens frukter, till kapitalvinsten ligga. Grunden till dessa båda ting kan ej sökas på skilda håll, kapitalets betydelse som produktionsfaktor på ett, dess andel i inkomstfördelningen på ett annat. De höra tydligen samman som grund och följd.

Öfvergå vi härefter till granskningen af Henry Georges lära om de faktorer, som bestämma kapitalvinstens storlek, så möter oss den från läran om arbetslönen kända sammanställningen med jordränteteorien. Kapitalets afkastning å den sämsta i häfd varande jorden blir normen, och som allt sämre och sämre jord måste med folkökningen tagas i bruk, sjunker penningräntan oafbrutet. Här tyckes ju den der historien om kolonisation i herrelöst land och den derpå grundade teorien om kulturens gång från bättre till sämre jord passa väl i stycke. Skada blott, att den så illa stämmer med verkligheten. Så mycket borde dock nationalekonomien hafva lärt af Careys kritik utaf Ricardo, att kulturen icke ständigt gått från mer gifvande jord till mindre. Och just i våra dagar hafva vi fått en lexa i den vägen, som icke borde hafva undgått någon. Uti Förenta Staternas vester har odlingen under de senaste tjugo åren funnit jord, som vida öfverträffar uti naturlig fruktbarhet det mesta af hvad som förut under århundraden varit i häfd. Och vi hafva att vänta enahanda rön under en lång framtid, sedan nu Afrika öppnats för kulturen och Södra Amerika väl snart på allvar tages i besittning af densamma.

Nej, kapitalvinsten och jordräntan stå icke uti det samband med hvarandra, som Henry George tror. Räntefotens oafbrutna sjunkande beror på andra omständigheter. Det tyckes egentligen vara denna företeelse, som ledt H. George till att så samman-

ställa kapitalvinst och jordränta, som han gjort. Han vet ej, huru han eljest skall förklara penningräntans fall samtidigt med kapitalets ständigt ökade produktivitet. Med nutidens maskiner o. s. v. åstadkommes oändligt mycket större arbetsprodukt, än hvad motsvarande maskiner för hundra år sedan förmådde gifva. Och likväl har penningräntan, som är mätare af kapitalets afkastning, sjunkit betydligt. Denna skenbara motsägelse låter dock lätt förklara sig.

Kapitalets arbetsprodukt har ökats oerhördt och ökas alltmer, men samtidigt och i knappt mindre proportion ha produkterna sjelfva fallit i pris. Kapitalets stegrade produktivitet har icke medfört en i samma proportion ökad värdemassa, och det är dock tydligen produkternas bytesvärde, varupriserna, som bestämmer betalningen af produktionsfaktorerna. Härtill kommer slutligen, att kapitalet sjelft vuxit i ännu högre proportion än dess produktivitet. Och för denna kapitalmassans tillväxt finnes ingen gräns. Lagen om tillgång och efterfrågan gör sig gällande. Kapitalet ökas i högre grad än efterfrågan på detsamma, och detta i förening med produkternas prisfall förklarar tillfyllest penningräntans ideliga sjunkande trots kapitalets stigande produktivitet. —

Det är emot Henry Georges teori om inkomstfördelningen, vi här hafva polemiserat. Vår kritik gäller alltså icke hr Geijerstam och hans lilla arbete i annan mening, än att han träffas af förebråelsen att hafva blindt följt den amerikanske ekonomisten i dennes spekulationer. Dock, detta är af flera skäl ursäktligt. Icke så deremot, att förf. offrat så stor del utaf sin framställning deråt. Det hade varit vida lämpligare uti en bok afsedd för arbetare och menige man att lemna dessa abstrakta teorier helt å sido, hvad värde man än sätter på dem. I dess ställe hade anmälaren önskat se uti kapitlet om arbetslönen de olika lönesätten, vanlig daglön, lön på beting, lön med premie o. s. v. omtalade. Uti läran om kapitalvinsten kunde ock gerna hafva sagts ett ord om räntans historia och om ocker.

Dessa och några andra smärre anmärkningar, som möjligen kunde göras, liksom de, hvilka vi ofvan framstält, äro emellertid föga tyngande. Vi beklaga derför, att förf:s offer åt Henry Georges teorier öfver inkomstfördelningen skall hindra oss att skänka hans lilla arbete odeladt bifall.

Pontus Fahlbeck.

RÄTTELSER.

I uppsatsen om *Antonius och Kleopatra* ha insmugit sig ett par tryckfel, som härmed rättas.

S. 165. 2) flyttas från *romerska vapnen* å raden 29 till *Ditt* å raden 37.

S. 167. i noten 2) raden 4 (den tredje af verserna) står *sperare*, bör vara *spirare*.

